

BIBLIOTECA
S.A.R.
DUCHESSA HÉLÈNE D'AOSTA
CAPODIMONTE

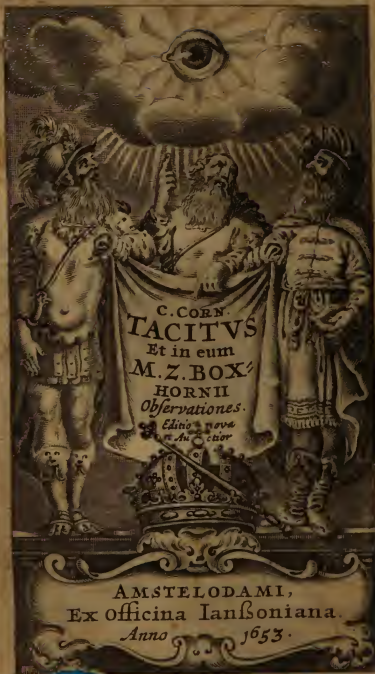
SC

XIII

68

C. CORN.
TACITVS
Et in eum
M. Z. BOX
HORNII
Observationes.
Editio nova
et Auctior

AMSTELODAMI,
Ex officina Ianſoniana.
Anno 1653.

542.86
C. CORNELII

TACITI

QUÆ EXSTANT.

MARCUS ZUERIUS
BOXHORIUS

Recensuit & animadversionibus non-
nullis illustravit.

*Accedunt ejusdem Epistolæ duæ, quibus
et quædam TACITI
explicantur.*

EDITIO NOVA ET AUCTION.

AMSTELODAMI,

Apud JOANNEM JANSONIUM.

MDCLIII.

ILLUSTRI
VIRO,
HADRIANO PAUW,
EQUITI,
HEEMSTEDÆ, HOGERSMILDÆ, ETC.
DOMINO,

BONO R. P. NATO,
ORE, INGENIO, JUDICIO, ET IN
EXPEDIENDIS ARDUIS DIF-
FICILLIMISQ. NEGOTIIS
PROMPTITUDINE
INCOMPARABILI,
PRÆCIPUIS IN AUGUSTA FOE-
DERATORUM BELGARUM R. P.
DIGNITATIBUS GESTIS
INCLYTO,
POTENTISSIMORUM HOLLAN-
DIÆ WESTFRISIÆQ.
ORDINUM
CONSILIARIO, SYNDICO
ET ORATORI
PRIMO DISERTISSIMOQ.
LEGATIONIBUS
AD POTENTISSIMOS, SERENISSIMOSQ.
EUROPÆ REGES, PRINCIPES, PRO-
CERES, RESPUBLICAS ET CI-
VITATES SPLENDIDIS-
SIMIS

FELICISSIME FLERUMQ. ET
OPTIMAE SEMPER FIDE
FUNCTO.

IN QUO OMNE ID LAUDANDUM OF-
FERTUR, QUOD IPSA VIRTUS
LAUDAT,

ET

CARPENDUM NIHIL, NISI QUOD
SOLA INVIDIA CARPIT,

ACADEMIAE LUGDUNENSIS
BATAVÆ

CURATORI QUONDAM OPTIMO,
PRUDENTISSIMO,

QUI PROINDE MUSAS OMNES
ARTESQ. EGREGIAS OBSTRI-
CTAS SIBI PLURIMUM,

MUSARUM EARUNDEM AC EGREGIA-
RUM ARTIUM CULTORES, PROFESSO-
RESQ. ET SAPIENTIAE MAGI-
STROS, OBSTRICHTOS DEVO-
TOSQ. SIBI FECIT AC
HABET,

C. CORNELIUM TACITUM.

SAPIENTIAE CIVILIS
DOCTOREM,

QUALICUMQUE A SE CURA EMEN-
DATUM ILLUSTRATUMQ.

L. M. 2.

D. D. D.

COMITATE EIUS BENEVOLEN-
TIAQ. SINGULARI USUS,

ADEOQ. DEBENDI REUS.

MARCUS ZUERIUS BOXHORNIIUS.

ANNO CHRISTIANO

CIO LDC LIX.

C. C O R N E L I I
T A C I T I

Vita, honores & scripta.

CA I U S C O R N E L I U S T A -
C I T U S, cui vulgo P. prænomen fa-
ciunt, non illa patricia Cornelia gente,
sed alia minus illustri natus est, extre-
mis, ut opinio mea fert, Tib. Claudii Imp. temporibus. Pater avusque honores gesserint, & ad Remp.
acceserint, necne, ut re velusta & incerta nihil
adfirmem. Propius à vero abest, ipsum primum jus
imaginis & honores in familiam non nimis illu-
strem intulisse. Initium dignitatis illi sub Vespasia-
no fuit, à quo, Plinio auctore, procurator datus
Gallia Belgica, rationes Principis administravit.
que dignitas equestri ordini diu peculiaris fuit. Re-
versus, à Tito, ut opinor, Quæsturam accepit: cer-
te dignitatem suam quam Vespasianus inchoave-
rat, auctam & adjutam esse à Tito, ipse in Histo-
riis profitetur: nec aliud suspicari est quam Quæ-
sturam, aut si forte Ædilitatem, quia Prætura XVI.
demum consulatu Domitiani auctus est. In quo
erroris manifestus est eruditus vir, qui Domitia-
no IX, & Verginio Ruso II, Coss. Prætorem Ta-
citum constituit. Nam Tacitus quidem ipse in
Annal. XI, diserte ait, se XV virum S. F. ac tum
prætorem ludis secularibus Domitiani cum cura
adfuisse. Atqui ludos seculares à Domitiano edi-
tos A.V.C. DCCCXL I. id est quinquennio ipso po-
sterius quam Vertranio placuit, ex monumentis
antiquis liquida veritatis est. Extant nummi non
pauci cum his notis, IMP. CÆS. FLAV. DOMI-

T I A N U S A U G . G E R M . P O N T . M A X . T R .
P O T E S T . V I I I . C O S . X I V . L U D . S . & C . F E C .

Ad consulatum deinde satis longo intervallo, imperante Nerva, pervenit A. V. C. DCCCL. Suffectus in locum demortui T. Vergini Rufi, illius qui delatum à Germanicis legionibus imperium constanter spreverat. quem & defunctum pro rostris Tacitus laudavit. Exulasse eum sub Domitiano quidam tradiderunt; magis tamen, ut opinor, pro more vulgi, qui magnis viris insignes casus ad fingere amat, quam quod ejus rei certus auctor sit. Ego legendo non aliud comperio, quam adfuisse eum aliquot annis ab urbe, idque eo ipso tempore quo Julius Agricola focer ejus mortem obierit, Coss. Pompejo Conlega, & Cor. Prisco, non tam exsilio necessitate, ut arbitror, quam tædio temporum & cupidine otii. Nam quod iidem, ut omni ex parte tam anxia diligentia constat, decennium in exsilio egisse scribunt, ac demum exorato Domitiano restitutum, Latine ut loquar, inanis fabula est. ac credo eos homines, cum hoc scriberent, indormisse bello Trojano, & illinc decennia sua sumsisse. Constat enim apud vigilantes & sobrios, Domitianum à ludis suis secularibus, quibus certe Tacitus Prætor Romæ adfuit, v 11. duntaxat annos vixisse, octavo conspiratione suorum occisum. Hæc fere in rep. in privata ejus vita ista sunt. Vxorẽ duxit A. V. C. DCCCXXX, Vespasiano LIX, & C. Julio Agricola Coss. Agricolæ filiam, idque illi ad extremam ætatem concors & tranquillum matrimonium fuit. Liberos haud dubiè reliquit, & ex iis, nisi conjectura fallor, longo intervallo nepotem M. Claudium Tacitum, qui postea Imp. appellatus est (sic enim eum Imperatorem nummi appellant, non

ut vulgus, P. Annium Tacitum) qui, ut Fl. Vopiscus refert, parentem suum appellare hunc Tacitum solet. Historia scribenda senex demum vacavit, cum reliquum ætatis in foro & causis orandis egisset. Ex Plinii epistolis & Tacitum in principibus oratoribus fuisse, & orationes aliquot edidisse intelligimus. Equales habuit, P. Quintilianum, utrumque Plinium, Iulium, Florum, Secundum Maternum, M. Aprum, Epirum Marcellum, Vipsanum Messallam. Scripsit primum omnium, uti post docebo, Historiarum libros ab excessu Neronis ad imperium Nervæ. Deinde Annales ab Augusti excessu ad finem Neronis, quorum omnium quantæ jactura & quibus locis facta sit, in tempore memorabo. Nominantur & ejus Facietiarum libri à Fulgentio, cum hoc fragmento, Cæsi itaque morum eclogio in filiis relicto, Martis ejus tempus non exprimo: natalem tamen annum propemodum inveni. Odoratus sum ex Plinii Nepotis epistola, quæ libro VII. Nam ait diserte propemodum ætate æqualem se Tacito. At Plinius incendio Vesuvini montis, quo avunculus periit, agebat, ut ipse ait, duodevicesimum annum. Natus ergo Plinius (nam incendium illud secundo anno Titi) non dubie anno urbis conditæ, DCCCXVI. Mummio Regulo & Verginio Rufo Coss. At Tacitus paullo major natu, quod eadem illa epistola testatum reliquit Plinius. Ergo natus extremo imperio Claudii, vel potius, initio Neronis: vixeritque opinor, vel ad imperium. Hadriani Historiam quidem exorsus est scribere post mortem Nervæ, clarum, quoniam principio 1. Histor. vocat Divum Nervam, qui honos non habetur, nisi principi mortuo.

K

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSU DIVI
AVGVSTI ANNALIVM
LIBER I.

Breviarium Libri I.

Rei Rom. status ante Augustum. Ejus artes & via ad Imperium. Varii quos successores destinavit Augustus. Status rerum & affectus civium sub Aug. Iudicia de successoribus. Morbus Aug. Mors ejus celata. Revocatus ad successionem Tiberius. Cades Agrippa. Roma prona in servitutem. Juratum in novum Princip. Tiberii callida tergiversatio Testamentum Augusti. Honores eximii in funere ejus. De Aug. iudicia in utramque partem. De Augusto iudicia sequiora. Tiberius imperium à se subdole rejicit. At Senatus urget. Rationarium Imperii. Asinio & Arruntio iratus Tiber. Haterii & Scauri commissum in Tiberium, Senatus adulatio in Liviam, à Tib. temperata. Ratio comitiorum. Ludi Augustales. Seditio in Pannonia. fax ejus Percennius. Percennii seditiosa oratio. Furit miles. Quem sistere & moderari conatur Blasus. Legatio ad princip. Recrudescit seditio. Blasus frustra obnititur. Vibuleni fallaci facinore pane oppressus. Tribuni mil. puls. Lucillius casus. Drusus seditioni sedanda missus à Tib. Drusus literas Tib. recitat: militum postulata differt. hinc tumultus. Lentuli periculum. Luna desertio seditiosos terret. nec deest occasione Drusus. Miles ponit ferociam. Capita tumultus casa. Legiones hibernis suis reddita. Gravior alia seditio legion. Germanicar. Savitia in centuriones. Charea facinus. Germanicus Cas. ad legiones è Gallia properat: quas ad fidem hortatur. Ea querelas promunt: pars imperium offerunt, acriter abnuenti. Remedia quasita. Oblata missio & pecunia.

pecunia. Vexillarii turbant: quos fortiter reprimunt
 Mennius. Denuo legion. insaniunt. Casari vim,
 Planeo mortem intentant. Germanicus, filio & u-
 xore dimissis, militi pœnitentiam injicit, quem
 facunda oratione alloquitur. Mutati, ultro pœnas
 in se possunt: noxios ipsi puniunt. Centuriones novi
 suspecti. In turbidos adhuc, vis paratur. Tiberius
 cur non ipse occurrat. Tib. iter simulat. Germanici
 mina. Turbidi suos turbatores ipsi cadunt. Avidi in
 hostem eunt. Marsi oppressi. Tanfana templum diru-
 tum. Insidia in reditu. Insidia host. irrita. Tiber.
 laudat Germanicum, & invidet. Iulia mors & mo-
 res. Gracchus casus. Sodales Augustal. insit. Histrio-
 nia turba. In Catos excursus. Arminius. Segestes.
 Catti improvise oppressi. Mattium incensum. Sege-
 stem obsessum liberat Germanicus. Uxor Arminii
 capta. Segestis oratio. Segestes cum suis benigne ha-
 bitus. Arminius in eum & Roman. invehitur. Cher-
 usci &c. rebellant. Bructeri fusi. Teutoburgiensi
 saltus. Vari castra. Reliquia Variana clades tumula-
 ta. Pugna cum Armin. dubia. Cacinam loco iniquo
 aggreditur Arminius intrepidum. Milites conster-
 nati. Cacinæ somnium infaustum. Casi pane Romani.
 Panicus terror ut repressus. Consilium Cacinæ. Felix
 eruptio. Germanor. clades. Agrippina viriles cura Ti-
 beritum offendunt. Legiones aestu maris periclitata. Se-
 gimerus in deditionem acceptus. Tiberii ficta mode-
 stia. Lex majestatis reducta, & in minimis exercita.
 Marcellus majestatis postulatus. in eum ira Tiberii
 incauta. Tiberii liberalitas. Tiberis inundatio. Drusi
 munus. Theatri licentia coercita. Templum Augusti.
 Centesima. An aqua Tiberi subducenda. Tiberius
 cur praesides raro mutarit. Comitiorum confusa ratio.

Vrbem Romam à principio reges habuere. Libertatem & Consulatum L. Brutus instituit. Dictaturæ ad tempus sumebantur: neque Decemviralis potestas ultra biennium, neque Tribunorum militum consulare jus diu valuit. Non Cinnæ, non Sulla longa dominatio: & Pompeii Crassique potentia cito in Casarem; Lepidi, atque Antonii arma, in Augustum cessere, qui cuncta discordiis civilibus fessa, nomine *Principis* sub imperium accepit. Sed veteris populi Rom. prospera vel aduersa, claris scriptoribus memorata sunt: temporibusque Augusti dicendis non desinere decora ingenia, donec gliscente adulatione detererentur. Tiberii, Cæjique, & Claudii, ac Neronis ætas, florens: his ipsis, ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt. Inde Consilium mihi, pauca de Augusto, & extrema tradere: mox Tiberii principatum, & cetera, sine ira & studio, quorum causas procul habeo. Postquam Bruto & Cassio cæsis, ruita jam publica arma; Pompejus apud Siciliam oppressus; exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus nisi Cæsar dux reliquus: posito *Triumviri* nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem Tribunicio jure contentum: ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere paulatim, munia Senatus, magistratuum, legum in se trahere, nullo aversante, cum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent: ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior, quibus & honoribus extollerentur: ac novis ex ætate ausi, tuta & præsentia, quam vetera & periculosa mallent. Neque provinciæ illum rerum status nonuebant, suspecto Senatus populiq; imperio, incerta certamina potentium, & avaritiam magistratuum: invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur. Ceterum Augustus subsidia dominationi Claudium Marcellum, sororis filium admodum adolescentem, Pontificatu & curuli ædilitate; M. Agrippam ignobilem loco, bonum militem, & victoriæ socium, geminatis consulatibus extulit: mox defuncto Marcello, generum sumpsit: Tiberium Nero-

nem & Claudium Drusum privignos, imperatoris nominibus auxit, integra etiamdum domo sua. nam genitos Agrippa Cajum ac Lucium in familiam Caesarum induxerat; necdum posita puerili prætexta. *Principes juventutis* appellari, destinare consules, specie recusantis flagrantissime cupiverat. Ut Agrippa vita concessit; L. Casarem euntem ad Hispanienses exercitus, Cajum remeantē Armenia, & vulnere invalidum, mors fato propera, vel novercæ Livie dolus abstulit; Drusoq; pridem extincto, Nero solus ē privignis erat: illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors Tribunicie potestatis adsumitur, omnisq; per exercitus ostentatur: non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam hortatu nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepotem unicum Agrippam Postumum in insulam Planasiam projiceret: rudem sane bonarum artium, & robore corporis stolidè ferocem, nullius tamen flagitii compertū. At hercule Germanicum Druso ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit, adscirique per adoptionem à Tiberio jussit, quamquam esset in domo Tiberii filius juvenis: sed quo pluribus munimentis insisteret. Bellum ea tempestate nullum, nisi adversus Germanos supererat: abolendæ magis infamiae ob amissum cum Quintilio Varo exercitum; quam cupidine proferendi imperii, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ. eadem magistratuum vocabula. juniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati. quotusquisque reliquus, qui temp. vidisset? Igitur verso civitatis statu. nihil usquā prisca & integri moris: omnis exuta æqualitate jussa principis aspectare. nulla in præsens formidine, dum Augustus ætate validus, seque & domum & pacem sustentavit. Postquam provectus iam senectus, ægro & corpore fatigabatur, aderatque finis, & spes novæ: pauci bona libertatis in cassum differere; plures bellum pavescere; alii cupete; pars multo maxima imminentis dominos variis rumoribus differebant: *trucem Agrippam, & ignominia accensum, non ætate, neque rerum experientia tanta mole parem, Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello: sed vetere atque insita Claudia familia superbia; multa que*
indici.

indicia savitia, quamquam premantur, erumpere. Hunc & prima ab infantia eductum in domo regnatrice: congestos juveni consulatus, triumphos: ne iis quidem annis, quibus Rhodi specie secessus exularem egerit, aliquid quam iram, & simulationem, & secretas libidines meditatum, accedere matrem muliebri impotentia: serviendum femina, duobusque insuper adolescentibus, qui remp. interim premant, quandoque distrabant. Hæc atque talia agitantibus, gravescere valetudo Augusti. & quidam scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor incefferat paucos ante menses, Augustum electis consiliis, & comite uno Fabio Maximo Planasiam vectum, ad visendum Agrippam, multas illic utrimque lacrymas, & signa caritatis, spemque ex eo, fore ut juvenis penatibus avi redderetur. Quod Maximum uxori Martiæ aperuisse: illam Liviam. Gnatum id Casari, neque multo post, extincto Maximo (dubium an qua sita morte) uditos in funere ejus Martiæ gemitus senet incusantis, quod causa exitii marito fuisset. Vicunque se ea res habuit, vixdem ingressus Illyricum Tiberius, properis matris litteris acciuit. neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. acribus namque custodiis domum, & vias sepserat Livia: latique interdum nuntii vulgabantur, donec provisis quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit. Primum facinus novi principatus fuit, Postumi Agrippæ cades: quæ ignarum inermemque, quamvis firmatus animo centurio, agre confecit. Nihil de ea re Tiberius apud senatum dissevit. patris iussa simulabat, quibus præscriptisset Tribuno custodiæ appposito, ne cunctaretur. Agrippam morte adficere, quandocunque ipse supremum diem explevisset. Multa sine dubio sævaque Augustus de moribus adolescentis questus, ut exsilium ejus Senatus consulto sanciretur, perfecerat: ceterum in nullius unquam suorum necem duravit, neque mortem nepoti prosecutitate privigni inlatam, credibile erat. propius vero, Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti & invisi juvenis cadem festinavisse. Nuncianti centurioni, ut mos militiæ, factum esse

quod imperasset, neque imperasse sese. & rationem facti reddendam apud senatum, respondit. Quod postquam Sallustius Crispus particeps secretorum (is ad Tribunum miserat codicillos) comperit: metuens ne reus subderetur, juxta periculoso ficta seu vera promeret, monuit Liviam, ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur: neve Tiberius vim principatus resolveret, cuncta ad senatum vocando, eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur. At Romæ rure in servitium Consules, Patres, Eques quanto quis inferior, tanto magis falsi ac festinantes, vultuque composito, ne latius excessu Principis, neu tristiores primordio, lacrymas, gaudium, questus, adulatione miscebant. Sex. Pompejus & Sex. Apulejus COSS. primi in verba Tiberii Caesaris juravere: apudque eos Sejus Strabo, & C. Turranus, ille prætoriarum cohortium præfectus, hic annonæ. Mox senatus, milesque & populus. nam Tiberius cuncta per Consules incipiebat, tanquam veteri Rep. & ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi Tribunicia potestatis præscriptione posuit sub Augusto acceptæ. verba edicti fuere pauca, & sensu permodestæ: de honoribus parentis consulturum: neque adscendere à corpore: idque unum ex publicis muneribus usurpare. Sed defuncto Augusto, signum prætoriis cohortibus, ut Imperator dederat excubæ, arma, cetera aulae. miles in forum, miles in curiam comitabatur. literas ad exercitus, tanquam adepti principatu misit: nusquam cunctabundus, nisi cum in senatu loqueretur. Causa præcipua ex formidine, ne Germanicus. in cujus manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quàm expectare mallet. Dabat & famæ, ut vocatus electusque potius à Rep. videretur, quàm per uxorium ambitum, & senili adoptione inrepsisse. Postea cognitum est, ad introspectiendas etiam procerum voluntates, inductam dubitationem nam verba, vultus, in crimen detorquens recondebat. Nihil primo senatus die agi passus, nisi de supremis Augusti. cujus testamentum inlatum per virgines Vestæ, Tiberium & Liviam

viam heredes habuit. Livia in familiam Iuliam nomenque Augustæ adsumebatur. In spem secundam, nepotes pronepotesque: tertio gradu primores civitatis scripserat: plerosque invisos sibi, sed jaſtantia gloriaque ad poſteros. Legata non ultra civilem modum, niſi quod populo & plebi CCCCXXXV. prætoriaſum cohortium militibus ſingula nummum millia; legionariis autem cohortibus civium Romanorum, trecentos nummos viritum dedit. Tum conſulatum de honoribus. ex quibus maxime inſignes viſi: ut porta triumphali duceretur funus, Gaſſius Aſiniuſ; ut legum latarum tituli, viſitarum ab eo gentium vocabula anteferrentur, L. Arruntiuſ cenſuere. addebat, Meſſala Valeriuſ, renovandum per annos ſacramentum in nomen Tiberii. interrogatuſque à Tibe. io, num ſe mandante eam ſententiam promiſſet? ſponte dixiſſe, reſpondit; neque in iſſis qua ad Rempublic. pertinerent, conſilio niſi ſuo uſurum, vel cum periculo offenſionis. ea ſola ſpecies adulandi ſupererat. Conclamant patres, corpus ad rogam humeris ſenatorum ferendum.* Remiſit Caſar adroganti moderatione: populumque ediſto monuit, ne, ut quondam nimis ſtudiis funus di vi Iulii turbareſſent; ita Auguſtum in foro potius, quam in campo Martii ſede deſtinata cremari vellent. Die ſuneris, milites velut præſidio ſteterere, multum inridentiſſis, qui ipſi viderant, quique à parentibus acceperant diem illum crudi adhuc ſervitii, & libertatiſ improſperè repetitæ, cum occiſus dictator Caſar, aliis peſſimum, aliis pulcerriſſimum facinuſ videretur. nunc ſenem principem, longa potentia, proviſis etiam hæredum in Rempublic. opibus, auxilio ſcilicet militari tuendum, ut ſepultura ejus quieta foret. Multus hinc ipſo de Auguſto ſermo. pleriſque vana mirantiſſis: quod idem dies accepti quondam impe. ii princeps, & vita ſupremuſ. quod Nola in domo & cubiculo, in quo pater ejus Oſtaviuſ, vitam finiſſet. numeruſ etiam conſulatuum celebrabatur, quo Valeriuſ Corviniuſ & C. Mariuſ ſimul æquaverat: continuata per ſeptem & triginta annos Tribuniſſia poteſtas: nomen Imperatoriſ ſemel atque vicies partuſ: aliaque honorum multiplicata, aut nova. At apud prudenteſ vita ejus variè extollebatur, arguebaturve.

turve. Hi pietate erga parentem, & necessitudine Reipubl.
 in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum qua
 neque parari possent, neque haberi per bonas artes. multa
 Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur, multa
 Lepido concessisse postquam hic socordia senuerit, ille per li-
 bidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriæ reme-
 dium fuisse, quam ut ab uno regeretur. Non regno tamen,
 neq; dictatura, sed Principis nomine constitutam Rempub.
 mari Oceano, aut amnibus longinquis septum imperium:
 legiones, provincias, classes, cuncta inter se connexa: jus
 apud cives, modestiam apud socios: urbem ipsam magni-
 ficio ornatu: pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies
 esset. Dicebatur contra, pietatem erga parentem, & tem-
 pora Reipublica obrentui sumpta. ceterum cupidine domi-
 nandi concitos per largitiones veteranos, paratum ab a-
 dolescente privato exercitum, corruptas consulis legiones,
 simulatam Pompejanarum gratiam partium. mox ubi de-
 creto patrum, fasces, & jus pratoris invaserit, casis Hir-
 cio & Pansa (sive hostis illos, seu Pansam venenum vulnere
 adfusus, sui milites Hircium, & machinator doli Ca-
 sar abstulerant) utriusque copias occupavisse. extortum in-
 vito senatu consultum, armaque quæ in Antonium ac-
 ceperit, contra Rempublicam versa, proscriptionem civium,
 divisiones agrorum, ne ipsis quidem qui fecere lauda-
 tas. Sane Cassii, & Brutorum exitus paternis inimici-
 tiis datos (quamquam fas sit privata odia publicis u-
 tilitatibus remittere) sed Pompejum imagine pacis, sed
 Lepidum specie amicitia deceptos. post Antonium Ta-
 rentino Brundisinoque fœdere: & nuptiis sororis inlectum,
 subdola adfinitatis pœnas morte exsolvisse. pacem sine
 dubio post hac, verum cruentam. Lollianas, Varianas-
 que clades: interfectos Roma Varrones, Egnatios, lu-
 los. Nec domesticis abstinēbatur, abducta Neroni uxor:
 & consulti per ludibrium pontifices, an concepto, nec-
 dum edito partu rite nuberet qui Atedii & Vedii Pollio-
 nis luxus: postremo Livia gravis in Rempubl. mater,
 gravior domus Caesarum noverca, nihil deorum honoribus
 relictum, cum se templis & effigie numinum, per
 flamines & sacerdotes coli vellet. ne Tiberium quidem
 caritate, aut Reipublic. cura successorem adscitum: sed quo-
 niam

niam adrogantiam scivitiamque ejus introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quasiuisse. Etenim Augustus, paucis ante annis, cum Tiberio Tribunicii in potestatem à patribus rursus postularet, quamquam honora oratione, quadam de habitu cukuque & institutis ejus jecerat, quæ velut excusando exprobraret. Ceterum sepultura more perfecta, templum & caelestes religiones decernuntur. Versa inde ad Tiberium preces. & ille variè disseribat, de magnitudine imperii, sua modestia. *solum divi Augusti mentem tanta molu capax: se in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse quam arduum, quam subiectum fortuna regendi cuncta onus. proinde in civitate tot inlustribus viris subnixæ, non ad unum omnia deferrent; plures facilius munia Reip. sociatis laboribus exsecuturos.* Plus in oratione tali dignitatis, quam fidei erat: Tiberioque etiam in rebus quas non occuleret, seu natura, sive adsuétude, suspensa semper & obscura verba: tunc vero, nitenti ut seclius suos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabantur. At patres quibus unus metus, si intelligere viderentur, in questus, lacrymas, vota effundi: ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere: cum proferri libellum recitarique jussit. Opes publicæ continebantur, quantum civium, sociorumque in armis: quot classes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, & necessitates ac largitiones. quæ cuncta sua manu perscripserat Augustus: addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum metu, an per invidiam. inter quæ senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius, *se, ut non toti Reip. parem, ita quacunque pars sibi mandaretur, ejus tutelam suscepturum.* Tum A. Iulius Gallus, interrogo, inquit, *Caesar, quam partem Reipublicæ. mandari tibi velis?* Percussus improvisa interrogatione, paulum reticuit: dein collecto animo respondit: *Nequaquam decorum pudori suo, legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet.* Rursus Gallus (etenim vultu offensionem conjectaverat) non idcirco interrogatum ait, *ut divideret quæ separari nequirent: sed ut sua confessione argueretur,*

unum esse Reipublic. corpus, atque unius animo regendum. addidit laudem de Augusto, Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quæque in toga per tot annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo iram ejus lenivit, pridem invisus, tamquam ducta in matrimonium Vipfania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat, plusquam civilia agitare, Pollionisque Asinii patris ferociam retineret. Post quæ L. Arruntius haud multum discrepans à Galli oratione, perinde offendit, quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira: sed divitem, promptum, artibus egregiis, & pari fama publice suspectabat. Quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vel lent, vel iidem possent cuperentque: Manium Lepidum dixerat *capacem, sed aspernantem*; Gallum Asinium *avidum, & minorem*; L. Arruntium *non indignum, & si casus daretur, ausurum*. De prioribus consentitur. pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere: omnesque præter Lepidum, variis mox criminibus, struente Tiberio, circumventi sunt. Etiam Q. Haterius & Mamercus Scaurus, suspicacem animum perstrinxere. Haterius cum dixisset, *Quousque patieris Caesar non adesse caput Reipublic.?* Scaurus quia dixerat, *spem esse ex eo non inritas fore Senatus preces, quod relationi consulum jure Tribunicia potestatis non intercessisset*. In Haterium statim invehus est; Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio tramisit. fessusque clamore omnium, ex postulatione singulorum, flexit paulatim, non ut fateretur suscipi à se imperium, sed ut negare & rogari desineret. Constat Haterium, cum deprecandi causa palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope à militibus interfectum, quia Tiberius casu, an manibus ejus impeditus, prociderat. neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, ejusque curatissimis precibus protegeretur. Multa patrum & in Augustam adulatio. alii parentem, alii matrem patria appellandam; plerique ut nomini Caesaris adscriberetur, *Iulia filius*, censebant.

ille

ille moderandos feminarum honores diſtans , eademque ſe temperantia uſurum in his quæ ſibi tribuerentur ; ceterum anxius inuidia , & muliebri ſaſtiginum in deminutionem ſui accipiens , ne liſtorem quidem ei decerni paſſus eſt : aramque adoptionis , & alia huiuscemodi prohibuit. At Germanico Caſari proconſulare imperium petivit , miſſique legati qui deferrent, ſimul mæſtitiam ejus ob exceſſum Auguſti ſolarentur, quo minus idem pro Druſo poſtularetur , ea cauſſa , quod designatus conſul Druſus , præſensque erat. Candidatos præturæ duodecim nominavit , numerum ab Auguſto traditum : & hortante ſenatu ut auget , jurejurando obſtrinxit , ſe non exceſſurum. Tum primum è campo comitia ad patres tranſlata ſunt, nam ad eam diem , eſſi potiſſima arbitrio Principis , quædam tamen ſtudiis tribuum fiebant, neque populus ademptum jus queſtus eſt , niſi inani rumore : & ſenatus largitionibus ac precibus ſordidis exſolutus , libens tenuit , moderante Tiberio , ne plures quam quatuor candidatos commendaret , ſine repulſa & ambitu designandos. Inter quæ Tribuni plebei petivere, ut proprio ſumptu ederent ludos, qui de nomine Auguſti faſtis additi *Auguſtales* vocarentur. ſed decreta pecunia ex ærario , utque per Circum triumphali veſte uterentur, curru vehi haud permiſſum. mox celebratio annua ad prætorem tranſlata , cui inter cives & peregrinos jurisdiſctio eveniſſet. Hic rerum urbanarum ſtatus erat , cum Pannonicas legiones ſeditio inceſſit : nullis novis cauſſis , niſi quod mutatus princeps licentiam turbarum , & ex civili bello ſpem præmiorum oſtendebat. Caſtris æſtivis tres ſimul legiones habebantur, præſidente Junio Blaſo : qui ſine Auguſti , & initiis Tiberii auditis, ob juſtitium aut gaudium, intermiſerat ſolita munia. Eo principio, laſcivire miles, diſcordare, peſſimi cujuſque ſermonibus Præbere aures , denique luxum & otium cupere , diſciplinam & laborem æſternari. Erat in caſtris Percennius quidam , dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miſcere cœtus hiſtorionali ſtudio doctus, Is imperitos animos, & quænam poſt Au-

gustum militiæ conditio ambigentes impellere, paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in vesperam die, & dilapsis melioribus, deterrimum quemq; congregare. Postremo promptis jam & aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat. Cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis, in modum servorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi novum & mutan-tem, adhuc principem precibus, vel armis adirent? satis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerant. ne dimissis quidem finem esse militiæ sed apud vexillum retentos, alio vocabulo, eosdem labores perferre ac si quis tot casus vita superaverit; trahi adhuc diversas in terras, ubi per nomen agrorum, uligines plaudum, vel inculta montium accipiant. Enimvero militiam ipsam gravem, infructuosam: denu in diem ausibus animam & corpus astimari. hinc vestem, arma, tentoria, hinc sexvitiam centurionum, & vacationes munerum redimi, at hercule verbera, & vulnera, duram hiemen, exercitæ astates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna, nec aliud levamentum, quam si certis sub legibus militia iniretur, ut singulos denarios mererent; sextus decimus stipendiis annus finem adferret; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris premium pecunia solveretur. An pratorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non abiectari à se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentes è contuberniis hostem aspici. Adstrepebat vulgus diversis incitamentis. hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina & nudum corpus exprobrantes. Postremo eo furoris venerunt, ut tres legiones miscere in unam agitaverint. depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni cum honorem quærebant, alio vertunt, atque una tres aquilas & signa cohortium locant: simul congerunt cespites, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. Properatibus Blæsus advenit, increpabatque, ac retinebat singulos clamitans, Me apertius cade imbuite manus, levioze flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore desciscitis. aut incolamus fidem legionum retinebo: aut jugulatus poenitentiam

tiam adcelerabo Aggerebatur nihilominus cespes, jamque pectori usque adcreverat, cum tandem pervicacia victi inceperunt omisere. Blasus multa dicendi arte. Non per seditionem & turbas desideria militum ad Casarem ferenda, ait. neque veteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos à divo Augusto tam nova petivisse. & parum in tempore incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne civilium quidem bellorum victores exposculaverint; cur contra morem obsequii, contra fas disciplina, vim meditentur? decernerent legatos, seque coram mandata darent. Adclamavere, ut filius Blasii tribunus legatione ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sexdecim annis cetera mandaturos, ubi prima pio venissent. Profecto juvene, modicum otium: sed superbire miles, quod filius legati orator publicæ causæ, satis ostenderet. necessitate expressa, quæ per modestiam non obtinissent. Interea manipuli ante cœptam seditionem Nauportum missi, ob itinera & pontes, & alios usus, postquam turbatum in castris accepere, vexilla convellunt: direptisque proximis vicis, ipsoque Nauporto, quod municipii instar erat, retinentis centuriones inrisu & contumeliis, postremo verberibus insectantur: præcipua in Aufdienum Rufum præfectum castrorum ira, quem dereptum vehiculo, sarcinis gravant, aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes, an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret? Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam duramque militiam revocabat, vetus operis ac laboris, & eo immitior quia toleraverat. Horum adventu redintegratur seditio, & vagi circumjecta populabantur. Blasus paucos maxime præda onustos, ad terrorem ceterorum, adfici verberibus, claudi carcere jubet. nam etiam tum legato à centurionibus, & optimo quoque manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prensare circumstantium genua, ciere modo nomina singulorum, modo centuriam quisque cujus manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus imminere clamitantes: simul probra in Legatum cumulant, cælum ac deos obtestantur, nihil reliqui faciunt. quo minus invidiam, misericordiam, metum, & iras

permoverent. Adcurritur ab universis. & carcere effra-
cto, solvunt vincula: desertoresque ac rerum capitalium
damnatos sibi jam miscent. Flagrantior inde vis, plu-
res seditioni duces. & Vibulenus quidam gregarius mi-
les, ante tribunal Blæsi adlevatus circumstantium hu-
meris, apud turbatos, & quid pararet intentos: Vos
quidem, inquit, his innocentibus & miserrimis lucem &
spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fra-
trem mihi reddit? quem missum ad vos à Germanico ex-
ercitu de communibus commodis, nocte proxima jugulavit
per gladiatores suos. quos in exitium militum habet atque
armat. Responde Blæse, ubi cadaver abjeceris? ne hostes
quidem sepultura invident. cum osculis, cum lacrimis do-
lorem meum implevero, me quaque trucidari jube; dum
interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum
consulebamus, hi sepliant: Incendebat hæc fletu. & pe-
ctus atque os manibus verberans: mox disiectis quo-
rum per humeros sustinebatur, præceps & singulorum
pedibus advolutus, tantum consternationis invidiæque
conciivit, ut pars militum, gladiatores qui è servitio
Blæsi erant, pars ceteram ejusdem familiam vincirent,
alii ad quærendum corpus effunderentur, ac ni prope-
re, neque corpus ullum reperiri, & servos adhibitis
cruciatibus abnuere cædem, neque illi fuisse unquam
fratrem pernotuisset, haud multum ab exitio Legati
aberant. Tribunos tamen, ac præfectum castrorum
extrudere. sarcinæ fugientium direptæ. & centurio
Lucillius interficitur, cui militaribus facetiis vocabu-
lum, *Cedo alteram*, indiderant: quia fracta vite in ter-
go militis, alteram clara voce, ac rursus aliam poscebat.
ceteros latebræ texere, uno retento Clemente Iulio,
qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus
ob promptum ingenium. Quin ipsæ inter se legiones
Octava & Quinta decuma ferrum parabant: dum cen-
turionem cognomento Sirpicum, illa morti deposcit,
Quintadecumani tuentur: ni miles Nonanus preces,
& adversum aspernantis minas interjecisset. Hæc au-
dita, quamquam abstrusum, & tristissima quæque ma-
xime occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum fi-
lium cum primoribus civitatis, duabusque prætoriis
cohor-

cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis, ex re consulturum. & cohortes delecto milite supra solitum firmatae, additur magna pars pratoriani equitis, & robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant: simul pratorii praefectus Aelius Sejanus, collega Straboni patri suo datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector juveni, & ceteris periculorum praemiorumque ostentator: Druso propinquant, quasi per officium obviam fuere legiones, non latae, ut adsolet, neque insignibus fulgentes, sed inlucie deformi, & vultu, quamquam maestitiam imitarentur, contumaciae propiores. Postquam vallum introiit; portas stationibus firmant, globos armatorum ceris castrorum locis opperiri jubent. ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. Stabat Drusus silentium manu poscens. illi quotiens oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere; rursus viso Caesare, trepidare, murmur incertum, atrox clamor, & repente quies. diversis animorum motibus, pavebant, terrebantque. Tandem interrupto tumultu literas patris recitat. in quibus perscriptum erat, praecipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset, ubi primum a luctu requiesceret animus, acturum apud patres de postulatis eorum, misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet quae statim tribui possent: cetera Senatui servanda, quem neque gratia, neque severitatis expertem haberi par esset. Responsum est a concione, mandata Clementi centurioni quae perferret. Is orditur de missione a sexdecim annis: de praemiis finita militia: ut denarius diurnum stipendium foret: ne veterani sub vexillo haberentur. Ad ea Drusus, cum arbitrium senatus & patris obtenderet, clamore turbatur. Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla beneficii licentia? at hercule verbera & necum cunctis permittit. Tiberium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum: easdem artes Drusum retulisse. numquamne ad se nisi filios familiarum venturos? novum id plane, quod imperator sola militis commoda ad senatum rejiciat. eundem ergo senatum consulendum,

quo-

quo itens supplicia aut prælia indicantur, an præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse? Postremo deserunt tribunal, ut quis prætorianorum militum amicorumve Cæsaris accurreret, manus intentantes, causam discordiæ, & initium armorum, maxime infensi Cn. Lentulo, quod is ante alios ætate & gloria belli, firmare Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari. Nec multo post, digredientem cum Cæsare, ac provisu periculi hiberna castra repentem, circumlittunt, rogitantes, quo pergeret ad imperatorem, an ad patres? ut illic quoque commodis legionum adversaretur? simul ingruunt, saxa jaciunt, jamque lapidis ictu cruentus, & exitii certus, ad cursu multitudinis, quæ cum Druso advenerat, protectus est. Noctem minacem, & in scelus eurgentem fors lenivit, nam Luna claro repente celo visa languescere, id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem fideris adsimilans, prospereque cessura qua pergerent, si fulgor & claritudo dea redderetur. Igitur ætis sono, tubarum cornuumque concentu strepere: prout splendidior, obscuriorve, lætati, aut mœrere. & postquam ortæ nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris; ut sunt mobiles ad superstitionem percussæ semel mentes, sibi æternum laborem portendi, sua facinora avertari deos lamentantur. Utendum inclinatione ea Cæsar, & quæ casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria jubet. Accititur centurio Clemens, & si alii bonis artibus grati in vulgus: ii vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inferunt, spem offerunt, metum intendunt. Quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Tercennio ne & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius & Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro Neronibus & Drusis, imperium populi Rom. capeissent? quin potius ut novissimi in culpam, ita primi ad penitentiam sumus? Tarda sunt qua in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias. Commotis per hæc mentibus, & inter se suspectis, tironem à veterano, legionem à legione dissociant. Tum redire paulatim amor obsequii: omittunt portas, signa unum in locum

cum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt, Drusus orto die, & vocata concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incusat priora, probat presentia: negat se terrore & minis vinci: fixos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri ut placatus legionum preces exciperet. orantibus, rursus idem Bläsus & L. Apronius eques Rom. è cohorte Drusi, Iustusque Catonius primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cum alii opperiendos legatos, atque interim cecitate permulcendum militem censerent; alii fortioribus remediis agendum. nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant: ubi perituerint, impune contemni. dum superstitio urgeat, adjiciendos ex duce metus, sublati seditionis auctoribus. Promptum ad asperiora ingenium Druso erat. vocatos Vibulenum & Percennium interfici jubet. Tradunt plerique intra tabernaculum ducis obrutos; alii corpora extra vallum abjecta ostentui. Tum ut quisque præcipuus turbator, conquisiti. & pars extra castra palantes à centurionibus, aut prætoriarum cohortium militibus caesi: quosdam ipsi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas præmatura hiems, imbribus continuis, adeoque savis, ut non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa posient, quæ turbine atque unda raptabantur, durabat & formido caelestis ira. nec frustra adversus impios hebescere sidera, ruere tempestates, non aliud malorum levamentum, quam si linquerent castra infausta temerataque, & soluti piaculo suis quisque hibernis redderentur. primum octava, dein quinta decuma legio rediëre. Nonanus opperiendas Tiberii epistolas clamitaverat. mox desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte prævenit. & Drusus non expectato legatorum regressu, quia presentia satis confederant, in urbem rediit. iisdem ferme diebus, iisdem causis, Germanicæ legiones turbata, quanto plures, tanto violentius: & magnâ spe, fore ut Germanicus Caesar imperium alterius pati nequirit, daretque se legionibus, vi sua cuncta tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant, cui nomen superiori, sub C. Silio legato; inferiorem A. Cæcina curabat. Regimen
sum.

summæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis alienæ speculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unetvicesimanis quintanisque initio, & tractis prima quoque, ac vicesima legionibus, nam iisdem æstivis in finibus Vbiorum habebantur, per otium, aut leviamunia. Igitur audito fine Augusti, vernacula multitudo, nuper æcto in urbe delectu, lasciviæ sueta, laborum tolerans, implere ceterorum rudes animos. *Venisse tempus quo veterani maturam missionem, juvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriæ expescerent, saviæque centurionum ulciscerentur.* Non unus hæc, ut Pannonicas inter legiones, Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: *sua in manu sit rem Romanam, suis victoris augeri Remp. in suum cognomentum adscisci imperatores.* Nec Legatus obviam ibat. quippe plurium vecordi constantiam exemerat, repente lymphati, districtis gladiis in centuriones invadunt. ea vetustissima militaribus odiis materies, & saviendi principium. prostratos verberibus inulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adæquarent. Tum convulsos laniatosque; & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum projiciunt. Septimius cum perfugisset ad tribunal, pedibusque Cæcinæ advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chæres, mox eæde C. Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, tū adolescens, & animi ferox, inter obstantes & armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non castrorum præfectus jus obtinuit: vigilias, stationes, & si qua alia præsens usus indixerat, ipsi partiebantur. Id militares animos alius conjectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod neque disjecti, vel paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent; tanta æqualitate & constantia, ut regi crederes. Interea Germanico per Gallias, ut diximus, census accipienti, *excessisse Augustum* adfertur. Neptem ejus Agrippinam in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Druso fra-
tre

tre Tiberii genitus, Augustæ nepos: sed anxius oculis in se patruï aviæque odiis, quorum causâ actiores, quia iniqua, quippe Drusi magna apud populum Rom. memoria, credebaturque si rerum potitus foret, libertatem redditurus, unde in Germanicum favor, & spes eadem. Nam juveni civile ingenium, mira comitas, & diversa à Tiberii sermone, vultu, adrogantibus & obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Livie in Agrippinam stimulis: atque ipsa Agrippina paulo commotior, nisi quod castitate, & mariti amore, quamvis indomitum animum in bonum vertebat. Sed Germanicus quanto summæ spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos, & Belgarum civitates in verba ejus adigit. Dehinc audito legionum tumultu raptim profectus, obvias extra castra habuit, dejectis in terram oculis velut pœnitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri cœpere. & quidam pressa manu ejus per speciem osculandi, inferuerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata senio membra ostendebant. Adstantem concionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos jubet, sic melius audituros responsurum: vexilla præferri, ut id saltem discerneret cohortes. tarde ohtemperavere. Tunc à veneratione Augusti orsus, flexit ad viatorias triumphosque Tiberii, præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germaniæ illuc cum legionibus pulcherrima fecisset. Italia inde consensum, Galliarum fidem extollit, nil usquam turbidum aut discors. Silentio hæc, vel murmure modico audita sunt, ut seditionem attingit, ubi modestia militaris? ubi veteris disciplina decus? quonam tribunos? quo centuriones exegissent? rogitans; nudant universi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant. mox indiscretis vocibus pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum, ac propriis nominibus incusant, vallum, fossas; pabuli materia, lignorum adgestus, & si qua alia ex necessitate, aut adversus otium castrorum quaruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut supra stipendia numerantes, mederetur fessu, neu mortem in iisdem laboribus, sed finem tam exercita militia,

neque

neque inopem requiem, orabant. fuere etiam qui legatam à diyo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum omnibus; & si vellet imperium, promptos ostentavere. Tum vero quasi scelere contaminaretur, præceptis tribunali desiluit. opposuerunt abeundi arma, minitantes ni regrederetur. At ille *moriturum potius quam fidem exueret* clamitans, ferrum à latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi attinuisent. extrema & conglobata inter se pars concionis, ac vix credibile dictu, quidam singuli propius incedentes, *ferret*, hortabantur; & miles nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, *Acutiores esse* Sævum id, malique moris. etiam furentibus visum; ac spatium fuit quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur. Consultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent: destinatum excidio Vbiorum opidum: imbutasque prada manus, in direptionem Galliarum erupturas. Augebat metum gnarus Romanæ seditionis. & si omitteretur ripa, invasurus hostis: ac si auxilia & socii adversum abscedentis legiones armentur, civile bellum suscipi: periculosa serveritas, flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederentur, in ancipiti Resp. Igitur volutatis inter se rationibus, placitum ut epistolæ nomine principis scriberentur: *missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retiniri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis: legata qua petiverant exsolvi duplicarique.* Sensit miles in tempus conficta, statimque flagitavit. missio per tribunos maturatur: largitio differebatur in hiberna cujusque. Non abscessere quintani unevicesimanique, donec iisdem in ætatis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Cæsaris pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in civitatem Vbiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus superiorem ad exercitum profectus, secundam & tertiam decumam, & sextam decumam legiones nihil cunctatas sacramento adigit. Quarta-decumani paulum dubitaverant. pecunia

nia & missio, quamvis non flagitantibus oblata est. At in Chaucis coëptare seditionem præsidium agitan-
 tes vexillarii discordium legionum, & præsentii duo-
 rum militum supplicio paulum repressi sunt. Iussit id
 Mennius castrorum præfectus, bono magis exemplo,
 quam concessio jure. deinde intumescente motu pro-
 fugus repertusque, postquam intuta latebræ, præsidium
 ab audacia mutuatur: *Non præfectum ab iis, sed Germani-
 cum ducem, sed Tiberium imperatorem violari, simul ex-
 teritis qui obstitant, raptum vexillum ad ripam ver-
 tit. & si quis agmine decessisset, pro desertore fore clami-
 tans, reduxit in hiberna turbidos, & nihil ausos.* Interea
 legati ab senatu regressum jam apud aram Vbiorum
 Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones prima atque vi-
 cesima, veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant.
 Pavidos & conscientia vecordes intrat metus, venisse
 patrum jussu, qui irrita facerent, quæ per seditionem
 expresserant, utque mos vulgo, quamvis falsis reum
 subdere, Munatium Plancum consulatu functum, prin-
 cipem legationis, auctorem senatusconsulti incusant: &
 nocte concubia vexillum in domo Germanici situm
 flagitare occipiunt. concursuque ad januam facto, mo-
 liuntur fores: extractum cubili Cæsarem tradere ve-
 xillum intento mortis metu subigunt. mox vagi per
 vias, obvios habuere legatos, audita consternatione ad
 Germanicum tendentes, ingerunt contumelias; cæ-
 dem parant. Planco maxime, quem dignitas fuga im-
 pediverat, neque aliud periclitanti subsidium, quam
 castra primæ legionis, illic signa & aquilam amplexus,
 religione sese tutabatur: ac ni aquilifer Calpurnius vim
 extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus
 populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo alta-
 ria deum commaculavisset. Luce denum, postquam
 dux, & miles, & facta noscebantur, ingressus castra
 Germanicus, perducere ad se i lancum imperat, recipit-
 que in tribunal. Tum *fatalem increpans rabiem neque
 militum, sed deum ira resurgere, cur venerint legati a-
 perit: jus legationis, atque ipsius Planci gravem & im-
 meritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio,
 facundè miseratur. attonitaque magis, quam quæ a*
 concii-

concione, legatos præsidio auxilium equitum dimittit. Eo in metu arguere Germanicum omnes, quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia, & contra rebelles auxilium. Satis superque missione & pecunia, & mollibus consultu peccatum: vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam conjugem, inter furentes, & omnis humani juris violatores haberet? illos saltem avo & Reip. redderet. Diu cunctatus, aspernantem uxorem, cum se divo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula testaretur, postremo uterum ejus, & commune filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit. Incedebat muliebre & miserabile agmen, profuga ducis uxor parvulum sinu filium gerens; lamentantes circum amicorum conjuges, quæ simul trahebantur; nec minus tristes qui manebant. Non florentis Cæsaris, neque suis in castris, sed velut in urbe viستا facies, gemitusque ad planctus, etiam militum aures oraque advertere. Progrediuntur contuberniis: qui ille flebilis sonus? quod tam triste? feminas inlustres non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoria uxoris, aut comitatus soliti, pergere ad Treveros, & externa fidei. Pudor inde & miseratio, & patris Agrippæ, Augusti avi memoria, socer Drusus; ipsa intigni fecunditate, præclara pudicitia: jam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabant, qui plerumque ad concilianda vulgi studia eo regimine pedum induebatur. Sed nihil æque flexit, quam invidia in Treveros. orant, obstitunt, rediret, maneret: pars Agrippinæ occurrentes, plurimi ad Germanicum egressi, isque ut erat recens dolore & ira, apud circumfusus ita cœpit. Non mihi uxor, aut filius, patre & Rep. cariores sunt. sed illum quidem sua majestas, imperium Romanum ceteri exercitus defendent: conjugem, & liberos meos, quos pro gloria vestra libens ad exitium asferrem. nunc procul a furentibus summoveo, ut quidquid istuc sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur, n-ve occisus Augusti pronepos, interfecta Tiberii nurus; nocentiores vos faciat. quid enim per hos dies inausum, intemeratum ve vobis? Quod nomen huic cœti dabo? milites ne appellam? qui filium imperatoris vestri

vallis

vallo & armis circumfeditis. Ancives? quibus tam projecta senatus auctoritas, hostium quoque jus, & sacra legationis, & fas gentium rupistis. Divus Iulius seditio- nem exercitus verbo uno compefcuit, Quirites vocando, qui sacramentum ejus detrahebant. Divus Augustus vultu & aspectu Asiaticas legiones exterruit. nos, ut nondum eosdem, ita ex illis ortos, si Hispania Syriae miles aspernaretur, tamen mirum & indignum erat: primane, & vicesima legiones, illa signis à Tiberio acceptis, tu tot præliorum socia, tot pramiis aucta, egregiam duci vestro gratiam referis? hunc ego nuntium patri. lata omnia aliis è provinciis audienti, feram? ipsius irones, ipsius veteranos, non missione, non pecunia satiatos: hic tantum interfici centuriones, ejici tribunos, includi legatos: infecta sanguine castra, flumina: meque precariam animam inter infensos trahere? Cur enim primo concionis die ferrum illud quod pectori meo insigere parabam detraxistis? O improvidi amici melius & amantius ille qui gladium offerebat: cecidissem certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius: legissetis ducem, qui meam quidem mortem impunitam sineret, Vari tamen & trium legionum ulcisceretur. Neque enim dis sinant ut Belgarum, quamquam offerentium, decus istud & claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse Germania populos. Tua di ve Auguste calo recepta mens, tua pater Druse imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos jam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, irasque civiles in exitium hostibus vertant. Vos quoq; quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos senatui, obsequium imperatori, si mihi conjugem ac filium redditis, discedite à contactu, ac dividite turbidos. id stabile ad pœnitentiam, id fidei vinculum erit. Supplicis ad hæc, & vera exprobrari fa- tentes, orabant, puniret noxies, ignosceret lapsis, & duceret in hostem, revocaretur conjunx, rediret legionum ulumnus, neve obses Gallus traderetur. Reditum Agrippinæ excusavit ob imminuentem partum, & hieme in: venturum filium: cetera ipsi exsequerentur. Discurrunt murati, & seditiosissimum quemque victos trahunt ad legatum legionis primæ C. Cetronium, qui judicium & pœnas de lingulis in hunc modum exercuit.

Stabant

Stabant pro concione legiones districtis gladiis : reus in suggestu per tribunum ostendebatur : si nocentem adclamaverant, præceps datus trucidabatur. & gaudebat cædibus miles, tanquam semet absolveret : nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius jussu, penes eosdem sævitia facti & invidia erat. secuti exemplum veterani, haud multo post in Rhætiam mittuntur, specie defendendæ provinciæ ob imminentes Suevos; ceterum ut avellerentur castris, trucibus adhuc, non minus asperitate remedii, quam sceleris memoria. Centurionatum inde egit. citatus ab imperatore nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenue in præliis fecisset, & cui erant donaria militaria, edebat. si legio, industriam innocentiamque adprobaverant, retinebat ordines : ubi avaritiam, aut crudelitatem consensu objectavissent, solvebatur militia. Sic compositis præsentibus, haud minor moles supererat, ob ferociam quintæ, & unetvicesimæ legionum, sexagesimum apud lapidem (loco *Vetera* nomen est) hibernantium. nam primi seditionem cœptaverant : atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum : nec poena commilitonum exterriti, nec poenitentia conversi iras retinebant. Igitur Cæsar arma, classem, socios demittere Rheno parat, si imperium derectetur, bello certaturus. At Romæ nondum cognito qui fuisset exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium, quod dum patres & plebem, in valia & inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim miles, neque duorum adolescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat : ire ipsum, & opponere majestatem imperatoriam debuisse, cessuris, ubi principem longa experientia, eundemque severitatis & munificentia summum, viderent. An Augustum fessa ætate totiens in Germanias commeari potuisse; Tiberium vigentem annis sedere in senatu verba patrum cavillantem? satis prospectum urbana servituti : militaribus animis adhibenda fomenta ut ferre pacem velint. Innotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare. Multa quippe & diversa ange-

angebant: *Validior per Germaniam exercitus; propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italia imminens: quos igitur anteferet? ac, ne postpositi contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri, maiestate salva, cui major è longinquo reverentia simul adolescentibus excusatum quadam ad patrem rejicere: resistentisque Germanico, aut Druso, posse à se mitigari vel infringi: quod aliud subsidium si imperatorem sprevisset? Ceterum ut jam jamque iuvius legit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves: mox hiemem, aut negotia varie caussatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit. At Germanicus quamquam contracto exercitu, & parato in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consularent, prae-mitterit litteras ad Cacinam, venire se valida manu, ac ni supplicium in malos praesumant, usurum promiscua cade. Eas Cacina aquiliferis signiferisque, & quod maxime castrorum sincerum erat, occulte recitat; utque cunctos infamia, seipsos morti eximant hortatur. nam in pace caussas & merita spectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxta cadere. Illi, tentatis quos idoneos rebantur, postquam majorem legionum partem in officio vident, de sententia legati statuunt tempus, quo foedissimū quemque & seditioni promptum ferro invadant. Tunc signo inter se dato irrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, nisi consciis, noscente quod caedis initium, quis finis. Diversa omnium, quae unquam accidere, civilium armorum facies. non pralio, non adversis è castris, sed iisdem è cubilibus, quos simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela, clamor, vulnera, sanguis palam; caussa in occulto. cetera fors regit: & quidam bonorum cæsi, postquam, intellecto in quos saviretur, pessimi quoque arma rapuerant neque legatus, aut tribunus moderator adfuit; permessa vulgo licentia atque ultio & satietas. Mox ingressus castra Germanicus, non medicinam illud plurimis cum lacrymis, sed cladem adpellans, cremari corpora jubet. Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hostem, piaculum furoris. nec aliter posse placati commilitonum mentes, quam*

si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem militum Cæsar, junctoque ponte mittit duodecim millia è legionibus, sex & viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit. Latè neque procul Germani agitabant, dum iustitio ob amissum Augustum, post discordiis atinemur. At Romanus agmine propèro silvam Cæsiam, limitemque à Tiberio cœptum scindit: castra in limite locat: frontem ac tergum vallo; latera, concædibus munitus. Inde saltus obscuros permeat, consultatque *ex duobus, breve & solitum sequatur; an impeditius & intentatum, eoque hostibus incautum.* Delecta longiore via, cetera adcelerantur, etenim attulerant exploratores *festam eam Germanis noctem, ac solennibus epulis ludicram.* Cæcina cum expeditis cohortibus præire, & obstantia silvarum amoliri iubetur: legiones modico intervallo sequuntur. Iuvit nox fideribus inlustris. ventumque ad vicos Marforum, & circumdatæ stationes, stratis etiam tum per cubilia, propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis, adeo cuncta incuria disjecta erant: neque belli timor, ac ne pax quidem, nisi languida & soluta inter temulentos. Cæsar avidas legiones, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit: quinquaginta millium spatium ferro flammisque pervastat: non sexus, non æras miserationem attulit; profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod *Tanfana* vocabant, solo æquantur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermes, aut palantis ceciderant. Excivit ea cædes Bructeros, Tubantes, Vsiptes, saltusque, per quos exercitui regressus, insedere: quod gnarum duci incessitque itineri & prælio pars equitum, & auxiliaræ cohortes ducebant; mox prima legio: & mediis impedimentis, sinistrum latus unetvicesimani, dextrum quintani clausere: vicesima legio terga firmavit, post ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur immoti; dein latera, & frontem modice adsultantes, tota vi novissimos incurrere: turbabanturque densis Germanorum cætervis leves cohortes, cum Cæsar advectus ad vicesimanos, voce magna, *hoc illud tempus oblitteanda seditionis clamitabat: pergerent, properarent*

perarent culpam in decusvertere. Exarsere animis, unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta, caduntque: simul primi agminis copiae evasere silvas, castraque communivere. Quietum inde iter, fidesque recentibus, ac priorum oblitus miles, in hibernis locatur. Nunciata ea Tiberium laetitia cura-que adfecere: gaudebat oppressam seditionem; sed quod largiendis pecuniis, & missione festinata favorem militum quasivisset, bellica quoque Germanici gloriaangebatur. Rettulit tamen ad senatum de rebus gestis, multaue de virtute ejus memoravit, magis in speciem verbis adornata, quam ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum & finem Illyrici motus laudavit, sed intentior, & fida oratione. cunctaque quae Germanicus indulserat, servavit etiam apud Pannonicos exercitus Eodem anno Iulia, supremum diem obiit, ob impudicitiam olim à patre Augusto Pandateria insula, mox opido Rheginorum qui Siculum fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii florentibus Cajo & Lucia Caesaribus, spreveratque ut imparem, nec alia tam intima Tiberio causa, cur Rhodum abscederet: imperium adeptus, extorrem, infamem & post interfectum Postumum Agrippam, omnis spei egenam, inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exsilii ratus. Per causam saevitiae in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio, & prave facundus eandem Iuliam in matrimonio M. Agrippae temeraverat, nec is libidini fines, traditam Tiberio, pervicax adulter contumacia & odiis in maritum accendebat, litteraeque quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, à Graccho compositae credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quatuordecim annis exilium toleravit. Tunc milites ad eadem missi invenere in prominenti littoris nihil latum opperientem, quorum adventu *breve tempus* petivit, ut *suprema mandata uxori Aliaria per litteras daret*: cervicemque percussoribus obtulit. constantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vita, degeneraverat. quidam non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate proconsule Africa missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam cadis

posse in Asprenatem verti, frustra speraverat. Idem annus novas carimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio: ut quondam T. Tullius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. sorte duæ à primoribus civitatis unus & viginti. Tiberius, Drususque, & Claudius, & Germanicus adjiciuntur. Ludos Augustales tunc primum coepta turbavit discordia, ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicro Augustus dum Macenati obtemperat effuso in amorem Bathylli: neque ipse abhorrebat talibus studiis, & civile rebatur misceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via: sed populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere. Druso Casare, C. Norbana Coss. decernitur Germanico triumphus manente bello; quod quamquam in æstatem summa ope parabat, initio veris & repentino in Cattos excursu præcepit. nam spes inceserat dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidia in nos, aut fide: Arminius turbator Germaniæ, Segestes parari rebellionē sæpe alias, & supremo convivio post quod in arma itum, aperuit: suavitque Varo ut se, & Arminium, & ceteros procures vinciret, nihil ausuram plebem principibus amotis, atque ipsi tempus fore quo crimina, & innoxios discerneret. sed Varus fato, & vi Arminii cecidit. Segestes quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, audis privatim odiis, quod Arminius filiam ejus alii pactam rapuerat. gener invisus, inimici soceri; quæque apud concordēs vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias catervas Germanorum cis Rhenum colentium Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit: positæque castello super vestigia paterni præsidii in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum, & fluminum relicto, nam, rarum illi cælo, siccitate, & omnibus modicis inoffensum iter properaverat; imbresque & fluminum audus regredienti metuebantur. Sed Cattis adeo improvisus advenit, ut quod imbecillum a tate ac sexu, statim captum, aut trucidatum sit: juvenus flumen

men Adranam nando tramiserat, Romanosque pontem cœptantis arcebant. dein tormentis sagittisq; pulsif, tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui omissis pagis vicisq; in silvas disperguntur. Caesar incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auso hoste terga abeuntium laceßere, quod illi moris, quotiens astu magis, quã per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis iuvare Catos, sed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma: & Marfos congregi ausos prospero proelio cohibuit. Neq; multo post legati à Segeste venerunt, auxilium orantes adversus viam popularium, à quib; circum sedebatur; validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia promptus; tanto magis fidus, rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum. sed juvenis conscientia cunctabatur. quippe anno quo Germaniæ descivere, sacerdos apud Aram Vbiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benigneque exceptus, cum præsidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obsidentis, & ereptus Segestes magna cum propinquorum & clientium manu. Inerant feminae nobiles, inter quas uxor Arminii, eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrymas, neque voce supplex, compressis intra sinum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur & spolia Varianæ cladis, plerisque eorum qui tum in dediticnem veniebant prædæ data. Simul Segestes ipse ingens visu, & memoria bonæ societatis impavidus verba, ejus in hunc modum fuere: *Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei & constantia dies: ex quo à divo Augusto ciuitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi: neque odio patria (quippe proditores, etiam iis quos anteponunt, in visi sunt) verum quia Romanis Germanisque idem conducere; & pacem, quam bellum probabam, ergo raptorem filia mee, violatorem fœderis vestri Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci. dilatus segnitia ducis, quia parum*

praesidiis in legibus erat ; ut me & Arminium , & con-
scios vinceret , flagitavi. testis illa nox , mihi utinam
potius novissima ! qua secuta sunt defleri magis , quam
defendi possunt. ceterum & injeci catenas Arminio , & à
factione ejus injectas perpeffus sum. Atque ubi primum
tui copia ; vetera novis , & quieta turbidis antehabeo : ne-
que ob pramium , sed ut me perfidia exsolvam : simul genti
Germanorum idoneus conciliator , si pœnitentiam quam
perniciem maluerit. Pro juvena & errore filii veniam pre-
cor : filiam necessitate huc adductam fateor. tuum erit con-
sultare , utrum praevaleat , quod ex Arminio concepit ,
an quod ex me genita est. Caesar , clementi responso ,
liberis propinquisque ejus incolumitatem , ipsi se-
dem vetere in provincia pollicetur. Exercitum redu-
xit , nomenque Imperatoris auctore Tiberio accepit.
Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit : educatus
Ravennæ puer quo mox ludibrio confectatus sit ,
in tempore memorabo. Fama dediti benigneque
excepti Segestis vulgata , ut quibusque bellum invitis
aut cupientibus erat , spe vel dolore accipitur. Armi-
nium super insitam violentiam , rapta uxor , subiectus
servitio uxoris uteris , vecordem agebant : volitabat-
que per Cheruscas , arma in Segestem , arma in Casa-
rem poscens. neque probris temperabat : egregium pa-
terem ! magnum imperatorem ! fortem exercitum ! quo-
rum tot manus unam mulierculam avexerint. Sibi tres
legiones , totidem legatos procubuisse. Non enim se prodi-
tionem neque adversus feminas gravidas , sed palam ad-
versus armatos bellum tractare. cerni adhuc Germanorum
in lucis signa Romana , qua diis patriis suspenderit. col-
ret Segestes victam ripam ; redderet filio sacerdotium : homi-
nem Germanos nunquam satis excusaturos , quod inter
Albim & Rhenum virgas , & secures , & togam vide-
runt. aliis gentibus , ignorantia imperii Romani , inexper-
tia esse supplicia , nescia tributa : qua quando exuerint ,
inritusque disserit ille inter numina dicatus Augustus ,
illi delectus Tiberius , ne imperitum adolescentulum ,
ne seditiosum exercitum pavescerent. Si patriam , paren-
ter , antiqua mallent , quam dominos , & colonias novas.
Arminium potius gloria ac libertatis , quam Segestem
flagitiosa servitutis ducem sequerentur. Conciti per
hæc

hæc non modo Cherusci, sed conterminæ gentes :
 traususque in partis Inguiomerus Arminii patruus, ve-
 teri apud Romanos auctoritate. unde major Casari
 metus : & ne bellum mole una ingrueret, Cacinam
 cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo
 hosti, per Bructeros ad flumen Amisiam mittit. equi-
 tem Peditum præfectus finibus Frisiorum ducit, ipse im-
 positas navibus quatuor legiones per lacus vexit : si-
 mulque pedes, eques, classis, apud prædictum omnem
 convenere. Chauci cum auxilia pollicerentur, in com-
 militium adsciti sunt. Bructeros sua urentis, expedita
 cum manu L. Stertinius, missu Germanici fudit; inter-
 que eadem & prædam repperit undevicesimæ legio-
 nis aquilam cum Varo amissam. Ductum inde agmen
 ad ultimos Bructerorum : quantumque Amisiam &
 Luppiam amnes inter, vastatum : haud procul Teuto-
 burgiensi saltu, in quo reliquæ Vari legionumque in-
 sepultæ dicebantur. Igitur cupido Casarem invadit
 solvendi suprema militibus, ducique; permoto ad mi-
 serationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos,
 amicos, denique ob casus bellorum, & sortem ho-
 minum. præmisso Cacinæ ut occulta saltuum scrutaretur,
 pontesque & aggeres humido paludem, & fallaci-
 bus campis imponeret, incedunt mœstos locos, vi-
 suque ac memoria deformes. Prima Vari castra lato
 ambitu, & dimensis principiis, trium legionum manus
 ostentabant : dein semiruto vallo, humili fossa, acicis
 jam reliquæ consedissee intelligebantur : medio campi
 albertia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disiecta vel
 aggerata : adjacebant fragmina telorum, equorumque
 artus, simul truncis arborum antefixa ora, lucis pro-
 pinquis barbaræ aræ, apud quas tribunes, ac primorum
 ordinum centuriones mactaverant. & cladis ejus su-
 perstites pugnam aut vincula elapsi, referebant, *hic ce-
 eidisse legatos, illic raptas aquilas, primum ubi vulnus
 Varo adactum, ubi infelici dextra, & suo istu mortem in-
 venerit; quo tribunali concionatus Arminius; quot pari-
 bula capti vi, quæ scrobes, utque signis & aquila per super-
 biam inluserit.* Igitur Romanus qui aderat exercitus,
 sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nul-
 lo noscente alienas reliquias, an suorum humo tegeret,

omnes ut conjunctos, ut consanguineos, auctam hostem ira, moesti simul & infensi condebant. Primum extruendo tumulo cespitem Caesar posuit, gratissimo munere in defunctos, & presentibus doloris socius. Quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti; sive exercitum imagine casorum insepultorumque tardatum ad proelia, & formidolosiores hostium credebat: *neque imperatorem, auguratum & vetustissimum carimonii pradiatum, attrectare feralia debuisse.* Sed Germanicus cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites, campumque quem hostis infederat, eripi jubet. Arminius colligi suos, & propinquare silvis monitos vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques, missaeque subsidiariae cohortes, & fugientium agmine impulsae auxerant consternationem; trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Caesar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia militi: & manibus æquis abscessum. Mox reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat reportat: pars equitum litore Oceani petere Rhenum iussa: Caccina qui suum militem ducebat monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, Pontes longos quam maturrime superare. Angustus is trames, vastas inter paludes, & quondam à L. Domitio aggeratus: cetera limosa, tenacia gravi cœno, aut rivis incerta erant, circum silvæ paulatim adclives: quas tum Arminius implevit. compendiis viarum, & cito agmine, onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Caccinae dubitanti quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simulque propulsaret hostem, castrametari in loco placuit; ut opus, & alii proelium inciperent. Barbari perfringere stationes, seque inferre munitoribus nisi, lacessunt, circumgrediuntur, occursant: miscetur operantium bellantiumque clamor: & cuncta pariter Romanis adversa; locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus; corpora gravia loricis; neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruscis sueta apud paludes proelia; proceram membra, hastæ ingentes ad vulnera facienda, quam

quamvis procul. nox demum inclinantis tum legiones adversæ pugnae exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circumfurgentibus jugis oritur, vertere in subiecta:mersaque humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendiū: Cæcina parendi aut imperitandi habebat: secundarum ambiguarumq; rerum sciens, eoque interritus. Igitur futura volvens, non aliud repperit, quam ut hostem silvis coerceret, donec faucibus, quantumque gravioris agminis, anteirent. nam medio montium & paludum porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateret. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri; unetvicesima in laevum; primani ducendum ad agmen; vicesimanus adversum secuturos. Nox per diversa inquires: cum barbari festis epulis, lato cantu, aut truci sonore subiecta vallium ac resultantis saltus completerent; apud Romanos invalidi ignes, interruptæ voces, atque ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles. ducemque terruit dira quies. nam Quinctilium Varum sanguine oblitum, & paludibus emersum, cernere & audire visus est velut vocantem, non tamen obsecutus, & manum intendentis reppulisse. Capta luce missæ in latera legiones metu, an contumacia. locum deseruere; capto properare campo, humentia ultra. Neque tamen Arminius, quanquam libero incursu, statim prorupit: sed ut hædere cano fossisque impedimenta, turbati circum milites; incertus signorum ordo; utque tali in tempore, sibi quisque properus, & lentæ adversum imperia aures; irrumperere Germanos jubet, clamitans, *En Varus, & eodem iterum fato victæ legiones!* Simul hæc, & cum delectis scindit agmen, equisque maxime vulnera ingerit: illi sanguine suo & lubrico paludum lapsantes. excussis rectoribus, disjicere obvios, proterere jacentes: plurimus circa aquilas labor, quæ neque adversum ferri ingruentia tela. neque figi limosa humo poterant. Cæcina dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset. juvit hostium aviditas, on. illa eade prædæ se stantium: enisæque legiones, vespertascende die, in aperta & solida.

nequeis miseriarum finis. struendum vallum, petendus agger: amissa magna ex parte, per quæ egeritur humus, aut exciditur cespes: non tentoria manipulis, non fomenta faucibus: infectos cœno aut cruore cibos dividentes, funestas tenebras, & tot hominum millibus unum jam reliquum diem lamentabantur. Forte equas abruptis vinculis vagus, & clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit: tanta inde consternatio, intrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas, quarum Decumana maxime petebatur, averſa hosti, & fugientibus tutior. Cæcina comperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem obſistere, aut retinere militem quiret; projectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam: simul tribuni & centuriones falsum pavorem docuerunt. Tunc contraſtos in principia, iustosque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet: *Unam in armis salutem, sed ea consilio temperanda; manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe, propius succederent; mox undique erumpendum. illa eruptione ad Rhenum perveniri, quod si fugerent, pluriſ silvas, profundas magu paludes, saviſſiam hostium superesse: at victoribus decus, gloriam, qua domi cara, qua in castris honesta, memorat: reticuit de adversis. Equos dehinc, orſus à suis, legatorum tribunorumque, nulla ambitione, fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes in hollem invaderent. Haud minus iniquies Germanus spe, cupidine, & diverſis ducum ſententiis agebat: Arminio, ſinereſ egredi, egreſſosque rursuſ per humida & impedita circumvenireſ, ſuadente: atrociora Inguiomero, & lata barbaris, ut vallum a-mis ambireſ, promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam prælam fore. Igitur orta die, proruunt fossas, injiciunt crates, summa valli preſant, raro super milite, & quasi ob metum defixo, postquam hæſere munimentis, datur cohortibus ſignum, cornuaque ac tubæ concinuere. exin clamore & impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, *non hic silvas, nec paludes, sed aquis locis aquos deos. Hosti facile excidium, & paucos ac ſemermos cogitanti,*
sonus*

sonus tubarum, fulgor armorum, quantum inopina, tanto majora offunduntur: cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus, pugnam deseruere: vulgus trucidatum est, donec ira & dies permansit. Nocte demum reversæ legiones, quamvis plus vulnorum, eadem ciborum egestas fatigaret; vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere. Pervaserat interim circumventi exercitus fama, & infesto Germanorum agmine Gallias peti: ac ni Agrippina positum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent, sed femina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibusque ut quis inops, aut saucius, vestem & fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes & grates reversis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit. non enim simplices eas curas; nec adversus externos militem quari: nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos intervifat, signa adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat, Casaremque Caligulam appellari velit. Potiorem jam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces: compressam à muliere seditionem cui nomen principis obistere non quiverit. Accendebat hæc, onerabatque Sejanus, peritia morum Tiberii odia in longum jaciens, quæ recondere, auctaque promeret. At Germanicus legionum quas navibus vexerat, secundam, & quartam decimam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret, vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo, aut modice adlabente astu, quietum habuit: mox impulsu aquilonis, simul sidere æquinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen, & opplebantur terræ: eadem freto, litori, campis facies; neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia à profundis, sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: jumenta, sarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occurrant. permiscentur inter se manipuli, modo pectore,

modo ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disjecti aut obruti. non vox, & mutui hortatus juvabant, adversante unda: nihil strenuus ab ignavo, sapiens à prudenti, consilia à casu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit. pernoctare sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore; haud minus miserabiles, quam quos hostis circumfideret, quippe illis etiam honestæ mortis usus: his inglorium exitium. lux reddidit terram; penetratumque ad amnem Visurgim, quo Cæsar classè contenderat, impositæ deinde legiones, vagante fama submersas. nec fides salutis, antequam Cæsarem exercitumque reducem videre. Iam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segestis præmissus, ipsum & filium ejus in civitatem Vbiorum perduxerat. data utrique venia; facile Segimero, cunctantius filio: quia Quintilii Vari corpus inluisse dicebatur. Ceterum ad supplenda exercitus damna certavere Galliæ, Hispaniæ, Italia: quod cuique promptum, arma, equos, aurum offerentes. quorum laudato studio Germanicus, armis modo & equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem juvit, utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios; facta singulorum extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloria, cunctos alloquio & cura, sibi que & prælio firmabat. Decreta eo anno triumphalia insignia. A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico gestas. Nomen *patriæ patriæ* Tiberius à populo sapius ingestum, repudiavit: neque in acta sua jurari, quamquam censente senatu, permisit: *cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictans.* non tamen ideo faciebat fitem civilis animi. nam legem majestatis reducere; cui nomen apud veteres idem, sed alia in iudicium veniebant: si quis proditione exercitum, aut præbem seditionibus, denique male gesta Rep. maiestatem populi Romani minuisset, facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Augustus cognitio-

nem

nem de famosis libellis specie legis ejus tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat. mox Tiberius, consultante Pompejo Macro pratore, *an judicia majestatis redderentur? exercendas leges esse* respondit. Hunc quoque asperavere carmina, incertis auctoribus vulgata, in sævitiâ superbiamque ejus, & discordem cum matre animum. Haud pigebit referre in Falanio, & Rubrio, modicis equitibus Romanis, prætentata crimina: ut, quibus initiis, quanta Tiberii arte, gravissimum exitium irrepsit, dein repressum sit, postremo asserit, cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio objiciebat accusator, quod *inter cultores Augusti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Cassium quendam minimum corpore infamem adscivisset: quodque venditis hortis, statuam Augusti simul mancipasset.* Rubrio crimini dabatur *violatum perjurio nomen Augusti.* Quæ ubi Tiberio notuere, scripsit consulibus; *Non ideo decretum patri suo calum, ut in perniciem civium & honor verteretur. Cassium histrionem solitum inter alios ejusdem artis interesse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quod effigies ejus, ut alia numinum simulacra, venditionibus hororum & domuum accedant. Iusjurandum perinde estimandum, quam si Iovem sefellisset. deorum injurias diu cura.* Nec multo post Granium Marcellum prætorem Bæthyniæ Quæstor ipsius Cæpio Crispinus majestatis postulavit, subscribente Romano Hispone, qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt. nam egens, ignotus, iniquies, dum occultis libellis sævitiæ principis adrepit, mox clarissimo cuique periculum accessit; potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti, ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis, ac postea sibi invenerunt. Sed Marcellum infirmulabat *sineistros de Tiberio sermones habuisse.* inevitabile crimen, cum ex moribus principis scœdissima quæque deligeret accusator, obiectaretque reo. nam quia vera erant,

etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, *statuam Marcelli altius quam Caesarum sitam: & alia in statuas, amputato capite Augusti, effigiem Tiberii inditam.* ad quod exarsit adeo, ut rupta taciturnitate proclamaret, *se quoque in ea causa laturum sententiam palam & juratum, quo ceteris eadem necessitas fieret.* Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, *Quo,* inquit, *loco censebis Caesar? si primus, habebō quod sequar: si post omnes, vereor ne imprudens dissentiam.* permotus his, quantoque incautius efferbuerat, pœnitentia patiens, tulit absolvi reum criminibus majestatis. de pecuniis repetundis ad reciperatores itum est. Nec patrum cognitionibus satiatus judiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret; multaque eo coram, adversus ambitum & potentium preces constituta. sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quæ Pius Aurelius senator, questus *mole publica via, ductuque aquarum, labefactas adias suas,* auxilium patrum invocabat. resistentibus ærarii prætoribus, subvenit Cæsar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium largitus est, satis comperto paternas ei angustias esse. tentantes eadem alios, probare causam senatui iussit; cupidine severitatis in his etiam quæ rite faceret, acerbis. unde ceteri silentium & paupertatem confessioni & beneficio præposuere. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat: relabentem secuta est ædificiorum & hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, *ut libri Sibyllini adirentur.* tenuit Tiberius, perinde divina humanaque obtegens. Sed remedium coercendi fluminis Atejo Capitoni, & L. Arruntio mandatum. Achajam ac Macedoniam onera deprecantis, levare in præsens pro consulari imperio, tradique Cæsari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obrulerat, Drusus præsedet, quamquam vili sanguine nimis gaudens:

dens: quod vulgus formidolosum, & pater arguisse dicebatur, cur abstinuerit spectaculo ipse, varie trahebant: alii tædio cœtus, quidam tristitia ingenii, & metu comparationis, quia Augustus comitez interfuisset. Non crediderim ad ostentandam favitiam, movendasque populi offensiones concessam filio materiem: quamquam id quoque dictum est. At Theatri licentia proximo priore anno cœpta, gravius tum erupit, occisis non modo è plebe, sed militibus & centurione, vulnerato tribuno prætoriarum cohortis, dum probra in magistratus & dissensionem vulgi prohibent. Actum de ea seditione apud patres, dicebanturque sententiæ, ut prætoribus jus virgarum in histriones esset. intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui præbebat, valuit tamen intercessio, quia divus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat, neque fas Tiberio infringere dicta ejus. De modo lucaris, & adversus lasciviam fautorum, multa decernuntur; ex quibus maxime insignia: *Ne domos Tantomimorum senator introiret; ne egredientis in publicum equites Romani cingerent: aut alibi quam in theatro spectarentur: & spectantium immodestiam exsilio mulrandi potestas prætoribus fieret.* Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum; datumque in omnes provincias exemplum. Centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecante populo, edixit Tiberius militare ararium eo subsidio niti: simul imparem oneri Remp. nisi vicesimo militia anno veterani dimitterentur. ita proximæ seditionis male consultata, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum. Actum deinde in senatu ab Atturtio & Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augefcit. Auditiæque municipiorum & coloniarum legationes; orantibus Florentinis, ne Clanis solito alveo demotus in amnem Arnun transferretur, idque ipsis perniciem adferret. Congruentia his Interamnates disseruere; pessum

sturos fecundissimos Italia campos, si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos deductus superstagnavisset. Nec Reatini silebant. Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes; quippe in adjacentia erupturum. optime rebus mortalium consuluisse naturam, qua sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit. spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra, & lucos, & aras patriis amnibus dicaverint, quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluviis orbatum minore gloria fluere. Seu preces coloniarum, seu difficultas operum, sive superstitio, valuit ut in sententiam Plsonis concederetur, qui nil mutandum censuerat. Prorogatur Poppæo Sabino provincia Mœsia, additis Achaja & Macedonia. Et quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitiis, aut jurisdictionibus habere. Causæ variæ traduntur: alii radio nova cura, semel placita pro æternis servavisse: quidam invidia, ne plures fruerentur. sunt qui existiment, ut callidum ejus ingenium, ita anxium judicium. neque enim eminentis virtutes sectabatur, & rursus vitia oderat: ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat. quæ hæsitatione postremo eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus. De comitiis consularibus quæ tum primum illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim; adeo diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. Modo subtractis candidatorum nominibus, originem cujusque, & vitam, & stipendia descripsit, ut qui forent intelligeretur: aliquando ea quoque significatione subtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est: plerumque eos tantum apud se professos disseruit, quorum nomina consulibus edidisset; posse & alios profiteri, si gratia aut meritis considerent. speciosa verbis, re inania, aut subdola: quantoque majore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad insensius servitium.

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSV DIVI
AVGVSTI ANNALIVM
LIBER II.

Breviarum Libri II.

*Initia Parthici belli. Thraabates. Vonones popularibus ingratus. Vonones ab Artabano pulsus. In Armenia mutatio regum. Germanicus à Tib. advocatus, Germanos prius mari aggreditur. Classis ejus. Rhenus. Irruptio in Catos. Ara Drusi. Fossa Drusiana. Amisia. Angrivarii rebelles casti. Arminii cum Flavio colloquium. Visurgim Rcm. transeunt. Batavorum discrimen. Cariovalda casus. Germanorum militum animos explorat. Transfugit pramium pronunciatum. Castris adsultatum. Germanici somnium. Ejus & Arminii ad suos oratio. Locus pugnae. Acierum dispositio. Augurium felix. Fuga Germanorum, & clades. Iidem trophæo Romanorum accensi pugnam ierant. Germani agre victi. Monumentum & titulus rerum magnificus. Milites classe reducti. Clades & sane exitium ex tempestate. Naufragi recollecti. Caesar erectos ea clade Germanos cadit. Germanicus à Tib. per invidiam advocatus. Libo Drusus ab amico delatus. Accusatus in Senatu, non tam sceleris quam recordia convincitur. Torti in dominum servi. Libo se conficit. Vates decreto pulsus. Luxus publicus leviter coercitus. quem defendit Asin. Pisonis libertas. Urgulania potentia. De rebus agendis certamen. Asinii sententia super comitiis. Tiberius eam rejicit. Hortali, subsidium poscentis oratio, aspero excepta à Tiber. Dat tamen aliquid, in posterum negat. Clementis servi facinus. Is Agrippam se mentius, res Romanas turbat. do-
lo Sal-*

lo Sallustii captus occiditur. Germanici triumphus. Archelaus Cappadocum R. in Urbem accitus. Oriens concussus Germanico permittitur: Pisoni Syria, cum occultis in eum mandatis. Drusus in Illyr. missus. Germani inter se discordes, parantur ad pugnam. Arminii ad suos oratio, Marobodui ad suos. Acris pugna. Maroboduus pro victo. Terramotus in Asia. Eo pressos subleuat Tib. in alios quoque liberalis. *Ædes dedicata. Varilia majestatis postulata. De pratore substitit contentio. Tacfarinatem & Mazippam, bellum in Africa moventes fundit. ei triumphal. decreta Germanici diversa itinera. Consulit in reditu Clarium Apoll. Oraculiratio. Piso cum uxore Plancina Germanicum insectatur: castra corrumpit. Germanicus Armenios adit: Zenonem ius regem imponit, &c. Germanici & Pisonis similitudines. Von. Syria demotus. Germanic. Ægyptum petit, inusante Tiberio. Canopus. Theba veteres. Memn. statua. Pyramides. In Germania discordia, astu Drusi. Maroboduus vi Catualda pulsus, ad Rom. confugit. Idem Catualda mox casus. Rhescuporius Cotye fratre per dolum oppresso, Thracia omnipotitur. Idem in vincla datus, Romam perductus occisus. Vonones fugam tentat: deprensus occiditur. Germanicus agrotat scelere Pisonis, cui amicitiam renunc. Mandata amicis ultione, datisque conjugii monitis, obit. Cum Alex. compar. Sentius Syria fit praeses. Agrippina Romam properat. Pisoni reditum in Syr. dissuadet filius, suadent alii, & persuadent. Piso vim parat in Sentium: obuiat Agrippina: castellum occupat: aciem struit: pellitur à Sentio: dimittitur Romam. Ibi magnus ob morbum & mortem Germanici luctus. Honores mortuo decreti. Clypeus inter oratores. Livia gemellos parit. Scitain mulierum libid. Pulsa sacra ext. Capta Vestal. Frumenti pretium. Tib. titulos avertatur. Arminii cades, & elogium.*

Sisenna Statilio Tauro, L. Libone COSS. mota Orientis regna, provinciæque Romana; initio apud Parthos orto, qui petitum Roma acceptumque regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus à Phrahate. Nam Phrahates quamquam depulisset exercitus, ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat, partemque prolis firmandæ amicitia; miserat: haud perinde nostri metu, quam fidei popularium diffusus. Post finem Phrahatis & sequentium regum, ob internas cades, venire in urbem legati à primoribus Parthis, qui Vononem vetustissimum liberorum ejus accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar auxitque opibus. Et accepere barbari lætantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit pudor, *degeneravisse Parthos, petitum alio ex orbe regem hostium artibus infectum: jam inter provincias Romanas solum Arsacidarum haberi, darique. Vbi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium; si mancipium Cæsaris, tot per annos servitutem perpeßum, Parthis imperitet?* Accendebat didignantes & ipse, diversus à majorum institutis, raro venatu, segni equorum cura; quotiens per urbes incederet, læticiæ gestamine, fastuque erga patrias epulas. inridebantur & Græci comites, ac valissima utensiliū anulo clausa: sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis & honestis. Igitur Artabanus Arsacidarum è sanguine apud Dahas adultu. excitur, primoque congressu fusus reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit. vacua tunc, interque Parthorum & Romanas opes infida, ob scelus Antonii, qui Artavasden regem Armeniorum specie amicitia; inleßum, dein catenis oneratum, postremo interfecerat. Ejus filius Artaxias memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus à Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum

regnum à Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quamquam sociatis more externo in matrimonium regnumque. De in jussu Augusti impositus Artavasdes, & non sine clade nostra dejectus. Tum C. Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem origine Medum, ob insignem corporis formam, & præclarum animum, volentibus Armeniis præfecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto, stirpem ejus haud toleravere: tentatoque femina imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa; incerti soluique, & magis sine domino, quam in libertate; profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed ubi minitari Artabanus, & parum subsidii in Armeniis, vel si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat; rector Syriæ Creticus Silanus excitum custodia circumdat, manente luxu & regio nomine. quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus. Ceterum Tiberio haut ingratum accidit turbari res Orientis, ut ea specie Germanieum fuetis legionibus abstraheret; novisque provinciis impositum, dolo simul & casibus objectaret. At ille quanto acriora in eum studia militum, & aversa patrum voluntas, celerandæ victoriæ intentior, tractare præcliorum vias, & quæ sibi tertium jam annum belligeranti sava vel prospera evenissent. *fundi Germanos acie, & justis loris: juvari silvis, paludibus, brevi æstate, & præmatura hieme: suum militem haud perinde vulneribus, quam spatiis itinerum, damno armorum adfici: fessas Gallias ministrandis equis: longum impedimentorum agmen, opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. at si mare intretur, promptam ipsis possessionem, & hostibus ignotam; simul bellum maturius incipi, legionesque & commotus pariter vehi; integrum equitem, equosque, per ora & alveos fluminum media in Germania fore.* Igitur huc intendit: missis ad census Galliarum, P. Vitellio & Cantio; Silius, & Anteius, & Cæcina fabricandæ classi præponuntur. Mille naves sufficere visæ, properatæque: aliæ breves, angusta puppi proraque, & lato utero,

quo

quo facilius fluctus tolerarent: quadam planæ cari-
nis, ut sine noxa fiderent: plures apposis utrimque
gubernaculis, converso ut repente remigio, hinc vel
illinc adpellerent. multæ pontibus strata super quas
tormenta veherentur, simul aptæ ferendis equis, aut
commeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur ala-
critate militum in speciem ac terrorem. Insula Ba-
tavorum in quam convenirent prædicta, ob faciles
adpulsus, accipiendisque copiis, & transmittendum
ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo conti-
nuus, aut modicas insulas circumveniens, apud prin-
cipium agri Batavi velut in duos amnes dividitur:
servatque nomen, & violentiam cursus, qua Ger-
maniam prævehitur, donec Oceano misceatur; ad
Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verso co-
gnomento *Vahalem* accolæ dicunt: mox id quoque
vocabulum mutat *Mosa* flumine, ejusque immenso ore
eundem in Oceanum effunditur. Sed Cæsar, dum ad-
iguntur naves, Silium legatum cum expedita manu
inruptionem in Cattos facere jubet: ipse, audito ca-
stellum Luppia flumini adpositum obsideri, sex le-
giones eo duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud
actum, quam ut modicam prædam, & Arpi principis
Cattorum conjugem filiamque raperet: neque Cæsari
copiam pugnae obsessores fecere, ad famam adventus
ejus dilapsi. Tumulum tamen nuper Varianis legio-
nibus structum, & veterem aram Druso sitam disje-
cerant. restituit aram; honori que patris princeps ipse
cum legionibus decucurrit: tumulum iterare hæud
visum, & cuncta inter castrum, Alifonem, ac Rhe-
num, novis limitibus, aggeribusque permunita. Iam-
que classis advenerat, cum præmissis commeatu, &
distributis in legiones ac socios navibus, fossam cui
Drusiana nomen, ingressus, precatusque Drusum
patrem, ut se eadem ausum, libens placatusque exem-
plo ac memoria consiliorum atque operum juvaret; la-
cus inde, & Oceanum usque ad Amisiam flumen,
secunda navigatione prævehitur: classis Amisiam reli-
cta, laxo amne; erratumque in eo, quod non sub-
veit: transposuit militem dexteras in terras iturum.

ita plures dies efficiendis pontibus absumpti. Et eques quidem ac legiones prima æstuaria, nondum ad-
 crescente unda, intrepidi transiere, postremum auxiliorum agmen, Batavique in parte ea, dum insultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati, & quidam haulti sunt. Metanti castra Casari Angrivariorum defectio à tergo nuntiatur. missus illico Stertinus cum equite, & armatura levi, igne & cædibus perfidiam ultus est. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat. ejus in ripa cum ceteris primoribus Arminius adstitit, quæsitoque *an Casar venisset?* postquam *adesse* responsum est; *ut liceret cum fratre conloqui* oravit. Erat is in exercitu cognomento Flavius, insignis fide, & amisso per vultus oculo paucis ante annis, duce Tiberio. tum permissum, progressusque salutatur ab Arminio. qui amotis stipatoribus, *ut sagittarii nostra pro ripa dispositi abscederent*, postulat; & postquam digressi, *unde ea deformitas oris?* interrogat fratrem: illo locum, & proelium referente; *quodnam premium recepisset?* exquirat. Flavius *audita stipendia, torquem, & coronam, aliaque militaria dona* memorat, inridente Arminio vilia servitii pretia. Exin diversi ordiuntur: hic *magnitudinem Romanam, opes Casaris, & victis graves pœnas; in deditio- nem venienti paratam clementiam; neque conjugem & filium ejus hostiliter haberi.* Ille *fas patria, libertatem arvitam, penetralis Germania deos, matrem precum sociam; ne propinquorum, & adfinium, denique gentis suæ defensor & proditor, quam imperator esse mallet.* Paulatim inde ad jurgia prolapsi, quo minus pugnam confererent, ne flumine quidem interjecto cohibebantur: ni Stertinus adcurrrens, plenum iræ, armaque & equum poscentem Flavium atinuisse. cernebatur contra minitabundus Arminius proeliumque denuntians. nam pleraque Latino sermone interjaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset. Postero die Germanarum acies trans Visurgim stetit. Casar, nisi pontibus præsidis- que impositis, dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado transmittit. præ-
 fuere

fuere Stertinius , & è numero primipilariū Æmilii , distantibus locis inuesti , ut hostem diducerent , qua celerrimus amnis , Cariovalda dux Batavorum erupit ; cum Cherusci fugam simulantes in planitiem saltibus circumjectam traxere : dein coorti , & undique effusi trudent adversos , instant cedentibus , collectosque in orbem , pars congressi , quidam eminus proturbant. Cariovalda diu sustentata hostium savitia , hortatus suos ut ingruentes catervas globo frangerent ; atque ipse in densissimos inrumpens , congestis telis & suffosso equo labitur , ac multi nobilium circa : ceteros vis sua , aut equites cum Stertinio Æmilioque subvenientes , periculo exemere. Cæsar transgressus Visurgim indicio perfugæ cognoscit , *delectum ab Arminio locum pugnae : convenisse & alias nationes in silvam Herculi sacram , ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem.* habita indici fides , & cernebantur ignes ; suggestisque propius speculatores , *audiri fremitum equorum , immensisque & inconditi agminis murmur , attulere.* Igitur propinquo summæ rei discrimine , explorandos militum animos ratus , quoniam id modo incorruptum foret , secum agitabat. Tribunos & centuriones lata sapius quam comperta nuntiare ; libertorum servilia ingenia ; amicum inesse adulationem : si concio vocetur , illic quoque , quæ pauci incipiant reliquos adstrepere. penitus noscendas mentes , cum secreti & incustoditi , inter militaris cibos , spem aut metum proferrent. Nocte cœpta egressus augurali , per occulta & vigilibus ignara , comite uno , coniectus humeros ferina pelle , adit castrorum vias , adstitit tabernaculis , fruiturque fama sui : cum hic nobilitatem ducis , decorem alius , plurimi patientiam , comitatem , per seria per jocos eundem animum , laudibus ferrent , reddendamque gratiam in acie faterentur ; simul perfidos & ruptores pacis , ultioni & gloria mandandos. Inter quæ unus hostium Latinæ linguæ sciens , acto ad vallum equo , voce magna , conjuges , & agros , & stipendii indies , donec bellaretur , sesterios centenos , si qui transfugisset , Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legienum iras : veniret dies,

dies, daretur pugna: sumpturum militem Germanorum agros, tracturum conjuges; accipere omen, & matrimonia ac pecunias hostium praeda destinare. Tertia ferme vigilia adfultatum est castris, sine conjectu teli; postquam crebras pro munimentis cohortes, & nihil remissum sensere. Nox eadem latam Germanico quietem tulit, viditque se operatum, & sanguine sacro respersa prætexta, pulchriorem aliam manibus aviæ Augustæ accepisse. Ausus omine, addicentibus auspiciis, vocat concionem, & quæ sapientia prævisa aptaque imminenti pugnae disserit: Non campos modo militi Romano ad prælium bonos, sed si ratio adsit, silvas & saltus. nec enim immensa barbarorum scuta, enormis hastas, inter truncos arborum, & enata humo virgulta perinde haberi quam pila, & gladios, & harentia corpori tegmina. densarent ictus, ora mucronibus quærerent: non lorica Germano, non galeam; ne scuta quidem ferro, nervove firmata, sed viminum textus, vel tenuis & fucatas colore tabulæ: primam utcunque aciem hastatam; ceteris, præusta aut breviatela. jam corpus ut visu torvum, & ad brevem impetum validum; sic nulla vulnerum patientia: sine pudore flagitii, sine cura ducum, abire, fugere; pavidos adversis, inter secunda, non divini, non humani juris memores. Si tadio viarum ac maris finem cupiant; hac acie parari: propiorem jam Albim, quam Rhenum; neque bellum ultra, modo se patris patrique vestigia prementem iisdem in terris victorem sisterent. Orationem ducis secutus militum ardor: signumque pugna datum. Nec Arminius, aut ceteri Germanorum procures omittebant suos quisque testari: Hos esse Romanos Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint: quorum pars onusta vulneribus tergum, pars fluctibus & procellis fractos artus, insensis rursus hostibus, adversis diis obijciant, nulla boni spe. classem quippe, & avia Oceani quasita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed ubi miscerint manus, inane visis ventorum remorumve subsidium. meminissent modo avaritia, crudelitatis, superbia; aliud sibi reliquum quam tenere libertatem aut mori ante servitium? Sic accensos, & prælium poscentes

in

in campum, cui *Idistaviso* nomen, deducunt: is medius inter Visurgim & colles, ut ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuatur: pone tergum insurgebat silva, editis in altum ramis, & pura humo inter arborum truncos. Campum & prima silvarum barbara acies tenuit: soli Cherusci juga insedere, ut præliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli, Germanique in fronte: post quos pedites sagittarii: dein quatuor legiones, & cum duabus prætoriis cohortibus, ac delecto equite Casar: exin totidem aliæ legiones, & levis armatura cum equite sagittario, ceteraque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, ut ordo agminis, in aciem adstiteret. Visis Cheruscorum catervis, quæ per ferociam proruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, tergaque invadere jubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium octo aquilæ petere silvas & intrare visæ. Imperatorem advertente, exclamat, *Irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum numina.* simul pedestris acies insertur, & præmissus eques, postremos ad latera impulit: mirumque dictu, duo hostium agmina diversa fuga, qui silvam tenuerant in aperta, qui campis adstiterant in silvam ruebant. medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur; inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere, sustentabat pugnam: Incubueratque sagittariis: illa rupturus, ni Rhætorum Vindelicorumque, & Gallicæ cohortes signa objecissent, nisu tamen corporis, & impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. quidam agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus emissumque tradiderunt. Virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit; ceteri passim trucidati, & plerosque tranare Visurgim conantes, injecta tela, aut vis fluminis, postremo moles ruentium, & incidentes ripæ, operuere. quidam turpi fuga in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis per ludibrium fugebantur: alios proruptæ arbo-

res affligere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit. Quinta ab hora diei ad noctem caesi hostes decem millia passuum cadaveribus atque armis opplevē; repētis inter spolia eorum carenis, quas in Romanos, ut non dubio evenit, portaverant. Miles in loco proelii Tiberium *imperatorem* salutavit, struxitque aggerem, & in modum trophæorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quam ea species dolore & ira adfecit. qui modo abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt; plebes, primores, juvenus, senes, agmen Romanum repente incurant, turbant, postremo deligunt locum, flumine & silvis clausum, arcta intus planitie, & humida; silvas quoque profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo à Cheruscis dirimerentur. hic pedes adstitit: equitem propinquis lucis texere, ut ingressis silvam legionibus à tergo foret. Nihil ex iis Casari incognitum: consilia, locos, prompta, occulta noverat, astusque hostium in perniciem ipsis veriebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem, campumque. peditum aciem ita instruxit, ut pars æquo in silvam aditu incederet, pars objectum aggerem eniteretur. quod arduum, sibi; cetera legatis permisit. quibus plana evenerant, facile intrupere: quis impugnandus agger, ut si murum succederent gravibus superne ictibus conflatabantur. Sensit dux imparē cominus pugnam, remotisque paulum legionibus, funditores libratoresque excutere tela, & proturbare hostem jubet. missæ è tormentis hastæ, quātoque conspicui magis propugnatores, tanta pluribus vulneribus dejecti. Primus Caesar cum prætoriiis cohortibus, capro villo, dedit impetum in silvas. cōhlato illic gradu certatum: hostem à tergo palus, Romanos flumen aut montes claudabant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria. Nec minor Germanis animus; sed genere pugne & armorum superabatur: cum ingens multitudo, artus locis, prælongas hastas non protenderet,

non

non colligeret, neque adfultribus & velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad prælium: contra miles cui scutum pectori adpressum, & insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret: imprompto jam Arminio, ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin & Inguic merum tota volitantem acie, fortuna magis quam virtus deserebat. & Germanicus quo magis agnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatque *insisterent cadibus: nil opus captivis, solam internecionem gentis finem bello fore.* Iamque sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris: ceteræ ad noctem cruore hostium satiatae sunt, equites ambigue certavere. Laudatis pro concione victoribus, Caesar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: **DEBELLATIS INTER RHENUM ALBIMQUE NATIONIBUS EXERCITVM TIBERII CÆSARIS EA MONIMENTA MARTI ET JOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE.** de se nihil addidit, metu invidiæ, an ratus conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionem properavissent. atque illi supplices, nihil abnuendo, veniam-omnium accepere. Sed æstate jam adulta legionum alia itinere terrestri in hibernacula remissæ: plures Caesar classi impositas per flumen Amisiam Oceano invexit. Ac primo placidum æquor mille navium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effusa grando, simul variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive juvat, officia prudentium corrumpebat. omne dehinc cælum, & mare omne in austrum cessit, qui-tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus; & rigore vicini septemtrionis horridor, rapuit disiecitque naves in aperta Oceani, aut insulas faxis abruptis, vel per occulta vada infestas. quibus paulum agrequæ vitalis, postquam mutabat æstus, eodemque quo

ventus ferebat; non adharere anchoris, non exhaurire inrumpentis undas poterant: equi, jumenta, sarcinae, etiam arma præcipitantur, quo levarentur alvei manantes per latera, & fluctu superurgente. Quanto violentior cetero mari Oceanus, & truculentia cal præstat Germania, tantum illa clades novitate & magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, aut ita vasto & profundo, ut credatur novissimum ac sine terris mare, pars navium hausta sunt; plures, apud insulas longius sitas ejectæ: milesque nullo illic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem elisa toleraverant. sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit, quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos & prominentis oras, cum *se tanti exitii reum* clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu, & secundante vento, claudæ naves raro remigio, aut intentis vestibibus, & quædam à validioribus tractæ, revertere: quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas. collecti ea cura plerique: multos Angrivarii nuper in fidem accepti redemptos ab interioribus reddidere: quidam in Britanniam rapti, & remissi à regulis. Ut quis ex longinquo venerat, *miracula* narrabant, *vim turbinum, & inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum & beluarum formas*, visa, sive ex metu credita. Sed fama classis amissæ, ut Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Cantos imperat: ipse majoribus copiis Marfos inrumpit: quorum dux Malovendus nuper in deditio-nem acceptus, *propinquo luco defessam Variam legionis aquilam modico presidio servari* indicat. Missa extemplo manus, quæ hostem à fronte eliceret; alii qui terga circumgressi recluderent humum: & utrisque adfuit fortuna. eo promptior Cæsar pergit introrsus, populatur, excindit non ausum congredi hostem; aut sicubi restiterat, statim pulsum: nec unquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe *invisos & nulli casibus superabiles Romanos* prædicabant.

bant, qui perditâ classe, amissis armis, post constatâ equorum virorumque corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, & veluti aucti numero inrupissent. Reductus inde in hiberna miles, lætus animi, quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. addidit munificentiam Cæsar, quantum quis damni professus erat exsolvendo. Nec dubium habebatur labare hostes, petendæque pacis consilia sumere, & si proxima æstas adjiceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, rediret ad decretum triumphum, satius jam eventuum, satius casuum: prospera illi & magna prælia: eorum quoque meminisset, quæ venti & fluctus, nulla dicitur culpa, gravia tamen & sava damna intulissent. se novius à divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio quam vi perfecisse. sic Sugambros in deditiōem acceptos, sic Suevos, regemque Maroboduū pace obstrictum, posse & Cheruscos, ceterasque rebellium gentes, quando Romana ultioni consultum est, internis discordiis relinqui. Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acius modestiam ejus adgreditur, alterum consulatum offerendo, cujus munia præsens obiret, simul adnectebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratri gloria, qui nullo tum alio hoste, non nisi apud Germanias adsequi nomen imperatorium, & deportare lauream posset. Haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingere, seque per invidiam parito jam decori abstrahi intelligeret. Sub idem tempus è familia Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. Ejus negotii initium, ordinem, finem curatius disseram; quia tum primum reperta sunt, quæ per tot annos Remp. excidere. Firmius Catus Senator ex intima Libonis amicitia, juvenem improvidum & facilem inanibus, ad Chaldæorum promissa, Magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit: dum proavum Pompejum, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti conjunx fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus decorem ostentat: hortaturque ad luxum & æs alienum, socius libidinum & necessitatum, quo pluribus indicis inligaret. Ut satis testium, & qui servi eadem

noscerent, repetit, aditum ad principem postulat; demonstrato crimine & reo per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Cæsar indicium haud aspernatus, congressus abnuit. *posse enim eodem Flacco internuntio, sermones commere.* Atque interim Libonem ornat prætura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat) cunctaque ejus dicta factaque cum prohibere posset, scire malebat. donec Junius quidam tentatus ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, avidumque famæ malæ. Statim corripit reum, adit consules, senatus cognitionem poscit: & vocantur patres, addito, *consultandum super re magna & atroci.* Libo interim veste mutata, cum primoribus feminis circumire domos, orare adfines, vocem adversum pericula poscere: abnuentibus cunctis, cum diversa prætenderent, eadem formidine. die senatus metu & agitudine fessus, sive, ut tradidere quidam, simulato morbo lectica delatus ad fores curiæ, innisusque fratri, & manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto ejus vultu excipitur. mox libellos & auctores recitat Cæsar, ita moderans, ne lenire, neve asperare crimina videretur. Accesserant præter Trionem & Catum accusatores, Fontejus Agrippa, & C. Livius, certabantque cui jus perorandi in reum daretur: donec Livius, quia nec ipsi inter se concederent, & Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina objecturum professus, protulit libellos recordes adeo, ut consultaverit Libo, *an habiturus foret opes, quis viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret.* inerant & alia hujuscemodi, stolidæ, vana; si mollius acciperes, miseranda. Vni tamen libello manu Libonis, nominibus Cæsarum aut senatorum, additas atroces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, agnoscences servos per tormenta interrogari placuit. Et quia vetere senatusconsulto quæstio in caput domini prohibebatur, callidus & novi juris repertor Tiberius, mancipari singulos

los auctori publico jubet : scilicet ut in Libonem ex-
 servis salvo senatusconsulto quæreretur. Ob quæ po-
 sterum diem reus petivit. domumque digressus , e-
 xtremas preces P. Quirinio propinquo suo ad princi-
 pem mandavit. responsum est, ut *senatum rogaret*. cin-
 gebatur interim milite domus , strepebant etiam in
 vestibulo , ut audiri , ut aspici possent : cum Libo ,
 ipsis , quas in novissimam voluptatem adhibuerat ,
 epulis excruciatas , vocare percussorem , prensare ser-
 vorum dextras , inserere gladium , atque illis , dum tre-
 pidant , dum refugiunt , evertentibus adpositum men-
 sa lumen , feralibus jam sibi tenebris duos ictus in
 viscera direxit. Ad gemitum conlabentis , adcurrere
 liberti , & eade visa miles abstiruit. Accusatio tamen
 apud patres adseveratione eadem peracta , juravitque
 Tiberius , *petiturum se vitam , quamvis nocenti , nisi
 voluntariam mortem properavisset*. Bona inter accusato-
 res dividuntur : & prætura extra ordinem data , his
 qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messallinus ,
ne imago Libonis exequias posterorum comitaretur , con-
 sult : Cn. Lentulus ; *ne quis Scribonius cognomen
 Drusi adsumeret* : supplicationum dies Pomponii Flacci
 sententia constituti , ut dona Iovi , Marti , Concordia ,
*utque Idaum Septembrium dies quo se Libo interfecerat ,
 dies festus haberetur*. L. P. & Gallus Asinius & Pi-
 pius Mutilus . & L. Apronius decrevere : quorum
 auctoritates , adulationesque retuli , ut sciretur vetus
 id in Republ. malum. Facta & de Mathematicis
 Magisque Italia pellendis senatus consulta ; quorum
 è numero , L. Pituanus saxo dejectus est. In P. Mar-
 tium consules extra portam Exquilinam , cum classi-
 cum canere jussissent , more prisco advertere. Proxi-
 mo senatus die multa in luxum civitatis dicta , à
 Q. Haterio consulari , Octavio Frontone prætura
 functo : decretumque *ne vasa auro solida ministrandis
 cibis fierent ; ne vestis serica viros sædaret*. Excessit
 Fronto , ac postulavit modum argento , supellestili , fa-
 milia. Erat quippe adhuc frequens senatoribus , si
 quid è Republic. crederent , loco sententiæ prome-
 re. Contra Gallus Asinius disseruit : *Auctu imperii*

*adolevisse etiam privatas opes; idque non novum, sed è
 vetustissimis moribus. aliam apud Fabricios, aliam apud
 Scipiones pecuniam; & cuncta ad Rempubl. referri: qua
 tenui, angustas civium domos; postquam eo magnificen-
 tia venerit, gliscere singulos. neque in familia & ar-
 gento, quaque ad usum parentur, nimium aliquid,
 aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. distinctos sena-
 tus & equitum census, non quia diversi natura, sed ut
 loci, ordinibus, dignationibus antissent, talesque ad
 requiem animi, aut salubritatem corporum parentur. nisi
 forte clarissimo cuique plures curas, majora pericula sub-
 eunda; delinimentis curarum & periculorum carendum esse.
 Facilem ad sensum Gello, sub nominibus honestis,
 confessio vitiorum, & similitudo audientium dedit.
 Adjecerat & Tiberitis, non id tempus censura; nec si
 quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem.
 Inter quæ L. Piso ambitum fori, corrupta iudicia, savi-
 tiam oratorum, accusationes minitantium increpans,
 abire se & cedere urbe, victurum in aliquo abdito &
 longinquo rure testabatur: simul curiam relinque-
 bat. Commotus est Tiberius, & quamquam miti-
 bus verbis Pisonem permulisset, propinquos quoque
 ejus impulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus
 tenerent. Haud minus liberi doloris documentum
 idem Piso mox dedit, vocata in jus Vrgulania quam
 supra leges amicitia Augustæ extulerat. nec aut Vrgu-
 lania obtemperavit, in domum Cæsaris spreto Pi-
 sone vecta; aut ille abstinit, quamquam Augusta se
 violaria & imminui quereretur. Tiberius hactenus
 indulgere matri civile ratus, ut se iturum ad prætoris
 tribunal, adfuturum Vrgulania diceret, processit pa-
 latio, procul sequi iussis militibus. spectabatur oc-
 cursante populo, compositus ore, & sermonibus va-
 riis tempus atque iter ducens, donec propinquis
 Pisonem frustra coercerentibus, deferri Augusta pecu-
 niam quæ petebatur juberet. Isque finis rei, ex qua
 neque Piso inglorius, & Cæsar majore fama fuit.
 Ceterum Vrgulaniæ potentia adeo nimia civitati erat,
 ut testis in causa quadam quæ apud senatum tracta-
 batur, venire dedignaretur; missus est prætor, qui
 domi*

domi interrogaret: cum virgines Vestales in foro & iudicio audiri, quotiens testimonium dicerent, vetus mos fuerit. Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret, Cn. Pisonis & Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, *quamquam abfuturum se dixerat Caesar, ob id magis agendum censebat, ut absente principe, senatus & equites possent suamunia sustinere. decorum Resp. fore.* Gallus, quia speciem libertatis Piso præceperat, nihil satis inlustre, aut ex dignitate populi Romani, nisi coram & sub oculis Caesaris: eoque conventum Italia, & adfluentis provincias, præsentia ejus servanda dicebat. Audiente hæc Tiberio aculeante, magnis utrimque contentionibus acta; sed res dilata. Et certamen Gallo adversus Casarem exortum est. nam censuit in quinquennium magistratum comitia habenda: utque legionum legati, qui ante praturam ea militia fungebantur, jam tum pratores destinarentur: princeps duodecim candidatos, in annos singulos nominaret. Haud dubium erat, eam sententiam altius penetrare & arcana imperii tentari. Tiberius tamen quasi augeretur potestas ejus, disservit: *Grave moderationi suæ, tot eligere, tot differre, vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab his qui ultra quinquennium projiciantur! unde prospici posse quæ cuique tam longo temporis spacio mens, domus, fortuna? superbire homines etiam annua designatione: quid si honorem per quinquennium agitent? quinquuplicari prorsus magistratum, subverti leges, quæ sua spacia exercenda candidatorum industria, quærendisque aut potiundis honoribus statuerint.* Favoreabili in speciem oratione vim imperii tenuit, censusque quorundam senatorum juvit. quo magis mirum fuit, quod preces M. Hortali nobilis juvenis, in paupertate manifesta, superbius accepisset. Ne-
pos erat oratoris Hortensii, inlectus à divo Augusto liberalitate decies sestertium ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. Igitur quatuor filiis ante limen curiæ adstantibus, loco sententiæ, quum in palatio senatus

haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens, ad hunc modum cœpit: *Patres conscripti, hos quorum numerum & pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat: simul majores mei meruerant, ut posteres haberent: nam ego qui non pecuniam, non studia populi, neque eloquentiam gentili domus nostra bonum varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res mea nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent. iussus ab imperatore, uxorem duxi. En stirps & progenies tot consulum, tot dictatorum, nec ad invidiam ista, sed concilianda misericordia refero. adsequuntur florente te Caesar quos dederis honores, interim Q. Hortensii pronepotes, divi Augusti alumnos, ab inopia defende. Inclinatione senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus: Si quantum pauperum est, venire huc, & liberis suis petere pecunias cœperint, singuli nunquam exsatiabuntur. Resp. deficiet, nec sane ideo à majoribus concessum est egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat loco sententia proferre, ut privata negotia, res familiares nostras hic augeamus, cum invidia senatus & principum, si ve indulserint largitionem, si ve abnuerint, non enim preces sunt istuc, sed efflagitatio intempestiva quidem & improvisa, cum alii de rebus convenerint patres, consurgere, & numero atque aetate liberum suorum urgere modestiam senatus, eandem vim in me transmittere, ac velut perfringere ararium: quod si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit. dedit tibi Hortale divus Augustus pecuniam, sed non compellat, nec ea lege ut semper daretur. languecet aliquæ industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus, aut spes; & securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, nobis graves.* Hæc atque talia, quamquam cum adsensu audita ab his, quibus omnia principum honesta atque inhonesta laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur excepero. sensitque Tiberius. & cum paulum reticuisset, Hortalo se respondisse ait: ceterum si patribus videretur, daturum liberis ejus ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent. egere alii grates; siluit Hortalus, pavore,

vore, an avitæ nobilitatis etiam inter angustias fortuna retinens. neque miseratus est post hæc Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam dilaberetur. Eodem anno mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus Rempublic. perculisset. Postumi Agrippæ servus nomine *Clemens*, comperto sine Augusti, pergere in insulam Planasiam, & fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non servili animo concepit. ausa ejus impedivit tarditas onerariæ navis: atque interim patrata cæde, ad majora & magis præcipitia conversus, furatur cineres, vetusque Cosam Ethuriz promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promittere. nam ætate & forma haud dissimili in dominum erat. tum per idoneos & secreti ejus socios, crebrescit vivere Agrippam, occultis primum sermonibus, ut verita solent; mox vago rumore apud imperitissimi cujusque promptas aures, aut rursus apud turbidos, eoque nova cupientes. atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam adipisci, neque diutius iisdem locis. sed quia veritas visu & mora, falsa festinatione & incertiis valescunt, relinquebat famam, aut praveniebat. Vulgabatur interim per Italiam *servatum munere deum Agrippam*; credebatur Romæ: jamque Hostiam in vectum multitudo ingens, jam in urbe clandestini cœtus celebrabant: cum Tiberium anceps cura distrahere, vi ne militum servum coerceret, an inanem credulitatem tempore ipso vane scere sineret. modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat. postremo dat negotium Sallustio Crispo: ille è clientibus duos (quid in milites fuisse tradunt) deligit; atque hortatur, simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem, atque pericula polliceantur, Exsequuntur ut jussum erat. dein speculari noctem incustoditam, accepta idonea manu, victum clauso ore in palatium traxere. percunctanti Tiberio, *Quomodo Agrippa factus esset?* respondisse fertur, *Quomodo tu Casar?* Ut ederet socios, subigi non potuit.

nec Tiberius poenam ejus palam ausus, in secreta palatii parte interfici jussit, corpusque clam auferri. & quamquam multi è domo principis, equitesque ac senatores, sustentasse opibus, juvisse consiliis dicerentur, haud quaesitum. Fine anni arcus propter ædem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberii; & ædes Fortis fortunæ Tiberim juxta in hortis, quos Cæsar dictator populo Romano legaverat; sacrarium genti Julæ, effigiesque divo Augusto apud Bovillas, dicantur. C. Coelio L. Pomponio C O S S. Germanicus Cæsar A. D. V I I. Calendas Junias triumphavit de Cheruscis Cattisque & Angrivariis, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt: vesta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, præliorum; bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuitum visus eximia ipsius species, currusque quinque liberis onustus. sed suberat occulta formido reputantibus, haud prosperum in Druso patre ejus favorem vulgi: avunculum ejusdem Marcellum flagrantibus plebis studiis intra juventam ereptum: breves & infaustos populi Romani amores. Ceterum Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi sestertios virginitim dedit, seque collegam consulatui ejus destinavit. nec ideo sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoris juvenem specie honoris statuit, struxitque causas, aut forte oblatas arripuit. Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, invidus Tiberio, quod cum Rhodi agentem nullo officio coluisset. nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus; quia florente C. Cæsare, missoque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur. Ut versa Cæsarum sobole, imperium adeptus est; elicit Archelaum matris litteris, quæ non dissimularis filii offensionibus, clementiam offerebat, si ad precandum veniret. ille ignarus doli, vel si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properat: exceptusque immiti à principe, & mox accusatus in senatu; non ob

ob crimina quæ fingeantur, sed angore, simul fessus senio, & quia regibus æqua nedum infima insolita sunt, finem vitæ, sponte, an fato implevit. Regnum in provinciam redactum est. *fructibusque ejus levari posse centesima vœtigal* professus Cæsar, ducentessimam in posterum statuit. Per idem tempus Antiocho Comagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus: & provinciæ Syria atque Iudæa, fessæ oneribus, diminutionem tributû orabant. Igitur hæc, & de Armenia quæ supra memoravi apud patres deservit; *nec posse motum Orientem nisi Germanici sapientia componi. nam suam aetatem vergere, Drusi nondum sat adolevisse.* Tunc decreto patrum permissæ Germanico provinciæ quæ mari dividuntur, majusque imperium quoquo adisset, quam his qui sorte aut missu principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syria Creticum Silanum per adfinitatem connexum Germanico; quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum ejus pacta erat: præfeceratque Cn. Pisonem ingenio violentum, & obsequii ignarum, insita ferocia à patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Cæsarem jovit: mox Brutum & Cassium secutus, concessio reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consilium accipere. Sed præter paternos spiritus, uxoris quoque Plancinæ nobilitate & opibus accendebatur, vix Tiberio concedere; liberos ejus ut multum infra despectare: nec dubium habebat, se delectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coërcendas. credidere quidam data & à Tiberio occulta mandata, & Plancinam haud dubiè Augusta monuit muliebri æmulatione Agrippinam insectandi, divisa namque & discors aula erat, tacitis in Drusum, aut Germanicum studiis. Tiberius ut proprium & sui sanguinis Drusum fovebat: Germanico alienatio patris amorem apud ceteros auxerat, & quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum

culum Augustum ferens, contra Druso proavus eques Rom. Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur. & conjunx Germanici Agrippina, fecunditate ac fama Liviam uxorem Drusi præcellabat. sed fratres egregie concordēs, & proximorum certaminibus inconcussi. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiæ, studiaque exercitus pararet; simul juvenem urbano luxu lascivientem melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi prætendebantur auxilium adversus Cheruscos orantes. nam discessu Romanorum ac vacui ex terrore metu, gentis adtuetudine, & tum æmulatione gloriæ, arma in se verterant. vis nationum, virtus ducum in æquo: sed Maroboduum regis nomen invisum apud populares; Arminium pro libertate bellantem favor habebat. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Arminii miles, sumpsere bellum: sed è regno etiam Marobodui Suevæ gentes Semnones, ac Longobardi, defecere ad eum. quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maroboduum perfugisset; non aliam ob causam, quam quia fratris filio juveni, patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incurribus, aut disjectas per catervas: quippe longa adversus nos militia insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus erat: *Recuperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc & tela Romanis direpta in manibus multorum, ostentabat. contra fugacem Maroboduum appellans, præliorum expertum, Hercynia latobri defensum, ac mox per dona & legationes petivisse fœdus, proditorem patriæ, satellitem Casarum, haud minus insensis animis exturbandum, quam Varum Quintilius interfecerint. meminissent modo tot præliorum, quorum eventum, & ad postremum ejectum Romanum, satius probatum, penes utros summa belli fuerit. Neque Maroboduus jactantia sui, aut probris in hostem abstinerebat: sed Inguiomerum tenens, Illo in corpore decus omne Cheruscorum,*

illius

illius consilii gesta qua prospere ceciderint, testabatur. recordem Arminium, & rerum nescium, alienam gloriam in se trahere, quoniam tres vacuas legiones & ducem fraudu ignarum perfidia deceperit; magna cum clade Germania, & ignominia sua, cum conjunx, cum filius ejus servitium adhuc tolerant. At se duodecim legionibus peti- tum duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam serva- visse. mox conditionibus aqua discessum: neque poenitere quod ipso in manu sit, integrum adversus Romanos bellum, an pacem incruentam maluit. His vocibus in- stinctos exercitus propriæ quoque causæ stimula- bant. cum à Cheruscis, Langobardisque, pro antiquo decore, aut recenti libertate; & contra, augendæ domi- nationi certaretur. Non alias majore mole concur- sum, neque ambiguo magis eventu, fuis utrinque dextris cornibus. Sperabaturque rursus pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum perculsi fuit: & transfugis paulatim nudatus, in Mar- comannos concessit, misitque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Responsum est, non jure eum adver- sus Cheruscis arma Romana invocare, qui pugnanti in eundem hostem Romanos nulla ope juvisset. Missus ta- men Drusus, ut retulimus, pacis firmator. Eodem an- no duodecim celebres Asiæ urbes conlapstæ nocturno motu terræ, quo improvisior graviorque pestis fuit, neque solitum in tali casu effugium subveniebat in aperta prorumpendi, quia diductis terris haurie- bantur. Sedisse immensos montes, visa in arduo qua plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignes memorant. Asperissima in Sardonios lues plurimum in eosdem misericordiæ traxit, nam centies sestertium pollicitus Cæsar, & quantum ærario, aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes à Siplylo, proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Ægeatas, Appollonienses, quique Mosceni aut Ma- cedones Hyrcani vocantur, & Hierocæsaream, Myri- nam, Cymen, Tmolium levare idem in tempus tribu- tis, mittique ex senatu placuit, qui præsentia specta- ret, refoveretque. delectus est M. Alerus è prætoriiis, ne consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares,

& ex

& ex eo impedimentum oriretur. Magnificam in publicum largitionem auxit Cæsar haud minus grata liberalitate, quod bona Æmiliæ Musæ locupletis intestatæ petita in fiscum, Æmilio Lepido, cujus è domo videbatur, & Patulei divitis equitis Romani hereditatem (quamquam ipse heres in parte legeretur) tradidit M. Servilio, quem prioribus neque suspectis tabulis scriptum compererat, *nobilitatem utriusque pecunia juvandam præfatus*. Neque hereditatem cuiusquam adiit, nisi cum amicitia meruisset. ignotos & aliis infensos, eoque principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum ut honestam innocentium paupertatem levavit, ita prodigos & ob flagitia egentes Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit senatu, aut sponte cedere passus est. Iisdem temporibus Deum ædes vetustate aut igni abolitas cœptasque ab Augusto, dedicavit: Libero Liberæque & Cæteri juxta Circum maximum, quam A. Postumius dictator voverat; eodemque in loco ædem Floræ, ab Lucio & Marco Publiciis ædilibus constitutam: & Iano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius struxerat, qui primus rem Romanam prospere mari gessit, triumphumque navalem de Pœnis meruit. Spei ædes à Germanico sacratur: hanc Atilius voverat eodem bello. Adolescebat interea lex majestatis. & Apulejam Variliam sororis Augusti neptem, quia probrosis sermonibus divum Augustum, ac Tiberium, & matrem ejus inluserat, Cæsarique connexa adulterio teneretur, majestatis delator arcessebat. *De adulterio satis cavere lege Julia visum: majestatis crimen distinguere Cæsar postulavit: damnarique si qua de Augusto inreligiose dixisset: In se jacta nolle ad cognitionem vocari*. Interrogatus à consule quid de his censeret, qua de matre ejus locuta secus argueretur, reticuit: dein proximo senatus die, illius quoque nomine oravit, *ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent*. liberavitque Apulejam lege majestatis; adulterii graviorem pœnam deprecatus, *ut exemplo majorum pro-*

propinquis suis ultra ducentissimum lapidem removeretur suavit. Adultero Manlio Italia atque Africa interdictum est. De prætore in locum Vipsanii Galli, quem mors abstulerat, subrogando, certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romæ erant) Haterium Agrippam propinquum Germanici fovebant: contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat. latabatur Tiberius cum inter filios ejus & leges senatus disceptaret. victa est sine dubio lex, sed neque statim, & paucis suffragiis: quomodo, etiam cum valerent, leges vincebantur. Eodem anno ceptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate, is natione Numida, in castris Romanis auxiliariis stipendia meritis, mox defector, vagos primum, & latrociniis sueros ad prædandam & raptus congregare; dein more militiæ per vexilla, & turmas componere; postremo non inconditæ turbæ, sed Musulanorum dux haberi. valida ea gens, & solitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit. dux & his Mazippa. divisusque exercitus: ut Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos castris attineret, disciplina & imperiis suesceret; Mazippa levi cum copia incendia, & cædes, terrorem circumferret. compulerantque Cinithios haud sperendam nationem in eadem; cum Furius Camillus proconsul Africæ, legionem & quod sub signis sociorum, in unum conductos ad hostem duxit. modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares: sed nihil æque cavebatur, quam ne bellum metu eluderent. spe victoriæ inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes, duxque alæ in cornibus locantur, nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi Numidæ, multosque post annos Furio nomini partum decus militiæ. nam post illum recipiatorem urbis, filiumque ejus Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memoravimus,

mus, bellorum expers habebatur. eo pronior Tiberius res gestas apud Senatum celebravit: & de-
 crevere patres triumphalia insignia. quod Camillo ob modestiam vitæ impune fuit. Sequens annus
 Tiberium tertio, Germanicum iterum consules ha-
 buit, sed eum honorem Germanicus iniit apud ur-
 bem Achaiae Nicopolim, quo venerat per Illyricam
 oram viso fratre Druso in Dalmatia agente, Hadria-
 tici ac mox Ionii maris adversam navigationem per-
 pessus. igitur paucos dies insumpsit reficiendæ clas-
 si: simul sinus Adriaca victoria inclitos, & sacratas
 ab Augusto manubias, castraque Antonii cum re-
 cordatione majorum suorum adiit. namque ei, ut
 memoravi, avunculus Augustus, avus Antonio e-
 rant, magnaue illic imago tristium latorumque.
 Hinc ventum Athenas, foederique sociæ & vetustæ
 urbis datum, ut uno liçore uteretur. Excepere Græci
 quæsitissimis honoribus, vetera suorum facta di-
 ctaque præferentes, quo plus dignationis adulatio
 haberet. Petita inde Euboea, transmisit Lesbum, ubi
 Agrippina novissimo partu Iuliam edidit. tum ex-
 trema Asiæ, Perinthumque ac Byzantium Thracias
 urbes, mox Propontidis angustias, & os Ponti-
 cum intrat, cupidine veteres locos, & fama cele-
 bratos noscendi; pariterque provincias internis cer-
 taminibus, aut magistratuum injuriis fessas refove-
 bat. atque illum in regressu sacra Samothracum vi-
 sere nitentem, obvii aquilones depulere. Igitur alio
 * quæque ibi varietate fortunæ, & nostri origine ve-
 neranda, relegit Asiam, appellitque Colophona,
 ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina
 illic, ut apud Delphos, sed certis è familiis, & ferme
 Mileto accitus sacerdos, numerum modo consultan-
 tium & nomina audit: tum in specum degressus, hau-
 sta fontis arcani aqua, ignarus plerumque litterarum
 & carminum, edit responsa versibus, compositis super
 rebus quas quis mente concepit. & ferebatur Ger-
 manico per ambages, ut mos oraculis, *maturum exi-
 tium* cecinisse. At Cn. Piso quo properantius desti-
 nata inciperet, civitatem Atheniensium turbido in-
 cessu

cessu exterritam oratione sava increpat; oblique Germanicum perstringens, *quod contra decus Romani nominis non Athenienses tot cladibus extinctos, sed colluviem illam nationum comitate nimia coluisset. hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus divum Augustum socios. etiam vetera objectabat, quæ in Macedones improspere, violenter in suos fecissent: offensus urbi propria quoque ira; quia Theophilum quendam Arco judicio falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin navigatione celeri per Cycladas, & compendia maris adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut cum orta tempestas raperet in abrupta, possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremes, quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, & vix diei moram perpeffus, linquit Germanicum, prævenitque. & postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium juvando, cum veteres centuriones, severos tribunos demoveret, locaque eorum clientibus suis, vel deterri-
mo cuique attribueret, desidiâ in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis provectus est, ut sermone vulgi, *parens legionum* haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat; sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse: in Agrippinam, in Germanicum contumelias jacere: quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quod *haud invito imperatore ea fieri* occultus rumor incede-
bat. Nota hæc Germanico; sed præverti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus, hominum ingeniis, & situ terrarum, quo nostris provinciis late præ-
tenta, penitus ad Medos porrigitur, maximisque imperiis interjecti, & sæpius discordes sunt, adversus Romanos odio, & in Parthum invidia. Regem illa tempestate non habebant amoto Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem Polemonis
regis*

regis Pontici filium, quod is prima ab infantia instituta & cultum Armeniorum amulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, procures plebemque juxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine, insigne regium capiti ejus imposuit. ceteri venerantes regem, *Artaxiam* consalutavere, quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. At Cappadoces in formam provinciæ redacti Q. Veranium legatum accipere: & quædam ex regis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. Comagenis Q. Servæus præponitur tum primum ad jus prætoris translatis. Cunctaque socialia prospere composita non ideo latum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui jussus partem legionum ipse, aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. Cyrrî demum apud hiberna decumæ legionis convenere, firmato vultu, Piso adversus metum, Germanicus ne minari crederetur: & erat, ut retuli, clementior, sed amici accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsumque & Plancinam, & filios variis modis criminari. postremo paucis familiarium adhibitis sermo coëptus à Cæsare qualem ita & dissimulatio gignit: responsum à Pione precibus contumacibus, discesseruntque opertis odiis. postque rarus in tribunali Cæsaris Piso; & si quando adsideret, atrox, ac dissentire manifestus. vox quoque ejus audita est in convivio, cum apud Regem Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere Cæsari & Agrippinæ, leves Pisoni & ceteris offerrentur; *principi Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari*: abjecitque simul coronam, & multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venire: miserat *amicitiæ ac fœdus* memoraturos, & *cupere renovari dextras*, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet: petere interim, ne Vonones in Syria haberetur, neu procures gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret. Ad ea Germanicus, de societate Roma-

Romanorum Parthorumque magnifice; de adventu regis & cultu sui, cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompejopolim Ciliciæ maritimam urbem amotus est. datum id non modo precibus Artabani sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat, ob plurima officia & dona, quibus Plancinam devinxerat: M. Silano L. Norbano COS S. Germanicus Ægyptum proficiscitur cognoscendæ antiquitatis. sed cura provinciæ prætendebatur, levavitque apertis horreis pretia frugum: multaque in vulgus grata usurpavit, sine milite incedere, pedibus intactis, & pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione, quem eadem fecitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, quod contra instituta Augusti, non sponte principis Alexandriam introisset. nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus, aut equitibus Romanis inlustribus, seposuit Ægyptum: ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam, claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsidio adversum ingentes exercitus insedisset. Sed Germanicus nondum comperto profectionem eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus opido à Canopo. Condidere id Spartani ob sepultum illic rectorem navis Canopum; qua tempestate Menelaus Græciam reprens, diversum ad mare terramque Libiam delatus. Inde proximum amnis os dicatum Herculi, quem indigenæ ortum apud se & antiquissimum perhibent, eosque qui postea pari virtute fuerint, in cognomen ejus adscitos. Mox visit veterum Thebarum magna vestigia. & manebant struatis molibus litteræ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ: jussusque è senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat *habitasse quondam septingenta millia atate militari: atque eo cum exercitu regem Rhamsen Libya, Æthiopia, Medisque & Persis, & Bactriano, ac Scythia potitum; quasque terras Suri Armenique & contigui Cappadoces colunt, inde Bithy-*

nam, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse. legebantur & indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum equorumque, & dona templis ebur, atque odores, quasque copias frumenti & omnium utensilium quæque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc vi Parthorum, aut potentia Romana jubentur. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum, quorum præcipua fuere Memnonis saxea effigies ubi radiis solis ista est vocalem sonum reddens: disiectasque inter & vix pervias arenas instar montium educæ Pyramides, certamine & opibus regum: lacusque effossa humo, superfluentis Nili receptacula: atque alibi angustia, & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad mare patescit. Dum ea æstas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quæsit inliciens Germanos ad discordias; utque fracto jam Maroboduo usque in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis juvenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tunc, dubiis rebus ejus, ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem, intrumpit regiam, castellumque juxta situm, veteres illic Suevorum prædæ, & nostris è provinciis lixæ, ac negotiatores reperti, quos jus commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriæ, suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit. Maroboduo undique deserto non aliud subsidium quam misericordia Cæsaris fuit. transgressus Danubium qua Noricam provinciam præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ. nam multas nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam prætulisse. Responsum à Cæsare, eam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus ejus aliud conducere, abiturum fide qua venisset. ceterum apud senatum discessit, non Philippum Artaniensem, non

Pyrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuisse. Extat oratio, qua magnitudinem viri, violentiam subiectarum ei gentium, & quam propinquus Italia hostis, suaeque in destruendo eo consilia extulit. Et Maroboduus quidem Ravennae habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum ostentabatur. sed non excessit Italia per duodeviginti annos; consentitque multum imminuta claritate ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium. pulsus haud multo post Hermundurorum opibus, & Vibilio duce, receptusque, forum Iulium Narbonensis Galliae coloniam mittitur. Barbari utrumque comitati ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum & Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum. Simul nunciato regem Artaxiam, Armeniæ à Germanico datum, decrevere patres ut Germanicus atque Drusus evanescentes urbem introirent. struendi & arcus circum latera templi Martis Ultoris, cum effigie Caesarum: latiore Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporim quoque Thraciae regem astu adgreditur. Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat: quo defuncto Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri ejus, partem filio Cotyi permisit. In ea divisione arva, & urbes, & vicina Græcis, Cotyi; quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorumque regum ingenia, illi mite & amœnum, huic atrox, avidum, & societatis impatiens erat. Sed primo subdola concordia egere. mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, & resistenti vim facere; cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. enimvero audita mutatione principis, immittere latronum globos, excindere castella, causas bello. Nihil a quoque Tiberium anxium habebat, quam ne composita turbarentur. deligit centurionem qui nuntiaret regibus ne armis disceperent: statimque à Cotye dimissa sunt, quæ paraverat, auxilia. Rhescuporis ficta modestia,

posu-

postulat eundem in locum coiretur, posse de controversiis colloquio transigi. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent, acciperentque. Rhescuporis sanciendo, ut dicebatur, forederi, convivium adjicit, tractaque in multam noctem lætitia, per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, & postquam dolum intellexerat, sacra regni, ejusdem familia deos, & hospitalis mensas obstantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus, scripsit ad Tiberium, structas sibi insidias, prævenerum insidiatorem: simul bellum adversus Balternas, Scythasque prætendens, novis pedum & equitum copiis sese firmabat. Molliter rescriptum, si fraus abesset, posse eum innocentia fidere: ceterum neque se, neque senatum, nisi cognita causa, jus & injuriam discreturos. proinde tradito Cotyo veniret, transferretque invidiam criminis. Eas litteras Latinus Pandus proprator Mœsiæ, cum militibus quos Cotys traderetur, in Thraciam misit. Rhescuporis inter metum & iram cunctatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus esse: occidi Cotyn jubet, mortemque sponte sumptam ementitur. Nec tamen Cæsar placitas semel artes mutavit, sed defuncto Pando, quem sibi insensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum veterem stipendiis, & arta cum rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Mœsiæ præfecit. Flaccus in Thraciam, transgressus, per ingentia promissa quamvis ambiguum & scelera sua reputantem, perpulit, ut præsidia Romana intraret. circumdata hinc regi specie honoris valida manus, tribunique, & centuriones, monendo, suadendo, & quanto longius abscedebatur apertiore custodia, postremo gnarum necessitatis in urbem traxere. Accusatus in senatu ab uxore Cotyis, damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque nondum adultis Trebellienus Rufus prætura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo

plo quo majores, Marcum Lepidum Ptolemai liberis tutorem, in Ægyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interficitur. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque, & consanguineum sibi regem Scytharum conatus est. specie venandi, onissis maritimis locis; avia saltuum petiit: mox perniciate equi ad amnem Pyramum contendit, cujus pontes accolæ ruperant audita regis fuga; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis, à Vibio Frontone præfecto equitum vincitur. mox Remmius Evocatus priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram gladio cum transigit: unde major fides, conscientia sceleris, & metu indicii, mortem Vononi inlatam. At Germanicus Ægypto remeans, cuncta quæ apud legiones aut urbes jusserrat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit: hinc graves in Pisonem contumeliæ, nec minus acerba quæ ab illo in Cæsarem tentabantur. Dein Piso abire Suria statuit; mox adversa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, vota que pro incolumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem apparatus, festam Antiochenis plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinem, quæ rursus Germanico acciderat. favam vim morbi augebat persuasio veneni à Pifone accepti: & reperiebantur solo ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquæ, carmina, & devotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres, ac tabe obliti, aliaque maleficia, quibus creditur animas numinibus infernis sacrari. simul missi à Pifone incusabantur, ut valetudinis adversa rimantes. Ea Germanico haud minus ira, quam per metum accepta: *si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret, quid deinde miserrima conjugii, quid infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia: festinare & urgere ut provinciam, ut legiones solus habeat. sed non usque eo dese-*

Hum Germanicum, neque pramia cadis apud interfecto-
rem mansura. Componit epistolas, quæ amicitiam ei
renunciabat. Addunt plerique iussum provincia dece-
dere. Nec Piso moratus ultra navis solvit, mode-
rabaturque cursui, quo propius regrederetur, si
mors Germanici Suriam aperuisset. Cæsar paulisper
ad spem erectus, dein fesso corpore, ubi finis
aderat, adstantes amicos in hunc modum adlo-
quitur: Si fato concederem, iustus mihi dolor etiam
adversus deos esset, quod me parentibus, liberis, pa-
tria, intra juventam prematuro exitu raperent. nunc
scelere Pisonis & Plancina interceptus, ultimas preces
pectus vestris relinquo, referatis patri ac fratri, qui-
bis acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circum-
ventus, miserrimam vitam pessima morte finierim. Si
quos spes mea, si quos propinquus sanguis, etiam quos in-
vidia erga viventem movebat; in lacrymabant, quon-
dā florentem, & tot bellorum superstitem, muliebri frau-
de cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, in-
vocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum minus est,
prosequi defunctum ignavo questu; sed quæ volueris memi-
nisse, quæ mandaveris exsequi. flebunt Germanicum
etiam ignoti: vindicabitis vos, si me potius quam fortu-
nam meam foveatis. Ostendite populo Romano divi Au-
gusti neptem, eandemque conjugem meam: numerate sex
liberos. Misericordia cum accusantibus erit: fingentibus-
que scelestum mandata, aut non credent homines, aut non
ignoscent. Iuravere amici, dextram morientis con-
tingentes, spiritum ante quam ultionem amissuros. Tum
ad uxorem versus, per memoriam sui, per communes
liberos oravit, exueret ferociam, savientis fortuna sub-
mitteret animum; neu regressa in urbem amulatione po-
tentia validiores iniretaret. Hæc palam, & alia secreto,
per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio.
Neque multo post exstinguitur, ingenti luctu pro-
vincia & circumjacentium populorum. Indoluerunt
extera nationes regesque; tanta illi comitas in so-
cios, mansuetudo in hostes; visuque & auditu juxta
venerabilis, cum magnitudinem & gravitatem sum-
mæ fortunæ retineret, invidiam & adrogantiam
effu-

effugerat. Funus sine imaginibus & pompa, per laudes, & memoriam virtutum ejus celebræ fuit. Et erant qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adæquarent. Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suarum insidiis externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus præliatorem, etiam si temeritas absuerit, præpeditusque sit percussas tot victoriis Germanias servitio premere, quod si solus arbiter rerum, si jure & nomine regis fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præstisset. Corpus antequam cremaretur nudatum in foro Antiochenicum, qui locus sepulturæ destinabatur, prætulertne veneficii signa, parum constitit: nam ut quis misericordia in Germanicum, & præsumpta suspicione, aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur. Consultatum inde inter legatos, quique alii senatorum aderant, quisnam Suria præficeretur. & ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum, & Cn. Sentium diu quaesitum: dein Marcus seniori, & acrius tendenti Senio concessit. Isque infamem veneficiis ea in provincia, & Plancinæ pericaram nomine Martinam in urbem misit, postulantiibus Vitellio ac Veranio, ceterisque qui crimina & accusationem tamquam adversus receptos jam reos instruebant. At Agrippina, quamquam defessa luctu, & corpore ægro, omnium tamen quæ ultionem morarentur intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici, & liberis; miserantibus cunctis, quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio inter venerantes gratantisque aspici solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui, & infelici secunditate fortuna totiens obnoxia. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, excessisse Germanicum. Quo intemperanter accepto, cecidit victimas, adit templa: neque ipse gaudium moderans, & magis insolescente

Plancina, quæ luctum amissæ sororis tum primum læto cultu mutavit. Adfluebant centuriones, monebantque, prompta illi legionum studia, repeteret provinciam non jure ablatam, & vacuum. Igitur quid agendum consultanti, M. Piso filius properandum in urbem censebat: nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspiciones imbecillas aut inania fama pertimescenda, discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non pœna: & ademptione provincia, satisfactum inimicus. Quod si regrederetur, obsistente Sentio, civile bellum incipi; nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria, & penitus infixus in Casares amor praveretur. Contra Domitius Celer ex intima ejus amicitia disseruit; Viendum eventu. Pisonem, non Sentium, Suria præpositum: huic legiones datas, si quid hostile ingruat, quem justius arma oppositurum, qui legati auctoritatem, & propria mandata acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant, plerumque innocentes, recenti invidia impares. At si teneat exercitum, augeat vires; multa quæ provideri non possint fortuito in melius casura. An festinamus cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum & indefensum planctus Agrippina, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi Augusta conscientia, est Cæsaris favor, sed in occulto: & periisse Germanicum nulli jactantius marent, quam qui maxime latantur. Haud magna mole Piso promptus ferocibus in sententiam trahitur: missisque ad Tiberium epistolis, incusat Germanicum luxus & superbia; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus, eadem fide quatenuerit, repetivisse. Simul Domitium impositum trirenni vitare litorum oram, præterque insulas lato mari pergere in Suriam jubet. concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas, trajectisque in continentem navibus, vexillum tiro-num in Suriam euntium interceptit. Regulis Cilicum ut se auxilii juvarent scribit; haud ignavo ad ministeria belli juvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset. Igitur oram Lyciæ ac Pam-

Pamphylia prælegentes, obviis navibus, quæ Agrippinam vehebant, utrimque infensi, arma primo expedire; dein mutua formidine, non ultra jurgium processum est: Marfusque Vibius nuntiavit Pisoni, *Romam ad dicendam causam veniret.* Ille eludens respondit, *adfuturum ubi prator qui de beneficiis quareret, reo atque accusatoribus diem pradiisset.* Interim Domitius Laodiceam urbem Suria adpulsus, cum hiberna sextæ legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, à Pacuvio legato prævenitur. Id Sentius Pisoni per litteras aperit, monetque *ne castra corruptoribus, ne provinciam bello tentet.* quosque Germanici memores, aut inimicis ejus adversos cognoverat, contrahit; *magnitudinem imperatoris identidem ingerens, & Rempublicam armis peti;* ducitque validam manum, & proelio paratam. Nec Piso, quamquam cœpta secus cadebant, omisit tutissima è præsentibus, sed castellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen Celendris, occupat. Nam admixtis desertoribus, & tirone nuper intercepto, suisque & Plancina servitiis, auxilia Cilicum quæ reguli miserant, in numerum legionis composuerat. *(Cæsarisque se legatum testabatur, provincia quam is dedisset arceri, non à legionibus (earum quippe accitu venire) sed à Sentio privatum odium falsis criminibus regente. consisterent in acie, non pugnaturi militibus, ubi Pisonem ab ipsis parentem quondam appellatum; si jure ageretur, potiozem; si armis, non invalidum, vidiissent.* Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo & derupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani ordinibus ac subsidiis instructi, hinc militum, inde locorum asperitas, sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi agrestia ad subitum usum properata, ut venire in manus non ultra dubitatum, quam dum Romanæ cohortes in æquum eniterentur, vertunt terga Cilices, seque castello claudunt. Interim Piso classem haud procul opperientem oppugnare frustra tentavit: regressusque, & pro muris modo semet afflicto, modo

far, *capiendam virginem in locum Occia*, quæ septem
 & quinquaginta per annos summa sanctimonia Vesta-
 libus sacris præfederat: egitque grates Fontejo Agrip-
 pæ, & Domitio Pollioni, *quod offerendo filias, de offi-
 cio in Rempublicam certarent*. prælata est Pollionis filia,
 non ob aliud, quam quod mater ejus in eodem con-
 jugio manebat nam Agrippa dissidio domum immi-
 nuerat. Et Cæsar quamvis posthabitam, decies se-
 stertii dote solatus est. *Savitiam annona* incusante ple-
 be, statuit frumento pretium quod emptor penderet,
binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos
modios. Neque tamen ob ea parentis patria delatum &
 antea vocabulum adsumpsit, acerbeque increpuit eos,
qui divinas occupationes, ipsumque dominum dixerant,
 unde angusta & lubrica oratio sub principe, qui li-
 bertatem metuebat; adulationem oderat. Reperio
 apud scriptores senatoresque eorundem temporum,
 Adgandestrii principis Cattozum lætas in senatu lit-
 teras, quibus *mortem Arminii* promittebat, *si pa-
 tranda neci venenum mitteretur*: responsumque esse,
non fraude neque occultis, sed palam & armatum populum
Romanum hostes suos ulcisci. qua gloria æquabat se Ti-
 berius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyr-
 rhum regem veterant, prodiderantque. Ceterum
 Arminius abscedentibus Romanis & pulso Marobo-
 duo, regnum adfectans, libertatem popularium ad-
 versam habuit: petitusque armis, cum varia fortuna
 certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haud
 dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Rom.
 sicut alii reges ducesque, sed florentissimum impe-
 rium lacefferit: præliis ambiguus, bello non victus.
 septem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ
 explevit; caniturque adhuc barbaras apud gentes;
 Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum miran-
 tur: Romanis haud perinde celebris, dum vetera ex-
 tollimus, recentium incuriosi.

30

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSV DIVI
AVGVSTI ANNALIVM
LIBER III.

Breviarium Libri III.

Agrippina cum urna ferali, magno planctu passim excipitur. Primores urbis obvii Tib. Augusta & Antonia latent. Maro publicus. Tiberius parvus visus in honorando funere, se excusat, & populum erigit. Iustitium omissum. Piso ad Drusum. dein Romam alacer animi venit. Accusatur à pluribus, causam ad Sen. rejicit Patroni reo. Tiberii oratio ad patres. Accusatorum criminatio, quam reus male diluit. In eum iudices haud proni, & populus offensissimus. Plancina causam suam dissociat. Pisonis mors dubium an jussu, & ad Tiberium codicilli. Piso filius absolvitur. Plancina precibus erepta. Sententia in Pis. quas Tib. mingat. Adulatio imprudens. Drusus ovat. Vipsania ibit. Tacfarinas bellum in Afr. renovat: quod Apronii severitate opprimitur. Lepida suppositi partus, &c. accusata, perplexe agente Tiberio, damnatur. Silanus exsiliū veniam impetrat. Lex Papia Poppea. Delatores. Excursus de legibus quae pauca initio & simplices, paulatim creverunt. Earum correctio tentata. Nero Germanici filius in viros transcribitur. Volusii Salustiique mors & elogium. Aula potentia infida. Tib. Drus. coff. Irreverentia juvenutis notata. Viarum cura. Lepidus in Asiam proconsul. Caccina uxores a provinciis arces. ei repugnat Valerius Messallinus, astipulante Druso. Lepidus proconsulatum Africa recusat, Blasus suscipit. Abusus imaginum Principalium repressus à Druso. Accusationes. Thracia motum comprimit Vellejus. Gallia rebellat duce Floro & Sacrov. Primi motus ab Aviola compressi. Flori conatus & mors. Aduosurbas Sacro-

vir : Romanos percellit . sed non Tiberium . Obuiat Silius . Duces excitant utrinque suos . Fusi Galli . Crupellarii caesi . Sacrov. sua manu cadit . Tiber. simulat iter in Gall. Quirinii mors honestata . Lutorius accusatus . Pro eo Lepidi oratio : sed plures damnant . S. C. de differenda pœna . Agitatum de luxu coercendo . Tiberius epistola medicinam dissuadet : quia vitia praevalent : quia etiam alia maiora curanda . Igitur omissa coercitio , & sponte in melius mutati mores . Tribunica potestas petita Druso , & impetrata cum adulatione patrum . Flamen Diali ambit provinciam . alii obsistunt . Drusus superbia notatur . Imago libertatis . Asyla Gracorum , Senatu iudice , lustrata , & repurgata . Augusta morbus . Tiberii in eam non sincerus amor . Fœda tunc adulationis crebritas . C. Silanus repetundar. & maiestatu postulatur . Ei omnia adversa ; etiam ipse Princeps , Sententia in ejus damnatione . Tiberius Dolabella adulationem reprimat : sententias mitigat . Cordus , Ennius , Capito . Equestris fortuna . Ius Flaminium . Basilica Pauli . Pompeii theatrum . Tacfarinatu impudens petitio . Blasius eum aggreditur divisis copiis . Fratrem ejus capit , nec bellum conficit . Salonini , Capitonis , Iunia mors .

Nil intermissa navigatione hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriae contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu, & nescia tolerandi. Interim adventu ejus audito, intimus quisque amicorum, & plerique militares, ut quisque sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis è municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad opidum Brundisium; quod naviganti celerimum, fidelissimumque adpulsu erat. Atque ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus & proxima maris, sed mœnia ac tecta, quaeque longissime prospectari poterat, marentium turba, ac rogitantium inter se, *silentio ne an voce aliqua egredientem exciperent?* neque satis constabat quid pro tempore foret: cum classis paulatim successit, non alacri ut adsolet remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis feralem urnam tenens egressa navi, defixit oculos; idem omnium gemitus; neque discerneres, proximos, alienos, viro- rum, feminarumve planctus: nisi quod comitatum Agrippinae longo mareore fessum, obvii & recentes in dolore anteibant. Miserat duas pratorias cohortes Caesar, addito ut *môgistratus Calabria, Apulique, & Campani, suprema erga memoriam filii sui munera fungerentur.* Igitur tribunorum, centurionumque humeris cineres portabantur: præcedebant incompta signa, versi fasces: atque ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum solennia cremabant. etiam quorum diversa opida, tamen obvii, & victimas atque aras Diis Manibus statuentes, lacrymis & conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Terracinam progressus est, cum Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. Consules M. Valerius & M. Aurelius (jam enim magistratum occœperant) & senatus, ac magna pars populi viam complevere, disjuncti, & ut cuique libitum fientes. aberat quippe adulasio, gnaris omnibus latam Tiberio Germanici mortem

male dissimulari. Tiberius atque Augusta publico abstinuere; inferius maiestate sua rati si palam lamentarentur; an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna actorum scriptura, reperio ullo insigni officio functam; cum super Agrippinam, & Drusum, & Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine praeppediebatur, seu victus luctu animus, magnitudinem mali perferre visu non toleravit. facilius crediderim, Tiberio & Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam; ut par maior, & matris exemplo avia quoque & patruus attineri viderentur. Dies quo reliquiae tumulo Augusti inferrebantur, modo per silentium vastus, modo plorantibus inquires: plena urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces. illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus, *concidisse Rempubl.* nihil spei reliquum clamirabant; promptius aperiusque, quam ut meminisse imperitantium crederes. Nihil ramen Tiberium magis penetravit, quam studia hominum accensa in Agrippinam; cum decus patria, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen appellarent, versique ad caelum ac deos, integram illi sobolem, ac superstitem iniquorum precarentur. Fuere qui publici funeri pompam requirerent, compararentque qua in Drusum patrem Germanici honora & magnifica Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo hieme Ticinum usque progressum, neque abscedentem à corpore simul urbem intravisse: circumfusae lecto Claudiorum Iuliorumque imagines, defretum in foro, laudatum pro rostris: cuncta à maioribus reperta, aut quae posterius invenerint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem, & cuicumque nobili debitos honores, contigisse. sane corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors negavisset, non fratrem nisi unius diei via, non patruum saltem porta tenus obvium. ubi illa veterum instituta? praepositam thoro effigiem, meditata ad memoriam virtutis

estrimina, & laudationes & lacrymas, vel doloris imitamenta? Quorum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, monuit edito: Multos illustrium Romanorum ob Rempubl. obiisse; neminem tam flagranti desiderio celebratum idque & sibi, & cunctis egregium, si modus adjiceretur non enim eadem decora principibus viris, & imperatori populo: qua medicis domibus, aut civitatibus. convenisse recenti dolore luctum, & ex maiore solatia: sed referendum jam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Iulius amissa unica filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam Nil opus vetustioribus exemplis, quotiens populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales, Rempubl. aeternam esse proin repeterent solennia; & quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent. Tum exuto iustitio, reditum ad munia; & Drusus Illyricos ad exercitus protectus est, electis omnium animis petenda è Pisone ultionis; & crebro questu, quod vagus interim per amœna Asia atque Achaja, adroganti & subdola mora scelerum probationes subverteret. Nam vulgatum erat missam, ut dixi, à Cn. Sentio famosam veneficiis Martinam, subita morte Brundisi exstinctam, venenumque nodo crinium ejus occultatum, nec ulla in corpore signa sumpti exitus reperta. At Piso præmissis in ur. em filio, datisque mandatis, per quæ principem molliret, ad Drusum pergit: quem haud fratris interitu trucem, quam remoto æmulo æquiorem sibi sperabat. Tiberius quo integrum iudicium ostentaret, exceptum comiter juvenem, sueta erga filios familiarum nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent quæ jacerentur, præcipuum in dolore suum locum respondit; sed malle falsa & inania, nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. Hac palam, & vitato omni secreto: neque dubitabantur præscripta ei à Tiberio, cum incallidus alioqui & facilis juvenia, senilibus tum artibus uteretur. Piso Dalmatico mari tramisso, relictisque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionem, quæ è Pannonia in urbem, dein præsidio Africa ducebatur. eaque

res agitata rumoribus, ut in agmine atque itinere crebro se militibus ostentavisset. ab Narnia vitandæ suspicionis, an quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare, ac mox Tiberi devecta, auxit vulgi iras, quia navem tumultu Caesarum adpulerat; dieque, & ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, seminarum comitatu Plancina, & vultu alacres inceslere. Fuit inter inritamenta invidiæ domus foro imminens, festo ornatu, conviviumque, & epulæ, & celebritate loci nihil occultum. Postera die Fulcinus Trio Pisonem apud consules postulavit. contra Vitellius, Veranius, ceterique Germanicum comitati tendebant, nullas esse partes Trioni, neque se accusatores, sed rerum indices & testes mandata Germanici perluturos. Ille dimissa ejus causæ delatione, ut priorem vitam accusaret obtinuit: petitaque est à principe, cognitionem exciperet: quod ne reus quidem ahnuabat, illudiam populi & patrum metuens: contra Tiberium spernendis rumoribus validum, & conscientia matris innexum esse: veraque aut in deterius credita, iudice ab uno facilius discerni: odium & invidiam apud multos valere. Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igitur paucis familiarium adhibitis, minas accusantium, & hinc preces audit, integramque causam ad senatum remittit. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent, ob receptum Maroboduum, & res prioræ astate gestas, ut ovans iniret, prolato honore urbem intravit. Post quæ reo T. Arruntium, Fulcinium, Asinium Gallum, Æferninum Marcellum, Sex. Pompejum patronos petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus, & L. Piso, & Livenejus Regulus adfuere. arrecta omni civitate, quanta fides amicis Germanici, qua fiducia reo, sat in cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius, an promeret. iis haud alias intentior populus, plus sibi in principem occultæ vocis, aut suspicacis silentii permisit. Die senatus Caesar orationem habuit meditato temperamento: Patri sui legatum atque amicum Pisonem fuisse, adiutoremque Germanico datum à se, auctore senatu, rebus apud Orientem admini-

strandū. illic contumacia & certaminibus asperasset juvenem, exituque ejus latatus esset; an scelere exstinxisset, integrū animus dijudicandum. Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exiit, ejusdemque morte, & luctu meo latatus est; odoro, sepomamque à domo mea, & privatas inimicitias, non Principi ulciscar; Sin facinus in cujuscunque mortalium nece vindicandum detegitur; vos vero & liberos Germanici, & nos parentes justū solatiū adfiscite. simulque illud reputate, turbide & seditiose tractaverit exercitus Piso; quæ sita sint per ambitionem studia militum; armis repetita provincia; an falsa hac in majus vulgaverint accusatores. quorum ego nimis studiis jure succenseo. Nam quo pertinuit nudare corpus, & contrectandum vulgi oculis permittere differri- que etiam per externos, tanquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista & scrutanda sum? Desleo equidem filium meum, semperque deslebo: sed neque reum prohibeo quo minus cuncta proferat, quibus innocentia ejus subleva- ri, aut si qua fuit iniquitas Germanici coargui possit: vos- que oro, ne, quin dolori meo causa connexa est, objecta cri- mina pro adprobatis accipiat. Si quos propinquus san- guis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisque elo- quentia & cura valet, juvate periclitantem: ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id se- lum Germanico super leges præstiterimus, quod in curia po- tius quam in foro, apud senatum quam apud iudices, de morte ejus anquiritur, cetera pari modestia tractentur. ne- mo Drusi lacrymas, nemo mastitiam meam spectet, nec si qua in nos adversa finguntur. Exin biduum crimini- bus objiciendis statuitur, utque sex dierum spatium inter- jecto, reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinius vetera & inania orditur; ambitiose, avaræque habitam Hispaniam, quod neque convictum noxa reo, si re- centia purgaret; neque defensum absolutioni erat, si teneretur majoribus flagitiis. Post quem Servus, & Veranius, & Vitellius consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, objecere; odio Germanici, & re- rum novarum studio, Pisonem vulgus militum per licen- tiam & sociorum injurias eo usque corrupisse, ut patens legionum à deterrimis appellaretur: contra, in optimum quem-

Plancina, quæ luctum amissæ sororis tum primum lato cultu mutavit. Adfluebant centuriones, monebantque, prompta illi legionum studia, repeteret provinciam non jure ablatam, & vacuum. Igitur quid agendum consultanti, M. Piso filius properandum in urbem censebat: nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspiciones imbecillas aut inania fama peritimescenda, discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non pœna: & ademptione provincia, satisfactum inimicis. Quod si regrederetur, obsistente Sentio, civile bellum incipi; nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria, & penitus infixus in Casares amor praveretur. Contra Domitius Celer ex intima ejus amicitia disseruit; Viendum eventum. Pisonem, non Sentium, Suria præpositum: huic legiones datas, si quid hostile ingruat, quem justius arma oppositurum, qui legati auctoritatem, & propria mandata acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant, plerumque innocentes, recenti invidia impares. At si teneat exercitum, augeat vires; multa quæ provideri non possint fortuito in melius casura. An festinamus cum Germanici cineribus adpellere, ut te maudatum & indefensum planctus Agrippina, ac vulgus imperitum, primo rumore raptiant? Est tibi Augusta conscientia, est Casaris favor, sed in occulto: & periisse Germanicum nulli jactantius marent, quam qui maxime latantur. Haud magna mole Piso promptus ferocibus in sententiam trahitur: missisque ad Tiberium epistolis, incusat Germanicum luxus & superbia; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus, eadem fide quatenuerit, repetivisse. Simul Domitium impositum tritemi vitare litorum oram, præterque insulas lato mari pergere in Suriam jubet. concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas, trajectisque in continentem navibus, vexillum tiro-num in Suriam euntium interceptit. Regulis Cilicum ut se auxilium juvarent scribit; haud ignavo ad ministeria belli juvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset. Igitur oram Lyciæ ac Pam-

Pamphylia prælegentes, obviis navibus, quæ Agrippinam vehebant, utrimque infensi, arma primo expedire; dein mutua formidine, non ultra jurgium processum est: Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, *Romam ad dicendam causam veniret.* Ille eludens respondit, *adfuturum ubi prator qui de veneficiis quaeraret, reo atque accusatoribus diem pradiisset.* Interim Domitius Laodiceam urbem Syriae adpulsus, cum hiberna sextæ legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, à Pacuvio legato prævenitur. Id Sentius Pisoni per litteras aperit, monetque *ne castra corruptoribus, ne provinciam bello tentet.* quosque Germanici memores, aut inimicis ejus adversos cognoverat, contrahit; *magnitudinem imperatoris identidem ingerens, & Rempublicam armis peti;* ducitque validam manum, & prælio paratam. Nec Piso, quamquam cœpta secus cadebant, omisit tutissima è præsentibus, sed castellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen Celendris, occupat. Nam admixtis desertoribus, & tirone nuper intercepto, suisque & Plancinæ servitiis, auxilia Cilicum quæ reguli miserant, in numerum legionis composuerat. *(Asarisque se legatum testabatur, provincia quam is dedisset arceri, non à legionibus (earum quippe accitu venire) sed à Sentio privatum odium falsis criminibus tegente. consistere in acie, non pugnaturis militibus, ubi Pisonem ab ipsis parentem quondam appellatum; si jure ageretur, potiolem; si armis, non invalidum, vidissent.)* Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo & derupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani ordinibus ac subsidiis instructi. hinc militum, inde locorum asperitas. sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi agrestia ad subitum usum properata. ut venire in manus non ultra dubitatum, quam dum Romanæ cohortes in æquum eniterentur. vertunt terga Cilices, seque castello claudunt. Interim Piso classem haud procul opperientem oppugnare frustra tentavit: regressusque, & pro muris modo semet adfligendo, modo

singulos nomine ciens, præmiis vocans, seditionem
 cœptabat, adeoque commoverat, ut signifer legionis
 sextæ signum ad eum transtulerit. Tum Sentius occa-
 nere cornua tubasque, & peti aggerem, erigi scalas ius-
 sit, ac promptissimum quemque succedere; alios tormen-
 tu hastas, saxa, & faces ingerere. Tandem victa perti-
 nacia Piso oravit, ut traditis armis maneret in castello,
 dum Cæsar cui Syriam permitteret, consulitur. Non re-
 ceptæ conditiones: nec aliud quam naves & tutum
 in urbem iter concessum est. At Romæ postquam
 Germanici valetudo percrebuit, cunctaque ut ex
 longinquo aucta in deterius adferebantur; dolor, ira,
 & erumpebant questus: Ideo nimirum in extremas ter-
 ras relegatum: ideo Pisoni permissam provinciam: hoc
 egisse secretos Augusta cum Plancina sermones. vera pro-
 fus de Druso seniores locutos, displicere regnantibus civi-
 lia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos, quam
 quia populum Romanum a quo jure completi reddita liber-
 tate agnoverint. Hos vulgi sermones audita mors adeo
 incendit, ut ante edictum magistratum, ante sena-
 tusconsultum, sumpto iustitio deferentur fora, clau-
 derentur domus; passim silentia & gemitus, nihil
 compositum in ostentationem & quamquam neque
 insignibus lugentium abstinerent, altius animis mæ-
 rebant. Forte negotiatores vivente adhuc Germanico
 Syria egressi, lætiora de valetudine ejus attulere: sta-
 tim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obviis,
 quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures
 cumulata gaudio transferunt. cursant per urbem, mo-
 liuntur templorum fores. juvit credulitatem nox, &
 promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit
 falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent.
 Et populus quasi rursus ereptum acrius doluit. Ho-
 nores ut quis amore in Germanicum aut ingenio va-
 lidus, reperti, decretique: ut nomen ejus Saliari car-
 mine caneretur: sedes curules sacerdotum Augustalium
 locis, superque eas quercea corona statuerentur: ludos
 Circenses eburna effigies praret: neve quis flamen aut
 augur in locum Germanici, nisi gentis Iulia, crearetur.
 Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & in
 monte

monte Syria Amano, cum inscriptione rerum gesta-
 rim, ac mortem ob Remp. obiisse. sepulchrum Antio-
 chia ubi crematus: tribunal Epidaphna, quo in loco
 vitam finierat. Statuarum locorumve in quib. colere-
 tur, haud facile quis numerum iniret. Cum censere-
 tur clypeus, auro & magnitudine insignis, inter au-
 ctiores eloquentia; adseruit Tiberius, *solitum parem-*
que ceteris dicaturum. neque enim eloquentiam fortuna
discerni; & satis inlustre, si veteres inter scriptores habe-
retur. Equester ordo cuneum Germanici appellavit, qui
 Iuniorum dicebatur, instituitque uti turmae Idibus
 Iuliis imaginem ejus sequerentur, pleraque manent:
 quaedam statim omissa sunt, aut vetustas oblitteravit.
 Ceterum recenti adhuc maestitia, soror Germanici
 Livia nupta Druso duos virilis sexus simul enixa est.
 quod rarum latumque etiam modicis penatibus, tan-
 to gaudio Principem adfecit, ut non temperaverit;
 quin jactaret apud patres, nulli ante Romanorum ejus-
 dem fastigii viro geminam stirpem editam. nam cuncta
 etiam fortuita ad gloriam vertebat. Sed populo tali
 in tempore id quoque dolorem tulit; tamquam au-
 ctus liberis Drusus, domum Germanici magis urge-
 ret. Eodem anno gravibus senatus decretis libido fe-
 minarum coercita, cautumque ne quatum corpore sa-
 ceret, cui avus, aut pater, aut maritus Eques Roman.
 fuisset nam Vistilia pratoria familia genita, licentiam
 stupri apud adiles vulgaverat; more inter veteres
 recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in
 ipsa professione flagitii credebant exactum & à Titi-
 dio Labeone Vistiliae marito, cur in uxore delicti mani-
 festa ultionem legis omisisset? atque illo prae-
 tendente sexaginta dies ad consultandum datos nec dum praterisse,
 satis visum de Vistilia statuere: eaque in insulam Se-
 riphon abdita est. Actum & de sacris Aegyptiis lu-
 daicisque peilendis: factumque patrum consultum, ut
 quatuor millia libertini generis ea superstitione infecta,
 quib. idonea erat, in insulam Sardiniam veherentur, coër-
 cendis illic latrociniiis, & si ob gravitatem calis inte-
 rissent, vile damnum: ceteri cederent Italia, nisi certam
 ante diem profanos ritus exuissent. Post quae retulit Cæ-
 sar,

far, *capiendam virginem in locum Occia*, quæ septem & quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris præfederat: egitque grates Fontejo Agrippæ, & Domitio Pollioni, *quod offerendo filias, de officio in Rempublicam certarent*. prælata est Pollionis filia, non ob aliud, quam quod mater ejus in eodem conjugio manebat nam Agrippa dissidio domum immi-
 nuerat. Et Cæsar quamvis posthabitam, decies festertii dote solatus est. *Savitiam annona* incusante plebe, statuit frumento pretium quod emptor penderet, *binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios*. Neque tamen ob ea parentis patria delatum & antea vocabulum adsumpsit, acerbeque increpuit eos, qui *divinas occupationes*, ipsumque dominum dixerant, unde angusta & lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat; adulationem oderat. Reperio apud scriptores senatoresque eorundem temporum, Adgandestrii principis Cattorum lectas in senatu literas, quibus *mortem Arminii* promittebat, *si patrandæ neci venenum mitteretur*: responsumque esse, *non fraude neque occultis, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci*. qua gloria æquabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantque. Ceterum Arminius abscedentibus Romanis & pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit: petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Rom. sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacefferit: proeliis ambiguus, bello non victus. septem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ explevit; caniturque adhuc barbaras apud gentes; Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

37

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSU DIVI
AVGVSTI ANNALIUM
LIBER III.

Breviarium Libri III.

Agrippina cum urna ferali, magno planctu passim excipitur. Primores urbis obvi. Tib. Augusta & Antonia latent. Maro publicus. Tiberius parvus visus in honorando funere, se excusat, & populum erigit. Iustitium omissum. Piso ad Drusum. dein Romam alacer animi venit. Accusatur à pluribus, causam ad Sen. rejicit Patroni reo. Tiberii oratio ad patres. Accusatorum criminatio, quam reus male diluit. In eum iudices haud proni, & populus offensissimus. Plancina causam suam dissociat. Pisonis mors dubium an jussu, & ad Tiberium codicilli. Piso filius absolvitur. Plancina precibus erepta. Sententia in Pis. quas Tib. mingat. Adulatio imprudens. Drusus ovat. Vipsania ibit. Tacfarinas bellum in Afr. renovat: quod Apronii severitate opprimitur. Lepida suppositi partus, &c. accusata, perplexe agente Tiberio, damnatur. Silanus exsilio veniam impetrat. Lex Papia Poppaea. Delatores. Excursus de legibus quae pauca initio & simplices, paulatim creverunt. Earum correctio tentata. Nero Germanici filius in viros transcribitur. Volusii Salustiique mors & elogiura. Aula potentia infida. Tib. Drus. coff. Irreverentia juventutis notata. Viarum cura. Lepidus in Asiam proconsul. Caccina uxores a provinciis arceret. et repugnat Valerius Messallinus, aspulante Druso. Lepidus proconsulatum Africa recusat, Blasus suscipit. Abusus imaginum Principalium repressus à Druso. Accusationes. Thracia motum comprimit Vellejus. Gallia rebellat duce Floro & Sacrov. Primi motus ab Auiola compressi. Flori conatus & mors. Aduos turbat Sacro-

vir : Romanos percellit . sed non Tiberium . Obuiat Silius . Duces excitant utrinque suos . Fusi Galli . Crupellarii casti . Sacrov. sua manu cadit . Tiber. simulat iter in Gall. Quirinii mors honestata . Lutorius accusatus . Pro eo Lepidi oratio : sed plures damnant . S. C. de differenda pœna . Agitatum de luxu coërcendo . Tiberius epistola medicinam dissuadet : quia vitia pravalent : quia etiam alia maiora curanda . Igitur omissa coërcitio , & sponte in melius mutati mores . Tribunica potestas petita Druso , & impetrata cum adulatione patrum . Flamen Diali ambit provinciam . alii obsistunt . Drusus superbia notatur . Imago libertatis . Asyla Gracorum , Senatu iudice , lustrata , & repurgata . Augusta morbus . Tiberii in eam non sincerus amor . Fœda tunc adulationis crebritas . C. Silanus repetundar. & maiestatu postulatur . Ei omnia adversa ; etiam ipse Princeps , Sententia in ejus damnatione . Tiberius Dolabella adulationem reprimit : sententias mitigat . Cordus , Ennius , Capito . Equestris fortuna . Ius Flaminium . Basilica Pauli . Pompeii theatrum . Tacfarinatus impudens petitio . Blasius eum aggreditur divisis copiis . Fratrem ejus capit , nec bellum conficit . Salonini , Capitonis , Iulia mors .

Nil intermissi navigatione hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriae contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu, & nescia tolerandi. Interim adventu ejus audito, intimus quisque amicorum, & plerique militares, ut quisque sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis è municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad opidum Brundisium; quod naviganti celerimum, fidelissimumque adpulsu erat. Atque ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus & proxima maris, sed mœnia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, marientium turba, ac rogitantium inter se, *silentio ne an voce aliqua egredientem exciperent?* neque satis constabat quid pro tempore foret: cum classis paulatim successit, non alacri ut adsolet remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis feralem urnam tenens egressa navi, defixit oculos; idem omnium gemitus; neque discerneres, proximos, alienos, viro- rum, feminarumve planctus: nisi quod comitatum Agrippinae longo matrore fessum, obvii & recentes in dolore anteibant. Miserat duas prætorias cohortes Cæsar, addito ut *māgistratus Calabria, Apulique, & Campani, suprema erga memoriam filii sui munera fungerentur.* Igitur tribunorum, centurionumque humeris cineres portabantur: præcedebant incompta signa, versi fasces: atque ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum solennia cremabant. etiam quorum diversa opida, tamen obvii, & victimas atque aras Dæis Manibus statuentes, lacrymis & conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Terracinam progressus est, cum Claudio fratre liberisq; Germanici, qui in urbe fuerant. Consules M. Valerius & M. Aurelius (jam enim magistratum occœperant) & senatus, ac magna pars populi viam complevere, disjuncti, & ut cuique libitum fientes. aberat quippe adulatio, gnaris omnibus latam Tiberio Germanici mortem

male dissimulari. Tiberius atque Augusta publico abstinuere; inferius majestate sua rati si palam lamentarentur; an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna actorum scriptura, reperio ullo insigni officio functam; cum super Agrippinam, & Drusum, & Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine prapediebatur, seu victus luctu animus, magnitudinem mali perferre visu non toleravit. facilius crediderim, Tiberio & Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam; ut par maior, & matris exemplo avia quoque & patruus attineri viderentur. Dies quo reliquæ tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo plorantibus inquires: plena urbis itinera, conlucentes per campum Marris faces, illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus, *concidisse Rempubl. nihil spei reliquum clamitabant;* promptius apertiusque, quam ut meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetravit, quam studia hominum accensa in Agrippinam; cum decus patria, *solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen* appellarent, versique ad cælum ac deos, *integram illi sobolem, ac superstitem iniquorum* precarentur. Fuere qui publici funeri pompam requirerent, compararentque *qua in Drusum patrem Germanici honora & magnifica Augustus fecisset.* ipsum quippe asperrimo hieme Ticinum usque progressum, neque abscedentem à corpore simul urbem intravisse: circumfusas lecto Claudiorum Iuliorumque imagines, *defectum in foro, laudatum pro rostris: cuncta à majoribus* reperta, aut quæ posterì invenerint, *cumulata.* At Germanico ne solios quidem, & cuicumque nobili debitos honores, contigisse. sane corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors negavisset, non fratrem nisi unius diei via, non patruum saltem porta tenus obvium, ubi illa veterum instituta? *propositam thoro effigiem, meditata ad memoriam virtutis*

estrimina, & laudationes & lacrymas, vel doloris imitamenta? Quorum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, monuit edicto: Multos illustrium Romanorum ob Rempubl. obiisse; neminem tam flagranti desiderio celebratum idque & sibi, & cunctis egregium, si modus adjiceretur non enim eadem decora principibus viris, & imperatori populo: qua medicis domibus, aut civitatibus, convenisse recenti dolore luctum, & ex dolore solatia; sed referendum jam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Iulius amissa unica filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam Nil opus vetustioribus exemplis, quotiens populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissus nobiles familias constanter viderit. Principes mortales, Rempubl. aternam esse proin repeterent solennia; & quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent. Tum exuto iustitio, reditum ad munia; & Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis petenda è Pisone ultionis; & crebro questu, quod vagus interim per amœna Asia atque Achaja, adroganti & subdola mora scelerum probationes subverteret. Nam vulgatum erat missam, ut dixi, à Cn. Sentio famosam veneficiis Martinam, subita morte Brundisii extinctam, venenumque nodo crinium ejus occultatum, nec ulla in corpore signa sumptis exitiis reperta. At Piso praemisso in urbe filio, datisque mandatis, per quæ principem molliret, ad Drusum pergit: quem haud fratris interitu trucem, quam remoto amulo æquiores sibi sperabat; Tiberius quo integrum iudicium ostentaret, exceptum comiter juvenem, sueta erga filios familiarum nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent qua jacerentur, præcipuum in dolore suum locum respondit; sed malle falsa & inania, nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. Hæc palam, & vitato omni secreto: neque dubitabantur præscripta ei à Tiberio, cum incallidus alioqui & facilis juvenia, senilibus tum artibus uteretur. Piso Dalmatico mari tramisso, relictiisque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionem, quæ è Pannonia in urbem, dein præsidio Africa ducebatur. eaque

res agitata rumoribus, ut in agmine atque itinere crebro se militibus ostentavisset. ab Narnia vitandæ suspicionis, an quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare, ac mox Tiberi devecta, auxit vulgi iras, quia navem tumultu Caesarum adpulerat; dieque, & ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plancina, & vultu alacres inceslere. Fuit inter inritamenta invidiæ domus foro imminens, festo ornatu, conviviumque, & epulæ, & celebritate loci nihil occultum. Postera die Fulcinus Trio Pisonem apud consules postulavit. contra Vitellius, Veranius, ceterique Germanicum comitati tendebant, nullas esse partes Trioni, neque se accusatores, sed rerum indices & testes mandata Germanici perlaturos. Ille dimissa ejus causâ delatione, ut priorem vitam accusaret obtinuit: pettumque est à principe, cognitionem exciperet: quod ne reus quidem abnuabat, illudiam populi & patrum metuens: contra Tiberium spernendis rumoribus validum, & conscientia matris innoxum esse: veraque aut in deterius credita, iudice ab uno facilius discerni: odium & invidiam apud multos valere. Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igitur paucis familiarium adhibitis, minas accusantium, & hinc preces audit, integramque causam ad senatum remittit. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent, ob receptum Maroboduum, & res prioræ astatæ gestas, ut ovans iniret, prolato honore urbem intravit. Post quæ reo T. Arruntium, Fulcinium, Asinium Gallum, Æferninum Marcellum, Sex. Pompejum patronos petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus, & L. Piso, & Livenejus Regulus adfuere, arrecta omni civitate, quanta fides amici Germanici, qua fiducia reo, sat in cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius, an promeret. iis haud alias intentior populus, plus sibi in principem occultæ vocis, aut suspicacis silentii permisit. Die senatus Caesar orationem habuit meditato temperamento: Patri sui legatum atque amicum Pisonem fuisse, adiutoremque Germanico datum à se, auctore senatu, rebus apud Orientem admini-

stran-

strandis, illic contumacia & certaminibus asperasset juve-
nem, exituque ejus latatus esset; an scelere extinxisset,
integru animu dijudicandum. Nam si legatus officii ter-
minos, obsequium erga imperatorem exuit, ejusdemque
morte, & luctu meo latatus est; odero, seponamque à domo
mea, & privatas inimicitias, non Principi ulciscar; Sin
facinus in cujuscunque mortaliu nece vindicandum de-
tegitur; vos vero & liberos Germanici, & nos parentes
justu solatiis adsicite. simulque illud reputate, turbide &
seditiose tractaverit exercitus Piso; quasita sint per ambi-
tionem studia militum; armis repetita provincia; an
falsa hac in majus vulgaverint accusatores. quorum ego
nimis studiis jure succenseo. Nam quo pertinuit nudare
corpus, & contrectandum vulgi oculis permittere differri-
que etiam per externos, tanquam veneno interceptus esset,
si incerta adhuc ista & scrutanda sunt? Desleo equidem fi-
lium meum, semperque deslebo: sed neque reum prohibeo
quo minus cuncta proferat, quibus innocentia ejus subleva-
ri, aut si qua fuit iniquitas Germanici coargui possit: vos-
que oro, ne, quin dolori meo causa connexa est, objecta cri-
mina pro adprobatis accipiat. Si quos propinquus san-
guis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisque elo-
quentia & cura valet, juvate periclitantem: ad eundem
laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id se-
ctum Germanico super leges praestiterimus, quod in curia po-
tius quam in foro, apud senatum quam apud judices, de
morte ejus anquiritur, cetera pari modestia tractentur. ne-
mo Drusi lacrymas, nemo mastitiam meam spectet, nec
si qua in nos adversa finguntur. Exin bidduum crimini-
bis objiciendis statuitur, utque sex dierum spatio inter-
jecto, reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinus
vetera & inania orditur; ambitiose, avaraeque habitam
Hispaniam, quod neque convictum noxa ideo, si re-
centia purgaret; neque defensum absolutioni erat,
si teneretur majoribus flagitiis. Post quem Servus,
& Veranius, & Vitellius consimili studio, sed multa
eloquentia Vitellius, objecere; odio Germanici, & re-
rum novarum studio, Pisonem vulgus militum per licen-
tiam & sociorum injurias eo usque corrupisse, ut parens
legionum à deterrimis appellaretur: contra, in optimum
quem-

quemque, maxime in comites & amicos Germanici, savisse: postremo ipsum devotionibus & veneno peremisse: sacra hinc & immolationes nefandas ipsius atque Plancina: petitam armis Remp. utque reus agi posset, acie viduum. Defensio in ceteris trepidavit. nam neque ambitionem militarem, neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem infitari poterat. solum veneni crimen visus est diluisse. quod ne accusatores quidem satis firmabant, in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus ejus cibos arguentes. quippe absurdum videbatur, inter aliena servitia, & tot adstantium visu, ipso Germanico coram id ausum, offerebatque familiam reus, & ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diversa implacabiles erant: Cæsar ob bellum provinciarum inlatum; Senatus, nunquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse. * scripssent expostulantes: quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur; non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisset. effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias, ac divellebant, ni jussu principis protectæ repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, & à tribuno pratoriarum cohortis deductus est: vario rumore, custos salutis, an mortis exactor sequeretur. Eadem Plancinæ invidia, major gratia: eoque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret. atque ipsa, donec mediæ Fisoni spes, sociam se cujuscumque fortuna, & si ita ferret, comitem exitii promittebat. Ut secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari à marito, dividere defensionem cœpit. quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem, senatumque rursus ingreditur: redintegratamque accusationem, insensas patrum voces, adversa & sava cuncta perpeffus, nullo magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perumperetur. relatus domum, tamquam defensionem in
post-

posterum meditaretur, pauca conscribit, obsignatque & liberto tradit. Tum solita curando corpori exsequitur. dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, *operiri fores* iussit: & cœpta luce, perfollo jugulo, jacente humi gladio, repertus est. Audire me memini ex senioribus, visum sapius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit, sed amicos ejus dictitavisse, *litteras Tiberii & mandata in Germanicum continere: ac destinatum promere apud patres, principemque arguere, ni elusus à Sejano per vana promissa foret. nec illum sponte exstinctum, verum immisso percussore.* quorum neutrum adseveraverim: neque tamen oculere debui narratum ab iis, qui nostram ad juventam duraverunt. Cæsar flexo in mæstitiam ore, suam invidiam tali morte quasitam apud senatum, * crebrisque interrogationibus exquirat qualem *Piso diem supremum, noctemque exegisset.* Atque illo pleraque sapienter, quidam inconsultius respondente, recitat codicillos à Pione in hunc ferme modum compositos: *Conspiratione inimicorum, & invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati & innocentia mea nusquam locus est; deos immortales testor vixisse me Cæsar cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate: vosque oro liberum meum consulatui.* ex quibus Cn. Piso qualicumque fortuna mea non est adjunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit: M. Piso repetere Syriam delortatus est atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri seni cecisset! eo impensius precor, ne mea pravitatis pœnas innoxius luat. Per quinque & quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam divo Augusto parenti tuo probatus, & tibi amicus, nec quidquam post hac rogaturus, salutem infelicis filii rogo. De Plancina nihil addidit. Post quæ Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit: patris quippe jussu, nec potuisse filium detrectare: simul nobilitatem domus; etiam ipsius, quoquo modo meriti, gravem casum miseratus. Pro Plancina cum pudore & flagitio disleuit, matris preces obtendens: in quam optimi cujusque secreti questus magis ardecebant: Id ergo fas avia interfetricem nepotis adspicere, adloqui, eripere sena-

tui? quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse? Vitellii & Veranii voce defletum Casarem; ab imperatore & Augusta defensam Plancinam! proinde venena, & artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos ejus, egregiamque aviam ac patrum sanguine miserrima domus exsatiaret. Biduum super hæc imagine cognitionis absumptum; urgente Tiberio liberis Pisonis, matrem uti tuerentur. Et cum accusatores ac testes certatim perorarent respondente nullo, miseratio quam invidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam referente Casare magistratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pisonis radendum fastis censuit; partem bonorum publicandam; pars ut Cn. Pisoni filio concederetur, isque prænomen mutaret. M. Piso exuita dignitate, & accepto quinquagies sestertio, in decem annos relegaretur, concessa Plancina incolumitate ob preces Augusta. Multa ex ea sententia mitigata sunt à principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonii qui bellum patriæ fecisset, Iuli Antonii qui domum Augusti violasset, manerent. & M. Pisonem ignominia exemit, concessitque ei paterna bona; satis firmus, ut sæpe memoravi, adversum pecuniam; & rum pudore absoluta Plancina placabilior. Atque idem cum Valerius Messallinus signum aureum in ado Martis Ultoris, Cæcina Severus aram Ulioni statuendam censuissent, prohibuit: ob externas ea vultorias sacrari dictitans; domesticâ mala tristitia operienda. Addiderat Messallinus, Tiberio, & Augusta, & Antonia, & Agrippina, Drusoque, ob vindictam Germanici grates agendas, omiseratque Claudii mentionem, & Messallinum quidem L. Asprenas senatu coram percunctatus est, an prudens praterisset? ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. Mihi, quanto plura recentium, seu veterum revolvo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. quippe fama, spe, veneratione potius omnes destinabantur imperio, quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat. Paucis post diebus Casar auctor senatui fuit, Vitellio, atque Veranio, & Ser-

vas sacerdotia tribuendi. Fulcinio suffragium ad honores pollicitus, monuit; ne facundiam violentia praeceperet. Is finis fuit ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines qui tum agebant, etiam securis temporibus vario rumore jactata, adeo maxima quæque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis habent; alii vera in contrarium vertunt, & gliscit utrumque posteritate. At Drusus urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans introiit. paucosque post dies Vipsania mater ejus excessit, una omnium Agrippæ liberorum miti obitu, nam ceteros manifestum ferro, vel creditum est, veneno, aut fame extinctos. Eodem anno Tacfarinas, quem priore astate pulsum à Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus, & ob pernicitatem inultis: dein vicos excindere; trahere graves prædas: postremo haud procul Pagida flumine cohortem Romanam circumfedit. Præerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia, & illam obsidionem flagitii ratus. Is cohortatus milites ut copiam pugna in aperto facerent, aciem pro castris instruit. Primoque impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occurSAT fugientibus, increpat signiferos, quod inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret. Simul excepta vulnera, & quamquam transfosso oculo, adversum os in hostem intendit; neque prælium omisit, donec desertus suis caderet. Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta, magis dedecore suorum, quam gloria hostis anxio, raro ea tempestate, & è veteri memoria facinore, decumum quemque ignominiosæ cohortis sorte ductos, fusti necat. Tantumque severitate profectum, ut vexillum veteranorum non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, adgressas fuderint. quo prælio Rufus Helvius gregarius miles servati civis decus rettulit; donatusque est ab Apronio torquibus & hasta: Caesar addidit civicam coronam, quod non eam quoque Apronius jure proconsulis tribuisset, questus magis, quam offensus. Sed Tacfarin-

farinas percussis Numidis, & obsidia aspernantibus, spargit bellum; ubi instaretur, cedens, ac rursus in terga remeans. & dum ea ratio barbaro fuit, inritum fessumque Romanum impune ludificabatur: postquam deflexit ad maritimos locos; inligatus præda, stativis castris adhærebat. missu patris Apronius Cæsianus cum equite & cohortibus auxiliariis, quibus velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit, pellitque in deserta. At Romæ Lepida, cui super Æmiliorum decus L. Sulla ac Cn. Pompejus proavierant, defertur *simulavisse partum ex T. Quirinio divite atque orbo*. adjiciebantur *adulteria, venena; quasitumque per Chaldaeos in domum Cæsarij*, defendente ream Manio Lepido fratre. Quirinus post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facile quis dispexerit illa in cognitione mentem Principis; adeo vertit ac miscuit iræ & clementiæ signa; deprecatus primo senatum, *ne majestatis crimina tractarentur*: mox M. Servilium è consularibus, aliosque testes inlexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat, idemque servos Lepidæ, cum militari custodia haberentur, transtulit ad consules; neque per tormenta interrogari passus est de his quæ ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ. quod alii civile rebantur; *ne ceteris adsentienti necessitas fieret*: quid enim ad sævitiam trahebant, neque enim cessurum nisi damnandi officio. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum cum clatis feminis ingressa, lamentatione flebili majores suos ciens, *ipsumque Pompejum*, cujus ea monumenta & adstantes imagines viscebantur, tantum misericordiæ permovit, ut effusi in lacrymas *saeva & detestanda Quirinio clamitarent, cujus senecta atque orbitali & obscurissima domui, destinata quondam uxor L. Cæsari, ac divo Augusto nurus, dederetur*. dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia, itumque in sententiam Rubellii Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur, huic Drusus adsensit, quam-

quam

quam alii mitius censuissent, mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius, *compertum sibi etiam ex T. Quirinii servis, veneno eum à Lepida petutum.* Inlustrum domuum adversa (etenim haud multum distant tempore Calpurnii Pisonem, Æmilii Lepidam amiserant) solatio adfecit D. Silanus Junia familiae redditus. casum ejus paucis repetam. Ut valida divo Augusto in Rempublic. fortuna; ita domi improspira fuit, ob impudicitiam filiae ac neptis, quas urbe depulit, adulterosque earum morte aut fuga punivit. nam culpam inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine *lasarum religionum*, ac *violata majestatis* appellando, clementiam majorum suafque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cetera illius ætatis memorabo, si effectis in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra foret scævum, quam ut amicitia Cæsaris prohiberetur; exilium sibi demonstrari intellexit: nec nisi Tiberio imperitante deprecari Senatum ac Principem ausus est, M. Silani fratris potentia, qui per insignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram respondit, *se quoque latari, quod frater ejus è peregrinatione longinqua revertisset. idque jure licitum, quia non senatus-consulto, non lege pulsus foret. sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones: neque reditu Silani, dissoluta qua Augustus voluisset.* Fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est. Relatum deinde de moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis cælibum pœnis, & augendo arario sanxerat: nec ideo conjugia & educationes liberum frequentabantur, prævalida orbitate. Ceterum multitudo periclitantium gliscebatur, cum omnis domus delatorum interpretationibus subverterentur: utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet ut de principiis juris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum sit, alius disseram.

feram. Verutissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine poena aut coërcitionibus agebant: neque præmiis opus erat, cum honesta suoapte ingenio peterentur; & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At postquam exui aequalitas, & pro modestia ac pudore, ambitio & vis incedebat; provenere dominationes: multosque apud populos æternum mansere. Quidam statim, aut postquam Regum pertaxum, leges maluerunt. Hæ primo rudibus hominum animis simplices erant: maximeque fama celebravit Creten-
sium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Atheniensibus quæsitiores jam & plures Solon perscripsit. Nobis Romulus ut libitum, imperitaverat: dein Numa religionibus & divino jure populum devinxit; repertaque quædam à Tullo & Anco: sed præcipuus Servius Tullius sanctorum legum fuit, quis etiam reges obtemperarent. Pulso Tarquinio, adversum patrum factiones multa populus paravit tuendæ libertatis, & firmandæ concordiæ: creatique decemviri, & accitis quæ usquam egregia, composiæ duodecim tabulæ, finis æqui juris, nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum, & adipiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava, per vim latæ sunt. Hinc Gracchi, & Saturnini, turbatores plebis; nec minor largitor nomine senatus Drusus; corrupti spe, aut inlusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox civili omissum, quin multa & diversa sciscerentur; donec L. Sulla dictator abolitis vel conversis prioribus, cum plura addidisset, ortum ei rei haud in longum paravit; statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multo post Tribunis reddita licentia quoquo vellent populum agitandi. Iamque non modo in commune, sed in singulos homines latæ quæstiones: & corruptissima Repub. plurimæ leges. Tum Cn. Pompejus tertium consul, corrigendis moribus delectus, & gravior remediis quam delicta erant, suarumque legum auctor idem ac subversor, quæ armis tuebatur armis am-
fit.

sit. Exin continua per viginti annos discordia, non
 mos, non jus. deterrima quæque impune; ac multa
 honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar
 Augustus, potentia securus, quæ triumviratu jusse-
 rat obolevis; deditque jura, quis pace & principe ute-
 remur. acriora ex eo vincla, inditi custodes, & lege
 Papia Poppæa præmiis inducti, ut si * à privilegiis
 parentum cessaretur, velut patens omnium populus
 vacantia teneret. sed altius penetrabant; urbemque,
 & Italiam, & quod usquam civium, corripuerant,
 multorumque excisi status: & terror omnibus in-
 tentabatur; ni Tiberius statuendo remedio, quin-
 que consularium, quinque è prætoriiis, totidem è
 cetero senatu forte duxisset; apud quos exsoluti ple-
 ri que legis nexus modicum in præsens levamenium
 fuere. Per idem tempus Neronem è liberis Germa-
 nici jam ingressum juventam, commendavit patri-
 bus; ut que munere capeffendi viginti viratus solvere-
 tur, & quinquennio maturius quam per leges Quasitu-
 rani peteret, non sine inrisu audientium postulavit.
 prætendebat sibi atque fratri decreta eadem, petente
 Augusto. sed neque tum fuisse dubitaverim, qui ejus-
 modi preces occulti inluderent. ac tamen initia fa-
 stigii Cæsaribus erant: magisque in oculis vetus mos,
 & privignis cum vitrico levior necessitudo, quam
 avo adversum nepotem. Additur pontificatus, &
 quo primum die forum ingressus est, congiarium
 plebi, admodum latæ quod Germanici stirpem jam
 puberem adspiciebat. Ausum dehinc gaudium, nu-
 ptiis Neronis & Iuliæ Drusi filiæ. Utque hæc secundo
 rumore, ita adversis animis acceptum, quod filio
 Claudii socer Sejanus destinaretur, polluisse nobili-
 tatem familiæ videbantur, suspectumque jam nimia
 spei Sejanum ultro extulisse. Fine anni concessere
 vita insignes viri, L. Volusius & Sallustius Crispus.
 Volusio vetus familia, neque tamen præturam egres-
 sa. ipse consulatum intulit, censoria etiam potestate
 legendis equitum decuriis functus, opumque quis do-
 mus illa immensum viguit, primus adcumulator.
 Crispum equestri ortum loco, C. Sallustius, rerum
 Roma-

Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit. atque ille, quamquam prompto ad capeffendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, sine dignitate senatoria multos triumphalium consulariumque potentia antecit. diversus à veterum instituto, per cultum & munditias; copiaque & affluentia luxu propior: suberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par; eo acrior, quo somnum & inertiam magis ostentabat. Igitur incolumi Mæcenate proximus; mox præcipuus cui secreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Postumi Agrippæ conscius, ætate provecta speciem magis in amicitia principis quam vim tenuit. idque & Mæcenati acciderat; fato potentia raro sempiternæ: an satias capit, aut illos cum omnia tribuerunt; aut hos, cum jam nihil reliquum est quod cupiant. Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis. nam biennio ante, Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neque natura tam connexus fuerat. Ejus anni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit: longam & continuam absentiam paulatim meditans; sive ut amoto patre Drusus munia consulatus solus impletet. Ac forte parva res magnum ad certamen progressâ, præbuit juveni materiam adipiscendi favoris. Domitius Corbulo prætura functus de L. Sullâ nobili juvene questus est apud senatum, *quod sibi inter spectacula gladiatorum, loco non deceisset.* pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus, & L. Arruntius, aliique Sullæ propinqui nitebantur. certabant orationibus, & memorabantur *exempla majorum, qui juventutis inreverentiam gravibus decretis notavissent.* donec Drusus apta temperandis animis disseruit; & satisfactum Corbuloni per Mamercum, quî patruus simul ac vitricus Sullæ, & oratorum ea ætate uberrimuserat. Idem Corbulo *plurima per Italiam itinera, fraude mancipum & incuria magistratuum interrupta & impervia* clamitando, executionem ejus negotii libens suscepit: quod haud perinde publice
 usui

usui habitum, quam exitiosum multis, quorum
 in pecuniam atque famam damnationibus & hasta
 sæviebat. Neque multo post missis ad senatum lit-
 teris Tiberius motam rursus Africam incursu Tacfa-
 rinatis docuit; iudicioque patrum deligendum precon-
 sulum, quarum militia, corpore validum, & bello suffe-
 cturum. quod initium Sex. Pompejus agitando adver-
 sus M. Lepidum odii nactus, ut socordem, inopem,
 & majoribus suis dedecorum, eoque etiam Asia sorte
 depellendum, incusavit; adverso senatu, qui Lepi-
 dum mitem magis quam ignavum; paternas ei angu-
 stias & nobilitatem sine probro actam, honori quam i-
 gnominia habendam ducebat. Igitur missus in Asiam.
 Et de Africa decretum ut Caesar legeret, cui mandata
 foret. Inter quæ Severus Cæcina censuit; ne quem ma-
 gistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur:
 multum ante repetito, concordem sibi conjugem, &
 sex partus enixam: seque quæ in publicum statueret do-
 mi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse
 pluris per provincias quadraginta stipendia explevisset.
 Haud enim frustra placitum olim, ne femina in so-
 cios aut gentes externas traherentur. inesse mulierum co-
 mitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine moren-
 tur, & Romanum agmen ad similitudinem barbari
 incessus convertant. Non imbecillum tantum, & impa-
 rem laboribus sexum; sed si licentia adsit, sævum, am-
 bitiosum, potestatis avidum: incedere inter milites,
 habere ad manum centuriones: præsedisse nuper femi-
 nam exercitio cohortium, decursu legionum. Cogitarent
 ipsi, quotiens repetundarum aliqui arguerentur, plura
 uxoribus objectari: his statim adhærescere deterrimum
 quemque provincialium: ab his negotia suscipi, transigi:
 duorum egressus colli, duo esse pratoria; pervicacibus ma-
 gis & impotentibus mulierum iussis, quæ Oppiis quon-
 dam, aliisque legibus constricta, nunc vinclis exsolutis,
 domos, fora, jam & exercitus regerent. Paucorum
 hæc adsensu audita; plures obturbabant, neque rela-
 tum de negotio; neque Cæcinæ dignum tanta rei
 censorem. mox Valerius Messalinus, cui parens
 Messalla, ineratque imago paternæ facundiæ, respon-
 dit: Multa duritiæ veterum melius & latius mutata,

neque enim ut olim, obsideri urbem bellis, aut provincias hostilis esse. & pauca feminarum necessitatibus concedi, quæ ne conjugum quidem penates, adeo socios non onerent; cetera promiscua cum marito, nec ullum in eo pacis impedimentum. Bella plane accinctis obscunda: sed revertentibus post laborem, quod honestius quam uxorium levamentum? At quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. Quid ipsorum magistratuum, nonne plerisque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti, corruptos saepe pravitatibus uxorum maritos: num ergo omnes calibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus Reipublicæ postulantis: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. porro ob unius aut alterius imbecillam animum, male eripi maritis consortia rerum secundarum adversarumque. Simul sexum natura invalidum deferi, & exponi suo luxu, cupidinibus alienis. vix præsentis custodia manere inlata conjugia: quid fore: si per plures annos in modum dissidii oblitterentur? Sic obviam irent iis quæ alibi pescarentur, ut flagitiorum urbis meminissent. Addidit pauca Drusus de matrimonio suo, nam principibus adeunda sapius longinque imperii. Quotiens divum Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse comite Livia? se quoque in Illyricum profectum; & si ita conducatur, alias ad gentes iturum, haud semper a quo animo, si ab uxore carissima, & tot communium liberorum parente divelleretur. Sic Cæcinæ sententia elusa. Et proximi senatus die, Tiberius per litteras castigatis oblique patribus, quod cuncta curarum ad principem rejicerent, Manium Lepidum & Iunium Blasum nominavit; ex quibus proconsul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentius excusante se Lepido, cum valetudinem corporis, ætatem liberum, nubilem filiam obtenderet: intelligereturque etiam quod silebat, avunculum esse Sejani Blasum, atque eo prævalidum. Respondit Blasus specie recusantis, sed neque eadem adseveratione, & consensu adulantiuna auditus est. Exia promptum quod multorum inti-

mis quæstibus tegebatur. Incedebat enim deterri-
mo cuique licentia, impune probra, & invidiam in
bonos excitandi, arrepta imagine Caesaris; liber-
tique etiam ac servi, patrono vel domino, cum
voces, cum manus intentarent, ultro metuebant-
tur. Igitur C. Cestius senator dissertit; *Principes*
quidem instar decrum esse: sed neque à diis nisi ju-
stas supplicum preces audiri, neque quemquam in Ca-
pitolium aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad
flagitia utatur. Abolitas leges, & funditus versas,
ubi in foro, in limine curia, ab Annia Rufilla, quam
fraudis sub iudice damnavisset, probra sibi & mina in-
tendantur: neque ipse audeat jus experiri, ob effigiem
imperatoris oppositam. Haud dissimilia alii, & quidam
atrociora circumstrepabant; precabanturque Drusum,
daret ultionis exemplum: donec accitam convictamque
attineri publica custodia iussit. Et Considius Æquus,
& Coelius Cursor equites Rom. quod fictis maje-
statis criminibus Magium Cæcilianum prætorem
petivissent, auctore principe, ac decreto senatus
puniti. Vtrumque in laudem Drusi trahebatur: ab eo,
in urbe inter cætus & sermones hominum obversante, se-
cretæ patris mitigari, neque luxus in juvene adedò displi-
cebat. huc potius intenderet, diem editionibus, noctem
conviviis traheret, quam solus & nullis voluptatibus
avocatus, maestam vigilantiam, & malas curas exerce-
rat. Non enim Tiberius, non accusatores faucebat;
Et Ancharius Priscus Cæsum Cordum proconsulem
Cretæ postulaverat repetundis; addito majestatis
crimine, quod tum omnium accusationum comple-
mentum erat. Caesar Antistium Veterem è primori-
bus Macedoniæ absolutum adulterii, increpitis judi-
cibus, ad dicendam majestatis causam retraxit,
ut turbidum, & Rhesuporidis consiliis per-
mixtum, qua tempestate Cotye fratre interfecto,
bellum adversus nos voverat. Igitur aqua & igni
interdictum reo, adpositumque, ut teneretur insula,
neque Macedonia neque Thracia opportuna. Nam Thra-
cia diviso imperio in Rhœmetalcen & liberos Co-
tyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellienus Ru-
fus, insolentia nostri discors agebat; neque minus

Rhoemetalcen quam Trebellienum incusans, popularium injurias insultas sinere. Cœlaetæ, Odrusæque, & alli, validæ nationes, arma cepere, ducibus diversis & paribus inter se per ignobilitatem; quæ causa fuit, ne in bellum atrox coalescerent, pars turbant præsentia, alii montem Hæmum transgrediuntur, ut remotos populos concirent: plurimi ac maxime compositi regem, urbemque Philippopolim à Macedone Philippo sitam, circumfidunt. Quæ ubi cognita P. Vellejo, (is proximum exercitum præsidebat) alarios equites ad leves cohortium mittit in eos, qui prædabundi aut adsumendis auxiliis vagabantur. Ipse robur peditum, ad exsolvendum obsidium ducit. Simulque cuncta prospere acta, cæsis populatoribus, & dissensione orta apud obsidentes, regisque opportuna eruptione, & adventu legionis neque aciem aut prælium dici decuerit, in quo semerme ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine. Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem aris alieni rebellionem cœptavere: cujus exstimulator acerrimus inter Treveros Iulius Florus, apud Æduos Iulius Sacrovir. nobilitas ambo- bus, & majorum bona facta, eoque Romana civitas olim data, cum id rarum, nec nisi virtuti pretium esset. In secretis colloquiis, ferocissimo quoque adsumpto, aut quibus ob egestatem, ac merum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo, componunt, Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula & cœtus seditiosa differebant,

de continuatione tributorum, gravitate feneratorum, sevitia ac superbia præsentium. Et discordare militem, audito Germanici exitio. egregiam resumenda libertas tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus, nisi quod externum, cogitarent. Hand ferme ulla civitas intacta seminibus ejus motus fuit: sed erupere primi Andecavi, ac Turonii. quorum Andecavos Acilius Aviola legatus, excita cohorte quæ Lugduni præsidium agitabat, coercuit. Turonii legionario milite, quem Visellius Varro inferioris Germaniæ le-

gatus miserat, oppressi, eodem Aviola duce, & quibusdam Galliarum primoribus; qui tulere auxilium, quo dissimularent defectionem, magisque in tempore efforcent. spectatus & Sacrovir intesto capite pugnam pro Romanis ciens, ostentanda, ut ferebat, virtutis: sed captivi, ne incessetur telis, adgoscendum se prabuisse, arguebant. Consultus super eo Tiberius, aspernatus est indicium, aluitque dubitatione bellum. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quæ conscripta Treveris, militia disciplinaque nostra habebatur, ut cæsis negotiatoribus Romanis bellum inciperet: paucique equitum corrupti; plures in officia mansere. Aliud vulgus obaratorum aut clientium arma cepit: petebantque saltus, quibus nomen *Arduenna*, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius & C. Silius adversis itineribus objecerant, arcuerunt. Præmissusque cum delecta manu Iulius Indus è civitate eadem, discors Floro, & ob id navandæ operæ avidior, inconditam multitudinem adhuc disjecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremo visis militibus qui effugia insederant, sua manu cecidit. Isque Treverici tumultus finis. Apud Æduos major moles exorta, quanto civitas opulentior, & comprimendi procul præsidium. Augustodunum caput gentis, armatis cohortibus Sacrovir occupaverat, nobilissimam Galliarum sobolem, liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adjungeret. simul arma occulte fabricata juventuti dispertit. Quadraginta millia fuisse, quinta sui parte legionariis armis; ceteri cum venabulis & cultris, quæque alia venantibus tela sunt. adduntur è servitiis gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen (*Crupellarios* vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipien- dis impenetrabiles. augebantur hæ copię vicinarum civitatum, ut nondum aperta consensione, ita viri- tim promptis studiis; & certamine ducum Roma- norum, quos inter ambigebatur, utroque bellum sibi poscente: mox Varro invalidus senectâ, vigenti

Silio concessit. At Romæ non Treveros modo, & Aduos, sed quatuor & sexaginta Galliarum civitates descivisse; adsumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias, cuncta (ut mos famæ) in majus credito. optimus quisque Reipubl. cura marebat; multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur: increpabantque Tiberium, quod intantorum motu, libelli accusatorum insumeret operam. An Iulium Sacrovirum majestatis crimine reum in senatu fore? extitisset tandem viros, qui cruentas epistolas armis cohiberent, miseram pacem vel bello bene mutari. Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi; an compererat modica esse, & vulgatis leviora. Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præmissa auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi & Aduis contermini, sociique in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite; ne suetam requiem, ne spatia noctium opperiretur; viderent modo adversos, & adspicerentur: id satis ad victoriam. Duodecimum apud lapidem, Sacrovir, copiarque patentibus locis apparuere. in fronte statuerat ferratos; in cornibus cohortes; à tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare veteres Gallorum glorias; quaque Romanis adversa intulissent: quam decora victoribus libertas: quanto intolerantior servitus iterum victis: Non diu hæc, nec apud lætos: etenim propinquabat legionum acies; inconditque ac militiæ nescii opidani neque oculis neque auribus satis competeabant. contra Silius, etsi præsumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen: Pudendum ipsis, quod Germaniarum victores adversum Gallos, tanquam in hostem ducerentur, una nuper cohors rebellem Turonium, una ala Treverum, pauca hujus ipsius exercitus turma profligare Sequanos quanto pecunia dices, & voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Aduos, evincite, & fugientibus consulite. Ingens ad ea clamor: & circumfudit

fudit eques : frontemque pedites invasere , nec cunctatum apud latera . paulum moræ attulore ferrati , restantibus laminis adversum pila & gladios : sed milles correptis securibus & dolabris , ut si murum perumperet , cadere tegmina & corpora . quidam trudibus aut furcis , inertem molem prosternere ; jacentesque nullo ad resurgendum nisu , quasi exanimis linquebantur . Sactovir primo Augustodunum , dein metu deditiois in villam propinquam cum fidissimis pergit . Illic sua manu , reliqui mutuis ictibus occidere . incensa super villa , omnes cremavit . Tum demum Tiberius ortum patratumque bellum senatui scripsit : neque dempsit , aut addidit vero ; sed *fide ac virtute legatos , se consiliis superfluisse . simul causas , cur non ipse , non Drusus profecti ad id bellum forent , adjunxit ; magnitudinem imperii extollens ; neque decorum principibus , si una alterave civitas turberet , omissa urbe , unde in omnia regimen . nunc quia non metu ducatur , iturum ut presentia spectaret , componeretque .* Decrevere patres vota pro reditu ejus , supplicationesque , & alia decora . Solus Dolabella Cornelius , dum anteire ceteros parat , absurdam in adulationem progressus , censuit ut ovans e Campania urbem introiret . Igitur secutæ Caesaris litteræ , quibus *se non tam vacuum gloriæ pradicabat , ut post ferocissimas gentes perdomitas , tot receptos in juvenia aut spretos triumphos , jam senior peregrinationis suburbana inane pramium peteret .* Sub idem tempus , ut mors Sulpicii Quirinii publicis exsequiis frequentaretur , petivit à senatu . Nihil ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit , ortus apud municipium Lanuvium : sed impiger militiæ , & acribus ministeriis consulatum sub Divo Augusto ; mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis , insignia triumphi adeptus ; datusque rector C. Casari Armeniam obtinenti , Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat . quod tunc patefecit in senatu : laudatis in se officiis , & incusato M. Lollio , quem auctorem C. Casari pravitatis & discordiarum arguebat . sed ceteris haud lata memoria Quirinii erat , ob intentam

ut memoravi, Lepidæ pericula, sordidamque & præpotentem senectam. Fine anni C. Lutorium Priscum equitem Romanum, post celebre carmen quo Germanici suprema desseverat, pecunia donatum è Casare, corripuit delator; objectans agro Druso composuisse, quod, si extinctus foret, majore præmio vulgaretur. Id C. Lutorius in domo P. Petronii, socru ejus Vitellia coram, multisque illustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Ut delator exstitit, ceteris ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia nihil se audivisse adseveravit. sed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit. sententiaque Haterii Agrippæ consulis designati indictum reo ultimum supplicium. Contra Manius Lepidus in hunc modum exorsus est. Si P. C. unum id spectamus, quam nefaria voce Lutorius Priscus mentem suam & aures hominum polluerit; neque carcer, neque laqueus, ne serviles quidem cruciatus in eum suffecerint. sin flagitia & facinora sine modo sunt; supplicii ac remedium, principis moderatio, majorumque & vestra exempla temperant; & vana à sceleris, dicta à maleficiis differunt: est locus sententia, per quam neque huic delictum impune sit, & nos clementia simul ac severitatis non pœniteat. Sape audiivi principem nostrum conquerentem, si quis sumpta morte misericordiam ejus pravenisset. vita Lutorii in integro est, qui neque servatus in periculum Reipub. neque interfectus in exemplum ibit. studia illi ut plena recordia, ita inania & fluxa sunt: nec quidquam grave ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor, non virorum animis, sed muliercularum adrepat. cedat tamen urbe, & bonus amissu aqua & igni arceatur. Quod perinde censeo, ac si leges majestatis teneretur. Solus Lepido Rubellius Blandus è consularibus adsensit: ceteri sententiam Agrippæ secuti: ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum incisavit, cum extolleret pietatem quamvis modicas principis injurias acriter ulciscantium: deprecaretur tam præcipitis verborum pœnas: laudaret Lepidum, neque Agrippam argueret. Igitur factum

S. C. ne decreta patrum ante diem decimum ad ararium deferrentur; idque vita spatium damnatis prorogaretur. sed non senatui libertas ad poenitendum erat; neque Tiberius interjectu temporis mitigabatur. C. Sulpicius D. Haterius consules sequuntur. Inturbidus externis rebus annus, domi suspecta severitate adversum luxum; qui immensum proruperat, ad cuncta quis pecunia prodigitur. Sed alia sumptuum quamvis graviora, dissimulatis plerumque pretiis occultabantur; ventris & ganæ paratus adfiduis sermonibus vulgati, fecerant curam, ne princeps antiquæ parcimoniæ durius adverteret. Nam incipiente C. Bibulo, ceteri quoque ædiles disserviant, sperni sumptuariam legem vetitaque utensilium pretia augeri in dies: nec mediocribus remediis sisti posse. & consulti patres, integrum id negotium ad principem distulerant. Sed Tiberius sæpe apud se pensitator, an coërceri tam profusæ cupidinis possent; num coërcitio plus damni in Remp. ferret; quam indecorum adtrectare quod non obtineretur; vel retentum ignominiam & infamiam virorum illustrium posceret; postremo litteras ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit. Ceteris forsitan in rebus P. C. magis expediat me coram interrogari, & dicere quid è Repub. censeam: & in hac relatione, subtrahi oculos meos melius fuit, ne denotantibus vobis ora ac metum singulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos, ac velut deprehenderem. Quod si mecum ante viri strenui adiles consilium habuissent; nescio an suasurus fuero omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fieret quibus flagitiis impares essemus. sed illi quidem officio functi sunt, ut ceteros quoque magistratus sua munia implere velim: mibi autem neque honestum silere, neque proloqui expeditum, quia non aditum, aut pratoris, aut consulis partes sustineo; majus aliquid & excelsius à principe postulatur; & cum recte factorum sibi quisque gratiam trahunt, unius invidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere & priscum ad morem recidere adgrediar? villarumne infinita spatia, familiarum numerum, & nationes?

argenti & auri pondus? aris, tabularumque miracula? promiscuas viris & feminis vestes? atque illa feminarum propria, quis lapidum caussa pecunia nostra ad externas aut hostilis gentes transferuntur? Nec ignoro in conviviiis & circulis incusari ista, & modum posci: sed si quis legem sanciat, pœnas indicat; iidem illi civitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. atqui ne corporis quidem morbos veteres, & diu auctos, nisi per dura & aspera cœrceas; corruptus simul & corruptor, ager & flagrans animus, haud levioribus remediis restringendus est, quam libidinibus ardescit. tot à majoribus reperta leges, tot quas divus Augustus tulit, illa oblivione, ha (quod flagitiosius est) contemptu abolita, securiorem luxum fecere. nam si velis quod nondum vetitum est; timeas, ne vetere: at si prohibita impune transcenderis; neque metus ultra, neque pudor est. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur: quia unius urbis cives eramus: ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus, externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra consumere didicimus. Quantulum istud est, de quo adiles admonent! Quam, si cetera respicias, in levi habendum! At Hercule nemo refert, quod Italia externa opis indiget, quod vita populi Romani per incerta maris & tempestatum, quotidie volvitur. ac nisi provinciarum copia & dominis, & servitiis, & agris subvenerint: nostra nos scilicet nemora nostraque villa tuebuntur. Hanc P. C. curam sustinet princeps. hac omissa funditus Remp. trahet. reliquis intra animum medendum est: nos, pudor; pauperes, necessitas; divites, satias in melius mutet. Aut si quis ex magistratibus, tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat; hunc & laudo & exonerari laborum meorum partem fateor. sin accusare vitia volunt, dein cum gloriam ejus rei adepti sunt, simulatas faciunt, ac mihi relinquunt, credite P. C. me quoque non esse offensionum avidum, quas cum graves, & plerumque iniquas pro Repub. suscipiam, inanes & irritas, neque mihi aut vobis usui futuras, jure deprecor. Auditis Caesaris litteris, remissa Aedilibus talis cura; luxusque mensæ, à fine Asiatici belli ad ea arma

quis

quīs Ser. Galba rem R. adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti, paulatim exolevere. Causas ejus mutationis quærere liber. Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabeantur. nam etiam tum plebem, socios, regna colere, & coli licitum: ut quique opibus, domo, paratu speciosus, per nomen & clientelas inlustrior habebatur. postquam cædibus sævitum, & magnitudo famæ exitio erat, ceteri ad sapientiora convertere. simul novi homines è municipiis, & coloniis, atque etiam provinciis, in senatum crebro adsumpti, domesticam parciū quā intulerunt, & quamquam fortuna vel industria plerique pecuniosam ad senectam pervenirent, mansit tamen prior animus. Sed præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque obsequium inde in principem, & æmulandi amor, validior quam poena ex legibus & metus. Nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur: nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque ætas multa laudis & artium imitanda posteris tulit. Verum hæc nobis majores certamina ex honesto maneant. Tiberius fama moderationis parata, quod ingruentis accusatores represserat, mittit litteras ad senatum, quīs *potestatem tribuniciam* Druso petebat. Id summi fastigii vocabulum Augustus repperit, ne *regis* aut *dictatoris* nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret. M. deinde Agrippam socium ejus potestatis, quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, ne successor in incerto foret, sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur: simul modestiæ Neronis, & suæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo, Tiberius Drusum summæ rei admovent; cum incolumi Germanico integrum inter duos judicium tenuisset. Sed principio litterarum veneratus deos, *ut consilia sua Reip. prosperarent*, modica de moribus adolescentis, neque in falsum aucta rettulit: *esse illi conjugem & tres liberos, eamque ætatem qua ipse quondam*

dam à divo Augusto ad capeffendum hoc munus vocatus fit. Neque nunc propere, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem & bis consulem, noti laboris participem sumi. Præceperant animis orationem patres: quo quasitior adulatio fuit. nec tamen repertum, nisi ut effigies principum, aras deum, templa & arcus, aliaque solita censerent. nisi quod M. Silanus ex contumelia consulatus, honorem principibus petivit: dixitque pro sententia, ut publicis privatisve monimentis, ad memoriam temporum, non consulum nomina præscriberentur; sed eorum qui tribuniciam potestatem gererent. At Q. Haterius, cum ejus diei senatus consultum aureis litteris figenda in curia censuisset, deridiculo fuit, senex foedissimæ adulationis tantum infamia usus. Inter quæ provincia Africa Iunio Blaſo prorogata, Servius Maluginensis flamen Dialis, ut Asiam forte haberet postulavit, frustra vulgatum dictitans, non licere Dialibus egredi Italia. neque aliud jus suum, quam Martialium, Quirinaliumque Flaminum: porro si hi duxissent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi sententia, non in libris carimoniarum repperiri. Sape pontifices dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur: duobus & septuaginta annis post Cornelii Merula cadem, neminem suffectum; neque tamen cessavisse religiones. Quod si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno; quanto facilius absuturum, ad unius anni proconsulare imperium? Privatis olim simultatibus effectum, ut à pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc deum munere, summum Pontificum etiam summum hominum esse, non amulationi, non odio, aut privatis adfectionibus obnoxium. Adversus quæ cum augur Lentulus aliique varie dissenserent, eo decursum est, ut Pontificis Max. sententiam opperirentur. Tiberius dilata notione de jure Flaminis decretas obtribuniciam Drusi potestatem carimonias temperavit; nominatim arguens insolentiam sententia, aureasque litteras contra patrium morem. Recitata & Drusi epistola, quamquam ad modestiam flexa, pro superbissimis accipiuntur. Huc recidisse cuncta,

sta, ut ne juvenis quidem tanto honore accepto, adiret
urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gen-
tile apud solum inciperet? Bellum scilicet, aut diverso
terrarum distineri, litora & lacus Campania cum maxi-
me peragrantem. sic imbui rectorem generis humani: id
primum è paternis consiliis discere. sane gravaretur a-
spectum civium senex imperator fessamque aetatem, &
actos labores pratenderet: Druso quod, nisi ex adrogantia,
impedimentum? Sed Tiberius vim principatus sibi
firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat,
postulata provinciarum ad disquisitionem parum
mittendo. Crebrescebat enim Græcas per urbes
licentia atque impunitas asyla statuendi: comple-
bantur templa pessimis servitiorum: eodem subsidio
obæratî adversum creditores, suspectique capita-
lium criminum receptabantur. Nec ullum satis va-
lidum imperium erat coëscendis seditionibus po-
puli flagitia hominum ut carinonias deum prote-
gentis. Igitur placitum ut mitterent civitates jura,
atque legatos. Et quædam quod falso usurpaverant
sponte omisere: multæ vetustis superstitionibus,
aut meritis in populum Romanum fidebant. Magna-
que ejus diei species fuit, quo senatus majorum be-
neficia, sociorum pacta, regum etiam qui ante vim
Romanam valuerant decreta: ipsorumque numinum
religiones introspexit, libero, ut quondam, quid
firmaret mutareve. Primi omnium Ephesii adie-
re, memorantes; non ut vulgus crederet, Dianam at-
que Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchrium
amnem, lucum Ortygam, ubi Latonam partu gravidam, &
olea qua tum etiam maneat adniscam, edidisse ea numi-
na: deorumque monitu sacratum nemus. Atque ipsum
illic Apollinem, post interfectos Cyclopas, Iovis iram
visavisse. Mox Liberum patrem bello victorem, suppli-
ciis Amazonum quæ aram insederant, ignovisse. Au-
ctam hinc concessu Herculis, cum Lydia potiretur, cari-
moniam templo: neque Persarum ditione, deminutum
jus. Post Macedonas, dein nos servavisse. Proximo
Magnetes L. Scipionis, & L. Sullæ constitutis nite-
bantur: quorum ille Antiocho, hic Mithridate

pulsis, fidem atque virtutem Magnetum decorare, ut *Diana Leucophryna* perfugium inviolabile foret. Aphrodisienses posthac & Stratoniceenses dictatoris Cæsaris ob vetusta in partibus merita, & recens divi Augusti decretum attulere. Laudati quod *Parthorum* interruptionem, nihil mutata in populum Romanum constantia, pertulissent. Sed Aphrodisiensium civitas Veneris; Stratonicensium, Iovis & Triviæ religionem tuebantur. Altius Hierocæsarienses exposuere, Persicam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dictum. & memorabantur *Perperna*, *Isaurici*, multaque alia imperatorum nomina, qui non modo templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri auctor *Ærias*, post filius ejus *Amathus Veneri Amathusiæ*, & Iovi *Salamini* *Teucer*, *Telamonis* patris ira profugus posuissent. Auditæ aliarum quoque civitatum legationes. Quorum copia fessi patres, & quia studiis certabatur, consulibus permiscere, ut perspecto jure, & si qua iniquitas involveretur, rem integram rursus ad senatum referrent. Consules super eas civitates quas memoravi, apud Pergamum *Æsculapii* compertum asylum retulerunt: ceteros obscuros ob vetustatem initiis niti. nam *Smyrnaeos* oraculum *Apollinis*, cujus imperio *Stratonici* *Veneri* templum dicaverint; *Tenios* ejusdem carmen referre, quo sacra *Neptuni* effigiem ædemque jussi sint propiora *Sardianos*; *Alexandri* victoris id donum, neque minus *Milesios* *Dario* rege niti. sed cultus numinum utrisque, *Dianam* aut *Apollinem* venerandi. Petere & *Cretenses* simulacro divi Augusti. Factaque senatusconsulta, quibus multo cum honore, modus tamen præscribatur, jussique ipsis in templis figere ara, sacrandam ad memoriam, ne specie religionis in ambitionem delaberentur. Sub idem tempus *Iuliæ Augustæ* valetudo atrox necessitudinem Principi fecit festinati in urbem reditus: sincera adhuc inter matrem filiumque concordia; sive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum haud procul theatro *Marcelli*, effigiem divo Augusto *Iulia* diceret, *Tiberii*

berii nomen suo postscripterat; idque ille credebatur, ut inferius majestatis principis, gravi & dissimulata offensione abdidiſſe. Sed tum supplicia diis, ludique Magni ab senatu decernuntur, quos Pontifices, & augures, & quindecimviri, septemviris simul & sodalibus Augustalibus ederent. Censuerat L. Apronius, ut feciales quoque in ludis praesiderent. Contradixit Caesar, distincto sacerdotiorum jure, & repetitis exemplis, neque enim unquam fecialibus hoc majestatis fuisse. ideo Augustales adjectos, quia proprium ejus domus sacerdotium esset, pro qua vota persolverentur. Exsequi sententias haud institui, nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore: quod praecipuum munus annalium reor, ne virtutes fileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit. Ceterum tempora ille adeo infecta & adulatione sordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat: sed omnes consulares, magna pars eorum qui praetura functi, multique etiam pedarii senatores certatim exsurgerent, foedaque & nimia censerent. Memoriae proditur, Tiberium, quotiens curia egrederetur, Graecis verbis in hunc modum eloqui solitum, *o homines ad servitutem paratos!* scilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectae servientium patientiae tadebat. Paulatim dehinc, ab indecoris ad infecta transgrediebantur. C. Silanum proconsulem Asiae repetundarum a sociis postulatum, Mamercus Scaurus e Consulibus, Iunius Otho praetor, Brutidius Niger aedilis, simul corripunt. Obstantque violatum Augusti numen, spretam Tiberii majestatem. Mamercus antiqua exempla jaciens, L. Cottam a Scipione Africano, Ser. Galbam a Catone censorio, P. Rutilium a M. Scauro accusatos. videlicet Scipio & Cato talia ulciscebantur, aut ille Scaurus, quem proavum suum, opprobrium majorum Mamercus, infami opera dehonestabat. Iunio Othoni litterarium ludum exercere vetus ars fuit: mox Sejani potentia senator, obscura initia impudentibus ausis propellebat. Brutidium artibus honestis copiosum, & si rectum iter pergeret, ad clarissima quaque iturum, festinatio

exsti-

exstimulabat, dum æqualis, dein superiores, postremo suasmets ipse spes anteire parat. quod multos etiam bonos pessum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate, præmatura vel cum exitio properant. Auxere numerum accusatorum Gellius Poplicola, & M. Paconius. Ille quæstor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur, scævitiæ captarumq; pecuniarum teneri reum: sed multa adgerebantur etiam infontibus periculosa, cum super tot senatores adversos, facundissimis totius Asiæ, eoque ad accusandum delectis responderet solus, & orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat: non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat: neque refellere, aut eludere dabatur; ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsisisset. Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. & ne quis necessariorum juvaret periclitantem, majestatis crimina subdebantur, vinculum & necessitas silendi. Igitur petito paucorum dierum interjectu, defensionem sui deseruit, ausis ad Cæsarem codicillis, quibus invidiam & preces miscuerat. Tiberius quæ in Silanum parabat, quo excusatius sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Messalla ejusdem Asiæ proconsule, factumque in eum senatusconsultum recitari jubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat, ille multum de clementia principis præfatus, aqua atque igni Silano interdicens censuit, ipsumque in insulam Gyarrum relegandum. eadem ceteri, nili quod Cn. Lentulus separanda Silani materna bona (quippe alia parente geniti) reddendaque filio dixit, adnuente Tiberio. At Cornelius Dolabella, dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Cilani moribus, addidit, ne quis vita probrosus, & opertus infamia, provinciam sortiretur, idque princeps judicaret. nam à legibus delicta puniri: quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri ne peccaretur? Adversum quæ disseruit Cæsar: non quidem sibi ignara quæ de Silano vulgabantur: sed non ex rumore statuentum. multos in provinciis contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse. excitari quosdam ad meliora magnitudine

dine rerum: hebescere alios, neque posse principem sua scientia cuncta complecti: neque expedire, ut ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. sic à majoribus institutum, ut si antissent delicta, pœna sequerentur, ne verterent sapienter reperta, & semper placita. sat in onerum principibus, satis etiam potentia, minui jura, quotiens gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto latioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit, insulam Gyarum immitem & sine cultu hominum esse: darent Iunia familia, & viro quondam ordinis ejusdem, ut Cytheram potius concederet, id sororem quoque Silani Torquatam, prisca sanctimonia virginem expetere. In hanc sententiarum facta discessio. Post auditi Cyrenenses, & accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum majestatis postulatum, quod effigiem principis promiscuum ad usum argenti vertisset, recipi Cæsar inter reos vetuit; palam aspernante Ateio Capitone, quasi per libertatem. Non enim debere eripi patribus vim statuendi: neque tantum maleficium impune habendum. sane lentus in suo dolore esset; Reip. injurias ne largiretur. Intellexit hæc Tiberius ut erant magis, quam ut dicebantur: perstititque intercedere. Capito insignior infamia fuit, quod humani divinique juris sciens, egregium publicum, & bonas domi artes dehonestavisset. Incessit dein religio quonam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Augustæ equites Romani voverant *Equestri Fortuna*. nam etsi delubra ejus deæ multa in urbe, nullum tamen tali cognomento erat. repertum est ædem esse apud Antium quæ sic nuncuparetur, cunctasque carimonia Italici in opidii, templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani esse. ita donum apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem Flaminem Dialem, prompsit Cæsar, recitavitque decretum pontificum:

quo-

quotiens valetudo adversa Flaminem Dialem incessisset, ut Pontificis maximi arbitrio, plusquam binoctium abesset: dum ne diebus publici sacrificii, neu sapius quam bis eundem in annum. Quæ principe Augusto constituta, satis ostendebant, annuam absentiam & provinciarum administrationem dialibus non concedi. memorabaturque L. Metelli Pontificis maximi exemplum, qui Aulum Postumium Flaminem attinisset. Ita fors Asia in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, conlata. Iisdem diebus Lepidus à senatu petivit, ut basilicam Pauli, Emilia monumenta, propria pecunia firmaret ornaretque. erat etiam tum in more publica munificentia: nec Augustus arguerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuvias, aut exundantis opes ornatum ad urbem, & posterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, avitum decus recoluit. At Pompeii theatrum igne fortuito haustum, Cæsar exstructurum pollicitus est, eo quod nemo è familia restaurando sufficeret; manente tamen nomine Pompeii simul laudibus Sejanum extulit, tamquam labore vigilantiaque ejus tanta vis unum intra damnum stetisset. Et censuere patres effigiem Sejanæ, qua apud theatrum Pompeii locaretur. neque multo post Cæsar cum Iunium Braxum proconsulem Africæ triumphum insignibus attolleret, dare id se dixit honori Sejanæ, cujus ille avunculus erat. Ac tamen res Braxi dignæ decore tali fuere. nam Tacfarinas quamquam sæpius depulsus, reparatis per intima Africæ auxiliis, huc adrogantiæ venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, sedem que ultro sibi atque exercitui suo postularet, aut bellum inexplicabile minitaretur. Non alias magis sua populique Rom. contumelia indoluisset Cæsarem ferunt, quam quod desertor & prado, hostium more ageret. ne Spartaco quidem, post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret Resp. datum, ut pacto in fidem acciperetur: nedum pulcherrimo populi Romani fastigio, latro Tacfarinas pace & concessione agrorum redimeretur. Dat negotium Braxo, ceteros quidem ad spem proliceret arma

ma sine noxa penendi, ipsius autem duci quoquo modo portiretur. Et recepti ea venia plerique, mox adversum artes Tacfarinatis, haud dissimili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior plures per globos incurfaret, eluderetque, & insidias simul tentaret; tres incessus, totidem agmina parantur, ex quibus Cornelius Scipio legatus præfuit, quæ prædatio in Leptinos, & suffugia Garamantum: alio latere, ne Cirtensium pagi impune extraherentur, propriam manum Blasus filius duxit: medio cum delectis castella & munitiones idoneis locis imponens, dux ipse, æta & infensa hostibus cuncta fecerat; quia quoquo inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, & sæpe à tergo erat: multique eo modo cæsi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, ut mos fuerat, æta æstate retrahit copias, aut in herbernaculis veteris provinciæ componit: sed ut in limine belli, dispositis castellis, per expeditos & solitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat. donec fratre ejus capto, regressus est, properantius tamen quam ex utilitate sociorum, relictis per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blaso tribuit, ut Imperator à legionibus salutaretur; prisco erga duces honore, qui bene gesta Rep. gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur: erantque plures simul Imperatores, nec super ceterorum æqualitatem, concessit quibusdam & Augustus id vocabulum; ac tunc Tiberius Blaso postremum. Obiere eo anno viri inlustres Asinius Saloninus, M. Agrippa & Pollione Asinio avis, fratre Druso insignis, Cæsarique progener destinatus. Et Capito Atejus, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis civilibus adsecutus; sed avo centurione Sullano, patre prætorio, consulatum ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium iisdem artibus præcellentem dignatione ejus magistratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora simul tulit, sed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior:

tior : Capitonis obsequium domiuantibus magis probabatur. Illi , quod praturam intra stetit , commendatio ex injuria ; huic , quod consulatum adeptus est , odium ex invidia oriebatur. Et Iunia sexagesimo quarto post Philipensem aciem anno supremum diem explevit , Catone avunculo genita , C. Cassii uxor , M. Bruti soror. Testamentum ejus multo apud vulgum rumore fuit ; quia in magnis opibus , cum ferme cunctos procures cum honore nominavisset , Casarem omisit. quod civiliter acceptum : neque prohibuit quo minus laudatione pro rostris , ceterisque solennibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatae sunt , Manlii , Quintii , aliaque ejusdem nobilitatis nomina : sed praefulgebant Cassius atque Brutus , eo ipso , quod effigies eorum non visebantur.

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSU. DIVI
AVGVSTI ANNALIVM
LIBER IV.

Breviarum Libri IV.

Iunia funus. Tiberius sit peior. Al. Sejani praefecti praetorio ingenium & mores. Is ad imperium adspirans, Druso insidiatur per uxorem Liviam stupro cognitam. Drusus minor in viros lectus. Quis tunc numerus, quae loca classium, & militum Imperii Romani. Civilis administratio qualis haecenus. Sejanus Drusum veneno tollit. Tiberius animum obfirmat: senatum erigit, ei que liberos Germanici commendat. Funus Druso. Fama de morte ipsius, quasi ea ab incauto patre fuerit illata, falsi redarguitur. Sejanus Germanici liberi insidiatur. Sublevata urbes. Accusati quidam, inter eos Gracchus. De asylis actum. Histriones Italia pulsi. Lucillii funus publicum. Capito damnatus Flaminii Dialii alleatio. Vestalibus honores. Nero & Drus. votum pub. inserti, indignante Tiberio, quem acuit Sejanus & Germanici amicos impetit. Silius evertitur, cum uxore Sosia. Lepidi moderatio sapiens. Piso accusatus, ante damnatur. obit. Cassius Severus. Plautus Silvanus. Tacfarinas iterum bellum movet, quem Dolabella opprimit, divisae copiae, ipsumque cadit. Triumphal. tamen non impetrat. Ptolemaeo dona. Servile bellum in herba statim oppressum. Q. Serenus à filio accusatus, damnatur, & deportatur. Accusatorum praemia. C. Cominius ignoscitur. P. Suilius deportatur. Firmius senatu motus. Iudicium de his Annalibus, & quis eorum usus. Crem. Cordus novo & suavi crimine postulat, oratione libera se defendit, & vita abit. Libri ejus exurbi frustra, & augenda fama. Salvianus. Cyzicenis adempta

adempta libertas. Tib. oblatum ab Hispanis honorem
 templi spernit, variis hominum iudiciis. Seian. nu-
 ptias Livia scripto petit à Tiber. At Tiberius obli-
 que negat. rationesque Sejani refellit. Sejanus po-
 tentiam suam aucturus, Tiberio secissum ab urbe
 suadet. Plures accusati, damnati. Controversia La-
 sed. & Messen. super templo. Mors Lentuli, Domitii,
 Antonii. Piso interfectus ab agreste mira constansia.
 Traces montani rebellant. Obviam it Sabinus, & pri-
 mo impetu pellit. Illi populares suos vagos cadunt.
 Sed à Sabino arctius obsidentur. Dissident super de-
 ditione. Alii sua manu cadunt, alii erumpunt, ador-
 ti castra, irrita conatu. Denique se dedunt. Claudia
 Pulchra accusata, indignante Agrippina. Agrippina
 maritum petit, nec impetrat. Sejani in eam insidia.
 Certamen Asiaticarum urbium in qua earum tem-
 plum Tiberio statueretur. praelati Smyrnei. Tib. Roma
 abscedit, incertum qua causa. Pauci illius comites.
 De ejus emansione pradiatio. Periculo cognita Sejanus
 fides. Nero insautus artibusque calumniisque Sejanus
 subvertitur. Agrippa & Haterii mors. Fidenis am-
 phitheatrum magna hominum strage corrui. Incen-
 dium Roma. Tiberii statua intacta igni. Calii montis
 nomina. Varus accusatur. Tib. Capreis abdit. Ejus in-
 sula descriptio. Occulta ibi calumnia. Titius Sabinus
 per speciem amicitia. turpi fraude circumventus accu-
 satur, ipsisque Calendis anni damnatur. Ministri sce-
 lerum puniti. Tib. recludi mentem suam indignatur.
 Julia, neptis Aug. obit. Frisii avare habiti rebellant.
 L. Apronius obviam it parum feliciter. Clades duplex
 Romanor. dissimulata Tiberio. Adulatio Senatus. Se-
 jani fastus. Agrippina nubis Domitio.

C. Asinio C. Antistio Coss. nonus Tiberio
 annus erat compositæ Reip., florentis
 domus (nam Germanici mortem inter
 prospera ducebat) cum repente turbare
 fortuna cœpit: favire ipse, aut favienti-
 bus vires præbere. Initium & causa penes Ælium Se-
 janum, cohortibus prætoriis præfectum, cujus de po-
 tentia supra memoravi: nunc originem, mores, &
 quo facinore dominationem raptum ierit, expediám.
 Genitus Vulturni, patre Sejo, Strabone equite Roma-
 no, & prima juvena C. Cæsarem divi Augusti nepo-
 tem sectatus, non sine rumore Apicio diviti & pro-
 digio stuprum venum dedisse: mox Tiberium variis
 artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios,
 sibi uni incautum intestumque efficeret: non tam
 sollertia, (quippe iisdem artibus victus est) quam
 deum ira in rem Romanam, cujus pari exitio vi-
 guit, ceciditque. Corpus illi laborum tolerans: ani-
 mus audax, sui obtegens: in alios criminator: iux-
 ta adulatio & superbia: palam compositus pudor:
 intus summa apiscendi libido: ejusque causa modo
 largitio & luxus, sæpius industria ac vigilantia,
 haud minus noxia, quotiens parando regno fingun-
 tur. Vim præfecturæ modicam antea intendit, disper-
 sas per urbem cohortes una in castra conducendo:
 ut simul imperia acciperent, numeroque & robo-
 re, & visu inter se, fiducia ipsis, in ceteros metus
 crederetur. Prætendebat *lasciviri militem diductum:*
si quid subitum ingruat, majora auxilio pariter subveni-
ri: & severius acturos, si vallum statuatur procul ur-
bis inlecebris. Ut perfecta sunt castra, inrepere pau-
 latim militares animos, adeundo, appellando: si-
 mul centuriones ac tribunos ipse deligere. neque
 senatorio ambitu abstinebat, clientes suos honori-
 bus aut provinciis ornando, facili Tiberio, at-
 que ita prono, ut *socium laborum*, non modo in
 sermonibus, sed apud patres & populum cele-
 braret, colique per theatra & fora effigies e-
 jus, interque principia legionum sineret. Cete-
 rum plena Cæsarum domus, juvenis filius, nepo-
 tes

tes adulti, moram cupitis adferebant. & quia vi
 tot simul corripere intutum; dolus intervalla sce-
 lerum poscebat. placuit tamen occultior via, & à
 Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur.
 Nam Drusus impatiens ænuli, & animo commo-
 tior, orto forte jurgio, intenderat Sejano manus,
 & contra tendentis os verberaverat. Igitur cun-
 cta tentanti promptissimum visum, ad uxorem e-
 jus Liviam convertere. Quæ soror Germanici, for-
 mæ initio ætatis indecora, mox pulchritudine præ-
 cellebat. Hanc, ut amore incensus, adulterio
 pellexit: & postquam primi flagitii potitus est,
 (neque femina amissa pudicitia alia abnuerit,)
 ad conjugii spem, consortium regni, & necem ma-
 riti impulit. Atque illa cui avunculus Augustus,
 socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac majores
 & posteros municipali adultero fœdabat; ut
 pro honestis & præsentibus, flagitiosa & incerta ex-
 pectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus amicus
 ac medicus Liviae, specie artis frequens secretis:
 pellit domo Sejanus uxorem Apicatam, ex qua
 tres liberos genuerat, ne pellici suspicaretur. Sed
 magnitudo facinoris metum, prolationes, diver-
 sa interdum consilia adferebat. Interim anni prin-
 cipio Drusus ex Germanici liberis togam virilem
 sumpsit: quæque fratri ejus Neroni decreverat se-
 natus, repetita, addidit orationem Caesar multa
 cum laude filii sui, *quod patria benevolentia in fra-*
tris liberos foret. Nam Drusus (quamquam arduum
 sit, eodem loci potentiam & concordiam esse) æ-
 quus adolescentibus, aut certe non adversus habe-
 batur. Exin verus & sæpe simulatum proficiscen-
 di in provincias consilium refertur. *multitudinem*
veteranorum prætexebat imperator, & delestibus sup-
plendos exercitus. nam voluntarium militem deesse:
ac si suppediet, non eadem virtute ac modestia a-
gere: quia plerumque inopes ac vagi sponte mi-
litiæ sumant. percensuitque cursim numerum
 legionum, & quas provincias tutarentur. Quod
 mihi quoque exsequendum reor, quæ tum Ro-
 mana

mana copia in armis, qui socii reges, quanto sit angustius imperitarum. Italiam utroque mari duz classes, Misenum apud, & Ravennam: proximumque Gallia litus rostrata naves praesidebant, quas Aethiaca victoria captas Augustus in opidum Foro-Julienſe miserat, valido cum remige. Sed praecipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispania recens perdomita tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat donum populi Romani. Cetera Africa, per duas legiones; parique numero Aegyptus. dehinc initio ab Syria usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coërcita: accolis Hybero, Albanoque, & aliis regibus, qui magnitudine nostra protegentur adversum externa imperia. & Thraciam Rhœmetalces ac liberi Coryis; ripamque Danubii, legionum duz in Pannonia; duz in Moesia atrinebant. totidem apud Dalmatiam locatis, quæ positu regionis à tergo illis, ac si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur: quamquam insideret urbem proprius miles, tres urbanae, novem praetoriae cohortes, Etruria ferme Umbriaque delecta, aut vetere Latio, & coloniis antiquitus Romanis. At apud idonea provinciarum sociæ triremes, alaeque, & auxilia cohortium: neque multo secus in iis virium; sed persequi in certum fuerit, cum ex usu temporis huc illuc mœrent, gliscerent numero, & aliquando minuerentur. Congruens crediderim recensere ceteras quoque Reipublicae partes, quibus modis ad eam diem habitae sint: quando Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. Iam primum publica negotia, & privatorum maxima, apud patres tractabantur: dabaturque primoribus disserere; & in adulationem lapsos, cohibebat ipse; mandabatque honores, nobilitatem majorum, claritudinem militiae, illustres domi artes spectando: ut satis constaret, non aliis potiores fuisse. sua consulibus, sua praetoribus species. minorum quoque magistratuum exercita potestas, legesque, si maiestatis quaestio eximeretur,

bono in usu. Ar frumenta, & pecuniæ vestigiales, cetera publicorum fructuum, societatibus equitum Romanorum agitabantur. Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat; semelque adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur: sed nulla in eo culpa ex principe: quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam iir, quantum impendio, diligentiaque poterat. Et ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratum tolerarent, providebat. corporum verbera, ademptiones bonorum aberant. Rari per Italiam Cæsaris agri; modesta servitia; intra paucos libertos domus, ac si quando cum privatis disceptaret, forum & jus. Quæ cuncta, non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam dum superfuit, mansere; quia Sejanus incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere volebat, & ultor metuebatur, non oculis odii, & crebro querens, incolumi filio adiutorem imperii alium vocari: & quantum superesse ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia & ministros, exstructa jam sponie præfæti castra; datos in manum milites: cerni effigiem ejus, in monumentis Cn. Pompeii: communes illi cum familia Drusorum fore nepotes, precandam post hac Modestiam, ut contentus esset. Neque raro, neque apud paucos talia jaciebat: & secreta quoque ejus, corrupta uxore prodebantur. Igitur Sejanus maturandum ratus deligit venenum, quo paulatim inrepente, fortuitus morbus adsimularetur. id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est. Ceterum Tiberius per omnes valetudinis ejus dies, nullo metu (an ut firmitudinem animi ostentaret:) etiam defuncto, necdum sepulto, curiam ingressus est. consulesque sede vulgari per speciem mæstitiæ sedentes, honoris locique admonuit; & effusum in lacrymas senatum, victo gemitu, simul oratione continua erexit.

Non

Non quidem sibi ignarum, posse argui, quod tam recenti dolore subierit oculos senatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem adspici à plerisque lugentium. neque illos imbecillitatis damnandos; se tamen fortiora solatia è complexu Reipublic. petivisse. Miserratusque Augustus extremam senectam, rudem adhuc nepotum, & vergentem aetatem suam, ut Germaniciliberi, unica presentium malorum levamenta, inducerentur, petiivit. Egressi consules firmatos adloquio adolescentulos, deductosque ante Cæsarem statuunt. Quibus adprehensis, Patres conscripti, Hos, inquit, orbatos parente, tradidi patruis ipsorum, precatusque sum, quamquam esset illi propria soboles, ne secus quam suum sanguinem foveret ac tolleret, sibi & posteris conformaret. erepto Druso, preces ad vos converto, disque & patriæ coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimi majoribus genitos suscipite, regite: vestram meamque vicem explete. Hi vobis Nero & Druse parentum loco, ita nati estis, ut bona malaque vestra ad Rempub. pertineant. Magno ea fletu, & mox præcationibus faustis audita; ac si modum orationi posuisset, misericordia sui gloriaque animos audientium impleverat. ad vana & toriens inrisa revolutus. de reddenda Repub. utque consules seu quis alius regimen susciperent, vero quoque & honesto fidem dempsit. Memoria Drusi eadem quæ in Germanicum decernuntur, præterisque additis, ut ferme amat posterior adulatio. Funus imaginum pompa maxime inlustre fuit, cum origo Iuliæ gentis Æneas, omnesque Albanorum reges, & conditor urbis Romulus, post Sabina nobilitas, Attus Clausus, ceteraque Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur. In tradenda morte Drusi, quæ plurimis maximeque fidis auctoribus memorata sunt, retuli. sed non oniscrim eorundem temporum rumorem validum adeo, ut nondum exolescat. Corrupta ad scelus Livia, Sejanum Lygdi quoque spadani animum stupro vinxisse: quod is Lygdus aetate atque forma carus domino, interque primores ministros erat. deinde inter conscios, ubi locus beneficii tempusque composita sint, eo audacia proVectum, ut verteret; & occulto indicio Drusum veneni

veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem qua prima ei apud filium epulanti offerretur. ea fraude tum senem, postquam convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse; atque illo ignaro & juveniliter hauriente, auctam suspicionem, tamquam metu & pudore sibimet inrogaret mortem quam patri struxerat. Hac vulgo jactata, super id quod nullo auctore certo firmantur, prompte refutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque sua manu, & nullo ad poenitendum regressu? Quin potius ministrum veneni excruciet; auctorem exquireret: insita denique etiam in extraneos cunctatione & mora, adversum unicum, & nullius ante flagitii compertum ureretur. Sed quia Sejanus facinorosum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Caesaris, & ceterorum in utrumque odio, quamvis fabulosa & immania credebantur: atrocior semper fama erga dominantium exitus. Ordo alioqui sceleris per Apicatam Sejani proditus, tormentis Eudemi, ac Lygdi patefactus est. neque quisquam scriptor tam infensus exstitit, ut Tiberio obiectaret, cum omnia alia conquirerent, intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris causa fuit, ut claro sub exemplo falsas audiciones depellerem, peteremque ab iis quorum in manus cura nostra venerit, ne divulgata atque incredibilia, avidè accepta, veris neque in miraculum corruptis antehabeant. Ceterum laudante filium pro rostris Tiberio, senatus populusque habitum ac voces dolentum, simulatione magis quam libens induebat, domumque Germanici reviviscere occulti latabantur. Quod principium favoris, & mater Agrippina spem male regens perniciem acceleravere. Nam Sejanus ubi videt mortem Drusi inultam intersectoribus, sine maiore publico esse; ferox scelerum, & quia prima proveniant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio, neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide, & pudicitia Agrippinae impenetrabili. Igitur

tur contumaciam ejus insectari, vetus Augustæ odium, recentem Livie conscientiam exagitare, ut superbiam fecunditate subnixam, popularibus studiis inhibere dominationi, apud Cæsarem arguerent. Atque hæc callidis criminatoribus (inter quos delegerat Iulium Postumum per adulterium Mutiæ Priscæ inter intimos aviæ, & consiliis suis peridoneum; quia Prisca in animo Augustæ valida) anum suapte natura potentia anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque proximi inliciebantur pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare. At Tiberius nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens, jus civium, preces sociorum tractabat. Factaque auctore eo senatusconsulta, ut civitati Cibyritica apud Asiam, Egirensi apud Aacbiā motu terra labefacta, subveniretur remissione tributī in triennium. Et Vibius Serenus proconsul ulterioris Hispaniæ de vi publica damnatus, ob atrocitatem morum in insulam Amorgum deportatur. Carus Sacerdos reus, tamquam frumento hostem Tacfarinatem juvisset, absolvitur; ejusdemque criminis C. Gracchus. Hunc comitem exilii admodum infantem, pater Sempromius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres & liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur: nec tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac ni Ælius Lamia, & L. Apronius qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis, & paternis adversis foret abstractus. Is quoque annus legationes Græcarum civitatum habuit; Samiis Iunoni, Cois Æsculapii delubro, vetustum asyli jus ut firmaretur, petentibus. Sanii decreto Amphictyonum nitebantur, quis præcipuum fuit rerum omnium judicum, qua tempestate Græci conditis per Asiam urbibus ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas, & accedebat meritum ex loco. Nam cives Romanes templo Æsculapii induxerant, cum jussu regis Mithridatis apud cunctas Asiæ insulas & urbes trucidarentur. Variis dehinc & sæpius inritis prætorum questibus, postremo

mo Cæsar de immodestia histrionum rettulit; multa ab
 eis in publicum seditiose, fœda per domos tentari: Oscum
 quondam ludicrum levissima apud vulgum oblectationis,
 eo flagitiorum & virium venisse, ut auctoritate patrum
 coercendum sit. Pulsi tum histriones Italia. Idem an-
 nus alio quoque luctu Cæsarem adficit, alterum ex
 geminis Drusi liberis extinguendo: neque minus
 morte amici. Is fuit Lucillius Longus, omnium illi
 tristissim lætorumque socius, unusque è senatoribus
 Rhodii secessus comes. Ita quamquam novo homini,
 censorium funus; effigiem apud forum Augusti pu-
 blica pecunia patres decrevere. apud quos etiam tum
 cuncta tractabantur: adeo ut procurator Asiæ Lucil-
 lius Capito, accusante provincia causam dixerit,
 magna cum adseveratione principis, non se jus nisi
 in servitia & pecunias familiares dedisse: quod si vim
 prætoria usurpasset, manibusque militum usus foret; spreta
 in eo mandata sua: audirent socios. Ita reus cognito
 negotio damnatur. Ob quam ultionem; & quia prio-
 re anno in C Silanum vindicatum erat, decrevere
 Asiæ urbes templum Tiberio matrique ejus, ac senatui.
 Et permissum statuere. Egitque Nero grates ea causâ
 patribus atque avo, lætas inter audientium adfectio-
 nes, qui recenti memoria Germanici, illum adspi-
 ci, illum audiri rebantur. aderantque juveni mode-
 stia, ac forma principe viro digna, notis in eum Se-
 jani odiis ob periculum gratiora. Sub idem tempus
 de flamine Diali in locum Servii Maluginensis defuncti
 legendo, simul roganda nova lege disieruit Cæsar.
 Nam patricios consacreari parentibus genitos, tres simul
 nominari, ex quibus unus legeretur, vetusto more; neque
 adesse ut olim, eam copiam, ommissa consacreandi ad-
 fuerudine, aut inter paucos retenta. pluresque ejus rei
 causas adferebat; potissimam, penes incuriam virorum
 feminarumque. Accedere ipsius carimonia difficultates,
 qua consulto vitarentur: & quando exiret è jure patrio,
 qui id flaminium apisceretur, quaque in manum flami-
 nis conveniret. Ita medendum senatus decreto, aut lege;
 sicut Augustus quadam ex horrida illa antiquitate, ad
 præsentem usum flexisset. Igitur tractatis religionibus,
 placit-

placitum instituto flaminum nihil demutari. Sed lata lex, qua flaminica Dialii sacrorum caussa in potestate viri, cetera promiscuo feminarum jure ageret. & filius Maluginensis patri suffectus. Utque glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promptior animus foret ad capeffendas carimonias, decretum Cornelia virgini, quæ in locum Scantia capiebatur, L. L. S. X. X. & quotiens Augusta theatrum introisset, ut sedes inter Vestalium consideret. Cornelio Cethego Visellio Varrone COSS. Pontifices, eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cum pro incolumitate principis vota susciperent, Neronem quoque & Drusum iisdem diis commendare; non tam caritate juvenum, quam adulatione: quæ moribus corruptis, perinde anceps si nulla, & ubi nimia est. Nam Tiberius haud unquam domui Germanici mitis, tum vero aquari adolescentes senectus sua, impatienter indoluit: accisosque Pontifices percunctatus est, num id precibus Agrippina. aut minustribuissent. Et illi quidem quamquam abnuerent, modice perstricti, (etenim pars magna è propinquis ipsis, aut primores civitatis erant:) ceterum in senatu, oratione monuit in posterum, ne quis mobiles adolescentium animos, pramaturis honoribus ad superbiam extolleret. Instabat quippe Sejanus, incusabatque deductam civitatem, ut civili bello; esse qui se partium Agrippina vocent: ac ni resistatur, fore pluris. neque aliud gliscentis discordia remedium, quam si unus alterve maxime prompti subverterentur. Qua caussa C. Silius & Titius Sabinus adgreditur. amicitia Germanici perniciofa utrique; Silius, & quod ingentis exercitus septem per annos moderator, patriusque apud Germanianos triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto majore mole procideret, plus formidinis in alios dispersebatur. credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice jactantis, suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur: neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset. Destruui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur. Nam beneficia eo us-

que lata sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenire, pro gratia odium redditur. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinæ invisa principi. Hos corripere, dilato ad tempus Sabino, placitum: immissusque Varro consul, qui paternas inimicitias obtendens, odiis Sejani per dedecus suum gratificabatur. precante reo *brevem moram, dum accusator consulatu abiret*, adversatus est Cæsar. *solutum quippe magistratibus, diem privatis dicere: nec infringendum consilium, cujus vigiliis niteretur ne quod respublice detrimentum caperet.* Proprium id Tiberio fuit, scelera nuper reperta prisca verbis obtegere. Igitur multa adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul, aut illud Respublice esset, coguntur patres; silente reo; vel si defensionem cœptaret, non occultante cujus ira premeretur. *Conscientia belli Sacro vir diu dissimulatus, victoria per avaritiam sedata, & uxor Sosia arguebantur.* nec dubie repetundarum criminibus hærebant: sed cuncta quaestione majestatis exercita, & Silius imminentem damnationem voluntario fine prævertit. Sævitum tamen in bona, non ut stipendiariis pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat: sed liberalitas Augusti avulsa, computatis singillati non quæ fisco petebantur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exilium pellitur Asinii Galli sententia, qui *partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur*, censuerat. contra Manius Lepidus *quartam accusatoribus secundum necessitudinem legis, cetera liberis*, concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, gravem & sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab sævis adulationibus aliorum, in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium vigerit. Vnde dubitare cogor, fato & sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos: an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium, pergere iter ambitione ac periculis vacuum. At Messallinus Cotta haud minus claris majoribus,

ribus, sed animo diversus, sensit cavendum senatus-
 consulto, ut quamquam insontes magistratus & culpa
 aliena nesci, provincialibus uxoribus criminibus, per-
 inde quam suis pleterentur. Actum dehinc de Calpur-
 nio Pisone, nobili ac feroci viro. Is namque ut i. t.
 tuli, cessurum se urbe ob factiones accusatorum in senatu
 clamitaverat: & spreia potentia Augustæ trahere in
 jus Virgulaniam, domoque principis excire ausus erat.
 Quæ in præsens Tiberius civiliter habuit: sed in ani-
 mo revolvende iras, etiam si imperius offensionis lan-
 gueret, memoria valebat; Pisonem Q. Granius se-
 creti sermonis inculavit adversum majestatem habi-
 ti: adjecitque in domo ejus venenum esse, eumque gla-
 dio accinctum introire curiam, quod ut atrocius verò
 tramissum: ceterorum quæ multa cumulabantur, re-
 ceptus est reus; neque peritus ob mortem opportu-
 nam. Relatum & de Cassio Severo exsule, qui sordi-
 dæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus, per
 immodicas inimici-ias, ut iudicio jurati senatus Cre-
 tam amoveretur, effecerat: atque illic eadem adhi-
 tando, recentia veteraque odia advertit; bonisque
 exuius, interdicto igni atque aqua, saxo Seriphio
 consenuit. Per idem tempus Plautius Silvanus præ-
 tor, incertis causis Aproniam conjugem in præcep-
 jecit; tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio socero,
 turbata mente respondit, tamquam ipse somno gravus,
 atque eo ignarus, & uxor sponte mortem sumpsisset. Non
 cunctanter Tiberius pergit in domum, vilit cubicu-
 lum; in quo reluctantis & impulsæ vestigia cerne-
 bantur. Refert ad senatum, datisque iudiciis Vir-
 gulaniam Silvani avia pugionem nepoti misit. Quod
 perinde creditum quasi principis monitu, ob amici-
 tiam Augustæ cum Virgulaniam. Reus frustra tentato
 ferro, venas præbuit exsolvendas. Mox Numantina
 prior uxor ejus accusata iniecisse carminibus & venefi-
 ciis vecordiam marito, insons iudicatur. Isdem annus
 populum Romanum longo adversum Numidam
 Tacfarinatem bello absolvit. Nam priores duces, ubi
 impetrando triumphalium insigni sufficere res suas
 crediderant, hostem omittebant, jamque tres laurea-

in urbe statuz, & adhuc raptabat Africam Tac-
 farinas, ausus Maurorum auxiliis, qui Ptolemæo
 Iubæ filio iuventa incurioso, libertos regios, & ser-
 vilia imperia bello mutaverant. Erat illi prædærum
 receptor ac socius populandi, rex Garamantum; non
 ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis,
 quæ ex longinquo in majus audiebantur: ipsæque è
 provinciis, ut quis fortunæ inops, moribus turbidus,
 promptius ruebant, quia Cæsar post res à Blæso ge-
 stas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari No-
 nam legionem jussierat. nec proconsul ejus anni
 P. Dolabella retinere ausus erat, jussu principis magis
 quam incerta belli metuens. Igitur Tacfarinas disper-
 so rumore, *rem Romanam aliis quoque ab nationibus*
lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac posse re-
liquos circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio
potior, incubuissent; auget vires, positisque castris
 Thubuscum opidum circumfidet. At Dolabella con-
 tracto quod erat militum, terrore nominis Romani;
 & quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt,
 primo sui ingressu solvit obsidium, locorumque op-
 portuna permunivit: simul principes Musulamorum
 defectionem cœptantes securi percutit. Dein quia
 pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus co-
 gnitum, non gravi nec uno incurso consecrandum ho-
 stem vagum; excito cum popularibus rege Ptole-
 mæo, quattuor agmina parat, quæ legatis ac tribu-
 nis data, & prædatorias manus, delecti Maurorum
 duxere. ipse consultor aderat omnibus. Nec nullo
 post adfertur, *Numidas apud castellum semirutum,*
ab ipsis quondam incensum, cui nomen Aufea, postu ma-
pilibus consedis; fissos loco, quia vastis circum saltibus
claudebatur. Tum expeditæ cohortes alæque, quam in
 partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur.
 Simulque cœptus dies, & concentu tubarum, ac truci
 clamore aderant semisomnos in barbaros: præpedi-
 tis Numidarum equis, aut diversos pastus peretranti-
 bus. Ab Romanis confectus pedes, dispositæ iurmæ,
 cuncta proelio provisa: hostibus contra omnium ne-
 scitis, non arma, non ordo, non consilium: sed peco-
 rum

rum modo, trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum, & adversum eludentes optatae toties pugnae, se quisque ultione & sanguine explebant. Differtur per manipulos, Tacfarinatem omnes notum tot praeliis confectentur; non nisi duce interfecto, requiem belli fore. At ille deletis circum stipatoribus, vincloque jam filio, & effusis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inulta morte effugit. Isque finis armis impositus. Dolabellæ petenti abnuvit triumphalia Tiberius Sejano tribuens, ne Blæsi avunculi ejus laus obsolesceret. Sed neque Blæsus ideo illustrior, & huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insignis captivos, eadem ducis bellicque confecti famam deportarat. Sequebantur & Garamantum legati raro in urbe visi, quos Tacfarinate caeso, perculsa gens, & culpæ nescia, ad satisfaciendum populo Rom. miserat. Cognitis dehinc Ptolemai per id bellum studiis, repetitus ex ventusio mos, missusque è senatoribus qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera daret, regemque & socium atque amicum appellaret. Eadem aitate mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus T. Curtius quondam praetoriae cohortis miles, primo coeribus clandestinis, apud Brundisium & circumjecta opida; mox positis propalam libellis, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus & ferocia servitia: cum velut munere deum, tres biremes adpulere ad usus commearium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus quaestor, cui provincia vetere ex more Cales evenerat. Is disposita classiariorum copia, ceptantem tum maxime conjurationem disjecit. Missusque à Casare propere Stajus tribunus cum valida manu, ducem ipsum & proximos audaciz in urbem traxit, jam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliscebant immensum, minore in dies plebe ingenua. Iisdem consulibus miseriarum ac servitiae exemplum atrox, reus pater, accusator filius, nomen utrique Vibius Sirenus, in senatum inducti sunt. ab exilio retractus, illuvieque ac squalore obsitus, & tum cate-

na victus perorante filio. * Præparatur adolescens multis munditiis, alacri vultu, *fructus principis insidias*, missos in Galliam concitores belli, index idem & testis dicebat; adnectebatque *Cacilium Cornutum* prætorium ministravisse pecuniam: qui radio curarum, & quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. At contra reus nihil infracto animo, obversus in filium, quater vincula, vocare ultores deos, ut sibi quidem redderent exsilium, ubi procul tali more ageret; filium autem quandoque supplicia sequerentur. Adseverabatque innocentem Cornutum, & falsa exterritum, idque facile intellectu, si proderentur alii: non enim se eadem principis & res novas uno socio cogitasse. Tum accusator *Cn. Lentulum & Sejum Tiberonem* nominat; magno pudore Caesaris, cum primores civitatis, intimi ipsius amici, *Lentulus senectutis extrema*, *Tubero defecto corpore*, tumultus hostilis, & turbandæ Reipublicæ arcesserentur. Sed hi quidem statim exempti. In patrem ex servis quaesitum: & quaestio adversa accusatori fuit, qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus; *robur & saxum*, aut *parricidarum poenas* minitantiū, cessit urbe, ac retractus *Ravennæ*, exequi accusationem adigitur; non occultante *Tiberio* verus odium, adversus exulem *Serenum*. Nam post damnatum *Libonem*, missis ad *Cæsarem* litteris exprobraverat, suum tantum studium sine fructu fuisse; addideratque quadam contumacius, quam tutum apud aures superbas & offensioni propiores, ea *Caesar* octo post annos rettulit, medium tempus varie arguens; etiam si tormenta, pervicacia servorum, contra evenissent. Dictis dein sententiis, ut *Serenus* more majorum puniretur, quo molliret invidiam, intercessit. *Gellus Asinius*, *Gyaro* aut *Donusa* claudendum censeret, id quoque aspernatus est, egenam aqua utramque insulam referens, dandosque vitæ usus cui vitæ concederetur, ita *Serenus Amorgum* reportatur. Et quia *Cornutus* sua manu ceciderat, actum de premiis accusatorum abolendis, si quis majestatis postulatus ante perfectum iudicium se ipse vitæ privavisset, ibaturque in eam sententiam, ni duxius

durius contraque morem suum palam pro accusatoribus Cæsar, *Inritas leges, Rempub. in præcipiti* conquestus esset, *subverterent potius jura, quam custodes eorum amoverent.* Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coërcitum, per præmia eliciebantur. His tam assiduus tamq; mæstis modica lætitia interjicitur, quod C. Commium equitem Romanum probrosi in se carminis convictum, Cæsar precibus fratris qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum & quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle. neque enim socordia peccabat; nec occultum est quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta imperatorum celebrentur. quin ipse compositus alia, & velut eludantium verborum, solutius promptiusq; eloquebatur, quotiens subveniret. At P. Sullium questorem quondam Germanici, cum Italia arceretur, convictus pecuniam ob rem judicatam cepisse, *amovendo in insulam* censuit; tanta contentione animi, ut & jurando obstringeret, *è Rep. bl. id esse.* Quod asperè acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Sullio: quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, & Claudii principis amicitia diu prospere, nunquam bene usum. Eadem pœna in Caium Firmium senatorem statuitur, *tamquam falsis majestatis criminibus sororem petivisset.* Caius, ut rettuli, Libonem inllexerat insidiis, deinde indicio perculebat. ejus operæ memor Tiberius, sed alia prætendens, exsilium deprecatus est: quo minus senatu pelleretur non obstitit. Pleraque eorum quæ rettuli, quæque referam, parva forsitan & levia memoratu videri non nescius sum: sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges; aut, si quando ad interna praverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis & optimatum certamina, libero egressu memorabant. Nobis in arto, & inglorius labor. Immotæ quippe aut modicè lacescita pax, mæstæ urbis res,

& princeps proferendi imperii incuriosus erat. Non tamen sine ulu fuerit, introspicere illa primo aspectu levia, ex quibz magnarum sæpe rerum motus oriuntur. Nam cunctas nationes & urbes populus, aut primores, aut singuli regunt: delecta ex his & constituta Reip. forma, laudari facilius quam evenire; vel si evenit, haud diuturna esse potest. Igitur ut olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noscenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; senatusque & optimatum ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum & sapientes credebantur: sic converso statu, neque alia rerum quam si unus imperitet, hæc conquiriti tradique in rem fuerit: quia pauci prudentia, honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt; plures aliorum eveniis docentur. ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt. nam situs gentium, varietates proeliorum, clari ducum exitus, retinent ac redintegrant legentium animum: nos sæva iussa, continuas accusaciones, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & easdem exitu causas conjungimus; obvia rerum similitudine, & satietate. Tum quod antiquis scriptoribus rarus obrectator, neque refert cujusquam, Punicas Romanasve acies lætius exiuleris, at multorum qui Tiberio regente pœnam vel infamiam subiete, posterii manent. utque familiæ ipsæ jam extinctæ sint; reperies qui ob similitudinem morum, aliena malefacta sibi objectari putent. etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diversa arguens. Sed ad incœpia redeo. Cornelio Cossio, Asinio Agrippa COSS. Cremutius Cordus postulat, novo ac tunc primum audito crimine, quod editis *annalibus*, laudatoque M. Bruto, C. Cassium Romanorum ultimum dixisset. Accusabant Satrius Secundus, & Pinarius Natta, Sejani clientes: id perniciosum reo, & Cæsar truci vultu defensionem accipiens. quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est: *Verba mea P. C. arguuntur: adeo factorum innocens sum. Sed neque hac in principem, aut principis parentem, quos lex majestatis amplectitur: Brutum*
& Cæs-

& Cassium laudavisse dicor. quorum res gestas cum plu-
 rimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Li-
 vius eloquentia ac fidei praeclarus in primis, Cn. Pompe-
 jum tantum laudibus tulit, ut Pompejanum eum Augu-
 stus appellaret. neque id amicitia eorum effecit. Scipio-
 nem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum nus-
 quam latrones & parricidas, quae nunc vocabula im-
 ponuntur, saepe ut insignis viros nominat. Asinii Pollio-
 nis scripta, egregiam eorundem memoriam tradunt. Mes-
 salla Corvinus, imperatorem suum Cassium praeedicabat: &
 uterque opibusque atque honoribus pervigere. Marci Ci-
 ceronis libro, quo Catonem calo aquavit, quid aliud dictator
 Caesar, quam rescripta oratione, velut apud iudices respondit?
 Antonii epistola, Bruti conciones, falsa quidem in Augu-
 stum probra, sed multa cum acerbitate habent. carmina Bi-
 baculi & Catulli, referta contumeliis Caesarum leguntur.
 sed ipse divus Iulius, ipse divus Augustus, & tulere ista,
 & reliquere; haud facile dixerim, moderatione magis an
 sapientia. namque secreta exolescunt: si irascere, adgnita
 videntur. Non attingo Gracos, quorum non modo libertas,
 etiam libido impunita: aut si quis advertit, dictum dicta ul-
 tus est. Sed maxime solutum, & sine obrectatore fuit, pro-
 dere de iis quos mors odio aut gratia exemisset. num cum ar-
 matis Cassio & Bruto, ac Philippenses campos obtinentibus,
 belli civilis causa populum per conciones incendo? an illi
 quidem septuagesimum ante annum perempti, quo modo
 imaginibus suis noscuntur, quas nec victor quidem abole-
 vit, sic partem memoria apud scriptores retinent? suum cui-
 que decus posteritas rependit. nec deerunt, si damnatio in-
 gruit, qui non modo Cassii & Bruti, sed etiam mei memine-
 rint. Egressus dein senatu, vitam abstinencia finivit. li-
 bros per aediles cremandos censuere patres, sed man-
 serunt occultari, & editi. Quo magis socordiam eo-
 rum inridere libet, qui praesenti potentia credunt ex-
 stingui posse etiam sequentis aevi memoriam. Nam
 contra, punitis ingeniis gliscit auctoritas. neque
 aliud externi reges, aut qui eadem saevitia usi sunt,
 nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere. Ce-
 terum postulandis rebus tam continuus annus fuit,
 ut feriarum Latinarum diebus, Praefectum urbis

Drusum auspicandi gratia tribunal ingressum, adie-
 rit Calpurnius Salvanus in Sex. Marium, quod à Gz-
 sare palam increpitum caussa exsilii Salviano fuit.
 Objecta publice Cyzicenis incuria carimoniarum di-
 vi Augusti, additis violentia criminibus adversum
 cives Romanos. & amittere libertatem, quam bello
 Mithridatis meruerant circumfessi, nec minus sua
 constantia, quam præsidio Luculli pulso rege. At Fon-
 ejus Capito, qui proconsul Asiam curaverat, absolvi-
 ur, comperto ficta in eum crimina, per Vibium Sere-
 num, neque tamen id Sereno noxa fuit, quem odium
 publicum tutiorem faciebat. Nam ut quis districtior
 accusator, velut sacrosanctus erat: leves, ignobiles,
 poenis adiciebantur. Per idem tempus Hispania ulie-
 rior, missis ad senatum legatis oravit, ut exemplo Asia
 delubrum Tiberio matrique ejus exstrueret, qua occasione
 Cæsar validus alioqui spernendis honoribus, & re-
 spondendum ratus iis quorum rumore arguebatur
 in ambitionem flexisse, hujuscemodi orationem cœpit.
 Seio P. C. constantiam meam à ple isque desideratam, quod
 Asia civitatibus nuper idem istud retentibus, non sim ad-
 versatus, ergo & priorum silentii defensionem; & quid in
 futurum statuerim, simul aperiam. Cum divus Au-
 gustus, sibi atque urbi Roma templum apud Perga-
 mum sisti non prohibuisset; qui omnia facta distaque
 ejus vice legis observem, placitum jam exemplum prom-
 ptius secutus sum, quia cultui mea veneratio senatus
 adjungebatur. Ceterum ut semel recepisse, veniam habue-
 rit; ita per omnes provincias effigie numinum sacrari,
 ambitiosum, superbum: & vaneſcer Augusti honor, si
 promiscuis adulationibus vulgatur. Ego me P. C. morta-
 lem esse, & hominum officia fungi, satisque habere, si
 locum principem impleam, & vos testor, & meminisse po-
 steros volo, qui satis superque memoria mea tribuent, ut
 majoribus meis dignum; rerum vestrarum providum; con-
 stantem in periculis; offensionum pro utilitate publica non
 pavidum credant. Hac mihi in animis vestris templa, ha-
 pulcerrime effigies, & mansura. nam qua saxo struuntur, si
 judicium posterorum in odium vertis, pro sepulchris sper-
 nuntur. Proinde secios, cives, & deos ipsos preor: hos, ut
 mihi

mihi ad finem usque vita, quietam & intelligentem humani divinique juris mentem dunt; illos, ut quandocumque concessero, cum laude & bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei prosequantur. Perstititque posthac lecretis etiam sermonibus aspernari talem sui cultum quod alii modestiam; multi quia diffideret, quidam ut de generis animi interpretabantur. Optimos quippe mortalium altissima cupere. Sic Herculem, & Libetum apud Græcos; Quirinum apud nos, deum numero additos. Melius Augustum, qui speraverit. Cetera principibus statim adesse: unum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam, nam contemptu fama, contemni virtute. At Sejanus nimia fortuna socors, & muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Casarem codicillos. moris quippe tum erat, quamquam presentem, scripto adire. ejus talis forma fuit: Benevolentia patris Augusti, & mox plurimis Tiberii judiciis ita insuevisse, ut spes vota que sua non prius ad deos, quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum, excubias ac labores, ut unum e militibus, pro incolumitate imperatoris malle. Attamen quod pulcherrimum, adeptum, ut conjunctione Caesaris dignus crederetur. hinc initium spei. Et quoniam audiverat, Augustum in collocanda filia, nonnihil etiam de equitibus Romanis consultavisse: ita si maritus Livia quaeretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria usurum non enim exuere imposita munia: satis altimare firmari domum adversum iniquas Agrippina offensiones; idque liberorum causa. nam sibi multum superque vita fore, quod tali cum principe explevisset. Ad ea Tiberius, laudata pietate Sejani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cum tempus tamquam ad integram consultationem petivisset, adjunxit: Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: Principum diversam esse sortem, quibus precipua rerum ad famam dirigenda. ideo se non illuc decurrere, quod promptum rescriptum; posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum, an in penatibus iisdem tolerandum haberet: esse illi matrem & aviam, propiora consilia. simplicius alturum. de inimiciis primum Agrippina: quas longe acrius arsuras, si matrimonium

Livia,

Livia, velut in partes domum Caesarum distraxisset, sic quoque erumpere amulationem feminarum, eaque discordia nepotes suos convelli: quid si intendatur certamen tali conjugio? Falleris enim Sejane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liviam qua C. Casari, mox Druso nupta fuerat, ea mente alturam ut cum equite Romano senescat. Ego ut sinam, credisne passuros, qui fratrem ejus, qui patrem majoresque nostros, in summis imperiis videre? Vis tu quidem istum intra locum sistere: sed illi magistratus & primores qui te invito pertrumpunt, omnibusque de rebus consulunt, excessisse jam pridem equestre fastigium, longaeque antisse patris mei amicitias non occulti ferunt, perque invidiam tui me quoque incusant. At enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. Mirum hercule, si cum in omnis curas distraheretur immensumque attolli provideret, quem conjunctione tali super alios extulisset, C. Proculum & quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vita, nullis Reipub. negotiis permixtos. Sed si dubitatione Augusti movemur; quanto validus est, quod M. Agrippa, mox mihi conlocavit? Atque ego hac pro amicitia, non occultari; ceterum neque tuis, neque Livia destinatis adversabor. Ipse quid intra animum volutaverim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem, omittam ad praesens referre: id tactum aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istae, tuusque in me animus mereantur; datoque tempore, vel in senatu, vel in concione non reticebo. Rursum Sejanus, non jam de matrimonio, sed alius metuens, tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam deprecatur. Ac ne adfidos in domum coetus arcendo infringeret potentiam; aut receptando facultatem criminantibus praeberet; huc flexit, ut Tiberium ad vitam procul Roma, amoenis locis degendam impelleret. Multa quippe providebat: sua in manu aditus; litterarumque magna ex parte se arbitrum fore, cum per milites committerent: mox Casarem vergente jam senecta secretoque loci molitum, munia imperii facilius tramissurum: & minui sibi invidiam, adempta salutantum turba; sublatiisque inanibus, vera potentia augere. Igitur paulatim negotia urbis, populi adcursum, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus quietem & solitudinem:

*dinem: quis abesse tadia & offensiones, ac precipua rerum maxime agitari. Ac forte habita per illos dies de Vo-
tieno Montano celebri ingenii viro cognitio, cunctan-
tem jam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet pa-
trum coetus, vocesque, quæ plerumque veræ & graves
coram ingerebantur. nam postulato Voiteno ob contu-
melias in Casorem didas, testis Æmilius è militaribus
viris, dum studio probandi cuncta refert, & quamquam
inter obstrepentes magna adseveratione nititur, audivit
Tiberius probra, quis per occultum lacerabatur, adeoque
perculsus est, ut se vel statim vel in cognitione purgatu-
rum clamitaret: precibusque proximorum, adulatione
omnium, agre componeret animum. Et Voitienus
quidem majestatis poenis adfectus est. Casar obje-
ctam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius
amplexus, Aquiliam adulterii delatam, cum Varro Li-
gure, quamquam Lentulus Getulicus consul designa-
tus lege Julia damnasset, exsilio punivit: Apidium-
que Merulam, quod in aëta divi Augusti non juraverat,
albo senatorio erasit. Audita dehinc Lacedæmonio-
rum & Messeniorum legationes, de jure templi Dia-
næ Limeneidis, quod suis à majoribus, suæque in terra
dicatum, Lacedæmonii firmabant annalium memoria,
vatumque carminibus: sed Macedonis Philippi, cum quo
bellassent armis ademptum, ac post C. Casaris & M. Anto-
nii sententia redditum. Contra Messenii, veterem inter
Herculis posteris divisionem Peloponnesi protulere, suo-
que regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, ces-
sisse: monumentaque ejus rei sculpta saxis, & ære prisco
manere. quod si vatum, annalium ad testimonia vocentur,
plures sibi ac locupletiores esse. neque Philippum potentia,
sed ex vero statuisse. idem regis Antigoni, idem impera-
toris Mummii judicium. sic Milesios permissio publice arbi-
trio, postremo Atidium Geminum prætorem Achaia de-
crevisse. Ita secundum Messenios datum. Et Segestani
adem Veneris, montem apud Erycum vetustate delapsam,
restaurari postulavere; nota memorantes de origine
ejus, & lata Tiberio. suscepit curam libens, ut consan-
guineus. Tunc tractatæ Massiliensium preces, proba-
tumque P. Rutilii exemplum. namque eum legibus
pulsus, civem sibi Smyrnæi addiderant. quo jure Vul-
catus*

catus Moschus exul in Massilienses receptus, bona sua Reipub eorum, ut patria reliquerat. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo super consulatum & triumphalia de Getulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes innocentè paratæ, & modeste habitæ. Domitium decoravit pater civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Cæsaris misceretur. Avus Pharsalica acie, pro optimatibus ceciderat. ipse delectus cui minor Antonia Octavia genita in matrimonium daretur. Post, exerciui flumen Albim transendit, longius penetrata Germania, quam quisquam priorum. easque ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit & L. Antonius multa claritudine generis, sed improspere. nam patre ejus Iulio Antonio ob adulterium Juliæ morte punito, hunc admodum adolescentulum sororis nepotem seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exilii tegeretur: habitus tamen supremis honor; ossaque tumulo Octavio inlata, per decretum senatus. Iisdem consulibus facinus atrox in citeriore Hispania admissum à quodam agreste, nationis Termesinæ. is prætorem provinciæ L. Pisonem pace incuriosum ex improvise in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit: ac pernitate equi profugus, postquam saltuosos locos attigerat, dimisso equo, per derupta & avia sequentis frustratus est. neque diu sefelicit. nam prehensio ductoque per proximos pagos equo, cujus foret cognium. & repertus cum tormentis edere conscios adigeretur; voce magna, sermone patrio, frustra se interrogari clamavit. *adsisterent socii ac spectarent, nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret.* idemque cum postero ad quaestionem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus, saxoque caput adflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termeslinorum dolo casus habetur: qui pecunias è publico interceptas, acrius quam ut tolerarent barbari, cogeabat Lentulo Getulico, C. Calvisio COS S. decreta triumphi insignia Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus, qui montium editis, inculti, atque eo ferocius agitabant. Causa motus, super hominum ingenium, quod pati delectus, & validissimum quemque militiæ nostræ

nostræ dare aspernabantur ; ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti ; aut si mitterent auxilia , suos du-
ctiores præficere , nec nisi adversum accolas belligera-
re. Ac tum rumor inceperat fore , ut disjecti aliisque
nationibus permixti , diversas in terras traherentur. Sed
antequam arma inciperent , misere legatos , *amicitiam* ,
obsequiumque memoraturos ; & *mansura hac* , si nullo
novo onere tentarentur : sin ut *visitis servitium* indiceretur ,
esse sibi ferrum & *juventutem* , & *promptum libertati* , aut
ad mortem animum. Simul castella rupibus indita , con-
latosque illuc parentes & conjuges ostendebant , *bel-
lumque impeditum* , *arduum* , *cruentum* , minitabantur.
At Sabinus , donec exercitus in unum conduceret , da-
tis mitibus responsis , dum Pomponius Laheo è Mœsia
cum legione , rex Rhœmetalces cum auxiliis popu-
larium , qui fidem non mutaverant , veniret ; addita
prasenti copia , ad hostem pergit , compositum jam
per angustias saltuum. quidam audenius apertis in
collibus visibantur : quos dux Romanus , acie sug-
gressus , haud ære pepulit , sanguine barbarorum mo-
dico , ob propinqua suffugia. Mox castris in loco com-
muniis , valida manu montem occupat , angustum , &
æquali dorso continuum usque ad proximum castel-
lum , quod magna vis armata aut incondita tuebatur ,
simul in ferocissimos qui ante vallum more gentis
cum carminibus & tripudiis persultabant , mittit dele-
ctos sagittariorum. Si dum eminus grassabantur , crebra
& multa vulnera fecere ; propius incedentes , eruptione
subita turbati sunt , receptique subsidio Sugambra co-
hortis , quam Romanus promptè ad pericula , nec mi-
nus cantuum & armorum tumultu trucem , haud pro-
cul instruxerat. Translata dehinc castra hostem pro-
pter , relictis apud priora munimenta Thracibus ; quos
nobis adfuisse memoravi. hisque permissum *vastare* ,
urere , *trahere pradas* , dum *populatio lucem intrasisteretur* ;
noctemque in castris tutam & vigilem capefferent. Id
primo servatum : mox versi in luxum , & raptis opu-
lenti omittere stationes ; lascivia epularum , sur so-
nino & vino procumbere. Igitur hostes incuria eorum
comperta , duo agmina parant ; quorum altero popula-
tores invaderentur , alii castra Romana adpugnarent .
non

non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius proelii non acciperet. tenebrae insuper delectae, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facile pelluntur. Thracum auxilia repentino incussu tetrata, cum pars munitionibus adjacerent, plures extra palarentur, tanto infensius cassi, quanto *per fuga & proditores ferro arma ad suum patriaeque servitium* incusabantur. Postera die Sabinus exercitum a quo loco ostendit, si barbari successu noctis alacres, proelium auderent, & postquam castello, aut conjunctis tumultis non degrediebantur, obsidium coepit per praesidia, quae opportune jam muniebat: dein fossam loricaeque contexens, quattuor millia passuum ambitu amplexus est: tum paulatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra, artaque circumdare: & struebatur agger, unde saxa, haeta, ignes propinquum jam in hostem jacerentur. Sed nihil aequae quam sitis fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium, uno reliquo fonte uterentur. Simulequi, armenta (ut mos barbaris) juxta clausa, egestate pabuli exanimari: adjacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat; pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis, malum extremum discordia accessit; his deditionem, aliis mortem, & mutuos inter se ictus parantibus. & erant qui *non in ultum exitium, sed eruptionem* suaderent, neque ignobiles, quamvis diversis sententiis. Verum e ducibus, Dinis provectus senectae, & longo usu vim atque clementiam Romanam edoctus, *ponenda arma, unum adflictis id remedium*, differebat. Primusque se cum conjuge & liberis victori permisit, secuti aetate aut sexu imbecilli, & quibus major vitae quam gloriae cupido. At juvenus Tarsam inter & Turesim distrahebatur. utrique destinatum cum libertate occidere: sed Tarsus *properum finem, abruptendas pariter spes ac metus* clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro, nec defuere qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manti noctem opperitur, haud nescio duce nostro. Igitur firmatae stationes densioribus globis. & ingruent nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat:

effecerat : cum Sabinus circumire , hortari , *ne ad ambigua sonitus , aut simulationem quietis , casum insidiantibus aperirent , sed sua quisque munia servarent immoti , telisque non in falsum jactis*. Interea barbari catervis decurrentes , nunc in vallum manualia saxa , præustas sudas , decisa robora jacere : nunc virgultis , & cratibus , & corporibus exanimis , complere fossas : quidam pontes & scalas ante fabricati inferre propugnaculis , eaque prensare , detrahare , & adversus resistentis cominus niti : miles contra deturbare telis , pellerè umbonibus ; muralia pila , congestas lapidum moles provolvere. His partæ victoriæ spes , & si cedant , insignitius flagitium ; illis extrema jam salus & adstantes plerisque matres & conjuges , earumque lamenta addunt animos. nox aliis in audaciam , aliis ad formidinem oportuna ; incerti ietus , vulnera improvisa , suorum atque hostium ignoratio ; & montis anfractu percussæ velut à tergo voces , adeo cuncta miscuerant , ut quædam munimenta Romani quasi perrupta omiserint. neque tamen pervasere hostes nisi admodum pauci : ceteros , deletò promptissimo quoque aut saucio , adpetene jam luce trusere ad summa castelli. ubi tandem coacta deditio , & proxima sponte incolarum recepta. reliquis , quo minus vi aut obsidio subigerentur , præmatura morbis Hami & sava hiems subvenit. At Romæ commota principis domo , ut series futuri in Agrippinam exiti inciperet. Claudia Pulchra sobrina ejus postulatur , accusante Domitio Afro. Is recens prætura , modicus dignationis , & quoquo facinore properus clarescere , *crimen impudicitia , adulterum Furnium , veneficia in principem & devotiones* objectabat. Agrippina semper atrox , tum & periculo propinquæ accensa , pergir ad Tiberium , ac forte sacrificantem patri repperit. quo initio invidiæ , *Non ejusdem , ait , mactare divo Augusti victimas , & posteros ejus insectari , non in effigies mutas divinam spiritum transfusum ; sed imaginem veram caelesti sanguine ortam intelligere discrimen , suscipere sordes. frustra Pulchram præscribi , cui sola exiti causa sit , quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit , oblita Sofia ob eadem adflicta*. Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuere , correptamque Græco versu admonuit : *ideo ladi*,
quia

quia non regnaret. Pulchra, & Furnius damnantur. Affer primoribus oratorum additus, divulgato ingenio, & secuta adseveratione Casaris, qua suo jure disertum eum appellavit, mox capeffendis accusationibus; aut reos tutando, prosperiore eloquentiæ quam morum fama fuit: nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ dempsit, dum fessa mente retinet silentiî impatientiam. At Agrippina pervicax iræ, & morbo corporis implicata, cum viseret eam Cæsar, profusus diu ac per silentium lacrymis, mox invidiam & preces orditur: *subveniret solitudini, daret maritum, habilem adhuc juventam fini, neque aliud probis quam ex matrimonio solatium: esse in civitate . . . Germanicî conjugem: ac liberos ejus recipere dignarentur.* Sed Cæsar non ignavus quantum ex Republica peteretur; ne tamen offensionis aut inetus manifestus foret, sine responso, quamquam instantem, reliquit. Id ego à scriptoribus annalium non traditum, repperi in commentariis Agrippinæ filiæ: quæ Neronis principis mater, vitam suam & casus suorum posteris memoravit. Ceterum Sejanus mærentem & improvidam altius perculit, immissis qui per speciem amicitia monerent, *paratum ei venenum; vitandas fœceri epulas.* Atque illa simulationum nescia; cum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos; donec advertit Tiberius, forte, an quia audiverat, idque quo acrius experiretur, potius ut erant adposita laudans, nurui sua manu tradidit, aucta ex eo suspicio Agrippinæ, & intacta ore, servis tramisit, nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem, *non mirum, ait, si quid severius in eam statuisset, a qua beneficii insimularetur.* Inderumor, parari exitium; neque id imperatorem palam audere, sic etiam ad perocendum quari. Sed Cæsar quo famam avertit et, adesse frequens senatui, legatosque Asiæ ambigentes *quam in civitate temulum statueretur*, pluris per dies audivit. Undecim urbes certabant pari ambitione, viribus diversæ. neque multum inter se distantia memorabant, de vetustate generis, studio in populum Romanum, per bella Persi & Aristonici aliorumque regum. Verum Hypæpeni Tralianique Laodiceis & Magnetibus simul tra-

missi,

missi, ut parum validi. Ne Ilienses quidem, cum parentem urbis Roma Trojam referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. paulum addubitatum, quod Halicarnassii mille & ducentos per annas nullo motu terra nutavisse sedes suas, vivoque in saxo fundamenta templi adseveraverant. Pergamenos (eo ipso nitebantur) æde Augusto ibi sita, satis adeptos creditum. Ephesii, Milesiique, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupavisse civitates visi. Ita Sardianos inter, Smyrnæosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitavere, ut consanguinei. nam Tyrrhenum Lydumque Atye rege genitos, ob multitudinem divisisse gentem: Lydum patriis in terris resedisse; Tyrrheno datum novas ut conderet sedes. & ducum è nominibus indita vocabula, illis per Asiam, his in Italia: autamque adhuc Lydorum opulentiam, missis in Graciam populis, cui mox a Pelope nomen. simul litteras imperatorum, & ista nobiscum fœdera bello Macedonum, ubertatemque fluminum suorum, temperiem calis, ac dices circum terras memorabant. At Smyrnæi repetita vetustate, seu Tantalus Iove ortus illos, sive Theseus divina & ipse stirpe, sive una Amazonum condidisset; transcendere ad ea, quibus maxime fidebant in populum Rom. officiis, missa navali copia non modo externa ad bella, sed quæ in Italia tollerabantur: seque primos templum urbis Roma statuisse, M. Porcio consule, magnis quidem jam populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatus, stante adhuc Punica urbe, & validis per Asiam regibus. Simul L. Sullam testem adferebant, gravissimo in discrimine exercitus ob asperitatem hiemis, & panuriam vestis, cum id Smyrnæam in concionem nunciatum foret, omnes qui adstant detraxisse corpori tegmina, nostrisque legionibus misisse. Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulerunt. Censuitque Vibius Marfus, ut M. Lepido, cui ea provincia obvenerat, super numerum legaretur qui templi curam susceperet. & quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso è prætoriiis sorte missus est. Inter quæ diu meditato, prolatoque sæpius consilio, tandem Cæsar in Campaniam, specie dedicandi templum apud Capuam Iovi, apud Nolam Augusto;

sed certus procul urbe degere. Causam abscessus ,
quamquam secutus plurimos auctorum ad Sejani ar-
tes rettuli ; quia tamen eade ejus patrata , sex post-
ea annos pari secreto conjunxit , plerumque per-
moveor , num ad ipsum referri verius sit , scævitiā
ac libidinem cum factis promeret , locis occultan-
tem. Erant qui crederent in senectute quoque cor-
poris habitum pudori fuisse. quippe illi prægracilis
& incurva proceritas , nudus capillo vertex , ulcero-
sa facies ac plerumque medicaminibus interstincta.
& Rhodi secreto , vitare cœtus , recondere volu-
prates insuerat. Traditur etiam matris impotentia
extrusum , quam dominationis sociam aspernabatur ,
neque depellere poterat , cum dominationem ipsam
donum ejus accepisset. Nam dubitaverat Augustus
Germanicum sororis nepotem , & cunctis lauda-
tum , rei Romanæ imponere : sed precibus uxoris
evictus , Tiberio Germanicum , sibi Tiberium ad-
scivit. idque Augusta exprobrabat , reposcebat. Pro-
fectio arto comitatu fuit : unus senator consulatu
functus , Coccejus Nerva , cui legum peritia ; eques
Romanus , præter Sejanum , ex illustribus Curtius
Atticus ; ceteri liberalibus studiis præditi , ferme
Græci , quorum sermonibus levaretur. Ferebant pe-
riti caelestium , *in motibus siderum excessisse Roma Ti-
berium , ut reditus illi negaretur.* unde exitii causa
multis fuit , properum finem vitæ conjectantibus ,
vulgantibusque. neque enim tam incredibilem caus-
sam providebant , ut undecim per annos libens pa-
tria careret. Mox patuit breve confinium artis ,
& falli ; veraque quam obscuris tegerentur. nam
in urbem non regressurum , haud forte dictum : cere-
rorum nescij egere , cum propinquo iure , aut li-
tore , & sæpe mœnia urbis adsidens , extremam
senectam compleverit. Ac forte illis diebus obla-
tum Cæsari anceps periculum , auxit vana rumo-
ris ; præbuitque ipsi materiem , cur amicitia con-
stantiaque Sejani magis fideret. Viscebantur in vil-
la cui vocabulum *Spelunca* , mare Amuclanum in-
ter Fundanosque montes , natiyo in specu. ejus os
lapis

Iapsis repente saxis , obruit quosdam ministros : hinc metus in omnes , & fuga eorum qui convivium celebrabant. Sejanus genu , vultuque & manibus super Casarem suspensus , opposuit sese incidentibus , atque habitu tali repertus est à militibus qui subsidio venerant. Major ex eo ; & quamquam exitiosa suaderet , ut non sui anxius , cum fide audiebatur. Adsimulabatque iudicis partes adversus Germanici stirpem , subditis qui accusatorum nomina sustinerent , maximeque insectarentur Neronem proximum successioni , & quamquam modesta juvenia , plerumque tamen quid in presentiarum conducirer oblitum ; dum à libertis & clientibus apiscendæ potentiaë properis extimulatur , *ut erectum & fidentem animi ostenderet : velle id populum Romanum : cupere exercitus : neque ausurum contra Sejanum , qui nunc patientiam senis , & segnitiam juvenis juxta insultet*. Hæc atque talia audienti , nihil quidem pravæ cogitationis : sed interdum voces procedebant contumaces , & inconsultæ ; quas adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent , neque Neroni defendere daretur , diversæ insuper solitudinum formæ oriebantur. nam alius occursum ejus vitare : quidam salutatione reddita statim averti : plerique inceptum sermonem abrumpere ; insistentibus contra inidentibusque , qui Sejano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus , aut falsum renidens vultu ; seu loqueretur , seu taceret juvenis ; crimen ex silentio , ex voce. ne nox quidem secuta , cum uxor vigilias , somnos , suspiria matri Liviaë , atque illa Sejano patefaceret. qui fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes , spe objecta principis loci , si priorem ætate & jam labefactum demovisset. Atrox Drusi ingenium , super cupidinem potentiaë , & solita fratribus odia , accendebatur invidia , quod mater Agrippina promptior Neroni erat. neque tamen Sejanus ita Drusum fovebat , ut non in eum quoque semina futuri exiti meditaretur ; gnarus præferocem , & insidiis magis opportunum. Fine anni excessere insignes viri , Asinius Agrippa , claris majoribus quam vetu-

stis, vitæque non degener; & Q. Haterius familia senatoria, eloquentiæ quoad vixit celebratæ: monumenta ingenii ejus haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam cura vigeat. utque aliorum meditatio & labor in posterum valescit; sic Haterii canorum illud & profluens, cum ipso simul extinctum est. M. Licinio, L. Calpurnio Coss. ingentium bellorum cladem æquavit malum improvisum. ejus initium simul & finis extitit. Nam cœpto apud Fidenam amphitheatro, Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret; neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit: ut qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, sed in sordida mercede id negotium quæsivisset. Adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus haberi, virile ac muliebri sexus, omnis ætas, ob propinquitatem loci effusus. unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immensamque vim mortalium spectaculo intentos, aut qui circum adstabant, præceps trahit, atque operit. Et illi quidem, quos principium stragis in mortem adflixerat, ut tali sorte, cruciatum effugere. Miserandi magis, quos abrupta parte corporis, nondum vita deseruerat: qui per diem visu, per noctem ululatibus & gemitu, conjuges aut liberos noscebant. Iam ceteri fama excitati, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. etiam quorum diversa de causa amici aut necessarii aberant, pavere tamen: neque dum comperto quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus. Ut cœpere dimoveri obruta: concursus ad exanimos, complectentium, osculantium: & sæpe certamen, si confusior facies, & par forma aut ætas, errorem agnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt. Cautumque in posterum senatusconsulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res, neve amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitati spectata. Atilius

lius in exilium actus est. Ceterum sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta, & medici passim præbuit: fuitque urbs per illos dies, quamquam mæsta facie, veterum institutis similis, qui magna post proelia saucios largitione, & cura sustentabant. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia urbem ultra solitum adfecit, deusto monte Cœlio. *feralemque annum ferebant, & omnibus adversis susceptum principi consilium absentia*, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes; ni Cæsar obviam isset, tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæque ei grates apud senatum, ab illustribus; fama que apud populum, quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam & ultro accitos munificentia juverat. Adduntur sententiæ, ut mons Cælius in posterum *Augustus* appellaretur: quando cunctis circum flagrantibus, sola Tiberii effigies, sita in domo Iunii senatoris, inviolata mansisset. *Evenisse id olim Claudia Quinta, ejusque statuem vim ignium bis elapsam, majorem apud adem Matris deum consecravisse. sanctos acceptosque naminibus Claudios: & augendam carimoniam loco, in quo tantum in Principem honorem dii ostenderint.* Haud fuerit absurdum tradere, montem eum antiquitus *Querquetulanum* cognomento fuisse, quod talis silvæ frequens, fecundusque erat: mox *Calium* appellitatum à Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruscæ cum auxilium appellatum ductavisset, sedem eam acceperat à Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit. nam scriptores in eo dissentiunt. cetera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitasse, unde *Thuscum vicum* è vocabulo advenarum dictum. Sed ut studia procerum, & largitio principis adversum casum solatium tulerant: ita accusatorum major in dies & infestior vis sine levamento grassabatur: corripueratque Varum *Quintilius* divitem & Cæsari propinquum, Domitius Afer, *Claudia Pulchræ* matris ejus condemnator; nullo mirante, quod diu egens, & parto nuper præmio male usus, plura ad flagitia accingere-

tur. Publium Dolabellam socium delationis existisse, miraculo erat, quia claris majoribus, & Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen senatus, & *opperiendum imperatorem* censuit: quod unum, urgentium malorum suffugium in tempus erat. At Cæsar dedicatis per Campaniam templis, quamquam dicto monuisset, *ne quis quietem ejus inrumperet*, concursusque opidanorum disposito milite prohiberentur: per osus tamen municipia, & colonias, omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit, trium millium freato ab extremis Surrentini promontorii dijunctam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, & vix modicis navigiis pauca subsidia; neque adpulerit quiscquam, nisi gnaro custode. cæli temperies hieme mitis, objectu montis quo sæva ventorum arcentur: æstas in Favonium obversa, & aperto circum pelago peramœna; prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreasque Thelebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus, & molibus infederat, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultior in luxus, & malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum & credendi temeritas, quam Sejanus augere etiam in urbe fuerus, acrius turbabat, non jam occultis adversum Agrippinam & Neronem insidiis. quis additus miles, nuntios, introitus, aperta, secreta, velut in annales referebat. ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem divi Augusti amplecti, populumque ac senatum auxilio vocare. Eaque sprete ab illis, velut pararent, objiciebantur. Iunio Silano & Silio Nerva Coss. foedum anni principium incescit, tracto in carcerem inlustri equite Romano Titio Sabino, ob amicitiam Germanici. neq; enim omiserat conjugem liberoseq; ejus percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes unus; eoque apud bonos laudatus, & gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Por-

cuius Cato, Peilius Rufus, M. Opius prætura functi
 adgrediuntur, cupidine consulatus; ad quem non nisi
 per Sejanum aditus: neque Sejani voluntas, nisi scele-
 re quærebatur. Compositum inter ipsos, ut Latiaris,
 qui modico usu Sabinum contingebat, strueret do-
 lum, ceteri testes adessent: deinde accusationem inci-
 perent. Igitur Latiaris jacere fortuitos primum ser-
 mones: mox laudare constantiam, *quod non, ut ceteri,
 florentis domus amicus, adflictam deseruisset*: simul
 honora de Germanico, Agrippinam miserans, dis-
 ferebat. Et postquam Sabinus, ut sunt molles in
 calamitate mortalium animi, effudit lacrymas, jun-
 xit questus; audentius jam onerat Sejanum, sæ-
 vitiam, superbiam, spes ejus, ne in Tiberium qui-
 dem convicio abstinere, lique sermones, tamquam
 vetita miscuissent, speciem artæ amicitia facere.
 Ac jam ultro Sabinus quærere Latiarem, ventitare
 domum, dolores suos quasi ad fidissimum deferre.
 Consultant quos memoravi, quonam modo ea plu-
 rimum auditu acciperentur, nam loco, in quem coi-
 batur, servanda solitudinis facies; & si pone fores
 adfisterent, metus visus, sonitus, aut forte ortæ
 suspicionis erat. Tectum inter & laquearia, tres se-
 natores, haud minus turpi latebra quam detestan-
 da, fraude, sese abstrudunt, foraminibus & rimis
 aurem admovent. Interea Latiaris repertum in pu-
 blico Sabinum, velut recens cognita narraturus, do-
 mum & in cubiculum trahit; præteritaque & instan-
 tia, quorum adfatim copia; ac novos terrores cu-
 mulat. Eadem ille, & diutius: quanto mæsta, ubi se-
 mel prorupere, difficilius reticentur. Properata in-
 de accusatio, missisque ad Cæsarem litteris, ordinem
 fraudis, suumque ipsi dedecus narravere. Non alias
 magis anxia & pavens civitas, egens adversum pro-
 ximos, congressus, colloquia, notæ ignotæque
 aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum &
 parietes circumspectabantur. Sed Cæsar solennia in-
 cipientis anni Kalen. Ianuarias, epistola preca-
 tus; vertit in Sabinum, *corruptos quosdam liberto-
 rum, & petitem se* arguens, ultionemque haud ob-

scire poscebat. nec mora, quin decerneretur: & trahebatur damnatus, quantum obducta veste & adstrictis faucibus niti poterat, clamitans, *Sic inchoari annum, has Sejano victimas cadere.* quo intendisset oculos, quo verba acciderent, fuga, vastitas: deferi itinera, fora: & quidam regrediebantur, ostentabantque se rursus, idipsum paventes, quod timuissent. *Quem enim diem vacuum pana, ubi inter sacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abstinere mos esset, vincla & laqueus inducantur? non imprudentem Tiberium tantam invidiam adiisse: quassum meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus novi magistratus, quo modo delubra & altaria, sic carcerem recludant.* Secuta insuper litteræ, grates agentis, quod hominem insensum Reipub. punivissent: adjecto, *trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, nullo nominatim compellato: neque tamen dubitabatur in Neronem & Agrippinam intendi.* Ni mihi destinatum foret, suum quæque in annum referre, auebat animus anteire, statimque memorare exitus, quos Latinius atque Opsius ceterique flagitii ejus repertores habuere, non modo postquam C. Caesar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio: qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat; ita plerumque satiat, & oblati in eandem operam recentibus, veteres & prægraves adfixit. verum has atque alias fontium poenas, in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cujus librorum Agrippina matertera erat, *petendum à principe, ut metus suos senatui fateretur, amoverique sineret.* Nullam æque Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis quam dissimulationem diligebat. eo ægrius accepit recludi quæ premeret. sed mitigavit Sejanus, non Galli amore, verum ut cunctationes principis aperirentur: gnarus lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrociam facta conjungere. per idem tempus Julia mortem obiit, quam neprem Augustus convictam adulterii damnauerat, proieceratque in insulam Trimetum, haud procul Apulis litoribus. illic viginti annis exilium toleravit, Augustæ

gustæ ope sustentata: quæ florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat. Eodem anno Frisii transrhenanus populus pacem exuere, nostra magis avaritia, quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus jussit modicum, pro angustia rerum, *ut in usus militares, coria boum penderent*: non intenta cujusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura; donec Olennius è primipilaribus, regendis Frisiis impositus, *terga u-rorum* delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficiliter tolerabatur, quæ ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora conjugum aut liberorum, servitio tradebant. Hinc ira & questus. & postquam non subveniebatur, remedium ex bello; rapti qui tributo aderant milites, & patibulo adfixi. Olennius insensos fuga prævenit, receptus castello cui nomen *Fletum*: & haud spernenda illic civium fociorumque manus litora Oceani præsidebat. Quod ubi L. Apronio inferioris Germaniæ proprætori cognitum, vexilla legionum è superiore provincia, peditumque & equitum auxilium delectos accivit: ac simul utrumque exercitum Rheno devectum, Frisiis intulit; soluto jam castelli obsidio, & ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus & pontibus traducendo graviori agmini firmat, atque interim repertis vadis, alam Canninefatem, & quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet: qui jam acie compositi pellunt turmas sociales, equitesque legionum subsidio missos. Tum tres leves cohortes; ac rursus duæ; dein tempore interjecto, alarius eques immissus. satis validi si simul incubuissent; per intervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis & pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit; atque ille dubia suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis vim legionum implorabat. prorumpunt quintani ante alios, & acri pu-

gna hoste pulso, recipiunt cohortis alasque fessas vulneribus. Neque dux Romanus ulum iit, aut corpora humavit; quamquam multi tribunorum præfectorumque & insignes centuriones cecidissent. Mox compertum à transfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem *Baduhenna* vocant, pugna in posterum extracta, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis quondam stipendiarii villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen: dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permetteret. Neque senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita quamquam diversis super rebus consulerentur, *aram Clementiæ*, *aram Amicitia*, effigiesque circum *Casaris ac Sejani censuere*: crebrisque precibus efflagitabant, *visendi sui copiam facerent*. Non illi tamen in urbem, aut propinqua urbi digressi sunt: satis visum, omittere insulam, & in proximo Campaniæ adspici. eo venire patres, eques, magna pars plebis, anxii erga Sejanum; cujus durior congressus, atque eo per ambitum, & societate consiliorum parabatur. Satis constabat audiam ei adrogantiam, foedum illud in propatulo servitium spectanti. quippe Romæ, sueti discursus; & magnitudine urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat: ibi campo aut litore jacentes, nullo discrimine noctem ac diem, juxta gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur. donec idque vetitum. & revenere in urbem trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat: quidam male alacres, quibus infastæ amicitia gravis exitus imminebat. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrare nuptias jussit. In Domitio, super vetustatem generis propinquum Catulibus sanguinem delegerat, nam is aviam Octaviam, & per eam Augustum avunculum præferebat.

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSU DIVI
AVGVSTI ANNALIVM
LIBER V.

Breviarium Libri V.

*Julia Augusta mors & elogium. Tib. etiam mortu-
parum aquus. vergit imperium. Agr. & Nero ac-
cusati. In eos populi favor, irato Tiberio. De-
sunt triennii fere acta. Sejani ob res novas everfi
ruina trahit amicos ejus. puniti & liberi. Pseudo-
Drusus in Gracia se ostentat. eum persequitur Sa-
binus. Discordia consulum.*

Vbellio & Fusio C O S S. quorum
utrique Geminus cognomentum erat, Ju-
lia Augusta mortem obiit, ætate extrema,
nobilitatis per Claudiam familiam, &
adoptione Liviorum Juliorumque clarif-
simæ. Primum ei matrimonium & liberi fuere cum
Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace
inter Sex. Pompejum ac triumviros pacta in urbem
rediit. Exin Cæsar cupidine formæ aufert marito,
incertum an invitam, adeo properus, ut ne spatio
quidem ad enitendum dato, penatibus suis gravidam
induxerit. Nullam posthac subolem edidit: sed san-
guini Augusti per conjunctionem Agrippinæ & Ger-
manici adnexa, communes pronepotes habuit. San-
ctitate domus priscum ad morem, comis ultra quam
antiquis feminis probatum, mater impotens, uxor
facilis, & cum artibus mariti, simulatione filii bene

composita. Funus ejus medicum, testamentum diu inritum fuit. laudata est pro rostris à C. Casare pronepote, qui mox rerum potitus est. At Tiberius quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amœnitate vitæ, *magnitudinem negotiorum* per litteras excusavit: honoresque memoriæ ejus ab senatu large decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis, & addito *ne celestis religio decerneretur: sic ipsam maluisse*. quin & parte ejusdem epistolæ increpuit *amicitias muliebres*, Fusium consulem oblique perstringens. is gratia Augusta floruerat, aptus alliciendis feminarum animis, dicax idem, & Tiberium acerbis facetiis inridere solitus, quarum apud præpotentes in longum memoria est. Ceterum ex eo prærupta jam & urgens dominatio. nam incolumi Augusta, erat adhuc perfugium, quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium; neque Sejanus audebat auctoritati parentis anteire. tunc velut frenis exsoluti proruperunt: missæque in Agrippinam ac Neronem litteræ, quas pridem adlatas & cohibitas ab Augusta credidit vulgus. haud enim multum post mortem ejus recitatae sunt. verba inerant quæsitâ asperitate: sed non arma, non rerum novarum studium; *amores juvenum, & impudicitiam nepoti* objectabat. in nurum ne id quidem confingere ausus, *adrogantiam oris & contumacem animum* incusavit, magno senatus pavore ac silentio: donec pauci, quibus nulla ex honesto spes, (& publica mala singulis in occasionem gratiæ trahuntur) *ut referretur* postulavere, promptissimo Cotta Messallino cum atroci sententia: sed aliis à primoribus, maximeque à magistratibus trepidabatur: quippe Tiberius, etsi in fense invehus, cetera ambigua reliquerat. Fuit in senatu Innins Rusticus, componendis patrum actis delectus à Casare, eoque meditationes ejus introspicere creditus: is fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiæ dederat) seu prava solertia, dum imminenti oblitus incerta pavet, inserere se dubitantibus, ac monere consules *ne relationem inciperent: differebatque.*

batque, *brevibus momentis summa verti posse, dandumque interstitium pœnitentia senis.* Simul populus effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumfissit curiam, fectisque in Casarem omnibus, *falsas litteras, & principe invito exitium domus ejus intendi clamat.* ita nihil triste illo die patratum. ferebantur etiam sub nominibus consularium fictæ in Sejanum sententiæ, exercentibus plerisque per occultum, atque eo procacius, libidinem ingeniorum. unde illi ira violentior, & materies criminandi: *spretum dolorem principis ab senatu; descivisse populum, audiri jam & legi novas conciones, novas patrum consulta; quid reliquum nisi ut caperent ferrum? & quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent?* Igitur Casar repetitis adversum nepotem & nuntum probis, increpitaque per edictum plebe, questus apud patres, *quod fraude unius senatoris imperatoria majestas elusa publice foret; integra tamen sibi cuncta postulavit: nec ultra deliberatum, quo minus non quidem extrema decernerent, id enim vetitum, sed paratos ad ultionem vi principis impediri testarentur.* * Quatuor & quadraginta orationes super ea re habitæ, ex quibus ob metum paucae, plures adsuetudine, * *mibi pudorem aut Sejano invidiam allaturum censui.*

versa est fortuna, & ille quidem qui collegam & generum adsciverat, sibi ignoscit. ceteri quem per dedecora fovere, cum scelere insellantur. * *miserius sit ob amicitiam accusari, an amicum accusare haud discreverim.* * *non crudelitatem, non clementiam cujusquam experiar, sed liber & mihi ipse probatus antibo periculum.* Vos obtestor, ne memoriam nostri per maiorem quam lati retineatis, adjiciendo me quoque eis, qui sine egregio publica mala effugerunt. Tunc singulos ut cuique adlittere, adloqui animus erat, retinens aut dimittens partem dici abstulit, multoque adhuc cœtu, & cunctis inrepidum vultum ejus spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio quem sinu abdiderat incubuit. Neque Casar ullis criminibus aut probis defunctum insectatus est, cum in Blasum multa sorda-

que inculpavisset. Relatum inde de P. Vitellio & Pomponio Secundo. illum indices arguebant, *claustra ararii cui præfectus erat, & militarem pecuniam rebus novis obtulisse*: huic à Confidio prætura functo objectabatur *Ælii Galli amicitia, qui punito Sejano, in hortos Pomponis quasi fidiſſimum ad subsidium perfugisset*. neque aliud periclitantibus auxilii, quam in fratrum constantia fuit, qui vades exſtitere. mox crebris prolationibus ſpem ac metum juxta gravatus Vitellius, petito per ſpeciem ſtudiorum ſcalpro, levem iſtum venis intulit, vitamque ægritudine animi finivit. At Pomponius multa morum elegantia, & ingenio inluſtri, dum adverſam fortunam æquus tolerat, Tiberio ſuperſtes fuit. Placitum poſthac *ut in reliquos Sejani liberos adverteretur*; vaneſcente quamquam plebis ira, ac plerisque per priora ſupplicia lenitis, igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens; puella adeo neſcia, ut ctebro interrogaret, *quod ob delictum, & quo traheretur? neque ſacturam ultra; & poſſe ſe puerili verberare moneri*. Tradunt temporis ejus auctores, quia triumphali ſupplicio affici virginem inauditum habebatur, à carnifice laqueum juxta compreſſam: *exin obliſis faucibus, id ætatis corpora in Gemenias objecta*. Per idem tempus Aſia atque Achaja exterritæ ſunt, æri magis quam diuturno rumore, *Druſum Germanici filium apud Cycladas inſulas, mox in continenti viſum*. & erat juvenis haud diſpari ætate, quibuſdam Cæſaris libertis, velut agnitus, per dolumque comitantibus. Alliciebantur ignari, fama nominis, & promptis Græcorum animis ad nova & mira: quippe *lapſum cuſtodia pergere ad paternos exercitus, Ægyptum aut Syriam in vaſurum*, fingeant ſimul, credebantque. jam juventutis concurſu, jam publicis ſtudiis frequentabatur, lætus præſentibus, & inanum ſpe; cum auditum id Poppæo Sabino. Is Macedoniæ tum intentus, Achajam quoque curabat. Igitur quo vera ſeu falſa anteiret, Toronæum Thermoarumque ſinum præſeſtinans, mox Eubœam Ægæi maris inſulam, & Piræum Atticæ oræ, dein Corinthienſe litus, anguſtiasque Iſthmi evadit: marique alio Nicopolim
Roma.

Romanam coloniam ingressus , ibi demum cognoscit, sollertius interrogatum *quisnam foret* , dixisse , & *M. Silano genitum* : multis sectatorum dilapsis ascendisse navem , tamquam Italiam peteret. scripsitque hæc Tiberio. neque nos originem finemve ejus rei ultra comperimus. Exitu anni diu aucta discordia consulum erupit. nam Trio facilis capessendis inimiciis, & foro exercitus , ut *segnem Regulum ad opprimendos Sejani ministros* oblique perstrinxerat. ille nisi lacesseretur modestiæ retinens, non modo retudit collegam: sed ut *noxium conjurationis* ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura , mansere infensi ac minitantes , donec magistratu abirent.

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSV DIVI
AVGVSTI ANNALIVM
LIBER VII

Breviarium Libri VI.

Tiberii fæda libidines. Decreta in Sejanum & Liviam. Togonii Galli adulationem Tiberius irridit; Gallionu increpat & punit. Pacionianus. Latarius: Dissidium consulum sedat Maximus. Cotta Messallinus accusatus. Tiberii confessio. Tyrannorum occulta supplicia. Cecilianus, Servaŭs, Thermus, damnati. Delationes crebra. M. Terentius ob Sejani amicitiam accusatus, ex omnium voto libere se defendit. Idem absolviur. Vestilius se interimit. Plures gregatim accusati. L. Pisonis mors & laus. Præfectura urbis origo & progressus. Libri Sibyllini. Seditio pane ob annonam artam, S. C. & edicto coërcita. Damnati. Germanici filia nuptum data. Fœneratores accusati. repressa usura. Tiberii liberalitate fides reſecta. Iterum accusationes majestatis, & promiscua cades. Caligula Claudiam ducit. de Galba Tiberii præſagium. Ars Chaldaa. Thraſullus. Fato anſorte res mortalium voluntur, dubitatum. Mors Af. Galli, & Drusi. In hunc varia Tiberii atrocitas. Disa in Tiberium. Agrippina inedia perit. Nerva sponte vita abit. Aliquot aliorum illustrium mortes. Phænix in Ægypto viſa. De phænice narrationes ac judicicia. La-beo sponte moritur, invidiam amoliente Tiberio. Sejanus accusatus de se statuit. Exilia. Getulicus postu-

postulatus mira fiducia evadit. Parthi Artabanum amoturi, Thrahaten Roma regem petunt, quo mortuo, Tib. Tiridatem submittit, Orenti praeficit Vitell. Parthus invaditur. in Orodem opponit. Hiberi & Albani unde orti. Pugna inter Armenios & Parthos, in qua succubuit Orod. Artabanus regno exutus. cui Tiridates sufficitur, Vitellii consilio & armis. Invant Ornos, Sinnaces, Abdag. Tiberii tinax savitia. Plurium mortes. Poppai Sab. exitus. Mors Agrippa, Tigranis, &c. Cappadoces rebelles: A Trebellio repressi. Tiridati Seleucenses, &c. se jungunt. Coronatur. Lente agit: itaque dissidio procerum pellitur. Artabanus in regnum iterum accitur. Incendium Roma, cui solamen à Tib. Macro Caligulam captat. Tiberii deliberatio de successore. Trasag. de Caligium. Morbum dissimulat. Accusationes illustrium. Arruntius vita abijt radio temporum. Albucilla, &c. Papin. se praecipitat. Tiberius desertionem suam tegit, astu medici compertam. Finis oppressus. Tiberii casus varii, & mores.

N. Domitius & Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Caesar transiit quod Capreas & Surrentum interluit fretum, Campaniam praeegebat, ambiguus an urbem intraret: seu quia contra destinaverat, speciem venturi simulans: & saepe in propinqua digressus, aditis juxta Tiberim hortis, saxa rursus & solitudinem maris repetiit, pudore scelerum & libidinum: quibus adeo indomitis exarserat, ut more regio pubem ingenuam stupris pollueret. nec formam tantum & decora corpora, sed in his modestam pueritiam in aliis imagines majorum, incitamentum cupidinis habebat. tuncque primum ignota ante vocabula reperta sunt, fellariorum & spintriarum, ex foeditate loci ac multiplici patientia. praepositique servi qui quarerent, pertraherent, dona in promptos, minas adversum abnuentes, & si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suaeque ipsi libita velut in captos exercebant. At Romae principio anni, quasi recens cognitis Liviae flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces sententiae dice-

dicebantur in effigies quoque ac memoriam ejus : & bona Sejani ablata arario, ut in fiscum cogerentur, tanquam referret. Scipiones hæc, & Silani, & Cassii, iisdem ferme aut paulum immutatis verbis adseveratione multa censebant; cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat *deligere senatores, ex quibus viginti sorte ducti & ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem ejus defenderent. crediderat nimirum epistolæ, subsidio sibi alterum ex consulis poscentis, ut tutus à Capreis urbem peteret.* Tiberius tamen ludibria seriis permiscere solitus egit gratias benevolentia patrum : sed quos omitti posse ? quos deligi ? semper ne eosdem ? an subinde alios ? & honoribus perfunctos, an juvenes ? privatos, an è magistratibus ? quam deinde speciem fore, sumentium in limine curiae gladios ? neque sibi vitam tanti si armis tegenda foret. Hæc adversus Togonium, verbis moderans : neque ultra abolitionem sententia suadere. At Iunium Gallionem, qui consuevit, ut pratoriani actus stipendiis, jus apiscerentur in quatuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit velut coram rogans, *quid illi cum militibus ? quos neque dicta imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore accipere par esset. repperisse prorsus quod divus Augustus non providerit. an potius discordiam & seditionem à satellite Sejanni quasi-tam ? qua rudes animos, nomine honoris, ad corrumpendum militia morem propelleret.* hoc pretium Gallio meditata adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus : & quia inculpabatur facile toleraturus exsilium, delecta Lesbos, insula nobili & amoena, retrahitur in urbem, custoditurque domibus magistratuum. Iisdem litteris Caesar Sextium Paconianum pratorium perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem, delectumque à Sejano, cujus ope dolus C. Casari pararetur. quod postquam patefactum, prorupere concepta pridem odia, & summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret. Ut vero Latinius Latiarem ingressus est, accusator ac reus juxta invisi, gratissimum spectaculum præbebatur. Latiaris, ut reituli, præcipuus olim circumveniendi Titi Sabini, & tunc luendæ poenæ primus fuit. Inter quæ

quæ Haterius Agrippa consules anni prioris invasit, *Cur mutua accusatione intentæ, nunc silerent? metum prorsus & noxiam conscientia pro fœdere haberi, at non patribus reticenda quæ audiissent.* Regulus manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum: Trio amulationem inter collegas, & si quæ discordes jecissent, melius oblitlerari; respondit. Urgente Agrippa, Sanquinus Maximus è consularibus oravit senatum, ne curas imperatoris, *conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendum remedium.* sic Regulo salus, & Trioni dilatio exitii quæsitæ. Haterius invidior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus, & ob segnitiam, quamvis crudelem principem non metuens, inlustribus viris perniciem inter ganeam ac stupra meditabatur. Exin Cotta Messallinus savissimæ cujusque sententiæ auctor, eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, arguitur pleraque; C. Casarem quasi incestæ virilitatis, & cum die natali Augustæ inter sacerdotes epularetur, *novendialem eam cenam dixisse: querensque de potentia Manii Lepidi, ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse, illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.* neque cuncta à primoribus civitatis revincebatur: iisque instantibus ad imperatorem provocavit. nec multo post litteræ adferuntur, quibus in modum defensionis, *repetito inter se atque Cottam amicitia principio, crebrisque ejus officiis commemoratis, ne verba prave detorta, ne convivialium fabularum simplicitas in crimen duceretur,* postulavit. Insigne visum est earum Casaris litterarum initium. nam his verbis exorsus est: *Quid scribam vobis P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore dii me deaque pejus perdant quam perire quotidie sentio, si scid.* Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus; quando ut corpora verberibus, ita savitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur. quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse poenas fateretur. Tum facta patribus potestate statuendi de *Caciliano* sena-

senatore, qui plurima adversus Cottam prompserat, placitum eandem pœnam inrogari, quam in Arusejum & Sanquinium accusatores L. Arruntii. quo non aliud honorificentius Cottæ evenit, qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infans, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ulionis æquabatur. Quintus Servæus post hac, & Minutius Thermus induiti: Servæus prætura functus, & quondam Germanici comes: Minutius equestri loco, modeste habita Sejani amicitia: unde illis major miseratio. contra Tiberius præcipuos ad scelera increpans, admonuit C. Cestium patrem dicere senatui quæ sibi scripsisset; suscepitque Cestius accusationem. quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercebant, alii propalam, multi per occultum: neque discerneres alienos à conjunctis, amicos ab ignotis, quid repens aut vetustate obscurum: perinde in foro, in convivio, quaqua de re locuti incusabantur, ut quis prævenire & reum destinare properat; pars ad subsidium sui, plures infecti, quasi valetudine & contactu. Sed Minutius & Servæus damnati, indicibus accessere. Tractique sunt in casum eundem Julius Africanus è Santonis Gallica civitate; Sejus Quadratus: originem non repperi. Neque sum ignarus, à plerisque scriptoribus ommissa multorum pericula & pœnas. dum copia fatiscunt; aut quæ ipsis nimia & mæsta fuerant, ne paritædio lecturos adficerent, verentur. Nobis pleraque digna cognitu obvenire, quamquam ab aliis incelebrata. Nam ea tempestate qua Sejani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est eques Romanus M. Terentius ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo: *Fortuna quidem mea fortasse minus expediat agnoscere crimen, quam abnuere. sed utcunque casura res est; fatebor & fuisse meo Sejano amicum, & ut essem expetisse; & postquam adeptus eram, latatum. Videram collegam patri regendi pratorii cohortibus; mox urbi & militia munia simul obeuntem. illius propinqui & adfines honoribus augebantur; ut quisque Sejano intimus, ita ad Caesaris amicitiam validus: contra quibus insensus esset, metu ac sordibus consistabantur. nec quemquam exemplo adsumo, cunctos qui novissimi consilii expertes sumus,*

meo unius des crimine defendam. Non enim Sejanum Vulsiniensem, sed Claudia & Iulia domus partem, quae adfinitate occupaverat, tuum Caesar generum, tui consularis socium, tua officia in Repub. capeffentem colebamus. Non est nostrum astimare, quem supra ceteros, & quibus de causis extollas. Tibi summum rerum iudicium dii dedere: nobis obsequii gloria relicta est. Spectamus porro quae coram habentur, cui ex te opes, honores, quis plurima juvandi nocendive potentia. quae Sejano fuisse, nemo negaverit. abditos principis sensus, & si quid occultius parat, exquirere illicitum. anceps, nec ideo adsequare. Ne P. C. ultimum Sejani diem, sed sexdecim annos cogitaveritis. etiam Satrium atque Pomponium venerabamur; libertis quoque ac janitoribus ejus notescere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta hac defensio & promiscua dabitur? imo iustis terminis dividatur. insidia in Rempub. consilia cadu adversum imperatorem, puniantur: de amicitia & officio idem finis & te Caesar & nos absolverit. Constantia orationis, & quia repertus erat qui efferret quae omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut accusatores ejus, additis quae ante deliquerant, exilio aut morte multarentur. Secuta dehinc Tiberii litterae in Sex. Vestilium praetorium, quem Druso fratri percarum in cohortem suam transfulerat. causa offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quadam in C. Caesarem ut impudicum, sive ficto habita fides. atque ob id convictu principis prohibitus, cum senili manu ferrum tentavisset, obligavit venas, praecatusque per codicillos, immiti rescripto, venas resolvit. Acervatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco simul ac Sabino Calvisio, majestatis postulabantur, & Vinicianus Pollioni patri adiciebatur, clari genus, & quidam summis honoribus. contremuerantque patres. nam quoruscunque adfinitatis, aut amicitiae tot inlustrum virorum, expers erat? ni Celsus urbanae cohortis tribunus, tum inter indices, Appium & Calvisium discrimini exemptisset. Caesar Pollionis, ac Viniciani Scaurique causam ut ipse cum senatu nosceret, distulit; datis quibusdam in Sacrum tristibus notis. Ne feminae quidem exsortes periculi, quae occupandae Reipub. argui non pote-

poterant, ob lacrymas inculabantur: necataque est anus Vitia Fusii Gemini mater quod filii necem flevisset. Hæc apud senatum, nec secus apud principem Vescularius Flaccus, ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, è vetustissimis familiarium Rhodum secuti, & apud Capreas individui. Vescularius insidiarum in Libonem intermuntius; Marino particeps. Sejanus Curtium Atticum oppresserat, quo latius acceptum, sua exempla in consultores recidisse. Per idem tempus L. Piso Pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit; nullius servilis sententiæ sponte auctor, & quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. patrem ei Censorium fuisse memoravi: ætas ad octogelimum annum processit: decus triumphale in Thracia meruerat, sed præcipua ex eo gloria, quod præfectus urbi recens, continuam potestatem, & insolentia parendi graviolem, mire temperavit. Namque antea profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur qui jus redderet, ac subitis mederetur. feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos, dein consules mandabant; duratque simulacrum quotiens ob ferias Latinas præficitur qui consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Macenatem equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox rerum potius, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumpsit è consularibus qui coërceret servitia, & quod civium audacia turbidum nisi vim metuat, primusque Messalla Corvinus eam potestatem, & paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Staiilius, quamquam provecta ætate, egregia toleravit. Dein Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto senatus celebratus est. Relatum inde ad patres à Quintiliano tribuno plebei de libro Sibulla, quem Caninius Gallus quindecimvix recepit inter ceteros ejusdem vatis, & ea de re senatusconsultum postulaverat: quo per discessionem facto, misit litteras Caesar modice tribunum increpans, ignarum antiqui moris ob juventam; Gallo exprobat, quod scientia carimoniarumque vetus, incerto aucto-

auctore, ante sententiam collegii, non, ut assolet, lecto per magistros astimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset. Simul commonefecit; quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad prætorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret. quod à majoribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quæsitis Samo, Illo, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibullæ, una seu plures fuere; datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimviri is liber subjicitur. Iisdem consulibus, gravitate annonæ juxta seditionem ventum. multaque & plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quam solitum adversum imperatorem. quîs commotus, inculpavit magistratus patresque quod non publica auctoritate populum coercuissent: addiditque quibus è provinciis, & quanto majorem quam Augustus rei frumentariæ copiam adveheret. Ita castigandæ plebi compositum senatusconsultum, prisca severitate: neque segnius consules edixere: silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur. Fine anni Geminius, Celsus, Pompejus equites Romani cecidere conjurationis crimine. Ex quîs Geminius prodigientia opum, ac mollitia vitæ amicus Sejano, nihil ad serius. Et Julius Celsus tribunus, in vinclis laxatam catenam, & circumdatam in diversum tendens, suam ipse cervicem perfregit. At Rubrio Fabato, tamquam desperatis rebus Romanis, Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes additi. sane is reperi- tus apud fretum Siciliæ, retractusque per centurionem, nullas probabiles causas longinquæ peregrinationis adferebat. mansit tamen incolumis, oblivione magis quam clementia. Servio Galba L. Sulla COS. diu quæsito quos neptibus suis maritos destinaret Cæsar, postquam instabat virginum ætas, L. Cassium, M. Vinicium legit. Vinicio opidanum genus, Calibus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia erat; mitis ingenio, & comtæ facundiæ. Cassius plebei Romæ generis, verum antiqui honoratique, & severa patris disciplina eductus, facilitate sapius quam indu-

industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Iuliam, Germanico genitas conjungit: superque ea re senatui scripsit, levi cum honore juvenum. dein redditis absentiae causis admodum vagis, flexit ad graviora, & offensiones ob Rempub. coeptas: utque *Macro praefectus, tribunorumque & centurionum pauci, secum introirent, quotiens curiam ingrederetur, petivit.* factoque large, & sine praescriptione generis, aut numeri, senatusconsulto, ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium nunquam adiit, devijs plerumque itineribus ambigens patriam & declinans. Interea magna vis accusatorum in eos inrupit, qui pecunias foenore audita-
modo credendi: possidendique intra Italiam bant, adversum legem dictatoris Caesaris, quade-
cavetur; omis- sam olim, quia privato usui bonum publicum postpo-
nitur. nant. Sane vetus urbi foenebre malum, & seditionum discordiarumque creberrima causa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, *ne qui unciario fo-*
nore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletium ageretur: dein rogatione tribunicia, ad semuncias redacta: postremo vetita versura. multisque plebis scitis obviam itum fraudibus, quae totiens repressae, miras per artes rursusoriebantur. Sed tum Gracchus Praetor, cui ea quaestio evenerat, multitudine periclitantium subactus, rettulit ad senatum. trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam à principe petivere: & concedente, annus in posterum, sexque menses dati, quis secundum iussa legis, rationes familiares quisque componerent. Hinc inopia rei nummariae, commoto simul omnium aere alieno; & quia tot damnatis, bonisque eorum divenditis, signatum argentum fisco vel arario attinebatur. ad hoc senatus praescripserat, *duas quisque foenoris partes in agris per Italiam conlocaret.* Sed creditores in solidum appellabant: nec decorum appellatis, minuere fidem. Ita primo concursatio, & preces; dein strepere praetoris tribunal. eaque quae remedio quae sita, venditio, & emptio, in contrarium mutari; quia foeneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obarator, *agrus distra-*

distrahebant; multique fortunis provolvebantur: ever-
 sio rei familiaris dignitatem ac famam præceps dabat.
 donec tulit opem Cæsar, disposito per mensas millies
 sesterzio, factaque mutuandi copia sine usuris per
 triennium, si debitor populo in duplum prædiis cavis-
 set. Sic refecta fides, & paulatim privati quoque credi-
 tores reperti. neque emptio agrorum exercita ad for-
 mam senatusconsulti, acribus, ut ferme talia, iniitiis, in-
 curioso fine. Dein redeunt priores metus, postulato
 majestatis Confidio Proculo: qui nullo pavore diem
 natalem celebrans, raptus in curiam pariterque dam-
 natus interfectusque. Et sorori ejus Sanciae aqua atque
 igni interdictum, accusante Q. Pomponio. is moribus
 inquires, *hac & hujusmodi à se fastitari prætendebat,*
ut parta apud principem gratia, periculum Pomponii Secundi
fratris mederetur. Etiam in Pompejam Macrinam exsi-
 lium statuitur, cujus maritum Argolicum, focerum
 Laconem è primoribus Achæorum Cæsar adfixerat.
 Pater quoque inlustris eques Romanus, ac frater præ-
 torius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere. da-
 tum erat crimini *quod Theophanem Mitylenaum proa-*
rum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuisset: quodque
defuncto Theophani, caelestes honores Græcia adulatione tribue-
rat. Post quos Sex. Marius Hispaniarum ditissimus, de-
 fertur *incestasse filiam,* & saxo Tarpejo dejicitur. ac
 ne dubium haberetur, magnitudinem pecuniæ malo
 verrisse, aurariaeque ejus, quamquam publicarentur,
 sibimet Tiberius seposuit. inritatusque suppliciiis,
 cunctos qui carcere attrinebantur accusati societatis
 cum Sejano, necari jubet. Iacuit immensa strages: o-
 mnis sexus, omnis ætas: inlustres, ignobiles, dispersi,
 aut aggerati. neque propinquis, aut amicis adiste-
 re in lacrymare, ne visere quidem diutius dabatur; sed
 circumjecti custodes, & in mærorem cujusque in-
 tenti, corpora putrefacta adsectabantur, dum in Ti-
 berim traherentur: ubi fluitantia, aut ripis adpulsa,
 non cremare quisquam, non contingere. interciderat
 sortis humanæ commercium vi metus: quantumque
 sævitia glisceret, miseratio arcebat. Sub idem tem-
 pus C. Cæsar discedenti Capreas ayo comes, Clau-
 diam

diam M. Silani filiam conjugio accepit; immanem animum subdola modestia regens, non damnatione matris, non exilio fratrum rupta voce, qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis. Vnde mox scitum Passieni oratoris dictum percrebuit; *Neque meliorem unquam servum, neque deteriorem dominum fuisse.* Non omiserim praesagium Tiberii, de Ser. Galba tum consule; quem accitum, & diversis sermonibus perterritum, postremo Graecis verbis in hanc sententiam adlocutus; *Et tu Galba quandoque degustabis imperium*, seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldaeorum artis, cujus apiscendae, otium apud Rhodum, magistrum Trasillum habuit, peritiam ejus hoc modo expertus: Quotiens super negotio consultaret, edita domus parte, ac liberti unius conscientia utebatur. is litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis domus imminet) praebat eum cujus artem experiri Tiberius statuisset; & regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio inceserat, in subiectum mare praecipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasillus iisdem rupibus inductus, postquam percunctantem commoverat, *imperium ipsi, & futura sollerter patefaciens*; interrogatur, *an suam quoque genitalem horam comperisset; quem tum annum, qualem diem haberet?* Ille politus siderum, ac spatia dimensus, haerere primo, dein pavescere; & quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis & metus; postremo exclamat, *ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare.* Tum complexus eum Tiberius, *prae seium periculorum, & incolumem fore gratatur*; quaeque dixerat, oraculi vice accipiens, inter intimos amicorum tenet. Sed mihi haec ac talia audienti, in incerto iudicium est, fatone res mortaliū & necessitate immutabili, an sorte volvantur. quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur, diversos repperies; ac multis insitam opinionem, *non initia nostri, non finem, non denique homines diu cura. ideo creberrima & tristitia in bonos, lata apud deteriores esse.* Contra alii, *fatum quidem con-*
gruere

gruererebus putant, sed non è vagis stellis, verum apud principia & nexus naturalium causarum: ac tamen electionem vita nobis relinquunt; quam ubi elegeris, certum imminens ordinem, neque mala vel bona, quæ vulgus putet: multos quos consistari adversis videantur, beatos; ac plerosque, quamquam magnas per opes, miserrimos: si illi gravem fortunam constanter tolerant, hi prospera inconsulte utantur. Ceterum plurimis mortalium non exiit, quin primo cujusque ori ventura destinentur: sed quadam secus quam dicta sint cadere, fallaciu ignara dicentium, ita corrumpi fidem artis, cujus clara documenta, & antiqua aras & nostra tulerit. Quippe à filio ejusdem Thrasulli prædictum: Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim. Iisdem consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremptum h. u. d. dubium; sponte, vel necessitate, incertum habetur. Consultusque Cæsar, an sepeliri sineret, non erubuit permittere, ulroque incusare casus, qui reum abstulissent antequam coram convinceretur. Scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi judicium consulari seni, tot consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandi alimentis, mandendo è cubili tomento, nonum ad diem derinisset. Tradidere quidam, descriptum fuisse Macroni, si arma ab Sejano tentarentur, extractum custodia juvenem, (nam in palatio attinebatur) ducem populo imponere, mox quia rumor incedebat, fore ut natus ac nepotæ conciliaretur Cæsar; saviâ, quam poenitentiam maluit. Quin & in vestus in defunctum; probra corpori, exitiabilem in suos, insensum Reipublic. animum objecit: rectarique factorum ditorumque ejus descripta per dies iussit. quo non aliud atrocius visum: adstitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent; & potuisse avum audire, legere, in publicum promere, vix fides; nisi quod Asii centurionis, & Didymi liberti epistolæ, servorum nomina præferebant, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat, etiam sua verba centurio saviâ plena, tamquam egregium, vocesque

deficientis adjecerat, quis primo alienationem mentis simulans, quasi per dementia, funesta Tiberio; mox ubi exspes vitæ fuit, meditaras, compositasque diras imprecabatur: ut quemadmodum nurum filiumque fratris, & nepotes, domumque omnem cadibus complevisset; ita pœnas nomini generique majorum, & posteris exsolveret. Obturbabant quidem patres, specie detestandi: sed penetrabat pavor, & admiratio, calidum olim & regendis sceleribus obscurum, huc confidentiæ venisse, ut tamquam dimotis parietibus ostenderet nepotem sub verbera centurionis, inter servorum iūs, extrema vitæ alimenta frustra orantem. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam interfecto Sejano spe sustentatam provixisse reor; & postquam nihil de savitia remittebatur, voluntate exstinctam. nisi si negatis alimentis, adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. Enimvero Tiberius fœdissimis criminatibus exarsit, impudicitiam arguens, & Asinium Gallum adulterum, ejusque morte ad tadium vita compulsum. Sed Agrippina æqui impatiens, dominandi avida, virilibus curis, seminarum vitia exuerat. Eodena die defunctam quo biennio ante Sejanus pœnas luisset, memoriaque id prodendum addidit Cæsar: jactavitque quod non laqueo strangulata, neque in Gemonias projecta foret. Actæ ob id grates, decretumque ut quintodecimo Kal. Novembri utriusque necis die, per omnis annos, donum Iovi sacraretur. Haud multo post Coccejus Nerva continuus principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu, corpore inlæso, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum; adsidere, causas requirere, addere preces, fateri postremo grave conscientia, grave fama sua, si proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret. aversatus sermonem Nerva, abstinentiam cibi conjunxit. Ferebant gnari cogitationum ejus, quanto propius mala Reipub. viseret, ira, & metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse. Ceterum Agrippinæ perniciēs, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni; & palam
lata

lata morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustæ, nec minus inimicitiiis Agrippinæ defensa erat. ut odium, & gratia desiere; jus valuit, petitaque criminibus haud ignotis, sua manu, sera magis quam immerita supplicia persolvit. Tot luctibus funesta civitate, pars maioris fuit, quod Iulia Drusi filia, quondam Neronis uxor, denupsit in domum Rubelli Blandi, cujus avum Tiburtem equitem Romanum plerique meminerant. Extremo anni mors Ælii Lamie funere censorio celebrata, qui administrandæ Suriæ imagine tandem exsolutus, urbi præfuerat, genus illi decorum; vivida senectus; & non permixta provincia dignationem addiderat. Exin Flacco Pomponio Syriæ propratore defuncto, recitantur Cæsaris litteræ, quibus incusabat *egregium quemque, & regendis exercitiis idoneum, abnuere id munus: seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capeffere provincias adigerentur: oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum jam annum attineri. Obiit eodem anno & Manius Lepidus, de cujus moderatione, atque sapientia in prioribus libris satis conlocavi. neque nobilitas diutius demonstranda est: quippe Æmiliū genus secundum bonorum civium, & qui eadem familia corruptis moribus inlustri tamen fortuna egeret. Paulo Fabio L. Vitellio C O S S. post longum saculorum ambitum, avis Phoenix in Ægyptum venit; præbuitque materiem doctissimis indigenarum, & Græcorum, multa super eo miraculo differendi, de quibus congruunt, & plura ambigua, sed cognitu non absurda, promere libet. Sacrum Soli id animal, & ore ac distinctu pinnarum à ceteris avibus diversum, consentiunt qui formam ejus definire. De numero annorum varia traduntur. maxime vulgatum, quingentorum spatium. sunt qui adseverent, mille quadringentos sexaginta, unum in terris; prioresque alites Sesostride primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem cui Heliopolis nomen, advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu;*

novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt, unde nonnulli falsum hunc phœnicem, neque Arabum è terris credidere, nihilque usurpavisse ex his quæ vetus memoria firmavit. confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua fetum oriri; & primam adulto curam sepeliendi patris, neque id temere, sed sublato murrhæ pondere, tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inque Solis aram perferre, atque adolere. Hæc incerta & fabulosis aucta. Ceterum aspici aliquando in Ægypto eam volucrem, non ambigitur. At Romæ cade continua Pomponius Labeo, quem præfuisse Mœsiæ retruli, per abruptas venas sanguinem effudit; æmulataque est conjunx Paxeæ, nam promptas ejusmodi mortes, metus carnificis faciebat: & quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur: eorum qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Caesar missis ad senatum litteris, disseruit, *morem fuisse majoribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicare domo, eumque finem gratia ponere: id se repetivisse in Labeone, atque illum quia male administrata provincia, aliorumque criminum urgebatur, culpam invidia velavisse; frustra conterrita uxore, quam etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse.* Mamercus dein Scaurus rursus postulatur, insignis nobilitate & orandis causis, vita probrosus. nihil hunc amicitia Sejani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat: detuleratque argumentum tragœdiæ à Scauro scriptæ, additis versibus qui in Tiberium flesterentur. Verum ab Servilio & Cornelio accusatoribus, *adulterium Livia, magorum sacra* objectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Æmiliis, damnationem anteit; hortante Sexitia uxore, quæ incitamentum mortis, & particeps fuit. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, pœnis adficiebantur: ut Servilius Corneliusque perditio

Scauro

Scauro famosi, quia pecuniam à Vario Ligure omit-
tendæ delationis ceperant, in insulis, interdicto igni
atque aqua demoti sunt. & Abudius Rufo functus æ-
dilitate, dum Lentulo Getulico, sub quo legioni præ-
fuerat, periculum facessit, *quod is Sejani filium gene-
rum destinasset*, ultro damnatur, atque urbe exigitur.
Getulicus ea tempestate superioris Germaniæ legio-
nes curabat, mirumque amorem adsecutus erat, ef-
fusæ clementiæ, modicus severitate, & proximo
quoque exercitui per L. Apronium socerum non in-
gratus. unde fama constans, ausum mittere ad Cæ-
sarem litteras, *Adfinitatem sibi cum Sejano haud spon-
te, sed consilio Tiberii captam: perinde se quam Tibe-
rium falli potuisse, neque errorem eandem illi sine fraude,
alii exitio habendum sibi fidem integram, & si nullis
insidiis peteretur, mansuram: successorem non aliter quam
indiciū mortis accepturum. firmarent velut fœdus, quo
princeps ceterarum rerum potiretur, ipse provinciam re-
tineret.* Hæc mira quamquam, fidem ex eo trahē-
bant, quod unus omnium Sejani adfinitum incolumis,
multaque gratia mansit: repulante Tiberio publicum
sibi odium, extremam ætatem, magisque fama quam
vi, stare res suas. C. Cestio M. Servilio C O S S. no-
biles Parthi in urbem venire, ignaro rege Artabano.
Is metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in suos,
mox superbiam in nos, sævitiam in populares sum-
psit; fretus bellis, quæ secunda adversum circumje-
ctas nationes exercuerat, & senectutem Tiberii ut
inermem despiciens; avidusque Armeniæ, cui de-
functo rege Artaxia, Arsacem liberorum suorum ve-
terrimum imposuit, addita contumelia, & missis qui
gazam à Vonone relictam in Syria Ciliciaque reposce-
rent, simul veteres Persarum ac Macedonum terminos.
seque invasurum possessa Cyro, & post Alexandr., per
vaniloquentiam ac minas jaciebat. Sed Parthis mit-
tendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinna-
ces, insigni familia ac perinde opibus, & proximus
huic Abdus, ademptæ virilitatis. non despectum id
apud barbaros, ultroque potentiam habet. Ii adscitis
& aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacida-

rum summæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque, aut nondum adultis, Phrahaten regis Phrahatis filium Roma poscebant: *Nomine tantum & auctore opus, ut sponte Casaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur.* Cupitum id Tiberio, ornat Phrahaten, accingitque paternum ad fastigium: destinata retinens, consiliis & astu res externas moliri, arma procûl habere. Interea cognitis insidiis, Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictæ inardescere, & barbaris cunctatio, servilis: statim exsequi, regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum specie amicitiaæ vocatum ad epulas lento veneno inligaret; Sinnacen dissimulatione ac donis, simul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum omisso cultu Romano, cui per tot annos insueverat, instituta Parthorum resumat, patriis moribus impar, morbo absumptus est. Sed non Tiberius omisit incepta. Tiridaten sanguinis ejusdem, amulum Artabano, recipendaque Armenia Hiberum Mithridatem deligit, conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat: & cunctis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit. eo de homine haud sum ignarus, sinistram in urbe famam, pleraque fœda memorari: ceterum regendis provinciis prisca virtute egit. Vnde regressus, & formidine C. Casaris, familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur: cesseruntque prima postremis, & bona juvenatæ senectus flagitiosa obliteravit. At ex regulis, prior Mithridates Pharasmanem perpulit, dolo & vi conatus suos juvare: repertique corruptores, ministros Arsacis multo auro ad scelus cogunt: simul Hiberi magnis copiis Armeniam irrumpunt, & urbe Artaxata potiuntur. Quæ postquam Artabano cognita, filium Orodem ultorem parat, datque Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerent. Contra, Pharasmanes adjungere Albanos, accipere Sarmatas; quorum Scepturchi utrimque donis acceptis, more gentico diversa induere. Sed Hiberi locorum potentes, Caspia via Sarmatam in Armenios raptim

prim effundunt. at qui Parthis adventabant, facile arce-
 bebantur: cum alios incessus, hostis clausisset; unum
 reliquum, mare inter & extremos Albanorum mon-
 tes, aestas impediret: quia flatibus Etesiarum imple-
 tur vada; hibernus Auster revolvit fluctus, pulsoque
 introrsus freto, brevialitorum nudantur. Interim O-
 rodem sociorum inopem, auctus auxilio Pharasma-
 nes vocare ad pugnam, & detrectantem incessere,
 adequitare castris, infensare pabula; ac saepe in modum
 obsidii stationibus cingebat. donec Parthi contume-
 liarum insolentes, circumstiterent regem, proscerent
 pœlium. atque illis sola in equite vis: Pharasmanes
 & pedite valebat. Nam Hiberi Albanique saluosos
 locos incolentes, duritiæ patientiæque magis insue-
 vere. Feruntque se *Thessaliis ortos, qua tempestate Iason*
post-avectam Medeam, genitosque ex ea liberos inanem mox
regiam Ætæa, vacuosque Colchos repetiit. Multaque
 de nomine ejus, & oraculum Phryxi celebrant. nec
 quisquam ariete sacrificaverit, credito vexisse Phry-
 xum: sive id animal; seu navis insigne fuit. Cete-
 rum directâ utriusque acie, Parthus imperium O-
 rientis, claritudinem Arsacidarum; contraque ignobi-
 lem Hiberum mercenario milite, differebat. Pharasma-
 nes, integros semet à Parthico dominatu; quanto ma-
 jora peterent, plus decoris victores; aut si terga darent,
 flagitii atque periculi laturos. simul horridam suorum
 aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, in-
 de prædam ostendere. Enim vero apud Sarmatas non
 una vox ducis: se quisque stimulant, ne pugnam per
 sagittas inirent, impetu & comminus præveniendum.
 Variæ hinc bellantium species; cum Parthus sequi vel
 fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatium
 ictibus quæreretur: Sarmatæ omisso arcu, quo brevius
 valent, contis gladiisque ruerent. modo equestri
 prælii more, frontis & tergi vices; aliquando, ut com-
 ferta acies, corporibus & pulsu armorum pellerent,
 pellerentur. Iamque & Albani Hiberique prensare,
 detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere. Quos
 super, eques, & propioribus vulneribus pedites affli-
 ctabant. Inter quæ Pharasmanes Orodesque dam stro-

nuis adsunt, aut dubitantibus subveniunt, conspiciui, eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt: instantius Pharasmanes; nam vulnus per galeam adegit, nec iterare valuit; prælatus equo, & fortissimis satellitum protegentibus saucium. Fama tamen occisi falso credita, exterruit Parthos, victoriamque concessere. Mox Artabanus tota mole regni ultum iit. peritia locorum, ab Hiberis melius pugnatum. nec ideo abscedebat, ni contraâis legionibus Vitellius, & subdito rumore tamquam Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset. Tum omissa Armenia, versaque Artabani res: inliciente Vitellio, *defererent regem suum in pace, & adversis prætorum exitiosum.* Igitur Sinnaces, quem ante inensum memoravi, patrem Abdagesem, aliosque occultos consulit, & tunc continuis cladibus promptiores ad defectionum trahit: adfluentibus paulatim, qui metu magis quam benevolentia subiecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec jam aliud Artabano reliquum, quam si qui externorum, corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumptis, in longinqua & contermina Scythiæ fugam maturavit, spe auxilii; (quia Hyrcanis Carmaniisque per adfinitatem innexus erat) atque interim posse Parthos absentium æquos, præsentibus mobiles, ad pœnitentiam mutari. At Vitellius profugo Artabano, & flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tiridatem *parata capeßere*, robur legionum sociorumque, ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more Romano Suovetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset; nuntiavere accolæ, *Euphraten, nulla imbrum vi, sponte & immensum attolli; simul albentibus spumis in modum diadematis siquæ orbes; auspiciis prosperi transgressus.* quidam callidius interpretabantur, initia conatus secunda, neque diuturna: *quia eorum qua terra calove portenderentur, certior fides; fluminum instabilis natura, simul ostenderet omina, raperetque.* Sed ponte navibus effecto,

fecto, transiſſoque exercitu, primus Ornoſpades multis equitum millibus in caſtra venit: exul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conſiceret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate Romana donatus. mox repetita amicitia regis, mulio apud eum honore, præfectus campis, qui Euphrate & Tigre inclutis amnibus circumflui, Meſopotamiæ nomen acceperunt. Neque multo poſt, Sinnaces auget copias, & columen partium Abdageſes, gazam & paratus regio adicit. Vitellius oſtentariſſe Romana arma ſatis ratus, monet Tiridatem primoreſque; hunc Phrahatis avi & alioris Caſaris, quæ utrobique pulchra, meminerit: illos, obſequium in regem, reverentiam in nos, decus quiſque ſuum & fidem retinerent. exin cum legionibus in Syriam reineavit. Quæ duabus æſtatibus geſta conjunxi, quo requieſceret animus à domeſticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio poſt eadem Sejani, quæ ceteros mollire ſolent, tempus, preces, ſatias, mitigabant, quin incerta vel abolita pro graviffimis & recentibus puniret. Eo metu Fulcinus Trio ingruentis accuſatores haud perpeſſus, ſupremis tabulis multa & atrociam in Macronem ac præcipuos libertorum Caſaris compoſuit; ipſi fluxam ſenio mentem, & continuo abſceſſu, velut exilium obſectando. Quæ ad heredibus occultata, recitari Tiberius juſſit: patientiam libertatis alienæ oſtendens, & contemptor ſuæ infamiae; an ſclerum Sejani diu neſciûs, mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritariſque, cui adulatio officit, per probra ſaltem gnarus fieri. liſdem diebus Granius Martianus ſenator à C. Graccho majeſtatis poſtulat, vim vitæ ſuæ attulit. Tatiuſque Gratianus prætura functus, lege eadem extremum ad ſupplicium damnatus. Nec diſpares Trebellieni Ruſi, & Sextii Pacioniani exitus. Nam Trebellienus ſua manu cecidit; Pacionianus in carcere, ob carmina illic in principem factitata, ſtrangulatus eſt. Hæc Tiberius non mari, ut olim, diviſus, neque per longinquos nuntios accipiebat, ſed urbem juxta; eodem ut die vel noctis interſectum, liſteris conſulum reſcriberet:

quasi aspiciens undantem per domos sanguinem, aut manus carnificum. Fine anni Poppæus Sabinus concessit vita, modicus originis, principum amicitia consulatum ac triumphale decus adeptus: maximisque provinciis per quatuor & viginti annos impositus; nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat. Q. Plautius Sex. Papinius COSS. sequuntur. Eo anno, * neque quod L. Arusejus morte adfecti forent, adsuétude malorum ut atrox advertebatur: sed exterruit, quod Vibulenus Agrippa eques Romanus, cum perorassent accusatores, in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit; prolapsusque ac moribundus, festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesque jam exanimis laqueo vexatae. Ne Tigranes quidem Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. At C. Galba consularis, & duo Blæsii voluntario exitu cecidere: Galba, tribus Cæsaris litteris provinciam sortiri prohibitus; Blæsiis sacerdotia integra eorum domo destinata, convulsa, distulerat: tunc ut vacua contulit in alios, quod signum mortis intellexere, & exsecuti sunt. Et Æmilia Lepida, quam juveni Druso nuptam retuli, crebris criminibus maritum insecuta, quamquam intestabilis, tamen impunita agebat, dum supersuit pater Lepidus; post à delatoribus corripitur, ob servum adulterum: nec dubitabatur de flagitio. ergo ommissa defensione, finem vitæ sibi posuit. Per idem tempus Clitarum natio Cappadoci Archelao subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri montis abscessit: locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur; donec M. Tribellius legatus à Vitellio præside Syriæ cum quatuor millibus legionariorum, & delectis auxiliis missus, duos collis, quos barbari infederant (minori *Cadra*, alteri *Davara* nomen est) operibus circumdedit: & erumpere ausos, ferro; ceteros, siti ad deditionem coëgit. At Tiridates volentibus Parthis Nicephorium & Anthemusiada, ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ, Græca vocabula usurpant,

pant, Halumque & Arremitam Parthica opida recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter educum ob favitiam execrari, come Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant. Plurimum adulationis Seleucenes induere, civitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut sapientia delecti, ut senatus: sua populo vis: & quoties concordas agunt, spernitur Parthus; ubi dissensere, dum sibi quisque contra amulos subsidium vocant, accitus in pariem, adversum omnes valet. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu, nam populi imperium iuxta libertatem; paucorum dominatio regis libidini propior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, & quos recens ætas largius invenit: simul protra in Artabanum fundebant, *materna origine Arsaciden, cetera degenerem.* Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox consultans quonam die solennia regni capesseret? litteras Phraatis & Hieronis, qui validissimas præfecturas obtinebant, accipit, *brevem moram precantium.* Flacitumque *opperiri viros prapollentis:* atque interim Ctesiphon sedes impetii petita, sed ubi diem ex die prolatabant, multis coram & adprobantibus, Surena patrio more Tiridaten insigni regio evinxit. Ac sistatim interiora, ceterasque nationes petivisset; oppressa cunctantium dubitatio, & omnes in unum cedebant; adsidendo castellum, in quod pecuniam & pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phranates, & Hiero, & si qui alii delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula, & novo rege potiebatur, ad Artabanum venire. Isque in Hyrcanis repertus est, inlucie obsitus, & alimenta arcu expediens. ac primo tamquam dolus pararetur, territus; ubi data fides reddenda dominationis venisse, adlevatur animum, & *qua repentina mutatio?* exquirir. Tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat; neque penes Arsacidem imperium,

sed inane nomen apud imbellem externa mollitia, vim in Abdagesis domo. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non fingere. nec ultra moratus quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, & præveniens inimicorum astus, amicorum poenitentiam: neque exuerat pudorem, ut vulgum iniseratione adverteret. non fraus, non preces, nihil omissum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Iamque multa manu, propinqua Seleuciz adventabat; cum Tiridates simul fama atque ipso Artabano percussus, distrahi consiliis, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. Quibus prælium & festinati casus placebant, disiectos & longinquitare itineris fessos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse disserunt, proditores nuper hostesque ejus, quem rursus foveant. Verum Abdageses regrediendum in Mesopotamiam censebat, ut annue obsequio, Armeniis interim Elymaisque & ceteris à tergo excitis, aucti copiis sociis, & quas dux Romanus misisset, fortunam tentarent. Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, & Tiridates ignavus ad pericula erat. sed fugæ specie discessum; ac principio à gente Arabum factio, ceteri domos abeunt, vel in castra Artabani: donec Tiridates cum paucis in Syriam relictus, pudore prodicionis omnes exsolvit. Idem annus gravi igne urbem adficit, deusta parte Circi, quæ Aventino contigua, ipsoque Aventino. quod damnum Caesar ad gloriam vertit, exsoluit domuum & insularum pretiis. Milles sestertium ea munificentia conlocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis adificationibus. Ne publice quidem nisi duo opera struxit, templum Augusto, & scenam Pompejani theatri: eaque perfecta contemptu ambitionis, an per senectutem, haud dedicavit. sed æstimando cujusque detrimento quatuor progeneri Caesaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additisque nominatione consulum P. Petronius. Et pro ingenio cujusque quæsitique decretique in principem honores. quos omiserit receperitve in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neque enim mil-

to post supremi Tiberio consules, Cn. Acerronius C. Pontius magistratum occepere, nimia jam potentia Macronis, qui gratiam C. Caesaris numquam sibi neglectam, acius in dies fovebat, impuleratque post mortem Claudiae, quam nuptam ei retuli, uxorem suam Enniam immittendo, amore juvenem inlicere, pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem dum dominationis apisceretur. Nam & si commotus ingenio; simulationum tamen falsa, in sinu avi perdidicerat. Gnarum hoc principi. eoque dubitavit de tradenda Republic. primum inter nepotes, quorum Druso genitus, sanguine & caritate Propior, sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur juventæ, vulgi studia, eaque apud avum odii causa. Etiam de Claudio agitante, quod is composita ætate bonarum artium cupiens erat, imminuta mens ejus obstitit. Sin extra domum successor quæreretur, ne memoria Augusti, ne nomen Caesarum in ludibria & contumelias verterent, metuebat. quippe illi non perinde curæ gratia præsentium, quam in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium cûi impar erat, fato permisit; jactis tamen vocibus, per quas intelligeretur providus futurorum. Namque Macroni non abdita ambage, *Occidentem ab eo deferi, Orientem spectari* exprobravit. Et C. Casari forte orto sermone L. Sullam inridenti, *omnia Sulla vitia, & nullam ejusdem virtutem habiturum* prædixit. simul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu; *Occides hunc tu, inquit, & te alius.* Sed gravescente valetudine, nihil à libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans; solutusque eludere medicorum artes, atque eos qui post tricesimum ætatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia, alieni consilii indigerent. Interim Romæ futuris etiam post Tiberium cadibus semina jaciebantur. Lælius Balbus Acutiam P. Vitellii quondam uxorem majestatis postulaverat; qua damnata, cum præmium accusatori decerneretur, Junius Otho tribunus plebei intercessit. unde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multo-

rum

rum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo conjurationis indice fuerat, deferretur impietatis in principem. connectebantur ut conscii & adulteri ejus, Cn. Domitius, Vibius Marfus, L. Arruntius. de claritudine Domitii supra memoravi. Marfus quoque vetustis honoribus, & inlustris studiis erat. Sed testium interrogationi, tormentis servorum Macronem praesedis, commentarii ad senatum missi ferebant, nullæque in eos imperatoris litteræ suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium. Igitur Domitius defensionem meditans; Marfus tamquam in ediani destinavisset, produxere vitam: Arruntius cunctationem & moras suadentibus amicis, *Non eadem omnibus decora respondit. sibi satiatatus. neque aliud pœnitendum, quam quod inter ludibria & pericula anxiam senectam toleravisset, diu Sejano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus; non culpa, sed ut flagitiorum impatiens. Sane paucos & supremos principis dies posse vitari; quemadmodum evasurum imminenti juventam? An cum Tiberius post tantam rerum experientiam, vi dominationis convulsus & mutatus sit; C. Casarem vix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, meliora capessiturum Macrone duce? qui ut deterior ad opprimendum Sejanum delectus, plura per scelera Remp. consistavisset. prospicere jam se acrius servitium, eoque fugere simul aëta & instantia.* Hæc vatis in modum dictitans, venas resolvit. Documento sequentia erunt, bene Arruntium morte usum. Albucilla inrito ictu à semet vulnerata, jussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum ejus ministri, Gracilius Sacerdos pratorius ut in insulam deportaretur; Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium; & eadem pœna in Lalius Balbus decernuntur. id quidem à latentibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur. promptus adversum infantes. Iisdem diebus Sex. Papinius consulari familia, repentinum & informem exitum delegit, jacto in præceps corpore. caussæ ad matrem referebatur, quæ pridem repudiata, ad sentationibus atque luxu perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret,

venires. Igitur accusata in senatu, quamquam genua patrum advolveretur, *luctumque communem, & magis imbecillum tali super casu feminarum animum*, aliaque in eundem dolorem mœsta & miseranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum juventæ exiret. Jam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat. Idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsitæ interdum comitate, quamvis manifestam defectionem tegebat. mutatisque sapius locis, tandem apud promontorium Miseni confedit, in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. illic eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solius, consilii tamen copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & per speciem officii manum complexus, pulsum venarum attigit: neque fefellit. nam Tiberius incertum an offensus, tantoque magis iram premens, *instaurari epulas* jubet, discumbitque ultra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen *labi spiritum, nec ultra biduum duraturum* Macro ni firmavit. inde cuncta conloquiis inter præsentem, nuntiis apud legatos & exercitus festinabantur. Decimo septimo Kalend. Aprilis interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu, ad capiendam imperii primordia C. Caesar egrediebatur. cum repente adfertur, *redire Tiberio vocem ac visus, vocarique qui recreanda defectioni cibum adferrent.* pavor hinc in omnes; & ceteri passim dispergi, se quisque maximum aut nescium fingere: Caesar in silentium fixus, à summa spe, novissima exspectabat: Macro intrepidus, *opprimi senem injectu multa vestiu* jubet, *discedique ab limine.* Sic Tiberius finivit, octavo & septuagesimo ætatis anno. Pater ei Nero, & utrimque origo gentis Claudie, quamquam mater in Liviam, & mox Iuliam familiam, adoptionibus transferit. Casus prima ab infantia ancipites. nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis æmulis confictatus est, dum Marcellus, & Agrippa, mox Caius Luciusque Cæsares viguere. etiam frater ejus Drusus prosperiore civium amore erat. Sed maxime inlubrico egit accepta

cepta in matrimonium Iulia, impudicitiam uxoris tolerans aut declinans. Dein Rhodō regressus, vacuos principis penates duodecim annis; mox rei Romanæ arbitrium tribus ferme & viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: egregium vita famaque quoad privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum frugendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. idem inter bonā malaque mixtus, incolumi matre: intestabilis sævitia, sed obiectis libidinibus, dum Sejanum dilexit, timuitve: postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantum ingenio utebatur.

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSV DIVI
AVGVSTI ANNALIVM
LIBER XL

Breviarium Libri XI.

Valerius Asiaticus à Sulpio & Sosibio accusatur: in urbem rapitur: clam auditur: fraude Vitellii evertitur. Secure moritur. Ob somnium interfecti. In perfidiam advocatorum lex Cincia postulatur, infligante Sulpio, repugnante Sulpio & aliis. Princeps advocatū pramiam definit. Partes discordant. Getares pulsus vires reparat: pacem dein cum Bardane init. Iterum dissident. Bardanes victor à suo casus. Gazar. regnat. Ludi sacul. Domit. Nero spe destinatur imperio. Messallina Siliū deperit. At Claudius aliud agit: leges fert: novas litteras format: haruspices firmat. Cherusci regem Roma petunt: qui gratus primo, mox vilescit. in eum surgitur. ipse quoque se parat. Chauchos rebelles Corbulo reprimat. Severitas ejus in milit. Frisios componit: Gannasum cadit. Ardor ejus à Claud. inhibitus. Curtii Rufi obscuritas & incrementa. Novius deprehensus cum ferro in principem. Quastorum munus & numerus. Galli civitatem plenam adesseant. contradicunt. sed Princeps ab eorum stat partibus: igitur impetrant, & primi quidem Edui. Patricii suppleti. Senatus purgatus. Lustrum conditum Messallina ruit, prapitū etiam Sulpio, cui palam nubit. Unde turbantur aulici, deliberantque. Narcissus per pellices rem desert. Claud. consultis amicis, trepidat. Messallina bacchatur. preces per Vestalem parat. Narcissus principem nutantem firmat, & incitat. preces amolitur. Supplicia sentium. Mnester & Traulus frustra se excusant. Claudium languentem pravenit Narcissus. Messallina à tribuno interficitur, Claudio nec quarente, nec curante.

Nam

nuis adsunt, aut dubitantibus subveniunt, conspiciui, eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt: instantius Pharasmanes; nam vulnus per galeam adegit, nec iterare valuit; prælatus equo, & fortissimis satellitum protegentibus saucium. Fama tamen occisi falso credita, exterruit Parthos, victoriamque concessere. Mox Artabanus tota mole regni ultimum iit. peritiam locorum, ab Hiberis melius pugnatum. nec ideo abscedebat, ni contradiis legionibus Vitellius, & subdito rumore tamquam Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset. Tum omissa Armenia, versaque Artabani res: inciente Vitellio, *deserent regem suum in pace, & adversis præliorum exitiosum.* Igitur Sinnaces, quem ante insensum memoravi, patrem Abdagesem, aliosque occultos consulit, & tunc continuis cladibus promptiores ad defectionum trahit: adfluentibus paulatim, qui metu magis quam benevolentia subiecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec jam aliud Artabano reliquum, quam si qui externorum, corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumptis, in longinqua & contermina Scythiæ fugam maturavit, spe auxilii; (quia Hyrcanis Carmaniisque per adfinitatem innexus erat) atque interim posse Parthos absentium æquos, præsentibus mobiles, ad poenitentiam mutari. At Vitellius profugo Artabano, & flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tiridatem *parata capeßere*, robur legionum sociorumque, ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more Romano Suovetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset; nuntiavere accolæ, *Euphraten, nulla imbrum vi, sponte & immensum attolli; simul alventibus spumis in modum diadematis siquæ orbes; auspiciis prosperi transgressus.* quidam callidius interpretabantur, *initia conatus secunda, neque diuturna: quia eorum qua terra calore portenderentur, certior fides; fluminum instabilis natura, simul ostenderet omina, rapereque.* Sed ponte navibus effecto,

fecto, transmissoque exercitu, primus Ornospades multis equitum millibus in castra venit: exul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate Romana donatus. mox repetita amicitia regis, multo apud eum honore, praefectus campis, qui Euphrate & Tigre inclutis amnibus circumflui, Mesopotamiae nomen acceperunt. Neque multo post, Sinnaces augeret copias, & columen partium Abdageses, gazam & paratus regios adicit. Vitellius ostentasse Romana arma satis ratus, monet Tiridatem primoresque; hunc *Phrahatis avi & altoris Caesaris, qua utrobique pulchra, meminerit: illos, obsequium in regem, reverentiam in nos, decus quisque suum & fidem retinerent.* exin cum legionibus in Syriam remeavit. Quae duabus aestatibus gesta conjunxi, quo requiesceret animus à domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post eadem Sejani, quae ceteros mollire solent, tempus, preces, satias, mitigabant, quin incerta vel abolita pro gravissimis & recentibus puniret. Eo metu Fulcinus Trio ingruentis accusatores haud perpeffus, supremis tabulis multa & atrociam in Macronem ac praecipuos libertorum Caesaris composuit; ipsi *fluxam senio mentem, & continuo abscessu, velut exilium* obiectando. Quae ad heredibus occultata, recitari Tiberius iussit: patientiam libertatis alienae ostentans, & contemptor suae infamiae; an scelerum Sejani diu nescius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Iisdem diebus Granius Marianus senator à C. Graccho majestatis postulatus, vim vitae suae attulit, Tatiisque Gratianus praetura functus, lege eadem extremum ad supplicium damnatus. Nec dispares Trebellieni Rufi, & Sextii Paconiani exitus. Nam Trebellienus sua manu cecidit; Paconianus in carcere, ob carmina illic in principem factitata, strangulatus est. Haec Tiberius non mari, ut olim, divisus, neque per longinquos nuntios accipiebat, sed urbem juxta; eodem ut die vel noctis interjectu, litteris consulum rescriberet:

pant, Halumque & Arremitam Parthica opida recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum ob favitiam execrati, come Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut sapientia delecti, ut senatus: sua populo vis: & quoties concordēs agunt, spernitur Parthus; ubi dissensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocant, accitus in partem, adversum omnes valet. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu. nam populi imperium juxta libertatem; paucorum dominatio regis libidini propior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, & quos recens ætas largius invenit: simul protra in Artabanum fundebant, *mater-na origine Arsaciden, cetera degenerem*. Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox consultans *quonam die solennia regni capefferet?* litteras Phrahatibus & Hieronis, qui validissimas præsecuras obtinebant, accipit, *brevem moram precantium*. Placitumque *opperiri viros præpollentis*: atque interim Cresiphon sedes imperii petita. sed ubi diem ex die prolatabant, multis coram & adprobantibus, Surena patrio more Tiridaten insigni regio evinxit. Ac si statim interiora, ceterasque nationes petivisset; oppressa cunctantium dubitatio, & omnes in unum cedebant: adsidendo castellum, in quod pecuniam & pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacis. Nam Phranates, & Hiero, & si qui alii delectum capiendi diadema diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula, & novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, inlucie oblitus, & alimenta arcu expediens. ac primo tamquam dolus pararetur, territus; ubi data fides reddenda dominationi venisse, adlevatur animum, & *qua repentina mutatio?* exquirat. Tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat; neque penes *Arsacidem imperium,*

sed inane nomen apud imbellem externa mollitia, vim in Abdageſis domo. Senſit vetus regnandi, falſos in amore, odia non fingere, nec ultra moratus quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, & præveniens inimicorum aſtus, amicorum pœnitentiam: neque exuerat pudorem, ut vulgum miſeratione adverteret, non traus, non preces, nihil omiſſum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Iamque multa manu, propinqua Seleuciæ adventabat; cum Tiridites ſimul fama atque ipſo Artabano percuſus, diſtrahi conſiliis, iret contra, an bellum cunctatione traderet. Quibus prælium & feſtinati caſus placebant, diſjeſtos & longinquitare itineris feſſos, ne animo quidem ſatis ad obſequium coaluiſſe diſſerunt, proditores nuper hoſtesque ejus, quem ruruſum foveant. Verum Abdageſes regrediendum in Meſopotamiam cenſebat, ut amne objeſto, Armeniis interim Elymaïſque & ceteris à tergo excitis, aucti copiis ſocialibus, & quas dux Romanus miſiſſet, fortunam tentarent. Ea ſententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdageſen, & Tiridates ignavus ad pericula erat. ſed fugæ ſpecie diſceſſum; ac principio à gente Arabum factò, ceteri domos abeunt, vel in caſtra Artabani: donec Tiridates cum paucis in Syriam reveſtus, pudore proditiõis omnes exſolvit. Idem annus gravi igne urbem adſcit, deuſta parte Circi, quæ Aventino contigua, ipſoque Aventino. quod damnum Caſar ad gloriam vertit, exſolutis domuum & inſularum pretiis. Milles ſeſtertium ea munificentia conlocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis adificationibus. Ne publice quidem niſi duo opera ſtruxit, templum Auguſto, & ſcenam Pompejani theatri: eaque perfectæ contemptu ambitionis, an per ſenectutem, haud dedicavit. ſed æſtimando cujuſque detrimento quatuor progeneri Caſaris, Cn. Domitius, Caſſius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, addituſque nominatione conſulum P. Petronius. Et pro ingenio cujuſque quaſiti decretique in principem honores. quos omiſerit receperitve in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neque enim multo

to post supremi Tiberio consules, Cn. Acerronius C. Pontius magistratum occepere, nimia jam potentia Macronis, qui gratiam C. Caesaris numquam sibi neglectam, acius in dies fovebat. impuleratque post mortem Claudiae, quam nuptam ei retuli, uxorem suam Enniam immittendo, amore juvenem inlicere, patroque matrimonii vincere, nihil abnuentem dum dominationis apisceretur. Nam & si commotus ingenio; simulationum tamen falsa, in sinu avi perdidicerat. Gnarum hoc principi. eoque dubitavit de tradenda Republic. primum inter nepotes, quorum Druso genitus, sanguine & caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur juventutis, vulgi studia, eaque apud avum odii causa. Etiam de Claudio agitati, quod is composita aetate bonarum artium cupiens erat, imminuta mens ejus obsistit. Sin extra domum successor quaereretur, ne memoria Augusti, ne nomen Caesarum in ludibria & contumelias verterent, metuebat. quippe illi non perinde curae gratia praesentium, quam in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium cui impar erat, fato permisit; jactis tamen vocibus, per quas intelligeretur providus futurorum. Namque Macroni non abdita ambage, *Occidentem ab eo deferi, Orientem spectari* exprobravit. Et C. Caesaris forte orto sermone L. Sullam iridentem, *omnia Sullae vitia, & nullam ejusdem virtutem habiturum* praedixit. simul crebris cum lacrymis minorem ex nepotitis complexus, truci alterius vultu; *Occides hunc tu, inquit, & te alius.* Sed gravescente valetudine, nihil de libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans; solitusque eludere medicorum artes, atque eos qui post tricesimum aetatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia, alieni consilii indigerent. Interim Romae futuris etiam post Tiberium cadibus semina jaciebantur. Lalius Balbus Acutiam P. Vitellii quondam uxorem majestatis postulaverat; qua damnata, cum praemium accussatori decerneretur, Iunius Otho tribunus plebei intercessit. unde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multo-

rum

rum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo conjurationis indice fuerat, deferretur impietatis in principem. connectebantur ut conscii & adulteri ejus, Cn. Domitius, Vibius Marfus, L. Arruntius. de claritudine Domitii supra memoravi. Marfus quoque vetustis honoribus, & inlustris studiis erat. Sed testium interrogationi, tormentis servorum Macronem praesedis, commentarii ad senatum missi ferebant; nullæque in eos imperatoris litteræ suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium. Igitur Domitius defensionem meditans; Marfus tamquam in ediam destinavisset, produxere vitam: Arruntius cunctationem & moras suadentibus amicis, *Non eadem omnibus decora respondit. sibi satiatatū. neque aliud pœnitendum, quam quod inter ludibria & pericula anxiam senectam toleravisset, diu Sejano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus; non culpa, sed ut flagitiorum impariens. Sane paucos & supremos principis dies posse vitari; quemadmodum evasurum imminentiu juventam? An cum Tiberius post tantam rerum experientiam, vi dominationis convulsus & mutatus sit; C. Casarem vix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, meliora capessiturum Macrone duce? qui ut deterior ad opprimendum Sejanum delectus, plura per scelera Remp. consistarisset. prospicere jam se acrius servitium, eoque fugere simul aucta & instantia.* Hæc vatis in modum dictitans, venas resolvit. Documento sequentia erunt, bene Arruntium morte usum. Albucilla inrito ictu à semet vulnerata, jussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum ejus ministri, Grasidius Sacerdos pratorius ut in insulam deportaretur; Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium; & eadem pœna in Laliū Balbum decernuntur. id quidem à latantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur. promptus adversum insontes. Iisdem diebus Sex. Papinius consulari familia, repentinum & informem exitum delegit, jacto in præceps corpore. caussæ ad matrem referebatur, quæ pridem repudiata, ad sentationibus atque luxu perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret,

veniret. Igitur accusata in senatu, quamquam genua patrum advolveretur, *luctumque communem, & magis imbecillum tali super casu seminarum animum*, aliaque in eundem dolorem mœsta & miseranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum juventæ exiret. Iam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deferēbat. Idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsitā interdum comitate, quamvis manifestam defectionem tegebat. mutatisque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni confedit, in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. illic eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & per speciem officii manum complexus, pulsum venarum attigit: neque fefellit. nam Tiberius incertum an offensus, tantoque magis iram premens, *instaurari epulas* jubet, discumbitque ultra solium; quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen *labi spiritum, nec ultra biduum duraturum* Macro ni firmavit. inde cuncta conloquiis inter præsentēs, nuntiis apud legatos & exercitus festinabantur. Decimo septimo Kalend. Aprilis interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu, ad capiendā imperii primordia C. Cæsar egrediebatur. cum repente adfertur, *redire Tiberio vocem ac visus, vocarique qui recreanda defectioni cibum adferrent.* pavor hinc in omnes; & ceteri passim dispergi, se quisque mactum aut nescium fingere: Cæsar in silentium fixus, à summa spe, novissima exspectabat: Macro intrepidus, *opprimi senem injectu multa vestiu* jubet, *discedique ab limine.* Sic Tiberius finivit, octavo & septuagesimo ætatis anno. Pater ei Nero, & utrimque origo gentis Claudiæ, quamquam mater in Liviam, & mox Iuliam familiam, adoptionibus transierit. Cæsar prima ab infantia ancipites. nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis æmulis confectus est, dum Marcellus, & Agrippa, mox Cæsar Luciusque Cæsares viguere. etiam frater ejus Drusus prosperiore civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit accepta

cepta in matrimonium Iulia, impudicitiam uxoris tolerans aut declinans. Dein Rhodō regressus, vacuos principis penates duodecim annis; mox rei Romanæ arbitrium tribus ferme & viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: egregium vita famaue quoad privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum frugendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere, idem inter bonā malaque mixtus, incolumi matre: instabilis sævitia, sed obiectis libidinibus, dum Sejanum dilexit, timuitve: postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantum ingenio utebatur.

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSU DIVI
AVGVSTI ANNALIVM
LIBER XL

Breviarium Libri XI.

Valerius Asiaticus à Sulpio & Sosibio accusatur: in urbem rapitur: clam auditur: fraude Vitellii evertitur. Secure moritur. Ob somnium interfecti. In perfidiam advocatorum lex Cincia postulatur, infligante Sulpio, repugnante Sulpio & aliis. Princeps advocati premia definit. Parthi discordant. Gotarzes pulsus vires reparat: pacem dein cum Bardane init. Iterum dissident. Bardanes victor à suo casus. Gazar. regnat. Ludi sacul. Domit. Nero spe destinatur imperio. Messallina Silium deperit. At Claudius aliud agit: leges fert: novas litteras format: haruspices firmat. Cherusci regem Roma petunt: qui gratus primo, mox vilescit, in eum surgitur. ipse quoque se parat. Chauchos rebelles Corbulo reprimis. Severitas ejus in milit. Frisios componit: Gannasum cadit. Ardor ejus à Claud. inhibitus. Curtii Rufi obscuritas & incrementa. Novius deprehensus cum ferro in principem. Quaestorum munus & numerus. Galli civitatem plenam adflectant. contradicuntur. sed Princeps ab eorum stat partibus: igitur impetrant, & primi quidem Edui. Patrieti suppleri. Senatus purgatus. Lustrum conditum Messallina ruit, precipiti etiam Sulpio, cui palam nubit. Unde turbantur aulici, deliberantque. Narcissus per pellices rem defert. Claud. consultis amicis, trepidat. Messallina bacchatur. preces per Vestalem parat. Narcissus principem nutantem firmat, & incitat. preces amolitur. Supplicia fontium. Mnester & Traulus frustra se excusant. Claudium languentem praevenit Narcissus. Messallina à tribuno interficitur, Claudio nec quarente, nec curante.

Nam

Am Valerium Asiaticum bis consulem, fuisse quondam adulterum ejus credidit: pariterque hortis inhians, quos ille à Lucullo cœptos insigni magnificentia extollebat, Suiilium accusandis utrisque immit- tit. Adjungitur Sosibius Britannici educator, qui per speciem benevolentiae moneret Claudium, *auri vim atque opes principibus infensas: praeipuum auctorem Asiaticum interficiendi Caesaris, non extimuisse in concione populi Romani fateri, gloriamque facinoris ultro petere. clarum ex eo in urbe, dedita per provincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus; quando genitus Vienna, multisque & validis propinquitatibus subnixus, turbare gentiles nationes promptum haberet.* At Claudius nihil ultra scrutatus, citis cum militibus, tamquam opprimendo bello, Crispinum praetorii praefectum misit: à quo repertus est apud Bajas, vinclisque inditis in urbem raptus. neque data senatus copia, intra cubiculum auditur, Messallina coram, & Sui- lio corruptionem militum, quos pecunia & stupro in omni flagitio obstrictos arguebat, exin adulterium Poppae, ac postremum mollitiam corporis objectante, ad quod victo silentio prorupit reus, & Interroga, inquit, *Suii filios tuos, virum me esse fatebuntur:* ingressusque defensionem, commoto majorem in modum Claudio, Messallinae quoque lacrymas excivit, quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium, ne elabi reum sineret. ipsa ad perniciem Poppae festinat, subditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent; adeo ignaro Caesare, ut paucos post dies epulantem apud se maritum ejus Scipionem percunctaretur, *cur sine uxore discubuis- set?* atque ille *functam fato* responderet. Sed consultantii super absolutione Asiatici, fiens Vitellius commemo- rata vetustate amicitiae, utque Antoniam principis matrem pariter observavissent, dein percursis Asiatici in Remp. officii, recentique adversus Britanniam militia, quaeque alia conciliandae misericordiae videbantur; *liberum ei mortis arbitrium* permisit: & secuta sunt Claudii verba, in eandem clementiam. Hortantibus dehinc quibus- dam *inediam & lenem exitum, remittere beneficium* Asiaticus ait: & usurpatis quibus insueverat exercitatio- nibus, lauto corpore, hilare epulatus, cum se *honestius*

caliditate Tiberis, vel impetu C. Casari periturum dixisset, quam quod fraude muliebri & impudico Vitellii ore caderet, venas exsolvit: viso tamen ante rogo, iussioque transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore igni minueretur. tantum illi securitatis novissimæ fuit. Vocantur post hæc patres, pergitque Suilius adde reos equites Romanos inlustres, quibus Petra cognomentum. at causa necis ex eo, quod domum suam Mnesteris & Poppæ congressibus prabuissent. Verum nocturna quies species alteri objecta, tamquam vidisset Claudium spicea corona & vinctum, spici retro conversis: eaque imagine gravitatem annona dixisset. Quidam pampineam coronam albensibus foliis visam, atque ita interpretatum tradidisse, vergente autumno mortem principis ostendi. Illud hæc ambigitur, quæ licet in somnio, ipsi fratrique pernicem allatam. Sestertium quindicies, & insignia prætura Crispino decreta. Adjecit Vitellius sestertium decies Sotibio; quod Britannicum præceptum, Claudium consilium juvaret. Rogatus sententiam & Scipio: cum idem, inquit, de admissu Poppæ sententiam quod omnes, putate me idem dicere quod omnes, elegantium temperamento inter conjugalem amorem, & senatoriam necessitatem. Continuum inde & savus accusandis reis Suilius, multique audaciæ ejus anuli. nam cuncta legum & magistratum munia in se trahens princeps, materiam prædandi patefecerat. nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quam advocatorum perfidia: adeo ut Samius insignis eques Romanus, quadriingentis nummorum millibus Suilio datis, & cognita prævaricatione, ferro in domo ejus incubuerit. Igitur incipiente C. Silio consule designato, cujus de potentia & exitio in tempore memorabo, consurgunt patres, legemque Cinciam flagitant. qua cavetur antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam domum accipiat. Deinde obstrepentibus his quilus ea contumelia parabatur, discors Suilio Silio acriter incubuit, veterum oratorum exempla referens, qui famam in posterum, præmia eloquentia cogitavissent pulcherrima. alioquin & bonarum artium principem sordidum ministerium sedari; ne fidem quidem integram manere, ubi magnitudo quæstum spectaretur, quod si in nullius mercadem negotia

thean.

tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia, & injurias fore, ut quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam ad vocatu ferat, meminissent C. Asinii, & Messalia, ac recentiorum Arruntii & Afernini, ad summa provectorum incorrupta vita & facundia. Talia dicente consule designato, consentientibus aliis parabatur sententia, qua lege repetundarum tenerentur; cum Suilius, & Cossuianus, & ceteri qui non iudicium (quippe in manifestos) sed poenam statui videbant, circumhisiunt Casarem, ante acta deprecantes. Et postquam annuit tacens, incipiunt; Quem ullum tanta superbia esse, ut aternitatem fama se presumat? usui & rebus subsidium prae parari, ne quis inopia advocatorum potentioribus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuito contingere: emitti curas familiares, ut quis se alieni negotiis intendat. multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam. nihil à quoquam expectari, nisi cujus fructus ante praeviderit. Facile Asinium, & Messallam, inter Antonium & Augustum bellorum praemissos refertos, aut ditium familiarum heredes Aferninos, & Arruntios, magnum animum induisse: prompta sibi exempla quantum mercedibus P. Clodius aut C. Curio concionari soliti sint, se modicos senatores; quicquam nisi paci emolumenta petere. Cogitaret plebem, quae toga enitesceret. sublatis studiorum pretiis, etiam studia pertitura. Ut minus decora haec, ita haud frustra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur. Sub idem tempus Mithridates, quem imperitasse Armeniis, & ad praesentiam Caesaris vectum memoravi, monente Claudio in regnum remeavit, filius Pharasmanis opibus. Is rex Hiberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat discordare Parthos: summaque imperii ambigua, minora sine cura haberi. Nam inter Gotarxis pleraque saxa (qui necem fratri Artabano, conjugique ac filio ejus prae paraverat, unde metus ejus in ceteros) accivere Bardanem. Ille, ut erat magnis ausis promptus, biduo tria millia stadiorum invadit. ignarumque & exterritum Gotarzem protulbat: neque cunctatus, quin proximas praefecturas corripit, solis Seleucensibus dominationem ejus abnuentibus. in quos

quos ut patris sui quoque defectores, ira magis quam ex usu praesenti accensus, implicatur obsidione urbis validæ, & munimentis objecti, aminis muroque & com meatibus firmata. Interim Gotarzes Daharum Hyrcanorumque opibus auctus, bellum renovar: coactusque Bardanes omittit Seleuciam, Baſtrianos apud campos castra contulit. Tunc dilactis Orientis viribus, & quonam inclinarent incertis; Casus Mithridati datus est occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda castellorum ardua, simul Hiberno exercitu campos perfulsante. Nec enim resistere Armeni, fuso qui proelium ausus erat Demonaſie praefecto. Paululum cunctationis ausult rex minoris Armeniae Corys, versis illuc quibusdam proceum; dein luteis Caesaris coërcitus. & cuncta in Mithridatem fluxere, atrociorum quam novo regno conduceret. At Parthi imperatores cum pugnam pararent, fœdus repente faciunt, cognitatis popularium insidiis, quas Gotarzes fratri patefecerat. congressique primo cunctanter, deinde complexi dextras, apud altaria deum pepigere, *fraudem inimicorum ulcisci, atque ipsi inter se concedere.* Potiorque Bardanes visus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid amulationis exsisteret, penitus in Hyrcaniam abiit, regressoque Bardani dedijit Seleucia, septimo post defectionem anno, non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluserat. Exin validissimas praefecturas invasit. & recuperare * Armeniam, i Vibio Marſo Syria legato bellum minitante colibitus foret. Atque interim Gotarzes poenitentia concessi regni, & revocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias. & huic contra ium ad amnem Erindem: in cujus transgressu multum certato, pervicit Bardanes, prosperisque proelii medias nationes subegit ad flumen Gindem. quod Dahas Ariosque determinat. Ibi modus rebus secundis positus, nam Parthi quamquam victores, longinquam militiam aspernabantur. Igitur extructis monimentis, quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parva, regreditur; ingens gloria; atque eo ferocior, & subiectis intolerantior, qui dolo ante composito, incautum venationique intentum interfecere, primam intra juven-

tam,

tam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quam metum apud hostes quævisset. Nece Bardanis turbata Parthorum res, inter ambiguos quis in regnum acciperetur: multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdatem prolem Phrahatis obsidio nobis datum. dein prævaluit Gotarzes. potitusque regiam, per sævitiam ac luxum adigit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, quæ permitti Meherdatem patrium ad fastigium orabant. Iisdem consulibus ludi sæculares octingente simo post Romam conditam, quarto & sexagesimo quam Augustus ediderat, spectati sunt. Vtriusque principis rationes prætermitto, satis narratas libris quibus res imperatoris Domitiani composui. nam is quoque edidit ludos sæculares; iisque intentius affui sacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum prætor. quod non jactantia refero, sed quia collegio Quindecimvirum antiquitus ea cura, & magistratus potissimum exsequebantur officia cærimoniarum. Sedente Claudio Circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Trojæ inirent; interque eos Britannicus imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperium & cognomentum Neronis adscitus, favor plebis acrior in Domitium, loco præsagii acceptus est. vulgabaturque *affuisse infantia ejus dracones in modum custodum*, fabulosa & externis miraculis adsimilata. nam ipse haudquaquam sui detractor, unam omnino *anguem in cubiculo visam* narrare solitus est. Verum inclinatio populi supererat ex memoria Germanici, cujus illa reliqua suboles virilis: & matri Agrippinæ miseratio augebatur, ob sævitiam Messallinæ. quæ semper infesta, & tunc commotior, quo minus strueret crimina & accusatores, novo & furori proximo distinebatur. Nam in C. Silium juventutis Romanæ pulcherrimum ita exarserat, ut Iuniam Syllanam nobilem feminam, matrimonio ejus exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitii aut periculi nescius erat: sed certo si abnueret exitio, & nonnulla fallendi spe, simul magnis præmiis, opperiri futura, & præsentibus frui pro solatio habebat. illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum: egressibus adhærescere; largiri opes; honores: postremo velut

velut translata jam fortuna, servi, liberti, paratius principis apud adulterum viscebantur. At Claudius matrimonii sui ignarus, & munia censoria usurpans, theatralem populi lasciviam severis edictis increpuit, quod in P. Pomponium consularem (is carmina scenæ dabat) inque feminas inlustres probra jecerat. Et lege lata, saxum creditorum coërcuit, ne in mortem parentum pecunias filii familiarum sœnori darent. Fontesque aquarum sub Imbruinis collibus deductos, urbi intulit. Ac novas litterarum formas addidit, vulgavitque comperito Græcam quoque litteraturam non simul cœptam, absolutamque. Primi per figuras animalium Ægyptii sensus mentis effingebant, & antiquissima monumenta memoriæ humanæ impressis fixis cernuntur, & litterarum semet inventores perhibent; inde Phœnicas, quia mari prapollebant, insulisse Gracia, gloriamque adeptos, tamquam repperint qua acceperant. Quippe fama est, Cadmum classe Phœnicum vētūm, rudibus adhuc Græcorum populi artū ejus auctorem fuisse. Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, & temporibus Trojanis Palamedem Argivum memorant, sexdecim litterarum formas; mox alios, ac præcipuum Simonidem ceteras reperisse. At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigenes Atrocæ ab Euandro didicerunt. & forma litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque paucæ primum fuere: deinde additæ sunt. Quo exemplo Claudius tres litteras adjecit, quæ usui, imperitante eo, post obliteratæ, aspicuntur etiam nunc in ære publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo. Rettulit deinde ad senatum super collegio haruspicum, ut vetustissima Italia disciplina per desidiā exoleveret: sæpe adversis Reip. temporibus accitos, quorum monitu reintegratæ carimonias, & in posterum rectius habitas, primorūque Etruria sponte aut patrum Romanorum impulsu retinuisse scientiam, & in familias propagasse: quod nunc segnius fieri, publica circa bonas artes sœcordia, & quia externa superstitiones valeant. & lata quidem in præsens omnia; sed benignitati deū gratiam referendam, ne ritus sacrorum

inter ambigua culti, per prospera oblitterarentur. Factum ex eo senatusconsultum; viderent pontifices, qua retinenda firmandaque haruspicum. Eodem anno Cheruscorum gens regem Roma petivit, amissis per interna bella nobilibus; & uno reliquo stirpis regia, qui apud urbem habebatur, nomine Italus. Paternum huic genus è Flavio fratre Arminii; mater ex Catumero principe Cattorum erat: ipse forma decorus, & armis equisque in patrium nostrumque morem exercitus. Igitur Cæsar auctum pecunia, additis stipatoribus, hortatur gentile decus magno animo capessere. Illum primum Roma ortum, nec obsidem, sed civem, ira externum ad imperium. Ac primo latus Germanis adventus, atque eo magis, quod nullis discordiis imbutus pari in omnes studio ageret; celebrari, coli, modo comitatem & temperantiam nulli invisam, sapius vinolentiam ac libidines grata barbaris usurpans. Iamque apud proximos, jam longius clarescere, cum potentiam ejus suspectantes qui factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos, ac testificantur, adimi veterem Germania libertatem, & Romanas opes insurgere. adeo neminem iisdem in terra ortum, qui principem locum impleat; nisi exploratoris Flavii progenies supra cunctos attollatur? Frustra Arminium præscribi: cujus si filius hostili in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci, infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis. at si paterna Italo mens esset, non alium insensum arma contra patriam ac deos penates, quam parentes ejus exercuisse. His atque talibus magnas copias coëgere. Nec pauciores Italum sequebantur. non enim intrusisse ad invios, sed accitum memorabant. quando nobilitate ceteros antiret, virtutem experirentur, an dignum se patruus Arminio, avo Catumero praberet. nec patrem illi rubori esse, quod fidem adversus Romanos volentibus Germanis sumptam, numquam omisisset. falsi libertatis vocabulum obrendi ab eis, qui privatum degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias habeant. Adstrepebat huic alacre vulgus; & magno inter Barbaros proelio victor rex; dehinc secunda fortuna ad superbiam

biam prolapsus, pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus refectus, per lata, per adversa res Cheruscas adstrictabat. Per idem tempus Chauci nulla dissensione domi, & morte Sanquini aleres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incurfavere, duce Gannasco, qui natione Caninesas, auxiliariis & diu meritis, post transfuga, levibus navigiis praeabundus, Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus dices & imbelles esse. At Corbulo provinciam ingressus, magnam cura & mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quaeque habiles, per aestuaria & fossas adegit: lintribusque hostium depressis, & exturbato Gannasco; ubi praesentia satis composita sunt, legiones operum & laboris ignaras, populationibus laetantes, veterem ad morem reduxit; ne quis agmine decederet, nec pugnam nisi iussus iniret. Stationes, vigiliae, diurna nocturnaque munia, in armis agitabantur. Feruntque militem, quia vallum non accinctus; atque alium quia pugne tantum accinctus foret, morte punitos, quae nimia, & incertum an falso iacta vel aucta, originem tamen è severitate ducis traxere. intentumque & magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus levia credebatur. Ceterum is terror milites hostesque in diversum affecit. nos virtutem auximus: Barbari ferociam infregere. Et natio Frisiorum post rebellionem clade L. Apronii coeptam insensa, aut male fida, datis obsidibus confedit apud agres à Corbulone conscriptos. Idem senatum, magistratus, leges imposuit, ac ne iussa exuerent, praesidium immunivit; missis qui majores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannascum dolo aggredierentur, nec irritae aut degeneres insidiae fuere adversus transfugam & violatorem fidei. Sed cade ejus nota Chaucorum mentes, & Corbulo semina rebellionis praebebat: lata apud plerosque ita apud quosdam sinistra fama curulensem conciret? adversa in Republicam casura: sin prospero egresset, formidolosum pars virum insignem, & ignaro principi praegravem. Ideo Claudius adeo novam in

Germanias vim prohibuit, ut referri prasidia cis Rhenum juberet. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni, hæ litteræ redduntur. Ille re subita, quamquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios; nihil aliud prolocutus, quam *beatos quondam duces Romanos!* signum receptui dedit. Ut tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium & viginti millium spatio fossam produxit, qua incerta Oceani vetarentur. insignia tamen triumphi indulgit Cæsar, quamvis bellum negavisset. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaco recluserat specus quærendis venis argenti; unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, excodere rivos, quæque in aperto gravia, humum infra moliri. quis subactus miles, & quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum precantium imperatorem, ut quibus *permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret.* De origine Curtii Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa prompserim; & vera exsequi pudet. Postquam adolevit, sectator quæstoris cui Africa obtigerat, dum in opido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agitatur, oblata ei species muliebris ultra modum humanum, & audita est vox; *Tu es Rufe, qui in hanc provinciam pro consule venies.* Tali omine in spem sublatus, digressusque in urbem, & largitione amicorum, simul acri ingenio, quæsturam; & mox nobiles inter candidatos præturam principis suffragio assequitur: cum hisce verbis Tiberius dedecus natalium ejus velavisset. *Curtius Rufus videtur mihi ex se natus.* Longa post hæc senectæ, & adversus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia, ac postremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus, fatale præsagium implevit. Interea Romæ, nullis palam neque cognitis mox causis, Cn. Novius eques Romanus, ferro accinctus repperitur in cœtu salutantium principem. Nam postquam tormentis dila-

dilaniabatur, de se Novius confcios non edidit, incertum an occultans. Iisdem consulibus P. Dolabella censuit *spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum*, pecunia eorum qui *quæsturam* adipiscerentur. Apud majores virtutis id præmium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima juvenia consularum ac dictaturas inirent. Sed quæstores, regibus etiam tum imperantibus, instituti sunt: quod lex curiata ostendit, ubi L. Bruto repetita. Manlitque consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret. creatique primum Valerius Potitus, & Æmilius Mamercus, LXIII anno post Tarquinius exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein gliscen-
tibus negotiis, duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiaria jam Italia, & accedentibus provinciarum vestigalibus. Post lege Syl-
læ viginti creati supplendo senatui, cui judicia tradi-
derat, & quamquam equites judicia recuperavissent; quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut fa-
cilitate tribuentium gratuito concedebatur, donec
sententia Dolabellæ velut venundaretur. A. Vitellio,
L. Vipsanio consulibus, cum de supplendo senatu
agitaretur, primoresque Gallæ quæ comata appella-
tur, fœdera & civitatem Romanam pridem assécu-
ti, jus adipiscendorum in urbe honorum expete-
rent; multus ea super re variusque rumor, & studiis
diversis apud principem certabatur, asseverantium;
non adeo egram Italiam, ut senatum suppeditare urbi
sua nequiret. Suffecisse olim indigenas consanguineis po-
puli, nec panitere veteris Reip. Quin adhuc memora-
ri exempla, qua præscis moribus ad virtutem & glo-
riam Romana indoles prodiderit. An parum quod se ceteri
& Insu-
res curiam intruperint, nisi cætus alienigenarum
velut captivitas inferatur? quem ultra honorem residuis
nobilitum? aut si qui pauper è Latio senator foret? appre-
turos omnia divites illos, quorum avi proavique hospi-
tium nationum duces exercitus nostros ferro vique ceci-
derint; divum Iulium apud Alesiam obsederint. Ro-

centia hac. quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio & ara Romana manibus eorundem * prostratis. fruerentur sane vocabulo civitatis: insignia patrum, decora magistratuum, ne vulgarent. His atque talibus haud permotus princeps, & statim contra disseruit, & vocato senatu ita exorsus est: Majores mei (quorum antiquissimus Clausus origine Sabina, simul in civitatem Romanam & in familias patriciorum adscitus est) hortantur, uti paribus consilium Remp. capeßam, transferendo huc quod usquam egregium fuerit. Neque enim ignoro Iulios Alba, Coruncanios Camerico, Porcios Tusculo: & ne vetera scrutemur, Etruria Lucaniaque, & omni Italia, in senatum accitos. Postremo ipsam ad Alpes promotam, ut non modo singuli viris, sed terra gentesque in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domus quies, & adversus externa floruimus, cum Transpadani in civitatem recepti, cum soccie deductarum per orbem terra legionum, additis provincialium validissimum, fesso imperto subventum est. num poenitet Balbos ex Hispania, nec minus insignes viros à Gallia Narbonensi transivisse? Manent posteris eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedaemonii & Atheniensibus fuit, quamquam armis pollerent, nisi quod victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit. Advena in nos regnaverunt. Libertinorum filius magistratus mandari, non ut plerique fallantur, repens, sed priori populo factitatum est. At cum Senonibus pugnavimus, scilicet Volsci & Aequi, numquam adversam nobis aciem struxere! Capti à Gallis sumus, sed & Tusci obsides dedimus, & Samnitium jugum subivimus. Attamen si cuncta bella recenseas, nullum brevis spatio quam adversus Gallos confectum, continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus nostris mixti, aurum & opes suas inferant potius, quam separati habeant. Omnia P. C. qua nunc vetustissima creduntur, nova fuere. plebei magistratus post patricios; Latini post plebeios; ceterarum Italiae gentium post Latinos. Inveterasset hoc quoque: & quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit. Orationem principis secuto patrum consulto, primi Aedui senatorum in urbe jus adepti sunt.

sunt. datum id foederi antiquo, & quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant. Iisdem diebus in numerum patriciorum ascivit Caesar vetustissimum quemque e senatu aut quibus clari parentes fuerant: paucis jam reliquis familiarum quas Romulus *maiorum*, & L. Brutus *minorum* gentium appellaverant, exhaustis etiam quos dicitur Caesar lege Cassia, & princeps Augustus Lege Senia sublegeret. Lataque hæc in P. R. nuntia multo gaudio Censoris inhibentur. Famulos probis quonam modo senatu depelleret anxius, mitem & recens repertam, quam ex severitate prisca rationem adhibuit; monendo, secum quisque de se consultaret, poteretque sui exeundi ordinis. facilem ejus rei veniam & motus senatu, & excusatos simul propositurum: ut iudicium censorum ac pudor sponte cedentium permixti, ignominiam mollirent. Ob ea Viparianus consul retinuit, patrem senatus appellandum esse Claudium, quippe promiscuum patris patriæ cognomen: nova in Rempublica, non usitato vocabulo honoranda. Sed ipse cohibuit consulem ut nimium assentantem, condiditque lustrum, quo censæ sunt civium **LXXV.** centena, & **XLII.** millia. Isque illi finis incestiæ erga donum suam fuit, haud multo post, flagitia uxoris noscere ac punire aditus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas iam Messalina facilitate adulterorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat; cum abrupti dissimulationem etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminantium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat. Quippe non eo ventum, ut senatam principi opperirentur, insontibus innoxia consilia; flagitium manifestum, subsidium ab audacia petendum: adesse conscios paria metuentes. Se calibem, orbem, nuptiis, & adoptando Britannico paratum, ansam eandem Messalina potentiam, addita securitate si prævenirent Claudium, ut insidii incautum, ita ira properum. Sēgniter hæc voces acceptæ non amore in maritum; sed ne Silius summa adeptus, sperneret adulteram, scelusque inter ancipitia probatum, veris mox pretiis allimaret nomen tamen matrimonii concupivit.

ob magnitudinem infamiae, cuius apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra expectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Hostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat. Haud sum ignarus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnara & nihil reticente: nedum consulem designatum, cum uxore principis, praedicta die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causa, convenisse: atque illam audisse auspicum verba, subisse, sacrificasse apud deos, discubitu inter convivas, oscula, complexus, noctem denique actam licentia conjugali. Sed nihil compositum miraculi causa, verum audita scriptaque senioribus tradam. Igitur domus principis inhorruerat, maximeque quos penes potentia, & si res verterent, formido, non jam secretis colloquiis, sed aperte fremere; *Dum histrio cubiculum principis persultaverit, dedecus quidem illatum; sed excidium procul abfuisse: nunc juvenem nobilem, dignitate forma, vi mentis, ac propinquo consulatu, majorem ad spem accingi. nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset.* Subibat sine dubio metus reputantes, hebetem Claudium uxori devinctum, multasque mortes jussu Messallina patratas. Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate criminis praevaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausa aures etiam confitenti forent. Ac primo Callistus jam mihi circa necem Caesaris narratus, & Appianae caedis molitor Narcissus, flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere; num Messallinam secretis minis depellerent amore Sili, cuncta alia dissimulantes. deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt, Pallas per ignaviam; Callistus prioris quoque regiae peritus, & potentiam cautis quam acrioribus consiliis tutius haberi. Perstitit Narcissus, & solum id immutans, ne quo sermone praesciam criminis & accusatoris faceret; ipse ad occasiones intentus, longa apud Hostiam Caesaris mora, duas pellices, quam is corpori maxime

zime insueverat, largitione ac promissis, & uxore de-
 jecta plus potentia ostentando, perpulit delationem
 subire. Exin Calpurnia (id pellici nomen) ubi datum
 secretum Cæsaris genibus provoluta, nupsisse Messalli-
 nam Silio exclamat. simul Cleopatram, quæ idem op-
 operiens adstabat, an comperisset? interrogat: atque illa
 annuente, cieri Narcissum postulat. Is veniam in prae-
 ritum petens, quod ei cu Vellium, cu Plautium dissimula-
 visset, nec nunc adulteria obiecturum ait, no domum, servi-
 tia, & ceteros fortuna paratus reposceret; frueretur imo-
 iu, & redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales. an
 dissidium, inquit, tuum nosti? nam matrimonium Silii vi-
 dit populus, & senatus & miles: ac ni propere agis, teneb-
 urbem maritus. Tum potissimum amicorum vocat, pri-
 mumque rei frumentaria præfectum Turranium, post
 Lusium Getam prætorianis impositum, percontatur.
 Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circum-
 strepunt, iros in castra, firmaret prætorias cohortes, securi-
 tati antequam vindicta consuleres. Satis constat eo pa-
 vore offusum Claudium, ut identidem interrogaret,
 an ipse imperii potens? an Silius privatus esset? At Mes-
 sallina non alias solutior luxu, adulto autumno, simu-
 lacrum vindemix per domum celebra; urgeri præla,
 fluere lacus, & feminæ pellibus accinctæ assultabant,
 ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ. ipsa crine flu-
 xo, thyrsu quatens, iuxtaque Silius hedera vinctus,
 gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum-
 procaci choro. Ferunt Vellium Valentem lascivia in
 præliam arborei connisum, interrogantibus quid
 aspiceret? respondisse, tempestatem ab Hostia atrocem:
 sive ceperat ea species; seu foris lapsa vox in præsa-
 gium vertit. Non rumor interea, sed undique nuntiis
 incedunt, qui gnara Claudio cuncta, & venire promptum
 ultioni afferrent. Igitur Messallina Lucillianos in hor-
 tos, Silius dissimulando metu, ad munia fori digre-
 diuntur. Ceteris passim dilabentibus, aduere ceniu-
 riones, inditæque sunt vincula, ut quis reperiebatur
 in publico aut per latebras. Messallina tamen quam-
 quam res adversæ consilium adimerent, ire obviam
 & aspici à maximo, quod sæpe subsidium habuerat.

ob magnitudinem infamiae, cuius apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra exspectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Hostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat. Haud sum ignarus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnara & nihil reticente: nedum consulem designatum, cum uxore principis, praedicta die, adhibitis qui obfignarent, velut suscipiendorum liberorum causa, convenisse: atque illam audisse auspicum verba, subisse, sacrificasse apud deos, discubitu inter convivas, oscula, complexus, noctem denique actam licentia conjugali. Sed nihil compositum miraculi causa, verum audita scriptaque senioribus tradam. Igitur domus principis inhorruerat, maximeque quos penes potentia, & si res verterent, formido, non jam secretis colloquiis, sed aperte fremere; *Dum histrio cubiculum principis persultaverit, dedecus quidem illatum; sed excidium procul abfuisse: nunc juvenem nobilem, dignitate forma, vi mentis, ac propinquo consulatu, majorem ad spem accingi, nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset.* Subibat sine dubio metus reputantes, hebetem Claudium uxori devinctum, multasque mortes jussu Messallina patratas. Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate criminis praevaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausa aures etiam confitenti forent. Ac primo Callistus jam mihi circa necem Caesaris narratus, & Appianae caedis molitor Narcissus, flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitare; num Messallinam secretis minis depellerent amore Siliti, cuncta alia dissimulantes. deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt, Pallas per ignaviam; Callistus prioris quoque regiae peritus, & potentiam cautis quam acrioribus consiliis tutius haberi. Perstitit Narcissus, & solum id immutans, ne quo sermone praesciam criminis & accusatoris faceret; ipse ad occasiones intentus, longa apud Hostiam Caesaris mora, duas pellices, quam is corpori maxime

xime infueverat, largitione ac promissis, & uxore de-
 jecta plus potentia ostentando, perpulit delationem
 subire. Exin Calpurnia (id pellici nomen) ubi datum
 secretum Cæsaris genibus provoluta, nupsisse Messalli-
 nam Silio exclamat. simul Cleopatram, quæ idem op-
 periens adstabat, an comperisset? interrogat: atque illa
 annuente, cieri Narcissum postulat. Is veniam in prae-
 ritum petens, quod ei cu Vectium, cu Plautium dissimula-
 visset, nec nunc adulteria obiecturum ait, ne domum, ser-
 vitia, & ceteros fortuna paratus reposceret; frueretur imo-
 niu, & redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales. an
 dissidium, inquit, tuum nosti? nam matrimonium Silii vi-
 dit populus, & senatus & miles: ac ni propere agis, tene-
 urbem maritus. Tum potissimum amicorum vocat, pri-
 mumque rei frumentaria præfectum Turranium, post
 Lusium Getam prætorianis impositum, percuncta-
 tur. Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circum-
 strepunt, iret in castra, firmaret prætorias cohortes, securi-
 tati antequam vindicta consuleret. Satis constat eo pa-
 vore offusum Claudium, ut identidem interrogaret,
 an ipse imperii potens? an Silius privatus esset? At Mes-
 sallina non alias solutior luxu, adulto autumnino, simu-
 lacrum vindemiæ per domum celebra; urgeri præla,
 fluere lacus, & feminæ pellibus accinctæ assultabant,
 ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ. ipsa crine flu-
 xo, thyrsum quatiens, iuxtaque Silius hedera vinctus,
 gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum
 procaci choro. Ferunt Vectium Valentem lascivia in
 præaltam arborem connisum, interrogantibus quid
 aspiceret? respondisse, tempestatem ab Hostia atrocem:
 sive ceperat ea species; seu forte lapsa vox in præsa-
 gium vertit. Non rumor interea, sed undique nuntiis
 incedunt, qui gnara Claudio cuncta, & venire promptum
 ultioni afferrent. Igitur Messallina Lucillianos in hor-
 tos, Silius dissimulando metu, ad munia fori digre-
 diuntur. Cereris passim dilabentibus, affuere centu-
 riones, inditæque sunt vincula, ut quis reperiebatur
 in publico aut per latebras. Messallina tamen quam-
 quam res adversæ consilium adimerent, ire obviam
 & aspici à marito, quod sæpe subsidium habuerat.

haud segniter intendit : jussitque ut *Britannicus & Octavia in complexum patris pergerent*. Et Vibidiam virginum Vestalium vetustissimam oravit, *Pontificis maximi aures adire, clementiam expetere*. Atque interim tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat) spatium urbis pedibus emensa, vehiculo quo purgamenta horrores eripiuntur, Hosliensem viam intrat : nulla cujusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas pravaequebat. Trepidabatur nihilominus à Casare, quippe Getæ pratorii præfecto haud satis fidebat, ad honesta seu prava juxta levi. Ergo Narcissus, assumptis quibus idem metus, non aliam spem incolumitatis Caesaris affirmat, quam si jus militum uno illo die in aliquem libertorum transferret; seque officit suspecturum. Ac ne, dum in urbem vehitur, ad poenitentiam à L. Vitellio, P. Largo Cæcina mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit, sumitque. Crebra post hæc fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusset flagitia uxoris, aliquando ad memoriam conjugii, & infantiam libertorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium quam *ô facinus! ô scelus!* Instabat quidem Narcissus *aperire ambages, & veritatem facere* : sed non ideo pervicit, quin suspensa & quo duceretur inclinatura responderet; exemploque ejus Largus Cæcina uteretur. Et jam erat in aspectu Messallina, clamitabatque *audiret Octavia & Britannici matrem*; cum obstreperet accusator, *Silium & nuptias referens* : simul codicillos libidinum indices tradidit, quibus visus Caesaris averteret. Nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes liberi; nisi Narcissus *amoveri eos* jussisset : Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, *ne indefensa conjunx exitio daretur*. Ergo audientem principem, & fore diluendi criminis facultatem respondit; *Iret interim virgo, & sacra capefferet*. Mirum inter hæc silentium Claudii : Vitellius ignaro propior : omnia libertis obediebant, *patescere domum adulteri, atque illuc deduci imperatorem* jubet. Ac primum in vestibulo effigiem patris Silii consulto senatus abolitam, demonstrat; tum quidquid habitum Nerionibus

gonibus & Drusis, in pretium probri cessisse. incensumque & ad minas prorumpentem, castris infert, parata concione militum; apud quos, præmonente Narcisso, pauca verba fecit: nam & si iustum dolorem, pudor impediēbat. Cohortium clamor de hinc continuus, nomina rerum & pœnas fligitantium: admotusque Silius tribunali, non defensionem, non moras tentavit, precatus ut mors acceleraretur. eadem constantia & illustres equites Romanos cupidos maturæ necis fecit. Titium Proculum custodem à Silio Messallinæ datum, & indicium offerentem Vedium Valentem, & confessum, & Pompejum Urbicum, ac Saufellum Trogum ex consciis trahi ad supplicium jubet. Decius quoque Calpurnianus vigilum præfectus, Sulpicius Rufus ludi procurator, Iuncus Virgilianus senator, eadem pœna affecti. Solus Mnesther cunctationem attulit, dilaniata veste clamitans, aspiceret verberum notas, reminisceretur vocis, qua se obnoxium iussis Messallina dedisset. Aliis largitione aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam ante pereundum fuisse, si Silius rerum potiretur. Commotum his & primum ad misericordiam Cæsarem perpulere liberti, ne tot illustribus viris interfecdis, histrioni consuleretur: sponte an cœctus tam magna peccavisset, nihil referre. Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est. is modesta juventa, sed corpori insigni, accitus ultro, noctemque intra unam à Messallina proturbatus erat, paribus lasciviis ad cupidinem & fastidia. Suilio Cesonino, & Plautio Laterano mors remittitur: huic ob patrui egregium meritum; Cesoninus vitiis proteclus est, tamquam in illo fœdissimo cœctu passis muliebriis. Interim Messallina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces, nonnulla spe, & aliquando ira: tanta inter extrema superbia agebat. Ac ni eadem ejus Narcissus properavisset, verterat perniciēs in accusatorem. Nam Claudius domum regressus, & tempestivis epulis delinitus, ubi vino incaluit, iri jubet, nuntiarique misera (hoc enim verbum usum ferunt) dicendam ad causam postera die adisset.

Quod ubi auditum, & languescere ira, redire amor, ac si cunctarentur, propinqua nox, & uxorii cubiculi memoria timebantur; prorumpit Narcissus, denuntiatque centurionibus & tribuno qui aderant, *exsequi eadem: ita imperatorem jubere*. cultos & exactor è libertis, Euodus datus. Isque raptim in hortos prægressus, reperit fusam humi, assidente matre Lepida quæ florenti filia haud concors, supremis ejus necessitatibus ad miserationem evicta erat; suadebatque *ne percussorem opperiretur. transisse vitam, neque aliud quam morti decus quarendum*. Sed animo per libidines corrupto, nihil honestum inerat. lacrymæque & questus irriti ducebantur; cum impetu venientium pullæ fores, astititque tribunus per silentium, at libertus increpans multis ac servilibus probris. Tunc primum fortunam suam introspectit, ferrumque accepit, quod frustra jugulo ac pectori per trepidationem admo-vens, ictu tribuni transfigitur: corpus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti *perisse Messallinam*, non distincto sua an aliena manu: nec ille quasi- vit; poposcitque poculum, & solita convivio celebra- vit. Nec secutis quidem diebus, odii, gaudii, iræ, tristitiæ, ullius denique humani affectus signa dedit, non cum latantes accusatores aspiceret, non cum filios mærentes, Iuvitque oblivionem ejus senatus, censendo *nomen & effigies privatis ac publicis locis demovendas*. decreta Narcisso *quæstoria insignia*, levissimum fastigii ejus, cum secundum Pallantem & Callistum ageret, honesta quidem, sed ex quibus deterrima orirentur, flagitiis inultris.

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSU DIVI
AVGVSTI ANNALIVM
LIBER XII.

Breviarium Libri XII.

Claudius uxorem quarit: uxores ipsum. Liberti alii aliam commendant. Agrippina aliiu prelatu. Dolus in Silanum, administro Vitellio: cujus artibus inducti senatus populusque probant infames nuptias. Lex pro incesto. Seneca post exilium praeest Neroni: cui sponsa Octavia. Parthi regem Roma petunt Meherd. quem à Claudio missum Cassius in regnum ducere conatur. fraudi & imperitia obfuit. Gotarzes fraude ac praelio victor obit. Mithridates Ponti regnum affectat: Cotys & Rom. resistunt. Is pellunt hostem. Vspen expugnant. Zorfinis deserit Mithridatem: qui supplex Eunoni per eum à Principe veniam orat. & impetrat. Romam ducitur. Lollia evertitur, & Calpurnia. Pomarium urbi prolatum. Nero à Claudio adoptatus instinctu Pallantii. Britan. depressus. Colonia Agripp. ducta. Casti latrones victi. Vanus Suevorum rex à suis victus, regnum cedit alii. In Eritannia turba: quibus obsistit Ostorius. Icenii Cangi. Erigantes. Caractacus rex praelium in Romanos ausus: ab Ostorio vincitur, & cum suis Romam perducitur, ostentaturq; Mascule Casarem alloquitur. veniam impetrat. Britanni vires reparant. Ostorius moritur, cui Didius succedit. Venuzium Britan. dux. Cartismandua. Nero in viros transit. Britannico praefertur: comitatu fide nudatur. Burrhus prat. praf. Agrippin. Vitell. Prodigia. Roma. caritas annona. Bellum inter Armen. & Hi-

ber. qua occasione exortum. Rhadamist. Mithridat. Praefecti Romani perfidia. Rhadamistus Mithridatem vinculi onerat, & cum suis interimit. Romani de ultione deliberant. Peligni conatus infelix. Parthi Armen. invadunt. Rhadamistus à suis pellitur. Zenobia. Furius relegatus. S. C. de mathem. & fem. libid. Adulatio in Pallantem. Felix & Ventidius turbant Iudaeam: Quadratus componit. In Cilicia motus, quem sedat Antiochus rex.

Lacus Fucinus emissus cum periculo. Nero ducit Octaviam. Stat. Taurus eversus, Procuratorum potestas aucta. Cois immunitas concessa. Byzant. tributum remissum. Ejus loci situs. Prodigia Claudiana necis. Agrippina in Lepidam amulatio. Narcissi libera voces. Claudius agrotat: veneno perit. Mors ejus celata dum Nero imperium capeffit. Funus & consecratio Claudii.

Æde Messalinæ convulsa principis domus, orto apud liberos certamine, quis deligeret uxorem Claudio caliti vitæ intonanti, & conjugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu femina exarserant, suam quæque nobilitatem, formam, opes contendere. ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paullinam, M. Lollii consularis filiam, & Iuliam Agrippinam Germanico genitam: huic Pallas, illi Callistus, fautores aderant, at Ælia Petina è familia Tiberonum, Narcisso fovebatur. Ipse modo huc, modo illuc ut quemque suaderentium audierat promptus, discordantes in concilium vocat, ac promere sententiam, & adicere rationes jubet. Narcissus vetus matrimonium, familiam communem (nam Antonia ex Petina erat) nihil in penatibus ejus novum disserebat, si sœta conjunx rediret, haudquaquam novæ calibus odii usura in Britannicum & Octaviam, proxima suis pignora Callistus improbatam longo dissidio, ac si rursus assumeretur, eo ipso superbam: longeque rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, vacuam amulatione

ne, & privignia parentis loco futuram. At Pallas id maxime in Agrippina laudare, quod Germanici nepotem secum traheret, dignum prorsus imperatoria fortuna, stirpem nobilem & familia Claudia, qua posteros conjungeret, ne femina experta fecunditatis, integra juventa, claritudinem Caesarum aliam in domum ferret. Prævalere hæc adjuta Agrippinæ illecebris, quæ ad eum per speciem necessitudinis crebro ventitando pellicit patium, ut prælata ceteris, & nondum uxor, potentia uxoria jam uteretur. Nam ubi sui matrimonii certa fuit, siuere majora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Ænobarbo genuerat, & Octaviæ Caesaris filia moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Caesar, juvenemque & alia clarum, insigni triumphalium, & gladiatorii munieris magnificentia, protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui non iudicium, non odium erat, nisi indita & iusta. Igitur Vitellius nomine Censoris, serviles fallacias obtegens, ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinæ pararet, consiliis ejus implicari, serere crimina in Silanum, cui sane decora & procax soror Iunia Calvina haud multum ante Vitellii nuptus fuerat, hinc initium accusationis, fratrumque non incestum, sed incustodium amorem ad infamiam traxit. & præbebat Caesar aures, accipiendis adversum generum suspicionibus caritate filiaæ promptior. At Silanus insidiarum nescius, ac forte eo anno prætor, repente per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem senatu, lustroque condito. simul affinitatem Claudius diremit; adactusque Silanus ejurare magistratum, & reliquas præturæ dies in Eprum Marcellum collatus est. C. Pompejo Q. Verannio Coss. pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium, jam fama, jam amore illicito firmabatur, nec dum celebrare solennia nuptiarum audebant, nullo exemplo deductæ in domum patris fratris filia. Quin & incestum, ac si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. Nec ante omiſſa cunctatio. quam Vitellius suis artibus
id

id perpetrandum sumpsit. Percunctatusque Casarem, an jussis populi, an auctoritati senatus cederet? ubi ille unum se civium, & consensui imparem respondit, opperiri intrapalatinum jubet. ipse curiam ingreditur, summamque Reip. agi obtestans, veniam dicendi ante alios exposcit, orditurque: Gravissimos principis labores, qui orbem terra capeffat, agere adminiculis, ut domestica cura vacuus, in commune consulat. quod porro honestius censoria mentis levamen, quam assumere conjugem prosperis dubiisque sociam? cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxus aut voluptatibus assuefactus, sed qui prima ab juvenia legibus obtemperavisset. Postquam hæc favorabili oratione præmisit, multaue patrum assentatio sequebatur: capto rursus initio, Quando maritandum principem cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobilitate, puerperis, sanctimonia insignem. Nec diu anquirendum, quin Agrippina claritudine generis anteiret: datum ab ea fecunditatis experimentum: & congruere artes honestas. Id vero egregium, quod provisum deum vidua jungeretur principi, sua tantum matrimonia experto, audivisse à parentibus, vidisse ipsos, arripere conjuges ad libita Casarum: procul id à præsentis modestia. statueretur imo documentum, quo uxorem imperator..... acciperet. At enim nova nobis in fratrum filias conjugia. sed aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita. & sobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebuisse. morem accommodari prout conducas, & fore hoc quoque in his qua mox usurpentur. Haud defuere qui certatim, si cunctaretur Casar, vi acturas testificantes, erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, populumque Romanum eadem rogare clamitat. Nec Claudius ultra expectato, obvium apud forum præbet se gratantibus; senatumque ingressus decretum postulat, quo iusta inter patruos fratrumque filias nuptia etiam in posterum statuerentur. Neque tamen repertus est, nisi unus talis matrimonii cupitor, Talledius Severus eques Romanus, quem plerique Agrippina gratia impulsum ferebant. Versa ex eo civitas, & cuncta feminæ obediebant, non per lasciviam, ut Messallina, rebus Romanis illudenti. adductum, quasi virile servi-

tium:

tium: palam severitas, ac sapius superbia: nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret. cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur. Die nuptiarum Silanus sibi mortem conscivit: siue eo usque spem vitæ produxerat; seu delecto die, augendam ad invidiam. Calvina soror ejus Italia pulsa est. Addidit Claudius, *sacra ex legibus Tullii regis piaculæque apud lucum Diana per pontifices danda*: inridendibus cunctis, quod poenæ procurationesque incesti id temporis exquirerentur. At Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exilii pro Annao Seneca, simul præturam impetrat, latum in publicum rata, ob claritudinem studiorum ejus, utque Domitii pueritia tali magistro adolesceret, & consiliis ejusdem ad spem dominationis uterentur. quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficii, & insensus Claudio dolore injuriæ credebatur. Placitum dehinc non ultra cunctari, sed designatum consulem Memmium Pollionem ingentibus promissis inducunt, sententiam expromere, qua oraretur Claudius, *despondere Octaviam Domitio*. quod ætati utriusque non absurdum, & majora petefacturum erat. Pollio haud disparibus verbis, ac nuper Vitellius, censer; despondeturque Octavia. ac super priorem necessitudinem, sponsus jam & gener Domitius æquari Britannico, studiis matris, arte eorum quæ ob accusatam Messalinam ultio ex filio timebatur. Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum, ut rettuli, Meherdatem missi, senatum ingrediuntur. mandataque in hunc modum incipiunt: *Non se sorderi ignaros, nec defectione à familia Arsacidarum venire; sed filium Vononis, nepotem Phrahati, accersere adversus dominationem Gotarzi, nobilitati plebique juxta intolerandam. Iam fratres, jam propinquos, jam longius sitos, cadibus exhaustos: adjici conjuges gravidas, liberos parvos, dum socors domi, bellis infaustus, ignaviam savitia tegat. Veterem sibi ac publice ceptam nobiscum amicitiam; & subveniendum socii virium amulu, cedentibusq; per reverentiam. Ideo regum obsides liberos dari, ut si domestici imperii tadeat, sit regressus ad principem patresq; quorum moribus assuesfactus rex melior ascisceretur. Vbi hæc atque talia dissertavere, incipit orationem Caesar*
de

plum juxta, equos venatui adornatos fistant. equi ubi phae-
 etras telis onustas acceperunt, per saltus vagi, nocte de-
 mum vacuis phaeetris, multo cum anhelitu redeunt.
 Rursus deus, qua silvas pererraverit, nocturno visu de-
 monstrat: reperiunturque fusae passim feræ. Ceterum
 Gotarzes nondum satis aucto exercitu, flumine Corma
 pro munimento utitur; & quamquam per insectationes &
 nuntios ad prælium vocaretur, neſcere moras, locos
 mutare, & missis corruptoribus, exuendam ad fidem
 hostes emercari. Ex quibus Izates Adiabenus, mox Ab-
 barus Arabum cum exercitu, abscedunt, levitate gentili,
 & quia experimentis cognitum est, Barbaros malle
 Roma petere Reges quam habere. At Meherdates va-
 lidis auxiliis nudatus, ceterorum prodicione suspectus;
 quod utrum erat reliquum, rem in casum dare, præ-
 lioque experiri statuit. Nec deſtavit pugnam Gotar-
 zes, deminutis hostibus ferox. Concuſsumque magna
 cade, & ambiguo eventu: donec Carrhenem proſti-
 gatis obverſis longius eveſtum, integer à tergo globus
 circumveniret. Tum omni ſpe perdita, Meherdates pro-
 miſſa Parrhacis paterni clientis ſecutus, dolo ejus vincit-
 ur, traditurque victori. Atque illi non propinquum, ne-
 que Arcacii de gente, ſed alienigenam & Romanum in-
 crepans, auribus deciſis vivere jubet, oſtendit clemen-
 tiæ ſuæ, & in nos dehoneſtamento. Dein Gotarzes
 morbo obit, accuſusque in regnum Vonones, Mædos
 tum præſidens. Nulla huic proſpera aut adverſa quæ
 memoraretur brevi & inglorio imperio perfunctus eſt;
 reſque Parthorum in filium ejus Vologeſen tranſlatæ.
 At Mithridates Boſporanus amiſſis opibus vagus, poſt-
 eaquam Didium ducem Romanum, roburque exercitus
 abiſſe cognoverat; relictos in novo regno Cotyn juven-
 ta rudem, & paucas cohortium cum Julio Aquila Equi-
 te Romano: ſpretis utriſque, concire nationes, illicere
 perſugas, poſtremo exercitu coacto, regem Dandari-
 darum exiurbat, imperioque ejus potitur. Quæ ubi co-
 gnita, & jam jamque Boſporum invaſurus habebatur,
 diſſiſi propriis viribus Aquila, & Cotys, quia Zorſines
 Soracorum rex hoſtilia reſumpſerat, externas & ipſi
 gratias quaſivere, miſſis legatis ad Eunonem, qui Ad-
 orſorum genti præcellebat. Nec fuit in arduo ſocietas,
 poten-

potentiam Romanam adversus rebellem Mithridatem ostentantibus. Igitur pepigere, *equestribus praeliis Eunones certaret; obsidia urbium Romani capefferent.* Tum composito agmine incedunt: cujus frontem & terga, Adorsi; media cohortes, & Bosporani tutabantur, nostris in armis. Sic pulsus hostis, ventumque Sezam opidum Dandaricæ, quod desertum à Mithridate, ob ambiguos popularium animos obtineri relicto ibi præsidio visum. Exin in Soracos pergunt. & transgressi amnem Pandam, circumveniunt urbem Vспен, editam loco, & moenibus ac fossis munitam; nisi quod moenia non saxo, sed cratibus & vimentis, ac media humo adversum inrumpentes invalida erant: eductæque altius turres, facibus atque hastis turbabant obsessos. ac ni prælium nox diremisset, cœpta patratæque expugnatio eundem intra diem foret. Postero misere legatos, *veniam liberis corporibus orantes; servicii decem millia* offerebant. quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos sævum, tantam multitudinem custodia cingere arduum: ut belli potius jure caderent. Datumque militibus, qui scalis evaserant, signum cordis. Excidio Vспенium metus ceteris injectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimenta, impediti vel eminentes loci amnesque & urbes juxta perumperentur. Igitur Zorlines diu pensitato, Mithridatisne rebus extremis, an patrio regno consuleret; postquam prævaluit gentilis utilitas, datis obsidibus, apud effigiem Caesaris procubuit; magna gloria exercitus Romani, quem incruentum & victorem, tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit; quia navium quasdam, quæ mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumvenere barbari, præfecto cohortis, & plerisque centurionum interfectis. Interea Mithridates nullo in armis subsidio, consultat cujus misericordiam experiretur. Frater Cotys proditor olim, deinde hostis, metuebatur: Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa ejus magni penderentur: Ad Eunonem convertit, [nullis] propriis odiis infensum, & recens conjuncta nobiscum amicitia validum. Igitur cultu vultuque quam maxime ad præ-

presentem fortunam comparato, regiam ingreditur,
 genibusque ejus provolutus, *Mithridates*, inquit, *ter-*
ra marique Romanis per tot annos quasitus, sponte ad-
sum. Vire ut voles prole magni Achemenii, quod mihi
solum hostes, non abstulerunt. At Eunones claritudine
 viri, mutatione rerum, & prece haud degenerare per-
 motus, allevat supplicem, laudatque quod gentem
Adorsorum, quod suam dexteram petenda venia delege-
rit. Simul legatos litterasque ad Casarem in hunc mo-
 dum mittit: *Po. Romani imperatoribus magnarumque*
nationum regibus, primam ex similitudine fortuna ami-
citiam: sibi & Claudio, etiam communionem victoria
esse. Bellorum egregios fines, quotiens ignoscendo transi-
gatur. Sic Zorini victo nihil ereptum. Pro Mithridate.
quando gravius meretur, non potentiam, neque regnum
precari; sed ne triumpharetur, neve penas capite expende-
ret. Atque Claudius, quamquam nobilitatibus exter-
 nis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto
 salutis, an repetere armis rectius foret. Hinc dolor in-
 juriarum, & libido vindictæ adigebat. Sed dissierebatur
 contra: *Suscipi bellum avio itinere, importuoso mari:*
ad hoc reges feroces; vagos populos; solum frugum egens:
tum tadium ex mora, pericula ex properantia, modicam
victoribus laudem, ac multum infamia si pellerentur. quin
arriperet oblata, & servaret exulem: cui inopi quanto
longiorem vitam, tanto plus supplicii fore. His permotus
 scripsit Eunoni, meritum quidem novissima exempla
Mithridatem, nec sibi vim ad exequendum deesse: verum
ita majoribus placitum, quantapervicacia in hostem, tanta
beneficentia adversus supplices utendum. nam triumphos
de populis regnisque integris adquiri. Traditus post hæc
 Mithridates, vectusque Romam per Iunium Cilonem
 procuratorem Ponti, ferocius quam pro fortuna
 dissiervisse apud Casarem ferebatur. Elataque vox
 ejus in vulgum hisce verbis: *Non sum remissus ad te,*
sed reversus: vel si non credis, dimitte & quare. vultu
 quoque interrito permansit, cum rostra juxta, custo-
 dibus circumdatus, visui populo præberetur. Consu-
 laria insignia Ciloni, Aquilæ prætorii decernuntur.
 Iisdem consulibus atrox odii Agrippina, ac Lellia
 insensa, quod secum de matrimonio principis certa-
 visset;

visset; molitur crimina, & accusatorem, qui obijceret Chaldaos, magos, interrogatumque Apollinus Clarii simulacrum super nuptiis imperatoris. Exin Claudius inaudita rea, multa de claritudine ejus apud senatum præfatus, sorore L. Volusii genitam, majorem ei patrum Costam Messallinum esse, Menno quondam Regulo nuptam (nam de Casaru nuptiis consulto reticebat) addidit perniciosam in Rempub. consilia, & materiem sceleri detrahendam. Præ in publicatis bonis, cederet Italia. Ita quinquagies sestertium ex opibus immensis exuli relictum. Et Calpurnia illustris femina pervertitur, quia formam ejus laudaverat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone. unde vis Agrippinæ citra ultima stetit, in Lolliam mittitur tribunus, à quo ad mortem adigeretur. Dominatus & lege repetundarum Cadius Rufus, accusantibus Bithynis. Galliæ Narbonenti ob egregiam in patres reverentiam datum, ut senatoribus ejus provincia, non exquisita principis sententia, jure quo Sicilia haberetur, res suas inviscereliceret. Ituræque & Judæi, defunctis regibus Sohemmo atque Agrippa, provincia Syriæ additi. Salutis augurium quinque & viginti annis omissum repei, ac deinde continuari placium. Et pomœrium urbis auxit. Casar more prisco; quo iis qui proulere imperium, etiam terminos urbis propagare datur. Nec tamen duces Romani, quumquam magnis nationibus subactis, usurpaverant, nisi L. Sylla, & divus Augustus. Regum in eo ambitio, vel gloria varie vulgata. Sed initium condendi, & quod pomœrium Romulus posuerit, noscere haud absurdum reor. Igitur à foro boario, ubi arcum tauri simulacrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi opidi cœpius, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatiis interjecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Consi, mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Latium: forumque Romanum & Capitolium non à Romulo, sed à T. Tatius additum urbi credidere. Mox pro fortuna pomœrium auctum. Et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu, & publicis actis præscriptum. C. Annius M. Sulpio COSS. adoptio in Domitium auctoritate Pallantis festinatur qui obstrictus Agrippinæ ut conciliator nuptiarum, & mox supro
ejus

ejus illigatus, stimulabat Claudium, consuleret Reipub.
 Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud divum
 Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse pri-
 vignos: à Tiberio, super propriam stirpem, Germanicum
 assumptum. Se quoque accingeret juvene, partem curarum
 capeßituro. His evictus, biennio majorem nam Domi-
 tium filio anteposuit, habita apud senatum oratione in
 eundem, quem à libertis acceperat, modum. Adnota-
 bant periti, nullam ante hac adoptionem inter patricios
 Claudios reperiri. eosque ab Atto Claudio continuos
 duravisse. Ceterum actæ Principi grates, quæsitore in
 Domitium adulatione. Rogataque lex, quæ in familiam
 Claudiam & nomen Neronis transfret. Augetur & Agrip-
 pina cognomento Augusta. quibus patris, nemo adeo
 expers misericordiae fuit, quem non Britannici fortunæ
 moeror afficeret. desolatus paulatim etiam servilibus
 ministeriis. per intempestiva novercæ officia, in ludibria
 vertebat, intelligens falsi. neque enim segnem ei fuisse
 indolem ferunt, siue verum, seu periculis commendatus
 retinuit famam sine experimento. Sed Agrippina, quo
 vim suam sociis quoque nationibus ostendaret, in opi-
 dum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos colo-
 niamque deduci impetrat; cui nomen inditum ex voca-
 bulo ipsius. Ac forte acciderat, ut eam gentem Rheno
 transgressam avus Agrippa in fidem acciperet. Iisdem
 temporibus in superiore Germania trepidatum, adventu
 Cattorum latrocinia agitantium. Deinde L. Pomponius
 legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas, addito equite
 alario, monuit, ut antecirent populos, vel dilapsis im-
 provisi circumfunderentur. Et secuta consilium duis in-
 dustria militum, divitisque in duo agmina, qui laxum
 iter petiverant, recens reversos, pradaque per luxum
 usos, & somno graves circumvenere. Aucta latitia,
 quod quosdam è clade Variana, quadragesimum post
 annum, servitio exemerant. At qui dextris & propiori-
 bus compendiis ierant, obvio hosti & aciem auso, plus
 cladis faciunt. Et præda fama que onusti, ad montem
 Taunum revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus
 opperiebatur, si Catti cupidine ulciscendi casum pugnae
 præberent. Illi metu ne hinc Romanus, inde Cherusci,
 cum quibus æternum discordant, circumgredierentur, le-
 gaces

gatos in urbem & obsides misere. decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud posteros, in quibus carminum gloria præcellit. Per idem tempus Vannius Suevis à Druso Casare impositus, pel-
litur regno: prima imperii ætate clarus acceptusque po-
pularibus; mox diuturnitate in superbiam mutans, &
odio accolarum, simul domesticis discordiis circumven-
tus. Auctores fieri Iubillius Hermundurorum rex, &
Vangio ac Sido sorore Vannii geniti. Nec Claudius,
quamquam sæpe oratus, arma certantibus barbaris in-
terposuit, *intum Vannio perfugium promittens si pelle-*
retur. scripsitque P. Atellio Histro, qui Pannoniam præ-
sidebat, *legionem ipsaque e provincia lecta auxilia, pro*
ripa componeret, subsidio victis, & terrori adversus victo-
res, ne fortuna elati, nostram quoque pacem turbarent.
nam vis innumera Ligii, aliæque gentes adventabant,
fama ditis regni, quod Vannius XXX per annos præda-
tionibus & vestigalibus auxerat. Ipsi manus propria pe-
dites, eques è Sarmatis Iazygibus erat, impar multi-
tudini hostium: eoque castellis sese defensare, bellum-
que ducere statuerat. Sed Iazyges obsidionis impatientes,
& proximos per campos vagi, necessitudinem
pugnæ attulere, quia Ligius Hermundurisque illic in-
gruerant. Igitur digressus castellis Vannius, funditur
proelio: quamquam rebus adversis, laudatus, *quod &*
pugnam manu capeßit, & corpore adverso vulnera excep-
pit. Ceterum ad classem in Danubio opperientem per-
fugit. Secuti mox clientes, & acceptis agris, in Pan-
nonia locati sunt. Regnum Vangio ac Sido inter se par-
tivere, egregia adversus nos fide subjectis suone an ser-
vitii ingenio, dum adipiscerentur dominationes multa
caritate, & majore odio postquam adepti sunt. At in
Britannia P. Ostorium prætorem turbidæ res exce-
pere, effusis in agrum sociorum hostibus, eo violenti-
us, quod novum ducem exercitu ignoto, & cœpta
hieme, iturum obviam non rebantur. Ille gnarus pri-
mis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas cohortes
rapit: & cæsis qui restiterunt, disiectos confectatus,
ne rursus conglobarentur, infensaque & infida pax
non duci, non militi requiem permetteret; detrahe-
re arma suspectis, cinctosque castris Antonam & Sabri-
nam

nam fluvios cohibere parat. Quod primi Icenī abnuere, valida gens, nec prœliis contusi, quia societatem nostram volentes acceſſerant. hisque auctoribus circumjectæ nationes locum pugnae delegere, septum agresti aggere & aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perumpere aggreditur, & distributis cohortibus, turmas quoque peditum ad munia accingit. Tunc dato signo perfringunt aggerem, suisque claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis, & obseptis effugiis, multa & clara facinora fecere. Qua pugna filius legati M. Ostorius servati civis decus meruit. Ceterum clade Icenorum compositi qui bellum inter & pacem dubitabant: & ductus in Canagos exercitus. Vastati agri, prædæ passim actæ; non ausis aciem hostibus, vel si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Iamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam aspectat; cum ortæ apud Brigantes discordiæ retraxere ducem, destinationis certum, ne nova moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis qui arma cœptabant interfectis, in reliquos data venia, refedere: Silurum gens, non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exercebat, castrisque legionum premenda foret. Id quo promptius veniret, colonia Camalodunum valida veteranorum manu deducitur in agros captivos, subsidium adversus rebelles: & imbuendis sociis ad officia legum. Itum inde in Siluras, super propriam ferociam, Caractaci viribus confisos: quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut ceteros Britannorum imperatores præmineret. Sed tum astu, locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas, additisque qui pacem nostram metuebant, novissimum casum experitur; sumpto ad prælium loco, ut aditus, abcessus, cuncta nobis importuna, & suis in melius essent. Tunc montibus arduis, & si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa præstruit: & præstuebat amnis vado incerto, caterva-

que * majorum pro munimentis constiterant. Adhuc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda spe; aliisque belli incitamentis. Enimvero Caractacus huc illuc volitans, *illum diem, illam aciem testabatur, aut recipienda libertatis, aut servitutis aeterna initium fore.* vocabatque nomina majorum, qui dictatorem Cæsarem pepulissent: quorum virtute vacui à securibus & tributis, intemerata conjugum & liberorum corpora retinerent. Hæc atque talia dicenti, adstreperere vulgus; gentili quisque religione obstringi, *non telis, non vulneribus cessuros.* Obstupefecit ea alacritas ducem Romanum: simul objectus amnis, additum vallum, imminetia juga, nihil nisi atrox & propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prælium poscere, *cuncta virtute expugnabilia* clamitare, præfectique ac tribuni paria discentes, ardorem exercitus incendebant. Tum Ostorius, circumspectis quæ impetrabilia, quæque pervia, ducit insensos, amnemque haud difficulter evadit. Vbi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos, & pleræque cædes oriebantur. Postea quam facta restudine, rudes & informes saxorum compages distractæ, parque cominus acies, decedere Barbari in juga montium. Sed eo quoque irrupere ferentarius gravisque miles: illi telis assultantes; hi conferto gradu, turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina: & si auxiliaribus resisterent, gladiis ac pilis legionariorum; si huc verterent, spatibus & hastis auxiliarium sternerantur. clara ea victoria fuit, captaque uxore & filia Caractaci, fratres quoque in deditionem accepti. Ipse (ut ferme intura sunt adversa) cum fidem Carismanduæ reginæ Brigantum petivisset, vincius ac victoribus traditus est, nono post annò quam bellum in Britannia coëptum. Unde fama ejus evecta insulas, & proximas provincias pervagata, per Italiam quoque celebrabatur: avebantque visere, quis ille tot per annos opes nostras sprevisset. Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomen erat. & Cæsar dum suum

suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe ut ad insigne spectaculum populus. Stetere in armis prætoriae cohortes, campo qui castra præjacet. Tunc incedentibus regiis clientelis phaleræ torquesque, quæque externis bellis quæsierat, traducta; mox fratres, & conjunx & filia: postremo ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu. At non Caractacus aut vultu demisso, aut verbis misericordiam requirens, ubi tribunali astitit, in hunc modum loquutus est: *Si quanta nobilitas & fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuissent; amicus potius in hanc urbem, quam capius venissem: neque dedignatus esses claris majoribus ortum, pluribus gentibus imperitantem sœdere pacis accipere. Prasens fors mea, ut mihi informis; sic tibi magnifica est, habui equos, viros, arma, opes. quid mirum, si hac invitum amisi? Num si vos omnibus imperitare vultis, sequitur ut omnes servitutem accipiant? Si statim deditus traderer; neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset: & supplicium mei oblivio sequeretur. at si incolumem servaveris, aeternum exemplar clementia ero. Ad ea Cæsar veniam ipsique, & conjugi, & fratribus tribuit. Atque illi vinclis exsoluti, Agrippinam quoque haud procul alio suggestu conspicuam, iisdem quibus principem laudibus gratibusque venerati sunt. novum sane, & moribus veterum insolitum, feminam signis Romanis præfidere, ipsa semet partem majoribus suis imperii sociam ferebat. Vocati posthac patres, multa & magnifica super captivitate Caractaci disseruere; neque minus id clarum, quam cum Siphacem P. Scipio, Persen L. Paulus, & si qui alii victos reges populo Ro. ostendere. Censentur Ostorio triumphi insignia; prosperis ad id rebus ejus, mox ambiguis: sive quod amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit; sive hostes miseratione tanti regis, acrius ad ultionem exarsere. Præfectum castrorum, & legionarias cohortes exstruendis apud Siluras præditiis relictas, circumfundunt. Ac ni cito vicis & castellis proximis subventum foret; copiarum occisione occu-*

cubuissent. Præfectus tamen & octo centuriones, ac promptissimus quisque manipulus cecidere. nec multo post pabulantis nostros, ipsasque missas ad subsidium turmas profligant. Tum Ostorius cohortes expeditas exposuit: nec ideo fugam sistebat, ni legiones prælium exceperissent. earum robore æquata pugna, dein nobis pro meliore fuit. effugere hostes tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc prælia, & sæpius in modum latrocinii: per saltus, per paludes; ut cuique sors, aut virtus: temere, proviso; ob iram, ob prædam; jussu, & aliquando ignarus ducibus. ac præcipua Silurum pervicacia. quos accendebat, vulgata imperatoris Ro. vox; *ut quondam Sugambri excisi, & in Gallias trajecisti forent, ita Silurum, nomen penitus extinguendum.* Igitur duas auxiliares cohortes, avaritia præfectorum incautius populantes, interceptere, spoliaque & captivos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant: cum tandem curarum fessus Ostorius, concessit vita; latis hostibus, tamquam ducem laud spernendum, & si non prælium, at certe bellum, ablumpsisset. At Caesar, cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is propere vēsus, non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens præerat, audaque & apud hostes ejus rei fama, quo venientem ducem exterrerent; atque illo augente audita, ut major laus compositis, vel si duravissent, venia justior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant, lateque persultabant, donec accursu Didii pellerentur. Sed post captum Caraciacum, præcipuus scientia rei militaris Venusius è Iugantum civitate, ut supra memoravi, fidusque diu, & Romanis armis defensus, cum Cartismanduam reginam matrimonio teneret, mox orto dissidio, & statim bello, etiam adversus nos hostilia induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartismandua artibus, fratrem ac propinquos Venusii interceptit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, ne feminæ imperio subderentur, valida & lecta armis juventus regnum ejus invadunt.

dunt, quod nobis prævisum, & missæ auxilio cohortes acre prælium fecere, cujus initio ambiguus, finis latior fuit. Neque dispari eventu pugnatum à legione, cui Cæsius Nasica præerat. Nam Didius senectute gravis, & multa copia honorum, per ministros agere & arcere hostem satis habebat. Hæc, quamquam à duobus, Ostorio Didioque proprætoribus plures per annos gesta, conjunxi, ne divisa haud perinde ad memoriam sui valerent. Nunc ad temporum ordinem redeo. Ti. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orfito COSS. virilis toga Neroni maturata, quo capefenda Reipub. habilis videretur. Et Cæsar adulationibus senatus libens cessit, ut *vicefimo atatis anno consulatum Nero iniret: atque interim designatus, proconsulare imperium extra urbem haberet, ac Princeps juventutis appellaretur.* Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi. Et ludicro Circensium, quod adquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veste transvecti sunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio; illum puerili habitu, ac perinde fortunam utriusque præsumeret. Simul qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis causis, & alii per speciem honoris, etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur, tali occasione. Obvii inter se, Nero *Britannicum* nomine, ille *Domitium*, salutavere. Quod ut discordiæ initium, Agrippina multo questu, ad maritum defert: sperni quippe adoptionem, quaque censuerint patres, jussit populus, intra penates abrogari: ac nisi pravitas tantu infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem. Commotus his quasi criminibus Claudius, optimum quemque educatorem filii exilio ac morte afficit; datosque à noverca, custodiæ ejus imponit. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium cura exsolverentur Lufius Geta, & Rufus Crispinus, quos Messallinæ memores & liberis ejus devinctos credebat. Igitur *distrahi cohortes ambitu duorum, & si ab uno regerentur, intentiorem fore disciplinam* asseverante uxore, transfertur regimen

Is modicum Hiberia regnum senecta patris detineri ferocius crebriusque jactabat, quam ut cupidinem occultaret. Igitur Pharasmanes juvenem potentia promptæ, & studio popularium accinctum; vergentibus jam annis suis metuens, aliam ad spem trahere, & Armeniam ostentare, pulsus Parthis datam Mithridati à semet memorando: sed vim differendam, & potius dolum, quo incautum opprimerent. Ità Rhadamistus simulata adversus patrem discordia, tamquam novæ odii impar, pergit ad patrum. multaue ab eo comitate in speciem liberum cultus, primores Armeniorum ad res novas illicit, ignaro & ornante insuper Mithridate. Reconciliationis specie assumpta, regressus ad patrem qua fraude confici potuerint prompta nuntiat, cetera armis exsequenda. Interim Pharasmanes belli causas confingit: pralianti sibi adversus regem Albanorum, & Romanos auxilio vocanti fratrem adversatum, eamque injuriam excidio ipsius ultum iurum. Simul magnas copias filio tradidit. illi eruptione subita territum exutumque campis Mithridatem, compulit in castellum Gorneas, tutum loco ac præsidio militum, quibus Cælius Pollio præfectus, centurio Casperius præerat. Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta & astus oppugnationum: ac nobis ea pars militiæ maxime gnara est. ita Rhadamistus frustra vel cum damno tentatis munitionibus obsidium incipit: & cum vis negligeretur, avaritiam præfecti emeretur, obtestante Casperio, ne socius rex, ne Armenia donum populi Romani, scelere & pecunia venderentur. Postremo quia multitudinem hostium Pollio, jussa patris Rhadamistus obrendebant, pactus inducias abscedit, ut nisi Pharasmanem bello absterruisset, T. Vinidium Quadratum præsidem Syriæ doceret, quo in statu Armeniæ forent. Digressu centurionis velut custode exsolutus præfectus, hortari Mithridatem ad sancendum fœdus; conjunctionem fratrum, ac priorem aetate Pharasmanem, & cetera necessitudinum nomina referens, quid filiam ejus in matrimonio haberet; quod ipse Rhadamisto socer esset. Non abnuere pacem Hiberos, quamquam

*in tempore validiores; & satis cognitam Armeniorum perfidiam. nec aliud praesidii quam castellum commeatu egenum. ne dubitaret * armis, quam incruentas conditiones malle. Cunctante ad ea Mithridate, & suspectis praefecti consiliis, quod pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur, Casperius interim ad Pharasmanem pervadit, utque Hiberi obsidio decedant exoptulat. Ille propalam incerta, & saepius molliora respondens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, oppugnationem quoniam modo accelerare. Augetur flagitii merces, & Pollio occulta corruptione impellit milites, ut pacem flagitarent, seque praesidio abituros minitarentur. Quae necessitate Mithridates diem locumque foederi accepit, castelloque egreditur. Ac primo Rhadamistus in amplexus ejus effusus, simulare obsequium, socerum ac parentem appellare. Adjicit iusjurandum, non ferro, non veneno vim allaturum: simul in lucum propinquum trahit, provisum illic sacrificium imperatum discitans, ut diu testibus pax firmaretur. Mos est regibus quotiens in societatem coeant, implicare dexteras, pollicesque inter se vincire, nodoque praestringere: mox ubi sanguis in artus extremos se effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. id foedus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc qui ea vincula admovebat, decidisse simulans, genua Mithridatis invadit, ipsumque prosternit: simulque concursu plurium injiciuntur catenae, ac compedes (quod dedecorum Barbaris) trahebatur. Moxque vulgus duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. Et exante contra, qui tantam fortunae commutationem miserarentur. Secutaque cum parvis liberis conjunx, cuncta lamentatione complebat. Diversis & contentis vehiculis abduntur, dum Pharasmanis jussa exquirerentur. Illi cupido regni fratre & filia potior, animusque sceleribus paratus. visui tamen consuluit, ne coram interficerentur. Et Rhadamistus quasi iusjurandi memor, non ferrum, non venenum in sorore & patrum expromit; sed projectos in humum, & veste*

veste multa gravique opertos necat. Filii quoque Mithridatis, quod cædibus parentum illacrymaverant, trucidati sunt. At Quadratus cognoscens proditum Mithridatem, & regnum ab interfecto-ribus obtineri, vocat consilium, docet acta, & an ulciseretur consultat. Paucis decus publicum curæ: plures tuta disse-runt: *Omne scelus externum, cum latitia habendum. semi-na etiam odiorum jacienda, ut sape principes Romani eam-dem Armeniam specie largitionis, turbandis Barbarorum animis prabuerint. Potiretur Rhadamistus male partis, dum invisus, infamis; quando id magis ex usu, quam si cum gloria adeptus foret. In hanc sententiam itum. Ne tamen annuisse facinori viderentur, & diversa Cæsar præciperet, missi ad Pharasmanem nuntii, ut abscederet à finibus Armeniis, filiumque abstraheret. Erat Cappadociæ procurator Iulius Pelignus, ignavi animi, & deridiculo corporis juxta despiciendus; sed Claudio perquam familiaris, cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret. Is Pelignus auxiliis provincialium contractis, tamquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis quam hostes prædatur, abscessu suorum, & incurstantibus Barbaris, præsidii egens, ad Rhadamistum venit: donisque ejus evictus, ultro regium insigne sumere cohortatur; sumentique adest auctor & satelles. Quod ubi turpi fama divulgatum, ne ceteri quoque ex Peligno conjectarentur, Helvidius Priscus legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut consuleret. Igitur propere montem Taurum transgressus, moderatione plura quam vi composuerat; cum redire in Syriam jubetur, ne initium belli adversus Parthos existeret. Nam Vologeses casum invadendæ Armeniæ obvenisse ratus, quam à majoribus suis possessam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridatem deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Incessu Parthorum, sine acie pulsi Hiberi; urbesque Armeniorum Arraxata & Tigranocerta jugum accipere. Dein atrox hiems, seu parum provisi com-meatu, & orta ex utroque tabes, perpellant Vologe-*

sen omittere praesentia, vacuumque rursus Armeniam Rhadamistus invasit, truculentior quam antea, tamquam adversus defectores, & in tempore rebellaturos. Atque illi quamvis servitio sueti, patientiam abrumpunt, armisque regiam circumveniunt. Nec aliud Rhadamisto subsidium fuit, quam pernecitas equorum, quis seque & conjugem abstulit. Sed conjunx grvida, primam utcumque fugam ob metum hostilem & mariti caritatem toleravit: post festinatione continua, ubi quati uterus, & viscera vibrantur, orare ut morte honesta contumeliis captivitatis eximeretur. Ille primo amplecti, allevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore ager, ne quis relicta potiretur. Postremo violentia amoris, & facinorum non rudis, distringit acinacem, vulneratamque ad ripam Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. ipse princeps Hiberos ad patrium regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida illuvie, spirantem ac vitae manifestam advertere pastores, & dignitate formae haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent; cognitoque nomine & casu, in urbem Artaxata ferunt. unde publica cura deducta ad Tiridatem, comiterque excepta, cultu regio habita est. Fausto Sylla Salvio Othone Coss. Furius Scribonianus in exsilium agitur, quasi finem principis per Chaldaos scrutaretur. adnectebatur crimini Iunia mater ejus, ut casus prioris (nam relegata erat) impatiens. Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam moverat. idque ad clementiam trahebat Caesar, quod stirpem hostilem iterum conservaret. Neque tamen exsuli longa posthac vita fuit: morte fortuita, an per venenum extinctus esset, ut quisque credidit, vulgare. De mathematicis Italia pellendis factum Senatusconsultum, atrox & irritum. Laudati dehinc oratione principis, qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent, motique qui remanendo impudentiam paupertati adjicerent. Inter quae refertur ad patres de poena seminarum, qua servis conjungerentur. statuiturque ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitutem sui consensisset, & qui nati essent, pro libertis

*libertis haberentur. Pallanti, quem repertorem ejus relationis ediderat Cæsar, pratoria insignia, & centies quinquagesies sestertium censuit consul designatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio grates publice agendas, quod regibus Arcadia ortus, veterrimam nobilitatem usui publico postponeret, seque inter ministros Principis haberi sineret. Assueverat Claudius, contentum honore Pallantem, intra priorem paupertatem subsistere. Et fixum est ære publico Senatusconsultum, quo libertinus sestertii ter millies possessor, antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur. At non frater ejus cognomento Felix pari moderatione agebat, jam pridem Iudææ impotius, & cuncta malefacta sibi impune ratus, tanta potentia subnixo. Sane præbuerant Iudæi speciem motus orta seditione, postquam cognita eade * Cæii haud obtemperatum esset. manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempestivis remediis dilecta accendebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciæ habebatur: ita divisus, ut huic Galilæorum natio; Felici Samaritæ parerent, discordes olim, & tum contemptu regentium minus coercitis odiis. Igitur raptare inter se, immittere latronum globos, componere insidias, & aliquando præliis congregi, spoliæque & prædas ad procuratores referre. Hicque primo lætari, mox gliscente pernicie, cum arma militum interjecissent, cæsi milites. Arsissetque bello provincia, ni Quadratus Syriæ rector subvenisset. Nec diu adversus Iudæos qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite poenas luerent: Cumanus & Felix cunctationem asseriebant, qua Claudius causis rebellionis auditis, jus statuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter judices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterrerentur: damnatusque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus; & quies provinciæ reddita. Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus *Clitarum* cognomentum, sæpe & alias commotæ, tunc Trosobore duce, montes asperos castris cepere. Atque inde decursu in litora aut urbes, vim*

cultoribus ac opidanis, ac plerumque in mercatores & navicularios audebant. Obsessaque civitas Anemurienfis, & missi è Syria in subsidium equites cum præfecto Curtio Severo turbantur; quod duri circum loci, peditibusque ad pugnam idonei, equestre prælium haud patiebantur. Dein rex ejus oræ Antiochus, blandimentis adversus plebem, fraude in ducem, cum Barbarorum copias dissociasset, Trosobore paucisque primoribus interfectis, ceteros clementia composuit. Sub idem tempus inter lacum Fucinum amnemque Lyrin perrupto monte, quo magnificentia operis à pluribus viseretur, lacu in ipso navale prælium adornatur; ut quondam Augustus structo cis Tiberim stagno, sed levibus navigiis & minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremesque & undeviginti hominum millia armavit; cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent: attamen spatium amplexus ad vim remigii, gubernantium artes, impetus navium, & prælia solita, in ratibus prætoriarum cohortium manipuli iuræque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quibus catapultæ balistæque tenderentur. Reliqua latus, classarii testis novibus obtinebant. Ripas & colles, ac montium edita in modum theatri, multitudo innumera complevit, proximis è municipiis, & alii urbe ex ipsa, visendi cupidine, aut officio in principem. Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata præsedere. Pugnatum, quamquam inter fontes, fortium virorum animo: ac post multum vulnere, occidioni exempti sunt. Sed perfecto spectaculo apertum aquarum iter, & incuria operis manifesta fuit, haud satis depressi ad lacus ima vel media. Eoque, tempore interjecto, altius effossi specus, & contrahendæ rursus multitudini, gladiatorum spectaculum editur; inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin & convivium effluvio lacus appositum magna formidine cunctos affecit, quia vis aquarum prorumpens, proxima traherat, convulsus ulterioribus, aut fragore & sonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis usa, ministrum operis Narcissum inculat cupidinis, ac prædæ, nec ille reticet,

reticet, *impotentiam muliebrem nimiasque spes ejus arguens*. D. Iunio Q. Haterio C o s s. sedecim annos natus Nero Octaviam Cæsaris filiam in matrimonium accepit. Utque studiis honestis, & eloquentiæ gloria niteretur, causa Iliensium suscepta; *Romanum Troja demissum, & Iulia stirpis auctorem Aeneam*, aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus, impetrat *ut Ilienses omni publico munere solverentur*. Eodem oratore, Bononiensi Coloniae igni hausta subventum, centies sestertii largitione. Redditur Rhodiis libertas, adempta sæpe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant. Tributumque Apamiensibus terræmotu convulsis, in quinquennium remissum. At Claudius sævissima quæque promere adigebatur ejusdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum opibus inlustrem, hortis ejus inhians, pervertit, accusante Tarquitio Prisco. Legatus is Tauri Africam imperio proconsulari regentis, postquam revererant, *pauca repetundarum crimina*, ceterum *magicas superstitiones* obiectabat. Nec ille diutius falsum accusatorem indigna sorte perpeßus, vim vitæ suæ attulit, ante sententiam senatus. Tarquitius tamen curia exauctus est: quod patres odio delatoris, contra ambitum Agrippinæ pervicere. Eodem anno sapius audita vox Principis, *parem vim rerum habendam à procuratoribus suis judicatarum, ac si ipse statuisset*. ac ne fortuito prolapsus videretur, Senatus quoque consulto cautum, plenius quam antea & uberius. Nam divus Augustus *apud equestres qui in Ægypto præsiderent lege agi, decretaque eorum proinde haberi* jussit, *ac si magistratus Romani constituisent*: mox alias per provincias, & in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur. Claudius omne jus tradidit, de quo totiens seditione aut armis certatum cum Sempronii rogationibus equester ordo in possessione judiciorum locaretur; aut rursus Serviliæ leges senatui judicia redderent: Mariusque & Sylla olim de eo vel præcipue bellarunt. Sed tunc ordinum diversa studia: & qui vicerant publice valebant. C. Oppius & Cornelius Balbus primi Cæsaris opibus potuere

conditiones pacis & arbitria belli tractare. *Maior* posthac, & *Vedios*, & cetera equitum Romano-
rum prævalida nomina, referre nihil attinuerit; cum
Claudius liberos; quos rei familiari præfecerat,
sibi & legibus adæquaverit. Retulit dein de im-
munitate *Cois* tribuenda. multaque super antiquitate
eorum memoravit; *Argivos*, vel *Caum* *Latona* pa-
rentem, vetustissimos insula cultores: mox adventu
Æsculapii artem medendi illatam, maximeque inter
posteror ejus celebrem fuisse, nomina singulorum re-
ferens, & quibus quisque ætatibus viguissent. *Quin*
etiam dixit *Xenophontem*, cujus scientia ipse utero-
tur, eadem familia ortum: precibusque ejus dandum,
ut omni tributo vacui in posterum *Coi*, sacram &
tantum dei ministram insulam colerent. Neque du-
bium habetur, multa eorundem in Pop. Ro. me-
rita, sociasque victorias potuisse tradi. Sed Claudius
facilitate solita, quod uni concesserat, nullis ex-
trinsecus adjumentis velavit. At *Byzantii* data di-
cendi copia, cum magnitudinem onerum apud sena-
tum deprecarentur, cuncta repetivere; orsi à fœ-
dere quod nobiscum iecerant, qua tempestate bellavimus
adversus regem *Macedonum*, cui ut degeneri, *Pseudophi-*
lippi vocabulum impositum. *Missas* posthac copias in *An-*
tiochum, *Persen*, *Aristonicum*, & piratico bello adjutum
Antonium memorabant; quaque *Sylla*, aut *Lucullo*,
aut *Pompejo* obtulissent: mox recentia in *Cæsares* meri-
ta quando ea loca insiderent, qua transmeantibus terra
marique ducibus, exercitibusque, simul vehendo com-
meatu opportuna forent. Namque artissimo inter Eu-
ropam Asiamque divortio, *Byzantium* in extrema
Europa posuere *Græci*. quibus *Pythium* *Apollinem*
consulentibus ubi conderent urbem? redditum ora-
culum est, quærerent sedem cacorum terris adversam. Ea
ambage *Chalcedonii* monstrabantur, quod priores
illuc advecti, prævisa locorum utilitate pejora legis-
sent. Quippe *Byzantium* fertili solo, secundoque
mari; quia vis piscium in *Metapontum* erumpens, &
obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius
litoris flexu, hos ad portus defertur. Vnde primo
quæstuosi & opulenti; post magnitudine onerum
urgente,

urgente, *finem aut modum* orabant, annitente principe, qui *Thracio Bosporanoque bello recens fessos juven- dosque* rettulit. Ita tributa in quinquennium remissa. M. Asinio M. Acilio C o s s. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigiis. Signa enim ac tentoria militum igne caelesti arserunt. Fastigio Capitolii examen apium insedit. Biformes hominum partus. Et suis fetus editus, cui accipitrum unguis inessent. Numerabatur inter ostenta, deminutus omnium magistratuum numerus, quaestore, aedili, tribuno, ac pratore, & consule paucos intra menses defunctis. Sed in praecipuo pavore Agrippina vocem Claudii, quam temulentus jecerat, fatale sibi, *ut conjugum flagitia ferret, deinde puniret*, metuens; agere & celerare statuit, perdita prius Domitia Lepida muliebribus caussis: quia Lepida minore Antonia genita, avunculo Augusto, Agrippinae sobrina prior, ac Gnei maritae ejus soror, parem sibi claritudinem credebat. nec forma, aetas, opes multum distabant; & utraque impudica, infamis, violenta, haud minus vitiis aemulabantur, quam si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimvero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronem praevaleret. Nam Lepida blandimentis & largitionibus juvenilem animum devinciebat, truci contra ac minaci Agrippina, quae filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat. Ceterum obiecta sunt quod conjugium principis devotionibus petivisset, quodque parum coërcitis per Calabriam servorum agminibus pacem Italia turbaret. Ob hæc mors indicta, multum adversante Narcisso, qui Agrippinam magis magisque suspectans, prompsisse inter proximos ferebatur, certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum, seu Nero potiretur. Verum ita de se meritum Casarem, ut vitam usui ejus impenderet. Conviſtam Messallinam & Silium. Pares iterum accusandi causas esse, si Nero imperitaret. Britannico successore nullum principi meritum, ac noverca insidiis domum omnem convelli; majore flagitio, quam si impudicitiam prioris conjugis reticisset. quamquam ne im-
pudicitiam

*pudicitiam quidem nunc abesse, Pallante adultero. ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus cuncta regno viliora habere. Hæc atque talia dictitans, amplecti Britannicum: robur ætatis quam maturimum precari: modo ad deos, modo ad ipsum tendere manus, adolesceret, patris inimicos depelleret: matris etiam interfectores ulcisceretur. In tanta mole curarum, Claudius valetudine adversa corripitur, refovendisque viribus mollitie calæ & salubritatæ aquarum, Sinuessam pergit. Tum Agrippina sceleris olim certa, & oblata occasionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni consultavit; ne repentina & præcipiti facinus proderetur; silentium & tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius, & dolo intellecto, ad amorem filii rediret: exquisitum aliquid placebat, quod turbaret mentem, & mortem differret. Deligitur artifex talium, vocabulo Locusta nuper beneficii damnata, & diu inter instrumenta regni habita. Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus minister è spadonibus fuit Halotus, inferre epulas, & explorare gustu solitus. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores prodiderint, infusum delectabili cibo boletorum venenum, nec vim medicaminis statim intellectam, socordiane Claudii an vinolentia: simul soluta alvus subvenisse videbatur. igitur exterrita Agrippina, & quando ultima timebatur, spreta præsentium invidia, provisam jam sibi Xenophonis medici conscientiam adhibet. Ille tamquam nixus evomentis adjuvaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus ejus demisisse creditur; haud ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio. Vocabatur interim senatus; votaque pro incolumitate principis consules & sacerdotes nuncupabant, cum jam exanimis vestibus & fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Iam primum Agrippina, velut dolore victa, & solatia conquiens tenere Amplexu Britannicum, veram paterni oris effigiem appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque & Octaviam sorores ejus
. atii-*

attinuit, & cunctos aditus custodiis clauferat: crebroque vulgabat, *ire in melius valetudinem principis*, quo miles bona in spe ageret, tempusque prosperum ex monitis Chaldaeorum adventaret. Tunc medio diei, tertium ante idus Octob. foribus palatii repente diducis, comitante Burrho, Nero egreditur ad cohortem, quæ more militiæ excubiis adest. Ibi monente Præfecto, festis vocibus exceptus, inditur lætica. Dubitavisse quosdam ferunt respectantes, rogitan: esque *ubi Britannicus esset?* mox nullò in diversum auctore, quæ offerebantur secuti sunt. Illatusque castris Nero, & congruentia temporis præfatus, promissio donativo, ad exemplum paternæ largitionis, *Imperator* consultatur. Sententiam militum secuta Patrum consulta nec dubitatum est apud provincias. *Cælestesque honores Claudio* discernuntur, & funeris solenne perinde ac divo Augusto celebratur: amulante Agrippina proaviæ Livix magnificentiam. Testamentum tamen hæc recitatum, ne ante positus filio privignus, injuria & invidia animos vulgi turbaret.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER XIII.

Breviarium Libri XIII.

Silanus veneno necatus Agrippina fraude. Narcissus ad mortem actus. Burrhi & Seneca laus. Claudii funebrius laudatio, ore Neronis, stylo Seneca. Bona Neronis initia. Senatui auctoritas reddita. Agripp. viriles cura. Armeniam turbat. Serm. de Ner. Nero curam belli suscipit. Parthi omittunt Armen. cui Corbulo praeferitur. Volog. dat obsides. Nero dissidium ducum componit: populariter quadam Roma gerit: clementiam ostendit. Aetna amat, fremente matre, mox blandiente, frustra. Nam ipse ab ea aversus. Pallas deiectus. Agrippina minax orat. Nero Britannicum veneno tollere parat, & quidem precipiti. Ordo illius sceleris. Britannici festinatum funus. Super ea re Neronis edictum. Agrippina potentia fracta. Eadem rerum novarum accusata, valde exterrito Nerone. qui in eadem matris imminens à Burrho coercetur. Agrippina se purgat. Accusatores ejus puniti. Pallas & Burrhus delati. Ner. nocturna lascivia. Montani mors. Histrion. Ital. puls. Contralibertos ingratos, & pro eis dicta in senatu Paris ingenuus judicatur. Ius Tribunorum & Aedilium cohibitum. Atrarii cura varie habita. L. Volusii mors. Amphitheatr. Ner. Praesid. ludos edere prohibiti. Vita dom. consultum, Pomp. Rei T. Celer. Cossut. Capito, Epr. Marc Messal. consul. Ner. lib. Corbulonis disciplina, virtus, severitas. Paëtius contra imperium pugnans fususque,
extra

extra vallum tendit. Tirid. in Armenia. legat. ejus ad Corbul. Per colloquium fraudem parat. quam eludit. Rom. & Armenia castella capit. Artaxata aggreditur. Tirid. frustra prohibente. Corbul. acies. Tirid. abscedit. Artaxata deduntur, delentur. Ob hac Neroni & diu honores. P. Suilius reus iu Senecam invehitur. Suil. varie accusatus deportatur. Octavii Sagitta vecors amor, & immane factum. Liberti fides. Poppaea genus, forma, opes, mores, matrimonia, adulter Nero maritum ejus Othonem amovet. Sylla suspectus Ner. Grapti dolo. Puteol. seditio. Thrasea Icto contradicit, & quare. Vestig. contra Ner. impetum retenta. Leges publican. Agger Rheno cœrendo. Fossa inter Ararim & Mosellam. Frisii agros Rom. occupant. Germanorum virtus & fides. Anfibarii eosdem agros insident. Bojocali constantia. Anfibarii deleti. Catti ab Hermunduris caesi. Ignes è terra. Ficus Ruminalis.

Rima novo principatu mors Iunii Silani proconsulis Asia, ignaro Nerone, per dolum Agrippinae paratur. non quia ingenii violentia exitum irritaverit, segnis & dominationibus aliis fastiditus, adeo ut C. Caesar pecudem aurcam eum appellare solitus sit: verum Agrippina fratri ejus L. Silano necem molita, ultorem metuebat, crebra vulgi fama, anteponendum esse vix dum pueritiam egresso Neroni, & imperium per scelus adepti, virum atate composita, insontem, nobilem & quod tunc spectaretur, è Caesarum posteris. quippe & Silanus D. Augusti abnepos erat. hæc causa necis. ministri fuere P. Celer eques Romanus, & Aelius libertus rei familiari Principis in Asia impositi. ab his proconsuli venenum inter epulas datum est, apertius quam ut fallerent. Nec minus properato Narcissus Claudii libertus, de cuius jurgiis adversus Agrippinam rettuli, aspera custodia, & necessitate extrema, ad mortem agitur; invito principe, cujus abditis adhuc vitiis per avaritiam ac prodigentiam mire congruebat. Ibaturque in cedes, nisi Afranius Burrhus, & Annæus Seneca obviam issent. Hi rectores imperatoriae juventæ, & parii in societate potentia

tia concordēs, diuersa arte ex æquo pollebant: Burrhus
 militaribus curis, & seueritate morum; Seneca præce-
 ptis eloquentiæ, & comitate honesta. iuuantēs inui-
 cem, quo facilius lubricam principis ætatem, si virtu-
 tem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent.
 Certamen utrique unum erat contra ferociam Agrippi-
 næ, quæ cunctis malæ dominationis cupidinibus fla-
 grans, habebat in partibus Palantem; quo auctore
 Claudius nuptiis incestis, & adoptione exitiosa, semet
 perverterat. Sed neque Neroni infra seruos ingenium;
 & Pallas tristi arrogantia modum liberti egressus, ta-
 edium sui mouerat. Propalam tamen omnes in eam ho-
 nores cumulabantur, signumque more militiæ petenti
 tribuno dedit, OPTIMÆ MATRIS. Decreti &
 à senatu duo lectores: *flaminum Claudiale*, simul *Claudio*
cenferium fuhus, & mox *consecratio*. Die funeris lauda-
 tionem ejus princeps exorsus est. Dum *antiquitatem*
generis, *consularis*, ac *triumphos* *majorum* enumerabat,
 intentus ipse & ceteri: *liberalium* quoque *artium* com-
 memoratio, & nihil regente eo *Reipubl.* triste ab exter-
 nu accidisse, pronis animis audita: postquam ad *pro-*
videntiam *sapientiamque* flexit, nemo risui temperare,
 quamquam oratio à Seneca composita multum cultus
 præferret: ut fuit illi viro ingenium amcenum, & tem-
 poris illius auribus accommodatum. Adnotabant senio-
 res quibus otiosum est vetera & præsentia contendere,
primum ex iis qui rerum potiti essent, *Neronem* *aliena*
facundia eguisse. Nam dictator Caesar summis oratori-
 bus æmulus: & Augusto prompta ac profluens, quæ
 deceret principem, eloquentia fuit. Tib. artem quo-
 que callebat qua verba expenderet, tum validus sensi-
 bus, aut consulto ambiguus. Etiam C. Caesaris turbata
 mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio quo-
 tiens meditata dissereret, elegantiam requires. Nero
 puerilibus statim annis, vividum animum in alia detor-
 sit: calare & pingere, cantus aut regimen equorū
 exercere: & aliquando carminibus pangendis, inesse
 sibi elementa doctrinæ ostendebat. Ceterum peractis
 tristitiæ imitamentis, curiam ingressus, & de aucto-
 ritate patrum, & consensu militum præfatus, consilia
 sibi & exempla capeffendi egregie imperiis memoravit;

nec iuventam armis civilibus, aut domesticis discordiis imbutam: nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis auferre. Tum formam futuri principatus præscripsit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia. Non enim se negotiorum omnium iudicem fore, ut clausis unam intra domum accusatoribus & reis, paucorum potentia grassaretur. Nihil in penetralibus suis venale, aut ambitionis peritium: discretam domum & Rempubl. Teneret antiqua munia senatus, Consulum tribunalibus Italia & publica provincia assistere. Illi parum adiutum præberent: se mandatis exercitiis consulturum. Nec defuit fides. Multaque arbitrio senatus constituta sunt; Ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur: Ne designatis quidem quaestoribus edendi gladiatores necessitas esset. Quod quidem adversante Agrippina, tamquam acta Claudii subverterentur, obtinere patres. qui in palatium ob id vocabantur, ut astaret abditis à tergo foribus velo discreta, quod visum arceret, auditus non adimeret. Quin & legatis Armeniorum, causam gentis apud Neronem orantibus, descendere suggestum imperatoris, & præsidere simul parabat; nisi ceteris pavore defixis, Seneca admonuisset, venienti matri occurreret. Ita specie pietatis, obviam itum dedecori. Fine anni turbidis rumoribus prorupisse rursum Parthes, & rapti Armeniam allatum est; pulso Rhadamisto, qui sæpe regni ejus potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur in urbe sermonum avida, quemadmodum princeps vix septemdecim annos egressus, suscipere eam molem aut propulsare posset? quod subsidium in eo qui à femina regeretur? num prælia quoque & oppugnationes urbium, & cetera belli per magistratos administrari possent, anquirebant. Contra alii melius evenisse disserunt, quam si invalidus senecta & ignavia Claudius, militia ad labores vocaretur, servilibus jussu obtemperaturus. Burrhum tamen & Senecam multarum rerum experientia cognites: & imperatori quantum ad robur deesse? cum octavodecimo ætatis anno Cn. Pompejus, nonodecimo Caesar Octavianus, civilia bella sustinuerint. Pleraque in summa fortuna auspiciis & consiliis quam telis & manibus geri. Daturum plane documentum, honestis an secus amicis uteretur, si ducem amota invidia

egregium, quam si pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret. Hæc atque talia vulgantibus, Nero & juventutem proximas per provincias quasitam supplendū Orientis legimibus admovere, legionesque ipsas propius Armeniam collocari jubet. Duosque veteres reges Agrippam & Iocchum expedire copias, quibus Parthorum fines ultro intrarent: simul pontes per amnem Euphratem jungi. Et minorem Armeniam Aristobulo, regionem Sophenem Sohemmo cum insignibus regis mandat. Exortusque in tempore æmulus Vologeso, filius Vardanes. & abscessere Armenia Parthi, tamquam differrent bellum. Sed apud Senatum omnia in majus celebrata sunt, sententiis eorum, qui supplicationes & diebus supplicationum vestem principi triumphalem, utque ovans urbem iniret effigiesque ejus pari magnitudine ac Marti Ultoris, eodem in templo censuere: præter suetam adulationem lati, quod Domitium Corbulonem retinendæ Armeniæ præposuerat. videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiæ orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium cum duabus legionibus apud provinciam Syriam & legatum ejus Quadratum Vinidium remaneret; pars civium sociorumque numerus Corbuloni esset, additis cohortibus aliisque, quæ apud Cappadociam hiemabant: socii reges prout bello conduceret, parere jussi. Sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant, qui ut famæ inserviret, quæ in novis cœptis validissima est, itinere prope confecto, apud Ægeas civitatem Ciliciæ obvium Quadratum habuit, illuc progressum, ne si ad accipiendas copias Syriam intravisset Corbulo, omnium ora in se verteret, corpore ingens, verbis magnificus, & super experientiam sapientiamque, etiam specie inanum validus. Ceterum uterque Vologesem regem nuntiis monebant, pacem quam bellum mallet, darisque obsidibus, solitam prioribus reverentiam in populum Romanum continuaret. Et Vologeses quo bellum ex commodo pararet, an ut æmulationis suspectos per nomen obsidium amoveret, tradit nobilissimos ex familia Arsacidarum. Accepitque eos centurio Histejus ab Vinidio missus, forte prior ea de causa adito rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est, ire præfectum cohortis Arrium Varum, & recipere obsides jubet. Hinc ortum inter

præfectum & centurionem iurgium, ne diutius exter-
nis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus legatisque
qui eos ducebant, permissum. Atque illi ob recentem
gloriam, & inclinatione quadam etiam hostium, Cor-
bulonem prætulere. Vnde discordia inter duces: que-
rente Vinidio præcepta qua suis consiliis patravisset: te-
stante contra Corbulone, non prius conversum regem ad
offerendos obsides, quam ipse dux bello delectus spes ejus ad
metum mutaret. Nero quo componeret diversos, sic
evulgari iussit: Ob res à Quadrato, & Corbulone prospere
gestas laurum fascibus imperatoris addi. Quæ in alios
consules egressa, conjunxi. Eodem anno Cæsar effigiem
Cn. Domitii patri, consularia insignia Ascanio Labeoni,
quo tutore usus erat, petivit à senatu: sibi que statuas
argento vel auro solidas adversus offerentes prohibuit. Et
quamquam censuisset patres, ut principium anni incipe-
ret mense Decemb. quo ortus erat Nero, veterem reli-
gionem Kalendarum Ianuariarum inchoando anno re-
tinuit. Neque recepti sunt in reos Carinas Celer sena-
tor, servo accusante, aut Iulius Densus equester, cui
favor in Britannicum crimini dabatur. Claudio Nerone
L. Antistio Coss. cum in acta principum jurarent ma-
gistratus, in sua acta collegam Antistium jurare prohibi-
uit: magnis patrum laudibus, ut juvenilis animus le-
vium quoque rerum gloria sublatus, majores continua-
ret. Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem
ob adulterium Messallinæ ordine remotum, reddidit
senatui, clementiam suam obstringens crebris orationi-
bus, quas Seneca, testificando quam honesta præcipe-
ret, vel jactandi ingenii, voce principis vulgabat. Ce-
terum infracta paulatim potentia matris, delapso Ne-
rone in amorem libertæ, cui vocabulum Actæ fuit: si-
mul assumptis in conscientiam Othone & Claudio Se-
necione adolescentulis decoris: quorum Otho familia
consulari, Senecio liberto Cæsaris patre genitus, ignara
matre. dein frustra obnitente penitus irreperant per
luxum & ambigua secreta, ne severioribus quidem
principis amicis adversantibus, muliercula nulla cujus-
que injuria cupides principis explente: quando uxore
ab Octavia nobili quidem & probitatis spectatæ, fato
quodam, an quia prævalent illicita, abhorrebat: ne-
tue-

tuebaturque ne in stupra feminarum illustrium pro-
 sumperet, si illa libidine prohiberetur. Sed Agrippina
libertam amulam, nulum ancillam, aliaque eundem in
 modum muliebriter fremere. Neque poenitentiam filii,
 aut satietatem opperiri: quantoq; foediora exprobrabat,
 acrius accendere. donec vi amoris subactus, exueret
 obsequium in matrem, Senecæque permetteret. Ex
 cujus familiaribus Annaus Serenus, simulatione amo-
 ris adversus eandem libertam, primas adolescentis cu-
 pidines velaverat, præbueratque nomen, ut quæ prin-
 ceptis furtim mulierculæ tribuebat, ille palam largiretur.
 Tum Agrippina versis artibus, per blandimenta juve-
 nem aggredi, *suum potius cubiculum ac sinum* offerre
contegendum quæ prima atas, & summa fortuna expeterent.
 Quin & fatebatur *intempestivam severitatem*, & sua-
 rum opum quæ haud procul imperatoriis aberant, co-
 pias tradebat. ut nimia nuper coërcendo filio, ita rur-
 sum intemperanter demissa. Quæ mutatio neque Nero-
 nem fefellit, & proximi amicorū metuebant, orabant-
 que *cavere insidias mulieris semper atrocis, tum & falsæ.*
 Forte illis diebus Cæsar inspecto ornatu, quo principum
 conjuges ac parentes effulserant, deligit vestem &
 gemmas, misitque donum matri: nulla parsimonia,
 cum præcipua & cupita aliis, prior deferret. Sed Agrip-
 pina *non huic instrui cultus suos, sed ceteris arceri* procla-
 mat, *& dividere filium, quæ cuncta ex ipsa haberet.* Nec
 desuere qui in deterius referrent. Et Nero infensus iis
 quibus superbia muliebris innitebatur, demoveret Pallan-
 tem cura rerum quæ à Claudio impositus, velut arbi-
 trum regni agebat. Ferebaturque digrediente eo, ma-
 gna prosequentium multitudine, non absurdè dixisse;
Ire Pallantem ut ejuraret. Sane pepigerat Pallas, ne
 cujus facti in præteritum interrogaretur, paresque rationes
cum Repub. haberet. Præceptis post hæc Agrippina ruere
 ad terrorem & minas, neque principis auribus absti-
 nere, quo minus testaretur; *adultum jam esse Britanni-*
cum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio,
quod insitus & adoptivus, per injurias matris exerceret.
Non abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefie-
rent, sua in primis nuptia, suum beneficium. Id solum diu
 & sibi provisum, quod viveret privignus. Ituram cum illo

in castra. Audiretur hinc Germanici filia, inde debilis
 rursus Burrhus & exsul Seneca, trunca scilicet manu, &
 professoria lingua, generis humani regimen expostulantes.
 Simul intendere manus; aggerere probra; consecratum
 Claudium infernos Silanorum manes invocare, & tot
 irrita facinora. Turbatus his Nero, & propinquo die,
 quo quartumdecimum ætatis annum Britannicus ex-
 plebat, volutare secum, modo matris violentiam,
 modo ipsius indolem, ut quidem experimento nuper
 cognitam, quo tamen favorem late quævisset. Festis
 Saturno diebus inter alia æqualium ludicra, regnum
 luso sortientium, evenerat ea sors Neroni. Igitur ce-
 teris diversa, nec ruborem illatura, ubi Britannico ius-
 sit exsurgeret, progressusque in medium, cantum aliquem
 inciperet, irrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque
 convictus, nedum temulentos ignorantis; ille constan-
 ter exorsus est carmen, quo evolutum eum sede patria
 rebusque summis significabatur. Vnde orta misratio
 manifestior, quia dissimulationem nox & lascivia
 exemerat. Nero intellecta invidia, odium intendit.
 Argentibusque Agrippinæ minis, quæ nullum cri-
 men; neque jubere eadem fratris palam audebat, oc-
 culta molitur: parari venenum jubet, ministro Pollio-
 ne Iulio prætoris cohortis tribuno, cujus cura attine-
 batur damnata veneficii nomine Locusta, multa sce-
 lerum fama. Nam ut proximus quisque Britannico,
 neque fas neque fidem pensi haberet, olim provi-
 sum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus
 accepit, transmisitque exsoluta alvo parum validum,
 sive temperamentum inerat, ne statim sæviret. Sed
 Nero lenti sceleris impatiens, minitari tribuno, jube-
 ro supplicium venefica, quod dum rumorem respiciunt,
 dum parant defensiones, securitatem morarentur. Pro-
 mittentibus dein tam præcipitem necem quam si ferro
 urgeretur, cubiculum Caesaris juxta decoquitur virus,
 cognitis antea venenis rapidum. Mos habebatur,
 principum liberos cum ceteris idem ætatis nobilibus
 sedentes vesci in aspectu propinquorum, propria &
 parciore mensa. Illic epulante Britannico, quia cibos
 potusque ejus delectus ex ministris gustu explorabat,

ne omitteretur institutum, aut utriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc ac præcalida, & libata gustu potio traditur Britannico: dein postquam fervore aspernabatur, frigida in aqua affunditur venenum; quod ita cunctos ejus artus pervasit, ut vox pariter & spiritus ejus raperentur. Trepidatum à circumfidentibus, diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, resistunt defixi, & Neronem intuentes. Ille ut erat reclinis, & nescio similis, *solitum ita*, ait, *per comitalem morbum, quo primum ab infantia afflicta retur Britannicus, & redituros paulatim visus sensusque.* At Agrippinæ is pavor, ea consternatio mentis, quamvis vultu premere-tur, emicuit; ut perinde ignaram fuisse ac Octaviam sororem Britannici constiterit. quippe sibi supremum auxilium ereptum & parricidii exemplum intelligebat. Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis affectus abscondere didicerat. Ita post breve silentium, repetita convivii lætitia. Nox eadem necem Britannici & rogi conjunxit, proviso ante funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis sepultus est, adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram deum portendi crediderit adversus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias, & infociabile regnum existimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores, *crebris ante exitium diebus, illuisse pueritia Britannici Neronem.* ut jam non præmatura, neque sæva videri, quamvis inter sacra mensæ, ne tempore quidem ad complexum forori dato, ante oculos inimici properata sit, in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Cæsaris defendit, id à majoribus institutum referens, *subtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus, aut pompa detinere.* Ceterum & sibi amisso fratris auxilio, reliquas spes in Repub. fitas & tanto magis fovendum patribus populoque principem qui unus superesset è familia summum ad fastigium genita. Exin largitione potissimos amicorum auxit. Nec defuerunt, qui

qui arguerent viros gravitatem asseverantes, quod domos villasque id temporis quasi pradas divisissent. Alii necessitatem adhibitam credebant à principe, sceleris sibi conscio & veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam; crebra cum amicis secreta habere; super ingenitam avaritiam, undique pecunias quasi in subsidium corripiciens, tribunos & centuriones comiter excipere: nomina & virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere; quasi quæreret ducem & partes. Cognitum id Neroni, excubiasque militares, quæ ut conjugii imperatoris olim, tum & ut matri, servabantur, & Germanos super eundem honorem custodes additos digredi jubet. Ac ne cœtu salutantium frequentaretur, separat domum, matremque transfert in eam quæ Antonia fuerat: quotiens ipse illuc ventitaret, septus turba centurionum, & post breve osculum digrediens. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quam fama potentia, non sua vi nixa. Statim relictum Agrippina limen. Nemo solari, nemo adire, præter paucas feminas, amore an odio, incertum. Ex quibus erat Iunia Silana, quam matrimonio C. Silii à Messallina depulsam, supra retuli, insignis genere, forma, lascivia, & Agrippina diu percarata: mox occultis inter eas offensionibus, quia Sextium Africanum nobilem juvenem à nuptiis Silana deterruerat Agrippina, impudicam & vergentem annis dictitans; non ut Africanum sibi seponeret, sed ne opibus & orbitate Silanae maritus potiretur. Illa spe ultionis oblata, parat accusatores ex clientibus suis Iturium & Calvisium, non vetera, & sapius jam audita deferens, quod Britannici mortem lugeret, aut Octavia injurias evulgaret; sed destinavisse eam Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu à divo Augusto, ad res novas extollere; conjugioque ejus etiam imperio Kemp. rursus invadere. hac Iulius & Calvisius Atimeto Domitia Neronis amita liberto aperiunt. Qui latus oblati (quippe inter Agrippina

pinam & Domitiam infensa æmulatio exercebatur) Paridem histriõnem libertum & ipsum Domitiæ impulsit, *ire propere, crimenque atrociter deferre*. Profecta nox erat, & Neroni per vinolentiam trahebatur; cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis luxus principis intendere. Sed tunc compositus ad mæstitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterrere, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrhum etiam demovere præfectura destinaret, tamquam Agrippinæ gratia provectum, & vicem reddentem. Fabius Rusticus auctor est, *scriptos esse ad Cacinam Thuscum codicillos mandata ei pratoriarum cohortium cura: sed ope Seneca dignationem Burrho retentam*. Plinius & Cluvius nihil dubitatum de fide præfecti referunt. sane Fabius inclinatur ad laudes Senecæ, cujus amicitia floruit. Nos consensum auctorum secuturi, quæ diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus. Nero trepidus, & interficiendæ matris avidus, non prius differri potuit, quam Burrhus necem ejus promitteret, si facinoris coargueretur: *sed cuicumque, nedum parenti defensionem tribuendam, nec accusatores adesse, sed vocem unius ex inimica domo afferri. Refutare tenebras, & vigilatam convivio noctem, omniaque temeritati & inscitia propiora*. Sic lenito principis metu, & luce orta, itur ad Agrippinam ut nosceret objecta, dissolveretque, vel pœnas lueret. Burrhus iis mandatis, Seneca coram, fugebatur. aderant & ex libertis, arbitri sermonis. Deinde à Burrho postquam crimina & auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina ferociæ memor, *Non miror, inquit, Silanam numquam edito partu, matrum affectus ignotos habere. Neque enim perinde à parentibus liberi, quam ab impudica adulteri mutantur. Nec si Iturius & Calvisius adestis omnibus fortunæ, novissimam suscipienda accusationis operam anui rependunt, ideo aut mihi infamia parricidii, aut Casari conscientia subeunda est. nam Domitia inimicitii gratias agerem, si benevolentia mocum in Neronem meum certaret. Nunc per concubinum Atimetum, & histriõnem Paridem quasi scena fabu-*

fabulas componit. Bazarum suarum piscinas excolebat, cum mei consiliis adoptio, & proconsulare jus, & designatio consulatus, & cetera adipiscendo imperio prapararentur. Aut existat qui cohortes in urbe tentatas, qui provinciarum fidem labefactatam, denique servos vel libertos ad scelus corruptos arguat. Vivere ego Britannico potente rerum poteram: ac si Plautus aut quis alius Remp. iudicaturus obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba impatientia caritatis aliquando incauta, sed ea crimina objiciant, quibus nisi à filio mater absolvi non possim. Commotis qui aderant, ultroque spiritus ejus mitigantibus, colloquium filii exposcit. Vbi nihil pro innocentia quasi diffideret; nec beneficiis quasi exprobraret, disservit; sed ultionem in delatores & præmia amicis obtinuit. Præfectura annonæ Fenio Rufo; cura ludorum qui à Casare parabantur, Arruntio Stellæ; Ægyptus C. Balbillo permittuntur. Syria P. Antejo destinata & variis mox artibus elusus; ad postremum in urbe retentus est. At Silana in exilium acta. Calvisius quoque & Iurius relegantur. De Atimeto supplicium sumptum, validiore apud libidines principis Paride, quam ut pœna afficeretur. Plautus ad præsens silentio transmissus est. Deferuntur dehinc consensisse Tallas ac Burrhus, ut Cornelius Sulla claritudine generis, & affinitate Claudii, cui per nuptias Antonia, gener erat, ad imperium vocaretur. Ejus accusationis auctor exstitit. Pætus quidam, exercendis apud ararium sectionibus famosus, & tum vanitatis manifestus. Nec tam grata Pallantis innocentia, quam gravis superbia fuit: quippe nominatis libertis ejus, quos conscios haberet, respondit; nihil unquam se domi, nisi nutu aut manu significasse, vel si plura demonstranda essent scripto usum, ne vocem confociaret. Burrhus quamvis reus, inter iudices sententiam dixit. Exiliumque accusatori interrogatum, & tabulæ exustæ sunt, quibus oblitterata ararii monumenta retrahebat. Fine anni statio cohortis assidere ludis solita, demoveretur, quo major species libertatis esset: utque miles theatri licentiæ non permixtus, incorruptior ageret; & plebes daret experimentum.

an a motis custodibus, modestiam retineret. Urbem princeps lustravit è responso haruspicum, quod Iovis ac Minervæ ædes de cælo tactæ erant. Q. Voluſio P. Scipione Coss. otium foris, fœda domi lascivia, qua Nero itinera urbis, & lupanaria, & diverticula, veste servili in dissimulationem sui compositus pererrabat; comitantibus qui raperent ad venditionem exposita, & obviis vulnera inferrent: adversus ignaros adeo, ut ipse quoque acciperet ictus, & ore præferret. Deinde ubi *Cæsarem esse qui grassaretur* pernoctuit, augebanturque injuriæ adversus viros feminasque insignes: & quidam permissa semel licentia sub nomine Neronis, inulti propriis cum globis eadem exercebant, & in modum captivitatis nox agebatur. Iulius quidam Montanus senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum Principe, quia vim tentantem acriter repulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. Nero autem metuentior in posterum, milites sibi, & plerosque gladiatorum circumdedit, qui rixarum initia modica, & quasi privata sinerent: si à lætis validius ageretur; arma inferrent. Ludicram quoque licentiam, & fautores histrionum velut in proelia convertit, impunitate & præmiis, atque ipse occultus, & plerumque coram prospectans: donec discordi populo, & gravioris motus tetrore non aliud remedium repertum est, quam ut histriones Italia pellerentur, milesque theatro rursus affideret. Per idem tempus actum in senatu *de fraudibus libertorum*, effligitatumque *ut adversus male meritos revocanda libertatis jus patronis daretur*. Nec deerant qui censerent. Sed consules relationem incipere non ausi ignaro principe, perscribere tamen consensum senatus. *Ille auctor constitutionis fieret, ut inter paucos & sententiæ adversos, quibusdam coalitam libertate irreverentiam eo prorupisse frementibus, ut ne an a quo cum patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent, impulere vel pœnam suam dissuadentes. Quid enim aliud laeso patrono concessum, quam ut viceſimum ultra lapidem,*

in oram Campania libertum releget? Ceteras actiones promiscuas & pares esse. Tribuendum aliquod telum quod sperni nequeat. Nec grave manumissu, per idem obsequium retinendi libertatem, per quod assecuti sint. At criminum manifestos, merito ad servitutem retrahi; ut metu coërceantur, quos beneficia non mutavissent. Discrebatur contra; Paucorum culpam ipsis exitiosam esse debere: nihil universorum juri derogandum. quippe late fustum id corpus. Hinc plerumque tribus, decurias, ministeria magistratibus & sacerdotibus, cohortes etiam in urbe conscriptas. & plurimum equitum, plerisque senatoribus, non aliunde originem trahi. Si separentur libertini, manifestam fore penuriam ingenuorum. non frustra majores cum dignitatem ordinum dividerent, libertatem in communi posuisse. Quin & manumittendi duas species institutas. ut relinqueretur pœnitentia aut novo beneficio locus. quos vindicta patronus non liberaverit; velut vinculo servitutis attineri. Dispiceret quisque merita, tardeque concederet, quod datum non adimeretur. Hæc sententia valuit. Scripsitque Cæsar senatui, privatim expenderent causam libertorum, quotiens à patronis arguerentur: in commune nihil derogent. Nec multo post, ereptus amictu libertus Paris, quasi jure civili, non sine infamia principis, cujus jussu perpetratum ingenuitatis judicium erat. Manebat nihilominus quædam imago Reip. Nam inter Vibullium prætorem, & plebei tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum & à prætore in vincula ductos, tribunus omitti jussisset. comprobavere patres. incusata Antistii licentia. Simul prohibiti tribuni jura prætorum & consulum præripere, aut vocare ex Italia cum quibus lege agi posset. Addidit L. Piso designatus consul, ne quid intra domum pro potestate animadverterent: neve multam ab iis dictam, quæstores ararii in publicas tabulas ante quattuor menses referrent; medio tempore contradicere liceret: deque eo consules statuerent. Cohibita artius & adilium potestas, statutumque quantum curules, quantum plebei pignoris caperent, vel pœna irrogarent. Eo Helvidius Priscus tribunus plebis adversus Obultronium Sabinum ætarii. quæsto-

rem contentiones proprias exercuit, *tamquam jus hasta adversus inopes inclementer auget.* Dein princeps curam tabularum publicarum à quæstoribus ad præfectos transtulit. Varie habita, ac sæpe immutata ejus rei forma, nam Augustus permisit senatui deligere præfectos, dein ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero prætorum qui præessent. neque id diu mansit, quia fors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quæstores rursus imposuit, iisque ne metu offensionum segnius consularent, extra ordinem honores promisit. Sed deerat robur ætatis cum primum magistratum capessentibus. igitur Nero prætura perfunctos, & experientia probatos delegit. Damnatus iisdem consulibus Vipsanius Lenas, *ob Sardiniam provinciam avaro habitam.* Absolutus Cestius Proculus repetundarum, cedentibus accusatoribus. Clodius Quirinalis, *quod præfectus remigum qui Ravenna haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria saviæque afflicta visset,* veneno damnationem antevertit. C. Aminius Rebius ex primoribus peritia legum, & pecuniæ magnitudine, cruciatus agræ senectæ misso per venas sanguine effugit: haud creditus sufficere ad constantiam sumendæ mortis, ob libidines muliebriter infamis. At L. Volusius egregia fama concessit: cui tres & nonaginta anni spatium vivendi, præcipuæque opes bonis artibus, inoffensa tot imperatorum malitia fuit. Nerone secundum L. Pisone consulibus, pauca memoria digna evenere. nisi cui libeat, laudandis fundamentis & trabibus, quis molem amphitheatri apud campum Martis Cæsar adstruxerat, volumina implere: cum ex dignitate populi Romani repertum sit, res illustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. Ceterum Colonia Capua atque Nuceria, additis veteranis, firmatæ sunt: plebei que congiarium quadringeni nummi viritum dati, & sestertium quadringenties ærario illatum est, ad retinendam populi fidem. Vestigal quoque quintæ & vicesimæ venalium Mancipiorum remissum, specie magis quam

vi. quia cum venditor pendere juberetur, in partem pretii emptoribus accrescebat. Edixit Caesar, *ne quis magistratus, aut procurator qui provinciam cerneret, spectaculum gladiatorum, aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet.* Nam ante non minus tali largitione, quam corripiendis pecuniis, subiectos affligebant; dum quæ libidine deliquerant, ambitu propugnant. Factum & S. consultum ultioni juxta & securitati, *ut si quis à suis servis interfectus esset, ii quoque qui testamento manumissi sub eodem testamento mansissent, inter servos supplicia penderent.* Redditur ordini Lulius Varius consularis, avaritiæ criminibus olim percussus. Et Pomponia Græcina insignis femina, Plautio, qui ovans se de Britannis retulit, nupta, ac *superstitionis externa rea*, mariti iudicio permessa. Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famaue conjugis cognovit, & inson-tem nuntiavit. Longa huic Pomponiæ ætas, & continua tristitia fuit. Nam post Iuliam Drusi filiam dolo Messallinæ interfectam, per quadraginta annos, non cultu nisi lugubri, non animo nisi mæsto egit. Idque illi imperitante Claudio impune, mox ad gloriam vertit. Idem annus plures reos habuit, quorum P. Celerem, accusante Asia, quia absolvere nequibat Caesar, traxit senecta donec mortem obiret. nam Celer interfecto, ut memoravi, Silano proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia obtegabat. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant *maculosum fædumque, & idem jus audacia in provinciarum, quod in urbe exercuerat.* Sed pervicaci accusatione confictatus, postremo defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello, à quo Lycii res repetebant, eo usque ambitus prævaluit, ut quidam accusatorum ejus exsilio multarentur, *tamquam inson-tem periculum fecissent.* Nerone tertium consule simul iniit consulatum Valerius Messalla, cujus proavum oratorem Corvinum, divo Augusta abavo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse, pauci jam senum meminerant, sed nobili familiæ honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis festeritiis, quibus Messalla paupertatem innoxiam sustentaret. Aue-

lio quoque Cotta & Haterio Antonino annuam pecuniam statuit princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent. Ejus anni principio, molibus adhuc iniitiis prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum, aeriter sumitur: quia nec Vologeses sinebat fratrem Tiridatem dati à se regni expertem esse, aut alienæ id potentiae donum habere: & Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur, parta olim à Lucullo Pompejoque recipere. Ad hac Armenii ambigua fide utraque arma invitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores, connubiisque permixti, ac libertate ignota illuc magis ad servitium inclinantes. Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quam contra perfidiam hostium erat. Quippe Syria transmotæ legiones, pace longa segnes, munia Romanorum ægerrime tolerabant. Satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilias inissent; vallum fossamque quasi nova & mira viserent; sine galeis, sine loriceis, nidi & quæstuosi, militia per opida expleta. Igitur dimissis quibus senectæ, aut valetudo adversa erat, supplementum petivit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam delectus. Adjectæque ex Germania legio cum equitibus alariis, & peditatu cohortium: retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme sæva adeo, ut obducta glacie, nisi effossa humus tentoriis locum non præberet. Anibusti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati sunt. Annotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita præriguisse manus, ut oneri adhaerentes, truncis brachiis deciderent. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adesse, laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc quia duritiam calæ militiæque multi abnuebant, deserebantque, remedium severitate quæsum est. Nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequeretur, sed qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat. Idque usu salubre, & misericordia melius apparuit. quippe pauciores il-

la castra deseruere, quam ea in quibus ignoscebatur. Interim Corbulo legionibus intra castra habitis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis; ne pugnam priores auderent, prædicit. Curam præsidiorum Pætio Orphito primipili honore perfuncto mandat. Is quamquam incautos Barbaros; & bene gerendæ rei casum offerri scripserat, *tenere se munimentis, & majores copias opperiri* jubetur. Sed rupto imperio, postquam pauca è proximis castellis turmæ advenerant, pugnamque imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. Et damno ejus exterriti qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. Quod graviter Corbulo accepit; increpitumque Pætium, & præfectos militesque *tendere omnes extra vallum* jussit, inque ea contumelia detenti, nec nisi precibus universi exercitus exsoluti sunt. At Tiridates super proprias clientelas, ope Vologesi fratris adjutus, non furim jam, sed palam bello insensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur depopulari; & si copiar contra ducerentur, eludere, huc quoque & illuc volitans, plura fama quam pugna exterrere. Igitur Corbulo, quæsito diu prælio, frustra habitus, & exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispartit vires, ut legati præfectique diversos locos pariter invaderent. Simul Antiochum regem monet, *proximas sibi præfecturas petere*. Nam l'harsmanes interfecto filio Rhadamisto, *quasi proditore sui*; quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat. Tuncque primum illecti Insechi gens ante alias socia Romanis, avia Armeniæ incursavit. Ita consilia Tiridati in contrarium vertebantur. Mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine exposculerant; *cur datis nuper obsidibus, redintegrataque amicitia, qua novis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armenia possessione depelleretur?* Ideo nondum ipsum Vologesem commotum, quia causa, quam vi agere mallent. Sin pestaretur in bello; non desore Arsacidis virtutem fortunamque, sapius jam clade Romana expertam. Ad ea Corbulo, satis com-

perto Vologesem defectione Hyrcanix attineri, suadet Tiridati, *precibus Casarem aggredi; posse illi regnum stabile, & res incruentas contingere, si omissa spe longinqua & sera, praesentem potioremq; sequeretur.* Placitum dehinc, quia commeanantibus invicem nuntiis, nihil in summa pacis proficiebatur, colloquio ipsorum tempus locumque destinari. Mille equitum praesidium Tiridates affore sibi dicebat; quantum Corbuloni cujusque generis militum assisteret, non statuere, dum positis loriceis & galeis, in faciem pacis veniretur. Cuicumque mortalium, nedum veteri & provido duci, barbarae astutiae patuissent. Ideo artum inde numerum finire, & hinc majorem afferri, ut dolus pararetur. nam equiti sagittarum usu exercito, si detecta corpora objicerentur, nihil profuturam multitudinem. Dissimulato tamen intellectu, rectius de his quae in publicum consulerentur, totis exercitibus coram dissertaturos respondit. Locumque delegit, cujus pars altera colles erant clementer assurgentes, accipiendis pedum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo socias cohortes & auxilia regum pro cornibus, medio sextam legionem constituit; cui accita per noctem aliis ex castris, tria millia tertianorum permiscuerat, una cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tiridates vergente jam die procul astitit, unde videri magis quam audiri posset. Ita sine congressu dux Romanus abscedere militem sua quemque in castra jubet. Rex sive fraudem suspectans, quia plura simul in loca ibatur, sive ut commeatu nostros Pontico mari, & Trapezunte opido adventantes interciperet, propere discedit. Sed neque commearibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur praesidiis nostris insecutos: & Corbulo, ne irritum bellum traheretur, utque Armenios ad sua defendenda cogeret, excindere parat castella. Sibi quod validissimum in ea praefectura cognomento *Volandum* sumit; minora Cornelio Flacco legato, & Instejo Capitoni castrorum praefecto mandat. Tum circumspiciis munimentis, & quae expugnationi idonea, provis;

visis; hortatur milites, ut hostem vagum, neque paci aut praelio paratum, sed perfidiam & ignaviam fuga confidentem, exuerent sedibus, gloriaque pariter & praeda consulerent. Tum quadripartito exercitu, hos in testudinem conglobatos, subruendo vallo inducit; alios scalas moenibus admovere, multos tormentis faces & hastas incutere jubet. Libratoribus funditoribusque attributus locus, unde eminus glandes torquerent; ne qua pars subsidium laborantibus ferret, pari undique metu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi, capta escensu munimenta, omnesque puberes trucidati sint, nullo milite amisso, paucis admodum vulneratis, & imbelle vulgus sub corona venundatum: reliqua praeda victoribus cessit. Pari fortuna legatus ac praefectus usi sunt, tribusque una die castellis expugnatis, cetera terrore, & alia sponte incolarum, in deditionem veniebant. unde orta fiducia caput gentis Artaxata aggrediendi. Nec tamen proximo itinere ductae legiones, quae si amnem Araxem, qui moenia alluit, ponte transgredirentur, sub idem dabantur: procul & latioribus vadis transiere. At Tiridates pudore & metu, ne si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso videretur; si prohiberet, impeditis locis seque & equestres copias illigaret: statuit postremo ostendere aciem, & dato die praelium incipere, vel simulatione fugae, locum fraudi parare. Igitur repente agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viâ pariter & pugnae composuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, sinistro sexta incedebat, mediis decumanorum delectis recepta inter ordines impedimenta, & tergum mille equites ruebantur, quibus jussierat, ut instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur. In cornibus pedes sagittarius, & cetera manus equitum ibat. productiore cornuum sinistro per ima collium, ut si hostis intravisset, fronte simul & sinu exciperetur. Assaultare ex diverso Tiridates, non usque ad jaculum teli, sed tum minitans, tum specie trepidantis, si laxare ordines & diversos consecrari posset. Ut nihil

temeritate solutum, nec amplius quam decurio equitum audentius progressus, & sagittis confixus, ceteros ad obsequium exemplo firmaverat, propinquis jam tenebris abscessit. Et Corbulo castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidioneque circumdaret: gitavit, concessisse illuc Tigridentem ratus. Dein postquam exploratores attulere *longinquum regis iter, & Median Albani peterentur, incertum*, lucem opperitur præmissaque levis armatura quæ muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed opidani portis sponte patefactis, se suaque Romanis permisere, quod salutem ipsis tulit; Artaxatis ignis immissus, deletaque & solo æquata sunt. quia nec teneri sine valido præsidio, ob magnitudinem mœnium; nec id nobis virium erat, quod firmando præsidio, & capeßendo bello divideretur. Vel si integra & incustodita relinquerentur, nulla in eo utilitas aut gloria quod capta essent. Adjicitur miraculum velut numine oblatum, nam cuncta extra, tectis tenus sole illustra fuere; quod mœnibus cingebatur, ita repente atra nube coopertum, fulguribusque discretum est, ut quasi infeasantibus deis exitio tradi crederetur. Ob hæc consalutatus *imperator Nero & senatusconsulto supplicationes habitæ: statuæque & arcus, & continui consulatus principi: utque inter festos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset, aliæque in eandem formam decernuntur, adeo modum egressa, ut C. Cassius de ceteris honoribus assensus; si pro benignitate fortuna diu grates agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus sufficere differuerit: eoque oportere dividi sacros & negotiosos dies, quibus divina colerentur, & humana non impedirent.* Variis deinde casibus jactatus, & multorum odia meritis reus, haud tamen sine invidia Senecæ damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, & mutatione temporum, non quantum inimici cuperent demissus: quique se nocentem videri, quam supplicem mallet. Ejus opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum, pœnaque Cinciae legis, adversum eos qui

qui pretio causas oravissent. Nec Suilius questu aut exprobatone abstinebat, præter ferociam animi, extrema senectâ liber, & Senecam increpans; insensum amicis Claudii, sub quo iustissimum exsilium pertulisset. Simul studiis inertibus, & juvenum imperitiâ suetum, vivere iis qui vividam & incorruptam eloquentiam tuendis civibus exercerent. Se quaestorem Germanici; illum domus ejus adulterum fuisse. Angravius existimandum, sponte litigatoris primum honesta opera assequi, quam corrumpere cubacula principum feminarum? Qua sapientia, quibus philosophorum præceptis, intra quadriennium regia amicitia, rerum mille sestertium paravisset? Roma testamenta & orbes, velut indagine ejus capi. Italiam & provincias, immenso fenore hauriri. At sibi labore quaestam, & modicam pecuniam esse. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quam veterem ac diu partam dignationem subita felicitati submitteret. Nec deerant qui hæc iisdem verbis, aut versa in deterius Senecæ deferrent. Repertique accusatores, direptos socios cum Suilius provinciam Asiam regeret, ac publica pecunia peculatum detulere. Mox quia inquisitionem annuam impetraverant, brevius visum, suburbana crimina incipi, quorum obvii testes erant. Ii acerbitate accusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli civilis detrusum: Iuliam Drusi filiam, Sabinamque Poppaam ad mortem actas: & Valerium Asiaticum, Lusium Saturninum, Cornelium Lupum circumventos: jam equitum Romanorum agmina damnata, omnemque Claudii favitiam Suilio obiectabant. Ille nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse defendebat, donec eam orationem Cæsar cohibuit, compertum sibi referens ex commentariis patris sui, nullam cujusquam accusationem ab eo coactam. Tum iussu Messallina prætendi, & labare defensio. Cur enim neminem alium electum, qui favienti impudica vocem praberet? Puniendos rerum atrocium ministros, ubi pretia scelerum adepti, scelera ipsa aliis delegerent. Igitur adempta bonorum parte (nam filio & nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam quæ testamento matris, aut avi acceperant) in insulas Baleares pellitur: non in ipso

ipso discrimine , non post damnationem fractus animo. Ferebaturque copiosa & molli vita , secretum illud toleravisse. Filium ejus Nerulinum aggressis accusatoribus per invidiam patris , & crimina repetundarum , intercessit princeps , tamquam satis expleta ultione. Per idem tempus Octavius Sagitta plebei tribunus, Pontia mulieris nuptæ amore vecors , ingentibus donis adulterium , & mox ut omitteret maritum emeretur ; suum matrimonium promittens , ac nuptias ejus pactus. Sed ubi mulier vacua fuit, necere moras, *adversam patris voluntatem* causari, repertaque spe ditioris conjugis, promissa exuere. Octavius contra modo conqueri , modo minitari, *samam perditam, pecuniam exhaustam* obtestans : denique salutem , quæ sola reliqua esset , arbitrio ejus permittens. Ac postquam spernebatur, *noctem unam ad solatium* poscit, *qua delinquit*, modum in posterum adhiberet. Statuitur nox. Et Pontia conscia ancillæ custodiam cubiculi mandat. Ille uno cum liberto , ferrum veste occultum infert. Tum , ut assolet in amore & ira , jurgia , preces , exprobratio , satisfactio , & pars tenebrarum libidine seposita. Et questu incensus , nihil metuentem ferro transverberat , & accurrentem ancillam vulnere absterret , cubiculoque prorumpit. Postera die manifesta crides , haud ambiguus percussor. quippe mansisse una convincebatur. Sed libertus *suum illud facinus* profiteri , *se patroni injurias ultum esse*. Commoveratque quosdam magnitudine exempli : donec ancilla ex vulnere refecta , verum aperuit. postulatque apud consules à patre interfectæ , postquam tribunatu abierat , sententia patrum , & lege Cornelia de sicariis condemnatur. Non minus insignis eo anno impudicitia , magnorum Reipub. malorum initium fecit. Erat in civitate Sabina Poppæa , T. Ollio patre genita , sed nomen avi materni sumpserat , illustri memoria Poppæi Sabini consulari & triumphali decore præfulgentis. nam Ollium honoribus nondum functum , amicitia Sejani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere , præter honestum animum. quippe mater ejus ætatis suæ feminas pulchritudine super-

supergressa, gloriam pariter & formam dederat. opes claritudini generis sufficiebant. sermo comis nec absurdum ingenium. modestiam præferre, & lascivia urinarus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat. Famæ nunquam pepercit, maritos & adulteros non deslinguens: neque affectui suo, aut alieno obnoxia, unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufi Crispini equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit iuventa ac luxu, & quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. nec mora, quin adulterio matrimonium jungeretur. Otho, sive amore incautus, laudare *formam elegantiamque uxoris* apud principem; sive ut accenderet, ac si eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adjiceret. Sæpe auditus est consurgens è convivio Cæsaris, *seire ad illam, sibi concessam dilectans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium, & gaudia felicitium.* His atque talibus irritamentis, non longa cunctatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppæa primum per blandimenta & artes valescere, *imparem cupidini se, & forma Neronis captam* simulans: mox æriam principis amore ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem attineretur, *nuptam esse se dilectans, nec posse matrimonium amittere, devinctam Othoni per genus vita, quod nemo adaquaret.* Illum animo & cultu magnificum: ubi se summa fortuna digna visere. at Neronem pellice ancilla, & assuetudine *Aëtes devinctum, nil è contubernio servili, nisi abjectum & sordidum traxisse.* Dejicitur familiaritate sueta, post congressu & comitatu Otho; & postremo, ne in urbe amulatus ageret, provinciæ Lusitanæ præficitur. Vbi usque ad civilia arma, non ex priorie infamia, sed integre sancteque egit, procax otii, & potestatis temperantior. Hactenus Nero flagitiis & sceleribus velamenta quæsit. Suspectabat maxime Cornelium Syllam, socors ingenium ejus in contrarium trahens, callidumque & simulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Cæsaris, usu & senectâ à Tiberio usque domum principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Milvius in

eo tempore celebris nocturnis illecebris erat; ventitabatque illuc Nero, quo solutius urbem extra lasciveret. Igitur regredienti per viam Flaminiam compositas insidias, fatoque evitatas, quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit, auctoremque ejus doli Syllam ementitur: quia forte redeuntibus ministris principis, quidam per juvenilem licentiam quæ tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque fervorem quiscquam, neque clientium Syllæ agnitus: maximeque despecta & nullius ausi capax natura ejus, à crimine abhorrebat: perinde tamen quasi convictus esset, cedere patria, & Massiliensium mœnibus coerceri jubetur. Iisdem consulibus auditæ Puteolanorum legationes, quas diversas senatorius ordo plebesque ad senatum miserant: illi vim multitudinis; hi magistratum & primicujusque avaritiam increpantes. Cumque seditio ad fixa & minas ignium progressa, necem & arma proliceret, C. Cassius adhibendo remedio delectus, quia severitatem ejus non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte prætoria, cujus terrore & paucorum supplicio rediit opidanis concordia. Non referrem vulgatissimum senatusconsultum, quo civitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum permittebatur; nisi Patus Thrasea contradixisset, præbuissetque materiem obiectatoribus arguendæ sententiæ; Cur enim si Remp. egera libertate senatoria crederet, tam levia consuetaretur? quin de bello aut pace, de vestigalibus & legibus, quibusque aliis Romana continentur, suaderet dissuaderetve? Licere patribus, quotiens jus dicenda sententia accepissent, quæ vellent expromere, relationemque in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? Cetera per omnes imperii partes perinde egregia, quam si non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret? Quasi summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum? Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, non præsentium ignarum respondebat, ejusmodi consulta corrigere; sed patrum honori dare, ut manifestum fieret, magnarum rerum curam non dissimulatos, qui animum etiam levissimis adverterent. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodestiam publicano-

canorum arguentis, dubitavit Nero, an cuncta vestigalia omitti juberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. Sed impetum ejus, multum prius laudata magnitudine animi, attrinuerunt senatores, dissolutionem imperii docendo, si fructus quibus Resp. sustineretur, deminuerentur. quippe sublati portorii, sequens ut tributum abolitio exposculetur. Plerasque vestigalium societates à consulibus & tribunis plebis constitutas; acriter etiam populi Romanorum tum libertate: reliqua mox ita provisum, ut ratio quaestuum & necessitatis erogationum inter se congruerentur. Temperandas plane publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata, novis acerbitatibus ad invidiam verterent. Ergo edixit princeps ut leges cujusque publici occulta ad id tempus, proscriberentur: omissas petitiones, non ultra annum resumerent: Roma prætor; per provincias qui pro prætore aut consule essent, jura adversus publicanos extra ordinem redderent, militibus immunitas servaretur, nisi in iis qua vano exercerent. Aliaque admodum æqua; quæ brevi servata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæque, & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio. Et ne censibus negotiatorum naves ascriberentur, tributumque pro illis penderent, constitutum. Reos ex provincia Africa, qui proconsulare imperium illuc habuerant, Sulpicium Camerinum, & Pomponium Silvanum, absolvit Cæsar. Camerinum adversus privatos & paucos; sævitia magis quam captarum pecuniarum crimina objicientes: Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatque tempus evocandorum testium, reus illico defendi postulabat. Valuitque pecuniosa orbitate & senectâ, quam ultra eorum vitam produxit, quorum ambitu evaserat. Quietæ ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui pervulgatis triumphis insignibus, majus ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paullinus Pompejus, L. Vetus, ea tempestate exercitui præerant. Ne tamen segnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres & sexaginta annos à Druso aggerem coercendo Rheno, absolvit: Vetus Mosellam atque Ararim, facta inter utrumque fossa connectere parabat, ut copiarum per mare,

mare, dein Rhodano & Arare subvecta, per eam fossam, mos fluvio Mosella in Rhenum. exin Oceanum decurrerent: sublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter se occidentis septentrionisque litora fierent. Invidit operi Aelius Gracilis Belgicæ legatus, deterrendo Veterem, *ne legiones aliena provincia inferret, studiaque Galliarum affectaret. formidolosum id imperatori disitans, quo plerumque prohibentur conatus honesti. Ceterum continuo exercituum otio fama incessit, ereptum jus legatis ducendi in hostem. Eoque Frisii juventutem saltibus aut paludibus, imbellem atatem per lacus admoveere ripæ, agrosque vacuos, & militum usui sepositos insedere, auctore Verrito & Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. Jamque fixerant domos, semina arvis intulerant, utque patrium solum exercebant; cum Dubius Avitus accepta à Paullino provincia, minitendo vim Romanam, nisi abscederent Frisii veteres in locos, aut novam sedem à Casare impetrarent, perpulit Verritum & Malorigem preces suscipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem operiuntur, inter ea quæ Barbaris ostentantur, intravere Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viferent. Illic per otium (neque enim ludicris, ignari, oblectabantur) dum concessum cavea, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus percunctantur, advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum: & quidam forent rogantes, postquam audiverant, earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent; NVLLOS MORTALIVM ARMIS AVT FIDE ANTE GERMANOS ESSE exclamant, degrediunturque & inter patres confidunt. quod comiter à visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & bona æmulatione. Nero civitate Romana ambos donavit: Frisios decedere agris iussit. Atque illis aspernantibus, auxiliariis eques repente immissus, necessitatem attulit, captis cæsisve qui pervicacius resisterant. Eosdem agros Ansibarii occupavere, validior gens, non modo sua copia, sed adjacentium populorum miseratione: quia pulsi à Chaucis & sedes inopes, tutum exilium orabant.*

Ade-

Aderatque iis clarus per illas gentes, & nobis quoque fidus, nomine Bojocalus, *vinctum se rebellione Cherusca, jussu Arminii referens, mox Tiberio & Germanico ducibus, stipendia meruisse. Quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere, quod gentem suam ditioni nostra subjiceret. Quotam partem campi jacere, in quam pecora & armenta militum aliquando transmitterentur? Servarent sane receptus gregibus inter hominum famem; modo ne vastitatem & solitudinem mallent, quam amicos populos. Chamavorum quondam ea arva, mox Tubantum, & post Vespiorum fuisse. Sicut calum diu, ita terras generi mortalium datas: quaque vacua, eas publicas esse. Solem deinde respiciens, & cetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, vellentne contueri inane solum? potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores. Et commotus his Avitus, patienda meliorum imperia. Id diu quos implorarent placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret, quid darent, quid adimerent; neque alios judices, quam quod seipsos paterentur. Hæc in publicum Ansibariis respondit, ipsi Bojocalo, ob memoriam amicitia daturum agros. quod ille, ut prodicionis pretium, aspernatus addidit, Deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur, non potest. atque ita infensus utrimque animis discessum. Illi Bruæros, Tencæros, ultiores etiam nationes socias bello vocabant. Avitus scripto ad Curtilium Manciam superioris exercitus legatum, ut Rhenum transgressus, arma à tergo ostenderet; ipse legiones in agrum Tencærum induxit, excidium minitans, nisi causam suam dissociarent. Igitur absistentibus his, pari metu exterriti Bruæri. & ceteris quoque aliena pericula deferentibus, sola Ansibariorum gens retro ad Vesprios & Tubantes concessit. quorum terris exacti, cum Catts, dein Cheruscos petissent, errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno, quod juventutis erat, caduntur: imbellis ætas in prædam divisa est. Eadem æstate inter Hermunduros Cattsque certatum magno proelio, dum flumen gignendo sale fecundum, & conterminum, vi trahunt; super libidinem cuncta armis agendi, religione insita, eos maxime locos propinquare cælo, præcesque mortalium à deo nusquam propius*

pius audiri. inde indulgentia numinum illo in amne, illisque silvis salem provenire, non ut alias apud gentes eluvie maris arescente unda, sed super ardentem arborum struem fusa, ex contrariis inter se elementis, igne atque aquis concretum. Sed bellum Hermunduris prosperum, Cattis exitiosius fuit, quia victores diversam aciem Marti ac Mercurio sacravere, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur. Et minæ quidem hostiles in ipsos vertebantur. Sed civitas Iuhonum socia nobis, malo improviso afflictæ est, nam ignes terra editi, villas, arva, vicos passim corripiebant, ferebanturque in ipsa conditæ nuper Coloniae mœnia, neque extinguere poterant; non si imbres caderent, non si fluvialibus aquis, aut quo alio humore niterentur: donec inopia remedii, & ira cladis agrestes quidam eminus saxa jacere, dein residentibus flammis propius suggesti, ictu fustium, aliisque veberibus, ut feras absterrebat: postrema tegmina corpori direpta injiciunt, quanto magis profana & usu polluta, tanto magis oppressura ignes. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos & quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus & arescente trunco deminutam prodigii loco habitum est, donec in novos fetus reviresceret.

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSU DIVI
AVGVSTI ANNALIVM
LIBER XIV.

Breviarium Libri X I V.

Nero eadem matris agitatur, incitante Poppæa. Agrippina incestum tentat: An Nero potius? Nero deliberat de eadem matris. Aniceti ingenium. Agrippina cum Nerone scelus dissimulante convivium, periculum, quod evadit. Acronia cades, & testamentum. Neronis trepidatio. Burrhi & Senatus dubitatio. Anicetus eadem Agrippina suscipit. Agrippina interitus, & sepultura. Nero conscientia vecors adulatione omnium erigitur. ad senatum scribit, cum invidia Seneca. SCta adulteria. Thrasii libertas. Nero ut matrem gravet, mitis. Urbem adul. paratam init. Nero citharædus, auriga, nobiles ad paria flagitia adigit. Juvenalia. Nero in scena. Augustani. Neronis carmina. Cades inter Nucerninos & Pompejanos. Blasus damnatus. Strabo absolutus. Mors Dom. Afri, Servilii. Certamina quinquennalia. Sermones contra theatra & ludos, & prii. Cometes & fulgur. Plauti exilium. Neronis morbus. Corbulo Mardorum latrocinia punit. percussorem vitat. Tigranocertu potitur. Hyrcan. adferiat. Armen. Tigrani tradita, Syria perficitur, Colonia deducta. Comitia Pratorum composita. Vib. damnatus. Res Britann. In Mona prælium Sueton. Icenor. & Trinobant. rebellant. Camalodunum expugnant. Petilius Cerialis cum legione nona vincunt. Suetonius Londinium deserit: id cum Verulamio spoliant Britanni. Boudicea concio ad suos. & Suetonii ad Romanorum prælium, & fuga Britanno-

rum. Boudic. & Pænii mors. Clāssiciāni prauitas. Nero libertum in Britanniam mittit, irradientibus Barbaris. Ob falsum testamentum damnati. Antonius Frimur. Praefectus urbis interfectus a servis. In quos lege agi vult C. Cassius, & contra alior. sententiam obtinet. Populum id impediunt. Nero increpat. Tarquit. Priscus damnatus. Censur Galliarum. Mors & laus Reguli. Sententia Thrasea. Adulat. Vitellii. Neronis rescriptum. Veiento Italia pettitur. Burrhi mors, laus, successores. In Senecam criminationes, quibus infringend. Neronem alloquitur. Neronis ad orationem Seneca subdola responsio. Foniur imminuitur valescente Tigellino: qui Plauto & Sylla peric. struit. quorum hic ignarus opprimitur. Plaut. quamquam praeinitus, necem exspectat. Nero ducta Poppaea, Octaviā amolitur. ob Octaviā reuocatā populī latitā, Poppae metus, & doli. Aniceti scelus ex quo Octavia exilium, & mors. Temporum infelicitas. Seneca accusatur. Pisonis insidia in Neronem.

Ajo Vipsanio L. Fontejo Coss. diu meditatū scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia, & flagrantior in dies amore Poppae, quae sibi matrimonium, & dissidium Octaviae incolumi Agrippina haud sperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incusare principem, & pupillam vocare, qui iussu alienis obnoxius non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere, & triumphales aros? An fecunditatem, & verum animum? timeri, ne uxor saltem injurias patrum, itam populi aduersus superbiam avaritiamque matris aperiat. Quod si nurum Agrippina non nisi filio infestam ferre posset, reddatur ipsa Othonis conjugio. ituram quoquo terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris, quam videret periculis ejus immixta. Hac atque talia lacrymis & arte adulterae penetrantia nemo prohibebat; cupientibus cunctis infringi matris potentiani, & credente nullo, usque ad eadem ejus duratura filii odia. Tradit Cluvius ardore retinenda Agrippinam potentia eo usque provec̃tam, ut medio diei, id temporis

Nero

Nero per vinum & epulas incalesceret, offerret se sapius temulentio complam, & incesto paratam. Iamque lasciva oscula, & pranuntias flagitii blanditiæ, annotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras subsidium à femina petivisse: immissamque Acten libertam, qua simul suo periculo & infamia Neronis anxia, deferret, per vulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos militis profani principis imperium. Fabius Rusticus non Agrippina, sed Neroni cupitum id memorat, ejusdemque liberta astu disjectum. Sed quæ Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere, & fama huc inclinat, seu conceperit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior novæ libidinis meditatio in ea visa est, quæ puellaribus annis stuprum cum Lepido spe dominationis admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis provoluta, & exercita ad omne flagitium patris nuptiis. Igitur Nero vitare secretos ejus congressus: abscedentem in hortos, aut Tusculanum vel Antiatem in agrum, laudare quod otium lacefferit. Postremo ubicumque haberetur, prægravem ratus, interficere constituit: hætenus consultans, veneno, an ferro, vel qua alia vi. placuitque primo venenum. Sed inter epulas principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali jam Britannici exitio: & ministros tentare arduum videbatur, mulieris usu scelerum adversus insidias intentæ: atque ipsa præsumendo remedia munierat corpus. Ferrum & cades quonam modo occultaretur, nemo reperiebat; & ne quis illi tanto facinori delectus, iussa sperneret metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, classis apud Misenum præfectus, & pueritiæ Neronis educator, ac mutuis odiis Agrippinæ invisus. Ergo navem posse componi docet, cujus pars ipso in mari per artem soluta effunderet ignitam: nihil tam capax fortuitorum quam mare, & si naufragio intercepta sit, quem adeo iniquum, ut sceleri assignet, quod venti & fluctus deliquerint? Additurum principem defunctæ templum, & aras, & cetera ostentanda pietatis. Placuit sollertia, tempore etiam juta, quando Quinquatruum festos dies apud Bajas frequentabat. Illuc matrem elicit, ferendas parentum iras

eundias, & placandum animum dictitans, quo rumo-
rem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrip-
pina, facili feminarum credulitate ad gaudia. Venien-
tem dehinc obvius in litora (nam Antio adventabat)
excipit manu & complexu, ducitque Baulos: id
villæ nomen est, quæ promontorium Misenum inter
& Bajanum lacum flexo mari alluitur. stabat inter a-
lias navis ornatio, tamquam id quoque honori ma-
tris daretur. quippe sueverat triremi, & classiorum
remigio vehi. ac tum invitata ad epulas erat, ut occul-
tando facinori nox adhiberetur. Satis constitit exti-
tisse proditorem, & Agrippinam, auditis insidiis, an
crederet ambiguam, gestamine sellæ Bajæ perve-
ctam. Ibi blandimentum sublevavit metum, comi-
ter excepta, superque ipsum collocata. Nam pluri-
bus sermonibus modo familiaritate juvenili Nero, &
rursus adductus quasi seria consociaret, tracto in lon-
gum convictu, prosequitur abeuntem, acrius oculis
& pectori hærens, sive explenda simulatione, seu
peritura matris supremus aspectus, quamvis ferum
animum retinebat. Noctem sideribus illustrem, &
placido mari quietam, quasi convincendum ad sce-
lus, dii præbuere. Nec multum erat progressa navis,
duobus è numero familiarium Agrippinam comitan-
tibus: ex quibus Creperejus Gallus haud procul gu-
bernaculis adstabat, Aceronia super pedes cubitantis
reclinis, pœnitentiam filii, & recuperatam matris gra-
tiam per gaudium memorabat. cum dato signo, rueret
tectum loci multo plumbo grave, pressusque Crepe-
rejus, & statim exanimatus. Agrippina & Aceronia
eminentibus tecti parietibus, ac forte validioribus,
quam ut oneri cederent, protectæ sunt: nec disso-
lutio navigii sequebatur turbatis omnibus, & quod
plerique ignari etiam conscios impediabant. Iussum
dehinc remigibus, unum in latus inclinare, atque ita
navem submergere. Sed neque ipsis promptus in rem
subitam consensus, & alii contra nitentes dedere fa-
cultatem lenioris in mare jactus. Verum Aceronia
imprudens, dum se Agrippinam esse, & ut subveni-
retur matri principi clamat, contis & remis, & quæ
fors

fors obtulerat, navalibus telis conficitur. Agrippina silens, coque minus agnita, unum tamen vulnus humero excepit. Nando, deinde occurſu lembunculo-
rum Lucrinum in lacum vecta, villæ ſuæ infertur. Illic reputans, ideo ſe fallacibus litteris accitam, & honore præcipuo habitam; quodque litus juxta non ventis acta, non ſaxis impulſa navis, ſumma ſui parte, veluti terreſtre machinamento concidiſſet; obſervans etiam Aceroniæ necem, ſimul ſuum vulnus aſpiciens, ſolum inſidiarum remedium eſſe, ſi non intelligerentur: miſit liberium Agerinum. qui nuntiaret filio, *benignitate deum, & fortuna ejus evaſiſſe gravem caſum. orare, ut quamvis periculo matris exterritus viſendi curam differret. ſibi ad præſens quiete opus.* Atque interim ſecuritate ſimulata, medicamina vulneri, & fomenta corpori adhibet. *Teſtamentum Aceronia requiri, bonaque obſignari jubet.* id tantum non per ſimulationem. At Neroni nuntios patrati facinoris opperienti, aſſertur *evaſiſſe ictu levi ſauciam, & hætenus adito discrimine ne auctor dubitaretur.* Tum pavore exanimis, & jam jamque aſſore obteſtans *vin- dicta properam, ſive ſervitia armaret vel militem accenderet, ſive ad ſenatum & populum pervaderet, naufragium & vulnus, & interfectos amicos obſcijiendo; quod contra ſubſidium ſibi? niſi quid Burrhus & Seneca expergiſcerentur.* quos ſtatim acciverat, incertum an & ante ignaros. Igitur longum utriuſque ſilentium, ne irriti diſſuaderent; an eo deſcenſum credebant, ut niſi præveniretur Agrippina, pereundum Neroni eſſet. Poſt Seneca hætenus promptior, reſpicere Burrhum, ac ſi ſcitaretur, *an militi imperanda cades eſſet?* Ille prætorianos toti Caſarum domui obſtriſtos, & memores Germanici, nihil adverſus progeniem ejus atrox auſuros reſpondit perpetraret Anicetus promiſſa. Qui nihil cunctatus, poſcit ſummam ſceleris. Ad illam vocem Nero, illo ſibi die dari imperium, auctoremque tanti muneris liberium profiteretur; iræ propere, diceretque promptiſſimos ad juſſa. Ipſe audito, veniſſe miſſus Agrippina nuntium Agerinum, ſcenam ultro criminis parat: gladiumque dum mandata per-

fert, adjicit inter pedes ejus. tum quasi deprehenso, vincla injici jubet; ut exitium principis molitam matrem, & pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumpsisse contingeret. Interim vulgato Agrippinae periculo, quasi casu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. Hi molium objectus, hi proximas scaphas scandere. Alii quantum corpus sinebat, vadere in mare, quidam manus protendere. Questionibus, votis clamore diversa rogantium, aut incerta respondentium, omnis ora compleri: affluere ingens multitudo cum luminibus, atque ubi incolumem esse pernotuit, ut ad gratandum sese expedire, donec aspectu armati & minitantis agminis disjecti sunt. Anicetus villam statione circumdat, refractaque janua, obvius servorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adstabant, ceteris terrore irrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, & ancillarum una: magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo à filio, ac ne Agerrinus quidem, aliam fere litore faciem nunc, solitudinem ac repentinos strepitus, & extremi mali indicia. Abeunti dehinc ancilla, *Tu quoque me deseris*, prolocuta, respicit Anicetum trierarcho Herculeo & Oloario centurione classario comitatum. *Ac si ad visendum venisset, refotam nuntiaret: sin facinus patraturus, nihil se de filio credere; non imperatum parricidium.* Circumsistunt lectum percussores, & prior trierarchus fusti caput ejus affixit. Nam in mortem centurioni ferrum distringenti, protendens uterum, *Ventrem feri*, exclamavit: multisque vulneribus confecta est. Hæc consensu traduntur. Aspexeritne matrem exanimem Nero, & formam corporis ejus laudaverit, sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant. Cremata est nocte eadem, convivali lecto, & exsequiis vilibus: neque dum Nero rerum potiebatur congesta aut clausa humo. mox domesticorum cura, levem tumulum accepit, viam Miseni propter, & villam Cæsaris dictatoris, quæ subiectos sinus editissima prospiciat. Accenso rogo libertus ejus, cognomento Mnester, ipse ferro se transegit; incertum caritate

te in patronam, an metu exitii. Hunc sui finem multos ante annos crediderat Agrippina, contempseratque. Nam consulenti super Nerone, responderunt Chaldæi, fore ut imperaret, matremque occideret: atque illa, *Occidat, inquit, dum imperet.* Sed à Cæsare perfecto demum scelere, magnitudo ejus intellecta est. reliquo noctis, modo per silentium defixus, sapius pavore exurgens, & mentis inops lucem opperiebatur, tamquam exitium allaturam. Atque eum auctore Burrho, prima centurionum tribunorumque adulatio ad spem firmavit, prehensantium manum, gratantiumque, quod *discriminim improvisum, & matris facinus evasisset.* Amici dehinc adire templa: & cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis & legationibus læticiam testari. Ipse diversa simulatione, mæstus, & quasi incolumitati suæ infensus, ac morti parentis illacrymans; quia tamen non ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, observabanturque maris illius & litorum gravis aspectus (& erant qui crederent, sonitum tubæ collibus circum editis, planctusque tumulto matris audiri) Neapolim concessit, litterasque ad senatum misit, quarum summa erat; *Repertum cum ferro percussorem Agerinum, ex intimis Agrippina libertis, & luisse eam pœnam conscientia, qua scelus paravisset.* Adjiciebat crimina longius repetita; quod consortium imperii, juraturasque in femina verba pratorias cohortes, idemque dedecus senatus & populi speravisset: ac posteaquam frustra optata sint, infensa militibus patribusque & plebi, dissuasisset donativum & congiarium, periculaque viris illustribus instruxisset. Quanto suo labore perpetratum, ne irrumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret? Temporum quoque Claudianorum obliqua insectatione, cuncta ejus dominationis flagitia in matrem transtulit, publica fortuna extinctam referens. namque & naufragium narrabat. Quod fortuitum fuisse, quis adeo hebes inveniretur, ut crederet? aut à muliere naufraga missum cum telo unum, qui cohortes, & classes imperatoris perfringeret? Ergo non jam Nefo, cujus immanitas omnium questus anteibat, sed ad-

verso rumore Seneca erat, quod oratione tali confessionem scripsisset. Miro tamen certamine procerum decernuntur supplicationis apud omnia pulvinaria; utque Quinquatrus, quibus aperta essent insidia, ludis annuis celebrarentur. aureum Minerva simulacrum in curia, & juxta principis imago statueretur, dies natalis Agrippina inter nefastos esset. Thrasea Patrus silentio vel brevi assensu prioris adulationis transmittere solitus, exiit tum senatu; ac sibi causam periculi fecit, ceteris libertatis initium non præbuit. Prodigia quoque crebra & irrita intercessere. anguem enixa mulier; & alia in concubitu mariti fulmine examinata: Iam sol repente obscuratus, & tacitæ de cælo quattuordecim urbis regiones. quæ adeo sine cura deum eveniebant, ut multos post annos Nero imperium & scelera continuaverit. Ceterum quo gravaret invidiam matris, eaque demota, auctam lenitatem suam testificaretur, feminas illustres Iuniam & Calpurniam, præfectura functos Valerium Capitonem & Licinium Gabolm, sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lolliæ Paullinæ cineres reportari, sepulcrumque exstrui permisit: quosque ipse nuper relegaverat, Iturium & Calvisium pœna exsolvit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exilio Tarentum regressa, labante jam Agrippina, cujus inimicitias conciderat, vel tum mitigata. Cunctanti in opidis Campaniæ, quonam modo urbem ingrederetur, an obsequium senatus, an studia plebis repperiret anxio, contra deterrimus quisque quorum non alia regia fecundior exstitit, invisum Agrippina nomen, & morte ejus accensum populi favorem disserunt: iret intrepidus, & venerationem sui coram experiretur. Simul progredi exposcunt, & promptiora quam promiserant inveniunt, obvias tribus, festo cultu senatum: conjugum ac liberorum agmina per sexum & ætatem disposita: exstructos qua incederet spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur. Hinc superbus ac publici servitii victor, Capitolium adiit, grates exsolvit, seque in omnes libidines effudit, quas male coërcitas qualiscumque matris

tris reverentia tardaverat. Vetus illi copia erat curriculo quadrigarum insistere, nec minus fœdum studium: cithara ludicrum in modum canere, cum cœnaret: quod *regibus & antiquis ducibus fastitatum* memorabat: idque *vatum laudibus celebre, & deorum honori datum*. Enimvero cantus *Apollini sacros, talique ornatu astare, non modo Græci in urbibus, sed Romana apud templa, numen præcipuum, & præscium*. Nec jam sisti poterat, cum Senecæ ac Burrho visum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. clausumque valle Vaticana spatium, in quo equos regeret; haud promiscuo spectaculo. mox ultro vocari populus Romanus, laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum; & si eodem princeps trahat, lætum. Ceterum evulgatus pudor non satietatem, ut rebantur, sed inciramentum attulit. Ratusque dedecus amoliri, si plures fœdasset, nobilium familiarum posteros, egestate venales in scenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam; majoribus eorum tribuendum puto. nam & ejus flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere subegit, donis ingentibus: nisi quod merces ab eo qui jubere potest, vim necessitatis affert. Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, instituit ludos *Juvenalium* vocabulo, in quos passim nomina data: non nobilitas cuiquam, non ætas aut acti honores impedimento, quo minus Græci Latinive histrionis artem exercerent, usque ad gestus modosque haud viriles. Quin & feminæ illustres deformia meditari. exstructaque apud nemus, quod navali stagno circumposuit Augustus, conventicula & cauponæ. & posita vāno irritamenta luxus. dabanturque stipes, quas boni necessitate; intemperantes gloria consumerent. Inde gliscere flagitia & infamia; nec ulla moribus corruptis olim plus libidinum circumdedit, quam illa colluvies. vix artibus honestis pudor retinetur; nedum inter certamina vitiorum, pudicitia, aut modestia, aut quidquam probi moris reservaretur. Postremo ipse scenam in-

scendit, multa cura tentans citharam & præmedi-
tans, assistentibus familiaribus. accesserat cohors mi-
litum, centuriones tribunique: & mærens Burrhus,
ac laudans. Tuncque primum conscripti sunt equi-
tes Romani, cognomento *Augustanorum*, ætate ac
robore conspicui, & pars ingenio procaces, alii
in spe potentia. Hi dies ac noctes plausibus persona-
re. Formam principis vocemque deum vocabulis ap-
pellantes, quasi per virtutem clari honoratique age-
re. Ne tamen ludicra tantum imperatoris artes no-
tescerent, carminum quoque studium affectavit, con-
tractis quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum in-
signis * ætatis nati, considerare simul, & allatos vel
ibidem repertos versus connectere, atque ipsius verba
quoquomodo prolata supplere. quod species ipsa car-
minum docet, non impetu & instinctu, nec ore uno
fluens. Etiam sapientiæ doctoribus tempus impertie-
bat post epulas, utque contraria asseverantium discor-
dia eruerentur. nec deerant, qui voce vultuque tri-
sti inter oblectamenta regia spectari cuperent. Sub
idem tempus, levi contentione atrox cædes orta
inter colonos Nucerinos Pompejanosque, gladiato-
rio spectaculo, quod Livinejus Regulus, quem mo-
tum senatu rettuli, edebat. quippe opidana lascivia
invicem incessentes, probra, deinde saxa, postre-
mo ferrum sumpsere, validiore Pompejanorum ple-
be, apud quos spectaculum edebatur. Ergo reporta-
ti sunt in urbem multi è Nucerinis trunco per vulne-
ra corpore, ac plerique *liberorum aut parentum mor-
tes* deflebant. Cujus rei iudicium princeps senatui,
senatus consulibus permisit. Et rursus re ad patres
delata, prohibiti publice in decem annos ejusmodi
coetu Pompejani, collegiaque quæ contra leges in-
stituerant, dissoluta. Livinejus, & qui alii seditio-
nem conciverant, exilio multati sunt. Motus sena-
tu & Pedius Blæsus, accusantibus Cyrenensibus, *vio-
latum ab eo thesaurum Esculapii, delectumque mili-
tarem pretio & ambitione corruptum*. Iidem Cyrenen-
ses reum agebant Acilium Strabonem, prætoriam po-
testate usum, & missum disceptatorem à Claudio a-
gro-

grotum, quos regis Apionis quondam habitos, & Pop. Rom. cum regno relictos, proximus quisque possessor invaserant, diutinaque licentia & injuria, quasi jure & æquo nitebantur. Igitur abjudicatis agris etiam adversus judicem invidia: & senatus ignota sibi esse mandata Claudii, & consulendum principem respondit. Nero probata Strabonis sententia, se nihilominus subvenire sociis, & usurpata concedere scripsit. Sequuntur virorum illustrium mortes, Domitii Afii, & M. Servillii, qui summis honoribus, & multa eloquentia viguerant. Ille orando causas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, & elegantia vitæ, quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus. Nerone quartum Cornelio Cosq. Coss. quinquennale ludicrum Romæ institutum est, ad morem Græci certaminis, varia fama, ut cuncta ferme nova. Quippe erant qui Cn. quoque Pompejum incusatum à senatoribus ferrent, quod mansuram theatri sedem posuisset. nam antea subitariis gradibus, & scena in tempus structa, ludos edi solitos: vel si vetustiora repetas, stantem populum spectavisse: si consideret, theatro dies totos ignavia continuaret. Ne spectaculorum quidem antiquitas servaretur, quotiens Prætores ederent, nulla cuiquam civium necessitate certandi. Ceterum abolitos paulatim patrios mores, funditus everti per accitam lasciviam, ut quod usquam corrumpi & corrumpere queat, in urbe visatur, degeneretque studium externis juvenibus, gymnasia & otia, & turpes amores exercendo, principe & senatu auctoribus: qui non modo licentiam vitis permiserint; sed vim adhibeant. Proceres Romani specie orationum & carminum, scena polluantur. quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent, & castus assumant, easque pugnas pro militia & armis meditentur? An justitiam augurii & decurias equitum, egregium judicandi munus expleturos, si fractos sonos & dulcedinem vocum perire audissent? Nobiles quoque dedecori adjectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed cætu promiscuo quod perditissimus quisque per diem concupiverit, per tenebras audeat. Pluribus ipsa licentia placebat, ætiam tamen honesta nomina prætendebant; Majoris quoque non abhorruisse spectaculorum oblectamentis; pro fortuna quæ tum erat; eoque à Thuscis, accitos histriones, à Thuris equorum certamina, & possessa Achaja Asiaque ludos

curatius editos. nec quemquam Roma honesto loco ortum, ad theatrales artes degeneravisse, ducentis jam annis à L. Mumii triumpho, qui primus id genus spectaculi in urbe prae-buerit. Sed & consultum parcimonia, quod perpetua sedes theatri locata sit, potius quam immenso sumptu, singulos per annos consurgeret ac strueretur. Nec perinde magistratus rem familiarem exhausturos aut populo efflagitandi Græca certamina à magistratibus causam fore, cum eo sumptu Respubl. fungatur. oratorum ac valium victorias incitamentum ingenio allaturas: nec cuiquam iudici græce, aures studiis honestis, & voluptatibus concessis impartire. latius magis quam lascivia dati paucastotius quinquennii noctes, quibus, tanta luce ignium, nihil illicitum occultari queat. Sane nullo insigni dehonestamento id spectaculum transiit. Ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia redditus quamquam scenæ Pontonimi, certaminibus lacris prohibebantur. Eloquentiæ primas nemo tulit, sed victorem esse Casarem pronuntiatum. Græci amictus, quomodo per eos dies plerique incesserant, tum exoleverant. Inter quæ & sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, tamquam mutationem regis portendat. Igitur quasi jam depulso Nerone, quis nam deligetur inquirebant. & omnium ore Rubellius Plautus celebrabatur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia. Ipse placita majorum colebat, habitu severo, casta & secreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam quia discumbentis Neronis apud Simbrina stagna, * cui *Sublaqueum* non en est, idæ dapes, mensæque disiecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde paterna Plauto origo; hunc illum numine deum destinari credebant, fovebantque multi, quibus nova & ancipitia præcolere avida & plerumque fallax ambitio est. Ergo permotus ii Nero componit ad Plautum litteras, *consuleret quieti urbis, seque prave diffamantibus subtraheret, esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tuta & inturbida juven-ta frueretur.* Ita illuc cum conjugē Artisia & paucis familiarium concessit. Iisdem diebus nimia
luxus

luxus cupido, infamiam & periculum Neroni tulit, quia fontem aquæ Martiæ ad urbem deductæ nando inceserat: videbaturque potus sacros & carimoniam loci corpore toto polluisse. secutaque anceps vaetudo, iram deûm affirmavit. At Corbulo post deleta Artaxata, utendum recenti terrore ratus, ad occupanda Tigranocerta; quibus excisis, metum hostium intenderet, vel si pepercisset, clementiæ famam adipisceretur: illuc pergit, non infenso exercitu, ne spem veniæ auferret: neque tamen remissa cura, gnarus facilem mutatu gentem, ut segnem ad pericula, ita infidam ad occasiones. Barbari pro ingenio quisque, alii preces offerre, quidam deferere vicos, & in avia digredi, ac fuere qui se speluncis, & carissima secum abderent. Igitur dux Romanus diversis artibus, misericordia adversus supplices, celeritate adversus profugos, immitis iis qui latebras infederant, ora & exitus specuum sarmentis virgultisque completos, igni exurit. Atque illum fines suos prætergredientem incurfavere Mardi, latrociniiis exerciti, contraque inrumpentem montibus defensi, quos Corbulo immissa Hiberis vastavit, hostilemque audaciam externo sanguine ultus est. Ipse exercitusque, ut nullis ex proelio damnis, ita per inopiam & labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adaçti. Ad hæc pænuria aquæ, fervida aëtas, longinqua itinera, sola ducis patientia mitigabantur, eodem plura quam gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos: demessaque segetes, & ex duobus castellis in quæ confugerant Armenii, alterum impetu captum, qui primam vim depulerant, obsidione coguntur. Vnde in regionem Taurantium transgressus, improvisum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio ejus, non ignobilis barbarus cum telo repertus, ordinem insidiarum, *seque auctorem & socios per tormenta edidit.* convictique & puniti sunt qui specie amicitiae dolum parabant. Nec mulio post legati Tigranocerta missi, *patere mania afferunt, intentos popularis ad jussa.* Simul hospitale donum, coronam auream tradebant. Accepitque cum

honore, nec quidquam urbi detractum, quo promptius obsequium integri retinerent. At præsidium regium, quod ferox juvenus clauferat, non sine certamine expugnatum est. nam & prælium pro muris ausi erant, & pulsi intra munimenta aggeris, demum inrumpentium armis cessere. quæ facilius proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. Miserantque Hyrcani ad principem Romanum societatem oratum, *attineri à se Vologesen pro pignore amicitia* ostentantes. eos regredientes Corbulo, ne Euphratem transgressi hostium custodiis circumvenirentur, dato præsidio ad litora maris rubri deduxit. unde vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeare. Quin & Tiridatem per Medos extrema Armeniæ intrantem, præmisso cum auxiliis Verulano legato, atque ipse legionibus citis, abire procul ac spem belli amittere subegit: quosque nobis ob regem avertos animi cognoverat, cadibus & incendiis perpopulatus, possessionem Armeniæ usurpabat: cum advenit Tigranes, à Nerone ad capeßendum imperium delectus; Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos, sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. Nec consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum. at plerique superbiam Parthorum perosi, datum à Romanis regem malebant. additum & præsidium, mille legionarii, tres sociorum cohortes, duæque equitum alæ. & quo facilius novum regnum tueretur, pars Armeniæ ut cuique finitima, pars Nipolique & Aristobulo atque Antiocho parere jussæ sunt. Corbulo in Syriam abscessit, morte Vinidii legati vacuum, ac sibi permissam. Eodem anno ex illustribus Asiæ urbibus, Laodicea tremore terræ prolapsa, nullo à nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italia vetus opidum Puteoli, jus Coloniarum, & cognomentum à Nerone adipiscuntur. Veterani Tarentum & Antium ascripti, non tamen infrequentiarum locorum subvenere, dilapsis pluribus in provincias, in quibus stipendia expleverant. Neque conjugis suscipiendis, neque aliendis liberis
sucti,

fucti, orbis sine posteris domos relinquebant. Non enim, ut olim, universæ legiones deducebantur cum tribunis & centurionibus, & suis cujusque ordinis militibus, ut consensu & caritate Rempubl. efficerent; sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortallum repente in unum collecti numerus magis quam colonia. Comitia prætorum arbitrio senatus haberi solita, quod æriore ambitu exarserant, princeps composuit, tris qui supra numerum petebant, legioni præficiendo. Auxitque patrum honorem, statuendo *ut qui à privatis iudicibus ad senatum provocavissent, ejusdem pecunia periculum facerent, cuius ii qui imperatorem appellavere.* nam antea vacuum id, solutumque pœna fuerat. Fine anni Vibius Secundus eques Romanus, aecusantibus Mauris teperundarum damnatur, atque Italia exigitur; ne graviore pœna afficeretur, Vibii Crispi fratris opibus enixus. Cæsonio Pato Petronio Turpiliano Coss. gravis clades in Britannia accepta. In qua neque Avitus legatus, ut memoravi, nisi parva retinuerat, & successor Veranius, modicis excursibus Siluras populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est: magna dum vixit severitatis fama, supremis testamenti verbis ambitionis manifestus, quippe multa in Neronem adulatione, addidit, *subiecturum ei provinciam fuisse, & biennio proximo vixisset.* Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiæ, & rumore populi, qui neminem sine amulo finit, Corbulonis concertator: receptæque Armeniæ decus æquare domitis perduellibus cupiens. Igitur Monam insulam incolis validam, & receptaculum perfugarum aggredi parat, navesque fabricatur plano alveo, adversus breve litus & incertum. Sic pedites, equites vado securi, aut altiores inter undas, adnantes equis transmisere. Stabat pro litore diversa acies, densa armis virisque, intercurstantibus seninis: in modum Furiarum, veste ferali, crinibus dejectis, faces præferiebant. Druidæque circum, preces diras sublati ad cælum manibus fundentes, novitate spe-

Aus perculere milites, ut quasi hærentibus membris ,
 immobile corpus vulneribus præberent. Dein cohortationibus ducis , & se ipsi stimulantés , ne muliebres
 & fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa, tier-
 nuntque obvios , & igni suo involvunt. Præsidium
 posthac imposuim victis , excisique luci , savis super-
 stitionibus sacri : nam cruore captivo adolere aras,
 & hominum fibris consulere deos fas habebant. Hæc
 agenti Suetonio, *repentina defectione provincie* nunciatur.
 Rex Icenorum Prasutagus, longa opulentia clarus, Cæ-
 sarem heredem du. s. que filias scripserat , tali obsequio
 ratus regnum & domum suam procul injuria fore :
 quod contra verit ; adeo ut regnum, per censuriones,
 domus per servos, velut capta vastarentur. Iam pri-
 mum uxor ejus Boudicca verberibus affecta, & filie stu-
 pro, violatae sunt. Præcipui quique Icenorum , quasi
 cunctam regionem muneri accepissent , avitis bonis
 exuuntur, & propinqui regis inter mancipia habeban-
 tur. Qua contumelia & metu graviorum (quando in
 formam provincie cesserant) rapiunt arma, commotis
 ad rebellionem Trinobantibus , & qui alii nondum
 servitio facti, resumere libertatem occultis conjuratio-
 nibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. quippe
 in coloniam Camalodunum recens deducti, pellebant
 domibus, exturbabant agris, *captivos, servos* appellando:
 foventibus impotentiam veteranorum militibus, simi-
 litudine vitæ , & spe ejusdem licentie. Ad hæc tem-
 plum divo Claudio constitutum, quasi arx æternæ do-
 minationis aspiciebatur ; delectique sacerdotes specie
 religionis omnes fortunas effundebant. Nec arduum
 videbatur, excindere coloniam nullis munimentis
 septam : quod ducibus nostris parum provisum erat ,
 dum amœnitati prius quam usui consulitur. Inter quæ
 nulla palam causa delapsum Camaloduni simulacrum
 Victoriæ, ac retro conversum, quasi cederet hostibus.
 Et femina in furore turbata *adesse exitium* canebant.
 Externosque fremitus in curia eorum auditos ; con-
 sonuisse ululatus theatrum ; visamque speciem in
 æstuario Tamesæ subversæ colonie ; jam Oceanum
 cruento aspectu , dilabente æstu , humanorum corpo-
 rum

rum effigies relictas, ut Britanni ad spem, ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petivere à Cato Deciano procuratore auxilium. Ille haud amplius quam ducentos sine iustis armis misit: & inerat modica milium manus, tutela templi freti. Et impredientibus qui occulti rebellio- nis conscii consilia turbabant, neque fossam aut val- lum prædixerunt, neque motis senibus & feminis, juvenus sola restitit: quasi media pace incauti, mul- titudine barbarorum circumveniuntur. Et cetera quidem impetu direpta, aut incensa sunt, templum in quo se miles conglobaverat, biduo obsessum, ex- pugnatumque. Et victor Britannus Petilio Ceriali le- gato legionis nonæ in subsidium adventanti obvius, fudit legionem, & quod peditum interfecit. Cerialis cum equitibus evasit in castra, & munimentis de- fensus est. Qua clade & odiis provinciæ, quam avaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam transiit. At Suetonius mira constantia me- dios inter hostes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniæ non insigne, sed copia negotiatorum & comteatuum maxime celebre. ibi ambiguus an illam sedem bello deligeret, circumspecta infrequen- tia militis, satisque magnis documentis temeritatem Petilii coërcitam, unus opidi damno servare univer- sa statuit. Neque fletu & lacrimis auxilium ejus oran- itium, flexus est, quin daret profectionis signum, & comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis sexus, aut fessa ætas, vel loci dulcedo arti- nuerat, ab hoste oppressi sunt. Eadem clades muni- cipio Verulamio fuit, quia barbari omissis castellis præsidiiisque militarium, quod uberrimum spoliant, & defendentibus intutum, læti præda, & aliorum se- gnes petebant. Ad septuaginta millia civium & soci- orum, iis quæ memoravi locis, cecidisse constat. ne- que enim capere aut venundare, aliudve quod bel- li commercium, sed cades, patibula, ignes, cruces, tamquam redditori supplicium, ac præcepta interiim- ulatione, festinabant. Jam Suetonio quartadecima le- gio cum vexillariis vicesimariis, & è proximis auxi- liares,

liares, decem ferme millia armatorum erant; cum ommittere cunctationem, & congregari acie parat, deligitque locum artis faucibus, & à tergo silva clausum, satis cognito, nihil hostium nisi in fronte, & apertam planitiem esse sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, levi circum armatura conglobatus, pro cornibus eques astiit. At Britannorum copiae passim per catervas & turmas exultabant, quanta non alias multitudo, & animo adeo fero, ut conjuges quoque testes victoriae secum traherent, plaustrisque imponerent, quae super extremum ambitum campi posuerant. Boudicea curru filias praese vehens, ut quamque nationem accesserat; *et Solitum quidem Britannis seminarum ductu bellare testabatur; sed tunc non ut tantis majoribus ortam regnum opes; verum ut unam e vulgo, libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. eo proventus Romanorum cupidines, ut non corpora, nec senectam quidem, aut virginitatem impollutam relinquunt. Adesset tamen deus justa vindicta. cecidisse legionem, qua praedium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem et clamorem tot millium, nedum impetus et manus perlaturus. Si copias armatorum; si causas belli secum expenderent; vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum viverent viri, et servirent. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat. qui quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes & preces miscbat; ut spernerent sonores Barbarorum, et inanes minas. plus illic seminarum quam juventutis aspici. imbelles, inertes, cessuros statim ubi ferrum virtutemque vincantium, totiens fusi agnovissent. etiam in multis legionibus, paucos esse qui praedia profligarent. gloriaque eorum accessurum, quod modica manu, universus exercitus famam adipiscerentur. Conferti tantum, et pilis emissis, post umbonibus et gladius stragem cademque continuarent; praeda immemores: parta victoria, cuncta ipsis cessura. Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles & multa proeliorum experientia, ut certus eventus Suetonius, daret pugnae signum. Ac primum legio gradu immota, & angustias loci pro munimento retinens;*

tinens; postquam propius suggestus hostis certo jactu tela exhauserat, velut cuneo erupit. Idem auxilium imperus: & eques protentis hastis, perfringit quod obvium & validum erat. Ceteri terga præbuere difficili effugio, quia circumjecta vehicula sepserant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat: confixaque telis etiam jumenta, corporum cumulum auxerant. Clara & antiquis victoriis par ea die laus parva. quippe sunt qui paulo minus quam octaginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis ferme interfectis, nec multo amplius vulneratis. Boudicea vitam veneno finivit. Et Pœnius Postumus præfectus castrorum secundæ legionis, cognitis quartadecimanorum vicesimanorumque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat, abnueratque contra ritum militiæ jussa ducis, se ipsum gladio transegit. Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitque copias Cæsar, missis e Germania duobus legionariorum milibus; octo auxiliariarum cohortibus, ac mille equitibus: quorum adventu, nonani legionario milite suppleti sunt; cohortes alæque novis hibernaculis locatæ, quodque nationum ambiguum aut adversum fuerat, igni atque ferro vastatur. Sed nihil æque quam fames affligebat ferendis frugibus incuriosos, & omni ætate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi destinant, gentesque præferoces tardius ad pacem inclinant; quia Julius Classicianus successor Cato missus, & Suetonio discors, bonum publicum privatis simultatibus impediebat, disperferatque *novum legatum opperendum esse, sine hostili ira & superbia victoris, clementer deditum consulturum*. Simul in urbem mandabat, *nullum prælio finem expectarent, nisi succederetur Suetonio*, cujus adversa, pravitati ipsius; prospera, ad fortunam Reip. referebat. Igitur ad spectandum Britannia statum missus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe, posse auctoritate ejus, non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni; sed & rebelles Barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo minus ingenti agmine Italia Galliaque gravis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quo-

quoque nostris terribilis incederet. Sed hostibus irrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat, mirabanturque, quod dux & exercitus tanti belli confector servitiis obedirent. Cuncta tamen ad imperatorem in mollius relata. De-
tentusque rebus gerundis Suetonius, quod post paucas naves in litore, remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello *tradere exercitum Petronio Turpiliano*, qui jam consulatu abierat, jubetur. Is non irritato hoste, neque lacessitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit. Eodem anno Romæ insignia scelera, alterum senatoria, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat prætorius, simul longa senectæ, simul orbitate & pecunia insidiis obnoxius. ejus propinquus Valerius Fabianus capeßendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, ascitis Vicio Rufino, & Terentio Lentino equitibus Romanis. Illi Antonium Primum, & Asinium Marcellum sociaverant. Antonius audacia promptus; Marcellus Asinio Pollione proavo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quod paupertatem præcipuum malorum credebatur. Igitur Fabianus tabulas iis quos memoravi, & aliis minus illustribus, obsignat. quod apud patres convictum & Fabianus Antoniusque cum Rufino & Terentio lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria majorum, & preces Cæsaris, poenæ magis quam infamiæ exemere. perculit is dies Pompejum quoque Ælianum juvenem quæstorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum: eique Italia & Hispania in qua ortus erat interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quod reos, ne apud præfectum urbis arguerentur, ad prætorem detulisset, interim specie legum, mox prævaricando ultionem elusus. Additur senatusconsultum; *Qui talem operam emptisset, vendidissetve, perinde poena teneretur, ac si publico judicio calumnia condemnatus*. Haud multo post, præfectum urbis Pedanium Secundum servus ipsius interfecit seu negata libertate, cui pretium pepigerat; sive amore exoleti insensus, & dominum æmulum non tolerans. Ceterum cum vetere ex more familiam omnem, quæ sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi oporteret, concursu plebis, quæ tot inno-

innoxias protegebat, usque ad seditionem ventum est: senatuque in ipso erant studia nimiam severitatem aspernantium, pluribus nihil mutandum consentibus. Ex quibus C. Cassius sententiæ loco in hunc modum dissertuit. Sapenumero P. C. in hoc ordine interfui, cum contra instituta & leges majorum nova senatus decreta postularentur. neque sum adversatus, non quia dubitarem super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum, & quæ converterentur in deterius mutari: sed ne nimio amore antiqui moris studium meum extollere viderer. Simul quidquid hoc in nobis auctoritatis est, crebris contradictionibus destruendum non existimabam, ut maneret integrum, si quando Respublica consiliis eguisset. quod hodie evenit, consulari viro domi suæ interfecito, per insidias serviles, quas nemo prohibuit, aut prodidit, quamvis nondum concussio senatus consulto, quod supplicium toti familia minitabatur. Decernite hercule impunitatem. At quæ dignitas sua defendet, cum præfectura urbis non profuerit? quem numerus servorum tuebitur, cum Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? cui familia opem feret, quæ ne in metu quidem pericula nostra advertit? An, ut quidam fingere non erubescunt, injurias suas ultus est interfector? quia de paterna pecunia transfegerat, aut avitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus ultro, dominum jure casum videri. Libet argumenta conquirere in eo, quod sapientioribus deliberatum est? Sed & si nunc primum statuendum haberemus, credisne servum interficiendi domini animum sumpsisse, ut non vox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur? Sane consilium occuluit, telum inter ignaros paravit. num excubias transfiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, eadem patraret, omnibus nesciis? Multa sceleris indicia præveniunt servi. Si prodant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios; postremo si periculum sit, non inulti inter nocentes, agere. Suspecta majoribus nostris fuisse ingenia servorum, etiam cum in agris aut domibus iisdem nascerentur, caritatemque dominorum statim acciperent. Postquam vero nationes in familiis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra aut nulla sunt, colluviem istam non nisi metu coercueris. At quidam insontes peribunt. Num & ex fuso exercitu, cum decimus quisque fusti feritur, etiam strenui non sortiuntur? Habet aliquid

aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos, utilitate publica rependitur. Sententiæ Cassii, ut nemo unus contraire ausus est, ita dissonæ voces respondebant, numerum, aut aetatem, aut sexum, ac plurimorum indubiam innocentiam miserantium. Prævaluit tamen pars quæ supplicium decernebat, sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine, saxa ac faces minitante. Tum Caesar populum edicto increpuit; atque omne iter quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præsiidiis sepsit. Censuerat Cingonius Varro, ut liberti quoque qui sub eodem testamento fuissent, Italia deportarentur. Id à principe prohibitum est, ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per sævitiam intenderetur. Damnatus iisdem consulibus Tarquitius Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statilium Taurum proconsulem ipsius meminerant. Censuræ per Gallias à Q. Volusio, & Sex. Africano, Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano; Trebellium dum uterque dedignatur, supra tulere. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantum præumbrante imperatoris fastigio datur, clarus. adeo ut Nero æger valetudine, & adulantibus circum qui finem imperio adesse dicebant, si quid fato patere iur; responderit habere subsidium Rempublicam. Rogantibus dehinc in quo potissimum? addiderit, in Memmio Regulo. Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus; & quia nova generis claritudine, neque invidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum à Nerone, præbitumque oleum equiti ac senatori Græca facilitate. P. Matio L. Asinio consulibus, Antistius prætor, quem in tribunatu plebis licenter egisse memoravi; probrosa adversus principem crimina fecitavit: vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scabulam epulatur. Exin à Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat, maiestatis delatus est. Tum primum revocata ea lex credebatur, quæ haud perinde exitium Antistio, quam imperatori gloriam quaesivit, ut condemnatus à senatu, intercessione tribuni-
cia

cia morti exineretur. Et cum Ostorius nihil audivisse, pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum. Censuitque Iunius Marullus consul designatus, *adimendam reo praturam, necandumque more majorum. Ceteris inde assentientibus, Patus Thrasea multo cum honore Caesaris & acerrime increpito Antistio; Non quidquid nocens reus pati mereretur, id egregio sub principe, & nulla necessitate obstricto senatu, statuendum disservit. carnificem & laqueum pridem abolita: & esse pœnas legibus constitutas, quibus sine iudicum savitia & temporum infamia, supplicia decernerentur. Quin in insula publicatis bonis, quo longius fontem ratam traxisset, eo privatim miserior, & publice clementia maximum exemplum futurum. Libertas Thraseæ servitium aliorum rupit. & postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere, paucis exemptis: in quibus adulatione promptissimus fuit A. Vitellus, optimum quemque iurgio laceffens, & respondenti reticens, ut pavida ingenia solent. At consules perficere senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Casari. Ille inter pudorem & iram cunctatus, postremo rescripsit, nulla injuria provocatum Antistium gravissimas in principem contumelias dixisse: earum ultionem à paribus postulatam. Et pro magnitudine delicti pœnam statui par fuisse: ceterum se qui severitatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere. statuerent ut vellent, datam etiam absolvendi licentiam. His atque talibus recitatis, & offensione manifesta, non ideo aut consules mutavere relationem; aut Thrasea decessit sententia; ceterive, quæ probaverant deseruere: pars ne principem objecisse invidiæ viderentur, plures numero tuti, Thrasea sueta firmitudine animi, & ne gloria intercideret. Haud dispari crimine Fabricus Vejentio confictatus est, quod multa & probrosa in patres & sacerdotes composuisset, in libris quibus nomen Codicillorum dederat. Adiciebat Talus Geminus accusator; venditata ab eo munera principis & adipiscendorum honorum jus. quæ causâ Neroni fuit suscipiendi iudicii. convictumque Vejentonem Italia depulit, & libros exuri jussit, conculcitos lectitatosque donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi, oblivionem attulit. Sed*

grave-

gravescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur, concessitque vita Burrhus, incertum valetudine an veneno. Valetudo ex eo conjectabatur, quod in se tumescentibus paulatim faucibus, & impedito meatu, spiritum finiebat. plures jussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, illitum palatum ejus noxiomedicamine asseverabant: & Burrhum intellecto scelere, cum ad visendum eum princeps venisset, aspectum ejus averfatum, sciscitantique hactenus respondisse, *Ego me bene habeo*. Civitati grande desiderium ejus mansit per memoriam virtutis, & successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia & adulteria. quippe Caesar duos prætorii cohortibus imposuerat: Fenium Rufum ex vulgi favore, quia rem frumentariam sine quaestu tractabat: Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiam atque infamiam in eo secutus. Atque illi pro cognitis moribus fuere. validior Tigellinus in animo principis, ex intimis libidinibus assumptus: prospera populi & militum fama Rufus, quod apud Neronem advesum experiebatur. Mors Burrhi infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut dnce amoto, & Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, tamquam ingentes & privatum modum eveltas opes adhuc augeret: quoq; studia civium in se verteret: hortorum quoque amœnitate & villarum magnificentia quasi principem supergrederetur. Obiciebant etiam eloquentia laudem uni sibi asciscere, & carmina crebrius facitare, postquam Neroni amior eorum venisset. Nam oblectamenti principis palam iniquum, detrectare vim ejus equos regentis; illudere voces quotiens caneret. Quem ad finem nihil in Rep. clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur? Certe finitam Neronis pueritiam, & robur juvenia adesse. exueret magistrum, satis amplis doctores instructus, majoribus suis. At Seneca criminantium non gnarus, prodentibus iis quibus aliqua honesti cura, & familiaritatem ejus magis aspernante Casare, tempus sermoni orat: & accepto, ita incipit; *Quartusdecimus annus est Caesar, ex quo spei tue adnotus sum; octavus ut imperium obtines: medio temporis tantum honorum atq; opum in me cumulasti, ut nihil felicitati mea desit, nisi moderatio ejus. Utar magnis exemplis, nec mea fortuna,*

tuna sed tua. Atavus tuus Augustus, M. Agrippa Mithylenense secretum; C. Macenati urbe in ipsa, velut peregrinum otium permisit: quorum alter bellorum socius, alter Roma pluribus laboribus jactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis premia acceperant. Ego quid aliud munificentia adhibere potui quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata? è quibus claritudo venit, quod juvenata tua rudimentis affuisse videor, grande hujus rei pretium. at tu gratiam immensam, innumeram pecuniam circumdediti, adeo ut plerumque intra me ipsum volvam: Egone equestri & provinciali loco ortus, proceribus civitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora praeferentes, novitas mea enituit? Vbi est animus ille modicis contentus? Tales hortos instruit & per hac suburbana incedit, & tantis agrorum spatiis, tam lato fenore exuberat? Vna defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui. Sed uterque mensuram implevimus, & tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à principe accipere. Cetera invidiam augent, qua quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem jacet; sed mihi incumbit: mihi subveniendum est. quo modo in militia aut via fessus adminiculum orarem; ita in hoc itinere vita, senex, & levissimis quoque curis impar cum opes meas ultra sustinere non possim, praesidium peto. lube eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis quorum fulgore perstringor, quod temporis hortorum aut villarum cura seponitur, in animum revocabo. Superest tibi robur, & tot per annos nixum fastigii regimen: possumus seniores amici, quiete respondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedit, eos ad summa vexisse, qui & modica tolerarent. Ad qua Nero sic ferme respondit: Quod meditata orationi tua statim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum praerisa, sed subita expedire docuisti. Avus meus Augustus Agrippa & Macenati usurpare otium post labores concessit, sed in ea ipsa aetate, cujus auctoritas tueretur, quidquid illud & qualecumque tribuisset, attamen neutrum datis à se premiis exiit. Bello & periculis meruerant! In his enim juvenata Augusti versata est. Nec mihi tela & manus tua defuissent, in armis agentis. sed quod praesens conditio postebat, ratione, consilio, praeceptis pueritiam, dein juveniam meam

meam fovisti. Et tua quidem erga me munera, dum vita suppetet, aterna erunt: quae a me habes, horti, & fenus, & villa, casibus obnoxia sunt; ac licet multa videantur, plerique haudquaquam artibus tuis pares; plura tenuerunt. Pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur. Unde etiam rubori mihi est quod praecipuus caritate, nondum omnes fortuna antecellus. Verum & tibi valida aetas, rebusque & fructui rerum sufficiens, & nos prima imperii spatia ingredimur: nisi forte aut te Vitellio ter consuli, aut me Claudio praeponi. Sed quantum Volusio longa parsimonia quaesivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin si qua in parte lubricum adolescentia nostra declinat, revocas; ornatumque robur subsidio impensius regis. Non tua moderatio, si reddideris pecuniam: nec quies, si reliqueris principem, sed mea avaritia, mea crudelitatis metus in ore omnium versabitur. Quod si maxime continentia tua laudetur: non tamen sapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam parat, inde gloriam sibi recipere. His adjicit complexum & oscula, factus natura & consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis. Seneca (qui finis omnium cum dominante sermonum) grates agit: sed instituta prioris Potentiae commutat: prohibet coetus salutantium: vitat comitantes: rarus per urbem, quasi valetudine infensa, aut sapientiae studiis, domi attineretur. Perculso Seneca, promptum fuit Rufum Fenum imminuere, Agrippina amicitiam in eo criminantibus. Validiorque in dies Tigellinus, & malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus si principem societate scelerum obstringeret; metus ejus rimatur. Compertoque Plautum & Syllam maxime timeri, Plautum in Asiam, Syllam in Galliam Narbonensem nuper amotos; nobilitatem eorum, & propinquos huic Orientis, illi Germania exercitus Commemorat: Non se, ut Burrhum, diversas spes; sed solam incolumitatem Neronis spectare, cui caveri utcumque ab urbanis insidiis praesentia; longinquos motus quoniam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen dictatorium, nec minus suspectos Asia populos, claritudine avi Drusi. Syllam inopem, unde praecipuam audaciam: & simulatorem segnitia, dum temeritati locum reperiret. Plautum magni opibus, ne fingere quidem cupidi-

cupidinem otii; sed veterum Romanorum imitamenta praferre: assumpta etiam Stoicorum arrogantia, sectaque, quae turbidos, & negotiorum appetentes faciat. Nec ultra mora, Sylla sexto die pervectis Massiliam percussoribus, antequam metum & rumorem interficeretur, cum epulandi causa discumberet. Relatum caput ejus illudit Nero, tamquam praematura canitie deforme. Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus salus ejus curabatur, & spatium itineris ac maris tempusque interjectum moverat famam: vulgoque fingeant, petiit ab eo Corbulonem, magnistum exercitibus praesidentem, si clari atque infantes interficerentur, praecipuum ad pericula. quin & Asiam favore juvenis arma cepisse, nec milites ad scelus missos, aut numero validos, aut animo promptos postquam jussa efficere nequiverint, ad spes novas transisse una. Hac more famae, credentem otio augebantur. Ceterum libertus Plauti celeritate ventorum praevent centurionem, & mandata L. Antistii soceri attulit, effugeret segnem mortem, otium, suffugium, & magni nominis miserationem. reperturum bonos, consociaturum audaces. nullum interim subsidium aspernandum, si sexaginta milites (tot enim adveniebant) propulisset; dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura, quae ad usque bellum evalescerent. denique aut salutem tali consilio quari, aut nihil gravius audenti quam ignavis patiendum esse. Sed Plautum ea non movere. sive nullam opem providebat inermis atque exsul; seu tadio ambigua spei: an amore conjugis & liberorum quibus placabiliorem fore principem rebatur, nulla sollicitudine turbatum. Sunt qui alios a scerone nuntios venisse ferant, tamquam nihil atrox immineret: doctoresque sapientia Ciceranum Graci, Musonium Thusci generis, constantiam opperienda mortis, pro incerta & trepida vita suasse. Repertus est certe per medium diei nudus, exercitando corpori. Talem eum centurio trucidavit, ceteram Pelagone spadone, quem Nero centurioni & manipulo quasi satellitibus ministrum regium praeposuerat. Caput interfecti relatum. cujus aspectum, ipsa principis verba referam: Quin, inquit, Nero deposito metu nuptias Poppae ob ejusmodi terrores dilatas

*maturare parat, Octaviamque conjugem amoliri, quam-
 vñ modestè agat, & nomine patris, & studiū populī
 gravem? Sed ad senatum litteras misit, de eade Syl-
 lā Plautique haud confessus. verum utriusque turbidum
 ingenium esse, & sibi incolumitatem Reip. magna cura
 haberi. Decretæ eo nomine supplicationes, utque Sylla
 & Plautus senatu moverentur, gravioribus tamen ludi-
 briis quam malis. Igitur accepto patrum consulto,
 postquam cuncta scelerum suorum pro egregiis acci-
 pi videt, exturbat Octaviam, sterilem dictitans. Exin
 Poppæ conjungitur. Ea diu pellex, & adulteri Ne-
 ronis, mox mariti potens, quendam ex ministris
 Octaviæ impulit, servilem ei amorem objicere. de-
 stinaturque reus cognomento Eucerus, natione Ale-
 xandrinus, canere tibiis doctus. Actæ ob id de an-
 cillis quæstiones, & vi tormentorum victis quibus-
 dam, ut falsa annuerent, plures perstitere sanctitatem
 dominæ tueri. Ex quibus una instanti Tigellino, ca-
 stiora esse muliebria Octavia respondit, quam os ejus. Mo-
 vetur tamen primo civilis dissidii specie: domum-
 que Burrhi, & prædia Plauti, infauusta dona accipit.
 mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia.
 Inde crebrī questus, nec occulti per vulgum, cui mi-
 nor sapientia, & ex mediocritate fortunæ, pauciora
 pericula sunt. His, haud quaquam Nero pœnitentia
 flagitii, conjugem revocavit Octaviam. Exin lati Ca-
 pitolium scandunt, deosque tandem venerantur. Effi-
 gies Poppæ proruunt. Octaviæ imagines gestant hu-
 meris, spargunt floribus, foroque ac templis statuunt.
 Itur etiam in principis laudes, repetitum * veneran-
 tium. Iamque & palatium multitudine & clamori-
 bus complebant, cum emissi militum globi verberi-
 bus & intento ferro turbatos desiere. Mutaque quæ
 per seditionem verterant, & Poppæ honos repo-
 situs est. Quæ semper odio, tum & metu atrox, ne
 aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatio-
 ne populī mutaretur, provoluta genibus ejus; Non
 eo loci res suas agi, ut de matrimonio certet (quam-
 quam id sibi vita potius) sed vitam ipsam in extremum
 adductam à clientelâ & servitiis Octaviæ, qua plebis
 sibi*

sibi nomen indiderint, ea in pace ausis quæ vix bello evenirent. Arma illa adversus principem sumpta ducem tantum defuisse, qui motu rebus facile reperiretur. Omitteret modo Campaniam & in urbem ipsam pergeret, ad cuius nutum absentis tumultus cicerentur. Quod alioquin suum delictum? quam cujusquam offensionem? An quia veram progeniem penatibus Caesarum datura sit, malle populum Romanum tibicinis Egyptii subolem imperatorio fastigio induci? Denique si id rebus conducatur, libens quam coactus acciret dominam, vel consuleret servituti justulatione. Et modicis remediis, primos motus confedissee, aut si desperent uxorem Neronis fore Octaviam, illi maritum daturus. Varius sermo, & ad metum atque iram accommodatus, terruit simul audientem & accendit. Sed parum valebat suspicio in servo, & quaestionibus ancillarum eluserat. Ergo confessionem alicujus quarri placet, cui rerum quoque novarum crimen affingeretur. Et visus idoneus maternæ necis patrator Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, præfectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio: quia malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspi-ciuntur. Igitur accitum eum Cæsar opera prioris admonet; Solum incolumitati principis adversus insidiantem matrem subvenisse: locum haud minoris gratia instare, si conjugem infensam depelleret. nec manu aut telo opus. Fateretur Octavia adulterium Occulta quidem ad præsens, sed magni ei præmia, & secessus amœnos promittit; vel si negavisset, necem intentat. Ille insita vecordia, & facilitate priorum flagitiorum, plura etiam quam jussum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exilium toleravit, & fato obiit. At Nero præfectum in spem socianda classis corruptum, & incusatæ paulo ante sterilitatis oblitus, abactos partus conscientia libidinum, eaque sibi comper-ta, edicto memorat. Insulaque Pandataria Octaviam claudit. Non alia exsul visentium oculos majore misericordia affecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ, à Tiberio; recentior Juliae memoria obversabatur, à Claudio pulsæ. Sed illis robur ætatis affuerat. Lata aliqua viderant, & præsentem sævitiam melio-

201 C. CORNEL. TACITI ANNAL. LIB. XIV.
ris olim fortunæ recordatione levabant. Huic primus
nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum,
in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per vene-
num patræ, & statim fratris. Tum ancilla domina va-
lidior. Et Poppæa non nisi in perniciem uxoris nupta.
Postremo crimen omni exitio gravius. Ac puella vi-
cesimo ætatis anno, inter centuriones & milites, præ-
sagio malorum jam à vita exempta, nondum tamen
morte acquiescebat. Paucis dehinc interjectis diebus,
mori iubetur: cum jam *viduam se & tantum sororem*
testaretur, communesque Germanicos, & postremo
Agrippina nomen ciceret. qua incolumi infelix quidem
matrimonium, sed sine exitio pertulisset. Restrigitur
vinculis, venaque ejus per omnes artus exsolvun-
tur: & quia pressus pavore sanguis tardius labeba-
tur, præservidi balnei vapore enecatur. Additurque
atrocior saxitæ, quod caput amputatum latumque in
urbem Poppæa vidit. dona ob hæc templis decreta.
Quod ad eum finem memoravimus, ut quicumque
casus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus
noscent, præsumptum habeant, quotiens fugas & cæ-
des jussit princeps, totiens grates deis actas, quaque
rerum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia
fuisse. Neque tamen silebimus, si quod senatus consul-
tum adulatione novum, aut patientiæ postremum fuit.
Eodem anno libertorum potissimos veneno interfe-
cisse creditum est, Doryphorum quasi adversatum
nuptiis Poppææ, Pallantem quod immensam pecu-
niam longa senectæ detineret. Romanus secretis cri-
minationibus inculpaverat Senecam ut C. Pisonis so-
cium, sed validius à Seneca eodem crimine perculsus
est. Vnde Pisoni timor & orta insidiarum in Nero-
nem magna moles, sed improspera.

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSU DIVI
AVGVSTI ANNALIVM
LIBER XV.

Breviarium Libri X V.

Vologeses bellum voluit, instigante fratre suos alloquitur. Corbulo Syria tuenda providet. Parthi Tigranocerta obsident. Corbulo ad Vologesen mittit. & hinc inducia. Cefennius Patus Armenia praeficitur. Ejus vanitas, ferocia, imperitia, jactantia. Corbulo Parthos ab invadenda Syria absterret. Ii Armenia & Pato incumbunt. Patus Corbulonem auxilio vocat, Parthiis prementibus: ille in Armeniam proficiscitur. suos hortatur. Interim Vologeses instat Pato. Disceptatio inter Romanos & Parthos, ex qua Pati fada compositio. Corbulo in Armeniam venit. Pato increpito in Syriam remeat. Trophea inania. Frumentum plebi. Vestigalia. Claud. Timarchus accusatur. Quam occasionem Thrasea ad bonum publicum vertit. Grates Praesidiis non agenda. Neronis filia. Thrasea, Seneca, Parthorum Legati Roma. Corbulo bello Armeniorum praeficitur. Facetia Neroni in Patum. Corbulo in Armenios pergit. Legatos Parthorum audit. defectores ulciscitur. Corbuloni atque Tirdati colloquium, & conditiones pacis. Vologesi pro fratre sollicitudo. Alpinii jus Latii datum. Nero ipse scenam inscendit. Vatinius munus spectat. Torquatum interficit. iter meditatur. mox omittit. Convivia luxu fœda celebrat, ministro Tigellino.

Nero nubit. Roma magna pars ardet. incertum an Neronis dolo. Qui in remedium cladis multa popularia usurpat. frustra Patria ruinis usus ingentem domum exstruit. Roma nova veterisque comparatio. Nero incendii invidia laborans Christianos reos substituit, eosque crudeliter interficit. Tempia spoliatur, averfantem id Senecam veneno petit. Gladiatorum eruptio. Classis amissa. Prodigia. Conjunctio in Neronem. Conjuratorum nomina, mores, odiorum in Neronem causa. Quibus accedit Rufus praefectus praetorii. Subrii impetus. Epicharis classem tentat. Sed proditur. Conjuratorum impetus retardatus à Pisone & cur. Aliud Conjuratorum consilium. Plinius refutatus. Conjunctio à Scevini liberto prodita. à quo delatus Scevinus egregie se defendit, sed muliebri astutia deprehenditur. Natalis conjunctionem fatetur. Pisonem, Senecam nominat. Lucanus matrem. Epicharum. Nero reos audit. quos violenter urget Rufus dissimulata Conscientia. Piso neglectis amicorum monitis occiditur. ejus testamentum & uxor. Cades Laterani & Seneca. in hac narrata Seneca defensio, Neroni spreta: tum supremi sermones & cum uxore amica contentio. qua mortem cum marito sociare prohibetur. Seneca cruciatus, mors, funus. ipse destinatus imperator. Rufus proditur. Flavii, Aspri, aliorum constantes voces & exitus. Rufi mollietates. Nero Vestinum quamvis insontem interimat. mox Lucanum, Senecionem, Quinctianum, Scevinum. Nero Indices praeiis dat, suspectos militia solvit, alios in exilium mittit. Tigellino aliisque triumphalia dat. se purgat adversus rumores. Gallionis periculum. S. C. ob servatum Neronem.

Interea Rex Parthorum Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranem Armenia impolitum: simul, fratre Tiridate pulso, spectum Arsacidarum fastigium ire ultum volens; magnitudine rursus Romana, & continui foederis reverentia, diversas ad curas trahebatur: cunctator ingenio, & defectione Hyrcanorum gentis valida, multisque ex eo bellis illigatus. Atque illum ambiguum novus insuper nuntius contumeliae extimulat: quippe egressus Armenia Tigranes, Adiabenos conterminam nationem latius ac diutius quam per latrocinia vastaverat. Idque primores gentium agre tolerabant, eo contemptiois descensum, ut ne duce quidem Romano incursarentur, sed temeritate obsidum, tot per annos inter mancipia habiti. Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adjabenum regimen, quod praesidium, aut unde peteret, rogitans, iam de Armenia concessum, proxima trahi: & nisi defendant Parthi, levius servitium apud Romanos deditum, quam captum esse. Tiridates quoque regni profugus, per silentium haud modice querendo, gravior erat. Non enim ignavia magna imperia contineri: virorum armorumque faciendum certamen. Id in summa fortuna aequius, quod validius. Et sua retinere privata domus: de alienis certare, regiam laudem esse. Igitur commotus his Vologeses concilium vocat, & proximum sibi Tiridatem constituit, atque ita orditur; Hunc ego eodem mecum patre genitum, cum mihi per aetatem summo nomine concessisset, in possessionem Armenia deduxi, qui tertius potentia gradus habetur, nam Medos Pacorus anteciperat. videbarque contra vetera fratrum odia & certamina, familia nostra penates rite composuisse. prohibent Romani, & pacem ipsis nunquam prospere lacebitam, nunc quoque in exitium suum abruptum. Non ibo insitias, aequitate quam sanguine, causa quam armis retinere parva majoribus malueram, si cunctatione deliqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis & gloria in integro est, addita modestia fama; qua neque summis mortalium spernenda est, & à diu aestimatur. Simul diademate caput Tiridatis evinxit, promptam equitum manum quae regem ex more sedebatur, Monefi nobili viro tradidit, adjecit Adjabenorum auxiliis.

liis. mandavitque Tigranem Armenia exturbari, dum ipse positis adversus Hyrcanos discordiis, vires intimas, molenique belli ciet, provinciis Romanis minitans. Quæ ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt; legiones duas cum Verulano Severo, & Vectio Bolano, subsidium Tigrani mittit, occulto præcepto, compositum cuncta, quam festinantius agerent. quippe bellum habere, quam gerere malebat. Scripseratque Cæsari, proprio ducæ opus esse, qui Armeniam defenderet: Syriam ingruente Vologese acriore in discrimine esse. Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat: tumultuariam provincialium manum armat: hostiles ingressus præsidiiis intercipit. Et quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita: quosdam rivos congestu arenæ abdidit. Ea dum à Corbulone tuenda Syriæ parantur, actò raptim agmine Monefes ut famam sui præiret, non ideo nescium aut incautum Tigranem offendit: qui occupaverat Tigranocerta, urbem copia defensorum & magnitudine mœnium validam. Ad hæc Nicephorius amnis haud spernenda latitudine partem murorum ambit: & ducta ingens fossa, qua fluvio diffidebatur. Inerantque milites, & provisi ante commeatus, quorum subvectu pauci avidius progressi, & repentinis hostibus circumventi, ira magis quam metu ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla comminus audacia: raris sagittis, neque clausos exterreret, & semet frustratur. Adiabeni cum promovere scalas & machinamenta inciperent, facile detrusi, mox erumpentibus nostris caduntur. Corbulo tamen, quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunæ ratus, misit ad Vologesem, qui expostularent vim provincia illatam: socium amicumque regem cohortes Romanas circumspicere. omitteret potius obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum. Casperius centurio in eam legationem delectus, apud opidum Nisibin septem & triginta millibus passuum à Tigranocerta distantem adit regem, & mandata ferociter edidit. Vologesi vetus & penitus infixum erat, arma Romana vivendi: nec præsentia prospere fluebant. irritum ob-

sidium,

fidium, tutus manu & copiis Tigranes, fugati qui
 expugnationem sumptierant, missæ in Armeniam
 legiones, & aliæ pro Syria, paratæ ultro irrumpe-
 re. sibi imbecillum equitem pabuli inopia, nam ex-
 orta vis locustarum ambederat, quidquid herbidum
 aut frondosum. Igitur meiu abstruso mitiora obten-
 dens, missurum ad imperatorem Romanum legatos super
 petenda Armenia & firmanda pace respondet. Mones-
 omittre Tigranocerta jubet; ipse retro concedit. Hæc
 plures ut formidine regis, & Corbulonis minis patrata &
 magnificis extollebant. Alii occulte pepigisse interpre-
 tabantur; ut omisso utrimque bello, & abeunte Vologe-
 se, Tigranes quoque Armenia abscederet. Cur enim ex-
 exercitum Romanum à Tigranocerta deducum? cur deserta
 per otium, qua bello defenderant? An melius hiberna-
 visse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis,
 quam in sede regni modo retenti? Dilata prorsus arma, ut
 Vologeses cum alio quam cum Corbulone certaret: Corbulo
 merita tot per annos gloria, non ultra periculum faceret.
 Nam, ut iertuli, proprium ducem tuendæ Arme-
 niæ poposcerat, & adventare Cæsennius Patus au-
 diebatur: jamque aderat, copiis ita divisis, ut quarta
 & duodecima legiones addita quinta quæ recens è
 Mœsis excita erat, simul Pontica, & Galatarum Cap-
 padocumque auxilia Pato obedirent: tertia & sexta
 & decima legiones, priorque Syriæ naves apud
 Corbulonem manerent. Cetera ex rerum usu socia-
 rent, partirenturque. Sed neque Corbulo annuli pa-
 tiens; & Patus cui satis ad gloriam erat si proximus
 haberetur, despiciebat gesta, nihil cadu aut prada, usur-
 patas nominetenus urbium expugnationes discutans: Se
 tributa ac leges, & pro umbra regis, Romanum jura viotis
 impositorium. Sub idem tempus legati Vologesis,
 quos ad principem missos memoravi, revertente ir-
 riti: bellumque propalam sumptum à Parthis. nec
 Patus deterrevit, sed duabus legionibus, quarum
 quartam Famisulanus Vestonius eo in tempore,
 duodecimam Calavius Sabinus regebant, Arme-
 niam intrat, tristi omine. Nam in transgressu Eu-
 phratis, quem ponte trans mittebat, nulla palam

caussa, turbatus equus qui consularia insignia gestabat, retro evasit. Hostiaque quæ muniebantur hibernaculis assistens, semifacta opera fuga perripuit, seque vallo extulit. & pila militum arserunt, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decer-
 tat. Ceterum Pætus spretis omnibus, nec dum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ provisu, rapit exercitum trans montem Taurum, *reciperandum*, ut ferebat, *Tigranocertum*, vastandisque *regionibus*, quas Corbulo integras omisisset. Et capta quædam castella, gloriæque & prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut prædam cum cura habuisset. Longinquis itineribus percurfando quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, & instante jam hieme, reduxit exercitum. composuitque ad Casarem litteras, quasi confectio bello, verbis magnificis, rerum vacuas. Interim Corbulo nunquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præfidiis insedit: & ne ponti injiciendo impedimentum hostiles turmæ afferrent (jam enim sub-
 jectis campis, magna specie volitabant) naves magnitudine præstantes, & connexas trabibus, ac turribus anctas, agit per amnem, catapultisque & balistis proturbat Barbaros. in quos saxa & hastæ longius permeabant, quam ut contrario sagittarum jactu adæquarentur. Dein pons continuatus; tollesque adversi per socias cohortes, post legionum castris occupantur; tanta celeritate & ostentatione virium, ut Parthi omisso paratu invadendæ Syriæ, spem omnem in Armeniam verterent. Ibi Pætus imminentium nescius, quintam legionem procul in Ponto habebat; reliquas promiscuis militum commeatibus infirmaverat; donec adventare Vologesem magno & infenso agmine auditum. Accititur legio duodecima, & unde famam aucti exercitus sperat, prodita infrequentia: qua tamen retineri castra, & eludi Parthus tractu belli poterat, si Pæto aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset. Verum ubi à viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat, rursus ne alienæ sententiæ indigens videretur, in

in diversis ac deteriora transibat. Et tunc relictis hibernis, *non fossam neque vallum sibi, sed corpora & arma in hostem data* clamitans, duxit legiones quasi p[ro]elio certaturus. Deinde amisso centurione & paucis militibus, quos visendis hostium copiis p[re]miserat, trepidus remeavit. Et quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia, tria millia delecti peditis proximo Tauri jugo imposuit, quo transitum regis arcerent. Alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. Coniunx ac filius castello, cui Arsamotata nomen est, abdit, data in p[re]sidium cohorte, ac disperso milite, qui in uno habitus, vagum hostem promptius sustentavisset. & ægre compulsum ferunt, ut instantem Corbuloni fateretur. nec à Corbulone properatum, quo gliscentibus periculis etiam subsidii laus auferetur. *Expediri tamen itineri singula millia ex tribus legionibus, & alarios Octingentos, parem numerum è cohortibus* jussit. At Vologeses quamvis obsessa à Pato itinera hinc peditatu, inde equite accepisset, nihil mutato consilio, sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obrivit, uno tantum centurione Tarquitio Crescente turrim in qua p[re]sidium agitabat, defendere auso: facta sæpius eruptione, & cæsis qui Barbarorum propius suggrediebantur, donec ignium jactu circumveniretur. peditum si quis integer, longinqua & avia; vulnerati, castra repetivere: *virtutem regis, savitiam & copias gentium*, cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum qui eadem pavebant. Ne dux quidem obniti adversis, sed cuncta militiæ munia deseruerat, missis iterum ad Corbulonem precibus, *veniret propere, signa & aquilas, & nomen reliquum infelicis exercitus* tueretur: *se fidem interim donec viâ suppeditet, retenturos.* Ille interritus, & parte copiarum apud Syriam relictâ, ut munimenta Euphrati imposita retinerentur; qua proximum & com meatibus non egenum, regionem Comagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. Comitabantur exercitum, p[re]ter alia sueta bello, magna vis camelorum onusta frumento, ut simul hostem famemque

depelleret. Primum è percussis Pañium primipili centurionem obvium habuit, dein plerosque militum : quos diversas fugæ causas obtendentes, *redire ad signa; & clementiam Pati experiri monebat, se nisi victoribus immitem esse.* Simul suas legiones adire, hortari, priorum admonere, *novam gloriam ostendere; non vias aut opida Armeniorum, sed castra Romana, duasque in iis legiones pretium laboris peti.* Si singulis manipularibus præcipua servari civis corona, imperatoria manu tribueretur; quod illud & quantum decus, ubi par eorum numerus adipisceretur, qui attulissent salutem, & qui accepissent? His atque talibus in commune alacres, (& erant quos pericula fratrum, aut propinquorum propriis stimulis incenderent) continuum diu nocturne iter properabant. Eoque intentius Vologeses premere obsessos, modo vallum legionum, modo castellum quo imbellis ætas defendebatur, adpugnare propius incedens quam mos Parthis, si ea temeritate hostem in prælium eliceret. At illi vix contuberniis extracti, nec aliud quam munimenta propugnabant: pars iussu ducis, & alii propria ignavia, aut metu Corbulonem opperientes, ac si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis. neque eandem vim Samnitibus Italico populo, aut Tœnis Romani imperii amulæ. Validam quoque & laudatam antiquitatem, quotiens fortuna contra daret, salutis consuluisse. Qua desperatione exercitus dux subactus, primas tamen litteras ad Vologesen, non supplices, sed in modum querentis composuit quod pro Armeniis semper Romana ditionis, aut subiectis regi quem imperator delegisset, hostilia faceret. pacem ex aquo utilem. nec præsentia tantum spectaret. ipsum adversus duas legiones, totis regni viribus advenisse; at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum juvarent. Ad ea Vologeses, nihil pro causa, sed opperientos sibi fratres Pacorum ac Tiridatem rescripsit; illum locum tempusque consilio destinatum quid de Armenia cernerent. Adjecisse deos dignum Arsacidarum, simul & de legionibus Romanis statuerent. Missi post à Patro nuntii, & regis colloquium petiitum, qui Vafacem præfectum equitatus ire iussit. Tum Patrus, Lucullos, Pompejos, & si

qua

qua *Cæsares obtinenda donandave Armenia egerant* : *Vafaces imaginem retinendi donandive penes nos, vim penes Parthos memorat.* Et multum invicem disceptato. Monobazus Adiabenus in diem posterum testis iis quæ pepigissent, adhibetur. Placuitque *liberari obsido legiones, & decedere omnem militem finibus Armeniorum, castellaque & commeatus Parthis tradi quibus perpetratis copia Vologesi fieret, mittendi ad Neronem legatos.* Interim flumini Arsanix (etenim is castra præfluebat) pontem imposuit, specie sibi illud iter experientis. Sed Parthi quasi documentum victoriæ iusserant namque iis usui fuit : nostri per diversum iere. Addidit rumor, *sub jugum missas legiones, & alia ex rebus infauis* : quorum simulacrum ab Armeniis usurpatum est. Namque & munimenta ingressi sunt, antequam agmen Romanum excederet, & circumstetere vias, captiva olim mancipia, aut jumenta agnoscentes, abstrahentesque. Raptæ etiam vestes, retenta arma pavido milite & concedente, ne qua prælii causa existeret. Vologeses armis & corporibus castrorum aggregatis, quo cladem nostram testaretur, visu fugientium legionum abstinuit. Fama moderationis quærebatur, postquam superbiam expleverat. Flumen Arsaniam elephantis insidens, & proximus quisque regi vi equorum perripere, quia rumor inceserat, *pontem cessurum oneri, dolo fabricantium.* sed qui ingredi ausi sunt, validum & fidum intellexere. Ceterum obsessis adeo suppeditavit se rem frumentariam constitit, ut horreis ignem injicerent : contraque prodiderit Corbulo ; *Parthos inopes copiarum, & pabulo attrito, relicturos oppugnationem, neque se plus tridui itinere absuisse.* Adjecit, jurejurando *Pati cautum apud signa, astantibus iis, quos testificando rex misisset, neminem Romanum Armeniam ingressurum, donec referrentur littera Neronis, an paci annueret.* Quæ ut augendæ infamiæ composita, sic reliqua non in obscuro habentur ; una die quadraginta millium spatium entensum esse Patum, desertis passim sauciis, neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quam si terga in acie vertissent. Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obvius, non eam

speciem insignium & armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret. mæsti manipuli, ac vicem comilitonum miserantes, ne lacrymis quidem temperare. vix præ fletu usurpata consalutatio. Decesserat certamen virtutis, & ambitio gloriæ, felicium hominum affectus. sola misericordia valebat, & apud minores magis. Ducum inter se brevis sermo secutus est, hoc conquerente irritum laborem, potuisse bellum fuga Parthorum finire. Ille integra utriquo cuncta respondit, converterent aquilas, & iuncti invaderent Armeniam, abscessu Vologessis infirmatam. Non ea imperatoris habere mandata, Corbulo; periculo legionum commotum, è provincia egressum, quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoque optimam Fortunam orandam, ut pedes confectus spatium itinerum, alacrem & facilitate camporum prævenientem equitem assequeretur. Exin Pætus per Cappadociam hibernavit. At Vologessis ad Corbulonem missi nuntii, detraheret castella trans Euphratem, amnemque ut olim medium faceret; ille Armeniam quoque diversis praesidiis vacuam fieri exposculabat. Et postremo concessit rex. Dirutaque quæ ultra Euphratem communierat Corbulo; & Armenii suo arbitrio relictæ sunt. At Romæ trophæa de Parthis, arcusque medio Capitolini montis sistebantur: decreta ab senatu integro adhuc bello; neque tum omiſſa, dum aspectui consulitur, spreta conscientia. Quin & dissimulandis rerum externarum curis Nero frumentum plebis vetustate corruptum, in Tiberim jecit, quo securitatem annonæ sustentaret. cujus pretio nihil additum est, quamvis ducenas ferme naves portu in ipso, violentia tempestatis, & centum alias Tiberi subvectas, fortuitus ignis absumpsisset. Tris dein consulares, L. Pisonem, Ducennium Ceminum, Pompejum Pæullinum vestigalibus publicis præposuit, cum insectatione priorum principum, qui gravitate sumptuum justos redditus anteissent: se annum sexcenties sestertium Reipublica largiri. Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum propinquis comitiis, aut sorte provinciarum, plerique orbi fideis adoptionibus adsciscerent filios,

præ-

praturasque & provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu quos adoptaverant. Qui magna cum invidia senatum adeunt. *ju natura, labores educandi, adversus fraudem & artes & brevitatem adoptiones enumerant; Satis pressi esse orbis, quod multa securitate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta & obvia haberent. Sibi promissa legum diu expectata, in ludibrium verti, quando quis sine solitudine parens, sine luctu orbis, longa patrum vota repente adaquaret. Factum ex eo senatusconsultum, ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici juvaret, ac ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.* Exin Claudius Timarchus Cretensis reus agitur, ceteris criminibus, ut solent pravalidi provincialium, & opibus nimis ad injurias minorum elati: una vox ejus usque ad contumeliam senatus penetraverat, quod dicitasset, *in sua potestate situm, an proconsulibus qui Cretam obtinuissent, grates agerentur.* Quam occasionem Patus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat, provincia Creta depellendum, hæc addidit; *Usus probatum est P. C. leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia, Cinciam rogationem; candidatorum ambitus, Iulias leges: magistratum avaritia, Calpurnia scita, pepererunt. Nam culpa quam pœna tempore prior, emendari quam peccare posterius est. Ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide constantiaque Romana capiamus consilium, quo tutela sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis quisque habeatur, alibi quam in civium judicio esse. Olim quidem non modo prator aut consul, sed privati etiam mittebantur, qui provincias viserent, & quid de cujusque obsequio videretur, referrent. trepidabantque gentes de astimatione singulorum. At nunc colimus externos, & adulamur, & quomodo ad nutum alicujus grates, ita promptius accusatio decernitur: discernaturque, & maneat provincialibus potentiam suam tali modo ostentandi: sed laus falsa & precibus expressa, perinde cohibeantur, quam malitia, quam crudelitas. Plura saepe peccantur, dum demeremur, quam dum offendimus. Quædam imo virtutes odio sunt, severitas obstinata, invidius adversum gratiam animus. Inde initia magistratum nostrorum meliora ferme, &*

finis

finis inclinatur, dum in modum candidatorum suffragia conquirimus quasi arceantur, aqualius atque constantius provincia regentur. nam ut metu repetundarum infracta avaritia est, ita vetita gratiarum actione ambitio cohibetur. Magno assensu celebrata sententia, non tamen senatusconsultum perfici potuit, abnuentibus consulibus ea de re relatum. Mox auctore principe sanxere, ne quis ad consilium sociorum referret, agendas apud senatum pro pratoribus prove consulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur. Iisdem consulibus gymnasium ignis fulminis contigavit, effigiesque in eo Neronis ad informe æs liquefacta. Et motu terræ, celebre Campaniæ opidum Pompeji, magna ex parte proruit. Defunctaque virgo Vettalis Lælia, in cuius locum Cornelia ex familia Cossorum capta est. Memmio Regulo, & Verginio Rufo Coss. natam sibi ex Poppææ filiam Nero ultra mortale gaudium accepit, appellavitque Augustam, dato & Poppææ eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus erat. Iam senatus iterum Poppææ commendaverat diis, vota que publice susceperat. quæ multiplicata, exsolutaque. Et additæ supplicationes; templumque Fecunditati, & certamen ad exemplar Atticæ religionis decretum: utque Fortunarum effigies aurea in solio Capitolini Iovis collocarentur: ludicrum Circense, ut Iulia genti apud Bovillas, ita Claudia Domitiaque apud Antium ederetur. quæ fluxa fuere, quantum intra mensem defuncta infante. Rursusque exortæ adulationes, consensuum honorem divæ, & pulvinar, ademque & sacerdotem. Atque ipse ut lætitiæ, ita maroris immodicus egit. Adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem partum effuso, Thræseam prohibitum, immo: o animo prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Caesaris ferunt, quæ reconciliatum se Thræseam apud Senecam iactaverit, ac Senecam Casari gratulatum. Vnde gloriæ egregiis viris, & pericula gliscebant. Inter quæ veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologesis, litterasque in eandem formam attulere; Se priora & totiens iactata super obtinenda Armenia nunc

omitt-

omittere, quoniam diu quam vis potentiam populorum arbitri, possessionem Parthi sine ignominia Romana tradidissent. Nuper clausum Tigranem; post Patum legionesque cum opprimere posset, incolumes dimisisse. Sati approbatam vim; datum & lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tiridatem accipiendo diademati in urbem venire, nisi sacerdotii religione attineretur. Iturum ad signa & effigies principis, ubi legionibus coram, regnum auspicaretur. Talibus Vologesis litteris, quia Patus diversa tamquam rebus integris scribebat, interrogatus centurio qui cum legatis advenerat, quo in statu Armenia esset? omnes inde Romanos excisisse respondit. Tum intellecto Barbarorum irrisu, qui peterent quod eis puerant, consuluit inter primores civitatis Nero, bellum anceps, an pax inhonesta placeret. nec dubitatum de bello. Et Corbulo tot per annos militum atque hostium gnarus, gerendæ rei praficiatur, ne cuius alterius inscitia rursus peccaretur, quia Pati piguerat. Igitur irrii remittuntur, cum donis tamen, unde spes fieret, non frustra eadem oraculum Tiridatem, si preces ipse attulisset. Syriæque exsecutio Cintio; copiarum milites Corbuloni permittæ, & quintadecima legio, ducente Mario Celso, è Pannonia adjecta est. Scribitur tetrarchis ac regibus prefectisque & procuratoribus, & qui pratorum finitimas provincias regebant, iussu Corbulonis obsequi, in tantum ferme modum aucta potestate, quem populus Romanus Cn. Pompejo bellum Iriticum gesturo dederat. Regressum Patum cum graviora metueret, faciliis insectari satis habuit Caesar, his ferme verbis; Ignoscere se statim, ne tam promptus in pavorem longiore solitudine agresceret. At Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortissimo quoque amisso, & ceteris exterritis, parum habiles prælio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem & crebris ac prosperis laboribus exercitum in Armeniam ducit. Addiditque legionem quintam, quæ per Pontum agens, experta cladis fuerat. Simul quintadecimanos recens adductos, & vexilla delectorum ex Illyrico & Ægypto, quodque alarum cohortiumque, & auxilia regum in unum conducta apud Melitenen, qua transmittere Euphratem parabat. Tum lustratum rite exercitum

citum ad concionem vocat, orditurque magnifica de auspiciis imperatoris, rebusque à se gestis, adversa in inscitiam Parti declinans: multa auctoritate, quæ viro militari pro facundia erat. Mox iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quæ vetustas obsepserat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haud aspernatus, adjungit iis centuriones cum mandatis non immitibus: *Non enim adhuc eo ventum, ut certamine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, quadam Parthus evenisse, documento adversus superbiam: proinde & Tiridati conducere, intactum vastationibus regnum dono accipere; & Vologesen melius societate Romana, quam damnis mutui, genti Parthorum consulturum. Scire quantum intus discordiarum, quamque indomitas & præferoces nationes regeret. Contra imperatori suo immotam ubique pacem: & unum id bellum esse.* Simul consilio terrorem adicere, & Megistanas Armenios qui primi à nobis deferant, pellit sedibus, castella eorum exscindit, plana, edita, validos, invalidosque, pari metu complet. Non infensum, nedum hostili odio Corbulonis nomen etiam Barbaris habebatur, eoque consilium ejus fidum credebant, ergo Vologeses neque atrox *in summam, & quibusdam præfecturis inducias petit. Tiridates locum diemque colloquio pascit. Tempus propinquum; locus in quo nuper obsessæ cum Parto legiones erant, cum à Barbaris delectus esset, ob memoriam lætioris sibi rei, non est à Corbulone vitatus, ut dissimilitudo fortunæ gloriam augetet. Neque infamia Partiangebatur: quod eo maxime patuit, quia filio ejus tribuno ducere manipulos, atque operire reliquias malæ pugnae imperavit. Die pacta Tiberius Alexander illustris eques Romanus minister bello datus, & Vivianus Annius gener Corbulonis, nondum senatoria ætate, sed pro legato quintæ legioni impositus, in castra Tiridatis venire, honore ejus, ac ne metueret insidias tali pignore. Viceni dehinc equites assumpti. Et viso Corbulone, rex prior equo desiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes uterque dextras miscuere. Exin Romanus laudet juvenem, *omissis præcipitibus tuta & salutaria capeffentem.* Ille de nobilitate generis multum præfatus, cetera temperanter adjungit; *Iturum quippe Romam,*
latu-

laturumque novum Casari decus, non adversis Parthorum rebus supplicem Arsaciden. Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiem Caesaris insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere. & colloquium osculo finitum. Dein paucis diebus interjectis, magna virumque specie, inde eques compositus per turmas, & insignibus patriis; hinc agmina legionum steterunt fulgentibus aquilis, signisque, & simulacris deum in modum templi. Medio tribunal sedem curulem, & sedes effigiem Neronis, sustinebat. Ad quam progressus Tiridates, casis ex more victimis, sublatum capite diadema imagini subiecit. magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum cades, aut obsidio. *at nunc versos casus: iturum Tiridatem ostentui gentibus, quanto minus quam captivum?* Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulasque & rogitante rege causas, quotiens novum aliquid advertebat: ut, initia vigiliarum per centurionem nuntiari, convivium buccina dimitti; & struendam ante Augustale aram subdita face accendi: cuncta in majus extollens, admiratione prisca moris affecit. postero die *spatium* oravit, quo tantum itineris aditurus, fratres ante, matremque viseret: obsidem interea filiam tradit, litterasque supplices ad Neronem. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologesen Ecbatanis repperit non incuriosum fratris: quippe & propriis nuntiis à Corbulone petierat, *ne quam imaginem servitii Tiridates perferret; neu ferrum traderet; aut complexu provincias obtinentium arceretur; scribisque eorum assisteret: tantusque ei Roma, quantus consulibus, honor esset.* Scilicet externæ superbix sueto, non erat notitia nostri: apud quos vis imperii valet, inania transmittuntur. Eodem anno Caesar nationes Alpium mariimarum in jus Latii transtulit. Equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit, apud Circum, namque ad eam diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil nisi de quatuordecim ordinibus sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora. Sed seminarum illustrium senatorumque plures per arenam fœdati sunt, C. Lecanio, M. Licino Coss. acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas frequentandi. nam adhuc per domum aut hortos

ros cecinerat Iuvenalibus ludis, quos ut parum celebres & tantæ voci angustos spernebat. Non tamen Romæ incipere ausus, Neapolim quasi Græcam urbem delegit: *Inde initium fore, ut transgressus in Achajam insignesque & antiquitus sacras coronas adeptus, majore fama studia civium eliceret.* Ergo contractum opidanoꝝ vulgus, & quos è proximis coloniis & municipiis ejus rei fama civerat; quique Cæsarem per honorem, aut varios usus sectantur, etiam militum manipuli theatrum Neapolitanorum complent. Illic, plerique ut arbitrabantur, triste; ut ipse, providum potius & secundis numinibus evenit. nam egresso qui affuerat populo, vacuum & sine ullius noxa theatrum collapsum est. Ego per compositos cantus grates diis, atque ipsam recentis casus fortunam celebrans, petiturusque maris Adriæ trajectus, apud Beneventum interim consedit: ubi gladiatorium munus à Vatiniō celebre edebatur. Vatinius inter fœdissima ejus aulaꝝ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus: primo in contumelias assumptus, deinde optimi cujusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos præmineret. Ejus munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem à sceleribus cessabatur. Iisdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia super Iuniae familiæ claritudinem divum Augustum atavum ferebat. Iussi id accusatores objicere; *prodigum largitionibus, neque aliam spem quam in novis rebus esse. quin eum nobiles habere, quos ab epistolis & libellis & rationibus appellet, nomina summa cura & meditamenta.* Tum intimus quisque libertorum vincti abreptique. Et cum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interfecit, secutaque Neronis oratio ex more; *Quamvis fontem & defensionem merito diffusum, victurum tamen fuisse, si clementiam judicii expectasset.* Nec multo post omiſsa in præsens Achaja (causæ in incerto fuere) urbem revisit; provincias Orientis, maxime Ægyptum, secretis imaginationibus agitans. Dein edicto testificatus non longam usus absentiam, & cuncta in Rep. perinde immota ac prospera fore; super ea profectioe adiit Capitolium. Illic veneratus deos, cum Vestæ quoque templum inisset; repente cun-

Etos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deseruit inceptum, cunctas sibi curas amore patria leviores distitans. Vidisse civium maflos vultus, audire secretas querimonias, quod tantum aditurus esset iter, cujus ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversum fortuita aspectu principis refoveri. Ergo ut in privatiu necessitudinibus proxima pignora pravaerent; ita populum Romanum vim plurimam habere: parendumque retinenti. Hæc atque talia plebi volentia fuere, voluptatum cupidine, & quæ præcipua cura est, rei frumentariæ angustias si abesset metuenti. Senatus & primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur, dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant quod evenerat. Ipse quo fidem acquireret, nihil usquam perinde lætum sibi, publicis locis struere convivia, totaque urbe quasi domo ui. Et celeberrime luxu famaque epulæ fuere; quas à Tigellino paratas, ut exemplar referam, ne sapius eadem prodigientia narranda sit. Igitur in stagno Agrippæ fabricatus est ratem, cui superpositum convivium navium aliarum tractu moveretur. naves auro & ebore distinctæ: remigesque exoleti, per artes & scientiam libidinum componebantur. volucres & feras diversis è terris, & animalia maris Oceano abusque petiverat crepidinibus stagni lupanaria astabant, illustribus feminis completa, & contra scorta visebantur, nudis corporibus, jam gestus motusque obsceni, & postquam tenebræ incedebant, quantum juxta nemoris, & circumjecta recta, consonare cantu, & luminibus clarescere. Ipse per licita atque illicita scedatus; nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui non en Pythagora fuit, in modum solennium conjugiorum denupsisset. Inditum imperatori flammæum. Visi auspices, dos, & genialistorus, & fæces nuptiales: cuncta denique spectata; quæ etiam in femina nox operit. sequitur clades, forte, an dolo principis incertum: nam utrumque auctores prodidere: sed omnibus quæ huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quæ palatino Calioque montibus contigua est. Vbi per tabernas, quibus

quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, simul cœptus ignis, & statim validus, ac vento citus longitudinem Circi corripuit. neque enim domus munitis septæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interjacebat. Impetu pervagatum incendium, plana primum, deinde in edita assurgens, & rursus inferiora populando, anteit remedia velocitate mali, & obnoxia urbe artis itineribus, hucque & illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium feminarum, fessa ætate, aut rudis pueritiæ ætas, quique sibi, quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos aut opperiantur, pars morans, pars festinans, cuncta impediabant: & sæpe dum in tergum respiciant, lateribus aut fronte circumveniebantur: vel si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam quæ longinqua crediderant, in eodem casu reperiebantur. Postremo quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros: quidam amissis omnibus fortunis diuini quoque victus, alii caritate suorum quos eripere nequiverant, quamvis patiente effugio, interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis restringere prohibentium, & quia alii palam faces jaciebant, atque esse sibi auctorem vociferabantur; sive ut raptus licentius exercerent, seu jussu. Eo in tempore Nero Antii agens, non ante in urbem regressus est, quam domui ejus, qua palatium & Mæcenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin & palatium & domus & cuncta circum haurirentur. Sed solatium populo exturbato & profugo, campum Martis ac monimenta Agrippæ, hortos quin etiam suos patefecit: & subitaria ædificia extruxit, quæ multitudinem inopem acciperent: subvertæque utensilia ab Hostia, & propinquis municipiis; pretiumque frumenti minutum, usque ad ternos nummos. Quæ quamquam popularia, in irritum cadebant, quia pervaserat rumor; ipso tempore flagrantis urbis, inisse eum domesticam scenam & cecinisse Trojanum excidium, præsentia mala verustis cladibus assimulantem. Sexto demum die apud imas Esquilias finis incendio factus, proruptis per immensum ædificiis, ut continua violentiæ campus, & velut

velut vacuum calum occurreret. Nec dum posito metu, redibat levis rursus grassatus ignis, patulis magis urbis locis, eoque strages hominum minor. delubra deum, & porticus amœnitati dicata latius procidere. Plurisque infamiae id incendium habuit, quia praediis Tigellini Aemilianis proruperat. Videbaturque Nero condenda urbis nova, & cognomento suo appellandae gloriam quarere. Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur: quarum quatuor integrae manebant, tres solo tenus dejectae: septem reliquis pauca restorum vestigia supererant, lacera & semiusta. Domuum, & insularum, & templorum, quae amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit; sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunae, & magna ara sanumque quae praesenti Herculi Arcas Evander sacraverat; adestque Statoris Iovis vota Romulo, Numaque regia, & delubrum Vestae cum penatibus populi Romani exusta. Iam opes tot victoriis quasitae, & Gracarum artium decora, ex in monumenta ingeniorum antiqua & incorrupta, quamvis in tanta resurgentis urbis pulchritudine, multa seniores meminerant quae reparari nequibant. Fuere qui annotarent, XIII Kalendas Sextiles principium incendii hujus ortum, quo & Senones captam urbem inflammaverant. alii consueque cura progressi sunt, ut totidem annos mensesque & dies inter utraque incendia numerent. Ceterum Nero usus est patriae ruinis, extruxitque domum, in qua haud perinde gemmae & aurum miraculo essent, solita pridem, & luxu vulgata; quam arva & stagna, & in modum solitudinum hinc silvae, inde aperta spatia, & prospectus: magistris & machinatoribus Severo & Celere, quibus ingenium & audacia erat, etiam quae natura denegavisset, per artem tentare, & viribus principis illudere. Namque ab *lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros* promiserant, squalenti littore, aut per montes adversos. neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pomptinae paludes: cetera abrupta, aut arentia: ac si perturbari possent, intorrendus labor, nec satis caussae. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno iuga connixus est: manentque vestigia irritae spei. Ceterum urbis quae domus super-

supererant, non ut post Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim erectæ; sed dimensis vicorum ordinibus, & latis viarum spatiis, cohibita ædificiorum altitudine, ac patefactis areis, additisque porticibus, quæ frontem insularum protegerent. Easque porticus Nero sua pecunia exstructurum, purgatasque areas dominis traditurum, pollicitus est. Addidit præmia pro cuiusque ordine, & rei familiaris copiis: finivitque tempus, intra quod effectis domibus aut insulis, adipiscerentur. Ruderi accipiendo Hostienses paludes destinabat, utque naves quæ frumentum Tiberi subvectassent, onusta rudere decurrerent. Ædificiisque ipsa certa sui parte, sine trabibus, saxo Gabino Albanoque solidarentur: quod is lapis igni impervius est. Iam aqua privatorum licentia intercepta, quo largior & pluribus locis in publicum flueret; custodes, & subsidia reprimendus ignibus in propatulo, quisque haberet: nec communiōne partium, sed propriis quaque muris ambirentur. Ea ex utilitate accepta, decorem quoque novæ urbi attulere. Erant tamen qui crederent, veterem illam formam salubritati magis conduxisse, quoniam angustia itinerum, & altitudo tectorum non perinde solu vapore perurperentur: at nunc patulam latitudinem: & nulla umbra defensam, graviore aestu ardescere. Et hæc quidem humanis consiliis providebantur. Mox petita à diis piacula, aditi que Sibyllæ libri; ex quibus supplicatum Vulcano & Ceteri Proserpinæque, ac propitiata Iuno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare. unde haurita aqua, templum & simulacrum deæ prosperum est; & lætisternia ac pervigilia celebraverent feminae quibus mariti erant. Sed non ope humana, non largitionibus principis, aut deum placamentis, decedebat infamia, quin iustum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, & quæstissimis poenis affecit, quos per flagitia invisos, vulgus Christianos appellabat. Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaque in præsens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Iudæam originem ejus mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocita aut pudenda confluent, celebranturque. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde

de indicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut serarum tergis coniecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi atque ubi defecisset dies in ulum nocturni luminis urerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, & Circense ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel circulo insistens. Vnde quamquam adversus fontes & novissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed in sævitiam unius absunderentur. Interea conferendis pecuniis pervasata Italia, provinciæ everse, sociique populi, & quæ civitatum liberae vocantur. Inque eam pradam etiam dii cessere, spoliatis in urbe templis, egestoque auro quod triumphis, quod votis, omnis populi Romani ætas prospere aut in metu sacraverat. Enimvero per Asiam atque Achajam non dona tantum, sed simulacra numinum abripiiebantur, missis in eas provincias Acrato, ac Secundo Carinate. Ille libertus cuicunque flagitio promptus; hic Græca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat. Ferebatur Seneca, quo invidiam sacrilegii à semet averteret, longinqui ruris secessum oravisse: & postquam non concedebatur, fista valetudine quasi ager nervis cubiculum non egressus. Tradidere quidam, venenum ei per libertum ipsius, cui nomen Cleonicus, paratum, jussu Neronis: vitatumque à Seneca proditione liberti, seu propria formidine, dum per simplici victu, & agrestibus pomis, ac, si sitis admineret, profixente aqua vitam tolerat. Per idem tempus gladiatores apud opidum Preneste, tentata eruptione, præsidio militis, qui custos adesset, coerciti sunt: jam Spartacum & vetera mala rumoribus ferente populo, ut est novarum rerum cupiens pavidusque. Nec multo post clades rei navalis accipitur, non bello, (quippe haud alias tam immota pax) sed certum ad diem in Campaniam redire classem Nero jusserat, non exceptis maris casibus. Ergo gubernatores, quamvis sæviente pelago, à Formiis movere; & gravi Africo, dum promonto-

rium Miseni superare contendunt, Cumanis littoribus impacti, triremium pleraque, & minora navigia passim amiserunt. Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorum nuntia. Vis fulgurum non alias crebrior, & sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum. Bicipites hominum aliorumve animalium partus abjecti in publicum, aut in sacrificiis quibus gravidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro Placentino viam propter natus vitulus, cui caput in crure esset. Secutaque haruspicum interpretatio; *parari rerum humanarum aliud caput, sed non fore validum, neque occultum: quia in utero repressum, aut iter juxta editum sit.* Incunt deinde consulatum Silius Nerva, & Atticus Vestinus, coepta simul & aucta conjuratione, in quam certatim nomina dederant, senatores, eques, miles, feminae etiam, cum odio Neronis, tum favore in C. Pisonem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem aut species virtutibus similes. Namque facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem adversus amicos, & ignotis quoque comi sermone & congressu. Aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies. Sed procul gravitas morum, aut voluptatum parsimonia, lenitati ac magnificentiae, & aliquando luxui indulgebat. Idque pluribus probabatur, qui in tanta vitiorum dulcedine summum imperium non restrictum, nec perseverum volunt. Initium conjurationi non à cupiditate ipsius fuit: nec tamen facile memoraverim, quis primus auctor, cujus instinctu concitum sit, quod tam multi sumpserunt. Promptissimos Subrium Flavium tribunum praetoriae cohortis, & Sulpicium Asprum centurionem extituisse constantia exitus docuit. Et Lucanus Annæus, Plautiusque Lateranus consul designatus, vivida odia intulere. Lucanum propriae causae accendebant, quod famam carminum ejus premebat Nero, prohibueratque ostentare, vanus ad simulatione: Lateranum consulem designatum, nulla injuria, sed amor Reip. sociavit. At
Fla-

Flavius Scevinus & Afranius Quinctianus, uterque senatorii ordinis, contra famam sui, principium tanti facinoris capeffivere. nam Scevino dissoluta luxumens, & proinde vita somno languida: Quinctianus mollitia corporis infamis, & à Nerone probroso crimine diffamatus, contumelias ultum ibat. Ergo dum *saclera principis, & finem adesse imperii, deligendum-que qui fessis rebus succurreret*, inter se aut inter amicos jaciunt, aggregavere Tullium Senecionem, Cervarium Proculum, Vulcatium Araricum, Iulium Tugurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Martium Feslum, equites Romanos: ex quibus Senecio è præcipua familiaritate Neronis speciem amicitiae etiam tum retinens, eo pluribus periculis conflabatatur. Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat. ceteris spes ex novis rebus petebatur. Adscitæ sunt super Subrium & Sulpicium, de quibus retuli, militares manus, Granius Silvanus & Statius Proximus, tribuni cohortium pratoriarum, maximus Scaurus & Venerus Paullus centuriones. Sed summum robur in Fenio Rufo præfecto videbatur, quem vita famaue laudatum, per saxitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, farigabatque criminationibus, ac sæpe in metum adduxerat, quasi *adulterum Agrippina, & desiderio ejus ultioni intentum*. Igitur ubi conjuratis præfectum quoque pratorii in partes descendisse, crebro ipsius sermone facta fides; promptius jam de tempore ac loco cadis agitant. Et *cepisse imperum Subrius Flavius ferebatur, in siena canentem Neronem aggrediendi; aut cum ardente domino per noctem huc illuc cursaret, incustoditus*. Hic occasio solitudinis, ibi ipsa frequentia tanti decoris testis, pulcherrimum animum extimulaverant: nisi impunitatis cupido retinisset, magnis semper conatibus adversa. Interim cunctantibus prostantibusque spem ac metum, Epicharis quædam, incertum quoniam modo sciscitata (neque illi ante ulla rerum honestarum cura fuerat) accendere, & arguere conjuratos: ac postremo lentitudinis eorum pertasa, & in Campania agens, primo-

res classiariorum Misenenium labefacere, & conscientia illigatae connixa est tali initio. Erat Chiliarchus in ea classe Volusius Proculus, occidendæ matri Neronis inter ministros non ex magnitudine sceleris provectus, ut rebatur. is mulieri olim cognitus, seu recens orta amicitia, dum *merita erga Neronem sua, & quam in irritum cecidissent*, aperit, adjicitque questus & *destinationem vindictæ, si facultas oriretur*; spem dedit posse impelli & plures conciliare, nec leve auxilium in classe, crebras occasiones; quia Nero multo apud Puteolos & Misenum maris usu lætabatur. Ergo Epicharis plura: & omnia scelera principis orditur. Neque senatui quid manere, sed *provisum quonam modo pœnas eversa Keip. daret*: accingeretur modo, navaret operam, & *militum acerrimos duceret in partes, ac digna pretia exspectaret*. Nomina tamen conjuratorum reticuit. Vnde Proculi indicium irritum fuit, quamvis ea quæ audierat ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, & cum indice composita, nullis testibus innixum facile confutavit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone, haud falsa esse etiam quæ vera non probabantur. Conjuratis tamen meru proditoris permotis, placitum maturare eadem apud Bajas, in villa Pisonis: cujus amœnitate captus Cæsar crebro ventitabat, balneasque & epulas inibat omissis excubiis, & fortunæ suæ mole. Sed abnuvit Piso, *invidiam prætendens, si sacra mensa, dique hospitalet eade qualiscumque principis cruentarentur. melius apud urbem in illa invisa & spoliis circum exstructa domo, vel in publico patraretur, quod pro Republ. suscepissent*. Hæc in commune: ceterum timore occulto; ne L. Silanus eximia nobilitate, disciplinaque C. Cassii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet, prompte daturis operam qui à conjuratione integri essent, quique miserarentur Neronem tamquam per scelus interfectum. Plerique *Vestini quoque consulis acre ingenium vitavisse Pisonem crediderunt; ne à libertate moveretur, vel delecto imperatore alio, sui muneris Rampubl. faceret*. Etenim experts conjurationis erat;

quam-

quamvis super eo crimine Nero verus adversus inson-
tem odium expleverit. Tandem statuere Circensium
Ludorum die, qui Cereri celebratur, exsequi desti-
nata: quia Caesar rarus egressu, domoque aut hortis
clausus, ad ludicra Circi ventitabat, promptioresque
aditus erant lætitiæ spectaculi. Ordinem insidiis com-
posuerant, ut Lateranus quasi subsidium rei familiari
oraret, deprecabundus, & genibus principis accidens, pro-
sterneret incautum, premeretque, animi validus, & corpore
ingens. Tum jacentem & impeditum, tribuni & centu-
riones, & ceterorum ut quisque audentia habuisset accurre-
rent, trucidarentque: primas sibi partes exposulante
Sceveno, qui pugionem templo Salutis in Etruria,
sive, ut alii tradidere, Fortunæ Ferentino in opido
detraxerat, gestabatque velut magno operi sacrum.
Interim Piso apud adem Cereris opperiretur, unde eum pra-
efectus Fenus & ceteri accitum ferrent in castra, comitan-
tē Antonia Claudii Caesaris filia, ad eliciendum vulgi fa-
vorem: quod C. Plinius memorat. Nobis quoque mo-
do traditum non occultare in animo fuit, quamvis ab-
surdum videretur, aut inanem ad spem Antoniam no-
men & periculum commodavisse, aut Pisonem notum
amore uxoris, alii matrimonio se obstrinxisse. nisi si
cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est.
Sed mirum quam inter diversi generis, ordinis,
ætatis, sexus, dites, pauperes taciturnitate omnia co-
hibita sint: donec proditio cœpit è domo Sceveni. qui
pridie insidiarum, multo sermone cum Antonio Na-
tale, dein regressus domum, testamentum obli-
gnavit, promptum vagina pugionem, de quo supra
rettuli, vetustate obtusum increpans, asperari saxo,
& in mucronem ardescere iussit. Eamque curam liberto
Milicho mandavit. Simul affluentius solito convi-
vium initum: servorum charissimi libertate, & alii
pecunia donati. atque ipse mæstus, & magnæ cogi-
tationis manifestus erat, quamvis lætitiæ vagis ser-
monibus simularet. Postremo vulneribus ligamenta,
quibusque sistitur sanguis parare eundem Milichum
monet; sive gnarum conjurationis, & hucusque fi-
dum; seu nescium, & tunc primum arreptis suspi-

cionibus, ut plerique tradidere, de consequentibus. Nam cum secum servilis animus præmia perfidiæ reputavit, simulque immensa pecunia & potentia obversabantur, cessit fas, & salus patroni, & acceptæ libertatis memoria. Etenim uxoris quoque consilium assumpserat, muliebri ac deterius. quippe ultro meritum intentabat, multosque *astitisse liberos ac servos qui eadem viderint: nihil profuturum unius silentium: at præmia penes unum fore, qui indicio pravenisset.* Igitur cœpta luce Milichus in hortos Servilianos pergit & cum foribus arceretur, *magna & atrociam afferre dictitans, deductusque ab janitoribus ad libertum Neronis Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, urgens periculum, graves conjurationes, & cetera quæ audierat, conjecit* avertatque docet. Telum quoque in necem ejus paratum ostendit, accirique reum jussit. is raptus per milites, & defensionem orsus; *Ferrum cujus argueretur, olim religione patria cultum, & in cubiculo habitum, ac fraude liberti subreptum, respondit. Tabulas testamenti sapius à se, & incustodita dierum observatione, signatas. Pecunias & libertates servus & ante dono datas; sed ideo tunc largius, quia tenui jam re familiari, & instantibus creditoribus, testamento diffideret. Enim vero liberales semper epulas struxisse, & vitam amœnam, & duris iudiciis parum probatam. Fomenta vulneribus nulla jussu suo, sed quia cetera palam vana objecisset, adjungere crimen, ut sese pariter indicem & testem faceret. Adjicit dictis constantiam. inculcat ultro intestabilem, & consceleratum, tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret indicium, nisi Milichum uxor admonuisset, Antonium Natalem multa cum Scevino, ac secreto collocutum, & esse utrosque C. Pisoni intimos. Ergo accitus Natalis: & diversi interrogantur, quinam is sermo, quæ de refuisset? Cum exorta suspicio, quia non congruentia responderant: inditaque vincla. Et tormentorum aspectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis totius conjurationis magis gnarus, simul arguendi peritior, de Pifone primum fatetur. deinde adjicit *Annaum Senecam, sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecæ, omnes ad eum op-**

pri-

primendum artes conquirebat. Tum cognito Natalis indicio, Scevinus quoque pari imbecillitate, an cuncta jam patefacta credens, nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros. ex quibus Lucanus, Quinctianusque, & Senecio diu abnuere. Post promissa impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus *Attilam matrem suam*, Quinctianus *Glicium Gallum*, Senecio *Annium Pollionem* amicorum præcipuos nominavere. Atque interim Nero recordatus Volusii Proculi indicio Epicharim attineri, ratusque muliebri corpus impar dolori, *tormentis dilacerari* jubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium ne à femina spernerentur, pervicere, quin objecta denegaret. Sic primus quæstionis dies contemptus. Postero cum ad eosdem cruciatus retraheretur, gestamine sellæ (nam dissolutis membris insistere nequibat) vinclo fasciæ quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellæ restricto, indidit cervicem, & corporis pondere connisa, tennem jam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier in tanta necessitate alienos ac prope ignotos protegendo, cum ingenui & viri & equites Romani senatoresque intacti tormentis, carissima suorum quisque pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque & Senecio & Quinctianus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet sepsisset. Quin & urbem per manipulos occupatis mœnibus, infesso etiam mari & amne, velut in custodiam dedit. Volitabantque per fora, per domos, rura quoque & proxima municipiorum, pedites equitesque permixti Germanis, quibus fidebat princeps quasi externis. Continua hinc & juncta agmina trahi, ac foribus hortorum adjacere. Atque ubi dicendam ad causam introissent, *Latatum erga conjuratos, si fortuitus sermo, & subiti occursus, si convivium, si spectaculum simul inissent*, pro crimine accipi: cum super Neronis ac Tigellini savas percuntationes, Fenius quoque Rufus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus, sed que fidem inscitæ pararet, atrox adversus socios. Idem Subrio Flavio assistenti, annuenti-

que an inter ipsam cognitionem distringeret gladium, eademque patraret; renuit, infregitque impetum jam manum ad capulum referentis. Fuere qui prodita conjuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scevinus, hortarentur Pisonem pergere in castra, aut rostra ascendere, studiaque militum & populi tentare: si conatibus ejus consui aggregarentur, secuturos etiam integros, magnamque mota rei famam, qua plurimum in novis consiliis valeret. Nihil adversum hoc Neroni provisum. etiam fortes viros subitis terroribus, ne dum ille scenicus, Tigellino scilicet cum pellicibus suis comitante, arma contra cerneret. Multa experiendo confieri, qua segnibus ardua videantur. Frustra silentium & fidem in tot consciorum animis & corporibus sperari. Cruciatus aut pramio, cuncta pervia esse. Venturos qui ipsum quoque vincerent, postremo indigna nece afficerent. Quanto laudabilius periturum, dum amplectitur Rempublic, dum auxilia libertati invocat, dum miles potius deesset, & plebes desereret, dum ipse majoribus, dum posteris, si vita praeberetur, mortem approbaret? immortis iis, & paululum in publico versatus, post domi secretus, animum adversum suprema firmabat, donec manus militum adveniret, quos Nero tiro-nes aut stipendiis recentes delegerat. Nam vetus miles timebatur, tamquam favore imbutus. Obiit abruptis brachiorum venis. Testamentum foedis adversus Neronem adulationibus, amoris uxoris dedit, quam degenerem, & sola corporis forma commendatam, amici matrimonio abstulerat. Nomen mulieris Attria Galla; priori marito, Domitius Silius: hic patientia, illa impudicitia, Pisonis infamiam propagare. Proximam necem Plautii Laterani consulis designati Nero adjungit, adeo propere, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret. Raptus in locum servilibus poenis sepositum, manu Statii tribuni trucidatur, plenus constantis silentii, nec tribuno objiciens eandem conscientiam. Sequitur caedes Annæ Senecæ latissima principis, non quia conjurationis manifestum compererat, sed ut ferro grassaretur, quando venenum non processerat. Solus quippe Natalis, & haecenus prom-
psit;

pluit; missum se ad agrotum Senecam, ut viseret conquerere-
 turque, cur Pisonem aditu arceret? melius fore si amici-
 tiam familiari congressu exercuissent. Et respondisse Se-
 necam; sermones mutuos & crebra colloquia neutri condu-
 cere: ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti.
 Hæc ferre Granius Silvanus tribunus cohortis, & an-
 dicta Natalis, suaque responsa nosceret, percunctari Sene-
 cam jubetur. Is, forte, an prudens, ad eum diem ex
 Campania remeaverat, quarumque apud lapidem su-
 burbano rure substiterat. Illo propinqua vespera tri-
 bunus venit, & villam globus militum sepsit. Tum
 ipsi cum Pompeja Paullina uxore & amicis duobus e-
 pulante mandata imperatoris edidit Seneca, missum ad
 se Natalem, conquestumque nomine Pisonis quod visendo eo
 prohiberetur, seque rationem valetudinis & amorem quietis
 excusavisse, respondit. Cur salutem privati hominis incolumi-
 titati sua anteferebat; causam non habuisse. nec sibi prom-
 ptum in adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum
 quam Neroni, qui sapius libertatem Seneca, quam servitium
 expertus esset. Vbi hæc à tribuno relata sunt, Poppæa &
 Tigellino coram, quod erat sævienti principi intimum
 consiliorum, interrogat; an Seneca voluntariam mortem
 pararet? Tum tribunus nulla pavoris signa, nihil triste in
 verbis ejus aut vultu deprehensum confirmavit. Ergo re-
 gredi, & indicere mortem jubetur. Tradit Fabius Rusti-
 cus; non eo quo venerat itinere reditum, sed flexisse ad
 Fenium præfectum, & expositis Caesaris jussis, an obtempera-
 ret interrogavisse: mentumque ab eo, ut exsequeretur,
 fatali omnium ignavia. nam & Silvanus inter conjura-
 tos erat, augebatque scelera in quorum ultionem
 consenserat. Voci tamen & aspectui pepercit. Introrū-
 sitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui necessi-
 tatem ultimam denuntiaret. Ille interritus poscit testa-
 menti tabulas: ac denegante centurione, conversus
 ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohi-
 beretur, quod unum jam, attamen pulcherrimum habebat,
 imaginem vitæ suæ relinquere testatur. cujus si memores
 essent bonarum artium, famam tam constantis amicitia
 laturus. Simul lacrymas eorum, modo sermone, mo-
 do intentior in modum coercentis, ad firmitudinem

revocat, rogans: *Ubi praecepta sapienti? ubi tot per annos meditata ratio adversum imminetia? Cui enim ignaram fuisse scitiam Neronis? Neque aliud superesse post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris praeceptorisque necem adjiceret. Ubi hac atque talia velut in commune disseruit, completitur uxorem. & paululum adversus praesentem fortitudinem mollius, rogat oratque temperaret dolori, ne aeternum susciperet, sed in contemplatione vitae per virtutem acta, desiderium mariti solatiū honestū toleraret. Illa contra, sibi quoque destinata mortem adseverat, manumque percussoris exposcit. Tum Seneca gloriae ejus non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad injurias relinqueret: Vita, inquit, delinimenta monstraveram tibi, tu mortis decus mavis, non in videbo exemplo. Sit hujus tam fortis exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine. Post quæ eodem ictu brachia ferro exsolvunt. Seneca, quoniam senile corpus & parvo victu tenuatum, lenta effugia sanguini praebebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Saxisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret, atque ipse visendo ejus tormenta, ad impatientiam delaberetur, suadet, in aliud cubiculum abscederet. Et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia, advocatis scriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita ejus verbis, invertere supersedeo. At Nero, nullò in Paullinam proprio odio, ac ne glisceret invidia crudelitatis, inhibere mortem. Hortantibus militibus, servi libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignaræ. nam ut est vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociata cum marito mortis petiisse; dende oblata mitiore spe, blandimentis vitæ evictam. cui addidit paucos postea annos, laudabili in moritum memoria, & ore ac membris in eum pallorem albescentibus, ut ostentui esset multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim durante tractu, & lentitudine mortis, Statium Annum diu sibi amicitiae fide & arte medicinæ probatum, orat provisum pridem venenum, quo damnati publico*

blico Atheniensium iudicio exstinguerentur, promerere
allatumque hausit frustra, frigidis jam artubus & clau-
so corpore adversum vim veneni. Postremo stagnum
calidæ aquæ introiit, respergens proximos servorum,
addita voce, *Libare se liquorem illum* IOVI LIBE-
RATORI. Exin balneo illatus, & vapore ejus
exanimatus, sine ullo funeris solenni crematur. Ita
codicillis præscripserat, cum etiam tum prædices &
præpotens, supremis suis consuleret. Fama fuit, Su-
brium Flavium cum centurionibus occulto consilio,
neque tamen ignorante Seneca, destinavisse, ut post
occisum opera Pisoni Neronem. Piso quoque interficeretur,
tradereturque imperium Seneca, quasi insonni claritudine
virtutum ad summum fastigium delecto. Quin & verba
Flavii vulgabantur; *Non referre dedecori, si citharædus
dimoveretur, & Tragædus succederet.* quia ut Nero ci-
chara, ita Piso Tragico ornatu canebat. Ceterum
militaris quoque conspiratio non ultra fefellit, accen-
sis indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem
eundem conscium & inquisitorem non tolerabant.
Ergo instanti minitantiq; renidens Scevinus, *ne-
minem ait plura scire quam ipsum.* Hortaturque ultro
redderet tam bono principi vicem. Non vox adversum
ea Fenio, non silentium, sed verba sua præpediens,
& pavoris manifestus, ceterisque, ac maxime Cer-
vario Proculo equite, ad convincendum eum con-
nisis, iussu imperatoris à Cassio milite, qui ob in-
signe corporis robur adstabat, corripitur, vincitur-
que. Mox eorundem indicio Subrius Flavius tribu-
nus pervertitur, primo dissimilitudinem morum ad
defensionem trahens; *neque se armatum cum inermi-
bus & effeminatis tantum facinus consociaturum:* dein
postquam urgebatur, confessionis gloriam ample-
xus, interrogatusque à Nerone, quibus causis ad
oblivionem sacramenti processisset; *Oderam te,* in-
quit, *nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum ama-
ri meruisti. odisse cæpi postquam parricida matris &
uxoris, auriga & histrio & incendiarius extitisti.* Ipsa
rettuli verba, quia non ut Senecæ, vulgata erant.
nec minus nosci decebat militaris viri sensus incom-

ptos, sed validos. Nihil in illa conjuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret, insolens erat. Poena Flavii Vespasiani Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi iussit, quam Flavius ut *humilem & angustam* increpans, circumstantibus militibus; *ne hoc quidem*, inquit, *ex disciplina*. admonitusque fortiter protendere cervicem: *Vitam*, ait, *tu tam fortiter feras*. Et ille multum tremens, cum vix duobus ictibus caput amputavisset, saxitiam apud Neronem iactavit, *sesquiplaga interfectum à se* dicendo. Proximum constantiæ exemplum, Sulpitius Asper centurio præbuit. percunctanti Neroni, *cur in eadem suam conspiravisset?* breviter respondens: *Non aliter tot flagitii ejus subvenire potuisse*. Tum iustam poenam subiit. Nec ceteri centuriones in perpetiendis suppliciis degeneravere. At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque consul in crimen traheretur, violentum & infensum ratus: sed conjurati consilia cum Vestino non miscuerant, quidam vetustis in eum simultatibus, plures quia præcipitem & infociabilem credebant. Ceterum Neronis odium adversus Vestinum ex intima sodalitate coeperat, dum hic ignaviam principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, sæpe asperis facetiis illusus; quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. Accesserat recens causa, quod Vestinus Statiliam Messallinam matrimonio sibi junxerat, haud nescius inter adulteros ejus & Cæsarem esse. Igitur non crimine, non accusatore existente, quia speciem iudicis induere non poterat, ad vim dominationis conversus, Gerellianum tribunum cum cohorte militum immittit: jubetque *prævenire conatus consulis, occupare velut arcem ejus, opprimere delectam juventutem*: quia Vestinus imminentes foro ædes, decoraque servitia, & pari ætate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleverat, conviviumque celebrabat, nihil metuens, an dissimulando metu. cum ingressi milites *vocari eum à tribuno* dixeret.

re. Ille nihil demoratus exsurgit. & omnia simul properantur, clauditur cubiculo, præsto est medicus; abscinduntur venæ, vicens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce, quæ semet miseraretur. Circumdati interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi provectâ nocte emissi sunt, postquam pavorem eorum ex mensa exitium opperientium & imaginatus & irridens Nero, *sati supplicii fuisse ait pro epulis consularibus.* Exin M. Annai Lucani eadem imperat. Is profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque, & paulatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc & compote mentis petore intelligit; recordatus cæmen à se compositum quo vulneratum militem per ejusmodi mortis imaginem obisse tradiderat, versus ipsos rettulit. eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac, & Quintilianus, & Scevinus, non ex prioris vitæ molliâ, nec reliqui conjuratorum perire, nullo facto dictove memorando. Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium vi&imis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfecit, agere grates deis, ornare lauru domum, genua ipsius advolvi, & dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonii Natalis & Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur. Milichus præmiis ditatus, *Conservatoris* sibi nomen Græco ejus rei vocabulo assumpsit. E tribunis Granius Silvanus quamvis absolutus, sua manu cecidit: Statius Proximus veniam quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corripit. Exuti dehinc tribunatu Pompejus, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Statius Domitius, *quasi principem non quidem odissent, sed tamen extimerentur.* Nonio Prisco per amicitiam Senecæ & Glitio Gallo atque Annio Pollioni infamatis magis quam convictis, data exsilia. Priscum Antonia Flacilla conjunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum & integris opibus, post ademptis, quæ utraque gloriam eis auxere. Pellitur & Rufus Crispinus occasione conjurationis, sed Neroni invisus, quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat. Verginium & Rufum

claritudo nominis expulit. Nam Verginius studia juvenum eloquentia, Musonius præceptis sapientiæ fovebat, Cluvidieno Quieto, Iulio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Iulio Altino, velur in agmen & numerum, Ægæi maris insulæ permittuntur. At Cadicia uxor Scevini, & Casonius Maximus Italia prohibentur, reos fuisse se, tantum pœna experti. Atilla mater Annæi Lucani, sine absolutione, sine supplicio dissimulata. Quibus perpetratis Nero & concione militum habita, bina nummum millia viritum manipularibus divisit, addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur. Tum quasi gesta bello expositurus vocat senatum, & triumphale decus Potronio Turpiliano consulari, Coccejo Nervæ prætori designatq, Tigellino præfecto prætorii tribuit (Tigellinum & Nervam ita extollens, ut super triumphales in foro imagines, apud palatium quoque effigies eorum sisteret) Consularia insignia Nymphidio, de quo quia nunc primum oblatus est, pauca repetam. nam & ipse pars Romanarum cladium erit. Igitur matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter servos libertosque principum vulgaverat, ex C. Cæsare se genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus & torvo vultu erat: sive C. Cæsar scortorum quoque cupiens, etiam matri ejus illudit. Sed Nero vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, & collata in libros indicia, confessionesque damnatorum adjunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerebatur, *tamquam viros infinites ob invidiam aut metum exstinxisset.* Ceterum cœptam, adultamque & revictam conjurationem neque tunc dubitavere, quibus verum noscendi cura erat; & fatentur, qui post interitum Neronis in urbem regressi sunt. At in senatu cunctis ut cuique plurimum mœroris in adulationem demissis, Junium Gallionem Senecæ fratris morte pavidum, & pro sua incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens, *hostem & parricidam* vocans: donec consensu patrum deterrius est, *ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur, neu composita aut oblit-*

oblitterata mansuetudine principis novam ad savitiam retraheret. Tum decreta, dona & grates deis decernuntur, propriusque honos Soli, cui est vetus ades apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occulta conjurationis, numine retexisset: utque Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensisque Aprilis Neronis cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur, eo loci ex quo Scevinus ferrum prompserat. Ipse cum pugionem apud Capitolium sacrauit, inscripsitque IOVI VINDICI. In præsens haud animadvertsum, post arma Iulii Vindicis ad auspiciū & præsagium futuræ ultionis trahebatur. Reperio in commentariis senatus, Cerialem Ancium consulem designatum, pro sententia dixisse, ut templum divo Neroni quam maturrime publica pecunia poneretur. Quod quidem ille decernebat, tamquam mortale fastigium egresso, & venerationem hominum merito: quod ad omina olim sui exitus verteretur. nam deū honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSU DIVI
AVGVSTI ANNALIUM
LIBER XVI.

Breviarium Libri X V I.

Neroni illudit fortuna per Bassum, qui thesaurum reperisse credit. eum Nero frustra querit. Lustrali certamine canit. magna auditorum molestia, & Vespasiani periculo. Poppæa mors, & laudatio funebris. Cassius, Silanus, & Lepida rei, damnantur. Silani, Veteris, Sextia & Pollutia interitus diligenter narratus. accusatoris premia. Mensium nova nomina. Ventorum vi. Pestilentia Roma. Lugduni clades. Chaldaorum consultores Anteius & Ostorius interfecti. Taciti querela super tot cadibus. Crispini mors. Mella falsis litteris circumventa, similique arte Cerialis Petronii vita, ingenium, exitus, constantia. Neroni flagitia sua exprobrat. unde Silia exilium. Thraseam accusant Cossutianus & Eprius. Baream Soranum Ostorius Sabinus. Thrasea ad Neronem scribit. consultat an defensionem tentent. Nero senatum armis circumdat. Marcellus. Eprius simul Thraseam, Helvidium, Agrippinum, Montanum: Ostorius Baream & Serviliam accusant. eorum miserabilis defensio. Egnatius Pseudo-Stoicus. Asclepiodeti constantia. Thrasea preparatio ad mortem.

Llusit dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius, & promissa Cessit Bassi; qui origine Poenus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad spem laud dubiam retraxit. Vestusque Romani, principis aditum emercatus, expromit repertum in agro suo specum altitudine immensa, quo magna vi auri contineretur, non in formam pecunia, sed rudi & antiquo pondere. lateres quippe prae graves jacere, astantibus parte alia columnis quæ per tantum a vi occulta augendum presentibus bonis. Ceterum ut conjectura demonstret, Lidonem Fenissam Tyro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidiisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret; aut reges Numidarum & alias insensu, cupidine auri ad bellum accenderentur. Igitur Nero auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis visoribus per quos nosceret, an vera assererentur, auget ultro rumorem, mittitque qui velut partam prædani adveherent. Dantur triremes & delectum navigium, juvanda festinationi, nec aliud per illos dies populus credulitate prodentis diversa fama tulerat. Ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur: oratoribusque præcipua materia in laudem principis adsumpta est, non enim tantum solitas fruges, nec metallum confusum aurum gigni, sed nova ubertate provenire terras, & obvias opes deferre deos. quæque alia summa facundia, nec minore adulatione servilia fingebant, securi de facilitate credentis. Gliscebant interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatis quas multos per annos prodigeret. Quin & inde jam largiebatur: & divitiarum expectatio, inter causas paupertatis publicæ erat. Nam Bassus effosso agro suo, latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus adseverat, sequunturque non modo milites, sed populus agrestium efficiendo operi adsumptus; tandem posita vecordia, non falsa antea somnia sua, sequæ tunc primum elusum admirans, pudorem & metum morte voluntaria effugit. Quidam victum ac mox dimissum tradidere, ademptis bonis in locum regia gaze. Interea senatus propinquo jam lustrali certamine, ut dedecus averteret, offert imperatori victoriam cantus adjicitque facundia coronam, qua ludicra deformitas velare-

laretur. Sed Nero nihil ambitu nec potestate senatus opus esse dicatans, se aquum adversus amulos, & religione iudicium meritam laudem affecuturum, primo carmen in scena recitat: mox flagitante vulgo, ut omnia studia sua publicaret (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne fessus resideret, ne sudorem, nisi ea quam indutui gerebat veste detergeret: ut nulla oris aut narium excrementa viferentur. Postremo flexus genu, cœtum illum manu veneratus, sententias iudicum opperiebatur ficto pavorē. Et plebs quidem urbis, histrionum quoque gestus juvare solita, personabat certis modis, plausuque composito. Crederes latari ac fortasse latabantur, per injuriam publici flagitii. Sed qui remotis è municipiis, severaque adhuc, & antiqui moris retinente Italia, quique per longinquas provincias lasciviæ inexperti officio legationum aut privata utilitate advenerant, neque aspectum illum tolerare, neque labori inhonesto sufficere: cum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros, ac sæpe à militibus verberarentur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore, ut silentio segni præteriret. Constitit plerosque equitum, dum per angustias aditus & ingruentem multitudinem enituntur, obtritōs: & alios dum diem noctemque sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos. quippe gravior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palam & pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem, tristitiamque cœventium scrutarentur. Vnde tenuioribus statim irrogata supplicia, adversus illustres dissimulatum ad præsens, & mox redditum odium. Ferebantque *Vespasianum, tamquam somno connaveret, à Phæbo liberto increpitum, agreque meliorum precibus obiectum: mox imminentem perniciem majore fato effugisse.* Post finem ludicri Poppæa mortem obiit, fortuita mariti iracundia, à quo gravis ictu calcis afflicta est. neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis quam ex fide quippe liberorum cupiens, & amoris uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos; sed regum externorum consuetudine, differtum odoribus conditur, tumuloque Iuliorum infertur. Ductæ tamen publicæ exsequiæ,
lau-

laudavitque ipse apud rostra *formam ejus, & quod divina infantis parens fuisset*, aliaque fortunæ munera pro virtutibus. Mortem Poppææ ut palam tristem, ita recordantibus latam ob impudicitiam ejus sævitiamque nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum. quod primum indicium mali neque in longum dilatum est. Sed Silanus additur. nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis, & gravitate morum, Silanus claritudine generis, & modesta juventa præcellebant. Igitur missa ad senatum oratione, *removendos à Rep. utrosque* differuit: objectavitque Cassio *quod inter imagines majorum, etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam: DUCI PARTIVM. Quippe semina belli civilis, & defectionem à domo Cesarum quasitam. Ac ut memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, adsumpsisse L. Silanum juvenem genere nobilem, animo præruptum, quem novis rebus ostentaret.* Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem quibus patrum ejus Torquatum, *tamquam disponderet jam imperii curas, præficeretque rationibus & libellis & epistolis liberos, inania simul & falsa. nam Silanus intentior metu, & exitio patrum ad præcavendum exterritus erat.* Inducit posthæc vocabulo indicum, qui in Lepidam Cassii uxorem, Silani amitam, *incestum cum fratris filio, & diros sacrorum ritus confingerent.* Trahebantur ut conscii Vulcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius senatores, & Calpurnius Fabatus eques Romanus: qui appellato principe instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa scelera dissentium, quasi minores evasere. Tunc senatus consulto, *Cassio & Silano exilia decernuntur; de Lepida Cesar statueret.* Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, & senatus jus expectabatur. Silanus tamquam Naxum deveheretur, Hostiam amotus; post municipio Apuliæ cui nomen est Barium, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, à centurione ad cædem misso corripitur. Suadentique *venas abrumpere, animum quidem morti destinatum ait, sed non permittere percussori gloriam ministerii.* At centurio quamvis inermem, prævalidum tamen & iræ quam timori propiorem cernens, premi à militibus jubet. Nec omisit Silanus obniti, & intendere ictus quan-

revocat, rogans: *Ubi praecepta sapienti? ubi tot per annos meditata ratio adversum imminentia? Cui enim ignaram fuisse scivitiam Neronis? Neque aliud superesse post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris praeptorisque necem adjiceret. Ubi hæc atque talia velut in commune disseruit, complectitur uxorem. & paululum adversus praesentem fortitudinem mollitus, rogat oratque temperaret dolori, ne aeternum susciperet, sed in contemplatione vitæ per virtutem acta, desiderium mariti solatiū honestū toleraret. Illa contra, sibi quoque destinatam mortem adseverat, manumque percussoris exposcit. Tum Seneca gloriæ ejus non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad injurias relinqueret: Vita, inquit, delinimenta monstraveram tibi, tu mortis decus mavis, non invidebo exemplo. Sit hujus tam fortis exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine. Post quæ eodem ictu brachia ferro exsolvunt. Seneca, quoniam senile corpus & parvo victu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abruptis. Sævisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret, atque ipse visendo ejus tormenta, ad impatientiam delaberetur, suadet, in aliud cubiculum abscederet. Et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia, advocatis scriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita ejus verbis, invertere supersedeo. At Nero, nullo in Paulinam proprio odio, ac ne glisceret invidia crudelitatis, inhibere mortem. Hortantibus militibus, servi libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignaræ. nam ut est vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociata cum marito mortis petivisse; dende oblata mitiore spe; blandimentis vitæ evictam. cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoria, & ore ac membris in eum pallorem albescentibus, ut ostentui esset multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim durante tractu, & lenitudine mortis, Statium Annum diu sibi amicitiae fide & arte medicinæ probatum, orat provisum pridem venenum, quo damnati pu-*

blico Atheniensium iudicio exstinguerentur, *promeretur* allatumque hausit frustra, frigidis jam artubus & clauso corpore adversum vim veneni. Postremo stagnum calidæ aquæ introiit, respergens proximos servorum, addita voce, *Libare se liquorem illum* IOVI LIBERATORI. Exin balneo illatus, & vapore ejus exanimatus, sine ullo funeris solenni crematur. Ita codicillis præscripserat, cum etiam tum prædices & præpotens, supremis suis consuleret. Fama fuit, Subrium Flavium cum centurionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinavisse, ut post occisum opera Pisonis Neronem, Piso quoque interficeretur, tradereturque imperium Seneca, quasi insonti claritudine virtutum ad summum fastigium delecto. Quin & verba Flavii vulgabantur; Non referre dedecori, si citharædus dimoveretur, & Tragædus succederet. quia ut Nero cithara, ita Piso Tragico ornatu canebat. Ceterum militaris quoque conspiratio non ultra fefellit, accensis indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem eundem conscium & inquisitorem non tolerabant. Ergo instanti minitantiq; renidens Scevinus, *ne minem ait plura scire quam ipsum*. Hortaturque ultro redderet tam bono principi vicem. Non vox adversum ea Fenio, non silentium, sed verba sua præpediens, & pavoris manifestus, ceterisque, ac maxime Cervario Proculo equite, ad convincendum eum con-
nitis, jussu imperatoris à Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur, vinciturque. Mox eorundem indicio Subrius Flavius tribunus pervertitur, primo dissimilitudinem morum ad defensionem trahens; *neque se armatum cum inermibus & effeminatis tantum facinus consociaturum*; dein postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus, interrogatusque à Nerone, quibus causis ad oblivionem sacramenti processisset; Oderam te, inquit, *nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. odisse cæpi postquam parricida matris & uxoris, auriga & histrio & incendiarius extitisti. Ipsa* rettuli verba, quia non ut Senecæ, vulgata erant. nec minus nosci decebat militaris viri sensus incom-

re. Ille nihil demoratus exsurgit. & omnia simul properantur, clauditur cubiculo, præsto est medicus; abscinduntur venæ, vigens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce, quæ semet miseraretur. Circumdati interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi prope nocte emissi sunt, postquam pavorem eorum ex mensa exitium opperientium & imaginatus & irridens Nero, *sati supplicii fuisse ait pro epulis consularibus.* Exin M. Annai Lucani eadem imperat. Is profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque, & paulatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc & compote mentis petore intelligit; recordatus cæmen à se compositum quo vulneratum militem per ejusmodi mortis imaginem obisse tradiderat, versus ipsos rettulit. eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac, & Quintilianus, & Scevinus, non ex prioris vitæ molliora, nec reliqui conjuratorum perire, nullo facto dictove memorando. Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, genua ipsius advolvi, & dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonii Natalis & Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur. Milichus præmiis ditatus, *Conservatoris* sibi nomen Græco ejus rei vocabulo assumpsit. E. tribunis Granius Silvanus quamvis absolutus, sua manu cecidit: Staius Proximus veniam quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corripit. Exuti dehinc tribunatu Pompejus, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Staius Domitius, *quasi principem non quidem odissent, sed tamen extimerentur.* Nonio Prisco per amicitiam Senecæ & Glitio Gallo atque Annio Pollioni infamatis magis quam convictis, data exilia. Priscum Antonia Flacilla conjunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum & integris opibus, post ademptis, quæ utraque gloriam eis auxere. Pellitur & Rufus Crispinus occasione conjurationis, sed Neroni invisus, quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat. Verginium & Rufum

claritudo nominis expulit. Nam Verginius studia juvenum eloquentia, Musonius præceptis sapientiæ fovebat, Cluvديو Quieto, Iulio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Iulio Altrino, velut in agmen & numerum, Agæi matis insulæ permittuntur. At Cadicia uxor Scevini, & Casonius Maximus Italia prohibentur, reos fuisse se, tantum pœna experti. Attila mater Annæi Lucani, sine absolutione, sine supplicio dissimulata. Quibus perpetratis Nero & concione militum habita, bina nummum millia viritum manipularibus divisit, addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur. Tum quasi gesta bello expositurus vocat senatum, & triumphale decus Potronio Turpiliano consulari, Coccejo Nervæ prætori designatq, Tigellino præfecto prætorii tribuit (Tigellinum & Nervam ita extollens, ut super triumphales in foro imagines, apud palatium quoque effigies eorum sisteret) Consularia insignia Nymphidio, de quo quia nunc primum oblatus est, pauca repetam, nam & ipse pars Romanarum cladum erit. Igitur matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter servos libertosque principum vulgaverat, ex C. Cæsare se genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus & torvo vultu erat: sive C. Cæsar scortorum quoque cupiens, etiam matri ejus illudit. Sed Nero vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, & collata in libros indicia, confessionesque damnatorum adjunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerebatur, *tamquam viros insanos ob invidiam aut metum exstinxisset*. Ceterum cœptam, adultamque & revictam conjurationem neque tunc dubitavere, quibus verum noscendi cura erat; & fatentur, qui post interitum Neronis in urbem regressi sunt. At in senatu cunctis ut cuique plurimum mœroris in adulationem demissis, Junium Gallionem Senecæ fratris morte pavidum, & pro sua incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens, *hostem & parricidam* vocans: donec consensu patrum deterrius est, *ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur, neu composita aut oblit-*

oblitterata mansuetudine principis novam ad savitiam retraheret. Tum decreta, dona & grates deis decernuntur, propriusque honos Soli, cui est vetus ades apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occulta conjurationis, numine retexisset: utque Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensisque Aprilis Neronis cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur, eo loci ex quo Scevinus ferrum prompserat. Ipse eum pugionem apud Capitolium sacravit, inscripsitque IOVI VINDICI. In præsens haud animadvertsum, post arma Iulii Vindicis ad auspicium & præsagium futurae ultionis trahebatur. Reperio in commentariis senatus, Cerialem Ancium consulem designatum, pro sententia dixisse, ut templum divo Neroni quam maturtime publica pecunia poneretur. Quod quidem ille decernebat, tamquam mortale fastigium egresso, & venerationem hominum merito: quod ad omina olim sui exitus verteretur. nam deum honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.

C. CORNELII

TACITI

AB EXCESSU DIVI

AVGVSTI ANNALIVM

LIBER XVI.

Breviarium Libri XVI.

Neroni illudit fortuna per Bassum, qui thesaurum reperisse credit. eum Nero frustra querit. Lustrali certamine canit. magna auditorum molestia, & Vespasiani periculo. Poppæ mors, & laudatio funebri. Cassius, Silanus, & Lepida rei, damnantur. Silani, Veteris, Sextia & Pollutia interitus diligenter narratus. accusatoris premia. Mensium nova nomina. Ventorum vi. Pestilentia Roma. Lugduni clades. Chaldaorum consultores Antejus & Ostorius interfecti. Taciti querela super tot cadibus. Crispini mors. Mella falsis litteris circumventa, similique arte Cerialis Petronii vita, ingenium, exitus, constantia. Neroni flagitia sua exprobrat. unde Silia exilium. Thraseam accusant Cossutianus & Eprius. Baram Soranum Ostorius Sabinus. Thrasea ad Neronem scribit. consultat an defensionem tentent. Nero senatum armis circumdat. Marcellus. Eprius simul Thraseam, Helvidium, Agrippinum, Montanum: Ostorius Baram & Serviliam accusant. eorum miserabilis defensio. Egnatius Pseudo-stoicus. Asclepiodoti constantia. Thrasea preparatio ad mortem.

Lulit dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius, & promissa Cessellit Bassi; qui origine Pœnus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad spem haud dubiam retraxit. Vetusque Romanus, principis aditum emeratus, expromit repertum in agro suo specum altitudine immensa, quo magna vi auri contineretur, non in formam pecunia, sed rudi & antiquo pondere. lateres quippe pręgraves jacere, astantibus parte alia columnis qua per tantum a vi occulta augendu presentibus bonis. Ceterum ut conjectura demonstret, Didonem Fenissam Tyre profugam, condita Carthagine, illas opes abdidiſſe, ne novus populus nimia pecunia lasciviret; aut reges Numidarum & alias insensu, cupidine auri ad bellum accenderentur. Igitur Nero auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis visoribus per quos nosceret, an vera asſerentur, auget ultro rumorem, mittitque qui velut partam prædam adveherent. Dantur triremes & delectum navigium, juvanda festinationi, nec aliud per illos dies populus credulitate prodentis diversa fama tulerat. Ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur: oratoribusque præcipua materia in laudem principis adsumpta est. non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed nova ubertate provenire terras, & obvias opes deferre deos. quæque alia summa facundia, nec minore adulatione servilia fingebant, securi de facilitate credentis. Gliscebant interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatiſ quas multos per annos prodigeret. Quin & inde jam largiebatur: & divitiarum exspectatio, inter causas paupertatis publicæ erat. Nam Bassus effosso agro suo, latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus adseverat, sequunturque non modo milites, sed populus agrestium efficiendo operi adsumptus; tandem posita vecordia, non falsa antea somnia sua, sed que tunc primum elusum admirans, pudorem & merum morte voluntaria effugit. Quidam victum ac mox dimissum tradidere, ademptis benè in locum regia gazæ. Interea senatus propinquo jam lustrali certamine, ut dedecus averteret, offert imperatori victoriam cantus adjicitque facundia coronam, qua ludicra deformitas velare-

laretur. Sed Nero *nihil ambitu nec potestate senatus opus esse dictitans, se aequum adversus amulos, & religionē judicium meritam laudem assecuturum*, primo carmen in scena recitat: mox flagitante vulgo, ut omnia studia sua publicaret (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne fessus resideret, ne sudorem, nisi ea quam indutui gerebat veste detergeret: ut nulla oris aut narium excrementa viserentur. Postremo flexus genu, cœtum illum manu veneratus, sententias judicum opperiebatur ficto pavorē. Et plebs quidem urbis, histrionum quoque gestus juvare solita, personabat certis modis, plausuque composito. Crederes latari ac fortasse latabantur, per injuriam publici flagitii. Sed qui remotis è municipiis, severaque adhuc, & antiqui moris retinente Italia, quique per longinquas provincias lasciviæ inexperti officio legationum aut privata utilitate advenerant, neque aspectum illum tolerare, neque labori inhonesto sufficere: cum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros, ac sæpe à militibus verberarentur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore, ut silentio segni præteriret. Constitit plerosque equitum, dum per angustias aditus & ingruentem multitudinem enituntur, obtritōs: & alios dum diem noctemque sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos. quippe gravior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palam & pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem, tristitiamque cœventium scrutarentur. Vnde tenuioribus statim irrogata supplicia, adversus illustres dissimulatum ad præsens, & mox redditum odium. Ferebantque *Vespasianum, tamquam somno connaveret, à Phæbo liberto increpitum, agreque meliorum precibus obsecratum: mox imminentem perniciem majore fato effugisse*. Post finem ludicri Poppæ mortem obiit, fortuita mariti iracundia, à quo gravis ictu calcis afflicta est. neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis quam ex fide quippe liberorum cupiens, & amoris uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos; sed regum externorum consuetudine, differtum odoribus conditur, tumuloque Iuliorum inferitur. Duæ tamen publicæ exsequiæ, lau-

laudavitque ipse apud rostra *formam ejus, & quod divina infantis parens fuisset*, aliaque fortunæ munera pro virtutibus. Mortem Poppææ ut palam tristem, ita recordantibus lætam ob impudicitiam ejus sævitiæque nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum. quod primum indicium mali neque in longum dilatum est. Sed Silanus additur. nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis, & gravitate morum, Silanus claritudine generis, & modesta juventa præcellebant. Igitur missa ad senatum oratione, *removendos à Rep. utrosque* disseruit: objecitque Cassio *quod inter imagines majorum, etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam: DUCI PARTIVM. Quippe semina belli civilis, & defectionem à domo Cesarum quasitam. Ac ut memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, adsumpsisse L. Silanum juvenem genere nobilem, animo præruptum, quem novis rebus ostentaret.* Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem quibus patrum ejus Torquatum, *tamquam disponeret jam imperii curas, præficeretque rationibus & libellis & epistolis liberos, inania simul & falsa. nam Silanus intentior metu, & exitio patrum ad præcavendum exterritus erat.* Inducit post hæc vocabulo indicum, qui in Lepidam Cassii uxorem, Silani amitam, *incestum cum fratris filio, & diros sacrorum ritus confingerent.* Trahebantur ut conscii Vulcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius senatores, & Calpurnius Fabatus eques Romanus: qui appellato principe instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa scelera distentum, quasi minores evasere. Tunc senatus consulto, *Cassio & Silano exsilia decernuntur; de Lepida Cesar statueret.* Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, & senatus jus exspectabatur. Silanus tamquam Naxum deveheretur, Hostiam amotus; post municipio Apuliæ cui nomen est Barium, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, à centurione ad eadem misso corripitur. Suadentique *venas abrumpere, animum quidem morti destinatum ait, sed non permittere percussori gloriam ministerii.* At centurio quamvis inermem, prævalidum tamen & iræ quam timori propiorem cernens, premi à militibus jubet. Nec omisit Silanus obniti, & intendere iactus quan-

quantum manibus nudis valebat, donec à centurione vulneribus adversis tamquam in pugna caderet. Haud minus prompte L. Vetus, socrusque ejus Sextia & Pol-lutia filia necem subire: invisi principi, tamquam vi-vendo exprobrarent interfectum esse Rubellium Plau-rum generum Lucii Veteris. Sed initium detegendæ savitiæ præbuit interversis patroni rebus ad accusatio-nem transgrediens Fortunatus libertus, ascito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum à Vetere Asiæ pro-consule, exsolvit Nero in præmium accusationis. Quod ubi cognitum reo, seque & libertum pati sorte componi, Formianos in agros digreditur Illic eum milites occulta custodia circumdant. Aderat filia super ingruens peri-culum longo dolore atrox, ex quo percussores Flauti mariti sui viderat: cruentamque cervicem ejus amplexa, servabat sanguinem, & vestes respersas, vidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi quæ mortem arcerent. Tum hortante patre, Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens, *audiret infontem, neve consularius sui quondam collegam dederet liberti*, modo muliebri ejulatu, aliquando sexum egressa, voce infensa clamitabat, donec princeps immo-bilem se precibus & invidiæ juxta ostendit. Ergo nun-tiat patri *abjicere spem, & uti necessitate*. Simul affertur *parari cognitionem senatus, & trucem sententiam*. Nec defuere qui monerent *magna ex parte heredem Casarem nuncupare, atque ita nepotibus de reliquo consulere*; quod aspernatus, ne vitam proximè libertatem actum novissi-mo servitio foedaret, largitur in servos quantum aderat pecuniæ: & si qua asportari possent, sibi quemque ducere, *tris modo lectulos ad suprema retineri jubet*. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, properique & singulis vestibibus ad verecundiam velati, balneis infe-runtur. pater filiam, avia neptem; illa utrosque intuens, & certatim precantes *labenti anima celerem exitum, ut relinquerant suos superstites & morituros*. Servavitque or-dinem fortuna: ac senior prius, tum cui prima ætas, ex-stinguuntur. Accusati post sepulturam, decretumque ut *more majorum punirentur*. Et Nero intercessit, *mortem sine arbitrio* permittens. ea cadibus peractis ludibria adjicie-bantur. P. Gallus eques Romanus, quod Fenio Rufo in-timus,

timus, & Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est: Liberto & accusatori præmium operæ, locus in theatro inter viatores tribunicios datur. Et mensis qui Aprilem eundemq; Neroneum sequebatur, Majus *Claudi*, Iunius *Germanici*, vocabulis mutantur: testificante Cornelio Orfito qui id censuerat, *Ideo Iunium mensem transmissum, quia duo jam Torquati ob scelera interfecti, infaustum nomen Iunium fecissent.* Tot facinoribus fœdum annum etiam dii tempestatibus & morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbuta, fruges, passim disjecit. pertulitque violentiam ad vicina urbi. In qua omne mortaliū genus vis pestilentia depopulabatur, nulla cali intemperie quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, iinera funeribus complebantur. non sexus, non atas periculo vacua. serviitiæ perinde ac ingenua plebes raptim exstingui, inter conjugum & liberorum lamente, qui dum assident, dum descent, sæpe eodem rogo cremabantur. Equitum senatorumque interitus quamvis promiscui, minus flebiles erant, tamquam comuni mortalitate sævitiam principis prævenirent. Eodem anno delectus per Galliam Narbonensem Africanæque & Asiæ habitus sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine fessi, sacramento fovebantur. Cladem Lugdunentem quadragies tertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent. quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant, turbidis casibus. C. Suetonio L. Telesino Coss. Anicius Sostianus factitatis in Neronem carminibus probrosis, exilio, ut dixi, multatus, postquam id honoris indicibus, tamque promptum ad cades principem accepit, inquit animo, & occasionum haud segnis, Pammenem ejusdem loci exulem, & Chaldaeorum arte famosum, eoque multorum amicitia innixum, similitudine fortunæ sibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios & consultationes non frustra ratus. simul annuam pecuniam à P. Anrejo ministrari cognoscit. Neque n. sium habebat, Antejum caritate Agrippinæ in sum Neroni, opesque ejus præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamque causam multis exitio esse. Igitur interceptis Antei litteris, furatus etiam libellos quibus dies genitalis ejus, &

even-

eventura, secretis Pammenis occultabantur, simul re-
 pertis quæ de ortu vitæque Ostorii Scapulæ composita
 erant; scribit ad principem, *magna se, & quæ incolumi-
 tati ejus conducere allaturum, si brevem exsilii veniam
 impetravisset. quippe Antejum & Ostorium imminere re-
 bus, & sua Casarisque fata scrutari.* Exin missæ libur-
 nicæ, advehiturque propere Sosianus. Ac vulgato ejus
 indicio, inter damnatos magis quam inter reos Antejus
 Ostoriusque habebantur: adeo ut testamentum Antei
 nemo obsignaret, nisi Tigellinus auctor exstisset. Mo-
 nitus prius Antejus, *ne supremas tabulas moraretur.* At-
 que ille hausto veneno, tarditatem ejus perosus, inter-
 cis venis, moriem appropinquavit. Ostorius longinquis
 in agris apud finem Ligurum id temporis erat, eo mis-
 sus centurio, qui eadem ejus maturaret. Causa festi-
 nandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa militari fa-
 ma, & civicam coronam apud Britanniam meritis in-
 genti corporis robore, armorumque scientia, metum
 Neroni fecerat, ne invaderet pavidum semper, & re-
 perta nuper conjuratione magis exterritum. Igitur cen-
 turio ubi effugia villæ clausit, iussu imperatoris Ostorio
 aperit. Is fortitudinem adversum hostes sæpe specta-
 tam in se vertit. Et quia venæ quamquam interruptæ
 parum sanguinis effundebant, hactenus manu servi usus
 ut immotum pugionem extolleret, adpressit dextram
 ejus juguloque occurrit. Etiam si bella externa, & obi-
 tas pro Rep. mortes tanta casuum similitudine memo-
 rarem, neque ipsum satias cepisset, aliorumque tadium
 expectarem, quamvis honestos civium exilus, tristes
 tamen & continuos aspernantium. At nunc patientia
 servilis, tantumque sanguinis domi perditum, fatigant
 animum & tristitia restringunt. Neque aliam defen-
 sionem ab iis quibus ista noscentur exegerim, quam
 ne oderim tam segniter perennes. Ira illi: numinum
 in res Romanas fuit, quam non ut in cladibus exerci-
 tium, aut captivitate urbium, semel editam transire
 licet. Deur hoc illustrium virorum posteritati, ut quo-
 modo exsequiis à promiscua sepultura separantur; ita in
 traditione supremorum accipiant habeantque propriam
 memoriam. Paucos quippe intra dies, eodem agmine
 Annæus Mella, Cerialis Anicius, Rufus Crispinus, ac

C. Petronius, cecidere Mella & Crispinius equites Romani, dignitate senatoria. nam hic quondam præfectus prætorii, & consularibus insignibus donatus, ac nuper crimine conjurationis in Sardiniam exactus, accepto jussu mortis nuntio semet interfecit. Mella quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat. per ambitionem præposteram, ut eques Romanus consularibus potentia æquaretur, simul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebat, per procuraciones administrandis principis negotiis. Idem Annaum Lucanum genuerat, grande adjumentum claritudinis, quo interfecto, dum rem familiarem ejus acriter requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. *Mixta inter patrem filiumque conjurationis scientia fingitur, assimilatis Lucani litteris, quas inspectas Neroni, ferri ad eum jussit, opibus ejus inhians.* At Mella, quæ tum promptissima mortis via, exsolvit venas: scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens ita scripsisset; *se quidem mori nullus supplicii causus, Rufum tamen Crispinum & Anicium Cerialem vita frui, insensos principi.* quæ composita credebantur, de Crispino quia interfectus erat, de Ceriale ut interficeretur. neque enim multo post vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam C. Casari conjurationem ab eo meminerant. De C. Petronio supra pauca repetenda sunt. Nam illi dies per somnum, nox officiis, & oblectamentis vitæ transigebatur. Utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat, habebaturque non ganeo & profligator, ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaque ejus quanto solutiora, & quondam sui negligentiam præferentia, tanto gratius ipse speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, & mox consul, vigentem se ac parem negotiis ostendit: dein revolutus ad vitia, seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni adsumptus est, elegantia arbiter, dum nihil antænum, & molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbavisset. Vnde invidia Tigellini, quasi adversus amulum,

lum, & scientia voluptatum potiorum. Ergo crudelitatem principis, cui cetera libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Scevini Petronio objectans, corrupto ad indicium servo, ademptaque defensione, & maiore parte familiae in vincla rapta. Forte illis diebus Campaniam petiverat Caesar, & Cumas usque progressus Petronius illic attinebatur. Nec tulit ultra timoris aut spei moras, neque tamen praeceps vitam expulit, sed incassas venas, ut libitum obligatas, aperire rursus, & alloqui amicos, non per seria, aut quibus constantiae gloriam peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animae, & sapientium placitis, sed levia carmina & faciles versus. servorum alios largitione, quosdam verberibus affecit. iniit & vias, somno indulgit, ut quamquam coacta mors, fortuitae similis esset. Ne codicillis quidem (quod plerique pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia principis sub nominibus exoletorum feminarumque, & novitate cuiusque stupri perscripsit, atque obsignata misit Neroni. fregitque anulum, ne mox usui esset ad facienda pericula. Ambigenti Neroni quoniam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia matrimonio senatoris haud ignota & ipsi ad omnem libidinem adscita, ac Petronio perquam familiaris. agitur in exsilium, tamquam non siluisset quae viderat pertuleratque, proprio odio. At Numicium Thermum praetura functum Tigellini simultatibus dedit, quia libertus Thermi quaedam de Tigellino criminoſe detulerat, quae cruciatibus tormentorum ipse, patronus ejus nece immerita lueret. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam excindere concupivit, interfecto Thrasea Pato & Barrea Sorano, olim utrisque insensus; & accedentibus causis in Thraseam: quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur ut memoravi: quodque Iuvenalium ludicro parum experibilem operam praeſtaverat, eaque offensio alius penetrabat, quia idem Thrasea Patavii, unde ortus erat, ludis Cesticiis à Trojano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat. die quoque quo praetor Antilius ob probra in Neronem composita ad mortem damnabatur, mitiora censuit obtinuitque: &

cum

cum deum honores Poppæ decernuntur, sponte absens funeri non interfuit. Quæ obliterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraseæ, quod auctoritate ejus concidisset juvenis Cilicum legatos, dum Capitonem reperundarum interrogant. Quin & illa objectabat; principio anni vitare Thraseam solenne jusjurandum: nuncupationibus votorum non adesse, quamvis Quindecimvirali sacerdotio pradium: nunquam pro salute principis, aut caelesti voce immolavisse: assiduum olim & indefessum, qui vulgaribus quoque patrum consultis semet factorem aut adversarium ostenderet, triennio non introisse curiam: nuperrimeque cum ad coercendos Sillanum & Veterem certatim concurreretur, privati potius clientium negotiis vacavisse. secessionem jam id & partes; & si multi idem audeant, bellum esse. Vt quondam C. Casarem, inquit, & M. Catonem; ita nunc te Nero & Thraseam avida discordiarum civitas loquitur. Et habet sectatores vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultumque ejus sectantur, rigidi & tristes, quo tibi lasciviam exprobrent. Huic uni incolumitas tua sine arte, sine honore. Prosperas principis res spernit: etiam ne luctibus & doloribus non satiatur? Eiusdem animi est, Poppæam divam non credere, cujus in acta divi Augusti & divi Iulii non jurare. Spernit religiones, abrogat leges. Diurna populi Romani per provincias, per exercitus, curatius leguntur, ut noscatur quid Thrasea non fecerit. Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt: aut nova cupientibus auferatur dux & auctor. Ista secta Tiberones & Favonios veteri quoque Reip. ingrata nomina genuit. Vt imperium evertant, libertatem præferunt: si perverterint, libertatem ipsam aggredientur. Frustra Cassium amovisti, si gliscere & vigere Brutorum amulos passurus es. Denique nihil ipse de Thrasea scripseris, disceptatorem senatum nobis relinque. Extollit ira promptum Cossutiani animum Nero: adjicitque Marcellum Eprum acri eloquentia. At Bateam Soranum jam sibi Ostorius Sabinus eques Romanus poposcerat reum ex proconsulatu Asia, in qua offensiones principis auxit, justitia atque industria: & quia portui Ephesiorum aperiendo

do curam insumperat: vimque civitatis Pergamenæ, prohibentis Acratum Cæsaris libertum statuas & pecturas avehere, inultam omiserat. Sed crimini dabatur *amicitia Plauti, & ambitio concilianda provincia ad spes novas.* Tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniæ regno adventabat: ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an ut magnitudinem imperatoriam eade insignium virorum quasi regio facinore ostentaret. Igitur omni civitate ad excipiendum principem spectandumque regem effusa, Thrasea occursum prohibitus non demisit animum: sed codicillos ad Neronem composuit, requirens objecta, & expurgaturum asseverans, si notitiam criminum & copiam diluendi habuisset. Eos codicillos Nero properanter accepit, spe exterritum Thraseam scripsisse, per quæ claritudinem principis extolleret; suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evenit, vultumque & spiritus & libertatem insontis ultro extimuit, vocari patres iussit. Tum Thrasea inter proximos consultavit, tentaretne defensionem, an sperneret. Diversa consilia afferebantur. Quibus intrari curiam placebat, securos esse de constantia ejus dixerunt; nihil dicturum, nisi quo gloriam auget. Segnes & pavidos supremis suis secretum circumdare. Aspiceret populus virum morti obvium, audiret senatus voces quasi ex aliquo numine supra humanas: posse ipso miraculo etiam Neronem per moveri. sin crudelitati insisteret, distinguere certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium. Contra qui opperiendum domi censebant, de ipso Thrasea eadem; sed ludibria & contumelias imminere. Subtraheret aures conviciis & probris. Non solum Cossutianum aut Eprium ad scelus promptos, superesse qui forsitan manus ictusque per * immanitatem Augusti, etiam bonos metu sequi. Detraheret potius senatus, quem perornavisset, infamiam tanti flagitii; & relinqueret incertum, quid viso Thrasea reo decreturi patres fuerint. Ut Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita spe agitari: multoque magis timendum, ne in conjugem, in familiam, in cetera pignora ejus faviret, Proinde in-

temeratus, impollutus, quorum vestigiū & studiū vitam duxerit, eorum gloria peteret finem. Aderat consilio Rusticus Arulenus flagrans juvenis, & cupidine laudis offerebat se intercessurum senatusconsulto: nam plebis trib. erat. Cohibuit spiritus ejus Thrasea, ne vana & voo non profutura, intercessori exitiosa inciperet. Sibi aſſam atatem, & tot per annos continuum vita ordinem, non deferendum: illi initium magistratuum, & integra qua supersint. Multum ante seculum expenderet, quod tali in tempore capeſſenda Reip. iter ingrederetur. Ceterum ipse an venire in senatum deceret, meditationi suæ reliquit. At postera luce duæ pratorię cohortes armata, templum genitricis Veneris insedere. Aditum senatus globus togatorum obsederat, non occultis gladiis. dispersique per fora ac basilicas cunei militares. inter quorum aspectus & minas ingressi curiam senatores. Et oratio principis per Quæstorem ejus audita est. nemine nominatim compellato, patres arguebat, quod publica munia desererent, eorumque exemplo equites Rom. ad ſegnitiā verterentur. Etenim quid mirum è longinquis provinciis haud venire, cum plerique adepti consulatum & sacerdotia, hortorum potius amœnitate infervirent: quod velut telum arripuere accusatores. Et initium faciente Cossutiano, majore vi Marcellus, summam Reip. agi clamitabat; contumacia inferiorum, lenitatem imperantis deminui. Nimum mites ad eam diem patres, qui Thraseam desciscientem, qui generum ejus Helvidium Triscum in iisdem furoribus, simul Pacionium Agrippinum paterni in principes odii heredem, & Curtium Montanum detestanda carmina fastitantem, eludere impune sinerent. Requirit se in senatu consularem; in votis sacerdotem; in iurijurando civem: nisi contra instituta & caerimonias majorum, proditorem palam & hostem Thrasea induisset. Denique agere senatorem, & principis obtreſtatores protegere solitus, veniret, censeret quid corrigi aut mutari vellet: facilius perlaturos singula increpantem, quam nunc silentium perferrent omnia damnantū. Pacem illi per orbem terra, an victoriarum sine damno exercituum displicere? Ne hominem boni publici maſtum, & qui fora, theatra, templa pro ſeſtitudine haberet, qui minitaretur exſilium suum, am-

*bitionis prava compotem facerent. Non illi consulta hac, non magistratus, aut Romanam urbem videri. Abrumperet vitam ab ea civitate, cujus caritatem olim; nunc & aspectum exuisset. Cum per hæc atque talia Marcellus, ut erat torvus & minax, voce, vultu, oculis ardesceret; non illa nota & crebritate periculorum sueta jam senatus matritia, sed novus & altior pavor, manus & tela militum cernentibus. simul ipsius Thraseæ venerabilis species observabatur: & erant qui Helvidium quoque miserarentur, innoxia affinitatû pœnas daturum. Quid Agrippino objectum, nisi tristem patris fortunam? quando & ille perinde innocens Tiberii sævitia concidisset. Enimvero Montanum proba juvenia, neque famosi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi. Atque interim Ostorius Sabinus Sorani accusator ingreditur, orditurque de amicitia Rubellii Plauti, quodque proconsulatum Asia Soranus pro claritate sibi potius accommo- datum, quam ex utilitate communi egisset, alendo seditiones civitatum. Vetera hæc. sed recens, discrimini patris filiam connectebat, quod pecuniam Magis dilargita esset. Acciderat sane pietate Serviliæ (id enim nomen puellæ fuit) quæ caritate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultaverat, quam de incolumitate domus, & an placabili Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferret. Igitur accita est in senatum, steteruntque diversî ante tribunal consulum, grandis ævo parens; contra filia intra vicesimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione in exilium pulso, viduata desolataque, ac ne patrem quidem intuens cujus onerassè pericula videbatur. Tum interrogante accusatore, an cultus dotales, an detractum cervici monile venum dedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret? primum strata humi, longoque fletu & silentio, post altaria & aram complexa; Nullos, inquit, inopios deos, nullas devotiones, nec aliud infelicibus precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem tu Caesar, & vos patres servaretis incolumem. Sic gemmas & vestes & dignitatis insignia dedi, quomodo si sanguinem & vitam poposcissent. Viderint isti, antehac mihi ignoti, quo nomine sint, quas artes ex-
erceant:*

ercean: nulla mihi principis mentio, nisi inter numina fuit. Nescit tamen miserimus pater. Et si crimen est, sola deliqui. Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatque; non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per atatem nosci potuisse, non criminibus mariti connexam; nimia tantum pietatis ream, separarent à se quamcunque sortem subiret. Simul in amplexus occurrentis filiae ruebat, nisi interjecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus: & quantum misericordiae saxitia accusationis permoverat, tantum iræ P. Egnatius testis concivit. Cliens hic Sorani, & tunc emptus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat, habitu & ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus, ceterum animo perfidiosus, & subdolos, avaritiam ac libidinem occultans. Quæ postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos, aut flagitiis commaculatos; sic specie bonarum artium falsos, & amicitiae fallaces. Idem tamen dies & honestum exemplum tulit Cassii Asclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit. Exutusque omnibus fortunis, & in exilium actus; æquitate deum erga bona malaque documenta. Thraseæ, Soranoque, & Serviliæ datur mortis arbitrium. Helvidius & Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, prædicto ne in Repub. haberetur. Accusatoribus Eprio & Cossutiano quinquagies sestertium singulis, Ostorio duodecies & quæstoria insignia tribuuntur. Tum ad Thraseam in hortis agentem quæstor consulis missus, vesperscente jam die, illustrium virorum seminarumque coetus frequentes egerat, maxime intentus Demetrio Cynicæ institutionis doctore: cum quo, ut conjectare erat intentione vultus, & auditu si qua clarius prolequebantur, de natura animæ, & dissociatione spiritus corporisque inquirebat. donec advenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & ei quid senatus censuisset, exposuit. Igitur flentes quiritantesque qui aderant, facessere propere Thrasea, neu pericula sua miscere

342 C. CORNEL. TACITI ANNAL. LIB. XVI.
*cum sorte damnati hortatur. Arriamque tentantem
 mariti suprema, & exemplum Arriæ matris sequi,
 monet retinere vitam, filiaque communi subsidium uni-
 cum non adimere. Tum progressus in poricum, illic
 à quæstore reperitur, lætitiæ propior, quia Helvidium
 generum suum Italia tantum arceri cognoverat. Ac-
 cepto dehinc senatusconsulto, Helvidium & Deme-
 trium in cubiculum inducit: porrectisque utriusque
 brachii venis, postquam cruorem effudit, humum su-
 per spargens, propius vocato quæstore, Libemus, in-
 quit, JOVI LIBERATORI. Specta juvenis,
 Et oven quidem dii prohibeant; ceterum in ea tempora na-
 tus es, quibus firmare animum expediat constantibus ex-
 emplis. Post lentitudine exitus graves cruciatus affe-
 rente, obversis in Demetrium **

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSV DIVI
AVGVSTI HISTORIARVM
LIBER I.

Breviarium Libri I.

Taciti prefatio in historias suas. ejus dignitas, aetas, institutum. Praesentis Historia summa capita. Status urbis, mens exercituum, habitus provinciarum, occiso Nerone. Galba invisus ob sua amicorumque vitia, inimicorum mortes. Status Hispania, Gallia, Germanicorum exercituum, aliarum provinciarum. Muciani virtutes & vitia. Vespasianus in Iudaea. Aegypti, Africa, & Italia status. Superioris Germania miles deficit a Galba. Qui de adoptando Caesare cogitat. magno amicorum ambitu, & spe Othonis. sed Piso eligitur, homo nobilis & severus. Galba oratio, causas adoptionis, & monita Imperii administrandi continens. Pisonis inter haec moderatio. Adoptio in castris nuncupata. Legati ad defectores missi. Neronis prodiga donationes rescisse. Otho res novas molitur, instigantibus libertis, servis, & Mathematicis. paratis ante militum studiis per blanditias & largitiones. oscitante ad ista praefecto. Ergo jam legiones & auxilia pro Othone Isque consalutatus Imperator castris Pratorianis infertur. Itaque Piso cohortem qua pro palatio excubabat, hortatur ad fidem atque illa signa parat; sed reliqua copia desciiscunt. Plebi adulatio & levitas. Fluctuat

Galba, an occurrendum. Vanus de Othone occiso rumor. Itaque proni omnes in Galbam. At castra favent Othoni. Otho militum animos oratione sibi conciliat; Galba & Pisoni reddit infestos. Arma militi dividit. Agitatum de cade Vinii, Galba fluctuat: plebs nutat. Othoniani forum irrumpunt. Galba desertus, dein occisus, cum T. Vinio. Sempronii Densi fides. Piso casus. Cadium premia poscentes interfecti. Senatus adulatio. Otho coercendus militum furoribus impar, ii vacationes remitti petunt. Cades Laconis & Iceli. Pisonis & T. Vinii sepultura, elogia, testamenta. Galba sepultura, atas, nobilitas, mores, honores. Pavor urbis ob mores Othonis, Vitellii, Vespasiani. Initia Vitelliani motus ex bello Vindicii, & secutis inde discordiis inter legiones & Gallos. Vitellius suo ingenio ignavus, ad res novas stimulatur à Valente & Cacinna legatis. Legiones superioris inferiorisque Germania fidem in Galbam exuunt, per segnitiam Hordeonii Flacci legati. Valens Vitellium imperatorem consalutat. magno militum studio, quibus poscentibus multi casus. sed Civilis periculum evadit. Vitellius viribus auctus duos exercitus in Italiam mittit. Vitellii torpor inter alacritatem militum. Divodurensem cades. Galli Vitellium sequuntur. Lugdunenses Viennensibus inimici, milites in eos stimulant. sed illi donis placantur. Avaritia & libido Valentis. Helvetii post ingentem cladem à Cacinna illatam, Vitellio vix reconciliantur. In cujus partes transgressa Italia parte, Cacinna Alpes superat. Otho se prudenter gerit, Mario Celso ignoscit: Tigellinum punit. Crispinilla cum infamia sua parcat. Conditiones Vitellio, & hic illi offert. Insidiatores mutuo immittunt. Provincia utriusque partes secuta. Otho imperatorem agit; honores, civitatem, jura dilargitur: de celebranda Neronis memoria agit. Sarmata Rhoxolani caduntur. Seditio gravis in ipsa Urbe temere orta, cum magno metu atque discrimine primorum civitatis,

pre-

precibus & lacrymis Othonis componitur. Qui ea occasione, milites ad concordiam & modestiam hortatur. Atque illis ad presens compositum, omnia tamen suspicionum & formidinis plena, precipuo patrum metu. Prodigia Othonis cladem presagientia. Consilia & Duces Othonis: qui cum aliis nobilibus Vitellis fratrem secum ducit. unde varii animorum motus. Otho festinat ad bellum, commendata Patribus Republica. Thrachali eloquentia usus Otho. in quem studia & voces vulgi.

Nitium mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinus consules erunt. Nam post conditam urbem DCC & XX prioris ævi annos multi auctores retulerunt; dum res populi Rom. memorabantur, pari eloquentia ac libertate. Postquam bellatum apud Actium, atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit; magna illa ingenia cessere. Simul veritas pluribus modis infracta; primum inscitia Reipubl. ut alienæ, mox libidine assentandi, aut rursus odio adversus dominantes. ita neutris cura posteritatis, inter insensos vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facile adverseris: obrectatio & livor pronis auribus accipiuntur. quippe adulationi scædum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio nec injuria cogniti. Dignitatem nostram à Vespasiano inchoatam, à Tito auctam, à Domitiano longius provectam non abnuerim; sed incorruptam fidem professis, nec amore quisquam, & sine odio dicendus est. Quod si vita suppeditet, principatum divi Nervæ, & imperium Trajani, uberiotem securioremque materiam senectuti seposui: rara temporum felicitate, ubi sentire quæ velis, & quæ sentias dicere licet. Opus aggredior opimum casibus, atrox proeliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace favum. Quatuor principes ferro interempti. Tria bella civilia, plura externa, ac plerumque permixta. Prospectus in Oriente; adversa in Occidente res. Turbatum

Illyricum ; Galliæ nutantes ; perdomita Britannia , & statim amissa. coortæ Sarmatarum ac Suevorum gentes , nobilitatus cladibus mutuis Dacus. Mota etiam prope Parthorum arma falsi Neronis ludibrio. Iam vero Italia novis cladibus, vel post langam sæculorum seriem repetitis , afflicta. Haustæ aut obrutæ urbes secundissima Campaniæ ora. Vrbs incendiis vastata , consumptis antiquissimis delubris , ipso Capitolio civium manibus incenso. Pollutæ carimonix. magna adulteria. plenum exsiliis mare. infecti cadibus scopuli. atrocius in urbe sævitum. Nobilitas , opes, omissi gestique honores pro crimine , & ob virtutes certissimum exitium. Nec minus præmia delatorum invisa quam scelera ; cum alii sacerdotia & consulatus ut spolia adepti , procuraciones alii & interiorum potentiam , agerent verterent cuncta odio & terrore. Corrupti in dominos servi , in patronos liberti ; & quibus deerat inimicus , per amicos oppressi. Non tamen adeo virtutum sterile sæculum, ut non & bona exempla prodiderit. Comitata profugos liberos matres , securæ maritos in exilia conjuges , propinqui audentes , constantes generi , contumax , etiam adversus tormenta , servorum fidēs. Supremæ clarorum virorum necessitates , ipsa necessitas fortiter tolerata, & laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum casus, cælo terraque prodigia , & fulminum monitus , & futurorum præfagia , lata , tristia , ambigua , manifesta. Nec enim unquam atrocioribus populi Rom. cladibus, magisve iustis iudiciis approbatum est , non esse curæ deis securitatem nostram , esse ultionem. Ceterum antequam destinata componam , repetendum videtur qualis status urbis , quæ mens exercituum, quis habitus provinciarum , quid in toto terrarum orbe validum , quid ægrum fuerit : ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt , sed ratio etiam causæque noscantur. Finis Neronis ut lætus primo gaudentium impetu fuerat , ita varios motus animorum , non modo in urbe apud patres , aut populum , aut urbanum militem , sed omnes legiones

giones ducesque conciverat, evulgato imperii arcano, posse principem alibi quam Romæ fieri. Sed patres lati, usurpata statim libertate; licentius, ut erga principem novum & absentem: primores equitum proximi gaudio patrum: pars populi integra, & magnis domibus annexa; clientes libertique dominorum & exulum, in spem erecti: plebs sordida & circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui aedis bonis, per dedecus Neronis alebantur, nati & rumorum avidi. Miles urbanus longo Caesarum sacramento imbutus, & ad destituendum Neronem arte magis & impulsu, quam suo ingenio traductus; postquam neque dari donativum sub nomine Galbæ promissum, neque magnis meritis ac præmiis eundem in pace qui in bello locum, præventamque gratiam intelligit, apud principem à legionibus factum; pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini præfecti imperium sibi molientis agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus. Sed quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia; nec deerant sermones, *senium atque avaritiam Galbæ* increpantium. Laudata olim & militari fama celebrata severitas ejus, angebat conspernantes veterem disciplinam, atque ita XIV annis à Nerone assuefactos, ut haud minus vitia principum amarent, quam olim virtutes verebantur. Accessit Galbæ vox pro Rep. honesta ipsi anceps, *legi à se militem, non emi*. Nec enim ad hanc formam cetera erant. Invalidum senem T. Vinus & Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum, contemptu inertix destruebant. Tardum Galbæ iter & cruentum, interfectis Cingonio Vatrone consule designato, & Petronio Turpiliano consulari. ille ut Nymphidii socius. hic ut dux Neronis, inauditi atque indefensi, tamquam innocentes perierant. Introitus in urbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infaustus omine, atque ipsis etiam qui occiderant, formidolosus. Inducta legione Hispana, remanente ea quam è classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito. multi ad

hoc numeri è Germania ac Britannia & Illyrico, quos idem Nero electos præmissosque ad claustra Caspiarum, & bellum quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata. Forte congruerat, ut Clodii Macri & Fonteii Capitonis cædes nuntiarentur. Macrum in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus procurator, jussu Galbæ; Capitonem in Germania, cum similia cœptaret, Cornelius Aquinus & Fabius Valens legati legionum interfecerant, antequam juberentur. Fuere qui crederent, Capitonem, ut avaritia & libidine foedum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisset: sed à legatis bellum suadentibus, postquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compositum uliro: & Galbam mobilitate ingenii, an ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterum utraque cædes sinistre accepta: & invisio semel principe, seu bene seu male facta premunt. Iam afferebant venalia cuncta præpotentes liberti. Servorum manus subitis avidæ, & tamquam apud senem festinantes. eademque novæ aulæ mala, æque gravia, non æque excusata. Ipsa ætas Galbæ & irrisui & fastidio erat, assuetis juventæ Neronis, & imperatores forma ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus. Et hic quidem Romæ, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E provinciis, Hispaniæ præerat Cluvius Rufus, vir facundus, & pacis artibus, belli inexpertus. Galliæ, super memoriam Vindicis obligatæ recenti dono Romanæ civitatis, & in posterum tributi levamento. Proximæ tamen Germaniæ exercitibus Galliarum civitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena ac suas injurias meriebantur. Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solicii & irati superbia recentis victoriæ, & metu, tamquam alias partes fovissent. Tarde à Nerone desciverant: nec statim pro Galba Virginius. an imperare voluisset, dubium: delatum ei à milite impe-

imperium conveniebat. Fontejum Capitonem occisum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitia: quem non remitti, atque etiam reum esse, tamquam suum crimen accipiebant. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senectâ ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen adeo furentes infirmitate retinentis ultro etiam accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine consulari fuere: donec missu Galbæ, Vitellius aderat, censoris Vitellii ac rerum consulis filius. id satis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non sane aliæ legiones per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt: seu quia procul, & Oceano divisæ; seu crebris expeditionibus doctæ hostem potius odisse. Quies & Illyrico: quamquam exercitæ à Nerone legiones, dum in Italia cunctantur. Virginium legationibus adissent. Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscebantur. Oriens adhuc immotus. Syriam & quattuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque juxta famosus. Insignes amicitias juvenis ambiliose coluerat. mox attritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiæ repositus, tam prope ab exsule fuit, quam postea à principe. Luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis bonisque artibus mixtus, nimia voluptates, cum vacaret: quotiens expedierat, magnæ virtutes. Palam laudares, secreta male audiebant. Sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas, variis illecebris potens: & cui expeditius fuerit tradere imperium, quam obtinere. Bellum Judaicum Flavio Vespasiano (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano adversus Galbam votum, aut animus. Quippe Titum filium ad venerationem cultumque ejus miserat, ut suo loco memorabimus. Occulta lege fati, & ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque ejus impe-

rium, post fortunam credidimus. Ægyptum copiasque quibus coërceretur, jam inde à divo Augusto, equites Romani obtinent loco regum. Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fecundam, superstitione, ac lascivia discordem & mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum domi retinere. Regebat tunc Tiberius Alexander ejusdem nationis. Africa, ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, contentæ qualicunque principe, post experimentum domini minoris. Duæ Mauretaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciæ, atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio expositæ, in pretium belli cessuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum status cum Ser. Galba iterum, Titus Vinus consules, inchoavere annum sibi ultimum, Reip. prope supremum. Paucis post Kalend. Ianuarias diebus, Pompeji Propinqui procuratoris è Belgica litteræ afferuntur; *superioris Germania legiones, rupta sacramenti reverentia, imperatorem alium flagitare, & senatui ac Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere*, quo seditio mollius acciperetur. Maturavit ea res consilium Galbæ, jam pridem de adoptione secum & cum proximis agitantis. Non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat. primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessâ jam ætate Galbæ. Paucis iudicium, ant Reip. amor: multi occulta spe, prout quis amicus vel eliens, hunc vel illum ambiciosi rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium, qui in dies quanto potentior, eodem actu invisior erat. Quippe hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates, ipsa Galbæ facilitas intendebat: cum apud infirmum & credulem minore metu, & majore præmio peccaretur. Potentia principatus divisa in T. Vinium consulem, & Cornelium Tacitum prætorii præfectum. Nec minor gratia Icelo Galbæ liberto, quem anulis donatum equestri nomine *Martianum* vocitabant. Hi discordes, & rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligen-

di successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro Othone ; Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant , quam alium. Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinii amicitia , ex rumoribus nihil silentio transmittentium : quia Vinio vidua filia , caelebs Otho , gener ac socer destinabantur. Credo & Reip. curam subisse, frustra à Nerone translata , si apud Othonem relinqueretur. namque Otho pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat, gratus Neroni æmulatione luxus. eoque jam Poppæam Sabinam principale scortum , ut apud confcium libidinum deposuerat , donec Octaviam uxorem amoliretur : mox suspectum in eadem Poppæa in provinciam Lusitaniam specie legationis seposuit. Otho, comiter administrat provincia , primus in partes transgressus, nec segnis, & donec bellum fuit, inter præsentis splendidissimus, spem adoptionis statim conceptam, acrius in dies rapiebat : faventibus plerisque militum ; prona in eum aula Neronis ut similem. Sed Galba , post nuntios Germanicæ seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quonam exercituum vis erumperet , ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii transigit. Adhibitoque super Vinium, ac Laconem , Mario Celso consule designato, ac Ducennio Geminio præfecto urbis, pauca præfatus de sua senectute , *Pisonem Licinianum accersiri jubet : seu propria electione , sive , ut quidam crediderunt , Lacone instante , cui apud Rubellium Plautum exercitum cum Pisone amicitia : sed callide ut ignotum fovebat, & prospera de Pisone fama consilio ejus fidem addiderat. Piso M. Crasso & Scribonia genitus , nobilis utrimque , vultu habituque moris antiqui , & æstimatione recta severus , deterius interpretantibus tristior habebatur. ea pars morum ejus , quo suspectior sollicitis , adoptanti placebat. Igitur Galba apprehensa Pisonis manu , in hunc modum locutus fertur ;* *Si te privatus, lege curiata apud Pontifices , ut moris est, adoptarem , & mihi egregium erat tunc, Pompeii & M. Crassi subolem in penates meos adsciscere ; & is-*

bi insigne, Sulpicia ac Lutatia decora, nobilitati tua ad-
 cisse. Nunc me deorum hominumque consensu ad imperium
 vocatum, praeclara indeles tua, & amor patria impulit,
 ut principatum, de quo majores nostri armis certabant,
 bello adeptus, quiescenti offerant. exemplo divi Augusti,
 qui sororis filium Marcellum, deingenerum Agrippam,
 mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem privignum,
 in proximo sibi fastigio collocavit. Sed Augustus in domo
 successorem quasivit; ego, in Rep. Non quia propinquos
 aut socios belli non habeam: sed neque ipse imperium am-
 bitione accepi, & iudicii mei documentum sint, non mea
 tantum necessitudines, quas tibi postposuit, sed & tua. est
 tibi frater pari nobilitate, natu major, dignus hac fortuna,
 nisi tu potior esses. Ea atas tua qua cupiditates adolescentiae
 jam effugerit: ea vita, in qua nihil praeiteritum excusandum
 habeas. Fortunam adhuc tantum adversam tulisti. Secunda
 res acio: ibus stimulis animos explorant: quia miseria tole-
 rantur, felicitate corrumpimur. Fidem, libertatem, ami-
 citiam, praecipua humani animi bona, tu quidem eadem
 constantia retinebis; sed alii per obsequium imminuent.
 Irrumpet adulatio; blanditis pessimum veri affectus vene-
 num; sua cuique utilitas. Etiam ego ac tu simplicissime in-
 ter nos hodie loquimur; ceteri libentius cum fortuna nostra,
 quam nobiscum. Nam suadere principi quod oporteat, multi
 laboris: assentatio erga principem quemcumque, sine af-
 fectu peragitur. Si immensum imperii corpus stare ac libra-
 ri sine rectore posset, dignus eram, à quo Resp. inciperet. Nunc
 eo necessitatis jam pridem ventum est, ut nec mea senectus
 conferre plus Populo Romano possit, quam bonum succe-
 sorem; nec tua plus juvenia quam bonum principem. Sub Ti-
 berio, & Caio, & Claudio, unius familia quasi heredita fui-
 mus: loco libertatis erit, quod eligi coepimus. Et finita lu-
 liorum Claudiorumque domo, optimum quemque adoptio
 inveniet. Nam generari & nasci à principibus fortuitum,
 nec ultra aestimatur: adoptandi iudicium integrum; & si
 velis eligere, consensu monstratur. Sit ante oculos Nero, quum
 longa Casa um serie tumentem, non Vindex cum inermi
 provincia, aut ego cum una legione; sed sua imminantitas, sua
 luxuria, cervicibus publicis depulere, neque erat adhuc da-
 mnati principis exemplum. Nos bello, & ab aestimantibus a-
 sciti, cum invidia, quamvis egregii erimus. Ne tamen terri-

tus fueris, si dua legiones in hoc concussis orbi motu nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi: & audita adoptione, desinam videri senex, quod nunc mihi unum oljicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est, ne etiam a bonis desideatur. Monere diutius: neque temporis huius; & impletum est omne consilium, si te bene elegi. Vtilissimusque idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus est, cogitare quid aut volueris sub alio principe, aut nolueris. Neque enim hic, ut in ceteris gentibus qua regnantur, certa dominorum domus, & ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem. Et Galba quidem, hæc ac talia, tamquam principem faceret; ceteri tamquam cum facto loquebantur. Pisonem ferunt statim intuentibus, & mox conjectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut exsultantis animi motum prodidisse. Sermo erga patrem imperatorem, qui reverens; de se moderatus: nihil in vultu habituque mutatum: quasi imperare posset magis, quam vellet. Consultatum inde, pro rostris, an in senatu, an in castris adoptio nuncuparetur. Iri in castra placuit, honorificum id militibus fore, quorum favorem ut largitione & ambitu male acquiri, ita per bonas artes haud spernendum. Circumfisterat interim palatium publica expectatio magni secreti impatiens, & male coercitam famam suppressas augebant. Quartum Idus Ianuarias fœdum imbribus diem, tonitrua & fulgura & cælestes minæ ultra solitum turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam quo minus in castra pergeret; contemptorem talium ut fortuitorum: seu quæ fato manent, quamvis significata, non vitantur. Apud frequentem militum concionem, imperatoria brevitate, adoptati à se Pisonem, more divi Augusti, & exemplo militari, quo vir virum legeret, pronuntiavit: ac re dissimulata seditio in majus crederetur, ultro assleverat, quartam & duo & vicesimam legiones, paucis seditionis actoribus, non ultra verba ac voces errasse, & brevi in officio fore. Nec ullum orationi aut lenocinium addit, aut pretium. Tribuni tamen centurionesq;, & proximi militum, grata auditu respondent: per ceteros maestas ac silentium, tamquā usurpatam etiam in pace donativi necessitatem, bello

bello perdidissent. Constat potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate. nocuit antiquus rigor & nimia severitas, cui jam pares non sumus. Inde apud senatum non compitor Galbæ, non longior quam apud milites sermo: Pisonis comis oratio. & patrum favor aderat: multi voluntate; effusius qui noluerant: medii, ac plurimi, obvio obsequio privatas spes agitan- tes, sine publica cura. Nec aliud sequenti quadriduo (quod medium inter adoptionem & eadem fuit) di- ctum à Pifone in publico, factumvè. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, & facili civitate ad accipiend: credendaque omnia nova, cum tristia sunt; censuerant patres mittendos ad Germanicum exerci- tum legatos. agitarum secreto, num & Pifo proficifce- retur; majore prætextu, illi auctoritatem senatus, hic dignationem Cæsaris laturus. Placebat & Laconem prætorii præfectum simul mitti. Is consilio intercessit, Legati quoque (nam senatus electionem Galbæ permi- serat) foeda inconstantia nominati, excusari, substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel spes impulerat. Proxima pecuniæ cura, & cuncta scrutan- tibus iustissimum visum est, inde repeti, ubi inopiz causa erat. Bis & vicies millies sestertium donationibus Nero effuderat. Appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumæ super portiones erant: iisdem erga aliena sum- ptibus, quibus sua prodegerant, cum rapacissimo cui- que ac perditissimo, non agri, aut fœnus, sed sola in- strumenta viriorum manerent. Exactioni XXX equites Romani præpositi, novum officii genus, & ambitu ac numero onerosum: ubique hasta, & sector, & in- quieta urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset. Exauktorati per eos dies tribuni, è prætorio Antonius Taurus, & Antonius Naso: ex ur- banis cohortibus, Æmilius Pacensis: è vigiliis, Iulius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, sed metus ini- tium: tanquam per artem & formidinem singuli pel- lerentur, omnibus suspectis. Interea Othonem, cui compositis rebus nulla spes, omne in turbido consilium multa simul exstimulabant: luxuria etiam principi one- rosa,

rosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia. Fingebat & metum, quo magis concupisceret. *Pragravem se Neroni fuisse. nec Lusitaniam rursus aut alerius exsilii honorem expectandum: suspectum semper in visumque dominantibus, qui proximus destinaretur. Nocuisse id sibi apud senem principem: magis necitum apud juvenem, ingenio truem, & longo exsilio effectum. Occidi Othonem posse. proin agendum audendumque, dum Galba auctoritas fluxa, Pisoni nondum coaluisset. Opportunos magnis conatibus transitus rerum: nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies, quam temeritas. Mortem omnibus ex natura aequalem, oblivione apud posteros, vel gloria distingui. Ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acriori viri esse, merito, perire.* Non erat Othonis mollis & corpori similis animus. Et intimi libertorum servorumque corruptius, quam in privata domo habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia ceterasque regnorum libidines, avido talium, si auderet, ut sua ostentantes; quiescenti, ut aliena exprobrabant: urgentibus etiam mathematicis, dum *novos motus, & clarum Othoni annum observatione siderum affirmant.* genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra & vetabitur semper, & retinebitur. Multos secreta Poppæ mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum, habuerant: è quibus Ptolemaeus Othoni in Hispania comes, cum *superfuturum eum Neroni promississet postquam ex eventu fides, conjectura jam & rumore, senium Galbæ, & juventam Othonis computantium, persuaserat foro, ut in imperium ascisceretur.* Sed Otho tamquam peritiam, & monitu factorum prædicta accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura credi. Nec deerat Ptolemaeus, jam & sceleris instigator, ad quod facillime ab ejusmodi voto transitur. Sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia militum jam pridem spe successione, aut paratu facinoris affectaverat. In itinere, in agmine, in stationibus, vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac memoria Neroniani comitatus, *contubernales appellando. alios agnoscere, quosdam requirere, & pecunia aut gratia juvare: inferendo sapius querelas, & ambiguos de Galba sermones, quæ-*
que

que alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii, atrocius accipiebantur: cum Campaniæ lacus & Achaia urbes classibus adire soliti, Pirenæum & Alpes, & immensa viarum spatia, ægre sub armis eniterentur. Flagrantibus jam militum animis, velut faces addiderat Mevius Pudens, è proximis Tigellini. is mobilissimum quemque ingenio; aut pecuniæ indigum, & in novas cupiditates præcipitem alliciendo, eo paulatim progressus est, ut per speciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti, viritim centenos nummos divideret, quam velut publicam largitionem. Otho, secretioribus apud singulos pramiis, intendebat. adeo animosus corruptor, ut Coccejo Proculo speculatori de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit: per socordiam præfecti, quem nota pariter & occulta fallabant. Sed tum è libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, à quo Barbium Proculum Tesserarium speculatorum, & Veturium Optionem eorundem perductos, postquam vario sermone callidos, audacesque cognovit, pretio & promissis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Suscepere duo manipulares imperium Pop. Rom. transferendum, & transtulerunt. In conscientiam facinoris pauci asciti, suspensos ceterorum animos, diversis artibus stimulant: primores militum, *per beneficia Nymphidii ut suspectos*: vulgus & ceteros, *ira & desperatione dilati totiens dimissi*. erant quos memoria Neronis, ac desiderium prioris licentiæ accenderet. in commune omnes metu mutandæ militiæ exterebantur. Infecit ea tabes legionum quoque & auxiliorum motas jam mentes, postquam vulgatum erat *labare Germanici exercitus fidem*. Adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero Iduum die, redeuntem à cœna Othonem rapturi fuerint, nisi incerta noctis, & tota urbe sparsa militum castra, nec facilem inter temulentos consensum timuissent: non Reip. cura, quam scœdare principis sui sanguine sobrii parabant, sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque pro Othone destinaretur. Multa

erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa ; quardam apud Galbæ aures præfatus Laco elusit , ignarus militarium animorum , consiliique quamvis egregii , quod non ipse æfferret , inimicus . & adversus peritos pervicax XVIII Kalend. Febr. sacrificanti pro ad Apollinis Galbæ , haruspex Vmbrius tristia exta , & instantes insidias , ac domesticum hostem prædicit : audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque ut latum è contrario , & suis cogitationibus prosperum interpretante . Nec multo post libertus Onomastus nuntiat , expectari eum ab architecto & redemptoribus : quæ significatio coeuntium jam militum , & paratæ conjurationis convenerat . Otho , causam digressum requireribus , cum emi sibi prædia vetustate suspecta , eo-que prius exploranda finxisset , innixus liberto , per Tiberianam domum in Velabrum , inde ad Miliarium aureum , sub adem Saturni pergit . Ibi tres & viginti speculatores consalutatum imperatorem , ac paucitate salutarum trepidum , & sellæ festinanter impositum , stridis mucronibus rapiunt . Totidem ferr e milites in itinere aggregantur , alii conscientia , plerique miraculo : pars clamore & gladiis , pars silentio , animum ex eventu sumpturi . Stationem in castris agebat Iulius Martialis tribunus . Is magnitudine subiti sceleris , an corrupta latius castra , ac si contra tenderet , exitium metuens , præbuit plerisque suspicionem conscientia . Anteposuerunt ceteri quoque tribuni centurionesque præsentia dubiis & honestis . Isq; habitus animorum fuit , ut pessimum facinus auderent pauci , plures vellent , omnes paterentur . Ignarus interim Galba & sacris intentus , fatigabat alieni jam imperii deos : cum affertur rumor *rapi in castra , incertum quem senatorem , mox Othonem esse qui raperetur .* Simul ex tota urbe , ut quisque obvius fuerat , alii formidinem augentes , quidam minora vero , ne tum quidem obliiti adulationis . Igitur consultantibus placuit pertentari animum cohortis , qua in palatio stationem agebat , nec per ipsum Galbam , cujus integra auctoritas majoribus remediis servabatur . Piso pro gradibus domus vocatos , in hunc modum allocutus est : *Sextus dies agitur , commilitones , ex quo ignarus futuri , & sive optandum hoc nomen sive timendum erat , Caesar ascitum sum : quo do-*

mus nostra aut Reip. fato, in vestra manu positum est. non quia, meo nomine, tristiore casum paveam, ut qui adversa expertus cum maxime, ducam ne secunda quidem minus discrimini habere: patrii, & senatus & ipsius imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est; aut, quod aque apud bonos miserum est, occidere. Solatium proximi motus habebamus, incruentam urbem & res sine discordia translatas. Provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset. Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modestia. neque enim relatu virtutum, in comparatione Othonis opus est. Vitia, quibus solu gloriatur, evertere imperium, etiam cum amicis imperatoris ageret. Habitune & incessu, an illo muliebri ornatu, mereretur imperium? Falluntur, quibus luxuria specie liberalitatis imponit. Perdere iste sciet, donare nesciet. Stupra nunc, & comissiones; & seminarum cœtus, volvit animo. hac principatus premia putat, quorum libido ac voluptas, penes ipsum sit; rubor ac dedecus, penes omnes. Nemo enim unquam imperium flagitio quasitum bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani; me Galba, consentientibus vobis, Casarem dixit. Si Resp. & senatus, & populus, vana nomina sunt: vestra, commilitones, interest, ne imperatorem pessimi faciant. Legionum seditio adversum duces suos audita est aliquando: vestra fides famaue, illa sa ad hunc diem mansit. & Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. Minus XXX transfuga & desertores, quos centurionem aut tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium assignabunt? Admittitis exemplum? & quiescendo commune crimen facitis? Transcendet hac licentia in provincias: & ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. Nec est plus quod pro cade principis, quam quod innocentibus datur. sed proinde à nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro facinore accipietis. Dilapsis speculatoribus, cetera cohors non aspernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis, & nonnulla adhuc consilio, parat signa, quod postea creditum est, insidiis & simulatione. Missus & Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsanii in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno & Domitio Sabino primipilaribus, ut Germanicos milites è libertatis atrio accerferent. Legioni elassica diffidebat, infesta ob eadem commilitonum, quos

quos primo statim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in castra pratorianorum tribuni Cerius Severus, Subrius Dexter, Pompejus Longinus, si incipiens adhuc & nondum adulta seditio, melioribus consiliis flecteretur. Tribunorum Subrium & Cerium milites adorti minis, Longinium manibus coercere, exarmantque: quia non ordine militiæ, sed è Galbæ amicis, fidus principi suo, & desciscitibus suspensior erat. Legio classica nihil cunctata pratorianis adiungitur. Illyrici exercitus electi Celsum infestis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere, invalidis adhuc corporibus, & placatis animis, quod eos à Nerone Alexandriam præmissos, atque inde rursus longa navigatione ægros, impensiore cura Galba refovebat. Univerſa jam plebs palatium implebat, mixtis servitiis, & dissono clamore, eadem Othonis & conjuratorum exsilium poscentium, ut si in circo ac theatro ludicrum aliquod postularent. neque illis iudicium aut veritas: (quippe eodem die diversa pari certamine postulaturis) sed tradito more, quemcumque principem adulandi, licentia acclamationum, & studiis inanibus. Interim Galbam duæ sententiæ distinebant: Titus Vinium manendum intra domum, opponenda servitia. firmandos aditus, non eundem ad iratos censebat: daret malorum pœnitentia; daret bonorum consensui spatium, scelera impetu, bona consilia mora valescere. Denique eundi ultro si ratio sit, eandem mox facultatem: regressus, si pœniteat, in aliena potestate. Festinandum ceteris videbatur, antequam cresceret invalida adhuc conjuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros illatus, cunctatione nunc & segnitia terentium tempus imitari Principem discat. Non expectandum, ut compositis castris, forum invadat, & prospectante Galba Capitolium adeat: dum egregius imperator, cum fortibus amicis, janua, ac limine tenus domum claudit, obsidionem nimirum toleraturus. Et præclarum in servii auxilium, si consensus tanta multitudinis, & quæ plurimum valet, prima indignatio languescat. Proinde intuta, quæ indecora: vel sic cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni invidiosius, & ipsis honestum. Repugnantem huic sententiæ Vinium, Laco minaciter invasit, stiniulante Icelo, privati odii pertinacia, in publicum

cum exitium. Nec diutius Galba cunctatus speciosiora suadentibus accessit. Præmissus tamen in castra Piso, ut juvenis magno nomine, recenti favore, & infensus T. Vinio, seu quia erat, seu quia irati ita volebant. & facilius de odio creditur. Vix dum egresso Pisone, *occisum in castris Othonem*, vagus primum & incertus rumor, mox ut in magnis mendaciis, *interfuisse se quidam*, & *vidisse* affirmabant, credula fama inter gaudentes, & incuriosos. Multi arbitrabantur compositum autumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam, lata falso vulgaverint. Tum vero non populus tantum & impetita plebs in plausus & immodica studia, sed equitum plerique ac senatorum, posito metu incauti, refractis palatii foribus ruere intus, ac se Galbæ ostentare. *præceptam sibi ultionem* querentes. Ignavissimus quisque, & ut res docuit, in periculo non ausurus; nimii verbis, linguæ feroces: nemo scire, & omnes affirmare, donec inopia veri, & consensu errantium victus, sumptio thorace Galba, irruenti turbæ neque atate neque corpore sistens, sella levaretur. Obvius in palatio Iulius Atticus speculator, cruentum gladium ostentans, *occisum à se Othonem* exclamavit: & Galba, *Commilito*, inquit, *quis iussit?* insigni animo ad coërendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus. Haud dubiæ jam in castris omnium mentes, tantusque ardor, ut non contenti agmine & corporibus, in suggestu, in quo paullo ante aurea Galbæ statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis aut centurionibus adeundi locus: gregarius miles *ca veri* insuper *præpositos* jubebat. Strepere cuncta clamoribus, & tumultu, & exhortatione mutus non tamquam in populo ac plebe, varijs segni adulatione vocibus, sed ut quemque affluentium militum aspexerant, prehensare manibus, completi armis, collocare juxta, præire sacramentum, modo imperatorem militibus, modo imperatori milites commendare. Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, & omnia serviliter pro dominatione. Postquam universa classiariorum legio sacramentum ejus accepit, fidens viribus, & quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in

in commune ratus, pro vallo castrorum ita coepit; *Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum: quia nec privatim me vocare sustineo, princeps à vobis nominatus, nec principem, alio imperante. Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur imperatorem populi Rom. in castris, an hostem habeatis. Auditisne ut poena mea, & supplicium vestrum simul postulentur? adeo manifestum est, neque perire nos, neque salvos esse, nisi una, posse. Et cuius levitatu est Galba, jam fortasse promisit: ut qui nullo exposcente, tot millia innocentissimorum militum trucidaverit. Horror animum subit, quotiens recorder feralem introitum, & hanc solam Galba virorem, cum in oculis urbis decumari deditos juberet, quos deprecantes in fidem acceperat. Hu auspiciis urbem ingressus, quam gloriam ad principatum attulit; nisi occisi Obultroni Sabini, & Cornelii Marcelli in Hispania, Vettii Chilonii in Gallia, Fonteii Capitonii in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidii in castris? Quae usquam provincia, quae castra sunt, nisi cruenta & maculata? aut, ut ipse predicat, emendata, & correctae? Nam quae alii scelera, hic remedia vocat: dum falsis nominibus, severitatem pro savitia, parsimoniam pro avaritia; supplicia & contumelias vestras disciplinam appellat. Septem a Nerone sine menses sunt, & jam plus rapuit Icelus quam quod Polycleti, & Vatini, & Elia, paraverunt. Minore avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinus, si ipse imperasset nunc & subiectos nos habuit tamquam suos; & viles ut alienos. Una illa domus sufficit donativo, quod vobis nunquam datur, & cotidie exprobratur. Ac ne qua saltem in successore Galba spes esset, accersit ab exilio, quem tristitia & avaritia sui simillimum iudicabat. Vidistis, commilitones, notabili tempestate, etiam deos infaustam ad ptionem adversantes Idem senatus idem populi Rom. animus est. Vestra virtus expectatur, apud quos omne honestu consiliis robur, & sine quibus quamvis egregia invalida sunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. Nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet. Cum vos aspexerit, cum signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputer. Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum. Aperiri deinde armamentarium*

Q

iudicet,

militem studia, desertum fuga populi forum, districta adversus dubitantes tela. Iuxta Curtium lacum, trepidatione ferentium Galba projectus è sella ac provolutus est. Extremam ejus vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii suppliciter interrogasse, *quid mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo deprecatum*. Plures obtulisse ultro percussoribus jugulum, *agerent ac ferirent, si ita è Rep. videretur*. non interfuit occidentium quid diceret. De percussore non satis constat. quidam *Terentium Evocatam*, alii *Lecanium*, crebrior fama tradidit *Camurium XV legionis militem*, *impresso gladio, jugulum ejus hausisse*. Ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) foede laniavere: pleraque vulnera, feritate & savitia trunco jam corpori adjecta. Titum inde Vinium invasere. de quo & ipso ambigitur, consumpseritne vocem ejus instans metus, an proclamaverit, *non esse ab Othone mandatum ut occideretur*. Quod seu finxit formidine; seu conscientia conjurationis confessus est: huc potius ejus vita famaue inclinat, ut conscius sceleris fuerit, cujus causa erat. ante adem divi Iulii jacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro legionario milite in utrumque latus transverberatus. Insignem illa die virum Sempronium Densum ætas nostra vidit. Centurio is pratorie cohortis à Galba custodia Pisonis additus, stricto pugione occurrens armatis, & scelus exprobrans, ac modo manu, modo voce, vertendo in se percussores, quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in adem Vestæ pervasit, exceptusque misericordia publici servi, & contubernio ejus abditus, non religione, nec carimoniis, sed latebra imminens exitum differebat: cum advenere, missu Othonis, nominatim in eadem ejus ardentes, Sulpicius Florus è Britannicis cohortibus, nuper à Galba civitate donatus, & Statius Murcus speculator. à quibus protractus Piso, in foribus templi trucidatur. Nullam eadem Otho majore lætitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur: seu tum primum levata omni solitudine mens, vacare gaudio cœperat: seu recordatio

majestatis in Galba; amicitia in T. Vinio quamvis imitem animum imagine tristi confuderat: Pisonis, ut inimici & æmuli, eade lætari, jus fasque credebat. Præfixa contis capita gestabantur, inter signa cohortium juxta Aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, qui falso, ut pulchrum & memorabile facinus jactabant. Plures quam CXX libellos præmia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea invenit. omnesque conquiri & interfici jussit, non honore Galbæ, sed tradito principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem. Alium crederes senatum, alium populum, ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum judicium, exosculari Othonis manum: quantoque magis falsa erant quæ fiebant: tanto plura facere. Nec aspernabatur singulos Otho, avidum & minacem militum animum, voce vultuque temperans. Marium Celsum consulem designatum, & Galbæ usque in extremas res amicum fidumque, ad supplicium exposculabant; industriæ ejus innocentiaque quasi malis artibus infensi. Cædis & prædæ initium, & optimo cunque perniciem quæri apparebat. sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus, jubere jam poterat. Ita simulatione iræ, *vinciri jussum*, & *maiores pœnas daturum* affirmans, præsentis exitio subtraxit. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorii præfectos sibi ipsi legere: Plotium Firmum è manipularibus quondam, tum vigilibus præpositum, & incolumi adhuc Galba partes Othonis secutum. adjungitur Licius Proculus, intima familiaritate Othonis, suspectus consilia ejus fovisse. Urbi Flavium Sabinum præfecere, judicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat: plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, ut *vacationes præstari centurionibus solita remitterentur*. Namque gregarius miles, ut tributum annuum pendebat. Quarta pars manipuli sparsa per comæatus.

aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret, neque modum oneris quisquam, neque genus quaesitus pensae habebat. per latrocinia & raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac seditia fatigari, donec vacationem emeret. ubi sumptibus exhaustus, socordia insuper elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro strenuo, in manipulum redibat: ac rursus alius atque alius eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditionem & discordias, & ad extremum, bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione, centurionum animos averteret, *ex fisco suo vacationes annuas exsolviturum* promisit; rem haud dubie utilem, & a bonis postea principibus, perpetuitate disciplinae firmatam. Laco praefectus tamquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad eandem ejus Otho praemiserat, confosius. In Martianum Icelum, ut in libertum, palam animadversum. Exacto per scelera die, novissimum malorum fuit latitiae. Vocat senatum praece urbanus. certant adulationibus ceteri magistratus. Accurrunt patres, decernitur Othoni *tribunica potestas, & nomen Augusti, & omnes principum honores*, annitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quae promiscue iacta habuisse animo ejus nemo sensit. omisisset offensas, an distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho cruento adhuc foro per strages jacentium, in Capitolium atque inde in Palatium ventus, *concedi corpora sepultura, cremarique* permisit. Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia composuere, quae sitis redemptisque caputibus, quae venalia interfectores servaverant. Piso unum & tricesimum aetatis annum explebat, fama meliore quam fortuna. Fratres ejus Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant. Ipse diu exsul, quadriduo Caesar, properata adoptione ad hoc tantum majori fratri praelatus est, ut prior occideretur. T. Vinium XLVII annos variis moribus egit. Pater illi e praetoria familia, maternus avus e proscriptis. Prima militia infamis, Legatum Calvisium Sabinum habuerat:

buerat: cuius uxor, mala cupidine visendi situm castrorum, per noctem militari habitu ingressa, cum vigilias & cetera militiæ munia eadem lascivia temerasset, in ipsis principiis stuprum ausa & criminis huius reus T. Vinius arguebatur. Igitur iussu C. Cæsaris oneratus catenis; mox mutatione temporum dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni post præturam præpositus, probatusque, servili deinceps probro respersus est, tamquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus: & Claudius postera die soli omnium Viniio fœtilibus ministrari iussit. Sed Vinius proconsulatu Galliam Narbonensem severe integreque rexit; mox Galbæ amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promptus, & prout animum intendisset, pravus aut industrius, eadem vi Testamentum T. Vinii magnitudine opum irritum: Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit. Galbæ corpus diu neglectum, & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, è prioribus servis, humili sepultura in privatis ejus hortis contextit. Caput per lixas calonesque suffixum, laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus à Galbâ fuerat) postera denum die reperiunt, & cremato jam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit Ser. Galba tribus & septuaginta annis, quinque principes prospera fortuna emensus, & alieno imperio felicius, quam suo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes, ipsi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus. Famæ nec incuriosus, nec venditor. Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens, si mali forent, usque ac culpam ignarus. Sed claritas natalium, & metus temporum obtentui, ut quod segnitia erat, sapientia vocaretur. Dum vigeat ætas, militari laude apud Germanias floruit. Proconsul Africam moderate: jam senior, ceteriorem Hispaniam pari justitia continuit, major privato visus dum privatus fuit, & omnium consensu capax imperii, nisi imperasset. Trepidam urbem, ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres

Othonis mores paventem, novus insuper de Vnelio nuntius exterruit, ante eadem Galbæ suppressus, ut tantum superioris Germaniæ exercitum descivisse crederetur. Tum duos omnium mortalium impudicitia, ignavia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos, non senatus modo & eques, quibus aliqua pars & cura Reip. sed vulgus quoque palam merere. Nec jam recentia sævæ pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria, captam totiens suis exercitibus urbem, vastitatem Italia, direptiones provinciarum, Pharsaliam, Philippos, & Persiam ac Mutinam, nota publicarum cladum nomina, loquebantur. Prope eversum orbem, etiam cum de principatu inter bonos certaretur. sed mansisse C. Iulio, mansisse Casare Augusto victore, imperium; mansuram fuisse, sub Pompejo Brutoque Remp. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Vtrasque impias preces, utraque detestanda vota, inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore qui vicisset. Erant qui Vespasianum & arma Orientis augurarentur. &, ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama: solusque omnium ante se principum, in melius mutatus est. Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. Cæso cum omnibus copiis Iulio Vindice, ferox præda gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo, ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem & aciem, præmia quam stipendia malebat: diuque infructuosam & asperam militiam toleraverat, ingenio loci calique, & severitate disciplinæ; quam in pace inexorabilem discordiæ civium resolvunt, paratis utrimque corruptoribus, & perfidia impunita. Viri, arma, equi, ad usum & ad decus supererant. Sed ante bellum, centurias tantum suas turmasque noverant; exercitus finibus provinciarum discernebantur: tum adversus Vindicem contractæ legiones, seque & Gallias expertæ quærere rursus arma, novasque discordias: nec socios ut olim, sed hostes & victos vocabant. Nec deerat pars Galliarum quæ Rhenum accolit, easdem partes

res secuta, ac tum acerissima instigatrix adversus *Galbianos*. hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant. Igitur Sequanis Aduisque, ac deinde prout opulentia civitatibus erat, intensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo: secundum avaritiam & arrogantiam præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui *remissam sibi à Galba quartam tributorum partem, & publice donatos in ignominiam exercitus* jactabant. Accessit callide vulgatum, tenere creditum, decumari legiones, & promptissimum quemque centurionum dimitti. undique atroces nuntii, sinistra ex urbe fama, infensa Lugdunensis colonia, & pertinaci pro Nerone fide secunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu, & ubi vires suis respexerant, securitate. Sub ipsas superioris anni Kal. Decemb. Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat: redditi plerisque ordines, remissa ignominia, allevatae notæ: plura ambitione, quædam judicio: in quibus sortem & avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis assignandisque militiæ ordinibus, integre mutaverat. Nec consularis legati mensura, sed in majus omnia accipiebantur. Et Vitellius apud severos humilis. Ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine judicio, donaret sua, largiretur aliena. Simul aviditate imperandi, ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in utroque exercitu sicut modesti quietique, ita mali & strenui. Sed profusa cupidine, & insigni temeritate legati legionum, Alienus Cæcina, & Fabius Valens: è quibus Valens infensus Galbæ, tamquam detectam à se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingratis tulisset, instigare Vitellium ardorem militum ostentans. Ipsum celebri ubique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram: affore Britanniam: secutura Germanorum auxilia: male fidas provincias: precarium seni imperium, & brevi transiturum. panderet modo sinum, & venienti fortuna occurreret. Merito dubitasse Verginium,

nium, equestri familia, ignoto patre: imparem si recepisset imperium, tutum si recusasset. Vitellio tres patrii consularis, censuram, collegium Caesaris, & imponere jampridem imperatoris dignationem & auferre privati securitatem. Quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis, quam ut speraret. At in superiore Germania, Cacina decora juvenia, corpore ingens, animi immodicus, cito sermone, erecto incellu, studia militum inlexerat. Hunc juvenem Galba, quæstorem in Batrica, impigre in partes suas transgressum legioni præposuit. mox compertum publicam pecuniam avertis, ut peculatorem flagitari jussit. Cacina ægre passus, miscere cuncta, & privata vulnera, Reip. malis operire statuit. Nec deerant in exercitu semina discordiæ, quod & bello adversus Vindicem universus affuerat; nec nisi occiso Nerone translatus in Galbam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniæ præventus erat. Et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscentur. Vnde seditiosa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium favor cuicumque alii profuturus. Miserat civitas Lingonum, vetere instituto, dona legionibus, dexteras hospitii insigne. Legati eorum in squalorem mastitiamque compositi per principia, per contubernia, modo suas injurias, modo civitatum vicinarum præmia, & ubi pronis militum auribus accipiebantur, ipsius exercitus pericula & contumelias conquerentes, accendebant animos. Nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus abire legatos, utque occultior digressus esset, nocte castris excedere jubet. Inde atrox rumor, affirmantibus plerisque interfectos; ac ut sibi consulerent, fore ut acerrimi militum & præsentia conquesti, per tenebras & inscitiam ceterorum occiderentur. obstringuntur inter se tacito fœdere legiones. Adsciscitur auxiliorum miles, primo suspectus, tamquam circumdatis cohortibus alisque, impetus in legiones pararetur: mox eadem acrius volens, faciliore inter malos consensu ad bellum, quam

in pace ad concordiam. Inferioris tamen Germaniæ legiones solenni Kalen. Ianuariarum sacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione, & raris primorum ordinum vocibus; ceteri silentio, proximi cujusque audaciam exspectantes; insita mortalibus natura propere sequi quæ piget inchoare. Sed ipsis legionibus inerat diversitas animorum: primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint; quintadecima ac sextadecima legiones, nihil ultra fremitum & minas ausæ, initium erumpendi circumspiciabant. At in superiori exercitu, quarta ac duodevicesima legiones iisdem hibernis tendentes, ipso Kalend. Ianuariarum die dirumpunt imagines Galbæ: quarta legio promptius, duodevicesima cunctanter, mox consensu. Ac ne reverentiam Imperii exuere viderentur, in S. P. Q. R. oblitterata jam nomina, sacramenta advocabant. nullo legatorum tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis, aut suggestu locutus. neque enim erat adhuc cui imputaretur. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus consularis legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus; sed segnis, pavidus, & socordia innocens. Quattuor centuriones duodevicesimæ legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctique. Nec cuiquam ultra fides, aut memoria prioris sacramenti, sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere. Nocte quæ Kalend. Ianuarias secuta est, in coloniam Agrippinensem Aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, *quartam & duodevicesimam legiones, projectis Galbæ imaginibus in Senatus & Pop. Rom. verba jurasse.* Id Sacramentum inane visum. occupari nutantem fortunam, & offerri principem placuit. Missi à Vitellio ad legiones legatosque, qui *descivisse à Galbæ superiore exercitum* nuntiarent; proinde aut bellandum adversus *descescentes,*

tes, aut si concordia & pax placeat, faciendum imperatorem: & minore discrimine sumi principem, quam quari. Proxima legionis primæ hiberna erant, & promptissimus è legatis Fabius Valens. Is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis, auxiliariorumque ingressus, Imperatorem Vitellium consalutavit. Secutæ ingenti certamine ejusdem provinciæ legiones: & superior exercitus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis, III Non. Ianuarias Vitellio accessit. scires illum priore biduo non penes Remp. fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones æquabant, auxilia, equos, arma, pecunias offerentes, utque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus præsentia ex affluentibus, & parta victoria magnæ spes; sed manipuli quoque & gregarius miles viatica sua, & balteos, phalerasque, insignia armorum argenio decora, loco pecuniæ tradebant: instinctu, & impetu, & avaritia. Igitur laudata militum alacritate Vitellius, ministeria principatus per libertos agi solita, in equites Romanos disponit. Vacationes centurionibus ex fisco numerat. Sævitiā militum plerisque ad pœnam exposcentium sæpius approbat, partim simulatione vinculorum frustratur. Pompejus Propinquus procurator Belgicæ statim interfectus. Iulium Burdonem Germanicæ classis præfectum astu subtrahit. exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen, ac mox insidias, Fontejo Capitoni struxisset. grata erat memoria Capitonis; & apud sævientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat. Ita in custodia habitus: & post victoriā demum, satiatis jam militum odiis, dimissus est. Interim ut piaculum obijcitur centurio Crispinus, qui se sanguine Capitonis cruentaverat: eoque & postulantibus manifestior, & punienti vilior fuit. Iulius deinde Civilis periculo exemptus, præpotens inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum VIII Batavorum cohortes, quartadecimæ legionis auxilia, tum dis-

cordia temporum à legione digressa: prout inclinassent, grande momentum, sociæ aut adversæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus supra rettulimus, occidi iussit, damnatos fidei crimine gravissimo inter desciscientes. Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicæ provinciæ legatus, quem mox Vitellius generum ascivit, & Iunius Blasus Lugdunensis Galliæ rector, cum Italica legione, & ala Taurina, Lugduni tendentibus. Nec in Rhæticiis copiis mora, quo minus statim adjungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum. Præerat Trebellius Maximus, per avaritiam ac sordes contemptus exercitui invisusque. Accendebat odium ejus Roscius Cælius legatus vicesimæ legionis olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperant. Trebellius *seditionem & confusum ordinem disciplina* Cælio; *spoliatus & inopes legiones* Cælius Trebellio objectabat, cum interim fœdis legatorum certaminibus, modestia exercitus corrupta, eoque discordiæ ventum, ut auxilium quoque militum convitiis proturbatus, & aggregantibus se Cælio cohortibus alisque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. quies provinciæ, quamquam remoto consulari mansit, rexere legati legionum, pares jure Cælius audendo potentior. Adjuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos duces, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens *allicere, vel si abnuerent, vastare Gallias, & Cottianis Alpibus Italiam irrumpere; Cæcina propiore transitu, Peninus jugis degredi* iussus. Valenti inferioris exercitus electi cum Aquila quintæ legionis, & cohortibus alisque ad XL. millia armatorum data: XXX. millia Cæcina è superiore Germania ducebat, quorum robur legio una & vicesima fuit. addita utrique Germanorum auxilia, è quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus. Mira inter exercituum imperatoremque diversitas. Instare niles, arma poscere; *dum Gallia trepident, dum Hispania cunctentur. non ob stare hiemem, neque ignava paci moras, invaden-*

dam Italiam, occupandam urbem. nihil in discordiis civi-
libus festinatione tutius, ubi factio magis quam consulto
opus esset. Torpebat Vitellius, & fortunam Principatus
 inerti luxu ac prodigiis epulis præsumebat, medio diei
 remulentus, & sagina gravis; cum tamen ardor & vis
 militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset impe-
 rator, & strenuis vel ignavis spem metumque adderet.
 Instruâi intentique *signum professionis* exposcunt: no-
 mine *Germanici*, Vitellio statim addito: *Cæsarem* se ap-
 pellari etiam victor prohibuit. Latum augurium Fabio
 Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipso pro-
 fectionis die, aquila leni meatu, prout agmen incede-
 ret, velut dux viæ prævolavit: longumque per spatium,
 is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis
 fuit, ut haud dubium magnæ & prosperæ rei omen
 acciperetur. Et Treveros quidem ut socios securi adiere.
 Divoduri (Mediomatricorum id opidum est) quam-
 quam omnicomitate exceptos, subitus pavor exterruit,
 raptis repente armis, ad eandem innoxia civitatis; non
 ob prædam, aut spoliandi cupidinem; sed furore &
 rabie, & caussis incertis, eoque difficilioribus reme-
 diis. donec precibus ducis mitigati, ab excidio civita-
 tis temperavere. caesa tamen ad quatuor millia homi-
 num. Isque terror Gallias invasit, ut venienti mox
 agmini universæ civitates, cum magistratibus & pre-
 cibus occurrerent, stratis per vias pueris feminisque,
 quæque alia placamenta hostilis iræ, non quidem in
 bello, sed pro pace tendebantur. Nuntium de cade
 Galbæ & imperio Othonis, Fabius Valens in civitate
 Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium,
 aut formidinem permotus, bellum volvebat: Gallis
 cunctatio exempta; & in Othonem ac Vitellium o-
 dium par, ex Vitellio & metus. Proxima Lingonum
 civitas erat, fida partibus. benigne excepti, mode-
 stia certavere. sed brevis lætitia fuit, cohortium in-
 temperie, quas à legione quartadecima, ut supra
 memoravimus, digressas exercitui suo Fabius Valens
 adjunxerat. Iurgio primum, mox rixa inter Bata-
 vos & legionarios, dum his aut illis studia mili-
 tum adgregantur, prope in prælium exarsere; ni Va-
 lens animadversione paucorum, oblitos jam Batavos

imperii admonuisset. Frustra adversus Aduos quaesita belli causa, iussi pecuniam atque arma deferre, gratuitos insuper commeatus praebuere: quod Adui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. Sed legio Italica & ala Taurina abducta. Cohortem duodevicesimam Lugduni, solitis sibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicae legionis, quamquam bene de partibus meritis, nullo apud Vitellium honore fuit. secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, & quo incautior deciperetur, palam laudatum. Veterem inter Lugdunenses Viennensesque discordiam, proximum bellum accenderat. multae invicem clades, crebrius infestiusque, quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium, occasione irae, in fiscum verterat, multus contra in Viennenses honor, unde aemulatio, & invidia, & uno amne discretis connexum odium. Igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum, & in eversionem Viennensium impellere, obsessam ab illis coloniam suam, adjutos Vindici conatus, conscriptas nuper legiones in praesidium Galba referendo. & ubi causas odiorum praetenderant, magnitudinem praedae ostendebant. Nec jam secreta exhortatio, sed publicae preces; Ireni Vltiores, excinderent sedem Gallici belli. cuncta illic externa & hostilia; se coloniam Romanam & partem exercitus, & prosperarum adversarumque rerum socios. si fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur. His & pluribus in eundem modum, perpulerant, ut nec legati quidem ac duces partium restringi posse iracundiam exercitus arbitrantur, cum haud ignari discriminis sui Viennenses, velamenta & infulas praeferentes, ubi agmen incesse- rat, arma, genua, vestigia prehensando, flexere militum animos. Addidit Valens trecenos singulis militibus sesteritios tum vetustas dignitasque coloniae valuit; & verba Fabii salutem incolumitatemque Viennensium commendantis, a quibus auribus accepta. publice tamen armis mulctari, privatis & promiscuis copiis juvere militem. Sed fama constans fuit, ipsum Valentem magna pecunia emptum. Is diu sordidus, repente dives, mutationem fortunae male tegebat, accensis egestate longa cupidinibus immoderatus, & inopi juventa, senex pro-

prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum & Vocontiorum ductus exercitus: ipsa itinerum spatia, & stativorum mutationes venditante duce, foedis partitionibus adversus possessores agrorum, & magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur. quotiens pecuniæ materia deesset, stupris & adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum. Ilus prædæ ac sanguinis Cæcina hausit. Irritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de cæde Galbæ ignari, & Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac festinatio una et vicesimæ legionis. rapuerant pecuniam missam in stipendium castelli quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur. agre id passi Helvetii, interceptis epistolis, quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur; centurionem & quosdam militum in custodia retinebat. Cæcina belli avidus, proximam quamque culpam antequam poeniteret ultum ibat. mota propere castra, vastati agri, direptus, longa pace in modum municipii exstructus locus, amœno salubrium aquarum usu frequens, missi ad Rhætica auxilia nuntii, ut versos in legionem Helvetios à tergo aggredierentur. Illi ante discrimen feroces, in periculo pavidî, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere. exitiosum adversus veteranos prælium, intuta obsidio, dilapsis vetustate mœnibus. hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Rhæticiæ alæ cohortesque & ipsorum Rhætorum juvenus sueta armis, & more militiæ exercita. undique populatio & cades. Ipsi in medio vagi abjectis armis, magna pars faucii aut palantes, in montem Vocetium perfugere. Ac statim immissa cohorte Thracum depulsi, & confectantibus Germanis, Rhætisque, per silvas atque in ipsis latebris trucidati. multa hominum millia caesa, multa sub corona venundata. Cumque direptis omnibus, Aventicum gentis caput justo agmine peteretur; missi qui dederent civitatem, & deditio accepta. In Iulium Alpinum è principibus ut concitorem belli, Cæcina animadvertit; ceteros

venia vel ſævitia Vitellii reliquit. Haud facile dictu eſt, legati Helvetiorum minus placabilem imperatorem, an militem invenerint. *civitatis excidium* poſcunt, tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat; cum Claudius Cofſus, unus ex legatis, nota ſacundia, ſed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigavit, ut eſt mos vulgo, mutabilem ſubitis, & tam pronum in miſericordiam, quam immodicus ſævitia fuerat. effuſis lacrymis, & meliora conſtantius poſtulando, impunitatem ſalutemque civitati impetravere. Cæcina paucos in Helvetiis moratus dies, dum ſententia Vitellii certior fieret, ſimul tranſitum Alpium parans, latum ex Italia nuntium accipit, *alam Syllanam circa Padum agentem, ſacramento Vitellii acceſſiſſe*. Proconſulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox à Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur, exciti, & ob bellum Vindiciſ remorati, ac tum in Italia manentes, inſtinctu decurionum qui Othonis ignari, Vitellio obſtriſti, robur adventantium legionum & famam Germanici exercitus attollebant, tranſiere in partes: & ut donum aliquod novo principi, firmiſſima Tranſpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, & Eporediam, ac Vercellas, adjungere, id Cæcinæ per ipſos comperit: Et quia præſidio alæ unius latiffima pars Italiae defendi nequibat, præmiſſis Gallorum, Luſitanorum, Britannorumque cohortibus, & Germanorum vexillis, cum ala Petrina; ipſe paululum cunctatus, num Ræticiſ jugis in Noricum ſecteret, adverſus Petronium urbis procuratorem, qui comitiſ auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu ne amitteret præmiſſas jam cohortes alæque, ſimul reputans plus gloriæ reſtenta Italia, & ubicumque certatum foret, Noricos in cæteræ victoriæ præmia ceſſuros, Penino ſubſignatum militem itinere, & grave legionum agmen, hibernis adhuc Alpiſ traduxit. Otho interim, contra ſpem omnium, delitiis, neque deſidia torpeſcere, dilatae voluptates, diſſimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii compoſita. eoque plus formidinis
affe-

afferebant falsa virtutes, & vitia reditura. Marium Celsum consulem designatum, per speciem vinculorum, saxiæ militum subtractum, acciri in Capitolium jubet. clementiæ titulis, è viro claro & patribus in viso, petebatur. Celsus constanter, servatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit. Nec Otho quasi ignosceret, sed ne hosti metum reconciliationis adhiberet; statim intra intimos amicos habuit, & mox bello inter duces delegit. mansitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra & infelix. Lata primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus, ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus cui inascebantur. Par inde exultatio, disparibus causis consecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus obscuris parentibus, fœda pueritia, impudica senectæ, præfecturam vigilum & prætorii, & alia præmia virtutum, quia velocus erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, & virilia scelera exercuit: corrupto ad omne facinus Nerone, quidam ignaro ausus, ac postremo ejusdem desertor ac proditor. Vnde non alium pertinacius ad poenam flagitavere, diverso affectu, quibus odium Neronis inerat, & quibus desiderium. Apud Galbam T. Vinii potentia defensus. prætexentis *servatam ab eo filiam*. & haud dubie servaverat, non clementia (quippe tot interfec-tis) sed effugio in futurum. quia pessimus quisque, diffidentia præsentium mutationem pavens adversus publicum odium, privatam gratiam præparat: unde nulla innocentiae cura, sed vires impunitatis. Eo infensor populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidia, concurrere è tota urbe in palatium ac fora, & ubi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effusi, seditiosis vocibus obstrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas aquas supremæ necessitatis nuntio, inter supra concubinarum, & oscula, & deformes moras, sectis novacula faucibus, infamem vitam fœdavit etiam exitu sero & inhonesto. Per idem tempus exposita ad supplicium Galvia Crispinilla, variis frustrationibus, & adversa dissimulantis principis fama, periculo exempta est: ma-
gistra

gistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad instigandum in arma Clodium Macrum, famem populi Rom. haud obscure molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit consulari matrimonio innixa & apud Galbam, Othonem, Vitellium illasa: mox potens pecunia, & orbitate, quæ bonis malisque temporibus juxta valent. Crebræ interim & muliebribus blandimentis infectæ, ab Othone ad Vitellium epistolæ, offerebant *pecuniam & gratiam, & quemcunque quietis locum prodiga vita legisset.* Paria Vitellius ostendebat, primo mollius, stulta utrimque & indecora simulatione: mox quasi rixantes stupra & flagitia invicem objectavere, neuter falso Otho, revocatis quos Galba miserat legatis, rursus ad utrumque Germanicum exercitum, & ad legionem Italicam, easque quæ Lugduni agebant copias, specie senatus misit. Legati apud Vitellium remanserunt, promptius quam ut retenti viderentur. Prætoriani, quos per simulationem officii legatis Otho adjunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur. Addit epistolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitus, ad prætorias & urbanas cohortes, de viribus partium magnificas, & concordiam offerentes. Increpabant ultro, *quod tanto ante traditum Vitellio imperium, ad Othonem vertissent.* Ita promissis simul, ac minis tentabantur; *ut bello impares, in pace nihil amissuri.* neque ideo prætorianorum fides mutata. Sed insidiatores ab Othone in Germaniam, à Vitellio in urbem missi. utrisque frustra fuit; Vitellianis impune: per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani, novitate vultus, omnibus invicem gnaris, prodebantur Vitellius litteras ad Titianum fratrem Othonis composuit, *exitium ipsi filioque ejus minitans, ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur.* Et stetit domus utraque: sub Othone, incertum an metu; Vitellius victor clementiæ gloriam tulit. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, *jurasse in eum Dalmatia, ac Pannonia, & Mæsia legiones.* Idem ex Hispania allatum: laudatusque per edictum Cluvius Rufus; & statim cognitum est, conversam ad Vitellium Hispaniam. Nec Aquitania quidem, quamquam à Iulio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. nusquam

quam fides aut amor, metu ac necessitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos & validiores. Longinquæ provinciæ, & quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium studio; sed erat grande momentum in nomine urbis ac prætextu senatus. & occupaverat animos prior auditus. Iudacium exercitum Vespasianus, Syriæ legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus, omnesque versæ in Orientem provinciæ, nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obsequium initio à Carthagine orto. Neque expectata Vipsanii Apronia, ni proconsulis auctoritate, Crescens Neronis libertus (nam & hi malis temporibus partem se Reip. faciunt) epulum plebi, ob latitiam recentis imperii, obtulerat; & populus pleraque sine modo festinavit. Carthaginem ceteræ civitates secutæ. Sic distractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capeffendam principatus fortunam bello opus erat. Otho, ut in multa pace, munia imperii obibat: quædam ex dignitate Reip.; pleraque, contra decus, ex præsentis usu properando. Consul cum Titiano fratre in kalend. Martias ipse, proximos menses Verginio destinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum. jungitur Verginio Poppæus Vopiscus, prætextu veteris amicitia, plerique Viennensium honori datum interpretabantur: Ceteri consulatus ex destinatione Neronis, aut Galbæ mansere. Cælio ac Flavio Sabinis, in Iulias; Ario Antonino & Matio Celso, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor intercessit. Sed Otho, pontificatus auguratusque honoratis jam senibus cumulum dignitatis addidit; & recens ab exilio reverbos nobiles adolescentulos, avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blafo, Sevino Promptino senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant placuit ignoscentibus, verso nomine, quod avaritia fuerat, videri majestatem: cujus tum odio, etiam bonæ leges peribant. Eadem largitione, civitatum quoque ac provinciarum animos aggressus. Hispaliensibus & Emeritensibus familiarum adjectiones; Lingonibus universi civitatem Romanam; provinciæ

Baticæ

Batīcæ Maurorum civitates dono dedit. nova jura Cap-
 padociæ, nova Africæ, ostentui magis quam mansura.
 Inter quæ necessitate præsentium rerum & instantibus
 curis excusata, ne tum quidem immemor amorum,
 statuas Poppææ per senatusconsultum reposuit. Credi-
 tus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse,
 spe vulgum alliciendi. & fuere qui imagines Neronis
 proponerent: atque etiam Othoni, quibusdam diebus
 populus & miles, tamquam nobilitatem ac decus
 astruerent, **NERONI OTHONI** acclamavit. Ipse
 in suspenso tenuit, vetandi metu, vel agnoscendi pudore.
 Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura ha-
 bebantur. Eo audentius Rhoxolani Sarmatica gens, prio-
 re hieme caesis duabus cohortibus; magna spe ad Mæ-
 siam irruperant. novem millia equitum, ex ferocia &
 successu, prædæ magis quam pugnæ intentæ. Igitur va-
 gos & incuriosos, tertia legio adjunctis auxiliis, repente
 invasit, apud Romanos omnia prælio apta: Sarmatæ
 dispersi cupidine prædæ, aut graves onere sarcinarum,
 & lubrico itinerum adempta equorum pernicitate,
 velut vincti cadebantur. Namque mirum dictu ut sit
 omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipsos, nihil ad
 pedestrem pugnam tam ignavum; ubi per turmas ad-
 venire, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die,
 & soluto gelu, neque conti, neque gladii, quos prælon-
 gos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis, & ca-
 raphractarum pondere, id principibus & nobilissimo
 cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio con-
 fertum; ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu ho-
 stium provolutis inhabile ad resurgendum: simul altitu-
 dine, & mollitia nivis, hauriebantur. Romanus miles
 facili lorica, & missili pilo, aut lanceis assultans, ubi
 res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (neque
 enim defendi scuto mos est) comminus fodiebat: donec
 pauci, qui prælio superfuerant, paludibus abderentur.
 ibi sævitia hiemis, & vi vulnere absumpti. Postquam
 id Romæ compertum, M. Aponius Mœsiam obtinens,
 triumphali statua, Fulvius Aurelius, & Iulianus Titius,
 ac Numisius Lupus, legati legionum, consularibus or-
 namentis donantur. læto Othone, & gloriam in se tra-
 hente, tamquam & ipse felix bello, & suis ducibus suisque
 exerci-

CITI

it. nova jura Cap-
is quam mansura
um & infantibus
memor amorum,
in reposuit. Credi-
memoria agnovisse,
imagines Neronis
quibusdam diebus
ilitatem ac decus
I: elumiv. Ipse
gnoscendi potore.
terna sine cura hi-
matica gens, prio-
ga spe ad Ma-
n, ex ferocia &
tenta. Igitur va-
uxiliis, repene
apta: Saturnus
ere facinarum,
in pernicitare,
um discit ut sit
iplos, nihil ad
per turmas ad-
am humido die,
ii, quos prelo-
bus equis, & ca-
& nobilissimo
duro corio con-
, ita impetu bo-
on: sumal alim-
Romanus miles
s assultans, obi-
matam (neque
fodiebat: donec
us abderent.
pti. Postquam
iam obtineat,
alianus Titius,
onsularibus or-
riam in tetra-
ducibus suisque
auri-

exercitibus Remp. auxisset. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio, prope urbi excidio fuit. Septimam decimam cohortem, è colonia Hostiensi, in urbem acciri Otho jusserrat, armandæ ejus cura, Varius Crispino tribuno è pratorianis, data. Is quo magis vacuus, quietis castris, jussa exsequeretur; vehicula cohortis incipiente nocte onerari aperto armamentario jubet. tempus in suspensionem; causâ in crimen; affectatio quietis in tumultum evaluit. & visa inter temulentos arma, cupidinem sui movere. Fremit miles, & tribunos centurionesque proditionis arguit; *tamquam familia senatorum ad perniciem Othoni armarentur.* Pars ignari & vino graves; pessimus quisque in occasionem prædarum: vulgus, ut mos est, cujusque motus novi cupidum. & obsequia meliorum nox abstulerat. resistentem seditioni tribunum, & severissimos centurionum obtruncant rapta arma, nudati gladii, insidentes equis urbem ac palatium petunt. Erat Othoni celebre convivium, primoribus feminis virisque; qui trepidi, fortuitusne militum furor, an dolus imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere & dispergi, periculosius foret; modo constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis vultum inuiri. utque evenit inclinatis ad suspensionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. Sed haud secus discrimine senatus quam suo territus, & præfectos prætorii ad mitigandas milium iras statim miserat, & *abire propera omnes è convivio* jussit. Tum vero passim magistratus, projectis insignibus, vitata comitum & servorum frequentia, senes feminaque per tenebras, diversa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, & ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere. Milium impetus ne foribus quidem palatii coëcitus, quo minus convivium irumpere, *ostendi sibi Othonem* exposulantes: vulnerato Iulio Martiale tribuno, & Vitellio Saturnino præfecto legionis, dum ruentibus obfistunt. Undique arma & minæ, modo in centuriones tribunosque, modo in senatum universum: lymphæis cæco pavore animis, & quia neminem urum desinare iræ poterant, licentiam in omnes præsentibus, donec Otho, contra decus imperii thoro insistens, precipi-

precibus & lacrymis agrè cohibuit: redieruntque in castra inviti, neque innocentes. Postera die, velut capta urbe, clausæ domus, rarus per vias populus, mæsta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus tristitiæ quam pœnitentiæ. Manipulatim allocuti sunt Licinius Proculus, & Plotius Firmus, præfecti: ex suo quisque ingenio mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, ut quina millia nummum singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus, atque illum tribuni centurionesque circumstant, abjectis militiæ insignibus, otium & salutem flagitantes. Sensit invidiam miles, & compositus in obsequium, auctores seditionis ad supplicium ultro postulabat. Otho quamquam turbidis rebus, & diversis militum animis, cum optimus quisque remedium præsentis licentiæ posceret; vulgus & plures, seditionibus & ambitioso imperio lati, per turbas & raptus facilius ad civile bellum impellerentur: simul reputans non posse Principatum scelere quaesitum, subita modestia, & prisca gravitate retineri, sed discrimine urbis & periculo senatus anxius, postremo ita disseruit: *Neque ut affectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones; neque ut animum ad virtutem cohortarer (utraq; enim egregie supersunt) sed veni postulaturus à vobis temperamentum vestra fortitudinis, & erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupiditate vel odio (qua multos exercitus in discordiam egere) ac ne detractione quidem aut formidine periculorum nimia pietas vestra acrius quam consideratius excitavit. Nam sæpe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum, non omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur: tam nescire quædam milites, quam scire oportet. Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplina habet, ut multa etiam centuriones tribunosque tantum juberi expediat. Si, ubi jubeantur, quærere singulu liceat; pereunte obsequio, etiam imperium intercidit. An & illuc nocte intempesta rapiuntur arma? unus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet? Imperatoris sui tentorium irrumper? Vos quidem istuc pro me, sed in discursu ac tenebris. &*

rerum

rerum omnium confusione, patefieri occasio etiam adversus me potest. Si Vitellio & satellitibus ejus eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecentur? quid aliud quam seditionem & discordiam optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur: hinc confusi pedites equitesque, in exitium ruamus. Parendo potius, comilitones, quam imperia ducum sciscitando res militares continentur, & fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quicquid. Vobis arma & animus sit: mihi consilium, & virtutis vestra regimen relinquit. Paucorum culpa fuit, duorum poena erit, ceteri abolete memoriam foedissima noctis, nec illas adversus senatum voces ullus unquam exercitus audiat Caput imperii, & decora omnium provinciarum, ad poenam vocare, non hercle illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Ulli ne Italia alumni, & Romana vere juvenus, ad sanguinem & cadem deposcerunt ordinem, cujus splendore & gloria, sordes & obscuritatem Vitellianarum partium perstringimus? Nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet: Senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc Resp. inde hostes Reip. constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem, domibus & tectis, & congestu lapidum, stare creditis? Muta ista & inanima intercideret ac reparari promiscua sunt: aternitas rerum, & pax gentium, & mea cum vestra salus, incolumitate senatus firmatur. Hunc auspicato a parente & conditore urbis nostra institutum, & a regibus usque ad principes continuum & immortalem, sicut a majoribus accepimus sic posteris tradamus. Nam ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur. Et oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos, & severitatis modus (neque enim in plures quam in duos animadverti jussit) grate accepta, compositique ad praesens, qui coërceri non poterant. Non tamen quies urbi redierat. strepitus telorum, & facies belli erat: militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos. occulto habitu, & maligna cura in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut aliqua insignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites venisse in urbem ad studia partium noscenda, plerique credebant. Vnde plena omnia suspicionum, & vix secreta domuum sine formidine. sed plurimum

precibus & lacrymis agrè cohibuit: redieruntque in castra inviti, neque innocentes. Postera die, velut capta urbe, clausæ domus, rarus per vias populus, mæsta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus tristitiæ quam pœnitentiæ. Manipulatim allocuti sunt Licinius Proculus, & Plotius Firmus, præfecti: ex suo quisque ingenio mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, ut quina millia nummum singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus, atque illum tribuni centurionesque circumstant, abjectis militiæ insignibus, otium & salutem flagitantes. Sensit invidiam miles, & compositus in obsequium, auctores seditionis ad supplicium ultro postulabat. Otho quamquam turbidis rebus, & diversis militum animis, cum optimus quisque remedium præsentis licentiæ posceret; vulgus & plures, seditionibus & ambitioso imperio lati, per turbas & raptus facilius ad civile bellum impellerentur: simul reputans non posse Principatum scelere quæsitum, subita modestia, & prisca gravitate retineri, sed discrimine urbis & periculo senatus anxius, postremo ita disseruit: *Neque ut affectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones; neque ut animum ad virtutem cohortarer (utraque enim egregie supersunt) sed veni postulaturus à vobis temperamentum vestra fortitudinis, & erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupiditate vel odio (qua multos exercitus in discordiam egere) ac ne detractione quidem aut formidine periculorum nimia pietas vestra acrius quam consideratius excitavit. Nam sæpe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum, non omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur: tam nescire quædam milites, quam scire oportet. Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplina habet, ut multa etiam centuriones tribunosque tantum juberi expediat. Si, ubi jubeantur, querere singulu liceat; pereunte obsequio, etiam imperium intercidit. An & illuc nocte intempesta rapiuntur arma? unus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet? Imperatoris sui tentorium irrumpet? Vos quidem istuc pro me, sed in discursu ac tenebris. &*

rerum

rerum omnium confusione, patefieri occasio etiam adversus me potest. Si Vitellio & satellitibus ejus eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecantur? quid aliud quam seditionem & discordiam optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur: hinc confusi pedites equitesque, in exitium ruamus. Parendo potius, comilitones, quam imperia ducum sciscitando res militares continentur, & fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quiescimus. Vobis arma & animus sit: mihi consilium, & virtutis vestra regimen relinquit. Paucorum culpa fuit, duorum poena erit, ceteri abolete memoriam foedisima noctis. nec illas adversus senatum voces ullus unquam exercitus audiat Caput imperii, & decora omnium provinciarum, ad poenam vocare, non hercle illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Ulli ne Italia alurani, & Romana vere juventus, ad sanguinem & cadem deposcerunt ordinem, cujus splendore & gloria, sordes & obscuritatem Vitellianarum partium perstringimus? Nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet: Senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc Resp. inde hostes Reip. constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem, domibus & rebus, & congestu lapidum, stare creditis? Muta ista & inanima intercidere ac reparari promiscua sunt: aternitas rerum, & pax gentium, & mea cum vestra salus, incolumitate senatus firmatur. Hunc auspicato a parente & conditore urbi nostra institutum, & a regibus usque ad principes continuum & immortalem, sicut a majoribus accepimus sic posteris tradamus. Nam ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur. Et oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos, & severitatis modus (neque enim in plures quam in duos animadverti jusserrat) grate accepta, compositique ad praesens, qui coerceri non poterant. Non tamen quies urbi redierat. strepitus telorum, & facies belli erat: militibus, ut nihil in commune urbanibus, ita sparsis per domos. occulto habitu, & maligna cura in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut aliqua insignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites venisse in urbem ad studia patrium noscenda, plerique credebant. Vnde plena omnia suspitionum, & vix secreta domuum sine formidine. sed plurimum

rimum trepidationis in publico, ut quemque nuntium fama attulisset, animum vultumque conversi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere prosperis viderentur. Coactio vero in curiam senatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. & privato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, & huc atque illuc torquere, *hostem & parricidam Vitellium* vocantes: pro-videntissimus quisque, vulgaribus conviciis; quidam vera probra jacere, in clamore tamen, & ubi plurimæ voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes. Prodigia insuper terrebant, diversis auctoribus vulgata, *In vestibulo Capitolii omittas habenas biga, cui Victoria insisterat: erupisse cella Iunonis, maiorem humana speciem: statuam divi Iulii, in insula Tiberini amnis, sereno & immoto die, ab Occidente in Orientem conversam: prolocutum in Etruria bovem: insolitos animalium partus: & plura alia, rudibus sæculis etiam in pace observata, quæ nunc tantum in metu audiuntur.* Sed præcipuus, & cum præsentis exitio, etiam futuri pavor, subita inundatione Tiberis: qui immenso auctu, prorupto ponte sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modo jacentia & plana urbis loca, sed secunda huiusmodi casuum implevit. Rapti è publico plerique, plures in tabernis & cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quæstus, & penuria alimentorum. corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. Utque primum vacuus à periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius & via Flaminia iter belli esset obstruendum, à fortuitis vel naturalibus causis in prodigium & omen imminenti-um cladium vertebatur. Otho, lustrata urbe, & expensis belli consiliis, quando Peninæ Cottinæque Alpes, & ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus cludebantur; Narbonensem Galliam aggredi statuit; classe valida, & partibus fida, quod reliquos castrorum ad pontem Milvium, & sævitia Galbæ in custodiam habitos, in numeros legionis composuerat facta & ceteris spes honorationis in posterum militiæ. Addidit classi urbanas cohortes, & plerosque è prætorianis, vires & robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium & custodes.

Summa

Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi primipilaribus, Æmilio Pacensi, cui ademptum à Galba Tribunatum reddiderat, permiffa. Curam navium Oscus libertus retinebat, ad observandam honeftiorum fidem invitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paulinus, Marius Celfus, Annius Gallus, rectores deftinati. Sed plurima fides Licinio Proculo prætorii præfecto. is urbanæ militiæ impiger, bellorum infolens, auctoritatem Paulini, vigorem Celfi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factum eft, pravus & callidus, bonos & modestos anteibat. Sepofitus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arta custodia, neque obfcura: nullum ob crimen, fed vetufto nomine, & propinquitate Galbæ mouftratus. Multos è magistratibus, magnam confularium partem, Otho, non participes aut miniftros bello fed comitum fpecie, fecum expedire iubet. In quib. & L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut imperatoris fratrem, nec ut hoftis. Igitur mota urbis cura, nullus ordo metu aut periculo vacuus. primores fenatus ætate invalidi, & longa pace defides; feignis & oblita bellorum nobilitas: ignarus militiæ eques: quanto magis occultare ac abdere pavorem nitebantur, manifefte pavidi. Nec deerant è contrario, qui ambitione ftolida, confpicua arma, infignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum & irritamenta libidinum, ut inftrumenta belli mercarentur. Sapientibus quietis & Reip. cura: leviffimus quifque, & futuri improvidus, fpe vana tumens. multis afflicta fides in pace, ac turbatis rebus alacres, & per incerta tutiffimi. Sed vulgus & magnitudine nimia communium curarum expers populus, sentire paulatim belli mala, converfa in militum ufum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis: quæ motu Vindicis haud perinde plebem attriverant, fecura tum urbe, & provinciali bello; quod inter legiones Galliasque velut externum fuit. Nam ex quo divus Auguftus res Cafarum compofuit, procul & in unius follicitudinem aut decus, popu-

lus Romanus bellaverat. Sub Tiberio & Cajo, tantum pacis adversa pertimere. Scriboniani contra Claudium incepta simul audita & coërcita. Nero nuntiis magis & rumoribus, quam armis depulsus. Tum legiones classēsque & quod raro alias, prætorianus urbanusque miles, in aciem deducti; Oriens Occidentisque, & quidquid utrimque virium est à tergo: si duobus aliis bellarum foret, longo bello materia. Fuisse qui proficiscenti Othoni moras *religionemque nondum conditorum ancilium* afferrent. Aspernatus omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: & Cæcina, jam Alpes transgressus, exstimulabat. Pridie Idus Mar. commendata patribus Rep. reliquias Neronianarum seditionum nondum in fiscum conversas, revocatis ab exilio concessit: iustissimum donum, & in speciem magnificum, sed festinata exactione, usu sterile. Mox vocata concione, *majestatem urbis & consensum populi ac senatus pro se* attollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit. *inscitiam potius legionum, quam audaciam* increpans, nulla Vitellii mentione. siue ipsius ea moderatio: seu scriptor orationis sibi metuens, contumeliis in Vitellium abstinuit: quando, ut in consiliis militiæ Suetonio Paulino & Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur. & erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, & ad implendas populi aures, latum & sonans. Clamor vocesque vulgi, ex more adulandi, nimix, & falsæ. quasi dictatorem Cæsarem, aut imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant, nec metu aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis privata cuique stimulatio, & vile jam decus publicum. Profectus Otho, quietem urbis curasque imperii, Salyio Titiano fratri permisit.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV DIVI AVGVSTI HISTORIARVM

LIBER II.

Breviarium Libri I I.

Titus ad Galbam iturus, nuntio mortis ejus accepto regreditur. Paphia Veneris descriptio. Oraculum Tito redditum. Vespasiani gesta & virtutes Muciani mores. qui cum Vespasiano in gratiam redit. Vnde initium rerum novarum, volenti milite. Pseudo-Neronis ludibrium, ab Asprenate compressum. Annii Faustus delator accusatur. Othonis copie, expeditio, & lata illi belli principia. Cesi ab Othoniano Alpini famina Liguri egregium exemplum. Othonianorum & Vitellianorum pugna illis prosperiores. Corsi Procuratorem suum res ad Vitellium trahentem interficiunt. Spurinna Placentiam munit contra Vitellianos qua oppugnatur à Cicina, ubi amphitheatrum conflamat. Sed Cicina post irritos conatus obsidionem solvit. Othoniani ad Cremonam prospere pugnant. ducis suos criminantur Othoni. Cicina ab Othoniano Ducibus malè acceptus, Suetonii Paulini cunctatione servatur. Batavorum, in exercitu Fabii Valenti seditio, cum ipsius Ducis evidenti periculo. qua per consilium Vari composita, Cicina conjungitur. Eorum, Othonisque & Vitellii comparatio. Otho consultat de ratione belli. & Suetonius Paulinus moram suadet. Sed deteriora consilia prevalent. Vitelliani transfium Padis tentant. quem prohibentes Othoniani caduntur. Aucto-

rum relatio de Paulino, deque exercitibus pacem cupientibus refellitur. Otho Brixelli absens. Ducibus suis denuntiat, ut pugnam conferant. illius initium. Othonianorum confusio. praelium Una & vicesima & prima legionum. Othonianorum fuga & adversus Duces suos ira. Pratorianorum ferocia. Othonis destinatio. quem consolantur sui milites, & Plotius Firmus. At ille in consilio sumenda mortis perseverans, multa laude digna dicit facitque. Denique mortem sibi ipse consciscit. idque nonnulli imitantur. atas, origo, amor apud milites. qui tumultuantur. Senatus eventum pugna ignorantis perplexitas & consternatio. Roma adulationes in Vitellium. ejus milites Ducesque Italia graves. Vitellius nuncium de nece Othonis accipit: & de Mauris in partes suas transgressu. Vitellius Blæsi officia odiu pensat. Othonianorum centuriones quosdam interficit, duces absolvit. Marici vesania & supplicium. Vitellii libido. edictum de nomine Augusti. Dolabella cades. Triaria licentia. modestia conjugii & matris Vitellii. Cluvius absolvitur, Trebellius removeatur. Quartadecimanorum & Bataavorum discordia. Pratoriani exarmantur. Vitellius luxuriat, quod imitantur duces militesque. Virginii periculum. Vitellii exercitus minuitur. campos ubi pugnatum spectat, nulla in cives occisos commiseratione. Consulatus largitur. Pseudo-Scribonianus punitur. Vitellius Vespasianum sibi fidum credit, ast hic bellum agitat. Cunctantem dubitantemque Mutianus accurata oratione impellit. Qui ipse sibi belli contra Vitellium administrationem deposcit. Sed & mathematicorum pradictionibus, ominibusque & oraculis confirmatus, Imperator salutatur, Muciani artibus incenso militum & provincia studio: quod & alii sequuntur. Ergo totis viribus ad bellum sese comparat. Mucianumque cum exercitu pramittit, qui pecuniam undique conquirat. Mæssica, Pannonica, Dalmatica legiones Vespasianum sequun-

sequuntur, cum Antonio Trimo, & Cornelio Fasco. At Vitellius cum suis luxuriis, praeclusis, discordans stident. juxta Urbem multos paganos interficiunt. Vitellius urbem ingreditur. magnificam de se orationem habet. pleraque imperite, quadam comiter facit. Valentis & Caccinae amulatio. Urbis morbis afflicta. militia ordo confusus: pratorio milite neglectim scripto. Vitellii natalis; inferia Neroni celebrata. Miseria Urbis Romana. Vitellius contra defectores segniter auxilia parat. Interim irrumptentibus hostibus Caccinam ad bellum prae-mittit. à quo proditur deseriturque, ut & à Lucilio Basso & classibus Italiae.

S Truebat jam fortuna, in diversis parte terrarum, initia causasque imperio: quod varia sorte, latum Reip. aut atrox, ipsis principibus prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasianus à Iudaea, incolumi adhuc Galba, missus à patre; causam professionis, officium erga principem, & maturam petendu honoribus juventam ferebat. sed vulgus fingendi avidum, disperse-rat, accitum in adoptionem. materia sermonibus, senium & orbitas principis, & intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam ipsius Titi ingenium quantacunque fortunae capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperae Vespasiani res, praesaga responsa, & inclinatis ad credendum animis, loco ominum etiam fortuita. Vbi Corinthi, Achajae urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbae, & aderant qui arma Vitellii bellumque affirmarent; anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque perlustrat. Si pergeret in urbem; nullam officii gratiam, in alterius honorem suscepti: ac se Vitellio, siue Othoni, obsidem fore. Sin rediret; offensam haud dubiam victori; sed incerta adhuc victoria, & concedente in partes patre filium excusatum. Sin Vespasianus Rempub. susceperet, obliviscendum offensarum, de bello agitantibus. His ac talibus inter spem metumque jactatum,

spes vicit. Fuere qui *accensam desiderio Berenices regina, vertisse iter* crederent. Neque abhorrebat à Berenice juvenilis animus. sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. latam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio modestior. Igitur oram Achajæ, & Asiæ, ac læva maris prætervectus, Rhodum & Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatiis petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiæ Veneris, inclytum per indigenas advenasque. Haud fuerit longum initia religionis, templi situm, formam deæ, neque enim alibi sic habetur, paucis disserere. *Conditorem templi regem Aëriam* vetus memoria, quidam ipsius dea nomen id perhibent. Fama recentior tradit, a Cinyra *sacratum templum, deamque ipsam conceptam mari, huc appulsam. Sed scientiam artemque haruspicum accitam; & Cilicem Thamyram intulisse. Atque ita patrum, ut familia utriusque posteris carmonibus præfiderent.* Mox ne honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quam intulerant scientia hospites celsere; tantum Cinyrades sacerdos consultitur. Hostiæ, ut quisque vovit; sed mares deliguntur. Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum. precibus & igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus quamquam in aperto madescunt. Simulacrum deæ non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exurgens. & ratio in obscuro. Titus spectata opulentiâ donisque regum, quæque alia latum antiquitaribus Græcorum genus incertæ vetustati affingit, *de navigatione* primum consuluit. Postquam *pandi viam, & mare prosperum* accepit, de se per ambages interrogat, casis compluribus hostiis. Solstratus (sacerdotis id nomen erat) ubi lata & congruentia exta, magnisque consultis annuere deam videt, pauca in præsens & solita respondens, perito secreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem pervectus, suspensis provinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum fiducia accessit. Præstigaverat bellum Iudaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum
reli-

reliqua, duro magis & arduo opere ob ingenium
 montis & pervicaciam superstitionis, quam quod fa-
 tis virium obsessis ad tolerandas necessitates superes-
 set. Tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano
 legiones erant, exercitæ bello; quattuor Mucianus
 obtinebat in pace. sed æmulatio & proximi exercitus
 gloria repulerat segnitiam. quantumque illis roboris
 discrimina & labor; tantum his vigoris addiderat in-
 tegra quies, & inexperus belli labor. auxilia utrique
 cohortium alarumque, & classes regesque, ac nomen
 dispari fama celebre. Vespasianus acer militæ, ante-
 re agmen, locum castris capere, noctu dique confi-
 lio, ac si res posceret, manu hostibus obniti, cibo for-
 tuito, veste habituque vix à gregario milite discre-
 pans; proflus, si avaritia abesset, antiquis ductibus
 par. Mucianum è contrario magnificentia & opes, &
 cuncta privatum modum supergressa extollebant. ap-
 tior sermone, dispositu, provisuque, civilium rerum
 peritus. egregium principatus temperamentum, si
 demptis utriusque vitiis, solæ virtutes nascerentur.
 Ceterum hic Syriæ, ille Iudææ præpositus, vicinis
 provinciarum administrationibus invidia discordes,
 exitu demum Neronis, positis odiis in medium con-
 sultuere primum per amicos; dein præcipua concor-
 diæ fides Titus, prava certamina communi utilitate
 aboleverat: natura atque arte compositus alliciendis
 etiam Muciani moribus. Tribuni centurionesque, &
 vulgus militum, industria, licentia, per virtutes, per
 voluptates, ut culque ingenium, adsciscebantur. An-
 tequam Titus adventaret, sacramentum Othonis ac-
 ceperat uterque exercitus, præcipitibus, ut assoler,
 nuntiis, & tarda mole civilis belli, quod longa con-
 cordia quietus Oriens, tunc primum parabat. Nam-
 que olim validissima inter se civium arma, in Italia,
 Galliæ, viribus Occidentis cœpta. Et Pompejo,
 Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare
 secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fue-
 rant. Auditique sapius in Syria Iudæaque Cæsares
 quam inspecti. Nulla seditio legionum, tantum ad-
 versus Parthos minæ, vario eventu. Et proximo ci-

vili bello, turbatis aliis, inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox ut *Othonem ac Vitellium scelestū armis res Romanas raptum ire*, vulgatum est, ne penes ceteros imperii præmia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles, & vires suas circumspicere. Septem legiones statim, & cum ingentibus auxiliis Syria Iudæaque: inde continua Ægyptus duæque legiones: hinc Cappadocia Pontusque, & quidquid castrorum Armeniis prætenditur. Asia, & ceteræ provinciæ, nec virorum inopes, & pecuniæ opulentæ, quantum insularum mari cingitur, & parando interim bello secundum iurumque ipsum mare. Non fallebat duces impetus militum. Sed bellantibus aliis placuit expectari belli exitum. *victores victosque numquam solida fide coalescere, nec referri Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. rebus secundis etiam egregios duces insolescere. discordiam his, ignaviam, luxuriam: & suismet vitium alterum bello, alterum victoria periturum.* Igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis consiliis, optimus quisque amore Reip. multos dulcedo prædarum stimulabat; alios ambiguarum domi res. Ita boni malique causis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant. Sub idem tempus Achaja arque Asia falso exterritæ, velut Nero adventaret: vario super exitu ejus rumore eoque pluribus vivere eum fingentibus, credentibusque. Ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus. tunc servus è Ponto, sive, ut alii tradidere, *libertinus ex Italia*, citharæ & cantus peritus (unde illi super similitudinem oris propior ad fallendum fides) adjunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur: ac vi tempestatum Cythnum insulam detrusus, & militum quosdam ex Oriente commeantium adscivit. & abnuentes interfici iussit, & spoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentissimum, quemque armavit. Centurionemque Sisennam dexteras, concordie insignia, Syriaci exercitus nomine ad prætorianos ferentem variis artibus aggressus est: donec Sisenna clam re-

līcta insula, trepidus & vim metuens aufugeret. inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine & odio praesentium. Gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam provincias, Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat. data ē classe Misenenſi duarū triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit. Nec defuere qui trierarchos nomine Neronis accirent. is in mæstītiā compositus, & *fidem suorum quondam militum* invocans, *ut eum in Syria, aut Aegypto siserent* orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, *alloquendos sibi milites, & paratis omnium animis reversuros* firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata. cujus cohortatione expugnata navis, & interfectus quisquis ille erat. Corpus insigne oculis comaque & torvitate vultus, in Asiam, atque inde Romam pervectum est. In civitate discordi, & ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta, parvæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quam inter bonos, Annium Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes facitaverat, ad cognitionem senatus vocabat. Nam recens Galbæ principatu censuerant patres, *ut accusatorum causa noscerentur*. Id senatusconsultum varie jactatum, & prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum, retinebatur. Ad hanc terrore & propria vi Crispus incuberat delatorem fratris sui pervertere: traxeratque magnam senatus partem, *ut indefensum & inauditum dedi ad exitium* postularent. Contra apud alios nihil æque reo prodebat, quam nimia potentia accusatoris: *dari tempus, edi crimina, quamvis invisum ac nocentem, mox tamen audiendum* censebant. Et valere primo, dilataque in paucos dies cognitio. mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat. quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum præmio exercuisse meminerant. nec poena criminis, sed ultor displicebat. Lata interim Othoni principia belli, motis ad imperium ejus ē Dalmatia

Pannoniaque exercitibus, fuere quattuor legiones, è quibus bina milia præmissa; ipsæ modicis intervallis sequebantur: septima à Galba conscripta; veteranæ undecima ac tertiadecima, & præcipua fama Quarta-decuma, rebellionē Britannia compressa. Addiderat gloriam Nero, eligendo ut potissimos. unde longa illis erga Neronem fides, & erecta in Othonem studia. Sed quo plus virium ac roboris, è fiducia tarditas inerat, agmen legionum alæ cohortesque præveniebant. Ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque prætoriarum cohortes, & equitum vexilla cum legione prima: ac deforme insuper auxilium, duo milia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas præmissus: quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso jam Alpes Cæcina, quem sibi intra Gallias posse speraverat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum læta corpora, cum ceteris prætoriiis cohortibus, veterani è prætorio, classicorum ingens numerus. Nec illi segne aut corruptum luxu iter: sed lorica ferræa usus est, & ante signa pedestes, horridus, incomptus, famæque dissimilis. Blandiebatur cœptis fortuna, possessa per mare & naves majore Italiae parte, penitus usque ad initium maritimum Alpium, quibus tentandis, aggrediendæque provinciæ Narbonensi, Suedium Clementem, Antonium Novellum, Æmilium Pacensem duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum victus: Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinæ corruptus, ira proeliorum avidus. Non Italia adiri, nec loca sedesque patriæ videbantur: tamquam externa litora, & urbes hostium, urere, vastare, rapere: eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus, pleni agri, aperta domus. occursantes domini juxta conjuges & liberos, securitate pacis, & belli malo circumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concitâ gente (nec deest juvenus) arcere provinciæ finibus

Otho-

Othonianos intendit. Sed primo impetu cæsi disjectique montani, ut quibus temere collectis, non castra, non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium. Irritatus eo prælio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium. quippe in acie nihil prædæ, inopes agrestes, & vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum sed calamitatibus infortium expleta avaritia. Auxit invidiam præclaro exemplo femina Ligus, quæ filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent, eoque per cruciatus interrogarent *ubi filium occuleret?* uterum ostendens, latere respondit. Nec ullis deinde terroribus, aut morte, constantiam vocis egregiæ mutavit. *Imminere provincia Narbonensi, in verba Vitellis adacta, classem Othonu*, Fabio Valenti trepidi nuntii attulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungro- rum cohortes, quattuor equitum turmas, universam Treverorum alam, cum Iulio Classico præfecto misit. è quibus pars in colonia Forojulienli retenta, ne omnibus copiis in terrestre iter versis, vacuo mari classis acceleraret. Duodecim equitum turmæ, & lecti è cohortibus, adversus hostem iere: quibus adjuncta Ligurum cohors, verus loci auxilium, & quingenti Pannonii nondum sub signis. Nec mora prælio: sed acie ita instructa, ut pars classicorum mixtis paganis in colles mari propinquos exsurgeret, quantum inter colles ac litus æqui loci, prætorianus miles expleret, in ipso mari ut annexa classis & pugnae parata, conversa, & minaci fronte prætenderetur. Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis jugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treverorum turmæ obrulere se hosti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul à latere laxis urgeret apta ad jaciendum etiam paganorum manus: sparsi inter milites, strenui ignavique in victoria idem audebant. Additus perculsis terror, in vecta in terga pugnantium classe. Ita undique clausi, deletæque omnes copiae ferent, ni victorem exercitum attinisset obscurum noctis, obtentui fu-

gientibus. Nec Vitelliani, quamquam victi quiever-
 re: accitis auxiliis, securum hostem, ac successu re-
 rum socordius agentem in vadunt. cassi vigilēs, perru-
 pta castra, trepidatum apud naves; donec sidente pau-
 latim metu, occupato juxta colle defensi; mox irru-
 pere. atrox ibi cades, & Fungrarum cohortium præ-
 fecti, sustentata diu acie, telis obruuntur. Ne Otho-
 nianis quidem incruenta victoria fuit, quorum im-
 provide secutos, conversi equites circumvenerunt.
 Ac velut pactis induciis, ne hinc classis, inde eques
 subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro An-
 tipolim Narbonensis Gallia municipium; Othoniani
 Albingaunum interioris Liguria revertere; Corsicam
 ac Sardiniam, ceterasque proximi maris insulas, fama
 victricis classis in partibus Othonis tenuit. Sed Cor-
 sicam prope affixit Decimi Pacarii procuratoris te-
 meritas, tanta mole belli nihil in summam profutu-
 ra, ipsi exitiosa. Namque Othonis odio juvare Vitel-
 lium Corforum viribus statuit, inani auxilio etiam si
 provenisset. Vocatis principibus insulae, consilium
 aperit: & contradicere ausos Claudium Phirrhicum
 trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quintium
 Certum equitem Romanum, interfici jubet. quorum
 morte exterriti qui aderant, simul ignara & alieni
 metus socia imperitorum turba, in verba Vitellii ju-
 ravere. Sed ubi delectum agere Pacarius, & incon-
 ditos homines fatigare militiae muneribus occœpit,
 laborem insolitum perosi, infirmitatem suam repu-
 tabant; *insulam esse quam incoherent, & longe Germa-
 niam viresque legionum: direptos vastatosque classe, etiam
 quos cohortes alaeque protegerent.* Et aversi repente
 animi: nec tamen aperta vi; aptum tempus insidiis
 legere. digressis qui Pacarium frequentabant, nudus
 & auxilii inops, balneis interficitur. trucidati & co-
 mites. Capita, ut hostium, ipsi interfectores ad
 Othonem tulere. neque eos aut Otho præmio affecit,
 aut punivit Vitellius, in multa colluvie rerum mayo-
 ribus flagitiis permixtos. Aperuerat jam Italiam, bel-
 lumque trans miserat, ut supra memoravimus, ala
 Syllana, nullo apud quemquam Othonis favore, nec
 quia

quia Vitellium mallent, sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incuriosos. Florentissimum Italiae latus, quantum inter Padum Alpesque camporum & urbium, armis Vitellii (namque & praemissae à Caccina cohortes advennerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille classici inter Placentiam Ticinumque, quo successu Vitellianus miles, non jam flumine aut ripis arcebat. Irritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse: quem repente contra Placentiam transgressi, raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruere, ut *adesse omnem Caccinae exercitum* trepidi ac falsi nuntiarent. Certum erat Spurinna (is enim Placentiam obtinebat) necdum venisse Caccinam, & si propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec tris pratorias cohortes, & mille vexillarios cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, corruptis signis vexillisque ruere, & retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque *providentiam ducis* laudantibus, quia *proditionem, & accitum Caccinam* clamitabant. Fit temeritatis alienae comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio miresceret. Postquam in conspectu Padus, & nox appetebat, vallari castra placuit. Is labor urbano militi insolitus contudit animos. Tum incertissimus quisque castigare *credulitatem suam, metum ac discrimen* ostendere, si cum exercitu Caccina, patentibus campis, tam paucas cohortes circumfudisset. Iamque totis castris modesti sermones, & inferentibus se centurionibus tribunisque, laudare *providentiam ducis; quod coloniam virium & opum validam, robur ac sedem bello legisset.* Ipse postremo Spurinna non tam culpam exprobrans, quam ratione ostendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minus turbidos, & imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctae turres, provisa parataque non arma modo, sed obsequium & parendi amor, quod solum illis partibus de-

fuit, cum virtutis haud poeniteret. At Cæcina, velut relicta post Alpes sævitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius, municipia & colonia in superbiam trahebant: quod versicolore sagulo, brachias tegmen barbarum indutus, togatos alloqueretur. Vxorem quoque ejus Saloninam, quam in nullius injuriam insigni equo ostroque veheretur, tamquam læsi gravabantur: insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem agris oculis introspicere; modumque fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo videre. Cæcina Padum transgressus, tentata Othonianorum fide per colloquium & promissa, iisdem petitis, postquam pax & concordia speciosis & irritis nominibus jactata sunt; consilia curasque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit: gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore. Sed primus dies, impetu magis quam veterani exercitus artibus, transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque prægraves. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit: sive ab oppugnatoribus incensum, dum faces & glandes ac missilem ignem in obsessos jaeulantur; sive ab obsessis, dum regerunt. Municipale vulgus primum ad suspiciones, fraude illata ignis alimenta credidit, è quibusdam vicinis coloniis, invidia & æmulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. quocumque casu acciderat, dum atrociora metuebantur, in levi habitum: reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, mærebant. Ceterum multo suorum cruore pulsus Cæcina, & nox parandis operibus assumpta. Vitteliani Pluteis cratesque & vineas suffodiendis muris, protegendisque oppugnatoribus; Othoniani sudes & immensas lapidum ac plumbi arisque moles, perfringendis operibus, obruendisque hostibus expediunt. Virimque pudor, utrimque gloria, & diversæ exhortationes. hinc legionum & Germanici exercitus robur; inde urbana militia, & pratoriarum cohortium decus attollentium. illi ut segnem ac desidem; & circo ac theatri corruptum militem; hi peregrinum &

externum increpabant. simul Othonem, ac Vitellium, celebrantes culpantesve, uberioribus inter se probris, quam laudibus stimulabantur. Vix dum orto die, plena propugnatoribus *mœnia*: fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut *saxis* incescere; neglecta, aut avo fluxa coninus aggredi. ingerunt delupet Othoniani *pila*, librato magis & certo ictu, adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, & more patrio, nudis corporibus, super humeros scuta quatientium. Legionarius pluteis & cratibus tectus subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. Contra prætoriani dispositos ad id ipsum molares, ingenti pondere ac fragore, provolvunt. pars subeunium obruit: pars confixi & exsangues aut laceri, cum augeret stragem trepidatio, eoque acrius è *mœnibus* vulnerarentur, rediere, infracta partium fama. Et Cæcina, fama & pudore cœptæ temere oppugnationis, ne irrisus ac vanus iisdem castris affideret, trajecto rursus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere sese abeunti Turullius Cerialis, cum compluribus classicis; & Iulius Briganticus, cum paucis equitum: hic præfectus alæ, in Batavis genitus; ille primipilaris, & Cæcinæ haud alienus, quod ordines in Germania duxerat, Spurinna, comperto itinere hostium; defensam Placentiam, quæque acta, & quid Cæcina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffusus paucitati cohortium, ne longius obfidium, & vim Germanici exercitus parum tolerarent: ubi pulsum Cæcinam pergere Cremonam accepit, agre coërcitam legionem, & pugnandi ardore usque ad seditionem progressam, Bedriaci sistit. inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus jam Romanis cladibus notus, infaustusque. iisdem diebus, à Martio Macro, haud procul Cræmona prospere pugnatum. namque promptus animi Martius transvectos navibus gladiatores, in adversam Padi ripam, repente effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, & ceteris Cremonam fugientibus, cæsi qui resisterant.

sed

sed repressus vincentium impetus, ne novis subsidiiis firmati hostes, fortunam prœlii mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia quacunque facta, prave æstimantibus. Certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum & Suetonium Paulinum, & Marium Celsum (nam eos Otho quoque præfecerat) variis criminibus inceserant. Acerrima seditionum ac discordiæ incitamenta, interfectores Galbæ, scelere & metu vecordes, miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem litteris, qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat; rebus prosperis incertus, & inter adversa melior. Igitur Titianum fratrem accitum, bello præposuit. Interea, Paulini & Celsi ductu, res egregiæ gestæ. Angebant Cæcinam, nequidquam omnia cœpta, & senescens exercitus sui fama. pulsus Placentia, caesis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna memoratu prœlia, inferior; propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperate gloriam, avidius quam consultius, properabat. Ad duodecimum à Cremona, locus Castorum vocatur, ferocissimos auxiliarium imminentibus viæ lucis occultos componit. equites *procedere longius iussi, & irritato prælio sponte refûgi, festinationem sequentium elicere, donec insidia coirentur.* Proditum id Othonianis ducibus. & curam peditum Paulinus; equitum Celsus, sumpserunt. Tertiædecimæ legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in sinistro locantur aggerem viæ tres prætoriæ cohortes, artis ordinibus obtinuerunt: dextra fronte prima legio incescit, eum duabus auxiliaribus cohortibus, & quingentis equitibus. Super hos è prætorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis, aut subsidium laborantibus, ducebantur. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis; Celsus doli prudens, repressit suos. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celfo; longius secuti, ultro in insidias præcipitantur, nam à lateribus cohortes, legionum, *adversa fronte. & subito discursu terga cinxerant equites. Signum pugnae non statim à Suetonio Paulino pediti datum. cunctator natura, & cui cauta potius consilia cum ratione, quam prospera

ex casu placerent; compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem jubebat, satis cito incipi victoriam ratus, ubi provisum foret ne vincerentur. Ea cunctatione, spatium Vitellianis datum, in vineas nexu traducum impedias refugiendi: & modica silva adhærebat. unde rursus ausi; promptissimos pratorianorum equitum interfecere. vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens. Tum Othonianus pedes erupit: protrita hostium acie, versi in fugam etiam qui subveniebant, nam Cæcina non simul cohortes, sed singulas acciverat: quæ res in prælio trepidationem auxit, cum disperdes, nec usquam validos pavor fugientium abriperet. Oria & in castris seditio, quod non universi ducerentur. vinctus præfectus castrorum Iulius Gratus, tamquam fratri apud Othonem militanti prodicionem ageret: cum fratrem ejus Iulium Frontonem tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterum ea ubique formido fuit, apud fugientes, occurrentes, in acie, pro vallo, ut deleri cum universo exercitu Cæcinam potuisse, ni Suetonius Paulinus receptui cecinisset, utrisque in partibus percrebuerit. Timuisse se Paulinus secebat, tantum in super laboris atq; itineris; ne Vitellianus miles recens è castris fessos aggrediretur, & perculsis nullum retro subsidium foret. apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverso rumore fuit. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quam ad modestiam composuit: nec solum apud Cæcinam, qui culpam in militem conferebat, seditioni magis quam prælio paratum; sed Fabii quoque Valentis copię (jam enim Ticinum venerat) posito hostium contemptu, & recuperandi decoris cupidine, reverentius & equalius duci parebant. Gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neq; enim rerum à Cæcina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis à quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audio Vitellii motu in civitate Lingonum Fabio Valenti adjungas rettulimus, superbe agebant; ut cujusq; legionis tentoria accessissent, coercitos à se quartadecimanes, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam jactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum duci, corrupta jurgiis aut rixis disciplina. ad postremum Valens

lens è petulantia, etiam perfidiam suspectabat. Igitur nuntio allato, *pulsam Treverorum alam Tungrosque à classe Othonu, & Narbonensem Galliam circumiri*; simul cura socios iuendi; & militari astu, cohortes turbidas, ac si una forent prævalidas dispergendi, partem Batavorum *ire in subsidium* jubet. quod ubi auditum, vulgatumque, mætere socii, fremere legiones; orbari se fortissimorum virorum auxilio. *veteres illos & tot bellorum victores postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci si provincia, urbe & salute imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoria sanctas, sustentaculum columnen in Italia verteretur, non abrumpendos, ut corpori, validissimos artus.* Hæc fereciter jactando, postquam, immixtis liëtoribus, Valens cœrere seditionem cœptabat, ipsum invadunt, saxa jaciunt, fugientem sequuntur. *Spolia Galliarum, & Viennensium aurum, & pretia laborum suorum occultare clamitantes, direptis sarcinis, tabernacula ducis, ipsamque hunc unum pilis & lanceis rimabantur.* nam Valens, servili veste, apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphennius Varus præfectus castrorum, deflagrante paulatim seditione, addit consitum, vetinis obire vigilias centurionibus, omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti: & id ipsum quod nemo regeret paventes; silentio, patientia, postremo precibus ac lacrymis veniam quærebant. Ut vero deformis & flens, & præter spem incolumis Valens porcessit; gaudium, miseratio, favor: versi in latitiam (ut est vulgus utroque immodicum) laudantes gratantesque, circumdæctum aquilis signisque. in tribunal ferunt. Ille utili moderatione. non supplicium cuiusquam poposcit: ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit: gnarus civilibus bellis plus militibus quam ducibus, licere. Munientibus castra apud Ticinum, de adversa Cæcinæ pugna allatum, & prope renovata seditio, *tamquam fraude & cunctationibus Valentis prælio defuissent.* Nolle requiem, non expectare ducem; anteire signa, urgere signiferos. rapido agmine Cæcinæ junguntur. Improspere Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat: *expositos se tanto pauciores integris hostium viribus querebantur, simul in suam excusationem, & ad-*

ventantium robur per adulationem attrahentes, ne ut victi & ignavi despectarentur. Et quumquam plus virium prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Cacinam inclinabant; super benignitatem animi qua promptior habebatur; etiam vigore atatis, proceritate corporis, & quodam inani favore. Hinc amulatio ducibus, Cacinam ut *sedum & maculosum*; ille ut *vanum ac tumidum* irridebant. Sed condito odio, eandem utilitatem fovere; crebris epistolis, sine respectu veniæ probra Othoni obiectantes: cum duces partium Othonis quamvis uberissima conviciorum in Vitellium materia abstinerent. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho formam, Vitellus flagitiosissimam, meruere? minus Vitellii ignaviae voluptates, quam Othonis flagrantissimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ; contra illi initium belli nemo imputabat. Vitellius ventre & gula sibi ipsi hostis; Otho luxu, sevitia, audacia, Reip. exiosior ducebatur. Coniunctis Cacinæ ac Valentis copiis, nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultavit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paulinus, dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere; *festinationem hostibus, moram ipsis utilem* dissertuit; *Exercitum Vitellii universum advenisse: nec multum virium à tergo, quoniam Gallia tumeat; & deserrere Rheni ripam, i. ructura tam infestis nationibus, non conducit: Britannicum militem hoste & mari distineri: Hispanias armis non ita redundare: provinciam Narbonensem incursum classem & adverso prælio contremuisse: clausam Alpibus, & nullo mari subsidio, Transpadanam Italiam, atque ipso transitu exercitus vastatam: non frumentum usquam exercitui: nec exercitum sine copiis retineri posse. Iam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in astatem bello, fluxu corporibus, mutationem soli calique haud toleraturos. Multa bella impetu valida, per radia & moras evanuisse. Contra ipsis omnia opulenta & fida: Pannoniam, Mæsiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exercitibus; Italiam, & caput rerum urbem; senatumque & populum, numquam obscura nomina, nisi*
ali-

aliquando obumbrentur; publicas privatasque operas, & immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem; corpora militum aut Italia sueta, aut astibus. Objacere flumen Padum, tutas viris murisque urbes, è quibus nullam hosti cessuram, Placentia defensione exploratum. Proinde duceret bellum. paucis diebus quartamdecimam legionem, magna ipsam fama, cum Mœsiaci copiis affortum rursus deliberaturum, & si praelium placuisset, auctis viribus certaturos. Accedebat sententiæ Paulini Marius Celsus: idem placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsu equi afflicto, missi qui consilium ejus sciscitarentur, rettulerant. Otho pronus ad decertandum: frater ejus Titianus, & praefectus pratorii Proculus, imperitia properantes, fortunam & deo & numen Othonis adesse consiliis, affortu conatibus testabantur. neu quis obviam ire sententiæ auderet, in adulationem concesserant. Postquam pugnari placitum, interesse pugna imperatorem, an seponi melius foret, dubitavere. Paulino & Celso jam non adversantibus; ne Principem obiectare periculis viderentur; iidem illi deterioris consilii auctores perpulere, ut Brixillum concederet, ac dubiis praeliorum exemptus, summa rerum & imperiis se ipsum reservaret. Is primus dies Othonianas partes afflixit. namque & cum ipso pratoriarum cohortium, & speculatorum, equitumque, valida manus discessit; & remanentium fractus animus: quando suspecti duces; & Otho, cui uni apud militem fides, dum & ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris ut in civili bello transfugiis, & exploratores cura diversa sciscitandi, suæ non occultabant. Quietis intentique Cæcina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiæ est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, adversus oppositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium iereret. Naves pari inter se spatio, validis utrimque trabibus connexæ, adversum in flumen dirigebantur, jactis insuper anchoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed anchorarum funes non extenti fluitabant, ut auguescente flumine, inoffensus ordo navium attolleretur. Claudebat pontem imposita turris, & in extremam navem educta: unde

unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur. Othoniani in ripa turrim struxerant, saxaque & faces jaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando pralabantur. Ac forte plures transgressos, completis Liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad proelia quæ militibus; nec perinde nutantes è navibus, quam stabili gradu è ripa, vulnera dirigebant. Et cum variis trepidantium inclinationibus, immixti remiges propugnatoresq; turbarentur, delilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus mergere. quæ cuncta in oculis utriusque exercitus, quanto latiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani caussam auctoremque cladis detestabantur. Et proelium quidem, abruptis quæ superfuerant navibus, fuga diremptum: Macer ad exitium poscebatur. Iamque vulneratum eminus lancea, strictis gladiis invaserant, cum intercursum tribunorum centurionumque protegitur. Nec multo post, Vestricius Spurinna, jussu Othonis, relicto Placentiæ modico prælidio, cum cohortibus subvenit. Dein Flavium Sabium consulem designatum Otho rectorem copiis misit, quibus Macer præfuerat; lætio milite ad mutationem ducum, & ducibus ob crebras seditiones tam infestam militiam aspernantibus. Invenio apud quosdam auctores, pavore belli, seu fastidio utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur; dubitasse exercitus, num posito certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel senatui permitterent legere imperatorem. Atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse: præcipuè Paulinum; quod verustissimus consularium, & militia clarus, gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. Ego ut concesserim apud paucos, tacito voto, quietem pro discordia, bonum & innocentem principem, pro pessimis ac flagitiosissimis expetiturum; ita neque Paulinum, qua prudentia fuit, sperasse, corruptissimo sæculo, tantam vulgi moderationem reor, ut qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribusque dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere: aut legatos ac duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum

niti, omisso pilorum jactu, gladiis & securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter se, ceteris conspici in eventum totius belli certabant. Forte inter Padum viamque, patenti campo, duæ legiones congressæ sunt: pro Vitellio Unaetvicesima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloria insignis; è parte Othonis, Prima *Adjutrix*, non ante in aciem deducta, sed ferox, & novi decoris avida. Primani, stratis Unaetvicesimanorum principiis, aquilam abstulere: quo dolore accensa legio, & impulit rursus Primanos, interfecto Orphidio Benigno legato; & plurima signa vexillaque ex hostibus rapuit. A parte alia, propulsa Quintanorum imperu tertiadecima legio: circumventi plurium accursu quattadecimani. Et ducibus Othonis jam pridem profugis, Cæcina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium Varus Alphenus cum Batavis, fusa gladiatorum manu, quam navibus transvectam, oppositæ cohortes in ipso flumine trucidaverant. ita victores latus hostium inveci. Et media acie perrupta, fugere passim Othoniani Bedriacum petentes. Immensum id spatium: obstructæ strage corporum viæ. quo plus cordis fuit. neque enim civilibus præliis capti in prædam vertuntur. Suetonius Paulinus, & Licinius Proculus, diversis itineribus, castra vitavere. Vedium Aquilam tertiadecimæ legionis legatum, iræ militum inconsultus pavor obtulit. multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditionum & fugacium circumstrepitur: non probris, non manibus abstinent; desertorem proditoremque increpant; nullo proprio crimine ejus, sed more vulgi, suum quisque flagitium aliis objectantes. Tirianum & Celsum nox juvat, dispositis jam excubiis, compressisque militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, auctoritate flexerat, ne super cladem adversa pugna, suismet ipsi cadibus savirent. siue finis bello venissent, seu resumera arma mallent, unicum vultis in consensu levamentum. Ceteris fractus animus. Prætorianus miles, non virtute se, sed proditione victum fremebat. Ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila: superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit; venire Mæssici legiones, magnam exercitus partem Bedriaci remansisse: hos certe nondum violos:

Victor: & si ita ferret, honestius in acie perituros. His cogitationibus truces aut pavidī, extrema desperatione ad iram sapius, quam in formidinem stimulabantur. At Vitellianus exercitus, ad quintum à Bedriaco lapidem confedit, non ausis ducibus eadem die oppugnationem castrorum. simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis & tantum ad prœlium egressis; munimentum fuisse arma & victoria. Postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, & qui ferociores fuerant ad penitentiam inclinantibus, missa legatio: nec apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. Legatī paulisper retenti. ea res hæsitationem attulit, ignaris adhuc an impetrassent. Mox remissa legatione patuit vallum. Tum victi victoresque in lacrymas effusi, sortem civilium armorum misera lætitia detestantes. Iisdem tentoriis, alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant. Spes & præmia in ambiguo; certa, funera & luctus. nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem mæreret. Requisitum Orphidii legatī corpus honore solito crematur: pacos necessarii ipsorum sepelivere: ceterum vulgus super humum relictum. Opperiebatur Otho nuntium pugnae, nequaquam trepidus, & consilii certus, mæsta primum fama; dein profugi è prœlio perditas res patefaciunt. Non expectavit militum ardor vocem imperatoris. *bonum habere animum* jubebant, *superesse adhuc novas vires, & ipsos extrema passuros, ausurosque.* neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam furore quodam & instinctu flagrabant. qui procul assiterant, tendere manus, & proximi prehensare genus; promptissimo Plotio Firmo. Is prætorii præfectus, identidem orabat, *ne fidissimum exercitum, ne optime meritos milites desereret: majore animo tolerari adversa quam relinqui: fortes & strenuos etiam contra fortunam insistere spei; timidos & ignavos ad desperationem formidine properare.* Quas inter voces, ut flexerat vultum, aut induraverat Otho, clamor & gemitus. Nec prætoriani tantum, proprius Othonis miles, sed præmissi è Mœsia, *eandem obstinationem*

adventantis exercitus, legiones Aquilejam ingressas, nuntiabant. ut nemo dubitet potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis, & victoribus. Ipse averfus à consiliis belli, hunc, inquit, animum, hanc virtutem vestram ultra periculis objicere, nimis grande vitæ meæ pretium puto. Quanto plus spei ostenditur, si vivere placeret, tanto pulchrior mors erit. Experti invicem sumus, ego ac fortuna. nec tempus computaveritis. difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum. Civile bellum à Vitellio cœpit; & ut de principatu certaremus armis, initium illic fuit: ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit. hinc Othonem posteritas astimet. Fruetur Vitellius fratre, conjuge, liberis: mihi non ultione, neque solatii opus est. Alii divitiis imperium tenuerint; nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantam Romana pubis, tot egregios exercitus, sterni rursus, & Reipub. eripi patiar? Eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis. sed este superstites. nec diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignavia est. præcipuum destinationis meæ documentum habere, quod de nemine queror; nam incusare deos vel homines, ejus est, qui vivere velit. Talia locutus, ut cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, irent prope, neu remanendo iram victoris asperarent, juvenes auctoritate, senes precibus movebat, placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrymas coëtcens. Dari naves ac vehicula abeuntibus jubet, libellos epistolasque, studio erga se, aut Vitellium contumeliis insignes, abolet. pecunias distribuit, parce, nec ut periturus. Mox Salvium Coccejum fratris filium prima juvenia, trepidum & merentem, ultro solatus est, laudando pietatem ejus, castigando formidinem; an Vitellium tam immitis animi fore, ut pro incolumi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam victoris. Non enim ultima desperatione sed poscente prælium exercitu remisisse Reipub. novissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quasitum. post Iulios, Claudios, Servios, se primum, in familiam

liam novam imperium intulisse. proinde erecto animo capesseret vitam, neu patrum sibi Othonem fuisse, aut oblivisceretur unquam, aut nimium meminisset. Post quæ, dimotis omnibus, paulum requievit. atque illum supremas jam curas animo volutantem repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum. namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant. increpitis seditionis auctoribus regressus, vacavit abeuntium alloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Vesperascente die, sitim haustu gelidæ aquæ sedavit. tum allatis pugionibus duobus, cum utrumque pertentasset, alterum capiti subdidit. & explorato, jam profectos amicos, noctem quietam, utque affirmatur, non insomnem egit. Luce prima, in ferrum pectore incubuit. ad gemitum morientis, ingressi liberti, servique, & Plotius Firmus prætorii præfectus, unum vulnus invenere. Funus maturatum. ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput, ludibrio futurum. Tulere corpus prætoris cohortes, cum laudibus & lacrymis, vulnus manusque ejus exosculantes. Quidam militum, juxta rogam interfecere se, non noxa neque ob metum; sed æmulatione decoris, & caritate principis. ac postea promiscue Bedriaci, Placentiæ, aliisque in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulcrum exstructum est, modicum, & mansurum. Hunc vitæ finem habuit septimo & tricesimo ætatis anno. Origo illi è municipio Ferentino. Pater consularis; avus prætorius; maternum genus impar, nec tamen indecorum. pueritia ac juvenia, qualem monstravimus. duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Ut conquirere fabulosa, & fidei oblectare legentium animos, procul gravitate cœpti operis crediderim; ita vulgaris traditisque demere fidem non ausim. Die quo Bedriaci certabatur, avem inusitata specie, apud Regium Lepidum celebri luco consedissee, in cella memorant, nec deinde cætu hominum, aut circum-

volitantium alitum, territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret: tum ablatam ex oculis: & tempora reputantibus, initium finemque miraculi, cum Othonis exitu competisse. In funere ejus, novata luctu ac dolore militum seditio. necerat, qui coerceret. Ad Virginium versi, modo ut reciperet imperium, nunc ut legatione apud Cacinam ac Valentem fungeretur, minitantes orabant. Verginius per averfam domus portam furtim digressus, irrumpentes frustratus est. Earum quæ Brixelli egerant, cohortium, preces, Rubrius Gallus tulit. Et venia statim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis quibus præfuerat. Posito ubique bello, magna pars senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinæ relicta. illuc de adverso prælio allatum. sed milites, ut falsum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis postremo ac probri causam & initium cadis quærebant: cum alius insuper metus senatoribus inflaret, ne prævalidis jam Vitellii partibus cunctanter exceperisse victoriam crederentur. ita trepidi & utrimque anxii coeunt: nemo privatim expedito consilio, inter multos, societate culpæ tutior. Onerabat paventium curas ordo Mutinensis, arma & pecuniam offerendo, appellabatque Patres Conscriptos, intempestivo honore. Notabile jurgium inde fuit, quo Licinius Caccina Marcellum Eprium, ut ambigua differentem invasit. Nec ceteri sententias aperiebant: sed invisum memoria delationum, expositumque ad invidiam Marcelli nomen, irritaverat Cacinam, ut novus adhuc, & in senatum nuper adscitus, magnis inimiciis claresceret. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi. simul, medio temporis, plures nuntii sperabantur. Bononiæ, divisus per itinera qui recentissimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus causam digressus, habere se suprema ejus mandata respondit: Ipsum viventem quidem relictum, sed

sed sola posteritatis cura, & abruptis vita blandimentis. Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinavere. Intercit confiliis frater ejus L. Vitellius, seque jam adulantibus offerebat, cum repente Cœnus libertus Neronis, atroci mendacio universos perculit, affirmans *super-ventu XIV legionis, junctis à Brixello viribus, casos victores, versam partium fortunam.* Gausia fingendi fuit, ut diplomata Othonis quæ negligebantur, lætiore nuntio revalerent. Et Cœnus quidem rapidus in urbem vestus, paucos post dies, jussu Vitellii pœnas luit. Senatorum periculum auditum, credentibus Othonianis militibus vera esse quæ afferebantur. Intendebat formidinem, quod publici consilii facie, discessum Mutina, desertæque partes forent. Nec ultra in commune congressi, sibi quisque consuluere: donec missæ à Fibio Valente epistolæ, demerent metum. Et mors Othonis, quo laudabilior, eo velocius audita. At Romæ nihil trepidationis; Cereales ludi ex more spectabantur. ut *cessisse vita Othonem, & à Flavio Sabino præfecto urbis, quod erat in urbe militum sacramento Vitellii adactum certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausere: populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis, juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat.* In senatu, cuncta longis aliorum principatibus composita, statim decernuntur. Additæ erga Germanicos exercitus laudes, gratæque. & missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitata Fabii Valentis epistolæ ad consules scriptæ, haud immoderata: gratior Cæcinæ modestia fuit, quod non scripsisset. Ceterum Italia gravius atque atrocius, quam bello afflictabatur. dispersi per municipia & colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi & stupris polluere, in omne fas nefasque avidi, aut venales, non sacro, non profano abstinerebant. Et fuere qui inimicos suos specie militum interficerent. Ipsique milites regionum gnari, refertos agros, dites dominos, in pradam; aut si repugnatum foret, ad

sem Mauretaniam perit, appulsus litori, trucidatur. uxor ejus, cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est: nihil eorum quæ fierent Vitellio anquirente. brevi auditu, quamvis magna transibat, impar curis gravioribus. *Exercitum itinere terrestri pergere jubet: ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus. donec Iulius Blasus Lugdunensis Galliarum rector, genere illustri, largus animo, & par opibus, circumdaret principum ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Præsto fuere Lugduni victoriarumque partium duces. Valentem & Cæcinam pro concione laudatos, curuli suæ circumposuit. Mox universum exercitum occurrere infanti filio jubet: perlatumque, & paludamento opertum, sinu retinens, Germanicum appellavit, cinxitque cunctis fortunæ Principalis insignibus. nimius honos inter secunda; rebus adversis in solatium cessit. Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum: unde præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, & adversus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur. Suetonium Paulinum, ac Licinium Proculum, tristi mora squalidos tenuit: donec auditi, necessariis magis defensionibus, quam honestis uterentur. Proditionem ultro imputabant: spatium longi ante prælium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suæ assignantes. & Vitellius credidit de perfidia, & fidem absolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate & ignavia excusatus. Mario Celso consulatus servatur. sed creditum famæ, obiectumque mox in senatu Cæcilio Simplici, quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi voluisset, restitit Vitellius, deditque postea consulatum Simplici, innoxium & inemptum. Trachalum adversus criminantes, Galeria uxor Vitellii protexit. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictum) Maricus quidam, è plebe Bojorum, insere-*

aliquando obumbrentur; publicas privatasque opes, & im-
 mensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validio-
 rem; corpora militum aut Italia sueta, aut astibus. Obja-
 cere flumen Padum, tutas viris murisque urbes, è quibus
 nullam hosti cessuram, Placentia defensione exploratum.
 Proinde duceret bellum. paucis diebus quartamdecimam le-
 gionem, magna ipsam fama, cum Mæsiaci copiis affore-
 rum rursus deliberaturum, & si prælium placuisset, auctis
 viribus certaturos. Accedebat sententiæ Paulini Marius
 Celsus: idem placere Annio Gallo, paucos ante dies la-
 psu equi afflicto, missi qui consilium ejus sciscitarentur,
 rettulerant. Otho pronus ad decertandum: frater ejus
 Titianus, & præfectus prætorii Proculus, imperitia
 properantes, fortunam & deo & numen Othonis adesse
 consiliis, affore conatibus testabantur. neu quis obviam
 ire sententiæ auderet, in adulationem concesserant.
 Postquam pugnari placitum, interesse pugna imperato-
 rem, an seponi melius foret, dubitavere. Paulino & Celso
 jam non adversantibus; ne Principem objectare pericu-
 lis viderentur; iidem illi deterioris consilii auctores per-
 pulere, ut Brixillum concederet, ac dubium præliorum exem-
 ptus, summa rerum & imperis se ipsum reservaret. Is pri-
 mus dies Othonianas partes afflixit. namque & cum
 ipso prætoriarum cohortium, & speculatorum, equi-
 tumque, valida manus discessit; & remanentium fra-
 ctus animus: quando suspecti duces; & Otho, cui uni
 apud militem fides, dum & ipse non nisi militibus cre-
 dit, imperia ducum in incerto reliquerat. Nihil eorum
 Vitellianos fallebat, crebris ut in civili bello transfugiis,
 & exploratores cura diversa sciscitandi, suæ non occul-
 tabant. Quietis intentique Cæcina ac Valens, quando
 hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiæ est, alie-
 nam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transi-
 tum Padi simulantes, adversus oppositam gladiatorum
 manum, ac ne ipsorum miles segne otium teneret. Na-
 ves pari inter se spatio, validis utrimque trabibus con-
 nexæ, adversum in flumen dirigebantur, jactis insuper
 anchoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed an-
 chorarum funes non extenti fluitabant, ut auguescente
 flumine, inoffensus ordo navium attolleretur. Claudebat
 pontem imposita turris, & in extremam navem educæ:

unde

unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur. Othoniani in ripa turrim struxerant, saxaque & faces jaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando praelabantur. Ac forte plures transgressos, completis Liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad proelia quæ militibus; nec perinde nutantes è navibus, quam stabili gradu è ripa, vulnera dirigebant. Et cum variis trepidantium inclinationibus, immixti remiges propugnatoresq; turbarentur, delilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus mergere. quæ cuncta in oculis utriusque exercitus, quanto latiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur. Et proelium quidem, abruptis quæ superfuerant navibus, fuga diremptum: Macer ad exitium poscebatur. Iamque vulneratum eminus lancea, stridis gladiis invaserant, cum intercursum tribunorum centurionumque protegitur. Nec multo post, Vestricius Spurinna, jussu Othonis, relicto Placentiæ modico præsidio, cum cohortibus subvenit. Dein Flavium Sabium consulem designatum Otho rectorem copiis misit, quibus Macer præfuerat; lato milite ad mutationem ducum, & ducibus ob crebras seditiones tam infestam militiam aspernantibus. Invenio apud quosdam auctores, *pavore belli, seu fastidio utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur; dubitasse exercitus, num posito certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel senatui permitterent legere imperatorem.* Atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse: præcipue Paulinum; quod vetustissimus consularium, & militia clarus, gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. Ego ut concesserim apud paucos, tacito voto, quietem pro discordia, bonum & innocentem principem, pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum; ita neque Paulinum, quæ prudentia fuit, sperasse, corruptissimo sæculo, tantam vulgi moderationem reor, ut qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribusque dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere: aut legatos ac duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum

lerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis principem passuros. Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentia cupido, cum imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facile habebatur. sed ubi subactò orbe, & æmulis urbibus regibusve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere. modo turbulenti tribuni, modo consules prævalidi, & in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox è plebe infima C. Marius, & nobilium sævissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompejus occultior, non melior. Et numquam pottea, nisi de principatu quæsitum. Non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis civium legiones, nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte positura bellum fuerint. eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eadem scelerum causæ in discordiam egere. Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia principum factum est. Sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem venio. Profecto Brixellum Othone, honor imperii penes Titianum fratrem; vis ac potestas penes Proculum præfectum. Celsus & Paulinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum, alienæ culpæ prætendebantur. tribuni centurionesque ambigui, quod spretis melioribus deterrimi valebant: Miles alacer, qui tamen iussa ducum interpretari quam exsequi mallet. Promoveri ad quartum à Bedriaco castra periclitatus; adeo imperitè, ut quamquam verno tempore anni, & tot circum annibus, penuria aquæ fatigarentur. Ibi de prælio dubitatum; Othone per litteras flagitante, ut maturarent; militibus, ut imperator pugnae adesset poscentibus: plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. Nec perinde dijudicari potest, quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse quod factum est. Non ut ad pugnam, sed ad bellandum profecti, Confluentes Padi & Adduæ fluminum XVI. inde millium spatio distantes petebant. Celso & Paulino abnuentibus, *militem itinere fessum, sarcini gravem, objicere hosti; non admissuro quo minus expeditus & vix quatuor millia passuum progressus, aut incompósitos in*
agmine;

agmine; aut dispersos, & vallum molientes aggredere-
tur. Titianus & Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad jus
imperii transibant. Aderat sane citus equo Numida cum
atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita ducum se-
gnitia, rem in discrimen mitti jubebat; ager mora, & spei
impatiens. Eadem die, ad Cæcinam operi pontis inten-
tum, duo prætorianum cohortium tribuni, colloquium
ejus postulantes, venerunt. Audire condiciones ac red-
dere parabat, cum præcípites exploratores adesse ho-
stem nuntiavere. Interruptis tribunorum sermone, eoque
incertum fuit, insidias, an prodicionem, vel aliquod
honestum consilium coëptaverint. Cæcina dimissis tri-
bunis, reductus in castra, datum jussu Fabii Valentis pu-
gnæ signum, & militem in armis invenit. Dum le-
giones de ordine agminis fortiantur, equites prorupe-
re, & mirum dictu, à paucioribus Othonianis, quo mi-
nus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute
terrui sunt. ea strictis mucronibus, redire pulsos, & pu-
gnam resumere coëgit. Disposita Vitellianarum legio-
num acies, sine trepidatione, etenim quamquam vicino
hoste, aspectus armorum densis arbuſtis prohibebatur:
apud Othonianos pavidi duces, niles ducibus infensus,
mixta vehicula & lixæ, & præruptis utrimque fossis,
viâ quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alii
signa sua, quarere alii: incertus undique clamor, accu-
rentium; vocitantium: & ut cuique audacia vel formi-
do, in primam postremamve aciem prorumpabant, vel
revehebantur. Attonitas subito terrore mentes, falsum
gaudium in languorem vertit, repertis qui *desceſſiſſe à*
Vitellio exercitum ementirentur. Is rumor ab explora-
toribus Vitellii dispersus, an ipsa Othonis parte seu dolo,
seu forte surrexerit, parum compertum. Oniſſo pu-
gnæ ardore, Othoniani ultro salutavere; & hostili mur-
mure excepti, plerisque suorum ignaris quæ causa salu-
tandi, metum prodicionis fecere. Tum incubuit hostium
acies, integris ordinibus, robore & numero præstan-
tior: Othoniani quamquam dispersi, pauciores, fessi,
proelium tamen acriter sumpſere, & per locos arbo-
ribus ac vineis impeditos, non una pugna facies, comi-
nus eminusque, catervis & cuneis concurrebant: in
aggere viâ collato gradu, corporibus & umbrionibus
niti,

niti, omisso pilorum jactu, gladiis & securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter se, ceteris conspicui in eventum totius belli certabant. Forte inter Padum viamque, patenti campo, duæ legiones congressæ sunt: pro Vitellio Vnaetvicesima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloria insignis; è parte Othonis, *Prima Adjutrix*, non ante in aciem deducta, sed ferox, & novi decoris avida. *Primani*, stratis Vnaetvicesimanorum principiis, aquilam abstulere: quo dolore accensa legio, & impulit rursus *Primanos*, interfecto Orphidio Benigno legato; & plurima signa vexillaque ex hostibus rapuit. A parte alia, propulsa *Quintanorum* impetu tertiadecima legio: circumventi plurium accursu quattadecimani. Et ducibus Othonis jam pridem profugis, *Cacina* ac *Valens* subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium *Varus Alphenus* cum *Batavis*, fusa gladiatorum manu, quam navibus transvectam, oppositæ cohortes in ipso flumine trucidaverant. ita victores latus hostium invecti. Et media acie perrupta, fugere passim *Othoniani* *Bedriacum* petentes. Immensum id spatium: obstructæ strage corporum viæ. quo plus cordis fuit. neque enim civilibus præliis capti in prædam vertuntur. *Suetonius Paulinus*, & *Licinius Proculus*, diversis itineribus, castra vitavere. *Vedium Aquilam* tertiadecimæ legionis legatum, iræ militum inconsultus pavor obtulit. multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditioforum & fugacium circumstrepitur: non probris, non manibus abstinere; desertorem proditoremque increpant; nullo proprio crimine ejus, sed more vulgi, suum quisque flagitium aliis objectantes. *Titianum* & *Celsum* nox juvat, dispositis jam excubiis, compressisque militibus, quos *Annius Gallus* precibus, consilio, auctoritate flexerat, ne super cladem adversa pugna, suis met ipsi cadibus savirent. siue finis bello venissent, seu resumere arma mallent, unicum viliis in consensu levamentum. Ceteris fractus animus. *Prætorianus* miles, non virtute se, sed proditione victum fremebat. Ne *Vitellianis* quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila: superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit; venire *Mæssicas* legiones, magnam exercitus partem *Bedriaci* remansisse: hos certe nondum victos:

viſtos: & ſi ita ferret, honeſtius in acie perituros. His cogitationibus truces aut pavidī, extrema deſperatione ad iram ſapius, quam in formidinem ſtimulabantur. At Vitellianus exercitus, ad quintum à Bedriaco lapidem conſedit, non auſis ducibus eadem die oppugnationem caſtrorum. ſimul voluntaria deditio ſperabatur. Sed expeditis & tantum ad prælium egreſſis; munimentum fuere arma & victoria. Poſtera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, & qui ferociores fuerant ad penitentiam inclinantiſus, miſſa legatio: nec apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. Legatī pauliſper retenti. ea res hæſitationem attulit, ignariſus adhuc an impetrāſſent. Mox remiſſa legatione patuit vallum. Tum victi victoreſque in lacrymas effuſi, ſortem civilium armorum miſera lætitia deteſtantes. Iſdem tenſoriis, alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant. Spes & præmia in ambiguo; certa, funera & luctus. nec quiſquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem mæreret. Requiſitum Orphidii legati corpus honore ſolito crematur: paucos neceſſarii ipſorum ſepelivere: ceterum vulgus ſuper humum relictum. Opperiebatur Otho nuntium pugnae, nequaquam trepidus, & conſilii certus, maſta primum fama; dein profugi è prælio perditas res patefaciunt. Non exſpectavit militum ardor vocem imperatoris. *bonum habere animum* jubebant, *ſuper-eſſe adhuc novas vires, & ipſos extrema paſſuros, auſu-roſque.* neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam furore quodam & inſtinctu flagrabant. qui procul aſſiterant, tendere manus, & proximi prehendere genua; promptiſſimo Plotio Firmo. Is prætorii præfectus, identidem orabat, *ne fidiſſimum exercitum, ne optime meritos milites deſereret: majore animo tolerari adverſa quam relinqui: fortes & ſtrenuos etiam contra fortunam inſiſtere ſpei; timidos & ignavos ad deſperationem formidine properare.* Quas inter voces, ut flexerat vultum, aut induraverat Otho, clamor & gemitus. Nec prætoriani tantum, proprius Othonis miles, ſed præmiſſi è Mœſia, eandem obſtinationem

adventantis exercitus, legiones Aquilejam ingressas, nuntiabant. ut nemo dubitet potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis, & victoribus. Ipse aversus à consiliis belli, hunc, inquit, animum, hanc virtutem vestram ultra periculis objicere, nimium grande vitæ meæ pretium puto. Quanto plus spei ostenditis, si vivere placeret, tanto pulchrior mors erit. Experti invicem sumus, ego ac fortuna. nec tempus computaverit. difficile est temperare felicitati, quæ te non putes diu usurum. Civile bellum à Vitellio cæpit; & ut de principatu certaremus armis, initium illi fuit: ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit. hinc Othonem posteritas astimet. Fruetur Vitellius fratre, conjuge, liberis: mihi non ultione, neque solatii opus est. Alii diutius imperium tenuerint; nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romana pubis, tot egregios exercitus, sterni rursus, & Reipub. eripi patiar? Eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fuerit. sed esse superstites. nec diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignavia est. præcipuum destinationis meæ documentum habete, quod de nemine queror; nam incusare deos vel homines, ejus est, qui vivere velit. Talia locutus, ut cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, irene propere, neu remanendo iram victoris asperarent, juvenes auctoritate, senes precibus movebat, placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrymas coercens. Dari naves ac vehicula abeuntibus jubet, libellos epistolasque, studio erga se, aut Vitellium contumeliis insignes, abolet. pecunias distribuit, parce, nec ut periturus. Mox Salvium Coccejum fratris filium prima juvenia, trepidum & merentem, ultero solatus est, laudando pietatem ejus, castigando formidinem; an Vitellium tam immiti animi fore, ut pro incolumi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam victoris. Non enim ultima desperatione sed poscente prælium exercitus remisisse Reipub. novissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quasitum. post Iulios, Claudios, Servios, se primum, in familiam

liam novam imperium intulisse. proinde erecto animo capesseret vitam, neu patrum sibi Othonem fuisse, aut oblivisceretur unquam, aut nimium meminisset. Post quæ, dimotis omnibus, paulum requievit. atque illum supremas jam curas animo volutantem repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum. namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant. increpitis seditionis auctoribus regressus, vacavit abeuntium alloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Vesperascente die, sitim haustu gelidæ aquæ sedavit. tum allatis pugionibus duobus, cum utrumque pertentasset, alterum capiti subdidit. & explorato, jam profectos amicos, noctem quietam, utque affirmatur, non insomnem egit. Luce prima, in ferrum pectore incubuit. ad gemitum morientis, ingressi liberti, servique, & Plotius Firmus prætorii præfectus, unum vulnus invenere. Funus maturatum. ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput, ludibrio futurum. Tulere corpus prætoris cohortes, cum laudibus & lacrymis, vulnus manusque ejus exosculantes. Quidam militum, juxta rogum interfecere se, non noxa neque ob metum; sed æmulatione decoris, & caritate principis. ac postea promiscue Bedriaci, Placentiæ, aliisque in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulcrum exstructum est, modicum, & mansurum. Hunc vitæ finem habuit septimo & tricesimo ætatis anno. Origo illi è municipio Ferentino. Pater consularis; avus prætorius; maternum genus impar, nec tamen indecorum. pueritia ac juventa, qualem monstravimus. duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Ut conquirere fabulosa, & fidis oblectare legentium animos, procul gravitate cœpti operis crediderim; ita vulgaris traditisque demere fidem non ausim. Die quo Bedriaci certabatur, avem inusitata specie, apud Regium Lepidum celebri luco consedissee, inco-
læ memorant, nec deinde cœtu hominum, aut circum-

volitantium alitum, territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret: tum ablatam ex oculis: & tempora reputantibus, initium finemque miraculi, cum Othonis exitu competisse. In funere ejus, novata luctu ac dolore militum seditio. necerat, qui coërceret. Ad Virginium versi, modo ut reciperet imperium, nunc ut legatione apud Cacinam ac Valentem fungeretur, minitantes orabant. Verginius per averſam domus portam furim digreſſus, irrumpentes fruſtratus eſt. Earum quæ Brixelli egerant, cohortium, preces, Rubrius Gallus tulit. Et venia ſtatim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis quibus præſuerat. Poſito ubique bello, magna pars ſenatus extremum diſcrimen adiit, proſecta cum Othone ab urbe, dein Mutinæ relictæ. illuc de adverſo prælio allatum. ſed milites, ut falſum rumorem aſpernantes, quod inſenſum Othoni ſenatum arbitrabantur, cuſtodire ſermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis poſtremo ac probris cauſſam & initium cædis quærebant: cum alius inſuper metus ſenatoribus inſtaret, ne prævalidis jam Vitellii pariibus cunctanter excepiſſe victoriam crederentur. ita trepidi & utrimque anxii coëunt: nemo privatim expedito conſilio, inter multos, ſocietate culpæ tutior. Onerabat paventium curas ordo Mutinenſis, arma & pecuniam offerendo, appellabatque Patres Conſcriptos, intempeſtivo honore. Notabile jurgium inde fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium, ut ambigua differentem invaſit. Nec ceteri ſententias aperiebant: ſed inviſum memoria delationum, expoſitumque ad invidiam Marcelli nomen, irritaverat Cacinam, ut novus adhuc, & in ſenatum nuper adſcitus, magnis inimicitiis clareſceret. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, ruſus conſiliaturi. ſimul, medio temporis, plures nuntii ſperabantur. Bononiæ, diviſis per itinera qui recentiſſimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus cauſſam digreſſus, habere ſe ſuprema ejus mandata reſpondit: Ipſum viventem quidem relictum, ſed

sed sola posteritatis cura, & abruptu vita blandimentu.
Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor. Atque
omnium animi in Vitellium inclinavere. Intereat
consiliis frater ejus L. Vitellius, seque jam adulantibus
offerebat, cum repente Cœnus libertus Neronis,
atroci mendacio universos perculit, affirmans *super-*
ventu XIV legionis, junctis à Brixello viribus, casus
viatores, versam partium fortunam. Gausia fingendi
fuit, ut diplomata Othonis quæ negligebantur, læ-
tiore nuntio revalerent. Et Cœnus quidem ra-
pidus in urbem vestus, paucos post dies, jussu Vi-
tellii pœnas luit. Senatorum periculum auctum,
credentibus Othonianis militibus vera esse quæ affe-
rebantur. Intendebat formidinem, quod publici con-
siliis facie, discessum Mutina, desertæque partes so-
rent. Nec ultra in commune congressi, sibi quis-
que consulere: donec missæ à Fibio Valente episto-
læ, demerent metum. Et mors Othonis, quo lu-
dabilior, eo velocius audita. At Romæ nihil trepida-
tionis; Cereales ludi ex more spectabantur. ut *cessis-*
se vita Othonem, & à Flavio Sabino præfecto urbis, quod
erat in urbe militum sacramento Vitellii adactum cer-
ti auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausere:
populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines cir-
cum templa tulit, congestis in modum tumuli co-
ronis, juxta lacum Curtii, quem locum Galba mo-
riens sanguine infecerat. In senatu, cuncta longis
aliorum principatibus composita, statim decernun-
tur. Additæ erga Germanicos exercitus laudes, gratef-
que. & missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Re-
citata Fabii Valentis epistolæ ad consules scriptæ,
haud immoderata: gratior Cæcinæ modestia fuit,
quod non scripssisset. Ceterum Italia gravius atque
atrocius, quam bello afflictabatur. dispersi per nu-
micipia & colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi &
stupris polluere, in omne fas nefasque avidi, aut ve-
nales, non sacro, non profano abstinabant. Et fuere
qui inimicos suos specie militum interficerent. Ipsi-
que milites regionum gnari, refertos agros, dites
dominos, in pradam; aut si repugnatum foret, ad

excidium destinabant : obnoxiiis ducibus , & prohibere non ausis. minus avaritiæ in Cæcina , plus ambitionis : Valens, ob lucra & quæstus infamis, eo-que alienæ etiam culpæ dissimulatur. Iam pridem attritis Italiæ rebus , tantum peditum equitumque vis, damnaque , & injuriæ , ægre tolerabantur. Interim Vitellius victoriæ suæ nescias , ut ad integrum bellum , reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relictis , festinatis per Gallias delectibus , ut remanentium legionum nomina supplerentur. Cura ripæ Hordeonio Flacco permissa : Ipse è Britannico delectu octo milia sibi adjunxit. & paucorum dierum iter progressus , *prosperas apud Bedriacum res , ac morte Othonis concidisse bellum* accepit. Vocata concione , virtutem militum laudibus cumulat. Postulante exercitu, *ut libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret* , inhonestam adulationem compescuit. Dein mobilitate ingenii , quod palam abnuerat , inter secreta convivii largitur ; honoravitque Asiaticum anulis, fœdum mancipium , & malis artibus ambitiosum. Iisdem diebus , *accessisse partibus utramque Mauretaniam , interfecto procuratore Albino* , nuntii venere. Lucejus Albinus , à Nerone Mauretaniæ Cæsariensi præpositus , addita per Galbam Tingitanæ provincie administratione , haud spernendis viribus agebat. XVIII cohortes , quinque alæ ingens Maurorum numerus aderat , per latrocinia & raptus apta bello manus. cæso Galba, in Othonem pronus, nec Africa contentus. Hispaniæ angusto freto diremptæ imminabat. Inde Cluvio Rufo metus ; & *decimam legionem propinquare litori* , ut transmissurus jussit : præmissi centuriones , qui Maurorum animos Vitellio conciliarent. neque arduum fuit , magna per provincias Germanici exercitus fama. Spargebatur insuper , *spreto procuratoris vocabulo , Albinum insigne regis , & lubæ nomen usurpare*. Ita mutatis animis , Asinius Pollio alæ præfectus , è fidissimis Albino , & Festus ac Scipio cohortium præfecti opprimuntur. Ipse Albinus , dum è Tingitana provincia Cæsariensem

sem Mauretanium petit, appulsus litori, trucidatur. uxor ejus, cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est: nihil eorum quæ fierent Vitellio anquirente. brevi auditu, quamvis magna transibat, impar curis gravioribus. *Exercitum itinere terrestri pergere jubet: ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus. donec lunius Blasus Lugdunentis Galliarum rector, genere illustri, largus animo, & par opibus, circumdaret principum ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Præsto fuere Lugduni victoriarumque partium duces. Valentem & Cæcinam pro concione laudatos, curuli suæ circumposuit. Mox universum exercitum occurrere infanti filio jubet: perlatumque, & paludamento opertum, sinu reclinens, Germanicum appellavit, cinxitque cunctis fortunæ Principalis insignibus. nimius honos inter secunda; rebus adversis in solatium cessit. Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum: unde præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, & adversus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur. Suetonium Paulinum, ac Licinium Proculum, tristi mora squalidos tenuit: donec auditi, necessariis magis defensionibus, quam honestis uterentur. Proditionem ultro imputabant: spatium longi ante prælium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suæ assignantes. & Vitellius credidit de perfidia, & fidem absolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate & ignavia excusatus. Mario Celso consulatus servatur. sed creditum famæ objectumque mox in senatu Cæcilio Simplici, quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi voluisset, restitit Vitellius, deditque postea consulatum Simplici, innoxium & inemptum. Trachalum adversus criminantes, Galeria uxor Vitellii protexit. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictum) Maricus quidam, è plebe Bojorum, infere-*

re sese fortunæ, & provocare arma Romana; simulatione numinum ausus est. Iamque *assertor Galliarum*, & *deus* (nomen id sibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Aëduorum pagos trahabat; cum gravissima civitas, electa juventute, adjectis à Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus in eo proelio Maricus, ac mox feris objectus; quia non laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus est. Nec ultra in defectores, aut bona cuiusquam savium: rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, testamenta, aut lex intestatis. prorsus, si luxuriæ temperaret, avaritiam non timeres. Epularum fœda & inexplebilis libido. ex urbe atque Italia irritamenta gulæ gestabantur, strepenti-
bus ab utroque mari itineribus: exhausti conviviorum apparatibus principes civitatum: vastabantur ipsæ civitates: degenerabat à labore ac virtute miles, assuetudine voluptatum, & contemptu ducis. Præmisit in urbem edictum, quo vocabulum *Augusti* differret, *Cæsaris* non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici. Cautum severe, ne equites Rom. ludo & arena polluerentur. priores id principes, pecunia, & sapius vi, perpulerant: ac pleraque municipia, & coloniæ, amulabantur corruptissimum quemque adolescentium pretio illicere. Sed Vitellius, adventu fratris, & irrepentibus dominationis magistris, superbior & atrocior, occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone rettulimus. Dolabella audita morte Othonis, urbem introierat. id ei Plautius Varus prætura functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flavium Sabinum præfectum urbis objecit, *tamquam rupta custodia, ducem se viciis partibus ostentasset.* addidit *tentatam cohortem, qua Hostia ageret.* nec ullis tantorum criminum probationibus in poenitentiam versus, seram veniam post scelus quærebat. Cunctantem super tanta re Flavium Sabinum, Triaria, L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, ter-
ruit è periculo Principis famam clementiæ affectare. Sa-
binus

binus suo pte ingenio minis, ubi formido incessisset, facilis mutatu, & in alieno discrimine sibi pavens, ne allevasse videretur, impulit ruentem. Igitur Vitellius, metu & odio, quod Petroniam uxorem ejus mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistolas, *vitata Flaminia via celebritate, divertere Interramnâ, atque ibi interfici jussit.* Longum interfectori visum: in itinere ac taberna, projectum humi jugulavit: magna cum invidia novi principatus, cujus hoc primum specimen noscebatur. Et Triariæ licentiam, modestum è proximo exemplum onerabat, Galeria imperatoris uxor, non immitis tristibus: & pari probitate, mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris. Dixisse quin etiam, ad primas filii sui epistolas, ferebatur, *non Germanicum à se, sed Vitellium genitum.* Nec ullis postea fortunæ illecebris, aut ambitu civitatis in gaudium evecta, domus suæ tantum adversa sensit. Digressum à Lugduno Vitellium, M. Cluvius Rufus: sequitur, omis-
sa Hispania; latiniâ & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petium se criminationibus gnarus. Hilarius Caesaris liberius detulerat, *tamquam audito Vitellii & Othonis principatu, propriam ipse potentiam, & possessionem Hispaniarum tentasset: eoque diplomatibus nullum principem præscripsisset.* Interpretabatur quædam ex orationibus ejus, contumeliosa in Vitellium, & pro se ipso popularia. Auctoritas Cluvii prævaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius juberet: Cluvius comitatu principis adjectus, non adempta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Arruntii. cum Tiberius Caesar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine, retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos. profugerat Britannia ob iracundiam militum: missus est in locum ejus, Vettius Bolanus. E præsentibus angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus. sparsæ per Italiam, & victoribus permixtæ, hostilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnuebant; quippe *Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsî, vires legionis non affuisse.* Re-

mittri eos in Britanniam, unde à Nerone exciti
 erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes
 una tendere, ob veterem adversus quartadecima-
 nos discordiam. nec diu in tantis armatorum odiis,
 quies fuit. Augustæ Taurinorum, dum opificem
 quendam Batavus ut fraudatorem insectatur, legionari-
 us ut sui hospitem tueretur, cuique commilitones ag-
 gregati, à conviciis ad eadem transiere. & præ-
 lium atrox arsisset, ni duæ prætoriæ cohortes, caus-
 sam quartadecimanorum secutæ, his fiduciam, &
 metum Batavis fecissent. *quos Vitellius agmini suo
 jungi, ut fidos; legionem, Grajis Alpibus traductam,
 eo flexu itineris ire jubet, quo Viennam vitarent.* nam-
 que & Viennenses timebantur. Nocte qua proficis-
 cebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinæ
 coloniz ambusta: quod damnum, ut pleraque belli
 mala, majoribus aliarum urbium cladibus oblitera-
 tum. Quartadecimani postquam Alpibus digressi
 sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant;
 consensu meliorum compressi, & legio in Britan-
 niam transvecta. Proximus Vitellio è prætoriis co-
 hortibus metus erat. separati primum, deinde addi-
 to honestæ missionis lenimento, arma ad tribunos
 suos deferabant: donec motum à Vespasiano bel-
 lum crebresceret: tum resumpta militia, robur
 Flavianarum partium fuere. Prima classicorum le-
 gio in Hispaniam missa, ut pace & otio mitesceret:
 Undecima ac septima suis hibernis redditæ: Tertia-
 decimani struere amphitheatra jussi. nam Cæcina
 Cremonæ, Valens Bononiæ, spectaculum gladiatorum
 edere parabant, nunquam ita ad curas intento
 Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur. Et quidem
 partes modeste distraxerat: apud victores orta se-
 ditio, ludicro initio, nisi numerus cæforum in-
 vidiam bello auxisset. Discubuerat Vitellius Ticini, ad-
 hibito ad epulas Verginio. Legati tribunique, ex mori-
 bus imperatorum severitatem æmulantur, vel tem-
 pestivis conviviis gaudent: perinde miles inten-
 tus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia indis-
 posita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus,

quam

quam disciplinæ & castris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero è Gallis auxiliariis, per lasciviam ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Galbo, & iis qui ad spectandum convenerant in studia diductis; erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfecit. Remedium tumultus fuit, alius tumultus, pulvis procul, & arma aspiciebantur: conclamatum repente, *XIV legionem, verso itinere, ad prælium venire.* sed erant agminis coactores, agniti, dempsere solitudinem. Inrerim Verginii servus forte obviis, ut *percussor Vitellii* insimulatur. & ruebat ad convivium miles, *mortem Verginii* exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia ejus dubitavit. ægrè tamen cohibiti, qui exitium viri consularis, & quondam ducis sui flagitabant. Nec quemquam sæpius quam Virginium, omnis seditio infestavit. manebat admiratio viri, & fama; sed ode- rant, ut fastiditi. Postero die, Vitellius, senatus legatione quam ibi operiri jusserat, audita, transgressus in castra, ultro *pietatem militum* collaudavit: frementibus auxiliis, *tantum impunitatis atque arrogantia legionariis accessisse.* Cohortes Batavorum, ne quid rruclentius auderent, in Germaniam remissæ, principium interno simul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, & prima statim defectione, inter inania belli assumptus. Ceterum, ut largitionibus affectæ tamen imperii opes sufficerent, *amputari legionum auxiliorumque numeros* jubet, vetitis supplementis: & promiscuæ missiones offerebantur. exitiabile id Reipubl. ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant. & vires luxu corrumpabantur; contra veterem disciplinam, & instituta majorum, apud quos virtute quam pecunia res Romana melius flectit. Inde Vitellius Cremonam flexit, & spectato munere Cæcinæ, insistere Bedriacensibus campis, ac vestigia recentis victoriæ lustrare oculis, concupi-

vit. Fœdum atque atrox spectaculum. intra XL. pug-
 næ diem; lacera corpora, trunci artus, putres vi-
 rorum equorumque formæ, infecta tabo humus,
 protritæ arboribus atque frugibus, dira vastitas. nec
 minus inhumana pars viæ, quam Cremonenses lauro
 rosisque constraverant, exstructis altaribus, cæsisque
 victimis, regium in morem: quæ læta in præsens,
 mox perniciem ipsis fecere. Aderant Valens & Cæ-
 cina, monstrabantque pugnæ locos: *hinc intrupisse le-
 gionum agmen, hinc equites coortos: inde circumfusas
 auxiliorum manus.* Iam tribuni præfectique, sua quis-
 que facta extollentes, falsa, vera, aut majora vero
 miscebant. Vulgus quoque militum, clamore & gau-
 dio, deflectere viam, spatia certaminum recognoscere;
 aggerem armorum, strues corporum intueri, mira-
 rique. Et erant quos varia fors rerum, lacrymæque
 & misericordia subiret. at non Vitellius flexit oculos,
 nec tot millia insepultorum civium exhorruit. lætus
 ultro, & tam propinquæ sortis ignarus, instaurabat
 sacrum diis loci. Exin Bononiæ, à Fabio Valente,
 gladiatorum spectaculum editur, advecto ex urbe
 cultu. Quantoque magis propinquabat, tanto cor-
 ruptius iter, immixtis histrionibus & spadonum gre-
 gibus, & cetero. Neronianæ aulæ ingenio, namque
 & Neronem ipsum Vitellius admiratione celebra-
 bat, sectari cantantem solitus, non necessitate, qua
 honestissimus quisque, sed luxu, & saginæ mancipa-
 tus emptusque. Ut Valenti & Cæcinæ vacuos hono-
 ris menses aperiret, coartati aliorum consulatus, dis-
 simulatus Martii Macri, tamquam Othonianarum par-
 tium ducis: & Valerium Marinum, destinatum à Gal-
 ba consulem, distulit; nulla offensa, sed mitem, & in-
 juriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur,
 ingratus principi, ut adversus Neronem ausus, &
 Verginii exstimulator. Sed alias protulit causas. ætæ-
 que insuper Vitello gratiæ, consuetudine servitii.
 Non ultra paucos dies, quamquam acribus initiis cœ-
 ptum, mendacium valuit. Exstiterat quidam, *Scri-
 bonianum se Camerinum ferens; Neronianorum tem-
 porum metu in Histria occultatum, quod illic clientela*
 & agri

& agri veterum Crassorum, ac nominis favor manebat. Igitur deterri-
 mo quoque in argumentum fabulæ as-
 sumpto, vulgus credulum, & quidam militum er-
 rore veri, seu turbarum studio, certatim aggrega-
 bantur; cum pertractus ad Vitellium, interroga-
 tusque quisnam mortalium esset, postquam nulla di-
 ctis fides, & à domino noscebatur, conditione fu-
 gitivus, nomine Geta, sumptum de eo supplicium
 in servilem modum. Vix credibile memoratu est,
 quantum superbiæ socordixque Vitellio adoleverit,
 postquam speculatores è Syria Iudæaque, adactum
 in verba ejus Orientem nuntiavere. Nam & si vagis
 adhuc & incertis auctoribus, erat tamen in ore fa-
 maque Vespasianus, ac plerumque ad nomen ejus
 Vitellius excitabatur: tum ipse exercitusque, ut nul-
 lo amulo, sævitia, libidine, raptu, in externos
 mores proruperant. At Vespasianus bellum arma-
 que, & procul vel juxta sitas vires, circumspecta-
 bat. Miles ipsi adeo paratus, ut præeuntem sacra-
 mentum & fausta Vitellio omnia precantem, per
 silentium audierint. Muciani animus, nec Vespasia-
 no alienus, & in Titum pronior. præfectus Ægy-
 pti Alexander, consilia sociaverat. Tertiam legio-
 nem, quod è Syria in Mœsiam transisset, suam nu-
 merabat. ceteræ Illyrici legiones, secuturæ spera-
 bantur. Namque omnes exercitus flammaverat ar-
 rogantia venientium à Vitellio militum, quod truces
 corpore, horridi sermone, ceteros ut impates irri-
 debant. Sed in tanta mole belli plerumque cuncta-
 tio, & Vespasianus modo in spem erectus, aliquan-
 do adversa reputabat; *Quis ille dies foret, quo LX*
atatis annos, & duos filios juvenes bello permetteret?
Esse privatis cogitationibus regressurum; & prout ve-
lint, plus minusve sumi ex fortuna: imperium cupien-
tibus, nihil medium inter summa aut precipitia. Ver-
 sabatur ante oculos Germanici exercitus robur, no-
 tum viro militari: *Suæ legiones civili bello inexpertas;*
Vitellii, victrices: & apud victos, plus querimoniarum,
quàm virium. flexam per discordias militum fidem.
& periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohor-

rei alasque, si unus alterque, presenti facinore paratum ex diverso primum petat? Sic Scribonianum sub Claudio interfectum; sic percussorem ejus Volaginium, è gregario ad summa militia provectum. Facilius universos impelli, quam singulos vitari. His pavoribus nutantem, & alii legati amicique firmabant, & Mucianus post multos secretosque sermones, jam & coram ita locutus: Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, astimare debent, an quod inchoatur, Reip. utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certe non arduum sit. Simul ipse qui suadet considerandus est, adjiciat ne consilio periculum suum: & si fortuna ceptis affuerit, cui summum decus acquiratur. Ego te Vespasiane ad imperium voco, tam salutare Reip. quam tibi magnificum, juxta deos, in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaveris, à contumelia quam à laude propius fuerit, post Vitellium eligi. Non adversus divi Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem; nec contra Caji quidem, aut Claudii, vel Neronis, fundatam longo imperio domum exurgimus: cecisti etiam Galba imaginibus: torpere ultra, & pollundam perdendamque Remp. relinquere, sopor & ignavia videretur, etiam si tibi, quam inhonesta, tam tuta servitus esset. Abiit jam & transvectum est tempus, quo posses videri concupisse. confugiendum est ad imperium. An excidit trucidatus Corbulo? Splendidior origine quam nos sumus, fateor: sed & Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur. Et posse ab exercitu principem fieri, sibi ipse Vitellius documento est, nullus stipendius, nulla militari fama, Galba odio provectus. Ne Othonem quidem ducis arte, aut exercitus vi, sed prapropere ipsius desperatione victum, jam desiderabilem & magnum principem fecit. Cum interim spargit legiones; exarmat cohortes, nova quotidie bello semina ministrat. si quid ardoris ac ferocia milis habuit, popinis, & comestationibus, & principis imitatione, deteritur. Tibi è Iudaea & Syria & Aegypto novem legiones integra, nulla acie exhausta, non discordia corrupta: sed firmatus usu miles, & belli domitor externi. Classiam, alarum, cohortium robora; & fidissimi reges; & tua ante omnes experientia. Nobis
nihil

nihil ultra arrogabo , quam ne post Valentem ac Caci-
nam numeremur. Ne tamen Mucianum socium spreve-
ris , quia amulum non experiris : me Vitellio antepono ,
te mihi. Tua domui triumphale nomen , duo juvenes , ca-
pax jam imperis alter , & primis militia annis apud Ger-
manicos quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit , non
cedere imperio ei , cujus filium adoptaturus essem , si ipse
imperarem. Ceterum inter nos non idem prosperarum ad-
versarumque rerum ordo erit. Nam si vincimus , hono-
rem quem dederis habebō : discrimen , ac pericula , ex
aquo partiemur. imo ut melius est , tu hos exercitus rege ;
mihi bellum , & praeliorum incerta trade. Acriore hodie
disciplina , victi , quam victores agunt : hos ira , odium ,
ultionis cupiditas , ad virtutem accendit ; illi per fasti-
dium , & contumaciam hebesunt. Aperiet & recludet ,
contestā & tumescentia vittricium partium vulnera , bel-
lum ipsum. Nec mihi major in tua vigilantia , parsi-
monia , sapientia , fiducia est , quam in Vitellii torpore ,
inscitia , savitia. Sed & meliorem in bello causam ,
quam in pace habemus. nam qui deliberant , desci-verunt.
Post Muciani orationem ceteri audentius circumfiste-
re , hortari , responsa vatū , & siderum motus refer-
re. Nec erat intactus tali superstitione , ut qui mox
rerum dominus , Seleucum quendam mathematicum ,
rectorem & præsiciū palam habuerit. Recusabant
animo vetera omīna. cupressus arbor in agris ejus , con-
spicua altitudine , repente prociderat ; ac postera die ,
eodem vestigio resurgens , procera & latior virebat.
grande id , prosperumque , consensu haruspicum : &
summa claritudo juveni admodum Vespasiano promissā.
Sed primo triumphalia ; & consularia , & iudaicæ
victoriæ decus , impleſſe fidem ominis videbantur : ut
hæc adeptus est , portendi sibi imperium credebat. Est
Iudæam inter Syriamque Carmelus , ita vocant mon-
tem , deumque. nec simulacrum deo , aut templum ,
(sic tradidere majores) * aram tantum & reveren-
tiam. Illic sacrificanti Vespasiano , cum spes occultas
versaret animo , Basilides sacerdos , inspectis identi-
dem extis , Quidquid est , inquit , Vespasiane quod
paras , seu domum exstruere , seu prolatare agros , sive am-
pliare servitia , datur tibi magna sedes , ingentes termini ,
multum

multum hominum. Has ambages & statim exceperat fama, & tunc aperiebat. nec quidquam magis in ore vulgi; crebriores apud ipsum sermones: quanto sperantibus plura dicuntur. Haud dubia destinatione discessere; Mucianus Antiochiam, Vespasianus Caesarem: illa Syria; hæc Iudææ caput est. Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae cœptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kalend. Jul. sacramento ejus legiones adegit. Isque primus principatus dies in posterum celebratus, quamvis Iudaicus exercitus V. nonas Jul. apud ipsum jurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exspectaretur, Syria remeans, & consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius. cuncta impetu militum acta: non parata cognitione, non conjunctis legionibus. Dum quaeritur tempus locusque, quodque in re tali difficillimum est, prima vox, dum animo spes, timor, ratio, casus obversantur: egressum cubiculo Vespasianum, pauci milites solito adstantes ordine, ut legatum salutaturi, Imperatorem salutavere. Tum ceteri accurrere, *Cæsarem, & Augustum*, & omnia principatus vocabula cumulare. mens à metu ad fortunam transierat. In ipso nihil timidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit. ut primum tantæ multitudinis offusam oculis caliginem disjecit, militatiter locutus, lata omnia, & affluentia excepit. namque id ipsum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit. Tum Antiochen-
sium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes, & in adulationem effusos alloquitur: satis decorus etiam Græca facundia, omniumque quæ diceret atque ageret, arte quadam ostentator. Nihil æque provinciam exercitumque accendit, quam quod asseverabat Mucianus, *statuisse Vitellium*, ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietamque transferret; contra Syriacis legionibus Germanica hiberna, calo ac laboribus dura mutarentur. Quippe & provinciales, sucto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus & propinquitatibus mixti, & militibus vetustate stipendio-

rum,

rum, nota & familiaria castra in modum penatium diligebantur. Ante Idus Iul. Syria omnis in eodem sacramento fuit. Accessere cum regno, Sohemus haud spernendis viribus; Antiochus vetustis opibus ingens, & inservientium regum ditissimus, mox per occultos suorum nuntios excitus ab urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat, nec minore animo, regina Berenice partes juvabat, florens ætate formaque, & seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. Quidquid provinciarum alluitur mari, Asia atque Achaja tenus, quantumque introrsus Pontum & Armenios patefcit, juravere. sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Consilium de summa rerum, Beryti habitum. illuc Mucianus, cum legatis tribunisque, & splendidissimo quoque centurionum ac militum, venit. Et è Iudaico exercitu, lecta decora. Tantum simul peditum equitumque, & amulantium inter se regum paratus, speciem fortunæ Principalis effecerant. Prima belli cura, agere delectus; revocare veteranos: destinantur validæ civitates exercendis armorum officinis: apud Antiochenes aurum argentumque signatur: eaque cuncta per idoneos ministros, suis quaque locis, festinabantur. Ipse Vespasianus, adire, lortari, bonos laude, segnes exemplo, incitare sæpius quam coërcere; vitia magis amicorum, quam virtutes dissimulans. Multos præfecturis & procurationibus; plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox summa adeptos: quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. Donativum militi, neque Mucianus prima concione, nisi modice ostenderat; ne Vespasianus quidem plus civili bello obtulit, quam alii in pace: egregie firmus adversus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniumque legati; provisumque, ne versis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum instare Iudææ; Vespasianum obtinere claustra Ægypti placuit: sufficere videbantur adversus Vitellium, pars copiarum, & dux Mucianus, & Vespasiani nomen, ac nihil arduum

duum fatis. Ad omnes exercitus legatosque scriptæ epistolæ, præceptumque *ut pratorianos Vitellio infensos, recipienda militia premio invitarent.* Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii quam ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat: gnarus modicas vires sibi, & majora credi de absentibus. Sed legio sexta, & tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine sequebantur. Classem è Ponto, Byzantium adigi iusserat: ambiguus consilii, num omissa Mœsia, Dyrrhachium pedite atque equite peteret: simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaja Asiaque: quas inermes exponi Vitellio, ni præsidiis firmarentur: atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegeret, si simul Brundisium Tarentumque, & Lucaniæ Calabriæque littora infestis classibus peterentur. Igitur navium, militum, armorum, paratu strepere provinciæ. Sed nihil æque fatigabat, quam pecuniarum conquisitio: *eos esse belli civilis nervos* dictitans Mucianus, non jus aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat: passim delationes, & locupletissimus quisque in prædam correpti, quæ gravis atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere. ipso Vespasiano, inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinato: donec, indulgentia fortunæ, & pravis magistris, didicit, aususque est. Propriis quoque opibus Mucianus bellum jovit, largitus privatim, quod avidius de Rep. sumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti; rarissimus quisque eandem in recipiendo licentiam habuerunt. Accelerata interim Vespasiani cœpta, Illyrici exercitus studio transgressi in partes. Tertia legio exemplum ceteris Mœsiæ legionibus præbuit. Octava erat ac septima Claudiana, imbutæ favore Othonis, quamvis prælio non interfuissent: Aquilejam jam progressæ, proturbatis qui de Othone nuntiabant, laceratisque vexillis nomen *Vitellii* præferentibus,

tibus, rapta postremo pecunia, & inter se divisa, hostiliter egerant. Unde metus, & ex metu consilium, *posse imputari Vespasiano, qua apud Vitellium excusanda erant.* Ita tres Mœsicae legiones per epistolas alliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius Saturninus Mœsiae rector, pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tertium Iulianum, septimae legionis legatum, ob similitudines, quibus causam patrium prætendebat. Iulianus, comperto discrimine, & gnaris locorum adscitis, per avia Mœsiae ultra montem Hemum profugit. nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, & ex nuntiis cunctabundus, aut properans. At in Pannonia XIII legio ac VII Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnae retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi præcipua Primi Antonii. Is legibus nocens, & tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala, senatorium ordinem reciperaverat. Præpositus à Galba septimae legioni, scriptitasse Othoni credebatur, ducem se paribus offerens, à quo neglectus, in nullo Othoniani belli usu fuit. labantibus Vitellii rebus Vespasianum secutus, grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, ferendae in alios invidiae artifex, discordiis & seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. Iuncti inde Mœsici ad Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Poppeus Silvanus Dalmatiam tenebant, divites senes. Sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vicens ætate, claris natalibus, prima juvenia, quietis cupidine, senatorium ordinem exuerat. idem pro Galba dux coloniae suae, eaque opera procuratorum adeptus, susceptis Vespasiani partibus, acerrimam bello faciem prætulit. non tam præmiis periculorum, quam ipsis periculis latus; pro certis & olim partis, nova, ambigua, ancipitia malebat. Igitur movere & quatere quidquid usquam ægrum foret, aggre-

aggrediuntur. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epistolæ: quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat. Sparguntur per Gallias litteræ; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscitentibus: ceteris fortunam secuturis. Dum hæc per provincias, à Vespasiano ducibusque partium geruntur; Vitellius contemptior in dies segniorque, ad omnis municipiorum villarumque amœnitates resistens, gravi urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum sequebantur, licentia corrupta. calorum numerus amplior; procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis. tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum; etiam si summa modestia regeretur. Onerabant multitudinem, obvii ex urbe senatores equitesque: quidam metu; multi per adulationem; ceteri ac paulatim omnes, ne aliis proficiscentibus, ipsi remanerent. Aggregabantur è plebe, flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gauderet. Nec coloniarum modo aut municipia, congestu copiarum; sed ipsi cultores; arvæque, maturis jam frugibus, ut hostile solum vastabantur. Multæ & atroces inter se militum cædes, post seditionem Ticini cœptam; manente legionum auxiliorumque discordia, ubi adversus paganos certandum foret, consensu. Sed plurima strages, ad septimum ab urbe lapidem, singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam saginam, dividebat. & effusa plebes, totis se castris miscuerat. Incuriosos milites, vernacula urbanitate quidam spoliavere, abscissis furtim balteis, *an accincti forent* rogitanter. Non tulit ludibrium insolens contumeliæ animus: inermem populum gladiis invasere. cæsus inter alios pater militis, cum filium comitaretur; deinde agnitus: & vulgata cæde, temperatum ab innoxiiis. In urbe tamen trepidatum, præcurrentibus passim militibus. Forum maxime petebant, cupidine visendi locum in quo Galba jacuisset. Nec minus sævum spectaculum erant ipsi,

ipsi, tergis ferarum & ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscitiam parum vitarent, aut ubi lubrico viæ vel occurſu alicujus procidiſſent, ad jurgium, mox ad manus & ferrum tranſirent. Quin & tribuni præfectique cum terrore & armatorum catervis volitabant. Ipſe Vitellius, à ponte Milvio, inſigni equo, paludatus accinctuſque, ſenatum & populum ante ſe agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum conſilio deterritus, ſupra prætexta & composito agmine inceſſit. Quatuor legionum aquilæ per frontem, totidemque circa è legionibus aliis vexilla, mox XII alarum ſigna, & poſt peditum ordines, eques: dein quatuor & XXX cohortes, ut nomina gentium, aut ſpecies armorum forent, diſcretæ. Ante aquilam præfecti caſtrorum tribunique, & primi centurionem, candida veſte: ceteri juxta ſuam quiſque centuriam, armis doniſque fulgentes. Et militum phalææ, torquesque ſplendebant, decora facies, & non Vitellio principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingreſſus, atque ibi matrem complexus, Auguſtæ nomine honoravit. Poſtera die tamquam apud alterius civitatis ſenatum populumque, magnificam orationem de ſemetipſo prompſit, induſtriam tẽperantiamque ſuam laudibus attollens: conſciis ſagitiorum ipſis qui aderant, omniſque Italia, per quam ſomno & luxu pudendus inceſſerat. Vulgus tamen vacuum curis, & ſine falſi verique diſcrimine ſolitas adulationes edoctum, clamore & vocibus adſtrepebat: abnuentique nomen *Auguſti*, expreſſere ut aſſumeret, tam fruſtra quam recuſaverat. Apud civitatem cuncta interpretantem, funeſti omnis loco acceptum eſt, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de cærimoniis publicis XV Kal. Aug. edixiſſet, antiquitus infauſto die Cremerenſi Alienſique cladibus. adeo omnis humani diviniſque juris expers, pari libertorum amicorumque ſocordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia conſulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro ut ſpectator, in circo ut fautor affectavit. quæ grata ſane & popularia.

si à virtutibus profiscerentur, memoria vitæ prioris, indecora & vilia accipiebantur. Venitabat in senatum, etiam cum pravis de rebus patres consulerentur. ac forte Priscus Helvidius, prætor designatus, contra studium ejus censuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen ultra quam *Tribunos plebi in auxilium præpotestatis* advocavit. Mox mitigantibus amicis, qui altiore iracundiam ejus verebantur, nihil novi accidisse respondit, quod duo senatores in *Rep. dissentirent: solitum se etiam Thrasea contradicere.* Irrisere plerique impudentiam æmulationis: aliis id ipsum placebat, quod neminem ex præpotentibus, sed Thraseam ad exemplar veræ gloriæ legisset. Præposuerat prætorianis P. Sabinum à præfectura cohortis, Iulium Priscum tum centurionem: Priscus, Valentis; Sabinus, Cæcinæ gratia pollebant. Inter discordes, Vitellio nihil auctoritatis, munia imperii Cæcina ac Valens obibant, olim anxii odiis, quæ bello & castris male dissimulata, pravitas amicorum, & secunda gignendis inimiciis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, & immensis salutantium agminibus contendunt, comparanturque, variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec unquam satis fida potentia, ubi nimia est. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eo segnius invaserant domos, hortos, opesque imperii: cum flebilis & egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriæ Galba reddiderat, nulla principis misericordia juvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes approbavit quod reversis ab exilio jura libertorum concessit: quamquam id omnimodo servilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus. & quidam in domum Cæsaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores. Sed miles, plenis castris, & redundante multitudine, in porticibus aut delubris, & urbe tota vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari: per illecebras urbis, & inhonesta dictu, corpus otio, animum

libi-

libidinibus imminuebat. Postremo ne salutis quidem cura, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit. unde crebræ in vulgus mortes. Et adjacentia Tiberi Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora, fluminis aviditas, & æstus impatientia labefecit. Insuper confusus, pravitate vel ambitu, ordo militiæ. Sedecim pratoriæ, quatuor urbanæ cohortes scribebantur, quibus singula millia inessent. Plus in eo delectu Valens audebat, tamquam ipsum Cæcinam periculo exemisset. sane adventu ejus partes convaluerant, & sinistrum lentî itineris rumorem prospero prælio verterat: omnisque inferioris Germaniæ miles Valentem affectabatur. unde primum creditur Cæcina fides fluisse. Ceterum non ita ducibus indulgit Vitellius, ut non plus militi liceret, sibi quisque militiam sumpsere; quamvis indignus, si ita maluerat, urbanæ militiæ adscribebatur: rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus, permissum. nec deerant qui vellent, fessi morbis, & intemperiem cæli incusantes. Robora tamen legionibus aliisque subtrahita; convulsum castrorum decus, XX millibus è toto exercitu permixtis magis quam electis. Concionante Vitellio, postuluntur ad supplicium *Asiaticus, & Flavius, & Rufinus duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent.* Nec cõercebat ejusmodi voces Vitellius; super insitam animo ignaviam, conscius sibi instare donativum & deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti principum, *conferre pro numero mancipiorum*, ut tributum jussi. Ipse sola perdendi cura, stabula aurigis exstruere: Circum gladiatorum ferarumque spectaculis oppleri: tamquam in summa abundantia, pecuniæ illudere. Quin & natalem Vitellii diem, Cæcina ac Valens, editis tota urbe vicatim gladiatoribus, celebrare: ingenti paratu, & ante illum diem insolito. Lætum sædissimo cuique, apud bonos invidiæ fuit, quod exstructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset. cæsar publice victimæ crematæque: faces Augustales subdidere: quod sacerdotium, ut Romulus Tatius regi, ita Cæsar Tiberius Iuliæ genti sacra-

vit. Nondum quartus à victoria mensis, & libertus Vitellii Asiaticus, Polycletos, Patrobios, & vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illa aula, probitate aut industria certavit: unum ad potentiam iter prodigis epulis, & sumptu ganeaque satiare in-explebiles Vitellii libidines. Ipse abunde rarus, si præsentibus frueretur, nec in longius consultans, movies millies sestertium paucissimis mensibus intervernisse creditur. Magna & misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, varia & pudenda sorte agebat; donec succedere Mucianus & Marcellus, & magis alii homines, quam alii mores. Prima Vitellio *tertia legionis defectio* nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat, & amici adulantes, mollius interpretabantur; *unius legionis eam seditionem; ceteris exercitibus constare fidem.* In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, prætorianos nuper exauctoratos insectatus, à quibus *falsos rumores dispergi; nec ullum civilis belli metum* asseverabat, suppresso Vespasiani nomine, & vagis per urbem militibus, qui sermones populi coërce-rent. id præcipuum alimentum famæ erat. Auxilia tamen è Germania Britanniaque & Hispaniis excitavit; segniter, & necessitatem dissimulans. Perinde legati provinciæque cunctabantur. Hordeonius Flaccus suspectis jam Batavis anxius proprio bello; Vectius Bolanus nunquam satis quieta Britannia: & uterque ambiguus. neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari. trium legionum legati, pares jure, & prosperis Vitellii rebus certaturi ad obsequium, adversam ejus fortunam ex æquo detrectabant. In Africa legio cohortesque delectæ à Clodio Macro, mox à Galba dimissæ, rursus jussu Vitellii militiam coepere. simul cetera juvenus dabat impigre nomina: quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius: famosum invisumque Vespasianus egerat: perinde socii de imperio utriusque

con-

conjectabant. sed experimentum contra fuit. Ac primo Valerius Festus legatus, studia provincialium cum fide iuvit. mox nutabat, palam epistolis edictisque Vitellium; occultis nuntiis Vespasianum fovens, & hac illave defensurus, prout invaluissent. Deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani, per Rhætiam & Gallias militum & centurionum quidam, ad Vitellium missi, necantur: plures fefollere, fide amicorum, aut suomet astu occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur: Vespasiani consiliorum pleraque ignota: primum socordia Vitellii; deinde Pannonicæ Alpes præsidii infestæ, nuntios retinebant. mare quoque Etesiæ stabant, harum flatu in orientem navigantibus secundum, inde adversum erat. Tandem irruptione hostium, atrocibus undique nuntiis exterritus, Cæcinam & Valentem expediti ad bellum jubet: præmissus Cæcina: Valentem è gravi corporis morbo tum primum assurgentem, infirmitas tardabat. Longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis: silentum & rarum agmen, & fluxa arma, segnes equi: impatiens solis, pulveris, tempestatum: quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunæ indulgentia soluti in luxum; seu perfidiam meditati, infringere exercitus virtutem inter artes erat. Credidere plerique Flavii Sabini consiliis concussam Cæcinæ mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo, *rata apud Vespasianum fore pacta transitionis*, simul odiorum invidiæque erga Fabium Valentem admonebatur, *ut impar apud Vitellium, gratiam viresque apud novum principem pararet.* Cæcina, complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmisit. mox vexillarii quartædecimæ, & sextædecimæ legionum; dein quinta, & duoetvicesima secutæ: postremo agmine unaetvicesima Rapax, & prima Italica incessere, cum vexillariis trium Britannicarum legionum, & electis auxiliis. Profecto Cæcina, scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipso duâverat, *ut in itinere opperiretur; sic sibi cum Cæcina*

convenisse: qui præsens, eoque validior, *immutatum id consilium* finxit, ut *ingruenti bello tota mole* occurreretur. Ita accelerare legiones Cremonam, pars Hostiliam petere iussit: ipse Ravennam divertit, prætexto classem alloquendi, mox Patavii secretum componendæ proditiōis quaesitum. Namque Lucilius Bassus post præfecturam alæ, Ravennati simul ac Misenenſi classibus à Vitellio præpositus, quod non statim præfecturam prætorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscébatur. nec sciri potest, traxeritne Cæcinam, an (quod evenit inter malos, ut & similes sint) eadem illos pravitas impulerit. Scriptores temporum, qui potiente rerum Flavia domo, monumenta huiusce belli composuerunt, *curam pacis & amorem Reip.* corruptas in adulationem *causas* tradidere. Nobis super insitam levitatem, & prodito Galba mox vilem fidem, æmulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, pervertisse ipsum Vitellium videntur. Cæcina legiones assecutus, centurionum militumque animos obstinatos pro Vitellio, variis artibus subruebat: Basſo eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV DIVI AVGVSTI HISTORIARVM

LIBER III.

Breviarium Libri III.

Flavianis de ratione belli deliberantibus moram alit, festinationem Antonius Primus suadet, & obtinet, militum studiū eo inclinantibus. Ideoque ad invadendam Italiam omnia parantur. Arrius Varus Antonio jungitur. Multa municipia occupant. Veronam bello sedem legunt. eos Vespasianus & Mucianus seriū mandati expectare jubent. Interim bellum utrinque per epistolas geritur. Seditio apud Flavianos ab Antonio comprimitur: cui uni apud militem fides & auctoritas. Lucilius & Caccina à Vitellio deficiunt: sed milites in fide manent, ducesque suos vinciunt. Istū turbis occupatos Antonius aggreditur, praelioque conferto nullum constantis ducis aut boni militis officium omittit. Parta victoria Flaviani milites de Cremona invadenda deliberant. nec Antonium audiunt. donec adventum Vitellianorum territi consilium admittunt. hostibus obviam profecti manus cum iis conferunt. praelium atrox & anceps oritur, Antonius egregii ducis munia implet. tandem Vitelliani pelluntur. ea pugna pater à filio suo interfectus. Victores Flaviani castra Vitellianorum ad Cremonam oppugnant. iisque magno labore captis, ipsam etiam urbem aggrediuntur, atque illa deditur. Caccina fastus

& apud omnes odium. Cremona à mililibus Flavianis diripitur, atque igne concrematur. qua tamen postea restituta. Antonius victoria utitur. Vitellius de more torpet: Cacinam condemnat. Reguli consulatus unius diei. Mors Blasi; qua artibus L. Vitellii preparata. mores & elogium ejusdem Blasi. Fabii Valentis expeditio, & à militibus suis deserti consilium. qui omnia expertus, cunctis ad Vespasianum deficientibus desertus capitur. Interim in Britannia cum Vennosio varia sorte pugnatur. Daci à Muciano reprimuntur. Anicetus Polemonius libertus Pontum infestans, capitur. Vespasianus Alexandriam venit. Antonius Primus insolenter se gerit. copiarum ejus enumeratio. ex quibus miles gregarius ob occisum fratrem primum petit. Antonius Primus Mutiani emulatione se destruit: superbe ad Vespasianum scribit. Vitellius stulta dissimulatione cladem ad Cremonam acceptam premit. Agrestis fides & constantia. Vitellius ad exercitum venit, ejus ignavia, & incertitia. perculsus defectione classis Misenenfis Romam redit. ibi ex plebe & servitiis exercitum facit, qui brevi dilabitur. Cerialis ad Flavianos elabatur, qui pugna avidi oratione Antonii mitigantur. Vitellianorum plurimi, & tandem, cede Valentis cognita, omnes ad Flavium transeunt. Flavius Sabinus à primoribus urbis incitatus, cum Vitellio de pace agit. & ille cederet imperio, ni sui reniterentur: qui pullo amictu palatio degressum, & pro concione cedere se testantem, in palatium redire compellunt. Flavium Sabinum in Capitolium pulsum obsident. Sabinus Cornelium Martialem ad Vitellium eam rem conquestum mittit. Sed isti nulla in suos potestas. ergo Capitolium oppugnatur, incenditur, antea quoque incensum restitutumque. Sabinus in eo periculo trepidè administrans capitur. Domitiano sollertia liberti servato, & invito Vitellio, necatur. ejus elogium. Vitellius Atticum, Consulem servat. L. Vitellius Tarra-
cinam

inam expugnat. Uxorū ejus immodestia. Flavianī cunctantur cum invidia Antonii, Sabinique & Muciani, Cerialis fugatur à Vitellianis. Vitellius Legatos & Vestales pro pace aut induciū mittit: nec obtinet. Inde varia ante Urbem & in ipsa, praelia, & scelera. Castra pratoria expugnantur. Vitellius captus vinctusque ducitur, ad extremum interficitur. Domitianus Caesar consalutatur.

Meliorē fato fideque Flavianarum partium duces consilia belli tractabant. Petovionem in hiberna Tertiæ decimæ legionis convenerant: illic agitavere, placeretne obstrui Pannoniæ Alpes, donec à tergo vires universæ consurgerent; an ire cominus, & certare pro Italia constantius foret. Quibus oppetiri auxilia, & trahere bellum videbatur, Germanicarum legionum vim famamque extollebant, & advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus roborā: ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum, & quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed incessis interim Alpibus, venturum cum copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieres. Ita salubri mora, novæ vires affore, & presentibus nihil periturum. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam disiecit, plus socordia, quam fiducia, accessisse victoribus, neque enim in procinctu & castris habitos: per omnia Italia municipia desides, tantum hospitibus metuendos, quanto ferocius antese egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. Circo quoque, ac theatris, & amœnitate urbem molles, aut valetudinibus fessos. Sed addito spatio rediturum & his robur meditatione belli, nec procul Germaniam, unde vires: Britanniam freto dirimi: juxta Gallias, Hispaniosque: utrimque viros, equos, tributa: ipsamque Italiam & opes urbis: ac si inferre arma ultro velint, duas classes; vacuumque Illyricum mare. Quid tum claustra montium profutura? quid tractum in astatem aliam bellum? unde interim pecuniam, & commeatus? Quin potius eo

ipso uterentur, quod Pannonica legiones decepta magis, quam victa, resurgere in ultionem properent: Mœsici exercitus, integras vires attulerint. Si numerus militum potius, quam legionum putetur; plus hinc roboris, nihil libidinum, & profuisse disciplina ipsum pudorem. Equites vero, ne tum quidem victos; sed quamquam rebus adversis, disiectam Vitellii aciem. Dua tunc Pannonica ac Mœsica ala perrupere hostem. Nunc XVI alarum conjuncta signa, pulsu sonituque, & nube ipsa operient ac superfundent oblitos præliorum equites, equosque. Nisi quis retinet, idem suasor, auctorque consilii ero. Vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete, mihi expedita cohortes sufficient. Iam, reſerata militia, impulsas Vitellii res audietis: juvabit sequi, & vestigiis vincentis insistere. Hæc atque talia, flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur, (etenim se centuriones & quidam militum consilio miscuerant) ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret; vulgus & ceteri, unum virum ducemque, sprete aliorum segnitia, laudibus ferrent. Hanc sui famam ea statim concione commoverat, qua recitatis Vespasiani epistolis, non ut plerique incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxisset; aperte descendisse in causam videbatur: eoque gravior militibus erat, culpæ vel gloriæ socius. Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus, nihil spei sibi inter adversa reliquerat. Titus Amplius Flavianus natura ac senectâ cunctator, suspiciones militum irritabat, tamquam affinitatis cum Vitellio meminisset. idemque quod cœptante legionum motu profugus, dein sponte remeaverat, perfidiæ locum quæsisse credebatur. Nam Flavianum omiſſa Pannonia ingressum Italiam, & discrimini exemptum, rerum novarum cupido legati nomen resumere, & misceri civilibus armis impulerat: suadente Cornelio Fusco; non quia industria Flaviani egebat, sed ut consulare nomen surgentibus tum maxime partibus, honesta specie prætenderetur. Ceterum ut transmittere in Italiam, impune & usui foret, scriptum Aponio Saturnino, cum exercitu Mæsico celeraret.

Ac ne inermes provinciæ, barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium asciti, *plebem* quoque, & *vim equitum*, qua sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, aut majore ex diverso mercede, jus fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum, quibus vetus obsequium erga Romanos, & gens fidei commissa patientior. opposita in latus auxilia, infesta Rhætia, cui Portius Septimius procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum ala Auriana & VIII cohortibus, ac Noricorum juveniute, ad occupandam ripam Æni fluminis, quod Rhætos Noricosque interfluit, missus. nec his, aut illis prælium tentantibus fortuna partium alibi transacta. Antonio vexillarios è cohortibus, & partem equitum ad invadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus, strenuus bello, quam gloriam ei dux Corbulo, & prosperæ in Armenia res addiderant. Idem *secretis apud Neronem sermonibus*, ferebatur Corbulonis *virtutes criminatus*, unde infanti gratia primum pilum adeptus, lata ad præsens male parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, occupantes Aquilejæ proxima quæque, & Opitergii & Alrini latis animis accipiuntur. relictum Altini præsidium adversus classem Ravennatem, nondum defectione ejus audita. inde Patavium & Ateste partibus adjungere. illic cognitum, *triù Vitellianas cohortes, & aliam cui Scriboniana nomen ad Forum Alieni, ponte juncto, consedisse*. Placuit occasio invadendi incuriosos; nam id quoque nuntiabatur. luce prima inermes pletosque oppressere. Prædictum ut paucis interfectis, ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent. & fuere qui se statim dederent, plures abrupto ponte, instanti hosti viam abstulerunt. vulgata victoria, post principia belli secundum Flavianos, dux legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquila legato, Patavium alacres veniunt, ibi pauci dies ad requiem sumpti: & Minucius Iustus, præfectus castrorum le-

gionis septimæ, quia adductius quàm civili bello imperitabat, subtrahens militum iræ, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res, interpretatione gloriæ, in majus accipitur, postquam *Galba imagines, discordia temporum subversus, in omnibus municipiis recoli* jussit Antonius: decorum pro causâ ratus, si placere Galbæ principatus, & partes revirescere crederentur. Quæsitum inde *qua sedes bello legeretur? Verona potior* visa, patentibus circum campis ad pugnam equestrem, qua prævalebant: simul coloniam copiis validam auferre Vitellio, in rem famamque videbatur. Possessa ipso transitu Vicetia: quod per se parum (etenim modicæ municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus illic Cacinam genitum, & patriam hostium duci ereptam. In Veronenlibus pretium fuit; exemplo opibusque partes juvere. Et interjectus exercitus, Rætiam, Iuliasque Alpes, ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obseperat. quæ ignara Vespasiano, aut vetita: quippe *Aquileja sisti bellum, exspectarique Mucianum* jubebat, adjiciebatque imperio consilium, quando *Agyptus, claustra annona, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi.* Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, *incrumentam & sine luctu victoriam*, & alia hujuscemodi prætexendo; sed gloriæ avidus, atque omne belli decus sibi retinens. Ceterum ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res afferebantur. Igitur repentino incurſu Antonius stationes hostium intrumpit, tentatisque levi prælio animis, ex æquo discessum. Mox Cæcina inter Hostiliam vicum Veronensem, & paludes Tartari fluminis, castra permunit: tutus loco, cum terga flumine, latera objectu paludis tegerentur. quod si affuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duæ legiones nondum conjuncto Mœsico exercitu potuere: aut retro actæ, deserta Italia turpem fugam conscivissent. Sed Cæcina per varias moras, prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiam

fidia firmaret. Interim Aponius Saturninus, cum legione septima Claudiana advenit. legioni tribunus Vipsianus Messalla præerat, claris majoribus, egregius ipse, & qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. Has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistolas. Cæcina, *temeritatem victa arma tractantium* incusans. simul *virtus Germanici exercitus* laudibus attollebatur; Vitellii modica, & vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia. nihil prorsus, quod aut corrumpere hostem, aut terreret. Flavianarum partium duces, omiſſa prioris fortunæ defensione, pro Vespasiano magnifice, pro causâ fidenter, de exitu securi, in Vitellium ut inimici, præsumpsere. facta tribunis & centurionibus *retinendi quæ Vitellius intulisset* spe, atque ipsum Cæcinam non obscure ad transitionem hortabantur. Recitata pro concione epistolæ addidere fiduciam, quod submisſe Cæcina velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemptim, tamquam insultantes Vitellio scripsissent. Adventu deinde duarum legionum, è quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires, & militari vallo Veronam circumdare placuit. Forte Galbianæ legioni, in adversa fronte valli opus cesserat, & visi procul sociorum equites, vanam formidinem ut hostes fecere. Rapiuntur arma, & ut proditiōis * ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento; sed jam pridem invisus, turbine quodam ad exitium poscebatur: *propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donatæ* clamitabant. Nec defensionis locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens. id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponianus, cum loqui cœptaret: fremitu & clamore ceteros aspernantur: uni Antonio aperta militum aures. nam & facundia aderat mulcendique vulgum artes, & auctoritas. Ubi crudescere seditio, & à conviciis & probris, ad

tela & manus transibant, *injici catenas* Flaviano jubet. Sensit ludibrium miles, disiectisque qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Opposuit sinum Antonius stricto ferro, *aut militum se manibus, aut suis moriturum* obtestans: ut quemque horum, & aliquo militari decore insignem aspexerat, ad ferendam opem nomine ciens. mox conversus ad signa & bellorum deos, *hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam injicerent*, orabat: donec fatisceret seditio, & extremo jam die, sua quisque in tentoria dilaberentur. Profectus eadem nocte Flavianus, obviis Vespasiani litteris discrimini exemptus est. Legiones veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum Mœsici exercitus legatum, eo atrocius aggrediuntur, quod non ut prius labore & opere fessæ, sed medio diei exarserant; vulgatis epistolis, quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. Ut olim virtutis modestiæque, tunc procacitatis & perulantiae certamen erat, ne minus violenter Aponium quam Flavianum, ad supplicium deposcerent. Quippe Mœsiciæ legiones, *adjutam à se Pannonicorum ultionem*, referentes; & Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus divertebatur Saturninus, pergunt. nec tam Primus, & Aponianus, & Messalla (quamquam omni modo nisi) eripuerunt Saturninum, quam obscuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus. mox omissis lictoribus, Patavium concessit. Digressu consularium, uni Antonio vis ac potestas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis & obversis militum studiis. nec deerant qui crederent, utramque seditionem fraude Antonii cœptam, ut solus bello frueretur. Ne in Vitellii quidem partibus quietæ mentes exitiosiore discordia, non suspicionibus vulgi, sed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Bassus classis Ravennatis præfectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatæ Pannoniique erant, quæ provinciæ Vespasiano tenebantur, partibus ejus aggregaverat. Nox proditio electa, ut ceteris ignaris, soli in principia defectores coirent.

coirent. Bassus pudore, seu metu quifnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt, & paucis resistentium obtruncatis, ceterum vulgus rerum novarum studio, in Vespasianum inclinat. Tum progressus Lucilius auctorem se palam præbet, classis Cornelium Fuscum præfectum sibi destinat, qui propere adcurrit. Bassus honorata custodia Liburnicis navibus Hadriam pervectus, à præfecto alæ Mennio Rufino, præsidium illic agente, vincitur. Sed exsoluta statim vincula, interventu Hormi Cæsaris liberti, is quoque inter duces habebatur. At Cæcina defectione classis vulgata, primores centurionum, & paucos militum, ceteris per militiæ munera dispersis, secreta castrorum affectans, in principia vocat. Ibi *Vespasiani virtutem, viresque partium extollit; transfugisse classem arcem commeatuum, adversas Gallias Hispaniasque, nihil in urbe fidum, atque omnia de Vitellio in deterius.* Mox incipientibus qui conscii aderant, ceteros re nova attonitos, in verba Vespasiani adigit. simul Vitellii imagines direptæ, & missi qui Antonio nuntiarent. Sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles, præscriptum Vespasiani nomen, projectas Vitellii effigies aspexit: vastum primo silentium, mox cuncta simul erumpunt: *Huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, ut sine prælio, sine vulnere, victas manus, & capta traderent arma? Quas enim ex diverso legiones? nempe victas. & abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos, quartadecimanosque, quos tamen iisdem campis illis fuderint straverintque, ut tot armatorum millia velut grex venalium exsuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones unius classis accessionem fore.* Id Basso, id Cæcina visum, postquam domos, hortos, opes, principi abstulerint, etiam militibus principem auferre, licet integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, quid dicturos reposcentibus aut prospera aut adversa? Hæc singuli, hæc universi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes, initio à quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus, vincla Cæcinæ injiciunt: Fabium Fabulum quintæ legionis legatum,

gatum, & Cassium Longum præfectum castrorum, duces deliguunt: forte oblatos trium Liburnicarum milites, ignaros & infantes trucidant: relictis castris, abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt; ut legionibus primæ Italicæ & Unæ vicefimæ Rapaci jungerentur, quas Cæcina ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiserat. Vbi hæc comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus aggredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium, & junctis legionibus fiducia rediret. namque Fabium Valentem præfectum ab urbe, acceleraturumque cognita Cæcinæ proditione, conjectabat. & fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rhætiæ timebatur: & Britannia, Galliaque & Hispania auxilia Vitellius acciverat, immensam belli luem, ni Antonius id ipsum metuens, festinato prælio victoriam præcepisset. Universo cum exercitu, secundis à Verona castris, Bedriacum venit. postero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missæ, ut specie paradatum copiarum, civili præda miles imbueretur. Ipse cum quatuor millibus equitum, ad octavum à Bedriaco progressus, quo licentius popularentur. exploratores (ut mos est) longius curabant. Quinta ferme hora dicerat, cum citus eques, *adventare hostes, prægre-
di paucos, motum fremitumque late audiri*, nuntiavit. Dum Antonius, *quid jam agendum*, consultat, aviditate navandæ operæ Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos, modica cæde; nam pluxium accursu, versa fortuna & acerrimus quisque sequentium, fugæ ultimus erat. nec sponte Antonii properatum, & fore quæ acciderant, rebatur. Hortatus suos, *ut magno animo capefferent pugnam*, diductis in latera turmis, vacuum in medio relinquit iter, quo Varum equitesque ejus reciperet. jussæ armari legiones: datum per agros signum, ut qua cuique proximum, ommissa præda, prælio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbæ suorum niscetur, intulitque formidinem. pulsi cum sauciis integri,

gri, suometipſi metu, & anguſtiis viarum conſiſta-
bantur. Nullum in illa trepidatione Antonius conſtan-
tis ducis, aut fortiſſimi militis, officium omiſit, occur-
ſat paventibus; retinet cedentes: ubi plurimus labor;
unde aliqua ſpes; conſilio, manu, voce inſignis ho-
ſti, conſpicuus ſuis: eo poſtremo ardoris provectus
eſt, ut vexillarium fugientem hafta tranſverberarit.
mox raptum vexillum in hoſtem vertit. quo pudore
haud plures quam centum equites reſſitere. Iuvit lo-
cus, artiore illic via, & fractio interfluentis rivi pon-
te, qui incerto alveo, & præcipitibus ripis, fugam in-
pediebat. ea neceſſitas, ſeu fortuna, laſas jam partes
reſtituit. Firmati inter ſe, denſis ordinibus, excipiunt
Vitellianos temere effuſos. atque illi conſternantur:
Antonius inſtare percuſſis, ſternere obvios. Simul ce-
teri, ut cuique ingenium, ſpoliare, capere arma, equoſ-
que abripere. & excitæ proſpero clamore, qui modo
per agros fuga palabantur, victoriæ ſe miſcebant. Ad
quartum à Cremona lapidem, fulſere legionum ſi-
gna, Rapacis atque Italicæ, læto inter initia equitum
ſuorum prælio, illuc uſque provecta. Sed ubi fortuna
contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos,
non obviam ire, ultroque aggredi hoſtem, tantum per
ſpatium curſu & pugnando feſſum. forte victi, haud
perinde rebus proſperis ducem deſideraverant, atque
in adverſis deeſſe intelligebant. Nutantem aciem, vi-
ctor equitatus incurſat, & Vipsanius Meſſalla tribunus,
cum Mœſicis auxiliariis aſſequitur, quos militibus
legionariis, quamquam raptim ductos, æquabat. Ita
mixtus pedes equeſque, rupere legionum agmen. Et
propinqua Cremonenſium mœnia, quanto plus ſpei
ad effugium, minorem ad reſiſtendum animum da-
bant. Nec Antonius ultra inſtitit, memor laboris ac
vulnerum, quibus tam anceps prælii fortuna, quam-
vis proſpero ſine equites equoſque afflictaverat. In-
umbrante vespere univerſum Flaviani exercitus ro-
bur advenit. Utque cumulos ſuper, & recentia cæde
veſtigia inceſſere; quaſi debellatum foret, pergere Cre-
monam, & victos in deditionem accipere, aut expugnare
depoſcunt. Hæc in medio pulchra dictu. Illa ſibi quiſ-
que,

que, Posse coloniam plano sitam impetu capi. Idem audacia per tenebras irrumpentibus, & maiorem rapiendi licentiam, quod si lucem opperiantur, jam pacem, jam preces, & pro labore ac vulneribus, clementiam & gloriam inania laturos: sed opes Cremonensium in sinu praefectorum legatorumque fore. Expugnata urbis pradam ad militem; dedita ad duces pertinere. Spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cuiusquam audiat, quatiunt arma, rapturi imperium ni ducantur. Tum Antonius inserens se manipulis, ubi aspectu & auctoritate silentium fecerat: Non se decus neque pretium eripere tam bene meritis, affirmabat; sed diuisa inter exercitum ducesque munia: militibus cupidinem pugnandi convenire; duces providendo, consultando, cunctatione sapius, quam temeritate prodisse. Ut pro virili portione, armu ac manu victoriam juveris; ratione & consilio, propriis duci artibus, profuturum: Neque enim ambigua esse qua occurrant, noctem, & ignota situm urbis; intus hostes, & cuncta insidiis opportuna, non si pateant porta, nisi explorato, nisi die, intrandum. An oppugnationem inchoaturos, adempto omni prospectu quis aequus locus, quanta altitudo moenium? tormentisne, & telis, an operibus, & vineis aggredienda urbs foret? Mox conversus ad singulos, num secures, dolabrasque, & cetera expugnandis urbibus, secum attulissent? rogabat. Et cum adnuerent gladiisne, inquit; & pilis, perfringere ac subruere muros, ulla manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut vulgus improvidum irriti stabimus, altitudinem turrium, & aliena munimenta mirantes? Quin potius mora noctis unius advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus. Simul lixas calonesque cum recentissimis equitum, Bedriacum mittit, copias ceteraque usui allaturos. Id vero agre tolerante milite, prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa moenia, vagos ex Cremonensibus corripiunt, quorum indicio noscitur, sex Vitellianas legiones, omnemque exercitum qui Hostilia egerat, eo ipso die triginta millia passuum emensum, comperta suorum clade, in praetium accingi, ac jam affore. Is terror obstruit mentes, consiliis ducis aperuit. Sistere tertiam legionem, in ipso viae Postumiae aggere jubet, cui juncta a lato septima Galbiana, patenti campo stetit: dein septima Claudiana.

agresti

agresti fossia (ita locus erat) præmunita; dextro, octava per apertum linitem; mox tertiadecima, densis arbuſtis interſepta. hic aquilarum ſignorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut forſ iulerat: prætorianum vexillum proximum tertianis; cohortes auxiliorum in cornibus: latera ac terga equite circumdata: Sido atque Italicus Suevi, cum delectis popularium, primori in acie verſabantur. At Vitellianus exercitus, cui requieſcere Cremonæ, & reciperatis cibo ſomnoque viribus, conſectum algore atque inedia hoſtem, poſtera die proſtigare ac proruere ratio fuit: indigus rectoris, inops conſilii, tertia ferme noctis hora, paratis jam diſpoſitiſque Flavianis impingitur. Ordinem agminis diſjecti per iram ac tenebras, aſſeverare non auſim: quamquam alii tradiderint, *quartam Macedonicam, dextro ſuorum cornu; quintam, & quintadecimam, cum vexillis nona, ſecundaque, & viceſima, Britannicarum legionum, mediam aciem; ſextadecimanos duo & viceſimanosque & primanos laevum cornu compleſſe.* Rapaces atque Italici omnibuſ ſe manipulis miſcuerant. Equites, auxiliaque, ſibi ipſi locum legere. Prælium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rurfus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem proviſu juvabant, eademque utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ ſignum: permixta vexilla, ut quiſque globus, capta ex hoſtibus, huc vel illuc raptabat. Urgebatur maxime ſeptima legio, nuper à Galba conſcripta. Occiſi ſex primorum ordinum centuriones, abrepta quædam ſigna. ipſam Aquilam Atilius Verus primipili centurio, multa cum hoſtium ſtrage, & ad extremum moriens, ſervaverat. Sustinuit labentem aciem Antonius, accitis prætorianis, qui ubi excepere pugnam, pellunt hoſtem, dein pelluntur. Namque Vitelliani, tormenta in aggerem viæ contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, diſperſa primo & arbuſtis ſine hoſtium noxa illiſa. Magnitudine eximia quintadecimæ legionis baliſta, ingentibus ſaxis hoſtilem aciem proxuebat: lateque cladem intuliſſet, ni duo milites præclarum facinus auſi, arreptis è ſtrage ſcutis,

tis, ignorati vincla ac libramenta torquentorum ab-
 scidissent. statim confossi sunt, eoque intercidere no-
 mina: de facto haud ambigitur. Neutro inclinave-
 rat fortuna, donec adulta nocte, luna surgens osten-
 deret scies, falleretque. Sed Flavianis æquior à ter-
 go; hinc majores equorum virorumque umbræ, &
 falso, ut in corpora, istu, tela hostium citra cadebant:
 Vitelliani adverso lumine collucentes, velut ex ocul-
 to jaculantibus, incauti offerre coantur. Igitur Antonius,
 ubi noscere suos, nosci que poterat, alios pudore &
 probris; multos laude & hortatu; omnes spe pro-
 missisque accendens, *currari sumpsissemus arma? Pan-*
nonicas legiones interrogabat; illos esse campos, in qui-
bis abolere labem prioris ignominia; ubi recipere gloriam
possent. Tum ad Mœsicos conversus, principes auctores-
 que belli ciebat: *frustra minus & verbis provocatos Vitel-*
lianos, si manus eorum oculosque non tolerant. Hæc ut
 quosque accesserat, plura ad Tertianos, veterum recen-
 tiumque admonens: ut sub M. Antonio Parthos, sub
 Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. Mox in-
 fensus prætorianis: Vos, inquit, nisi vincitis pagani, quis
 alius imperator, qua castra alia excipiam? Illic signa arma-
 que vestra sunt, & mors victu, nam ignominiam consumpsis-
 tis. Undique clamor: & orientem solem (ita in Syria
 mos est) Tertiani salutavere. Vagus inde, an consilio
 ducis subditus rumor, advenisse Mucianum; exercitus
 in vicem salutasse, gradum inferunt, quasi recentibus au-
 xiliis aucti; rariore jam Vitellianorum acie, ut quos,
 nullo rectore, suos quemque impetus vel pavor con-
 traheret, diduceretve. Postquam pulsos sensit Anto-
 nius, denso agmine obturbat. laxati ordines abrum-
 puntur: nec restitui quivere, impredientibus vehiculis
 tormentisque. Per limitem viæ sparguntur, confectan-
 di festinatione, victores. Eo notabilior cades fuit, quia
 filius patrem interfecit. rem nominaque auctore Vi-
 psanio Messalla tradam. Julius Mansuetus ex Hispa-
 nia, Rapaci legioni additus, impuberem filium domi li-
 querat. is mox adultus, inter septimanos à Galba con-
 scriptus, oblatum sorte patrem & vulnere litratum,
 dum semianimum scrutatur, agnitus, agnoscensque,
 & exan-

& exanguem amplexus, voce flebili precabatur *patres patriæ manes*, neve se ut *parricidam* averfarentur: *publicum id facinus*; & *unum militem* quodam *civilium armorum partem*? simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Advertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum, & questus, & sævissimi belli execratio. nec eo segnius propinquos, affines, fratres trucidatos spoliant: factum esse scelus loquuntur, faciuntque. Ut Cremonam venire, novum immensumque opus occurrit. Othoniano bello Germanicus miles mœnibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumjecerat: eaque munimenta, rursus auxerat, quorum aspectu hesere victores, incertis ducibus quid juberent, incipere oppugnationem, fello per diem noctemque exercitu, arduum; & nullo juxta subsidio, anceps. Sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, & victoria ad irritum revolvebatur. munire castra; id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos & opus molientes subita eruptione turbarent. quæ super cuncta, terrebat ipsorum miles, periculi quam moræ patientior. quippe ingrata quæ tuta, & ex temeritate spes; omnisque cædes, & vulnera, & sanguis, aviditate prædæ pensabantur. Huc inclinavit Antonius, *cingique vallum corona* jussit, primo sagittis saxisque emius certabant, majore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur, mox vallum portasque legionibus attribuit, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur. Proxima Bedriacensi viæ, tertiani septimanique sumpserunt; dexteriora valli, octava ac septima Claudiana; tertiadecimanos ad Brixianam portam impetus tulit. Paulum inde moræ, dum è proximis agris ligones, dolabras, & alii falces, scalasque convehant. tum, elatis super capita scutis, densa testudine succedunt. Romanæ utrimque arces: pondera saxorum Vitelliani provolvunt; disjectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur; donec soluta compage scutorum, exangues aut laceros prosternerent multa cum strage.

frage. Incesserat cunctatio, ni duces fessio militi, & velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonam monstrassent. Hormi ne id ingenium, ut Messalla tradit; an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facile discreverim: nisi quod neque Antonius, neque Hormus, à fama vitæque suæ, quamvis pessimo flagitio, degeneravere. Non jam sanguis, neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum, quaterentque portas, innixi humeris, & super iteratam testudinem scandentes, prehensarent hostium tela brachiaque. integri cum sauciis, semineces cum exspirantibus volvuntur, varia pereuntium forma, & omni imagine mortium. Acerrimum septimæ, tertiæque legionum certamen. & dux Antonius, cum delectis auxiliariis eodem incubuerat. Obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent, & superjecta tela testudine laberentur; ipsam postremo balistam in subeuntes propulere: quæ ut ad præsens disjecit obruitque quos inciderat: ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit. simul juncta turris, iæctibus saxorum cessit. qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. Primum irrupisse C. Volusium tertiæ legionis militem, inter omnes auctores constat. is in vallum egressus, deturbatis qui resisterant, conspicuus manu ac voce, *capta castra* conclamavit, ceteri, trepidis jam Vitellianis, seque è vallo præcipitantibus, perrupere. completur cæde, quantum inter castra murosque vacui fuit. Ac rursus nova laborum facies; ardua urbis mœnia; saxæ turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles; frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus; magna pars Italiæ statò in eisdem dies mercatu congregata: quod defensoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat. *Rapi ignes* Antonius, *inferrique amantissimis extra urbem adificiis* jubet; si damno rerum suarum, Cremonenses ad mutandam fidem traherentur. propinqua muris testæ, & altitudinem mœnium egressa fortissimo quoque militum complet: illi trabibus, tegulisque & facibus pro-

propugnatores deturbant. Jam legiones in testudinem glomerabantur, & alii tela saxaque incutiebant, cum languescere paulatim Vitellianorum animi, & ut quisque ordine anteibat, cedere fortunæ: ne Cremona quoque excisa, nulla ultra venia, omnisque ira victoris non in vulgus inops, sed in tribunos centurionesque, ubi pretium cædis erat, reverteretur. Gregarius miles futuri socors, & ignobilitate tutior, perstabat. vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. Primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoluntur. catenas Cæcinæ (nam etiam tum victus erat) exsolvunt, orantque, *ut causa sua deprecator assistat*. aspersionem tumentemque, lacrymis fatigant, extremum malorum, tot fortissimi viri, proditoris opem invocantes, mox velamenta, & insulas pro muris ostentant. Cum Antonius *inhiberi tela* iussisset, signa aquilasque extulere: mastrum inermium agmen, dejectis in terram oculis, sequebatur. Circumstiterant victores, & primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox ut præberi ora contumeliis, & posita omni ferocia cuncta victi patiebantur, subit recordatio, illos esse, qui nuper Bedriaci victoriæ temperassent. Sed ubi Cæcina, prætexta liætoribusque insignis, dimota turba, consul incessit; exarsere victores: *superbiam, saevitiamque* (adeo invisa scelera sunt) etiam *perfidiam*, obiectabant. Obstitit Antonius, datisque defensoribus ad Vespasianum dimisit. Plebes interim Cremonensium, inter armatos conflabatur. nec procul caede aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles. Et vocatos ad concionem Antonius alloquitur, magnificè victores: victos clementer: de Cremona in neutrum. Exercitus præter insitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonensium incubuit. juvisse partes Vitellianas Othonis quoque bello credebantur: mox tertiadecimanos ad extruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbana plebis ingenia, petulantibus jurgiis illuserant. Auxit invidiam editum illic à Cæcina gladiatorum spectaculum: eademque rursus belli sedes: & præbiti in acie Vitellianis cibi: cæsa quadam femina, studio partium ad proelium progressa. tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam,

majo-

majorum opum specie complebat. Ceteri duces in obscuro Antonium fortuna famaue omnium oculis exposuerat. is balineas, ablundo cruori, propere petit. excepta vox est: cum teporem incusaret, *statim futurum ut incalerescent.* Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, tanquam *signum incendenda Cremona dedisset.* quæ jam flagrabat. Quadraginta armatorum millia irrupere, calorum lixarumque amplior numerus, & in libidinem ac savitiam corruptior. Non dignitas, non ætas protegebatur, quo minus supra cædibus cædes stupris miscerentur. Grandævos senes, exacta ætate feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. Vbi adulta virgo, aut quis forma conspicuus incidisset, vi manibusque rapiendum divulsus, ipsos postremo direptores in murum perniciem agebat. dum pecuniam, vel gravia auro templorum dona, sibi quisque trahunt, majore aliorum vi truncabantur. Quidam obvia aspernati, verberibus tormentisque dominorum, abdita scrutari, defossa eruere. Faces in manibus: quas, ubi prædam egresserant, in vacuas domos, & inania templa, per lasciviam jaculabantur. Utque exercitu vario linguis, moribus, cui cives, socii, externi interessent, diversa cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam illicitum. Per quatrimum Cremona suffecit. Cum omnia sacra profanaque in igne confunderent, solum Mephius templum fletit ante moenia, loco, seu numine defensum. Hic exitus Cremonam habuit, anno CCLXXXVI à primordio sui. Condita erat T. Sempronio & P. Cornelio consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversus Gallos trans Padum agentes, & si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, annexu connubiisque gentium adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit, *nequis Cremonenses captivos detineret.* irritamque prædam militibus effecerat consensus Italiæ, emptionem talium mancipiorum aspernantis. Occidi cœpere. quod ubi enoruit, à propinquis affinibusque occulte redemptabantur. mox rediit Cremonam reliquus populus. reposita fora, templaque, magnificentia municipum: & Vespasianus hortabatur. Ceterum assidere sepultæ urbis ruinis, noxia

tabo humus, haud diu permisit. ad tertium lapidem pro-
 gressi, vagos paventesque Vitellianos, sua quemque
 apud signa componunt. Et victæ legiones, ne manente
 adhuc civili bello ambiguè agerent, per Illyricum dis-
 persæ. In Britanniam inde, & Hispanias, nuntios fa-
 mamque, in Galliam, Iulium Calenum tribunum: in
 Germaniam, Alpinum Montanum præfectum cohortis,
 quod hic Trevir, Calenus Aduus, uterque Vitelliani
 fuerant, ostentui misere. Simul transitus Alpium, præ-
 sidiis occupati: suspecta Germania, tamquam in auxi-
 lium Vitellii accingeretur. At Vitellius, profecto Cæ-
 cina, cum Fabium Valentem paucis post diebus ad bel-
 lum impulsisset, curis luxum obtendebat: non parare ar-
 ma, non alloquio exercitioque militem firmare, non in
 ore vulgi agere: sed umbraculis hortorum abditus, ut
 ignava animalia, quibus si cibum suggeras, jacent tor-
 pentque, præterita, instantia, futura, pari oblivione dimi-
 serat. Atque illum, in nemore Aricino desidem & mar-
 centem, proditio Lucilii Bassi, ac defectio classis Raven-
 natis perculit. Nec multo post de Cæcina affertur mix-
 tus gaudio dolor, & descivisse, & ab exercitu vitæum,
 plus apud socordem animum lætitia, quam cura valuit.
 multa cum exultatione in urbem reductus, frequenti
 concione, *pietatem militum laudibus cumulat. P. Sabinum*
prætorii præfectum, ob amicitiam Cæcina vinciri jubet, sub-
stituto in locum ejus Alpheno Varo. Mox senatum, com-
posita in magnificentiam oratione, allocutus, exquisitis
patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæ-
cinam sententiæ, à L. Vitellio factum. dein ceteri, com-
posita indignatione, quod consul Rempublicam; dux im-
peratorem; tantis opibus, tot honoribus cumulat; amicum
prodidisset, velut pro Vitellio conquerentes, suum do-
lorem proferebant. Nulla in oratione cujusquam erga
Flavianos duces obrectatio. errorem imprudentiamque
exercituum culpantes. Vespasiani nomen suspensi &
vitabundi circumibant. Nec defuit, qui unum consula-
tus diem (is enim in locum Cæcinæ supererat) magno
cum irrisu accipientis, tribuentisque, eblandiretur pri-
die Kal. Novembris, Roscius Regulus iniit, ejuravit-
que. Annotabant periti, nunquam antea non abrogato
magistratu, neque lege lata, alium suffectum. nam con-
 sul

ful uno die & ante fuerat Caninius Rebilus, C. Cæsare dictatore, cum belli civilis præmia festinarentur. Nota per eos dies Iunii Blæsi mors, & famosa fuit; de qua sic accepimus. Gravi corporis morbo ager Vitellius, Servilianis hortis, turtim vicino sitam collucere per noctem crebris luminibus animadvertit. Sciscitanti causam apud Cæcinam Tuscum epulari multos, præcipuum honore Iunium Blæsum nuntiatur. cetera in majus, de apparatu, & soluti in lasciviam animis. nec defuere, qui ipsum Tuscum & alios, sed criminofius Blæsum incusarent, quod agro principe latos dies ageret. Vbi asperatum Vitellium, & posse Blæsum perverti, satis paruit iis qui principum offensas acriter specularunt, data L. Vitellio delationis partes. Ille insensus Blæso, æmulatione prava, quod cum omni dedecore maculosum, egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reseat: filium ejus sinu complexus, & genibus accidens, causam confusionis querenti, non se proprio metu, nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrymasque attulisse. Frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanica legiones, tot provincia virtute ac fide, tantum denique terrarum ac marii immensis spatium arceat. In urbe ac sinu cærendum hostem Iunios Antoniosque avos jactantem, qui se stirpe imperatoria, comem ac magnificum militibus ostendet, Versas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque negligens, fovet amulum, principis labores è convivio prospectantem. Reddendam pro intempestiva laticia mæstam & funebrem noctem, qua sciat & sentiat vivere Vitellium, & imperare, & si quid fato accidat, filium habere. Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blæsi mors maturam perniciem, palam jussa atrocem invidiam ferret: placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæsum visendo. quin & audita est favissima Vitellii vox, qua (ipsa enim verba referam) se parvisse oculos, spectata inimici morte, jactavit. Blæso super claritatem natalium & elegantiam morum, fidei obliatio fuit. Integris quoque rebus, à Cæcina & primoribus partium jam Vitellium aspernantibus, ambitus, abnuere perseveravit. sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, ut parum effugeret, ne dignus crederetur. Fabius interim Valens,

lens, multo ac molli concubinarum spadonumque agmine, segnius quam ad bellum incedens, *proditam à Lucilio Basso Ravennatē classē*, pernicibus nuntiis accepit. Et si cœptum iter properasset, nutantem Cæcinam prævenire; aut ante discrimen pugnae, assequi legiones potuisset. Nec deerant qui monerent, *ut cum fidissimis per occultos tramites, vitata Ravenna, Hostiliam Cremonamve pergeret.* Aliis placebat, *accitis ex urbe praetoris cohortibus, valida manu percurrere.* Ipse inutili cunctatione, agendi tempora consultando consumpsit. Mox utrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia teterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec providit. Missis ad Vitellium litteris, *auxilium* postulat. Venere tres cohortes, cum ala Britannica, neque ad fallendum apius numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens ne in tanto discrimine quidem infamia caruit, quo minus illicitas rapere voluptates, adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus crederetur. aderant vis, & pecunia, & ruentis fortunae novissima libido. Adventu demum peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec vadere per hostes tam parva manu poterat, etiam si fidissima foret, nec integram fidem attulerant. Pudor tamen, & praesentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincula apud avidos periculorum, & dedecoris securos. Eo metu, & paucis, quos adversa non mutaverant, comitantibus, cohortes Ariminum praemittit: *alam tuere targa* jubet: ipse flexit in Umbriam, atque inde in Etruriam: ubi cognito pugnae Cremonensis eventu, non ignavum, & si provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis navibus, in quamcumque partem Narbonensis provinciae egressus, Gallias, & exercitus, & Germaniae gentes, novumque bellum cieret. Digressio Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus admoeto exercitu, & missis per proxima litorum Liburnicis, terra marique circumvenit. Occupantur plana Umbriae, & qua Picenus ager Hadria alluitur. omnisque Italia, inter Vespasianum ac Vitellium, Apennini jugis dividebatur. Fabius Valens, è sinu Pisano, segnitia maris, aut adversante vento, Portum Herculis Monœci depellitur. haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium ma-

riti-

ritimarum procurator, fidus Vitellio, cujus sacramentum, cunctis circa hostilibus, nondum exuerat. Is Valentem comiter exceptum, *ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur* monendo terruit: simul ceterorum fides metu infracta. nam circumjectas civitates, procurator Valerius Paulinus, strenuus militiæ, & Vespasiano ante fortunam amicus, in verba ejus adegerat. Concitisque omnibus, qui exauktorati à Vitellio bellum sponie sumebant. Foro-Juliensem coloniam, claustraque maris præsidio tuebatur: eo gravior auctor, quod Paulino patria Forum Iulii, & honos apud prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipsique pagani, favore municipali, & futuræ potentiæ spe juvare partes annitebantur, quæ ubi paratu firma, & aucta rumore, apud varios Vitellianorum animos increbueret; Fabius Valens cum quatuor speculatoribus, & tribus amicis, totidem centurionibus ad naves regreditur: Maturo, ceterisque remanere, & in verba Vespasiani adigi volentibus fugit. Ceterum ut mare tutius Valenti, quam litora, aut urbes; ita futuri ambiguus, & magis quid vitaret, quam cui fideret certus, adversa tempestate Stoechadas Massiliensium insulas affertur. ibi eum missæ à Paulino Liburnicæ oppressere. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam à prima Adjutrice legione orto, quæ memoria Othonis infensa Vitellio, decimam quoque ac sextam traxit. Nec Galliæ cunctabantur. Et Britanniam, inclytus erga Vespasianum favor, quod illic secundæ legioni à Claudio præpositus, & bello clarus egerat, non sine motu adjunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites à Vitellio provecti, expertum jam principem anxii mutabant. Ea discordia, & crebris belli civilis rumoribus, Britanni sustulere animos, auctore Venusio: qui super insitam ferociam, & Romani nominis odium, propriis in Cartismanduam reginam stimulis accendebatur. Cartismandua Brigantibus imperitabat, polleus nobilitate: & auxerat potentiam, postquam capto per dolum rege Caractaco, instruxisset triumphum Claudii Caesaris videbatur. Inde opes, & rerum secundarum luxus spreto Venusio (is fuit maritus) armigerum ejus Vellocatum in matrimonium regnumque acce-

accepit. Concussa statim flagitio domus : pro marito studia civitatis , pro adultero libido reginæ , & savi-
tia. Igitur Venusius accitis auxiliis, simul ipsorum Bri-
gantum defectione , in extremum discrimen Carti-
manduam adduxit. Tum petita à Romanis præsidia. &
cohortes alæque nostræ, variis præliis, eximere tamen
periculo reginam : regnum Venusio ; bellum nobis re-
lictum. Turbata per eisdem dies Germania , & socor-
dia ducum , & seditione legionum. Externa vi, & per-
fidia sociali , prope afflicta Romana res. Id bellum cum
caussis & eventibus (etenim longius provectum est)
mox memorabimus. Mota & Dacorum gens , num-
quam fida , tunc sine metu , abducto è Mœsia exerci-
tu. Sed prima rerum , quieti speculabantur ; ubi fia-
grare Italiam bello , cuncta invicem hostilia, acceperere ;
expugnatis cohortium alarumque hibernis , utraque
Danubii ripa potiebantur. Iamque castra legionum ex-
scindere parabant , ni Mucianus sextam legionem op-
posuisset. Cremonensis victoriæ gnarus, ac ne externa
moles utrimque ingrueret , si Dacus Germanusque di-
versi irrupissent. Affuit ut sæpe alias , fortuna populi
Rom. quæ Mucianum viresque Orientis illuc tulit : &
quod Cremonæ interim transegimus. Fonteius Agrip-
pa ex Asia (proconsul eam provinciam annuo imperio
tenuerat) Mœsiæ præpositus est: additis copiis è Vitel-
liano exercitu, quem spargi per provincias, & externo
bello illigari , pars consilii , pacisque erat. Nec ceteræ
nationes silebant. Subita per Pontum arma barbarum
mancipium, regiæ quondam classis præfectus, moverat.
is fuit Anicetus Polemonis libertus, præpotens olim &
postquam regnum in formam provinciæ verterat , mu-
tationis impatiens. Igitur Vitellii nomine, adscitis gen-
tibus quæ Pontum accolunt , corrupto in spem rapina-
rum egentissimo quoque , haud temnendæ manus du-
ctor, Trapezuntem vetustam Asiæ civitatem, à Græcis
in extremo Ponticæ oræ conditam subitus irrupit. Cassa
ibi cohors ; regium auxilium olim : mox donati civi-
tate Romana , signa armaque in nostrum modum ;
desidiam licentiamque Græcorum retinebant. Classi
quoque faces intulit, vacuo mari eludens , quia le-
vissimas Liburnicarum , omnemque militem Mu-
cianus

cianus Byzantium adegerat. Quin & barbari contemptius vagabantur, fabricatis repente navibus, quas *cameras* vocant, artis lateribus, lata alvo, sine vinculo æris aut ferri connexa; & tumido mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum & innoxium est. Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexillarios è legionibus, ducemque Viridium Geminum spectatæ militiæ deligeret. Ille incompositum & prædæ cupidine vagum hostem adortus, cogit in naves: effectisque raptim Liburnicis, assequitur Anicetum in ostio fluminis Cohibi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat. Ac primo rex minis armisque supplicem tueri postquam merces proditiōis, aut bellum ostendebatur; fluxa, ut est Barbaris, fide, pactus *Aniceti exitium*, perfugas tradidit, belloque servili finis impositus. Lætum ea victoriâ Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis prælii nuntius in Ægypto assequitur. Eo properantius Alexandriam pergit, ut fracto Vitellii exercitu, urbem quoque externæ opis indigam fame urgeret. Namque & Africam, eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonæ subsidiis, inopiam ac discordiam hosti factururus. Dum hac totius orbis mutatione fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat: satisfactum bello ratus & cetera ex facili; seu felicitas in tali ingenio avaritiam, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit, ut captam Italiam persultare; ut suas legiones colere; omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere: utque licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines, legionibus offerebat. eo suffragio turbidissimus quisque delecti, nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentiahebantur. Quæ seditiosa, & corrumpendæ disciplinæ, mox in prædam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus, quod exitiosius erat quam Vespasianum sprevisse. Ceterum propinqua hieme & humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilaque

laque victimum legionum, milites vulneribus aut ætate graves, plerique etiam integri, Verone relictæ: sufficere cohortes alæque, & à legionibus læti, profligato jam bello videbantur. Undecima legio sese adjunxerat, initio cunctata, sed prosperis rebus, anxia quod defuisset. Sex millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Poppejus Silvanus consularis: vis consiliorum penes Annium Bassum, legionis legatum. is Silvanum socordem bello, & dies rerum verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniaque quæ agenda forent, quæta cum industria aderat. Ad has copias, è classicis Ravennatibus legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti: Classem Dalmatæ supplere. Exercitus ducesque ad Fanum Fortunæ iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod *motas ex urbe pratorias cohortes* audierant, & teneri præsidiis Apenninum rebantur: & ipsos in regione bello atrita, inopia & seditiosa militum voces terrebant, *Clavarium* (donativi nomen est) flagitantium, nec pecuniam, aut frumentum providerant: & festinatio atque aviditas præpediebant, dum quæ accipi poterant, rapiuntur. Celebrerrimos auctores habeo, tantam victoribus adversus fas nefasque irreverentiam fuisse, ut gregarius eques, occisum à se proxima acie fratrem professus, præmium à ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam eadem, jus hominum: aut ulcisci, ratio belli permittebat. Distulerant tamquam majora meritum, quam quæ statim exsolverentur. nec quidquam ultra traditur. Ceterum & prioribus civium bellis, par scelus inciderat. nam prælio, quo apud Ianiculum adversum Cinnam pugnatum est, Pompejanus miles fratrem suum, dein cognito facinore, seipsum interfecit, ut Sisenna memorat. tanto acrior apud majores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis poenitentia fuit. Sed hæc aliaque ex veteri memoria repetita, quotiens res locusque exempla recti, aut solatia mali poscent, haud absurde memorabimus. Antonio ducibusque partium, *præmitti equites, omnemque Umbriam explorari placuit, si qua Apennini jugæ clementius* adirentur: *acciri aquilas signaque, & quidquid Verona militum foret: Padumque & mare, commeatibus compleri.* Erant inter duces, qui ne æterent moras. quippe nimius

jam Antonius, & certiora ex Muciano sperabantur. Namque Mucianus tam celeri victoria anxius, & ni praesens urbe potiretur expertem se belli gloriaeque ratus, ad Primum & Varum media scriptitabat, *instandum captis*, aut rursus *cunctandi utilitates* edifferens; atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret, vel prospera agnosceret. Plorium Griphum, nuper ab Vespasiano in senatorium ordinem additum, ac legioni praepositum, ceterosque sibi fidos, apertius monuit. Iique omnes, de festinatione Primi ac Vari sinistre, & Muciano volentia rescripsere. Quibus epistolis, Vespasiano missis, effecerat, ut non pro spe Antonii, consilia factaque ejus aestimarentur. Aegre id pati Antonius, & culpam in Mucianum conferre, cujus criminationibus coaluissent pericula sua. nec sermonibus temperabat, immodicus lingua, & obsequii insolens. litteras ad Vespasianum composuit, jactantius quam ad principem, nec sine occulta in Mucianam infestatione; *Se Pannonicas legiones in arma egisse: suis stimulis excitos Mæsia duces: sua constantia perruptas Alpes: occupatam Italiam: intersepta Germanorum Rhatorumque auxilia. Quod discordes dispersasque Vitellii legiones equestri procella; mox peditum vi, per diem noctemque fudisset, id pulcherrimum, & sui operis. Casum Cremona bello imputandum: majore damno, plurium urbium excidiis, veteres civium discordias reipublica stetisse. Non se nuntiis neque epistolis, sed manu & armis imperatori suo militari. neque officere gloria eorum, qui Asiam interim composuerint: illi Mæsia pacem, sibi salutem securitatemque Italia, cordi fuisse. Suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conversas. Sed cecidisse in irritum labores, si pramia periculorum soli assequantur, qui periculis non affuerint. Nec fefellere ea Mucianum. inde graves simultates: quas Antonius simplicius; Mucianus callide, eoque implacabilius nutriebat. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, stulta dissimulatione, remedia potius malorum quam mala differebat. Quippe confitenti consultantique supererant spes vireque: cum è contrario læta omnia fingeret, falsis ingravescibat. Mirum apud ipsum de bello silentium:*

rium : prohibiti per civitatem sermones , eoque pla-
 res : ac siliceret , vera narraturi , quia vetabantur , atro-
 ciora vulgaverant. Nec duces hostium augenda famæ
 deerant , captos Vitellii exploratores , circumdu&os-
 que , ut robor victoris exercitus noscerent , remitten-
 do : quos omnes Vitellius secreto percunctatus , inter-
 fici jussit. Notabili constantia centurio Iulius Agrestis,
 post multos sermones quibus Vitellium ad virtutem
 frustra accendebat , perpulit , ut ad vires hostium spe-
 ctandas , quæque apud Cremonam acta forent , ipse
 mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium
 tentavit , sed *mandata imperatoris suumque animum*
professus , ut cuncta videret , postulat. Missi , qui locum
 prælii , Cremonæ vestigia , captas legiones ostenderent.
 Agrestis ad Vitellium remeavit , abnuentique *vera esse*
qua referret , atque ultro corruptum arguenti ; quandoqui-
dem , inquit , magno documento opus est , nec alius jam tibi
aut moris mea usum , dabo cui credas , atque ita digressus ,
 voluntaria morte dicta firmavit. Quidam jussu Vitellii
 interfectum , de fide constantiaque eadem tradidere. Vitel-
 lius ut è somno excitus , *Iulium Triscum , & Alphenum*
Varum , cum XIII l. pratoris cohortibus , & omnibus equi-
tum alis obsidere Apenninum jubet. Secuta è classicis
 legio. Tot millia armatorum , lecta equis virisque , si alius
 dux foret , inferendo quoque bello satis pollebant. Ce-
 teræ cohortes , ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datæ.
 Ipse nihil è solito luxu remittens , & diffidentia prope-
 rus , festinare comitia , quibus consules in multos annos
 destinabat : foedera sociis ; Latium externis dilargiri :
 his tributa dimittere ; alios immunitatibus juvare ; de-
 nique nulla in posterum cura , lacerare imperium. Sed
 vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat : stul-
 tissimus quisque pecuniis mercabatur : apud sapientes
 cassa habebantur , quæ neque dari , neque accipi ,
 salva republica poterant. Tandem flagitante exercitu
 qui Mevaniam infederat , magno senatorum agmine ,
 quorum multos ambitione , plures formidine trahe-
 bat : in castra venit , incertus animi , & infidis con-
 siliis obnoxius. Concionanti (prodigiosum dictu) tan-
 tum foedarum volucrum supervolavit , ut nube atra
 diem obtenderent. Accessit dirum omen , profugus

altaribus taurus, disiecto sacrificii apparatu, longe, nec ubi feriri hostias mos est, confossus. Sed prae-
 pium ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiæ,
 improvidus consilii. *quis ordo agminis, qua cura explo-*
randi, quantus urgendo trabendove bello modus, alios ro-
 gitans; & ad omnes nuntios vultu quoque & incessu
 trepidus; dein temulentus. Postremo tadio castro-
 rum, & audita defectione Misenen-sis classis, Romam
 revertit, recentissimum quodque vulnus pavens, sum-
 mi discriminis incuriosus. Nam cum transgredi Apen-
 ninum integro exercitus sui robore, & fessos hieme
 atque inopia hostes aggredi, in aperto foret; dum
 dispergit vires, acerrimum militem, & usque in
 extrema obstinatum, trucidandum, capiendumque
 tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus, &
 si consulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi
 amicorum Vitellii, ita formatis principis auribus ut
 aspera quæ utilia, nec quidquam nisi jocundum &
 laesurum acciperet. Sed classem Misenen-sensem (tan-
 tum civilibus discordiis etiam singulorum audacia
 valet) Claudius Faventinus centurio, per ignomi-
 niam à Galba dimissus, ad defectionem traxit, fidei
 Vespasiani epistolis pretium prodicionis ostentans.
 Præerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei con-
 stans, neque strenuus in perfidia. & Apinius Tiro
 prætura functus, ac tum forte Minturnis agens, du-
 cem se defectoribus obtulit. à quibus municipia co-
 loniæque impulsæ, præcipuo Puteolanorum in Ve-
 spasianum studio; contra Capua Vitellio fida, muni-
 cipalem æmulationem bellis civilibus miscebant. Vi-
 tellius Claudium Iulianum (is nuper classem Misen-
 nensem molli imperio rexerat) permulcendis mili-
 tum animis delegit. data in auxilium urbana cohors,
 & gladiatores, quibus Iulianus præerat. Ut collata
 utrimque castra; haud magna cunctatione Iuliano in
 partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupave-
 re, mœnibus situque magis, quam ipsorum inge-
 nio tutam. Quæ ubi Vitellio cognita, parte copiarum
 Narniæ cum præfectis prætorij relictæ, L. Vitellium
 fratrem, cum sex cohortibus & quingentis equiti-
 bus

bus ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse æger animi, studiis militum & clamoribus populi arma poscentis refovebatur: dum vulgus ignavum, & nihil ultra verba ausurum, falsa specie, *exercitum & legiones* appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum ejus quanto quis clarior, minus fidus) *vocari tribus* jubet, dantes nomina sacramento adigit. Superfluente multitudine, curam delectus in consules partitur. Servorum numerum & pondus argenti senatoribus indicit. equites Romani obtulere *operam pecuniasque*, etiam liberrinis idem munus ultro flagitantibus. Ea simulatio, officia metu profecta, verterat in favorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quam casum locumque principatus miserabantur, nec deerat ipse vultu, voce, lacrymis, misericordiam elicere, largis promissis, & quæ natura trepidantium est, immodicus. Quin & *Casarem* se dici voluit, aspernatus antea, sed tunc, superstitione nominis, & quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor juxta audiuntur. Ceterum ut omnia inconsulti impetus cœpta, iniitiis valida, spatium languescunt, dilabi paulatim senatores, equitesque, primo cunctanter & ubi ipse non aderat; mox contempnim & sine discrimine, donec Vitellius pudore irriti conatus, quæ non dabantur remisit. Ut terrorem Italiæ possessa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum intulerat; ita haud dubium erga Flavianas partes studium, tam pavidus Vitellii discessus addidit. erectus Samnis, Pelignusque, & Marsi, æmulatione, quod Campania prævenisset, ut in novo obsequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœda hieme per transitum Apennini confictatus exercitus: & vix quieto agmine nives eluctantibus, paruit quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertisset. quæ Flavianis ducibus non minus sæpe quam ratio affuit. Obvium illic Petilium Cerialem habuere, agresti cultu, & notitia locorum custodias Vitellii elapsum. Propinqua affinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militia; eoque inter duces assumptus est. *Flavio quoque Sabino, ac*

Domitiano patuisse effugium, multi tradidere. Et missi ab Antonio nuntii, per varias fallendi artes penetrabant, locum ac praesidium monstrantes, Sabinus inhabilem labori & audacia valetudinem caussabatur: Domitiano aderat animus: sed custodes à Vitellio additi, quamquam se socios fuga promitterent, tamquam insidiantes timebantur. Atque ipse Vitellius, respectu suarum necessitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat. Duces partium ut Carfulas venire, paucos ad requiem dies sumunt, donec aquilæ signaque legionum assequerentur: & locus ipse castrorum placebat, late prospectans; tuto copiarum aggestu; florentissimis pone tergum municipiis. simul colloquia cum Vitellianis decem millium spatio distantibus, & proditio sperabatur. Ægre id pati miles, & victoriam malle quam pacem. ne suas quidem legiones opperiebatur, ut prædæ, quam periculorum socias. Vocatos ad concionem Antonius docuit; esse adhuc Vitellio vires, ambiguas si deliberarent; acres si desperassent. Initia bellorum civilium fortuna permittenda; victoriam consiliis & ratione perfici. Iam Misenensem classem & pulcherrimam Campaniam oram descendi videri: nec plus è toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quam quod inter Terracinam Narniamque jaceat. Satis gloria præliis Cremonensi partum; & exitio Cremona, nimium invidia: ne concupiscerent Romam capere potius, quam servare. majora illis præmia, & multo maximum decus, si incolumitatem senatui populoque Rom. sine sanguine quasissent. His & talibus mitigati animi. Nec multo post legiones venire. Et terrore famæque auditi exercitus, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori, & sibi in posterum gratiam, certabant. Per eos cognitum est, Interamniam proximis campis praesidio quadringentorum equitum teneri. Missus extemplo Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit: plures abjectis armis, veniam petivere: quidam in castra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi praesidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitii poena: & præmiis defectorum, versa fides, ac reliquum perfidiæ certamen, crebra trans-

transfugia tribunorum centurionumque. nam gregarius miles induruerat pro Vitellio : donec Priscus & Alphenus desertis castris ad Vitellium regressi, pudore prodicionis cunctos exsolverent. lisdem diebus Fabius Valens Urbini in custodia interficitur. Caput ejus Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem foverent. nam *pervasisse in Germanias Valentem, & veteres illic novosque exercitus ciere credebant.* Visa cade in desperationem versi. & Flavianus exercitus, immane quantum animo exitium Valentis, ut finem belli accepit. Natus erat Valens Anagninæ, equestri familia, prociæ moribus, neque absurdus ingenio famam urbanitatis per lasciviam petere. ludicro Iuvenalium sub Nerone, velut ex necessitate, mox sponte minos agitavit, scite magis quam probe. Legatus legionis, & fovit Verginium, & infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbæ proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidia illustratus. Abrupta undique spe Vitellianus miles transiturus in partes, id quoque non sine dedecore, sed sub signis vexillisque in subiectos Narniæ campos descendere. Flavianus exercitus ut ad prælium intentus ornatique, densis circa viam ordinibus, adlitterat. Accepti in medium Vitelliani. & circumdatos, Primus Antonius clementer alloquitur. *pars Narnia; pars Interamna subsistere iussi. reliquæ simul è victricibus legiones, neque quiescentibus graves, & adversus contumaciam validæ.* Non omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis *salutem, pecuniam & secreta Campaniæ,* offerre Vitellio, *si positis armis, seque ac liberos suos Vespasiano permisisset.* In eundem modum & Mucianus composuit epistolas : quibus plerumque fidere Vitellius ; ac de numero servorum, electione litorum loqui. Tanta torpedo invaserat animum, ut si Principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur. At primores civitatis, Flavium Sabinum præfectum urbis, secretis sermonibus incitabant, *victoria famaue partem capesseret. esse illi proprium militem cohortium urbanarum : nec defuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, & omnia prona victoribus. ne Antonio Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio echortes, & masti-*

undique nuntiis trepidas; populi mobilem animum; & si se ducem prabuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum Vitellium ne prosperus quidem parem; adeo ruentibus debilitatum. Gratiâ patrati belli penes eum, qui urbem occupasset. Id Sabino convenire, ut imperium fratri reservaret; id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum laborarentur. Haudquaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senectâ. Erant qui occultis suspitionibus incesserent, tamquam invidia & amulatione fortunam fratris moraretur. Namque Flavius Sabinus ætate prior, privatis utriusque rebus, auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat. Et credebatur affectam ejus fidem præjuvisse, domo agrisque pignori acceptis. Vnde quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio, mitem virum abhorrere à sanguine & cadibus: eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace, ponendisque per conditionem armis agitare. Sæpe domi congressi; postremo in æde Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum & Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur, Vitellii projectus & degener, Sabinus non insultans, & miseranti propior. Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat; incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterum ut quisque Vitellio fidus, ita pacem & conditiones abnuebant, discrimen ac dedecus ostentantes, & fidem in libidine victoris. Nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur, ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sane senem, & prosperum adversisque satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio ejus Germanico fore? Nunc pecuniam, & familiam & beatos Campaniæ sinus promitti. Sed ubi imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis ejus, non denique exercitibus securitatem, nisi extincto amulatu reddituram. Fabium illi Valentem, captivum & casibus dubiis reservatum, pragravem fuisse: nedum Primus ac Fuscus, & specimen partium Mucianus, ullam in Vitellium nisi occidendi licentiam habeant. Non à Casare Pompejum, non ab Augusto Antonium incolumes relictos. nisi forte Vespasianus aliores spiritus gerat, Vitellii cliens, cum Vitellius collega Claudio fo-

ret. Quin ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregia domus honores deceret, desperatione, saltem in audaciam accingeretur, perstare militem, superesse studia populi. Denique nihil atrocius eventurum, quam in quod sponte ruant, moriendum victis, moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium & contumelias effundant, an per virtutem. Surdæ ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis, minus placabilem victorem relinqueret conjugi ac liberis. Erat illi & fessa ætate parens, quæ tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus prævenit, nihil principatu filii affecuta, nisi luctum & bonam famam. XV. Kal. Januar. audita defectione legionis cohortiumque, quæ se Narniæ dediderant, pullo amictu palatio degreditur, mæsta circum familia. Simul ferebatur lecticula parvulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandæ & intempestivæ: miles minaci silentio. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, quem non commoveret illa facies, Romanum principem, & generis humani paulo ante dominum, relicta fortunæ suæ sede, per populum, per urbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant. repentina vis dictatorem Casarem oppresserat; occultæ Cajum insidiæ: nox & ignotum rus, fugam Neronis absconderant: Piso & Galba tamquam in acie cecidere: in sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca & præsentimæstitiæ congruentia locutus; Cedere se paci & Reip. causa: retinerent tantum memoriam sui; fratremque, & conjugem, & innoxiam liberorum ætatem miserarentur. Simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu præpediente, assistenti consuli (Cæcilius Simplex erat) exsolutum à latere pugionem, velut jus necis vitæque civium, reddebat. Aspernante consule, reclamantibus qui in concione adstiterant, ut in æde Concordiæ positurus insignia imperii, domumque fratris petiturus, discessit. Major hic clamor obsistentium pe-

natibus privatis, in palatium vocantium. interclusum aliud iter, idque solum quod in sacram viam pergeret, patebat. tum consilii inops, in palatium rediit. Prævenerat rumor, ejurari ab eo imperium, scripseratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, ut militem cohiberent. Igitur tamquam omnis Resp. in Vespasiani sinum cecidisset, primores senatus, & plerique equestris ordinis, omnisque miles urbanus, & vigiles; domum Flavii Sabini complevere. illuc de studiis vulgi, & minis Germanicarum cohortium affertur. Longius jam progressus erat, quam ut regredi posset: & suo quisque metu, ne disiectos, eoque minus validos, Vitelliani consecrarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in ejusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. Circa lacum Fundani, descendentibus qui Sabinum comitabantur armatis, occurrunt promptissimi Vitellianorum. Modicum ibi prælium, improvise tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus re trepida, quod tutissimum è præsentibus, arcem Capitolii insedit, mixto milite, & quibusdam senatorum equitumque: quorum nomina tradere haud promptum est, quoniam victore Vespasiano, multi id meritum erga partes simulavere. Subierunt obsidium etiam feminae: inter quas maxime insignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles, custodia socordi clausos circumdedit, eoque, concubia nocte, suos liberos Sabinus, & Domitianum fratris filium, in Capitolium accivit. At Sabinus, misso per neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui circumfideri ipsos, & si subveniretur, arctas res nuntiaret, noctem adeo quietam egit, ut digredi sine noxa potuerit. Quippe miles Vitellii adversus pericula ferox, laboribus & vigiliis parum intentus erat. & hibernus imber repente fusus, oculos auresque impediabat. Luce prima Sabinus antequam invicem hostilia cœptarent, Cornelium Martialem è primipilaribus, ad Vitellium misit, cum mandatis & questu, quod pasta turbarentur. Simulationem

præ-

prorsus & imaginem deponendi imperii fuisse, ad decipien-
dos tot illustres viros. Cur enim è rostris fratris domum im-
minentem foro, & irritandis hominum oculis, quam Aven-
tinum & penates uxoris petisset? Ita privato, & omnem
principatus speciem vitanti, convenisse. contra Vitellium
in palatium, in ipsam imperii arcem regressum. Inde ar-
matum agmen emissum; stratam innocentium cadibus ce-
leberrimam urbis partem: ne Capitolio quidem abstineri.
Togatum nempe se, & unum è senatoribus, dum inter
Vespasianum ac Vitellium præliis legionum, captivitati-
bus urbium, deditionibus cohortium judicatur. Iam Hi-
spaniis Germanisque, & Britannia, desciscenibus, fra-
trem Vespasiani mansisse in fide, donec ultro ad condi-
tiones vocaretur. Pacem & concordiam visis utilia;
victoribus tantum pulchra esse. Si conventionis paniteat;
non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret; non fi-
lium Vespasiani vix puberem: quantum occisis uno sene,
& uno juvene profici? iret obviam legionibus, & de
summa rerum illic certaret: cetera secundum eventum
prælii cessura. Trepidus ad hæc Vitellius, pauca pur-
gandi sui causa respondit, culpam in militem confe-
rens, cuius nimio ardori imparem esse modestiam suam.
Et monuit Martialem, ut per secretam aditum partem
occulte abiret, ne à militibus internuntius in visa pacis
interficeretur. Ipse neque iubendi, neque vetandi po-
tens, non jam imperator, sed tantum belli causa
erat. Vix dum regresso in Capitolium Martiale, furens
miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor: cito agmi-
ne, forum & imminetia foro templa prætervehi, eri-
gunt aciem per adversum collem, usque ad primas Ca-
pitoline arcis fores. Erant antiquitus porticus in latere
clivi, dextræ subeuntibus: in quarum rectum egressi, sa-
xis tegulisque Vitellianos obruebant. neque illis manus
nisi gladiis armata, & arcessere tormenta, aut missi-
lia tela, longum videbatur. Faces in prominentem
porticum jecere, & sequebantur ignem. ambustasque
Capitolii fores penetrassent, ni Sabinus revulsas undi-
que statuas, decora majorum, in ipso aditu vice muri ob-
jecisset. Tum diversos Capitolii aditus invadunt, juxta
lucum asyli, & qua Tarpeja rupes centum gradibus
aditur. Improvisa utraque vis; propior atque acrior per
asylum

asylum ingruerat. nec sisti poterant, scandentes per
 conjuncta ædificia: quæ, ut in multa pace, in altum
 edita, solum Capitolii æquabant. Hic ambigitur,
ignem testu oppugnatores injecerint, an obsessi, quæ cre-
brior fama est, quo nstentes ac progressos depellerent. In-
 de lapsus ignis in porticus, appolitas ædibus. mox su-
 stinentes fastigium Aquilæ, vetere ligno, traxerunt
 flammam, alueruntque. Sic Capitolium, clausis fori-
 bus, indefensum & indireptum, conflagravit. Id faci-
 nus post conditam urbem luctuosissimum fœdissi-
 mumque pop. Rom. accidit: nullo externo hoste,
 propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem
 Iovis optimi maximi, auspicato à majoribus pignus
 imperii conditam, quam non Porfena dedita urbe,
 neque Galli capta, temerare potuissent; furore prin-
 cipum excindi! Arserat & ante Capitolium civili
 bello, sed fraude privata: nunc palam obsessum, pa-
 lam incensum. quibus armorum causis, quo tantæ
 cladis pretio pro patria bellavimus? Voverat Tar-
 quinius Priscus rex, bello Sabino, jeceratque fun-
 damenta, spe magis futuræ magnitudinis, quam quo
 modicæ adhuc Pop. Rom. res sufficerent. mox Ser-
 vius Tullius sociorum studio; deinde Tarquinius Su-
 perbus, capta Sueffa Pometia hostium spoliis exstru-
 xere. Sed gloria operis, libertati reservata: pulsus re-
 gibus Horatius Pulvillus iterum consul dedicavit, ea
 magnificentia, quam immensæ postea Pop. Rom.
 opes ornarent potius, quam augerent. Iisdem rur-
 sus vestigiis situm est, postquam interjecto C C C C
 XV annorum spatio, L. Scipione, C. Norbano
 Coss. flagraverat. Curam victor Sulla suscepit, ne-
 que tamen dedicavit: hoc solum felicitati ejus ne-
 gatum. Lutatii Catuli nomen, inter tot Caesarum
 opera, usque ad Vitellium mansit. Ea tunc ædes
 cremabatur. Sed plus pavoris obsessis, quam ob-
 fessoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque
 astu, neque constantia, inter dubia indigebat. Ex
 diverso trepidus miles, dux segnis, & veluti captus a-
 nimi, non lingua, non auribus competere. neque alienis
 consiliis regi, neque sua expedire: huc illuc clamori-
 bus

bus hostium circumagi. quæ jussu erat vetare, quæ vetuerat jubere. Mox quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exsequi. postremo abjectis armis, fugam & fallendi artes circumspectabant, Irrumpunt Vitelliani, & cuncta sanguine, ferro, flammisque miscent. Pauci n.ilitarium virorum, inter quos maxime insignes, Cornelius Martialis, Æmilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scava, pugnam ausi obtruncantur. Flavianum Sabinum inermem, neque fugam cœptantem, circumfistunt, & Quintium Atticum consulem, umbra honoris & suamet vanitate monstratum, quod edita in populum pro Vespasiano magnifica, probrosa adversus Vitellium jecerat. Ceteri per varios casus elapsi, quidam servili habitu, alii fide clientium contecti, & inter sarcinas abditi. Fuere qui excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, ultro rogantes respondentesse, audaciam pro latebra haberent. Domitianus, prima irruptione apud adituum occultatus, sollertia liberti, lineo amictu turbæ sacriolarum immixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum paternum clientem, juxta Velabrum, delituit. Ac posiente rerum patre, disjecto aditui contubernio, modicum sacellum IOVI CONSERVATORI, aramque posuit, casusque suos in marmore expressit. Mox imperium adeptus, IOVI CVSTODI templum ingens, seque in sinu dei sacravit. Sabinus & Atticus onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequaquam infesto sermone vultuque excipiuntur, frementibus qui jus cædis, & præmia navatæ operæ, petebant. Clamore à proximis orto, sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. Stantem pro gradibus palatii Vitellium, & preces parantem, pervicere ut absisteret. Tum confossum conlaceratumque, & abscisso capite truncum corpus Sabini, in Gemonias trahunt. Hic exitus viri haud sane spernendi. Quinque & XXX stipendia in Repub. fecerat, domi militiaeque clarus. Innocentiam justitiamque ejus, non argueres: sermonis nimius erat.

id unum septem annis, quibus Mœsiam; duodecim, quibus præfecturam urbis obtinuit, calumniatus est rumor. In fine vitæ, alii segnem; multi moderatum, & civium sanguinis parcum credidere. Quod inter omnes constiterit, ante principatum Vespasiani, decus domus penes Sabinum erat. Eadem ejus lætam fuisse Muciano accepimus. Ferebant plerique *etiam paci consultum, dirempta amulatione inter duos, quorum alter se fratrem imperatoris, alter consortem imperii cogitaret.* Sed Vitellius consulis supplicium poscenti populo restitit, placatus ac velut vicem reddens, quod interrogantibus *quis Capitolium incendisset*, sereum Atticus obtulerat. Eaque confessione, sive aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnovisse, & à partibus Vitellii amolitus videbatur. Iisdem diebus L. Vitellius, positus apud Ferroniam castris, excidio Tarracinæ imminabat: clausis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Præerat, ut supra memoravimus, Iulianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lascivia socordiaque gladiatorum magis, quam ducum similes. Non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu dieque fluxi, & amœna litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantum inter convivia loquebantur. Paucos ante dies discesserat Apinius Tiro: denisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis, plus invidiæ quam virium partibus addebat. Interim ad Vitellium servus Verginii Capitonis perfugit, pollicitusque *si præsidium acciperet, vacuam arcem furtim traditurum*, multa nocte cohortes expeditas summis montium jugis, super caput hostium sistit. inde miles ad eadem magis, quam ad pugnam decurrit. sternunt inermes, aut arma capientes, & quosdam somno excitos; cum tenebris, pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. Pauci gladiatorum resistentes, neque inulti cecidere. ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nulla discrimine Vitelliani trucidabant.

Sex Liburnicæ inter primum tumultum evasere, in queis præfectus classis Appollinaris: reliquæ in litore captæ, aut nimio ruentium onere pressis mare hausit. Iulianus ad L. Vitellium perductus, & verberibus sædatus, in ore ejus jugulatur. Fuere, qui uxorem L. Vitellii Triariam inceserint, tamquam gladio militari cinctâ, inter luctum cladesque expugnata Tarracina, superbe sæveque egisset. Ipse lauream prospere gestæ rei, ad fratrem misit: percunctatus statim regredi se, an perdomanda Campania insistere juberet. Quod salutare non modo partibus Vespasiani, sed Reip. fuit. nam si recens victoria miles, & super insitam pervicaciam secundis ferox, Romam contendisset; haud parva mole certatum, nec sine exitio urbis foret. quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat industria: nec virtutibus, ut boni; sed quo modo pessimus quisque, vitiis valebat. Dum hæc in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus, festos Saturni dies, Otricoli per otium agitabat. Causa tam pravæ moræ, ut Mucianum opperirentur. Nec defuere qui Antonium suspicionibus arguerent, tamquam dolo cunctantem, post secretas Vitellii epistolas, quibus consularum & nubilem filiam, & dotaies opes, pretium proditiõis, offerebat. Alii ficta hac, & in gratiam Muciani composita. Quidam omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius urbi bellum, quam inferre: quando validissima cohortes à Vitellio descivissent, & abscisis omnibus præsidiis, cessurus imperio videbatur. Sed cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini corrupta: qui sumptis temere armis, munitissimam Capitolii arcem, & ne magnis quidem exercitibus expugnabilem, adversus ipsius cohortes tueri nequisset. Haud facile quis uni assignaverit culpam, quæ omnium fuit. nam & Mucianus ambiguus epistolis, victores morabatur; & Antonius præpostero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit. ceterique duces, dum peractum bellum putant, finem ejus insignivere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmissus, ut transversis itineribus per agrum Sabinum, Salaria via urbem introiret, satis

matu-

maturaverat: donec obsessi Capitolii fama cunctos simul excirer. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo jam noctis, serum auxilium venit. Illic *interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere urbem*, mæsta omnia accepit: *plebem quoque & servitia pro Vitellio armari*, nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equestre prælium adversum fuerat. namque incautum, & tamquam ad victos ruentem, Vitelliani interjectis equiti pedes exceperunt. pugnatum haud procul urbe, inter ædificia hortosque, & anfractus viarum. quæ gnara Vitellianis, incomperia hostibus, metum fecerant. neque omnis eques concors adjunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium speculabantur. capitur præfectus alæ Tullius Flavianus: ceteri fœda fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis victoribus. Eo successu studia populi aucta. vulgus urbanum arma cepit. Paucis scutâ militaria, plures raptis quod cuique obvium telis, *signum pugna* exposcunt. Agir grates Vitellius, & *ad tuendam urbem prorumpere* jubet. Mox vocato senatu, deliguntur legati ad exercitus, ut prætextu Reipub. concordiam pacemque suaderent. Varia legatorum sors fuit: qui Petilio Ceriali occurrerunt, extremum discrimen adiere. asperrante milite conditiones pacis. vulneratur prætor Arulenus Rusticus. auxit invidiam, super violatum legati prætorisque nomen, propria dignatio viri. palantur comites: occiditur proximus lictor, dimovere turbam ausus: & ni dato à duce præsidio defensi forent, sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus, ante ipsa patriæ mœnia, civilis rabies usque in exitium temerasset. Æquioribus animis accepti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis. Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiæ, & placita Stoicorum æmulatus: cœptabatque permixtus manipulis, *bona pacis ac belli discrimina* differens, armatos monere. Id plerisque ludibrio, pluribus tadio: nec deerant qui propellerent proculcarentque, ni admonitu modestissimi cujusque, & aliis

minitantibus, omisisset intempestivam sapientiam. Obviæ fuere & virgines Vestales, cum epistolis Vitellii ad Antonium scriptis: *eximi supremo certamini unam diem postulabant; si moram interjecissent, facilius omnia conventura.* Virgines cum honore dimissæ: Vitellio rescriptum *Subini cade, & incendio Capitolii dirempta belli commercia.* Tentavit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, *ut castris juxta pontem Milvium positis, postera die urbem ingrederentur.* Ratio cunctandi, ne asperatus prælio miles, non populo, non senatui, ne templis quidem ac delubris deorum consuleret. Sed omnem prolationem, ut inimicam victoriæ, suspectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. Tripartito agmine; pars ut astiterat, Flaminia via: pars juxta ripam Tiberis incessit: tertium agmen per Salariam Collinæ portæ propinquabat. Plebes investis equitibus fusa. Miles Vitellianus trinis & ipse præsidiis occurrit. Prælia ante urbem multa & varia: sed Flaviani consilio ducum præstantibus, sapius prospera. Ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis ad Sallustianos hortos, per angusta & lubrica viarum flexerant. Superstantes maceris horretorum Vitelliani, ad serum usque diem, saxis pilisque subeuntes arcebant. donec ab equitibus, qui porta Collina irruperant, circumvenirentur. Concurrere & in campo Martio infestæ acies. Pro Flaviani fortuna, & parva totiens victoria: Vitelliani desperatione sola ruebant. & quamquam pulsi, rursus in urbe congregabantur. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hoc modo, rursus illos clamore & plausu fovebat: quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut si quam in domum perfugerant, erui jugularique expostulantes, parte majore prædæ potiebantur. nam milite ad sanguinem & cædes obverso spolia in vulgus cedebant. Sæva ac deformis urbe tota facies. alibi prælia & vulnera; alibi balineæ popinæque. simul cruor & strues corporum: juxta scorta, & scortis

tis similes : quantum in luxurioso otio libidinum ; quidquid in acerbissima captivitate scelerum : prorsus ut eandem civitatem , & furere crederes , & lascivire. Confluxerant ante armati exercitus in urbe, bis L. Sulla , semel Cinna victoribus , nec tunc minus crudelitatis : nunc inhumana securitas , & ne minimo quidem temporis voluptates intermissæ , velut festis diebus id quoque gaudium accederet , exultabant , fruebantur , nulla partium cura , malis publicis lati. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit , quæ acerrimus quisque ut novissimam spem retinebant. Eo intentius victores , præcipuo veterum cohortium studio , cuncta validissimarum urbium excidiis reperta , simul admovent testudinem , tormenta , aggeres , facesque : *quidquid tot prælii laboris ac periculi hausissent , opere illo consummari clamitantes. Urbem senatui ac Pop. Rom. templa diis reddita : proprium esse militis decus , in castris. illam patriam , illos penates , ni statim recipiantur , noctem in armis agendam.* Contra Vitelliani , quamquam numero fatoque dispares , inquietare victoriam , morari pacem , domos arasque cruore foedare , suprema victis solatia complectebantur. Multi semianimes super tures & propugnacula mœnium exspiravere. Convulsis portis , reliquus globus obtulit se victoribus : & cecidere omnes contrariis vulneribus , versi in hostem. ea cura etiam morientibus decori exitus fuit. Vitellius capta urbe , per averfam palatii partem , Aventinum in domum uxoris fellula defertur : ut si diem latebra vitavisset , Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein mobilitate ingenii , & quæ natura pavoris est , cum omnia mœnienti , præsentia maxime displicerent , in palatium regreditur , vastum desertumque : dilapsis etiam infimis servitorum , aut occursum ejus declinantibus. Terret solitudo , & tacentes loci : tentat clausa : inhorrescit vacuis : fessusque misero errore , & pudenda latebra semet occultans , ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur. Vincitæ pone tergum manus : laniata veste , foedum spectaculum ducebatur , multis incre-

crepantibus, nullo illacrymante. deformitas exitus
 misericordiam abstulerat. Obvius è Germanicis mi-
 litibus Vitellium infesto istu, per iram, vel quo
 maturius ludibriis eximeret: an tribunum appetie-
 rit, in incerto fuit: aurem tribuni amputavit, ac sta-
 tim confossus est. Vitellium infestis mucronibus coa-
 ctum modo erigere os & offerre contumeliis, nunc
 cadentes statuas suas, plerumque rostra, & Galbæ oc-
 cisi locum contueri, postremo ad Gemonias, ubi cor-
 pus Flavii Sabini jacuerat, propulere. Vox una non
 degeneris animi excepta, cum tribunos insultanti, *se*
tamen imperatorem ejus fuisse respondit. Ac deinde
 ingestis vulneribus, concidit. Et vulgus eadem pravi-
 tate infectabatur interfectum, qua foverat viventem.
 Pater illi L. Vitellius septimum & quinquagesimum
 ætatis annum explebat. consulatum, sacerdotia, no-
 men locumque inter primores, nulla sua industria, sed
 cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei de-
 tulere, qui ipsum non noverant. Studia exercitus, raro
 cuiquam bonis artibus quæsitæ perinde affuere, quam
 huic per ignaviam. Inerat tamen simplicitas ac libe-
 ralitas: quæ, ni adsit modus, in exitium vertuntur.
 Amicitias dum magnitudine munerum, non constan-
 tia morum continere putat, meruit magis quam ha-
 buiit. Reip. haud dubie intererat, Vitellium vinci: sed
 imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Ve-
 spasiano prodidere, cum à Galba descivissent. Præci-
 piti in occasum die, ob pavorem magistratuum sena-
 torumque, qui dilapsi ex urbe, aut per domos clien-
 tium semet occultabant, vocari senatus non potuit.
 Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad
 duces partium progressum, & *Casarem* consulatum,
 miles frequens, utque erat in armis, in paternos pe-
 nates deduxit.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU NE- RONIS HISTORIARVM

LIBER IV.

Breviarium Libri I V.

Licentia militum Flavianorum in ipsa Urbe exercita, L. Vitellio dedito interfectoque Campania componitur. Senatus pro Vespasiano. Flavianorum ducum honores. Helvidii Prisci vita atque mores, cum Eprio Marcello certamina, inter qua de Legatis ad Vespasianum, quos Helvidius à magistratibus eligi, Marcellus sorte duci, malunt. Helvidius alia quoque censet libera & irrita. Celer accusatur. Mucianus Calpurnium Galerianum interficit. Interea bellum in Germania Batavi movent Civilis artibus persuasi, occasione ex bello civili Roma nata. accedunt eorum consiliis Caninesates Frisique, electo Rege Brinione. Civilis Romanos cadit. 24 naves capit. Germani auxilia ei offerunt. ipse Gallias sollicitat. Hordeonius Flaccus copias in eum mittit: quae fugantur. Batavorum & Caninesatium cohortes corrupta, legionem Romanam transitum negantem apud Bonnam cadunt. Civilis suos in verba Vespasiani adigit. Romanos ad Vetera obsidet. Sed illi obsidionem fortiter tolerant, oppugnatoribus repulsis. Interim milites culpam motuum in Hordeonium Flaccum conferunt; Voculam ducem poscunt: & Herennium, quem re male gesta verberant. Germani pro Civili Ubios vexant. Vetera oppugnant, sed improspere successu. ergo Civilis obsidionem continuat. Hordeonius suos
Vespa-

Vespasiano adjicit. Civilis monitus ab armis recedere, non paret. cum Vocula configit vario eventu, non sine utriusque ducis culpa. Vocula prospero pralio facto Vetera castra obsidione liberat. Romani milites Hordeonium necant, evadente Vocula, mox à Civili victi. Voculam denuo sequuntur. Magontiaci obsidio. Trevirorum merita in Romanos. L. Piso. Muciani vis. Domitiani libido. Antonii potentia infracta. Galba honores restituti. Celer damnatur ob accusatum Baram. alii etiam delatores castigantur. inter quos Aquilius Regulus à Messala fratre defensus, à Montano percellitur. Helvidius idem in Marcellum tentat sed Mucianus intercedit, Senienses puniti ob senatorem pulsatum. Seditio militaris praeventa à Muciano. Consulatus quos Vitellius dederat abrogati. L. Piso Africa proconsul missum ad cadem suam à Muciano Centurionem supplicio adficit. Sed Valerii Festi insidiu interit. Servi ejus insignis fides. Parthorum auxilia non recipit Vespasianus, quem iratum Domitiano Titus mitigat. Capitolium restituitur. Bellum Gallicum Germanicumque flagrat. Ducibus praeter Civilem, Classico, Iulio Tutor, & Iulio Sabino. qui egresso contra eos Vocula Treviros & Lingonas adimunt. quin & Romanum exercitum tentant. quem Vocula constanti oratione hortatur. nec proficit quin à Civili occiditur, atque hic Romanos sacramento adigit: Tutor Agrippinenses: Classicus obsepos ad Vetera: quibus violatur fides. Civilis votum & consilia. Velleda auctoritas. Romanorum deditorum profectio. Consultatio Civilis & Classici de Agrippinensibus, & ad eos Teneberrorum legatio, ut in corpus Germania redeant: ad eam responsio Agrippinensium. Velleda majestas Civilis Bethasios, Tungros, Nerutos occupat. Sabinus à Sequanis victus latet. Mucianus & Domitianus ad bellum accinguntur. Remi Gallias in fide Romana conservant, exceptis Treviris atque Lingonibus. Tutor Trevirique victi
bellum

bellum renovant. Petilius Cerialis advenit, qui Valentinum & Treviros capit: militibus exitium urbis poscentibus resistit. Legiones ad Civilem transgressas recipit. Treviros & Lingonas accurata oratione officii admonet, ipsorum in eo utilitatem verti. Civilis ad Cerialem litera. ipsiusque & Tutoris diversa sententia: atque huic accedit Classicus. ergo confestim pugna conferitur, prospera primum Civilis, mox adversa. Agrippinenses iterum à Germanis desciscunt. Mucianus Vitellii filium interficit. Antonius Primus ad Vespasianum proficiscitur. Vespasianus quendam oculis; & alium manu captam sanitati restituit. Confirmatur omine oblato in ade Serapidis: cujus dei origo & nomen hac occasione exponitur. Valentinus Trevirotum dux punitur. Domitianus Cerialem tentat, an sibi exercitum imperiumque tradere velit.

Interfecto Vitellio, bellum magis desiderat, quam pax cœperat. Armati per urbem victores, implacabili odio, victos confestabantur. plenæ cadibus viæ, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. Ac mox augeſcente licentia, scrutari, ac protrahere abditos: si quem procerum habitu & juvena prospexerant, obtruncare, nullo militum, ac populi discrimine. Quæ savitia recentibus odiis sanguine explebatur, dein verterat in avaritiam. nihil usquam secretum aut clausum sinebant, Vitellianos occultari simulantes. Initium id perfringendarum domuum; vel si resisteretur, causa cædis. nec deerat egentissimus quisque ex plebe. & pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos: alii ab amicis monstrabantur. Vbi que lamenta, conclamationes, & fortuna captæ urbis, adeo ut Othoniani Vitelliani, que militis invidiosa antea petulantia desideraretur. Duces partium accendendo civili bello acres, temperandæ victoriæ impares, quippe in turbas & discordias pessimo cuique plurima vis: pax & quies bonis arti-

artibus indigent. Nomen sedemque Cæsaris Domitianus acceperat, nondum ad curas intentus, sed stupris & adulteriis filium principis agebat. Præfectura pratorii, penes Arrium Varum: summa potentia, in Primo Antonio. is pecuniam familiamque è principis domo, quasi Cremonensem prædam rapere. ceteri modestia vel ignobilitate, ut in bello obscuri, ita præmiorum expertes. Civitas pavida & servitio parata, occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus, exstinguere reliqua belli, postulabat. Præmissi Ariciam equites: agmen legionum intra Bovillas stetit. Nec cunctatus est Vitellius, seque & cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma, haud minus ira, quam metu abiecit. Longus deditorum ordo, sepius armatis, per urbem incessit. nemo supplici vultu, sed tristes & truces, & adversum plausus ac lasciviani insultantis vulgi immobiles. paucos erumpere ausos, circumjecti pressere. ceteri in custodiam conditi. Nihil quisquam locutus indignum, & quamquam inter adversa, salva virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris; in principatu ejus vigilantior; nec perinde prosperis socius, quam adversus abstractus. iisdem diebus Lucilius Bassus cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur: discordibus municipiorum animis, magis inter semet, quam contumacia adversus Principem. Viso milite quies, & minoribus coloniis impunitas: Capuæ legio tertia hiemandi causa locatur. & domus illustres afflicta; cum contra Tarracinenses nulla ope juvantur. Tanto proclivius est injuriæ, quam beneficio vicem exsolvere: quia gratia oneri, ultio in quaestu habetur. Solatio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensem diximus patibulo affixus, in iisdem annulis, quos acceptos à Vitellio gestabat. At Romæ senatus cuncta principibus solita Vespasiano decernit, latus & spei certus. quippe sumpta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico; postquam Ægyptum, Iudæam, Syriamque, & omnis provincias exercitusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe,

fit : civis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus. Erant quibus appetentior famæ videretur. quando etiam sapientibus, cupido gloriæ novissima exuitur. Ruina soceri in exilium pulsus, ut Galbæ principatu rediit, Marcellum Eprium delatorem Thraseæ accusare aggreditur. Ea ultio, incertum major an justior, senatum in studia diduxerat. Nam si caderet Marcellus, agmen reorum sterneretur. Primo minax certamen, & egregiis orationibus utriusque testatum. Mox dubia Voluntate Galbæ, multis senatorum deprecantibus, omisit Priscus: variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus, moderationem laudantium, aut constantiam requirentium. Ceterum eo senatus die, quo de imperio Vespasiani censebant, placuerat mitti ad principem legatos. Hinc inter Helvidium, & Eprium, acre jurgium. Priscus eligi nominatim à magistratibus juratis; Marcellus urnam postulabat, quæ consulis designati sententia fuerat. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne aliis electis posthabitus crederetur. Paulatimque, per altercationem, ad continuas & infestas orationes proventi sunt, quærente Helvidio, quid ita Marcellus judicium magistratum pavesceret? esse illi pecuniam, & eloquentiam, quibus multos anteiret, ni memoria flagitiorum urgeretur. Sorte & urna, mores non discerni: suffragia & estimationem senatus reperta; ut in cujusque vitam famamque penetrarent. pertinere ad utilitatem Reipub. pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi quos innocentissimos senatus habeat, qui honestis sermonibus aures imperatoris imbuant. Fuisse Vespasiano amicitiam cum Thraseæ, Sorano. Sentio: quorum accusatores, etiam si puniri non oporteat, ostentari non debere. hoc senatus judicio, velut admoneri principem, quos probet: quos reformidet. nullum majus boni imperis instrumentum, quam bonos amicos. Esse satis Marcello; quod Neronem in exitium tot innocentium impulerit. Erueretur præmiu & impunitate, Vespasianum melioribus relinqueret. Marcellus, non suam sententiam impugnari, sed consulem designatum censuisse dicebat, secundum vetera exempla, quæ sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitii locus foret. Nihil evenisse cur antiquitus instituta exolescerent, aut principis

cepisse finem videbantur. Addidere alacritatem Vespasiani litteræ, tamquam manente bello scriptæ. ea prima specie forma: ceterum ut princeps loquebatur, civilia de se, de Rep. egregia. nec senatus obsequium deerat. Ipsi *consulatus cum Tito filio, prætura Domitiano & consulare imperium* decernuntur. Miserat & Mucianus epistolas ad senatum, quæ materiam sermonibus præbuere: *si privatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadem, paucos post dies, loco sententia dici.* ipsa quoque insectatio in Vitellium, fera & sine libertate. id vero erga Rempub. superbum, erga principem contumeliosum, quod *in manu sua fuisse imperium, donatumque Vespasiano* jactabat. Ceterum invidia in occulto; adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum, *Muciano triumphalia de bello civili data: sed in Sarmatas expeditio* fingebar. Adduntur *Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco, & Arrio Varo, prætoria insignia.* Mox deos respexere. restitui placuit *Capitolium.* Eaque omnia Valerius Asiaticus, consul designatus, censuit. Ceteri vultu manuque; pauci quibus conspicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus assentiebantur. Vbi ad Helvidium Priscum prætorem designatum ventum, prompsit sententiam, ut honorificam in bonum principem. * Falsa aberant, & studiis senatus attollebatur. Isque præcipuus illi dies, magnæ offensæ initium, & magnæ gloriæ fuit. Res poscere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri sæpius memorandi, ut vitam studiaque ejus, & quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus, regione Italiæ, Tarracinæ municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium illustre altioribus studiis juvenis admodum dedit: non ut plerique, ut nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita, Rempub. capefferet. doctores sapientiæ secutus est, qui sola bona quæ honesta, mala tantum quæ turpia: potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis neque malis annumerant. Quæstorius adhuc, à Pæto Thrasea gener delectus, è moribus soceri nihil æque ac libertatem hausit:

fit:

sit : civis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ
 officiis æquabilis, opum contemptor, recti pervicax,
 constans adversus metus. Erant quibus appetentior fa-
 mæ videretur, quando etiam sapientibus, cupido gloriæ
 novissima exiit. Ruina soceri in exilium pulsus, ut
 Galbæ principatu rediit, Marcellum Eprium delatorem
 Thraseæ accusare aggreditur. Ea ultio, incertum major
 an justior, senatum in studia diduxerat. Nam si cade-
 ret Marcellus, agmen reorum sternebatur. Primo mi-
 nax certamen, & egregiis orationibus utriusque testa-
 tum. Mox dubia Voluntate Galbæ, multis senatorum
 deprecantibus, omisit Priscus: variis, ut sunt hominum
 ingenia, sermonibus, moderationem laudantium, aut
 constantiam requirentium. Ceterum eo senatus die,
 quo de imperio Vespasiani censebant, placuerat mitti ad
 principem legatos. Hinc inter Helvidium, & Eprium,
 acce jurgium. Priscus eligi nominatim à magistratibus ju-
 ratis; Marcellus urnam postulabat, quæ consulis designati
 sententia fuerat. Sed Marcelli studium proprius rubor
 excitabat, ne aliis electis posthabitus crederetur. Pau-
 latimque, per altercationem, ad continuas & infestas
 orationes provecti sunt, quærente Helvidio, quid ita
 Marcellus judicium magistratuum pavesceret? esse illi pe-
 cuniam, & eloquentiam, quæ multos antecires, ni memoria
 flagitiorum urgeretur. Sorte & urna, mores non discerni:
 suffragia & existimationem senatus reperta; ut in cujusque
 vitam famamque penetrarent. pertinere ad utilitatem Rei-
 pub. pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi quos
 innocentissimos senatus habeat, qui honestis sermonibus au-
 res imperatoris imbuant. Fuisse Vespasiano amicitiam cum
 Thrasea, Sorano, Sentio: quorum accusatores, etiam si puniri
 non oporteat, ostentari non debere. hoc senatus judicio, velut
 admoneri principem, quos probet: quos reformidet. nullum
 majus boni imperii instrumentum, quam bonos amicos.
 Esse satis Marcello; quod Neronem in exitium tot innocen-
 tium impulerit. Erueretur præmiu & impunitate, Vespas-
 ianum melioribus relinqueret. Marcellus, non suam sen-
 tentiam impugnari, sed consulem designatum censuisse
 dicebat, secundum vetera exempla, quæ sortem legationibus
 posuissent, ne ambitioni aut inimicitii locus foret. Nihil
 evenisse cur antiquitus instituta exolescerent, aut principis

honor in cuiusquam contumeliam verteretur. sufficere omnes obsequio, id magis vitandum, ne pervicacia quorundam irritaretur animus novo principatu suspensus, & vultus quoque ac sermones omnium circumspiciens. Se meminisse temporum, quibus natus sit, quam civitatis formam patres atque instituerint: ulteriora mirari, presentia sequi: bonos imperatores voto expetere, qualescumque tolerare. Non magis sua oratione Thrascam, quam iudicio senatus afflictum. Savitiam Neronis per huiusmodi imagines illustrasse. nec minus sibi anxiam talem amicitiam, quam aliis exilium. Denique constantia, fortitudine, Catonibus & Brutis aquaretur Helvidius: se unum esse ex illo senatu, qui simul servierit. Suadere etiam Prisco, ne supra principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, juvenum liberorum patrem praeceptis coerceret. Quo modo pessimis imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregius modum libertatis placere. Hæc magnis utriusque contentionebus iactata, diversis studiis accipiebantur. Vicit pars quæ sortiri legatos malebat, etiam mediis patrum annitentibus retinere morem. Et splendidissimus quisque eodem inclinabat, metu invidiæ si ipsi eligerentur. Secutum aliud certamen. Prætores ærarii (nam tum à prætoribus tractabatur ærarium) publicam paupertatem questû, modum impensis postulaverant. Eam curam consul designatus, ob magnitudinem oneris, & remedii difficultatem, principi reservabat. Helvidius arbitrio senatus agendum censuit. Cum perrogarent sententias consules, Vulcatius Tertullinus tribunus plebis intercessit, ne quid super tanta re, principe absente, statueretur. censuerat Helvidius, ut Capitolium publice restitueretur, adjuvaret Vespasianus. Eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmisit. Fuere, qui & meminissent. Tum inventus est Musonius Rufus in Publium Celerem, à quo Baream Soranum falso testimonio circumventum arguebat. Ea cognitione renovari odia accusationum videbantur. sed vilis & nocens reus, protegi non poterat. Quippe Sorani sancta memoria: Celer professus sapientiam, deinde testis in Baream, proditor corruptorque amici, & cuius se magistrum ferebat. Proximus dies causæ destinatur. Nec tam Musonius aut Publius, quam Priscus & Marcellus,

cellus, ceterique motis ad ultionem animis, expectabantur. Tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non princeps in civitate essent; Mucianus urbem ingressus cuncta simul in se traxit. fracta Primi Antonii Varique Arrii potentia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis vultu tegeretur. Sed civitas rimandis offensis sagax, verterat se transtuleratque. Ille unus ambiri, coli. nec deerat ipse, stipatus armatis, domos hortosque; permutans, apparatus, incessu, excubiis, vim Principis complecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit caedes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius C. Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne, & decora ipsi juvenia, rumore vulgi celebrabantur: erantque in civitate adhuc turbida, & novis sermonibus lata, qui principatus inanem ei famam circumdarent. Iussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab urbe lapidem, via Appia, fuso per venas sanguine exstinguitur. Iulius Priscus praetoriarum sub Vitellio cohortium praefectus, se ipsum interfecit, pudore magis quam necessitate. Alphenus Varus ignaviae infamiaeque suae superfuit. Asiaticus (enim is libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit. Iisdem diebus crebrescentem cladis Germanicae famam, nequaquam maesta civitas excipiebat. *casos exercitus, capta legionum hiberna, descivisse Gallias*, non ut mala loquebantur. Id bellum quibus causis ortum, quanto externarum sociarumque gentium motu flagraverit, altius expediam. Batavi donec trans Rhenum agebant pars Cattorum, seditione domestica pulsi, extrema Gallica orae vacua cultoribus, simulque insulam inter vada sitam occupavere, quam mare Oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit: nec opibus Romanis, societate validiorum attriti, viros tantum armaeque imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti: mox auda per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto nobilissimi popularium regebant. Erat & domi delectus eques, praecipuo nandi studio, arina equosque

retinens, integris turmis, Rhenum perrumpere. Iulius Paulus, & Claudius Civilis, regia stirpe, multo ceteros anteibant. Paulum Fonteius Capito, falso rebellionis crimine interfecit. Injuncta Civili catenæ, missusque ad Neronem, & à Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium ejus exercitu. Inde causæ irarum, spesque ex malis nostris. Sed Civilis, ultra quam barbaris solitum, ingenio sollers, & Sertorium se aut Hannibalem ferens, simili oris dehonestamento, ne ut hosti obviam iretur, si à populo Romano palam descivisset, Vespasiani amicitiam, studiumque partium prætendit. missis sane ad eum primi Antonii litteris, quibus avertere accita à Vitellio auxilia, & tumultus Germanici specie, retentare legiones jubebatur. Eadem Hortensius Flaccus præsens monuerat, inclinato in Vespasianum animo, & Reip. cura, cui excidium adventabat, si redintegratum bellum, & tot armatorum millia Italiam irupissent. Igitur Civilis desciscendi certus, occultato interim altiore consilio, cetera ex eventu judicaturus, novare res hoc modo cœpit. Iussu Vitellii, Batavorum juvenus ad delectum vocabatur; quem suapte natura gravem, onerabant ministri avaritia ac luxu, senes aut invalidos conquiritendo, quos pretio dimitterent. rursus impubes, sed forma conspicui (& est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. Hinc invidia, & compositi seditionis auctores, perpullere ut delectum abnuerent. Civilis primores gentis, & promptissimos vulgi, specie epularum, sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac lætitia incaluisse videt, à laude gloriaque gentis orsus, injurias & raptus, & cetera servitii mala enumerat. Neque enim societatem ut olim, sed tamquam mancipia haberi. Quando legatum, gravi quidem comitatu, & superbo cum imperio, venire? tradi se præfectis centurionibusque, quos ubi spoliis & sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus, & varia pradandi vocabula. Instare delectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut supremum dividantur. Nunquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis quam pradam & senes attollerent tantum oculos,

oculos, & inania legionum nomina ne pavescerent. esse sibi robur peditum equitumque, consanguineos Germanos; Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguum fortunam Vespasiano imputaturos: victoria rationem non reddi. Magno cum alieno auditu, barbaro ritu, & patriis execrationibus, universos adigit. Missi ad Caninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulae colit, origine, lingua, virtute, par Batavis: numero superantur. Mox occultis nuntiis, pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, missas in Germaniam, ut supra rettulimus, actum Magoniaci agentes. Erat in Caninefatibus, stolidae audaciae Brinio, claritate natalium insigni. pater ejus multa hostilia ausus, Cajanorum expeditionum ludibrium impune spreverat. Igitur ipso relictis familiae nomine placuit, impositusque scuto, more gentis, & sustinentium humeris vibratus, dux deligitur. Statimque accitis Frisiis (transihenana gens est) duarum cohortium hiberna, proxima occupatu, Oceano irrumpit. Nec praeviderant impetum hostium milites: nec si praevidissent, satis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta castra, inde vagos & pacis modo effulos lixas, negotiatoresque Romanos, invadunt. Simul excidiis castellorum imminebant: quae a praefectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, & quod milium, in superiorem insulae partem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus, quam robur. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius è proximis Nerviorum Germanorumque pagis, segnem numerum armis oneraverat. Civilis dolo grassandum ratus, incusavit ultro praefectos, quod castella desertuissent. Se cum cohorte cui praeerat, Caninefatae tumultum compressurum: illi sua quisque hiberna repeterent. Subesse fraudem consilio, & dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinionem ducem ejus belli, sed Civilem esse patuit: erumpentibus paulatim indicis, quae Germani, laeta bello gens, non diu occultaverant. Vbi insidiae parum cessere, ad vim transgressus, Caninefates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit.

directa ex diverso acies haud procul à flumine Rheno, & obversis in hostem navibus, quas incensis castellis illuc appulerant, nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Civilem transfudit: perculsi que milites improvise proditione, à sociis hostibusque exdebantur. Eadem etiam navibus perfidia. Pars remigum è Batavis, tamquam imperitia, officia nautarum propugnatorumque impediabant. mox contra tendere, & puppes hostili ripæ objicere, ad postremum gubernatores centurionesque, nisi eadem volentis, irucidant. donec universa quatuor & viginti navium classis, transfugeret, aut caperetur. Clara ea victoria in praesens, in posterum usui: armaque & naves, quibus indigebant, adepti, magna per Germanias Galliasque fama, *libertatis auctores* celebrabantur. Germaniæ statim misere legatos, auxilia offerentes. Galliarum societatem, Civilis arte donisque affectabat. captos cohortium praefectos suas in civitates remittendo: cohortibus abire an manere mallet data potestate. manentibus, honorata militia; digredientibus, spolia Romanorum offerebantur. Simul, secretis sermonibus, admonebat *malorum, quae tot annis perpessi, miseram servitutem falso pacem vocarent. Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse. prima acie, fustum victumque Romanum: quid si Gallia jugum exuant? quantum in Italia reliquum? provinciarum sanguine, provincias vinci. ne Vindictis aciem cogitarent: Batavo equite, prostratos. Aduos Arvernorumque. fuisse inter Virginii auxilia Belgas: vereque reputantibus, Galliam suismet viribus concidisse. Nunc easdem omnium partes, addito si quid militaris disciplina in castris Romanorum vigerit. esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones proeubuerint. Servirent Syria, Asiaque, & suetus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere, ante tributa genitos. Nuper certe, caso Quintilio Varo, pulsam è Germania servitutem. Nec Vitellium principem, sed Casarem Augustum bello provocatum. Libertatem natura, etiam mutis animalibus, datam. Virtutem proprium hominis bonum. Deos fortioribus adesse. Proinde arriperent vacui occupatos; integri fessos. dum alii Vespasianum, alii Vitellium foveant, patere locum adversus utrumque.* Sic in Gallias Germaniasque intentus,

si destinata provenissent validissimarum ditissimarumque nationum regno imminerebat. At Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per dissimulationem aluit: ubi *expugnata castra deletæ cohortes, pulsum Batavorum insula Romanum nomen*, trepidi nuntii afferebant; Mumium Lupercum legatum (is duarum legionum hibernis præerat) *egredi adversus hostem* jubet. Lupercus legionarios è præsentibus; Vbi cæ proximis, Treverorum equites, haud longe agentes, raptim transmisit; addita Batavorum ala, quæ jam pridem corrupta, fidem simulabat, ut proditis in ipsa acie Romanis, majore pretio fugeret. Civilis captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, & hostes memoria cladis terrentur; matrem suam sororesque, simul omnium conjuges parvosque liberos, consistere à tergo jubet: hortamenta victoriæ, vel pulsus pudorem. Ut virorum cantu, seminarum ululatu, sonuit acies; nequaquamque par à legionibus, cohortibus redditur clamor. Nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens, statimque in nos versa, sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Vbiorum Treverorumque auxilia, fœda fuga dispersa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus, in castra, quibus *Veterum* nomen est. Præfectus alæ Batavorum, Claudius Labeo, opidano certamine æmulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel si retineretur, semina discordiæ præberet, in Frisios avehitur. Iisdem diebus Batavorum & Caninefatium cohortes, cum jussu Vitellii in urbem pergerent, missus à Civile nuntius assequitur. Intumescere statim superbia ferociaque, & *pretium itineris, donativum, duplex stipendium, augeri equitum numerum*, promissa sane à Vitellio postulabant, non ut assequerentur, sed causam seditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quam ut acrius exposcerent, quæ sciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivere, ut Civili jungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibusque, consultavit, num

obsequium abnuentes vi coërceret. Mox insita ignavia, & trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus, & subito delectu suppletæ legiones angebant, statuit continere intra castra militem. Dein pœnitentia, & arguentibus ipsis qui suaserant, tanquam secuturus, scripsit Herennio Gallo, legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, ut arceret transitu Batavos: se cum exercitu, tergis eorum hasurum. Et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gullus, motis utrinque copiis, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum, aliisque litteris Gallum monuit, ne tereretur abeuntes. Unde suspicio, sponte legatorum excitari bellum: quin cuncta quæ acciderant, aut metuebantur, non inertia militis, neque hostium vi, sed fraude ducum evenire. Batavi, cum castris Bonnensibus propinquarent, præmisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent: Nullum sibi bellum adversus Romanos, pro quibus totiens bellassent. Longa atque irrita militia fessis, patria atque otii cupidinem esse. Si nemo obstitet, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros. Cunctantem legatum milites perpulerant, fortunam prælii experiretur. Tria millia legionariorum, & tumultuariæ Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava, sed prociæ ante periculum manus omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero impares circumfundant. Illi veteres militiæ, in cuneis congregantur, densi undique, & frontem tergaque ac latus tui. Sic tenuem aciem nostrorum perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, & vallum portasque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis, cumulatæ corporibus fossæ. nec cæde tantum & vulneribus, sed ruina, & suis plerique telis interiere. Victores, colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnenſe proelium excusabant: tanquam petita pace, postquam negabatur, sibi metipſi consulissent. Civilis adventu veteranarum cohortium, iusti jam exercitus ductor, sed consilii ambiguus, & vim Romanam reputans, cunctos qui aderant, in verba Vespasiani adigit. Mittitque legatos ad duas legiones, quæ priore acie
pulsæ,

pulsæ, in Vetera castra concesserant, ut idem sacramentum acciperent. Redditur responsum, neque proditorum, neque hostium se consilium uti. Esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem & arma usque ad supremum spiritum retenturos. proinde perfuga Batavus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris pœnas expectaret. Quæ ubi relata Civili, incensus ira, universam Batavorum gentem in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencteri que, & excita nuntiis Germania, ad prædam famamque. Adversus has belli concurrentis minas, legati legionum, Mumius Lupercus, & Numisius Rufus, vallum murosque firmabant. subversa longæ pacis opera, haud procul castris in modum municipii exstructa, ne hostibus usui forent. Sed parum provisum, ut copiæ in castra conveherentur; rapi permisere. Ita paucis diebus per licentiam ablumpta sunt, quæ adversus necessitates in longum suffecissent. Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum catervis conplet, assultante per campos equite. Simul naves in adversum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium signa, inde depromptæ silvis lucisque ferarum imagines, ut cuique genti iniri proelium mos est, mixta belli civilis externique facie obstupefecerant obsessos. & spem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duatius legionibus situm, vix quinque millia armatorum Romanorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbata pace illuc congregata, & bello ministra aderat, Pars castrorum, in collem leniter assurgens, pars a quo adibatur, quippe illis hibernis, obsideri preminique Germanias Augustus crediderat, neque unquam id malorum, ut oppugnatum ultro legiones nostras venirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus: vis & arma satis placebant. Batavi, Transrhenanique, quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quæque gens consistunt, eminus lacescentes. Post ubi pleraque telorum turribus pinnisque mœnium irrita hærebant, & desuper saxis vulnerabantur; clamore atque impetu, invasere vallum, appo-

itis plerique scalis, alii per testudinem suorum. scan-
 debantque jam quidam, cum gladiis & armorum in-
 cussa præcipitati, sudibus & pilis obruuntur, præfero-
 ces initio, & rebus secundis nimii. Sed tum prædæ
 cupidine adversa quoque tolerabant. Machinas etiam,
 insolitum sibi, ausi, nec ulla ipsis solertia, perfugæ
 captivique docebant struere materias in modum pon-
 tis, mox subjectis rotis propellere: ut alii superstan-
 tes, tamquam ex aggere præliaretur: pars intus, oc-
 culti muros subruerent. Sed excussa balistis saxa, stra-
 vere informe opus. & crates vineasque parantibus,
 adactæ tormentis ardentes hastæ. ultroque ipsi oppu-
 gnatores ignibus petebantur: donec desperata vi, ver-
 terent consilium ad moras, haud ignari paucorum
 dierum inesse alimenta, & multum imbellis turbæ.
 Simul ex inopiâ proditio, & fluxa servitiorum fides,
 ac fortuita belli sperabantur. Flaccus interim, cogni-
 to castrorum obsidio, & missis per Gallias qui auxilia
 concirent, lectos è legionibus Dillio Voculæ duode-
 vicesimæ legionis legato tradit, ut quam maximis per-
 ripam itineribus celeraret. Ipse pavidus torpere, in-
 visus militibus. neque enim ambigue fremebant,
amissas, à Magontiaci Batavorum cohortes, dissimulatos
Civili conatus, adsciri in societatem Germanos. non Pri-
mi Antonii, neque Muciani ope Vespasianum magis ado-
levisse. aperta odia, armaque palam depelli: fraudem &
dolum, obscura, eoque inevitabilia. Civilem stare con-
tra, struere aciem, Hordeonium, è cubiculo & lectulo,
jubere quidquid hosti conducatur. Tot armatas fortissimo-
rum virorum manus, unius senis valetudine regi. Quin
potius interfecto traditore fortunam virtutemque suam
malo omine exsolverent. His inter se vocibus instin-
ctos, flammaverè insuper allatæ à Vespasiano litteræ,
 quas Flaccus, qui occultari nequibant, pro concione
 recitavit: vindictosque qui attulerant, ad Vitellium mi-
 sit. Sic mitigatis animis, Bonnam, hibernæ primæ le-
 gionis ventum. Insensior illic miles, culpam cladis
 in Hordeonium vertebat: *ejus jussu directam adver-*
sus Batavos aciem, tamquam à Magontiaci legiones se-
querentur: ejusdem prodicione casus, nulli supervenien-
tibus

tibus auxilium. Ignota hac ceteris exercitiis, neque imperatori suo nuntiari: cum accursu tot provinciarum, exstingui repens perfidia potuerit. Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque & Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit: instituitque pessimum facinus, ut epistolæ Aquiliferis legionum traderentur, à quibus ante militi quam ducibus legebantur. Tum è seditiosis unum vinciri jubet, magis usurpandi juris, quam quia unius culpa foret. Motusque Bonna exercitus, in coloniam Agrippinensem; affluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixè juvabant. Mox valescentibus Germanis, pleraque civitates adversum nos armatae, spe libertatis; &, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. Gliscebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant. quin idem ille arguebat ultro conscientiam duci: tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque, falso crimine, testu veri opprimeretur. Conscendit tribunal Vocula, mira constantia, prehensumque militem ac vociferantem duci ad supplicium jussit. Et dum mali pavent, optimus quisque jussis parvere. Exin consensu ducem Voculam poscentibus, Flaccus summam rerum ei permisit. Sed discordes animos multa efferabant, inopia stipendii frumentique, & simul delectum tributaque Galliae aspernantes: Rhenus incognita illi cælo siccitate, vix navium patiens, arti com meatus: dispositæ per omnem ripam stationes, quæ Germanos vado arcerent: eademque de causâ minus frugum, & plures qui consumerent. Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque, & vetera imperii munimenta, defererent. quod in pace, fors, seu natura: tunc fatum & ira dei vocabatur. Ingressis Novesium, tertiadecima legio conjungitur. Additus Voculae in partem curarum, Herennius Gallus, legatus: nec ausi ad hostem pergere, loco, Gelduba nomen est, castra fecere. Ibi struenda acie, muniendo vallandoque, & ceteris belli meditentis militem firmabant. Utque praeda ad virtutem accenderetur in proximos Gugernorum pagos,

rante multitudine , & facili damno. nec finem labori
 nox attulit. Congestis circum lignis , accensisque, si-
 mul epulantes , ut quisque vino incaluerat , ad pu-
 gnā temeritate inani terebantur. Quippe ipso-
 rum tela , per tenebras vana : Romani conspicuam Barba-
 rorum aciem , & si quis audacia aut insignibus efful-
 gens , ad idū destinabant. Intellectum id Civili :
& restincto igne , misceri cuncta tenebris & armis jubet.
 Tum vero strepitus dissoni , casus incerti , neque fe-
 riendi , neque declinandi providentiā. Vnde clamor
 acciderat , circumagere corpora , tendere arcus : nihil
 prodesse virtus , fors cuncta turbare , & ignavorum
 sæpe telis fortissimi cadere. Apud Germanos, incon-
 sulta ira: Romanus miles periculorum gnarus, ferratas
 sudēs, gravia saxa, non forte jaciebat. Vbi sonus mo-
 lientium , aut apposita scalæ, hostem in manus dede-
 rant, propellere umbone, pilo sequi. multos in mœ-
 nia egressos , pugionibus fodere. Sic exhausta nocte,
 novam aciem dies aperuit. Eduxerant Batavi turrim,
 duplici tabulato, quam prætorix portæ (is æquissimus
 locus) propinquantem, promoti contra validi assēres,
 & incussæ trabes perfregere, multa superstantium per-
 nicie. Pugnatumque in percussos , subita & prospera
 eruptione. Simul à legionariis peritia & arte præstan-
 tibus, plura struebantur. Præcipuum pavorem intulit
 suspensum & nutans machinamentum , quo repente
 demisso præter suorum ora , singuli pluresve hostium
 sublime rapti , verso pondere intra castra effundeban-
 tur. Civilis omiſſa oppugnandi spe, rursus per otium
 assidebat , nuntiis & promissis fidem legionum con-
 vellens. Hæc in Germania ante Cremonense prælium
 gesta , cujus eventum litteræ Primi Antonii docue-
 re , addito Cæcinæ edicto. Et præfectus cohortis è
 victis. Alpinus Montanus, fortunam partium præsens
 fatebatur. Diversi hinc motus animum. Auxilia è
 Gallia , quis nec amor , nec odium in partes , militia
 sine affectu , hortantibus præfectis , statim à Vitellio
 desiscunt: vetus miles cunctabatur. Sed adigente Hor-
 deonio Flacco , instantibus tribunis , dixit sacramen-
 tum, non vultu neque animo satis affirmans : & cum
 cetera

cetera jurisjurandi verba conciperent, *Vespasiani* nomen hesitantes, aut levi murmure, & plerumque silentio trans mittebant. Lecta deinde pro concione epistolæ Antonii ad Civilem, suspiciones militum irritavere, tanquam ad socium partium scriptæ, & de Germanico exercitu hostiliter. Mox allatis Geldubam in castra nuntiis, eadem dicta, factaque & missus cum mandatis Montanus ad Civilem, ut *abstineret bello, neve externa arma falsis velaret. Si Vespasianum juvare aggressus foret, satisfactum capris.* Ad ea Civilis primo, callide: post, ubi videt Montanum præferocem ingenio, paratumque in res novas, oisus à questu periculisque, quæ per quinque & viginti annos in castris Romanis exhausisset. Egregium, inquit, pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & *sa vissimas hujus exercitus voces, quibus ad supplicium peritus, jure gentium pœnas reposco. vos autem Treveri, ceteraque servientium anima, quod pretium effusi totiens sanguinis expastatis, nisi ingrata militiam, immortalia tributa, virgas, secures, & dominorum ingenia?* En ego præfectus unius cohortis, & *Caninefates Batavique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro fameque premimus. denique ausos aut libertas sequetur, aut victi iidem erimus.* Sic accensum, sed molliora referre jussum, dimittit. Ille ut irritus legationis rediit, cetera dissimulans, quæ mox erupere. Civilis parte copiarum retenta, veteranas cohortes, & quod è Germanis maxime promptum, adversus Vocolam exercitumque ejus mittit: Iulio Maximo, & Claudio victore sororis suæ filio, ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alæ, Asciburgii sita. adeoque improvise castra involavere, ut non alloqui, non pandere aciem Vocola potuerit. Id solum, ut in tumultu, monuit, *subsignano milite media firmare.* auxilia passim circumfusa sunt. Eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit. Cædes inde, non prælium. Et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere. Sic ad legiones perventum. quæ, amissis signis, intra vallum sternebantur; cum repente, novo auxilio, fortuna

na pugnae mutatur. Vasconum lecta à Galba cohortes, ac tum accitæ, dum castris propinquant, audito proeliantium clamore, intentos hostes à tergo invadunt, latioremq; quam pro numero terrorem faciunt. aliis à Novesio, alijs à Magontiaco universas copias advenisse credentibus. Isterror Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, suas receperre. Fortissimus quisque è Batavis, quantum peditum erat, funduntur: eques evasit, cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. Cæsorū eo die, in partibus nostris, major numerus & imbellior; è Germanis, ipsa roborā. Dux uterque, pari culpa meritis adversa, prosperis defuere. Nam Civilis, si majoribus copiis intruxisset aciem, circumiri à tam paucis cohortibus nequisset; castraque perrupta excidisset. Vocula, nec adventum hostium exploravit, eoque simul egressus victusque. dein victoria parum confusus, tuitis frustra diebus, castra in hostem movit; quem si statim impellere, cursumque rerum sequi maturasset; solvere obsidium legionum eodem impetu potuisset. Tentaverat interim Civilis obsessorum animos, tamquam perditæ apud Romanos res, & suis victoria provenisset. Circumserebantur signa vexillaque. ostentati etiam captivi. ex quibus unus egregium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confessus illic à Germanis. unde major indici fides. Simul vastatione incendiisque flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur. *In conspectu castrorum constitui signa, fossamque & vallum circumdari* Vocula jubet, ut depositis impedimentis sarcinisque expediti certarent. Hinc in ducem clamor pugnam poscentium. & minari assueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, in composui fessique proelium sumpserre. nam Civilis aderat, non minus viriis hostium, quam virtute suorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, & seditiosissimus quisque ignavus: quidam recentis victoriae memores, retinere locum, ferire hostem, seque & proximos hortari. Et redintegrata acie, manus ad obsessos tendere, *ne tempori decissent*. Illi cuncta è muris cernentes; omnibus portis prorumpunt. Ac forte

forte Civilis lapsu equi prostratus, credita per utrumque exercitum fama, *vulneratum aut interfectum*, immane quantum suis pavoris, & hostibus alacritatis indidit. Sed Vocula, omissis fugientium tergis, vallum turreisque castrorum augebat, tanquam rursus obsidium immineret: corrupta totiens victoria, non falso suspectus bellum malle. Nihil aque exercitus nostros, quam egestas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba Novesium missa, ut inde terrestri itinere frumentum adveherent. Nam flumine hostes potiebantur. Primum agmen securum incescit, nondum satis firmo Civile. qui ubi *rursus missos Novesium frumentatores*, *datisque in praesidium cohortes*, velut multa pace, ingredi accepit; raram apud signa militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, composuit invadit: praemissis, qui pontes & viarum angusta infiderent. pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec proelium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus ut fuerant castris, quae relictorum illic militum praesidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regressu discriminis adeundum foret, frumentatoribus onustis pauculisque. Addit exercitui suo Vocula mille delectos, e quinta & quartadecima legionibus apud Vetera obsessis, indomitum militem, & ducibus infensum. Plures quam iustum erat profecti, palam in agmine fremebant, *non se ultra famem, insidias legatorum toleraturos*. At qui remanserant, *desertos se abducta parte legionum* querebantur. Duplex hinc seditio, aliis revocantibus Voculam; aliis redire in castra abnuentibus. Interim Civilis Vetera circumfedit. Vocula Geldubam, atque inde Novesium concessit. Civilis capit Geldubam. Mox haud procul Novesio, equestri proelio prospere certavit. Sed miles, secundis adversisque, perinde in exitium ducum accendebatur. Et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctae legiones *donativum* exposcunt, comperto pecuniam a Vitellio missam. Nec diu cunctatus Hordeonius, nomine Vespasiani dedit. Idque praecipuum fuit seditionis alimentum. Effusi in luxum & epulas,

& no-

& nocturnos cœtus, veterem in Hordeonium iram renovant. nec ullo legatorum, tribunorumve obsistere auso, (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum è cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu, per tenebras, ignoratus evasisset. Vbi sedato impetu, metus rediit: centuriones cum epistolis ad civitates Galliarum misere, *auxilia ac stipendia* oraturos. Ipsi, ut est vulgus sine rectore præceps, pavidum, socors, adventante Civile, raptis temere armis, ac statim omiſſis, in fugam vertuntur. Res adversæ, discordiam peperere; iis qui è superiore exercitu erant, caussam suam dissociantibus. Vitellii tamen imagines, in castris, & per proximas Belgarum civitates, repositæ, cum jam Vitellius occidisset. Dein mutati in poenitentiam primani, quartanique, & duodevicesimani, Voculam sequuntur: apud quem resumpto Vespasiani sacramento, ad liberandum Magontiaci obsidium ducebantur. Discesserant obsessores, mixtus ex Cattis, Vſipiis, Mattiacis exercitus, satietate prædæ, nec incruentii. In via dispersos & nescios miles noster invaserat. Quin & lorica vſumque per fines suos Treveri struxere, magnisque invicem cladibus cum Germanis certabant. donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles cœdarent. Interea Vespasianus iterum, ac Tigus; consulatum absentes inierunt, maſta & multiplici metu suspensa civitate, quæ super instantia mala; falsos pavores induerat, *deservisse Africam, res novas moliente L. Pisone*. Is præerat provinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia naves saviſſima hiemis prohibebantur, vulgus alimenta in dies mercari solitum, cui una ex rep. annonæ cura, clausum litus, retineri com meatus dum timet, credebatur: argentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant: nec victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoque bellis inexplébiles, nulla unquam civilis victoria satiavit. Kal. Ianuariis, in senatu, quem Iulius Frontinus prætor urbanus vocaverat, legatis exercitibusque, ac regibus *laudes gratæque* decretæ. Et Tertio Iuliano

no prætura, *tamquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deferuisset*, ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equestris data. Et mox, ejurante Frontino, Cæsar Domitianus præturam cepit. Ejus nomen epistolis edictisque proponebatur. Vis penes Mucianum erat: nisi quod pleraque Domitianus, instigantibus amicis, aut propria libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus è Primo Antonio, Varoque Arrio: quos recentes, clarosque rerum fama, ac militum studiis, etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem savierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis majoribus, & fraterna imagine fulgentem, ad capeffendam remp. hortatus: haud defutura consciorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat: multis in senatu laudibus cumulatam, secretis promissis onerat, *citeriorem Hispaniam* ostentans, *discessu Cluvii Ruffi* vacuum, simul amicis ejus, tribunatus præfecturasque largitur. Dein postquam inanem animum spe & cupidine impleverat, vires abolet: dimissa in hiberna legione septima, cujus flagrantissimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles in Syriam remissa. Pars exercitus in Germanias ducebatur. Sic egesto, quidquid turbidum, redit urbi sua forma, legesque, & munia magistratuum. Quo die senatum ingressus est Domitianus, *de absentia patris-fratrisque ac juventa sua*, pauca & modica disseruit, decorus habitu: & ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. Referente Cæsare, *de restituendis Galba honoribus*, censuit Curtius Montanus, ut Pisonis quoque *memoria celebraretur*. Patres utrumque jussere. de Pifone irritum fuit. Tum sorte ducti, per quos redderentur bello raptæ, quique ara legum vetustate delapsa noscerent, figerentque, & Fastos adulatione temporum sædantes exonerarent, modumque publicis impensis facerent. Redditur Tertio Iuliano prætura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse. Gripho honor mansit.

mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum & P. Celerem placuit, damnatusque Publius, & Serani manibus satisfactum. Insignis publica severitate dies, ne privatim quidem laude caruit: justum iudicium expleffe Musonius videbatur. Diversa fama Demetrio Cynicam sectam professo, quod manifestum reum ambitiosius quam honestius defendisset. Ipsi Publio neque animus in periculis, neque oratio suppeditavit. Signo ultionis in accusatores dato, petit à Cæsare Iunius Mauricus; *ut commentariorum principalium potestatem senatui fateret, per quos nosceret, quem quisque accusandum proposuisset.* Consulendum tali super re principem, respondit. Senatus, inchoantibus primoribus, iurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri ut sententiam rogabantur. Deos testes advocabant, nihil ope sua factum quo cuiusquam salus laderetur, neque se premium aut honorem ex calamitate civium cepisse. trepidis, & verba iurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat. Probabant religionem patres, perjurium arguebant. Ea-que velut censura, in Satriolum Voculam, & Nonium Actianum, & Cesium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Satriolum & recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret. nec destitit senatus manus intentare Voculam, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum transgressi, eum quoque proturbant: tamquam Neroni Scribonianos fratres concordia opibusque insignes, ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cuius interrogationibus fatigabantur, ultro conversus, miscendo quæ defendere nequibat, societate culpæ invidiam declinavit. Magnam eo die pietatis eloquentiæque famam Vipsanius Messalla adeptus est, nondum senatoria ætate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum subversa Crassorum & Orphiti domus in summum edium extulerat. Sponte ex S. C. accusationem subiisse juvenis admodum, nec depel-

lendi periculi, sed in spem potentiae videbatur. Et Sulpicia Prætextata Crassi uxor, quatuorque liberi, si cognosceret senatus, ultores aderant. Igitur Messalla non causam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens, flexerat quosdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progressus, ut post eadem Galba, datam interfectori Pisoni pecuniam à Regulo, appetitumque morsu Pisonis caput objectaret, Hæc certe, inquit, Nero non coëgit, nec dignitatem, aut salutem illa se vitia redemisti. Sane toleremus istorum defensiones: qui perdere aliis, quam periclitari ipsi maluerunt. Te securum reliquerat exsul pater. & divisa inter creditores bona, nondum honorum capax ætas: nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod timeret. libidine sanguinis, & hiatu præmiorum, ignotum adhuc ingenium, & nullis defensionibus expertum, cade nobili imbuti, cum ex funere rei publicæ, raptis consularibus spoliis, septuagies sestertio saginatus, & sacerdotio fulgens, innoxios pueros, illustres senes, conspicuas feminas eadem ruina prosterneres: cum segnitiam Neronis incusares, quod per singulas domos, seque & delatores fatigaret: posse universum senatum una voce subverti. Retinete patres conscripti, & reseruate hominem tam expediti consilii, ut omnis ætas instructa sit: & quomodo senes nostri, Marcellum, Crispum; juvenes, Regulum imitentur. Invenit etiam amulos infelix nequitia, quid si floreat vigetique? Et quem adhuc quaestorium offendere non audeamus, pratorium & consularem visuri sumus? An Neronem extremum dominorum putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Cajo superstites fuerunt: cum interim intestabilior, & savior exortus est. Non timemus Vespasianum; ea principis ætas, ea moderatio. Sed diutius durant exempla, quam mores. Elanguimus patres conscripti, nec jam ille senatus sumus, qui occiso Nerone, delatores & ministros, more majorum puniendis flagitabat. Optimus est, post malum principem, dies primus. Tanto cum assensu senatus auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius, posse etiam Marcellum prosternei. Igitur à laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives & eloquentia clarus, nulli unquam sub Nerone periculum faccessisset; crimine simul exemploque Eprium urgebat, arden-

ardentibus patrum animis. quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia: *Imus*, inquit, *Prisce*, & *relinquimus tibi senatum tuum: regna presente Cesare*. Sequebatur Vibius Crispus: ambo infensi, vultu diverso. Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens: donec accursu amicorum, retraherentur. Cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci & validi pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies. Proximo senatu, inchoante Cesare *de abolendo dolore iraque, & priorum temporum necessitatibus*, censuit Mucianus prolece pro accusatoribus. Simul eos qui coeptam, dein omissam actionem repeterent, monuit sermone molli, & tamquam rogaret. Patre coeptatam libertatem, postquam obviam itum, omisere. Mucianus ne sperni senatus iudicium, & cunctis sub Nerone admissis data impunitas videretur; Octavium Sagittam, & Antistium Sorianum senatorii ordinis, egressos exsilium, in easdem insulas redegit. Octavius, Pontiam Postumiam stupro cognitam, & nuptias suas abnuentem, impotens amoris interfecerat: Sorianus, pravitate morum multis exitiosus. Ambo gravi senatusconsulto damnati pulsque, quamvis concessio aliis reditu, in eadem poena retenti sunt. Nec ideo lenita erga Mucianum invidia. Quippe Sorianus ac Sagitta viles, etiam si reverterentur: accusatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia timebantur. Reconciliavit paulisper studia patrum, habita in senatu cognitio, secundum veterem morem. Manlius Patricius ordinis senatorii, *pulsatum se in colonia Seniensi, cœtu multitudinis, & jussu magistratuum* querebatur. *nec finem injuria hic stetisse: planctum, & lamenta, & supremorum imaginem presenti sibi circumdata: cum contumeliis & probris, quæ in senatum universum jacerentur*. Vocati qui arguebantur. Et cognita causa, in convictos vindicatum. Additumque S. C. quo Seniensium plebes modestiæ admoneretur. Iisdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur, lege repetundarum, & exilio ob favitiam. Inter quæ militaris seditio prope exarsit.

Prætorianam militiam reperebant à Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati : & lectus in eandem spem è legionibus miles , promissa stipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem , sine multa cæde pel-
li poterant. Ingressus castra Mucianus , quo rectius stipendia singulorum spectaret , suis cum insignibus armisque victores constituit , modicis inter se spa-
tiis discretos. Tum Vitelliani , quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus , ceterique per urbem , & urbi vicina conquesti , producuntur prope intecto corpore. *Eos Mucianus deduci , & Germanicum Britannicumque militem , ac si qui alio-
rum exercituum , separatim assistere jubet.* Illos pri-
mus statim aspectus obstupescerat. cum ex diver-
so velut aciem telis & armis trucem ; semet clausos
nudosque & illuvie deformes aspicerent. Ut vero
huc illuc distrahi cœpere , metus per omnes , & præ-
cipua Germanici militis formido , tamquam ea se-
paratione ad eandem destinarentur. prensare comma-
nularium pectora , cervicibus innecti , suprema oscu-
la petere , *ne desererentur soli , neu in pari causa dis-
parem fortunam paterentur :* modo Mucianum , modo
absentem principem , postremum cœlum ac deos
obtestari. donec Mucianus , *cunctos ejusdem sacra-
menti , ejusdem imperatoris milites* appellans , falso ti-
mori obviam iret. Namque & victor exercitus cla-
more lacrymas eorum juvabat. Isque finis illa die.
Paucis post diebus , alloquentem Domitianum fir-
mati jam excepere. Spernunt oblatos agros , *militiam
& stipendia* orant. Preces erant , sed quibus contra-
dicti non posset. igitur in prætorium accepti. Dein
quibus ætas & justa stipendia , dimissi cum honore , alii
ob culpam : ac sed carptim , singuli. quo tutissimo re-
medio consensus multitudinis extenuatur. Ceterum
verane pauperie , an uti videretur , actum in sena-
tu , *ut sexcenties sestertium à privatis mutuum accipe-
retur.* Præpositusque ei curæ Poppæus Silvanus. nec
multo post necessitas abiit , sive omissa simulatio.
Abrogati inde , legem ferente Domitiano , con-
sulatus quos Vitellius dederat. Funusque censorium
Flavio

Flavio Sabino ductum : magna documenta instabilis fortunæ, summaque & ima miscantis. Sub idem tempus L. Piso proconsul interficitur. ea de cæde quam verissime expediam, si pauca supra petiero, ab initio causisq; talium facinorum non absurda. Legio in Africa auxiliaque, tutandis imperii finibus sub divo Augusto Tiberioque principibus, proconsuli parebant. Mox C. Cæsar turbidus animi, ac M. Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam Proconsuli legionem, misso in eam rem legato tradidit. æquatus inter duos beneficiorum numerus, & mixtis utriusque mandatis, discordia quæ sita auctaque. Pravo certamine, legatorum jus adolevit, diuturnitate officii, vel quia minoribus major æmulandi cura : proconsulum splendidissimus quisque, securitati magis quam potentiæ consulebant. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosæ adolescentiæ, neque modica cupiens, sed affinitate Vitellii anxius. Is crebris sermonibus, tentaveritne Pisonem ad res novas, an tentanti restiterit, incertum. quoniam secreto eorum nemo affuit, & occiso Pione plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. Nec ambigitur, provinciam & militem, alienato erga Vespasianum animo fuisse, & quidam è Vitellianis urbe profugi, ostentabant Pisoni nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius, & in pace suspecta tutius bellum. Inter quæ Claudius Sagitta, præfectus alæ Petrinæ, prospera navigatione prævenit Papirium centurionem, à Muciano missum : asseveravitque mandata interficiendi Pisonis, centurioni data. Cecidisse Galerianum, consobrinum ejus generumque. Unam in audacia spem salutis. Sed duo itinera audendi, seu mallet statim arma, seu petita navibus Gallia, ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet. Nihil ad ea modo Piso, centurio à Muciano missus, ut portum Carthaginis attigit, magna voce, lata Pisoni omnia, tamquam principi continuare : obvios & subitæ rei miraculo attonitos, ut eadem adstrepent, hortari. vulgus credulum, ruere in forum, præsentiam Pisonis exposcere. Gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentia veri, & adulandi libidine. Piso indicio Sagittæ, vel insita modestia, non in publicum egressus est, neque se studiis vulgi permisit.

Centurionemque percunctatus, postquam *quisitum sibi crimen eademque* comperit: *animadverti in eum* iussit. haud perinde spe vitæ, quam ira in percussorem, quod idem ex interfectoris Clodii Macri, cruentas legati sanguine manus, ad eadem proconsulis rettulisset. Anxio deinde edicto Carthaginensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus inter domum, ne qua motus novi causa vel forte oriretur. Sed ubi Festo consternatio vulgi, centurionis supplicium, veraque & falsa, more famæ, in majus innotuere, equites in necem Pisonis mittit. Illi raptim veſti, obscuro adhuc coepta lucis, domum proconsulis irrumpunt, districtis gladiis, & magna pars Pisonis ignari: quod Pœnos auxiliares, Maurosque in eam eadem delegerat. haud procul cubiculo, obvium forte servum, *quisnam, & ubi esset Piso?* interrogare. Servus egregio mendacio, *se Pisonem esse* respondit: ac statim obtruncatur. nec multo post, Piso interficitur. Namque aderat, qui nosceret, Bebius Massa è procuratoribus Africæ: jam tunc optimo cuique exiriosus, & in causas malorum quæ mox tulimus, sapius rediturus. Festus Adrumeto, ubi speculabundus substiterat, ad legionem tendit, præfectumque castrorum Cetronium Pisanum vinciri iussit proprias ob similitudines: sed *Pisonis satellitem* vocabat, militesque & centuriones quosdam punit, alios præmiis affecit: neutrum ex merito, sed ut oppressisse bellum crederetur. Mox Ophensium Lepitanorumque discordias componit, quæ raptu frugum & pecorum inter agrestes, modicis principiis, jam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Ophensis multitudine inferior, Garamantas exciverat gentem indomitam, & inter accolæ latrociniiis fecundam. Vnde arcta Lepitanis res, lateque vastatis agris, intra moenia trepidabant. donec interventu cohortium alarumque, fusi Garamantes, & recepta omnis præda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant. At Vespasiano post Cremonensem pugnam, & prosperos undique nuntios, *cecidiſſe Vitellium* multi cujusque ordinis pari audacia fortunaque hibernum mare aggressi nuntiavere. Aderant legati regis Vologesi, *quadraginta Parthorum equitum millia* offerentes. magnificum latumque tantis
ſocio-

sociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratia Vo-
logeso acta, mandatumque ut legatos ad senatum mitte-
ret, & pacem esse sciret. Vespasianus in Italiam resque
urbis intentus, adversam de Domitiano famam accipit:
tamquam terminos atatis, & concessa filio egrederetur.
Igitur validissimam exercitus partem Tito tradit, ad
reliqua Iudaici belli perpetranda. Titum, antequam di-
grederetur, multo apud patrem sermone orasse diceba-
tur, ne criminantium nuntius temere accenderetur: inte-
grumque se ac placabilem filio praearet. Non legiones, non
classes, perinde firma imperii munimenta, quam numerum
liberorum. Nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus ali-
quando, aut erroribus, imminui, transferri, desinere: suum
cuique sanguinem indiscretum. sed maxime principibus:
quorum prosperi & alii fruuntur, adversa ad junctissimos
pertineant. ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni
pater exemplum praeuisset. Vespasianus haud æque Do-
mitiano mitigatus, quam Titi pietate gaudens, bono esse
animo jubet, belloque & armis Remp. attollere: sibi pacem
domumque cura fore. Tum celerrimas navium frumento
onustas sævo adhuc mari committit. Quippe tanto di-
scrimine urbs nutabat ut decem haud amplius dierum
frumentum in horreis fuerit, cum à Vespasiano com-
meatus subvenere. Curam restituendi Capitolii in
L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed au-
ctoritate famaue inter procures. Ab eo contracti ha-
ruspices, monuere, ut reliquia prioris delubri in paludes
aveherentur, templum iisdem vestigiis sisteretur. nolle deos
mutari veterem formam. Vndecimo Kal. Iulias, serena
luce, spatium omne quod templo dicabatur, evinctum
vittis coronisque. Ingressi milites, quibus fausta no-
mina, felicibus ramis. dein virgines Vestales, cum pue-
ris puellisque patrimis, matrimisque, aqua rivis & fon-
tibus amnisque hausta, perluere. Tum Helvidius
Priscus prætor, præeunte Plauto Eliano pontifice, lu-
strata suovetaurilibus area, & super cespitem redditis
extis, Iovem, Iunonem, Minervam, præsidesque imperii
deos precatus uti cæpta prosperarent, sedesque suas pietate
hominum inchoatas, divina opæ attollerent; vittas quibus li-
gatus lapis innexique funes erant, contigit. Simul ce-
teri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, &

magna pars populi, studio lætitiæque connixi, saxum ingens traxere: passimque injectæ fundamentis argenti aurique stipēs, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ, sed ut gignuntur. Prædixere haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove in aliud destinatio. Altitudo ædibus adjecta. Id solum religio annuere. & prioris templi magnificentiæ defuisse creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum. Nam Civilis omiſſa diſſimulatione, in populum Romanum ruere. Vitellianæ legiones vel externum servitium, quam imperatorem Vespasianum malle. Galli sustulgerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati: vulgato rumore, à Sarmatis Dacisque Mœſica ac Pannonica hiberna circumſideri: patria de Britannia fingeantur. Sed nihil æque, quam incendium Capitolii, ut finem imperii adesse crederent, impulerat. *Captam olim à Gallis urbem: sed integra Iovis sede, mansisse imperium. Fatali nunc igne, signum cœlestis ira datum, & possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi, superstitione vana Druidæ canebant.* Inceſſeratque fama primores Galliarum ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigiſſe, ne deessent libertati, si populum Romanum continua bellorum civilium series & interna mala fregiſſent. Ante Flacci Hordeonii cadem, nihil prorupit, quo conjuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavete nuntii inter Civilem Classicumque præfectum alæ Treverorum, Classicus nobilitate opibusque ante alios, regium illi genus, & pace belloque clara erigo. Ipse, è majoribus suis, hostis populi Rom. quam socius jaſtabat. Mifcuere ſeſe Julius Tutor, & Julius Sabinus; hic Trevir, hic Lingon. Tutor, ripæ Rheni à Vitellio præfectus: Sabinus, ſuperinſitam vanitatem, falſæ ſtirpis gloria incendebatur, proaviæ ſuam divo Iulio per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuiſſe. Hi ſecretis ſermonibus, animos ceterorum ſcrutari. ubi quos idoneos rebantur, conſcientia obſtrinxere, in colonia Agrippinenſi, in domum privatam conveniunt. nam publice, civitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interficere quidam Vbiorum,

Tun-

Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros, ac Lingonas. Nec tulere moras consultandi. certarim proclamant, furere discordiis populum Rom. casae legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime urbem, omnes exercitus suis quemque bellis destineri. si Alpes praesidiis firmantur; coalita libertate, dispecturas Gallias, quem virium suarum terminum velint. Hæc dicta pariter, probataque. de reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. Plerique interficiendos censebant, turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos. Vicit ratio parcendi: ne sublata spe venia, pertinacia accenderentur. Alliciendos potius in societatem. legati tantum legionum interfectis, ceterum vulgus conscientiae scelerum, & spe impunitatis facile accessurum. Ea primi concilii forma. missique per Gallias concitores belli. Simulatum ipsis obsequium, quo incautiores Voculam opprimerent. Nec defuere qui Vocula nuntiarent. Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Inter ambiguos milites & occultos hostes, optimum è praesentibus ratus, mutua dissimulatione, & iisdem quibus petebatur artibus grassari; in coloniam Agrippinensem descendit. Illuc Claudius Labeo, quem capium & extra conventum amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit, pollicitusque, si praesidium daretur, iturum in Batavos, & potiore civitatis partem ad societatem Romanam retracturum: accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos ausus, quosdam Nerviorum Bethasiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quam bello, Caninefates Marsacosque incurabat. Vocula Gallorum fraude illectus, ad hostem contendit. Nec procul Veteribus aberat; cum Classicus ac Tutor per speciem explorandi praegressi, cum ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primum discreti à legionibus, proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula, Non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. Superesse fidam provincias, victores exercitus, fortunam imperii, & ultiores deos. Sic olim, Sacrovirum & Aduos; nuper, Vindicem Galliasque singulis praeliis concidisse. Eadem rursus numina, eadem fata, ruptores foederum expectarent. Melius di vo Iulio, di voque Augusto notos eorum animos, Galbam, & infracta tributa,

tributa, hostiles spiritus induisse. Nunc hostes, quia molle servitium: cum spoliati exutique fuerint, amicos fore. Hæc ferociter locutus, postquam perstare in perfidia Classicum Tutoremque videt: verso itinere; Novesium concedit. Galli duum millium spatio distantibus campis, confedere. Illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi: ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba jurarent, pignusque tanti sceleris, nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus, vocata concione, in hunc modum disseruit. Nunquam apud vos verba feci, aut pro vobis sollicitior, aut pro me securior. Nam mihi exitium parari, libens audio: mortemque in tot malis hostium ut finem miseriarum exspecto. Vestri me pudet miseretque, ad versus quos non prælium & acies parantur. id enim fas armorum, & jus hostium. bellum cum populo Romano vestris se manibus gesturum Classicus sperat: imperiumque & sacramentum Galliarum ostentat. Adeo nos, si fortuna in præsens virtusque deseruit, etiam vetera exempla deficiunt, quotiens Romana legiones perire præoptaverint, ne loco pellerentur. socii sæpe nostri, exscindi urbes suas, seque cum conjugibus ac liberis cremari pertulerunt. neque aliud pretium exitus quam fides fama-que. Tolerant cum maxime inopiam obsidiumque apud Vetera legiones. nec terrore aut promissu demoveantur. Nobis, super arma & viros, & egregia castrorum munimenta, frumentum & commeatus quamvis longo bello pares. Pecunia nuper etiam donativo suffecit: quod siue à Vespasiano, siue à Vitellio datum interpretari mavultis, ab imperatore certe Romano accepistis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuso totiens hoste, si pavetis aciem, indignum id quidem: sed est vallum murique, & trahendi artes, donec è proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. Sane ego displiceam. sunt alii legati, tribuni, centurio denique, aut miles. Ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis satellitibus. Civilem & Classicum Italiam invasuros. An si ad mœnia urbium Germani Gallique duxerint, arma patria inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine. Tutori Trevero agentur excubia? Signum belli Bataurus dabit? Germanorum catervas supplebitis? quis deinde sceleris exitus? cum Romana legiones contra direxe-

rint:

rint : transfuga è transfugis , & proditores è proditoribus , inter recens & vetus sacramentum in visi deis errabitis ? Te Iupiter optime maxime , quem per octingentes viginti annos , tot triumphis coluimus ; te Quirine Romana parens urbis , precor venerorque , ut si vobis non fuit cordi , me duce hac castra incorrupta & intemerata servari ; at certe pollui fœdarique à Tutore & Classico ne sinatis. Militibus Romanis aut innocentiam detis ; aut maturam , & sine noxa pœnitentiam. Variè excepta oratio inter spem metumque ac pudorem. Digressum Voculam , & de supremis agitantem , liberti servi que prohibuere fœdissimam mortem sponte prævenire. Et Classicus missio Æmilio Longino desertore primæ legionis , eadem ejus maturavit. Herennium & Numisium legatos ; vinciri satis visum. Dein sumptis Romani imperii insignibus , in castra venit. Nec illi , quamquam ad omne facinus durato , verba ultra suppeditavere , quam ut sacramentum recitaret. Juravere qui aderant , pro imperio Galliarum. Interfectorem Voculæ altis ordinibus ; ceteros , ut quisque flagitium navaverat , præmiis attollit. Divisæ inde inter Tutorem & Classicum curæ. Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses , quantumque militum apud superiorem Rheni ripam , in eadem verba adigit , occisis Magontiaci tribunis , pulso castrorum præfecto , qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque è deditis pergere ad obsessos jubet , veniam ostentantes si præsentia sequerentur. aliter nihil spei. famem , ferrumque , & extrema passuros. Adjecere qui missi erant , exemplum suum. Obsessos hinc fides , inde egestas , inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant ; absumptis jumentis equisque , & ceteris animalibus , quæ profana fœdaque in usum necessitas vertit. Virgulta postremo & stirpes & internatas faxis herbas vellentes , miseriarum patientiarque documentum fuisse : donec egregiam ludem sine turpi macularent , missis ad Civilem legatis vitam orantes. Neque ante preces admittæ , quam in verba Galliarum jurarent. Tum pactus prædam castrorum , dat custodes , qui pecuniam , calones , sarcinas retentarent , atque ipsos leves abeuntes prosequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani , incautum agmen aggtediuntur.

tur. Pugnacissimus quisque in vestigio ; multi palantes occubuerunt. Ceteri retro in castra profugiunt , querente sane Civile & increpante Germanos , *tamquam fidem per scelus abrumperent*. Simulata ea fuerint , an retinere savientes nequiverit , parum affirmatur. Direptis castris faces injiciunt. Cunctosque qui praelio superfuerant , incendium hausit. Civilis barbaro voto ; post coepta adversus Romanos arma , propexum rutilatumque crinem , patrata demum caede legionum deposuit. Et ferebatur , parvulo filio , quosdam captivorum , sagittis jaculisque puerilibus figendos , obtulisse. Ceterum neque se , neque quemquam Batavum , in verba Galliarum adigit : fisis Germanorum opibus : & si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret , inclytus fama , & potior. Mumius Lupercus legatus legionis , inter dona missus Velledæ. Ea virgo nationis Bructeræ late imperitabat : vetere apud Germanos more , quo plerasque feminarum fatidicas , & augefcente superstitione arbitrentur deas. Tuncque Velledæ auctoritas adolevit. nam *prosperas Germanis res , & excidium legionum prædixerat*. Sed Lupercus in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti , reservantur , pignus societatis. Cohortium , alarum , legionum , hiberna subversa cremataque : istantum relictis , quæ Magontiaci , ac Vindonissæ sita sunt. Legio XIII cum auxiliis simul deditis , à Novesium in coloniam Treverorum transgredi jubetur , præfinita die intra quam castris excederet. Medium omne tempus , per varias curas egere. ignavissimus quisque , caesorum apud Vetera exemplo , paventes ; melior pars , rubore & infamia , *quale illud iter , quis dux via ? Et omnia in arbitrio eorum , quos vita necisque dominos fecissent*. Alii nulla dedecoris cura , pecuniam aut carissima sibi met ipsi circumdare. Quidam expedire arma , telisque tamquam in aciem accingi. Hæc meditantibus , advenit proficiscendi hora , exspectatione tristior. Quippe intra vallum , deformitas haud perinde notabilis : detexit ignominiam campus , & dies. Revulsæ imperatorum imagines , inhonora signa , fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis , silens agmen , & velut longæ exsequiæ. Dux Claudius Sanctus effosso oculo , dirus ore , ingenio debilior , Dupli-

catur

catur flagitium, postquam desertis Bonnenfibus castris, altera se legio miscuerat. Et vulgata captatum legionum fama, cuncti qui paulo ante Romanorum nomen horrebant; procurrentes ex agris testisque, & undique effusi, insolito spectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium insultantis vulgi. spretisque Sancti promissis, aut minis, Magontiacum abeunt: ac forte obvio interfessore Vocolæ Longino, coniectis in eum telis, initium exsolvendæ in posterum culpæ fecere. Legiones nihil mutato itinere, ante mœnia Treverorum confidunt. Civilis & Classicus rebus secundis sublatis, an coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent, dubitavere. Sævitia ingenii, & cupidine prædæ, ad excidium civitatis trahiebantur. obstabat ratio belli, & novum imperium inchoantibus utilis clementiæ fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium ejus primo rerum motu in colonia Agrippinensi deprehensum, honoratè custodierant. Sed Transrhenanis gentibus invisa civitas, opulentia auctuque. Neque alium finem belli rebantur, quam si promiscua ea sedes omnibus Germanis foret: aut disjecta, Vbios quoque dispersisset. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis, mandata apud concilium Agrippinensium edijubent. quæ ferocissimus è legatis, in hunc modum protulit: *Redisse vos in corpus nomenque Germania, communibus deis, sed præcipuo deorum Marti grates agimus: vobisque gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem, flumina ac terras, & calum quodammodo ipsum, clauserant Romani: ut colloquia congressusque nostros arcerent; vel, quod contumeliosius est viris ad armanatis, inermes ac prope nudi, sub custode & pretio coiremus. Sed ut amicitia societasque nostra in æternum rata sint: postulamus à vobis, muros colonia, munimenta servitii, detrahatis. etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur. Romanos omnes, in finibus vestris, trucidetis. haud facile libertas, & domini miscentur: Bona interfectorum, in medium cedant, ne quis occulere quidquam, aut segregare causam suam possit. Liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim majoribus nostris. quomodo lucem diemque omnibus homini-*

bus ; ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Instituta cultumque patrium resumite , abruptis voluptatibus , quibus Romani plus adversus subiectos quam armis valent. sincerus & integer , & servitutis oblitus populus , aut ex aquo agetis , aut alius imperitabitis. Agrippinenses , sumpto consultandi spatio , quando neque subire conditiones metus futuri , neque palam aspernari conditio praesens sinebat , in hunc modum respondent. *Qua prima libertatis facultas data est , avidius quam cautius sumpsimus , ut vobis ceterisque Germanis consanguineis nostris jungeremur. Muros civitatis , congregantibus secum maxime Romanorum exercitibus , augere nobis , quam diruere tutius est. Si qui ex Italia aut provinciis alienigena in finibus nostris fuerant , eos bellum absumpsit : vel in suas quisque sedes refugere. Deductis olim , & nobiscum per connubium sociatis , quique mox provenere , hac patria est. Nec vos adeo iniquos existimamus , ut interfici à nobis parentes , fratres , liberos nostros velitis. Velligal & onera commerciorum , resolvimus. Sine transitu incustoditi , sed diurni & inermes : donec nova & recentia jura , in vetustatem consuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Civilem & Velledam , apud quos pacta sancientur. Sic lenitis Tencteris , legati ad Civilem & Velledam missi cum donis , cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetrare. Sed coram adire , alloqui que Velledam negatum. Arcebantur aspectu , quo venerationis plus inesset. Ipsa edita in turre : delectus è propinquis , consulta responsaque , ut internuntius numinis , portabat. Civilis societate Agrippinensium auctus , proximas civitates affectare , aut adversantibus bellum inferre statuit. Occupatisque Sunicis & juventute eorum per cohortes composita ; quo minus ultra pergeret , Claudius Labeo Bethasiorum Tungrorumque & Nerviorum tumultuaria manu restitit. fretus loco , quia pontem Mosae fluminis anteceperat. Pugnabaturque in angustiis ambigue , donec Germani transnatantes , terga Labeonis invasere. Simul Civilis , ausus , an ex composito , intulit se agmini Tungrorum , & clara voce : Non ideo , inquit , bellum sumpsimus , ut Batavi & Treveri gentibus imperent. Procul hac à nobis arrogantia , accipite societatem. transgredior*
ad

ad vos, seu meducem; seu militem mavultis. Movebatur vulgus, condebantque gladios; cum Campanus, ac Iuvenalis, ex primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidere. Labeo antequam circumveniretur, profugit. Civilis Bethasios quoque ac Nervios in fidem acceptos, copiis suis adiunxit: ingens rerum, percussis civitatum animis, vel sponte inclinantiibus. Interea Iulius Sabinus, projectis fœderis Romani monumentis, *Casarem* se salutare jubet: magnamque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem & nobis fidam. Nec Sequani detrectavere certamen. Fortuna melioribus affuit. Fusi Lingones. Sabinus festinatum temere prælium pari formidine deseruit. Utque famam exitii sui faceret, villam in quam perfugerat, cremavit. illic voluntaria morte interiisse creditus. Sed quibus artibus latebrisque, vitam per novem mox annos traduxerit: simul amicorum ejus constantiam, & insigne Epponinæ uxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie, belli impetus stetit. Resipiscere paulatim civitates, fasque & fœdera respicere, principibus Remis: qui per Gallias edixere, *ut missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret.* At Romæ cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii duces (jam enim Gallum Annium, & Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. Nec telinquenda urbs sine rectore. Domitiani indomitæ libidines timebantur: suspectis, uti diximus, Primo Antonio, Varoque Arrio. Varus prætorianis præpositus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonæ præfecit. Utque Domitiani animum Varo haud alienum, deliniret; Arretinum Clementem, domui Vespasiani per affinitatem innexum, & gratissimum Domitiano, prætorianis præposuit, *patrem ejus sub Cajo Casare egregia functum ea cura distitans. Latum militibus idem nomen. atque ipsum quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia sufficere.* Assumuntur è civitate clarissimus quisque; & alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo. ille spe ac juvena properus; hic moras neſciens, quis flagrantem retineret.

ne ferocia ætatis, & pravis impulsoribus si exercitum invasisset, paci belloque male consulere. Legiones victrices sextam & octavam, Vitellianarum unaetvicesima, è recens conscriptis secunda, Pennis Coctianisque Alpibus, pars monte Grajo, traducuntur. XI V legio è Britannia; sexta ac decima ex Hispania accitæ. Igitur venientis exercitus fama, & suoapte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. Is meditata oratione, cuncta magnis imperiis objectari solita, contumeliisque & invidiam in pop. Romanum effudit: turbidus miscendis seditionibus, & plerisque gratus vecordi facundia. At Iulius Auspex è primoribus Remorum, vim Romanam, pacisque bona dissertans, & *summi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cujusque periculo geri, jamque super caput legiones: sapientissimum quemque reverentia fideque, juniores periculo ac metu continuit.* Et Valentini animum laudabant, consilium Auspiciis sequebantur. Constat obstetisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod Vindicis motu cum Verginio steterant. Deterruit plerosque provinciarum æmulatio. *quod bello caput? unde jus auspiciumque peteretur? quam, si cuncta provenissent, sedem imperio legerent?* Nondum victoria, jam discordia erat: aliis foedera, quibusdam opes viresque, aut vetustatem originis, per jurgia jactantibus, Tædio futurorum, præsentia placuere. Scribuntur ad Treveros epistolæ, nomine Galliarum, ut abstinerent armis, impetrabili venia, & paratis deprecatoribus, si pæniteret. Restitit idem Valentinus, obstruxitque civitatis suæ aures, haud perinde instruendo bello intentus, quam frequens concionibus. Igitur non Treveri neque Lingones, ceretave rebellium civitates, pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne duces quidem in unum consulere. Sed Civilis avia Belgarum circumibat: dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Classicus segne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturavit superiorem Germaniæ ripam, & ardua Alpium præsidiis claudere. Atque interim unaetvicesima legio Vindonissa; Sextilius Felix cum auxiliariis cohort-

cohortibus per Rhætiā irrupere. Accessit ala Singulārium, excita olim à Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Præerat Julius Briganticus, sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum, deletū auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe; aut metu subactis legionariis, qui primo cohortem præmissam à Sextilio Felice, interficiunt. mox ubi duces exercitusque Romani propinquabant, honesto transfugio rediere: secutis Tribocis, Vangionibusque & Carracatibus, Tutor Treveris comitantibus, vitato Magontiaco, Bingium concessit; fidens loco, quia pontem Nævæ fluminis abrupterat, sed incurſu cohortium quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fususque. Ea clade perculsi Treveri, & plebes omissis armis, per agros palatur. quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates quæ societatem Romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones à Novesio Bonnaque in Treveros ut supra memoravimus, traductæ, se ipsas in verba Vespasiani adigunt. Hæc Valentino absente gesta: qui ubi adventabat furens, cunctaque rursus in turbas & exitium conversurus; legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abscessere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt: occisis Herennio ac Numisio legatis, quo minore spe veniæ cresceret vinculum sceleris. Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Magontiacum veniæ ejus adventu erectæ spes. Ipse pugnæ avidus, & contemnendis quam cavendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat: ubi primum congregari licuisset, nullam prælio moram factururus. Delectus per Galliam habitos in civitates remittit, ac nuntiare jubet, *sufficere imperio legiones, socii ad munia pacis redirent, securi velut confecto bello, quod Romana manus excepiſſent.* Auxit ea res Gallorum obsequium. nam recepta juventute, facilius tributa toleravere, proniores ad officia quod spernebantur. At Civilis & Claficus, ubi pulsum Tutorem, *casos Treveros, cuncta hostibus prospera acceperet: trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim*

nuntiis Valentinum monuere *ne summa rei periculum faceret*. Eo rapidius Cerialis, missis in Mediomatricos, qui breviori itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Magontiaci, quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit. quem locum magna Treverorum manu Valentinus infederat, montibus & Mosella amne septum, & addiderat fossas, obicesque saxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem per-rumpere juberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste, quem temere collectum, haud ita loco juvari, ut non plus suis in virtute foret. Paulum moræ in ascensu, dum missilia hostium prævehuntur. Ut ventum ad manus, deturbati ruinæ modo præcipitantur. Et pars equitum æquioribus jugis circumvecta, nobilissimos Belgarum, in quibus ducem Valentinum, cepit. Cerialis postero die coloniam Treverorum ingressus est, avidio milite eruendæ civitatis: *Hanc esse Clastici, hanc Tutoris patriam, horum scelere clausas casaque legiones. Quid tantum Cremonam meruisse, quam e gremio Italia raptam, quia unius noctis moram victoribus attulerit? Stare in confinio Germania integram sedem, spoliis exercituum & ducum cadibus ovantem. Redigetur prada in fiscum: ipsis sufficere ignes, & rebellis colonia ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur.* Cerialis metu infamiae, si licentia sævitiaeque imbuere militem crederetur, pressit iras. & parere, posito civili bello ad externa modestiores. Convertit inde animos accitarum è Mediomatricis legionum miserabilis aspectus. Stabant conscientia flagitii mæstæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coeuntes exercitus consalutatio. neque solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria, & lucem ipsam vitantes. nec perinde periculum aut metus, quam pudor ac dedecus obstupescerat: attonitis etiam victoribus, qui vocem precesque adhibere non ausi, lacrymis ac silentio veniam poscebant. donec Cerialis mulceret animos, *fato acta dictitans, qua militum ducumque discordia, vel fraude hostium evenissent. Primum illum stipendiorum & sacramenti diem habere: priorum facinorum neque imperatorem, neque se meminisse.* Tunc
recepti

recepti in eadem castra, & editum per manipulos, ne quis in certamine jurgiove seditionem aut cladem commilitoni objectaret. Mox Treveros ac Lingonas ad concionem vocatos ita alloquitur. Neque ego unquam facundiam exercui; & populi Romani virtutem armis affirmavi. Sed quia apud vos verba plurimum valent, bonaque ac mala non sua natura, sed vocibus seditiosorum astimantur; statui pauca disserere, quae profligato bello, utilius sit vobis audisse, quam nobis dixisse. Terram vestram ceterorumque Gallorum, ingressi sunt duces imperatoresque Romani, nulla cupidine, sed majoribus vestris invocantibus, quos discordia usque ad exitium fatigabant. & acciti auxilio Germani, sociis pariter atque hostibus servitutem imposuerant. Quot praeliis adversus Cimbro Teutonesque, quantis exercituum nostrorum laboribus, quove eventu Germanica bella tractaverimus, sat clarum. Nec ideo Rhenum insedimus, ut Italiam tueremur: sed ne quis alius Ariovistus regno Galliarum poliretur. An vos cariores Civili Batavisque & Thraus-rhenani gentibus creditis, quam majoribus eorum patres atque vestri fuerunt? Eadem semper causa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia, & mutanda sedis amor: ut reliqua paludibus & solitudinibus suis, fecundissimum hoc solum, vosque ipsos possiderent. Ceterum libertas, & speciosa nomina praetexuntur, nec quisquam alienum servitium, & dominationem sibi concupivit; ut non eadem ista vocabula usurparet. Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum jus concederetur. Nos quamquam totiens laces-siti, jure victoria id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium sine armis; neque arma sine stipendii; neque stipendia sine tributu haberi queunt. Cetera in communi sita sunt. Ipsi plerumque legionibus nostris praesident: ipsi has aliasque provincias regunt. Nihil separatum, clausumve. Et laudatorum principum usus ex aequo, quamvis procul agentibus: savi proximis ingruunt. quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cetera natura mala; ita luxum, vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec hemt-nes: sed neque hac continua, & meliorum interveni-
pensantur. nisi forte Tutore & Classico regnantibus, mo-
deratius

deratius imperium speratis : aut minoribus quam nunc à
tributis parabantur exercitus , quibus Germani Britanni-
que arceantur. Nam pulsus (quod dii prohibeant) Romanis,
quid aliud quam bella omnium inter se gentium existant?
Ostingentorum annorum fortuna disciplinaque , compages
hac coaluit : qua convelli sine exitio convellentium , non
potest. Sed vobis maximum discrimen , penes quos aurum
& opes praecepta bellorum causa. Proinde pacem & urbem,
quam victi victoresque eodem jure obtinemus , amate , co-
lite. Moneant vos utriusque fortuna documenta , ne contu-
maciam cum pernicie , quam obsequium cum securitate
malitis. Tali oratione graviora metuentes composuit,
erexitque. Tenebantur victore exercitu Treveri , cum
Civilis & Classicus misere epistolas ad Cerialem , qua-
rum hæc sententia fuit. Vespasianum , quamquam nun-
tios occultarent , excessisse vita. Urbem atque Italiam,
interno bello consumptam. Muciani ac Domitiani vana
& sine viribus nomina. Si Cerialis imperium Galliarum
velit , ipsos finibus civitatum suarum contentos : si præ-
lium mallet , ne id quidem abnuere. Ad ea Cerialis Ci-
vili & Classico nihil. eum qui attulerat ipsas epistolas,
ad Domitianum misit. Hostes divisis copiis advene-
re undique. Plerique culpabant Cerialem passum
jungi , quos discretos intercipere licuisset , Romanus
exercitus castra fossa valloque circumdedit : quæ te-
mere antea intuitis confederat. Apud Germanos diver-
sis sententiis certabatur. Civilis opperendas Transhe-
nanorum gentes , quarum terrore fracta Pop. Rom. vires
obtererentur. Gallos quid aliud quam pradam victoribus ?
& tamen quod roboris sit , Belgas , secum palam , aut
voto stare. Tutor cunctatione crescere rem Romanam affir-
mabat , cœuntibus undique exercitibus : Transvectam è
Britannia legionem : accitas ex Hispania : adventare ex
Italia : nec subitum militem , sed veterem expertumque
belli. Nam Germanos , qui ab ipsis sperantur , non juberi ,
non regi , sed cuncta ex libidine agere. Pecuniamque ac
dona , quæ solis corrumpantur , majora apud Roman. &
neminem adeo iu arma promptum , ut non idem pretium
quietis quam periculi malit. quod si statim congregiantur ,
nullas esse Ceriali , nisi ex reliquiis Germanici exercitus
legiones , fœderibus Galliarum obstrictas. Idque ipsum.

quod

quod inconditam nuper Valentini manum contra spem fuderint, alimentum illis ducique temeritati. Ausuros rursus, venturosque in manus, non imperiti adolescentuli verba & conciones, quam ferrum & arma meditantis, sed Civilis & Classici: quos ubi aspexerint, redituram in animos formidinem, fugam, famemque, ac totiens capris precariam vitam, neque Treveros, aut Lingonas benevolentia contineri: resumpturos arma, ubi metum abscefferit. Diremit consiliorum diversitatem, approbata Tutoris sententia Classicus, statimque exsequuntur. Media acies Ubiis Lingonibusque data: dextro cornu cohortes Batavorum; sinistro Brueteri Teneterique. pars montibus; alii viam inter Mosellamque flumen tam improvisi assiluerunt, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul, vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fusi equites: medius Mosellæ pons, qui ulteriora coloniae annectit, ab hostibus infessus. Cerialis turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu rettahens, intacto corpore promptus inter tela, felici temeritate, & fortissimi cujusque accursu, reciperatum pontem lecta manu firmavit. Mox in castra reversus, palantes captarum apud Novesium Bonnamque legionum manipulos, & rarum apud signa militem, ac prope circumventas aquilas videt. Incensus ira, non Flaccum, inquit, non Voculam deseritis. Nulla hic proditio. neque aliud excusandum habeo, quam quod vos Gallici fœderis oblitos pradixerim, memoriam Romani sacramenti temere credidi. Annumera- bor Mumistis & Herenniis, ut omnes legati vestri, aut militum manibus, aut hostium ceciderint. Ite, nuntiate Vespasiano, vel quod propius est, Civili & Classico, relictum à vobis in acie ducem. venient legiones, quæ neque me inul- tum, neque vos impunitos patiantur. Vera erant. & à tribunis præfectisque eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes, & manipulos. neque enim poterat pate- scere acies effuso hoste, & impredientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor, & Classicus, & Civilis, suis quisque locis pugnam ciebant:

Gallos

Gallos *pro libertate*, Batavos *pro gloria*, Germanos *ad pradam* instigantes. Et cuncta pro hostibus erant. donec legio unaetvicesima, patientiore quam cetera spatio conglobata, sustinuit ruentes; mox impulit. Nec sine ope divina, mutatis repente animis, terga victores vertere. Ipsi territos se cohortium aspectu ferebant, quæ primo impetu disiectæ, summis rursus jugis congregabantur. ac speciem novi auxilii fecerant. Sed obstitit vincentibus prævum inter ipsos certamen, hoste omisso spolia confectandi. Cerialis ut incuria prope rem afflixit, ita constantia restituit. secutusque fortunam, castra hostium eodem die capit exscinditque. Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenses; offerebantque uxorem ac sororem Civilis, & filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant. Vnde metus & iustæ preces invocantium, antequam hostes reparatis viribus ad spem, vel ad ultionem accingerentur. Namque & Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum integra: quæ ex Chaucis Frisiiisque composita, Tolbiaci, in finibus Agrippinensium agebat. Sed tristis nuntius avertit, *deletam cohortem dolo Agrippinensium*: qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus igne injecto, cremavere. Simul Cerialis propero agmine subvenit. Circumsteterat Civilem & alius metus, ne quartadecima legio adjuncta Britannica classe, affligeret Batavos, quæ Oceano ambiuntur. Sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus legatus in Nervios Tungrosque duxit. eæque civitates in deditionem acceptæ. classem ultro Caninefates aggressi sunt: majorque pars navium depressa, aut capta. Et Nerviorum multitudinem sponte commotam, ut pro Romanis bellum capefferet, iidem Caninefates fundere. Classicus quoque adversus equites Novesium à Ceriali præmissos, secundum prælium fecit. quæ modica, sed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant. Iisdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici jubet: mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset:

Neque

Neque Antonium Primum adsciri inter comites à Domitiano passus est : favore militum anxius , & superbia viri, æqualium quoque, adeo superiorum intollerantis. Profectus ad Vespasianum Antonius, ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso imperatoris animo. trahebatur in diversa, hinc meritis Antonii, cuius ductu confectum haud dubie bellum erat ; inde Muciani epistolis : simul ceteri, ut *infectum tumidumque* insectabantur, adjunctis prioris vitæ criminibus. neque ipse deerat arrogantia vocare offensas, nimius commemorandis quæ meruisset. *Alios ut imbelles Cæcinam ut captivum ac dediticium* increpat. Vnde paulatim levior viliorq; haberi, manente tamen in speciem amicitia. Per eos menses quibus Vespasianus Alexandriæ statos æstivis flatibus dies, & certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quis cælestis favor & quædam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus, genua ejus advolvitur, *remedium cæcitat*is exposcens gemitu, monitu Serapidis dei ; quem dedita superstitionibus gens ante alios colit. precabaturque principem, ut *genas & oculorum orbes* dignaretur respergere oris excremento. Alius manu ager, eodem deo auctore, ut *pede ac vestigio Caesaris* calcaretur, orabat. Vespasianus primo irridere, aspernari : atque illis instantibus, modo famam vanitatis metuere ; modo obsecratione ipsorum, & vocibus adulantium in spem induci. postremo æstimari à medicis jubet, an talis cæcitas ac debilitas, ope humana superabiles forent. Medici varie differere. *Huic non exesam vim luminis, & redituram si pellerentur obstantia* : illi elapsos in prævum artus, si salubri vis adhibeatur, posse integrari. Id fortasse cordi deis & divino ministerio principem electum. denique patrati *remedii gloriam penes Casarem* ; irriti ludibrium penes *miseros fore*. Igitur Vespasianus cuncta fortunæ suæ patere ratus, nec quidquam ultra incredibile, lato ipse vultu, erecta quæ astabat multitudo, jussa exsequitur. Statim conversa ad usum manus, ac cæco reluxit dies. Vtrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium. Altior inde Vespasiano

siano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consuleret. *Arceri templo cunctos* jubet, atque ingressus, intentusque numini, respexit pone tergum è primoribus Ægyptiorum nomine *Basiliden*: quem procul Alexandria plurium dierum itinere, & agro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur sacerdotes, *num illo die Basilides templum inisset?* percunctatur obvios, *num in urbe visus sit?* denique missis equitibus explorat, illo temporis momento octoginta millibus passuum abfuisse. Tunc divinam speciem, & vim responsi ex nomine *Basilidis*, interpretatus est. Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata: Ægyptiorum antistites sic memorant: *Ptolemao regi, qui Macedonum primus Ægyptiopes firmavit, cum Alexandria recens condita mœnia, templaque & religiones adderet: oblatum per quietem decore eximio, & majore quam humana specie juvenem, qui moneret, ut fidissimis amicorum in Pontum missis, effigiem suam acciret: latum id regno, magnamque & inclytam sedem fore quæ excepisset. simul visum eundem juvenem in celum igne plurimo attolli.* Ptolemæus omne & miraculo excitus, sacerdotibus Ægyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos visus aperit. Atque illis Ponti & externorum parum gnaris, Timotheum Atheniensem è gente Eumolpidarum, quem ut antistitem caerimoniarum Eleusi exciverat, *quanam illa superstitio, quod numen?* interrogat. Timotheus quæsitus qui in Pontum meassent, cognoscit urbem illic Sinopen, nec procul templum vetere inter accolis fama Iovis Ditis. Namque & muliebrem effigiem assistere, quam plerique Proserpinam vocent. Sed Ptolemæus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem; ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum appetens, negligere paulatim, aliasque ad curas animumvertere: donec eadem species terribilior jam & instantior, exitium ipsi regnoque denuntiaret, ni jussa patrarentur. Tum legatos & dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensis imperitabat) expediri jubet; præcipitque navigaturis, ut *Pythium Apollinem adeant.* Illis mare secundum: Sors oraculi haud ambi-

ambigua: Irent, simulacrumque patri sui reveherent, sororis relinquerent. Ut Sinopen venire, munera, preces, mandata regis sui Scydrothemidi allegant. Qui diversus animi, modo numen pavescere, modo minis adversantis populi terreri, saepe donis promissisque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolemaeus non studium, non preces omittere. Dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, ne destinata deo ultra moraretur. Cunctantem varia perniciēs, morbiq̃ & manifesta cælestium ira, graviorque in dies fatigabat. Advocata concione, jussa numinis, suos Ptolemaique visus, ingruentia mala exponit. Vulgus adversari regem, invidere Ægypto, sibi metuere, templumque circumfidere. Major hinc fama tradidit, deum ipsum appulsas litori navis sponte conscendisse. Mirum inde dictu, tertio die tantum maris emensu, Alexandriam appelluntur. Templum pro magnitudine urbis exstructum, loco cui nomen Rhacotis. fuerat illic sacellum, Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. Hæc de origine & advectu dei, celeberrima. Nec sum ignarus, esse quosdam qui Seleucia urbe Syria accitum, regnante Ptolemao, quem tertia atas tulit: alii autem eundem Ptolemaum; sedem ex qua transferit, Memphim perhibent, inclytam olim, & veteris Ægypti columen. Deum ipsum multi Æsculapium, quod medeatur agris corporibus; quidam Osirim, antiquissimum illis gentibus numen; plerique Iovem, ut rerum omnium potentem; plurimi Ditem patrem, insignibus qua in ipso manifesta, aut per ambages coniectant. At Domitianus Mucianusque, antequam Alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios accepere. Præcipua victoriæ fides, dux hostium Valentinus, nequaquam abjecto animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat. Auditus ideo tantum, ut nosceretur ingenium ejus, damnatusque, inter ipsum supplicium, exprobranti cuidam patriam ejus captam, Accipere se solatium mortis respondit. Sed Mucianus quod diu occultaverat, ut recens exprompsit: Quoniam benignitate deum fracta vires hostium forent: pa-

rum decore Domitianum, confecto prope bello, aliena gloria interventurum. Si status imperii, aut salus Galliarum in discrimen verteretur, debuisse Casarem in acie stare: Caninefates Batavosque minoribus ducibus delegandos. Ipse Lugduni vim fortunamque principatus è proximo ostentaret, nec parvis periculis immixtus, & majoribus non defuturus. Intelligebantur artes: sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur. ita Lugdunum ventum. Vnde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis, fidem ejus tentavisse, an prasenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret. qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit; an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit. nam Ceriales salubri temperamento elusit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus sperni à senioribus juventam suam cernens, modica quoque & usurpata antea munia imperii ommittebat. simplicitatis ac modestiæ imagine, in altitudinem conditus: studiumque litterarum & amorem carminum simulans, quo velaret animum, & fratris æmulationi subduceretur, cujus disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV NERO- NIS HISTORIARVM

LIBER V.

Breviarium Libri V.

Interim Titus cum valido exercitu ad Hierosolyma contendit. De nomine & origine Iudaorum referta fabulis narratio. Instituta & Carimonia gentis: deque in maligna profanorum iudicia, descriptio Terra finiumque, balsami, Libani, Iordanis, lacus bitumen generantis & regionis circa eum. tum Hierosolymorum. Iudaorum reges bella cum Romanis, Praefides & procuratores. Titus Iudaos in urbem compulsos obsidet. Hierosolymorum munitiones, & Copia ducesque. Prodigia exitium Urbis protendentia. Interea Civilis reparato exercitu, cum Ceriali manus conserit. Satis prospere. Inde utrimque ad summa rei discrimen se praparent. Fit atrox pugna, sed proditiōe Batavi cujusdam Germani vincentur. nec eo secius Civilis praesidia Romanorum quadripartitis copiis invadit. Sed repelluntur cum periculo Civilis. Cerialis ob incuriam suam pene à Germanis exceptus, instructa classe Civilem trans Rhenum pellit, insulamque Batavorum populatur. simul animos hostium occultis nuntiis labefaciat, unde Civilis colloquio petito se dedit.

*E*iusdem anni principio, Caesar Titus perdomanda Iudæa delectus à patre, & privatis utriusque rebus militia clarus, maiore tum vi famaque agebat, certantibus provinciarum & exercituum studiis.

diis. atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se praeputiumque in armis ostendebat, comitate & alloquiis officia provocans: ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Iudaea legiones, quinta & decima, & quintadecima, vetus Vespasiani miles exceperunt. Tradidit & Syria duodecimam, & adductos Alexandria duoetvicesimanos tertianosque. Comitabantur viginti sociæ cohortes, octo equitum alæ: simul Agrippa, Sohemusque reges, & auxilia regis Antiochi, validaque & solito inter accolas odio infensa Iudæis Arabum manus. Multi, quos urbe atque Italia sua quemque spes acciverat, occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hostium ingressus, composito agmine, cuncta explorans, paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit. Sed quia famosæ urbis supremum diem tradituri sumus, congruens videtur primordia ejus aperire. Iudæos *Creta insula profugos, novissima Libya insedissee* memorant, *qua tempestate Saturnus vi Iovis pulsus cesserit regnū.* Argumentum è nomine petitur: *inclytum in Creta, Idam montem, accolæ Idaeos, aucto in Barbarum cognomento, Iudæos vocitari.* quidam regnante Isidi, exundantem per *Aegyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo ac Iuda proximas in terras exoneratam.* Plerique *Æthiopum prolem, quos rege Cepheo, metus atque odium mutare sedes perpulerit.* Sunt qui tradant, *Assyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Aegypti positos, ac max proprias urbes, Hebræasque terras, & propiora Syria coluisse.* Clara alii Iudæorum initia: *Solymos carminibus Honieri celebratam gentem, condita urbi Hierosolymam nomen è suo fecisse.* Plurimi auctores consentiunt, *orta per Aegyptum tæbe, qua corpora fœdaret; regem Bocchorim, adito Hammonis oraculo remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum ut invisum deis, alias in terras avehere jussum.* Sic conquistum collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit; ceteris per lacrymas torpentibus, Moysen unum exutum monuisse, ne quam deorum hominumve opem expectarent, ab utrisque deserti, sed sibi met ut duci caelesti crederent, primo cuius

jus auxilio credentes, præsentis miserias pepulissent. Assensere, atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil æque, quam inopia aquæ fatigabat. Tamque haud procul exitio, totis campis procubuerant: cum grex asinorum agrestium, è pastu in rupem nemore opacam concessit. Secutus Moses, conjectura herbidi soli, largas aquarum venas aperit. Id levamen, & continuum sex dierum iter emensi, septimo pulsus cultoribus, obtinere terras in quibus urbs & templum dicata sunt. Moses quo sibi in posterum gentem firmaret; novos ritus, contrariosque ceteris mortalibus, indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos sacra: rursus concessa apud illos, quæ nobis incesta. Effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrati sacravere: cæso ariete, velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Ægyptii Apin colunt. Sue abstinere, memoria cladis, quod ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem, crebris adhuc jejuniis fatentur. Et raptarum frugum argumentum, panis Iudaicus nullo fermento, retinet. *Septimo die orium placuisse ferunt: quia usinem laborum tulerit, dein blandiente inertia, septimum quoque annum ignavia datum.* Alii honorem eum Saturno haberi: seu principia religionis tradentibus Idæis, quos cum Saturno pulsos, & conditores gentis accepimus: seu quod è septem sideribus, quibus mortales reguntur, altissimo orbe & principia potentia stella Saturni feratur: ac pleraque celestium, vim suam & cursum septimos per numeros conficiant. Hi ritus quoquo modo induciti, antiquitate defenduntur. cetera instituta sinistra: fœda, pravitate valere. Nam pessimus quisque, spretis religionibus patriis, tributa & stipēs illuc congregabant. Vnde aucta Iudæorum res: & quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium. Separati epulis, discreti cubilibus, projectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinere. inter se nihil illicitum. Circumcidere genitalia instituire, ut diversitate noscantur. Transgressi in morem eorum, idem usurpant: nec quidquam

quam prius imbuuntur, quam contemnere deos, exuer patriam: parentes, liberos, fratres, vilia habere. Augendæ tamen multitudini consulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis, nefas: animasque proelio aut suppliciis peremptorum, æternas putant. Hinc generandi amor, & moriendi contemptus. Corpora condere, quam cremare, è more Ægyptio: eademque cura, & de infernis persuasio, cælestium contra. Ægyptii pleraque animalia effigiesque compositas venerantur. Iudæi mente sola, unumque numen intelligunt. *Profanos qui deum imagines, mortalibus materiis, in species hominum effingant. Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum.* Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sunt. Non regibus hæc adulatio, non Cæsaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant, hedera vinciebantur, vitisque aurea templo reperta: *Liberum patrem coli, domitorem Orientis* quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis. quippe Liber festos lætosque ritus posuit: Iudæorum mos absurdus sordidusque. Terra finesque, qua ad Orientem vergunt, Arabia terminantur: à meridie, Ægyptus objacet: ab occasu, Phœnices & mare: Septentrionem à latere Syriæ longe prospectant. Corpora hominum salubria, & ferentia laborum. rari imbres, uber solum. Exuberant fruges nostrum ad morem. præterque eas Balsamum & Palmæ. palmetis proceritas, & decor. Balsamum modica arbor: ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent venæ; fragmine lapidis, aut testa aperiuntur. humor in usu medenium est. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus. Idem amnem Iordanem alit, funditque. Nec Iordanes pelago accipitur. Sed unum atque alterum lacum integer perfluit: tertio retinetur. Lacus immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque vento impellitur, neque pisces aut luetas aquis volucres patitur. Incertum unde, superjecta, ut solido feruntur: periti imperitique nandi, perinde attolluntur. Certo anni, bitumen

bitumen egerit: cuius legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit. Ater suapte natura liquor, & sparso aceto concretus, innatat. hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis trahunt. Inde nullo juvante influit, oneratque, donec abscindas. nec abscindere ære ferrove possis: fugit cruorem vestemque infectam sanguine, quo feminæ per menses exsolvuntur. sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, undantes bitumine moles pelli, manuque trahi ad litus: mox ubi vapore terræ, vi solis inaruerint, securibus cuneisque ut trabes aut saxa discindi. Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes, magnisque urbibus habitatos, fulminum jactu arsisse: & manere vestigia, terramque ipsam specie torridam, vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta sponte edita, aut manu sata, sive herba tenuis aut flore, seu solitam in speciem adolere, atra & inania velut in cinerem vanescunt. Ego, sicut inclitas quondam urbes igne cælesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eoque fetus segetum & autumnus putrescere reor, solo cæloque juxta gravi. Et Belus amnis Iudaico mari illabitur: circa cujus os conlectæ arenæ, admixto nitro, in vitrum excoquantur. modicum id litus, sed egerentibus inexhaustum. Magna pars Iudææ vicis dispergitur. habent & opida. Hierosolyma genti caput. Illic immensæ opulentiae templum, & primis munimentis urbs, dein regia: templum intimis clausum, ad fores tantum Iudæo aditus: limine, præter sacerdotes, arcebantur. Dum Assyrios penes Medosque & Persas Oriens fuit, despectissima pars servientium: postquam Macedones præpotuere, rex Antiochus demere superstitionem, & mores Græcorum dare adnixus, quo minus tetrerrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est, nam ea tempestate Arsaces desciverat. Tum Iudæi Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis (& Romani procul aberant) sibi ipsi reges imposuere. qui mobilitate vulgi expulsi, resumpta per arma dominatione, fugas civium, urbium everSIONES, fratrum, conjugum, parentum neces, aliæque solita regibus ausi, superstitionem

fovebant: quia honor sacerdotii, firmamentum potentiae assumebatur. Romanorum primus Cn. Pompejus Iudaeos domuit: templumque jure victoriae ingressus est. Inde vulgatum, *nulla intus deum effigie vacuam sedem, & inania arcana*. Muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. Mox bello civili inter nos, postquam in ditionem M. Antonii provinciae cesserant; rex Parthorum Pacorus Iudaea potitus, interfectusque à P. Ventidio, & Parthi trans Euphratem redacti: Iudaeos C. Sosius subegit. Regnum ab Antonio Herodi datum, victor Augustus auxit. Post mortem Herodis, nihil exspectato Caesare, Simon quidam regium nomen invaserat. Is à Quintilio Varo obtinente Syriam punitus. & gentem coercitam, liberi Herodis tripartito rexere. Sub Tiberio quies. dein jussi à C. Caesare *effigiem ejus in templo locare*, arma potius sumpsere: quem motum Caesaris mors diremit. Claudius defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Iudaeam provinciam equitibus Romanis aut liberis permisit, è quibus Antonius Felix, per omnem saevitiam ac libidinem, jus regium servili ingenio exercuit, Drusilla Cleopatrae & Antonii nupte in matrimonium accepta: ut ejusdem Antonii, Felix progener, Claudius nepos esset. Duravit tamen patientia Iudaeis, usque ad Gessium Florum procuratorem. Sub eo bellum ortum. & comprimere coeptantem Cestium Gallum Syriae legatum, varia praecelia ac saepius adversa exceperere. Qui ubi fato, aut tadio occidit; missu Neronis, Vespasianus fortuna famaque & egregiis ministris, intra duas aestates, cuncta camporum, omnesque praeter Hierosolyma urbes, victore exercitu tenebat. Proximus annus civili bello intentus, quantum ad Iudaeos per otium transit. Pace per Italiam parata, & externae curae rediere. Augebat iras, quod soli Iudaei non cessissent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatus novi eventus casusve utilius videbatur. Igitur castris, uti diximus, ante moenia Hierosolymorum positus, instructas legiones ostentavit. Iudaei sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis longius ausuri, & si pellerentur, parato

parato perfugio. Missus in eos eques cum expeditis cohortibus, ambigüe certavit. Mox cessere hostes, & sequentibus diebus crebra pro portis prælia ferebant: donec assiduis damnis, intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum versi, neque enim dignum videbatur, famem hostium opperiri. poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia, & cupidine præmiorum. Ipsi Tito Roma, & opes, voluptateque ante oculos; ac ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. Sed urbem arduam situ, opera molesque firmaverant, quibus vel plana satis munirentur. Nam duos colles immensum editos claudebant muri per ætem obliqui, aut introrsus situati: ut latera oppugnantium, ad ictus patescerent. Extrema rupis abrupta: & turres, ubi mons juvisset, in sexaginta pedes; inter devexa, in centenos vicenosque attollebantur: mira specie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia, regię circumjecta, conspicuoque fastigio turris *Antonia* in honorem M. Antonii ab Herode appellata. Templum in modum arcis, propriique muri, labore & opere ante alios. ipsæ porticus, quibus templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, cavati sub terra montes: & piscinæ cisternæque servandis imbribus, præviderant conditores ex diversitate morum, crebra bella. inde cuncta, quamvis adversus longum obsidiam: & à Pompejo expugnatis, metus atque usus pleraque monstravere. Atque per avaritiam Claudianorum temporum, empto jure muniendi, struxere muros in pace, tamquam ad bellum: magna colluvie, & ceterarum urbium clade aucti: nam pervicacissimus quisque illuc perfugerat, eoque seditiosius agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema & latissima mœnium Simon; mediam urbem Ioannes, quem & Bargioram vocabant; templum Eleazarus firmaverat. Multitudine & armis Ioannes, ac Simon; Eleazarus loco pollebat. Sed prælia, dolus, incendia inter ipsos, & magna vis frumenti ambusta. Mox Ioannes, missis per speciem sacrificandi, qui Eleazarum manumque ejus obruncarent, templo potitur, ita in duas factiones civitas di-

scessit, donec propinquantibus Rom. bellum exter-
 num concordiam pareret. Evenerant prodigia, quæ
 neque hostiis, neque votis piare fas habet gens super-
 stitione obnoxia, religionibus adversa. Visæ per cæ-
 lum concurrere acies, rutilantia arma, & subito nu-
 bium igne collucere templum. Expasæ repente delu-
 bri fores, & audita major humanâ vox, *Excedere deos.*
 simul ingens motus excedentium. Quæ pauci in me-
 tum trahebant: pluribus persuasio inerat, antiquis
 sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore, ut
 valesceret Oriens, profectique Iudæa rerum potiren-
 tur. quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixe-
 rant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, sibi tan-
 tam fatorum magnitudinem interpretati, ne adversis
 quidem ad vera mutabantur. Multitudinem obsessio-
 rum omnis ætatis, virile ac muliebre sexus, sexcenta
 millia fuisse accepimus. Arma cunctis, qui ferre pos-
 sent, & plures, quam pro numero, audebant. Obstina-
 tio viris feminisque par: ac si transferre sedes coge-
 rentur, major vitæ metus quam mortis. Hanc adversus
 urbem gentemque Cæsar Titus, quando Impetus &
 subira belli locus abnueret, aggeribus vineisque certa-
 re statuit. Dividuntur legionibus munia, & quies præ-
 liorum fuit: donec cuncta expugnandis urbibus reperta
 apud veteres, aut novis ingeniis, struerentur. At Civi-
 lis post malam in Treveris pugnam, reparato per Ger-
 maniam exercitu, apud Vetera castra confedit: tutus
 loco; & ut memoria prosperarum illic rerum, auge-
 scerent Barbarorum animi. Secutus est, eodem Cæria-
 lis, duplicatis copiis, adventu secundæ & XVI & XIV
 legionum. Cohortesque & alæ jam pridem accitæ,
 post victoriam properaverant. Neuter ducum cuncta-
 tor. Sed arcebat latitudo camporum, suo pte ingenio
 humentium. Addiderat Civilis obliquam in Rhenum
 molem, cujus objectu revolutus annis; adjacentibus
 superfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis subdo-
 la; & nobis adversa. quippe miles Romanus armis
 gravis, & nandi pavidus: Germanos fluminibus sue-
 tos, levitas armorum, & proceritas corporum attol-
 lit. Igitur lacescentibus Batavis, ferocissimo cuique

nostrorum cœptum certamen. deinde orta trepidatio, cum præaltis paludibus arma equique hautirentur. Germani notis vadis persultabant, omiſſa plerumque fronte, latera ac terga circumvenientes, neque ut in pedestri acie, cominus certabatur, sed tamquam navalī pugna, vagi inter undas, aut si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur. minor tamen quam pro tumultu cades: quia non ausi egredi paludem Germani, in castra rediere. Ejus prælii eventus, utrumque ducem, diversis animi motibus, ad maturandum summæ rei discrimen erexit. Civilis instare fortunæ; Cerialis abolere ignominiam. Germani prosperis feroces; Romanos pudor excitaverat. nox apud Barbaros cantu aut clamore; nostris per iram & minas acta. Postera luce Cerialis equite & auxiliariis cohortibus frontem explet: in secunda acie, legiones locatæ, dux sibi delectos retinuerat, ad improvisa. Civilis haud porrecto agmine, sed cuneis astitit. Batavi Cugernique in dextro; læva ac propiora fluminis Transrhenani tenuere. Exhortatio ducum, non more concionis apud universos, sed ut quosque suorum advehebantur. Cerialis *veterem Rom. nomini gloriā, antiquas recentesque victorias: ut perfidum, ignavum, victum hostem, in æternum exscinderent, ultione magis, quam prælio opus esse. Pauciores nuper cum pluribus certasse: attamen fusos Germanos, quod roboris fuerit. Superesse qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant. Proprios inde stimulos legionibus admovebat, dormitores Britannia quartadecimānos appellans: principem Galbam, sextæ legionis auctoritate factum: illa primum acie, Secundanos nova signa, novamque aquilam dicaturos. Hinc prævectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, ut suam ripam, sua castra sanguine hostium reciperarent. Alacrior omnium clamor, quis vel è longa pace prælii cupido, vel fessis bello pacis amor, præmiaque & quies in posterum sperabantur. Nec Civilis silentem struxit aciem, locum pugnæ testem virtutis ciens: Stare Germanos Batavosque super vestigia*

gloria, cineres ossaque legionum calcantes. quocumque oculos Romanus intenderet, captivitatem, clademque & dira omina obversari. Ne terrentur vario Treverici praelii eventu: suam illic victoriam Germanis obstitisse, dum omisso telis, prada manus impediunt. sed cuncta mox prospera, & hosti contraria evenisse. Qua provideri astu ducis oportuerit, providisse: campos madentes, & ipsis gnaros, paludes hostibus noxias: Rhenum & Germania deos in aspectu, quorum numine capefferent pugnam, conjugum, parentum, patria memores. illum diem aut gloriosissimum inter majores, aut ignominiosum apud posteros fore. Ubi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) approbata sunt dicta, saxis, glandibusque & ceteris missilibus proelium incipitur: neque nostro milite paludem ingrediente, & Germanis ut elicerent laceissentibus. Absumptis quæ jaciuntur, & ardente pugna, procursum ab hoste infestius. immensis corporibus, & prælongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant: simul è mole, quam eductam in Rhenum rettulimus, Bructerorum cuneus transnavit. turbata ibi res & pellebatur sociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt, suppressaque hostium ferocia, proelium exaquatur. Inter quæ perfuga Batavus adiit Cerialem, terga hostium promittens, si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa & Cugernos quibus custodia obvenisset, parum intentos. Dux alæ cum perfuga missæ, incauro hosti circumfunduntur. quod ubi clamore cognitum, legiones à fronte incubuere, pulsique Germani Rhenum fuga petebant. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit, repente fuscis imbris, & propinqua nocte. Postera die quartadecima legio in superiorem provinciam Gallo Annio missa: Cerialis exercitum decima ex Hispania legio supplevit. Civili Chaucorum auxilia venire, non tamen ausus opidum Batavorum armis tueri, raptis quæ ferri poterant, ceteris injecto igni in insulam concessit: gnarus deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Rom. aliter transmissurum. quin & diruit molem à Druso Germanico factam,

factam, Rhenumq; prono alveo in Galliam ruentem, disiectis quæ morabantur, effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alveus, insulam inter, Germanosque, continentium terrarum speciem fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque & Classicus, & centum tredecim Treverorum senatores: in quibus fuit Alpinus Montanus, quem à Primo Antonio missum in Gallias superius memoravimus. Comitabatur eum frater D. Alpinus. Simul ceteri miseratione ac donis auxilia conciebant, inter gentes periculorum avidas. Tantumque belli superfuit, ut præsidia cohortium, alarum, legionum, modicis vicis quadripartita Civilis invaserit: decimam legionem Arenaci; secundam Batavoduri, & Grinnes Vadamque cohortium alarumque castra: ita divisis copiis, ut ipse & Verax sorore ejus genitus, Classicusq; ac Tutor suam quisque manum traherent: nec omnia patrandi fiducia, sed *multa ausis aliqua in parte fortunam affore. Simul Cerialem neque satis cautum; & pluribus nuntiis huc illuc cursantem posse medio intercipi.* Quibus obvenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem & cadendis materiis operatum turbavere, occiso præfecto castrorum & quinque primoribus centurionum, paucisque militibus. Ceteri se munimentis defendere. Et interim Germanorum manus, Batavoduri irumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum proelium nox diremit. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis; Grinnes Classicus oppugnabant: nec sisti poterant, interfecto fortissimo quoque; in quibus Briganticus præfectus alæ ceciderat, quem fidum Romanis, & Civili avunculo infensum diximus. Sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa fortuna præcipites Germani in amnem aguntur. Civilis dum fugientes retentat agnitus, petitusque telis, relicto equo transnavit. idem Germanis effugium. Tutorem Classicumque appulsæ lintres vexere. Ne tum quidem Romana classis pugnae affuit, ut jussum erat. Sed obstitit formido, & remiges per alia militiæ munia dispersi. Sane, Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat: subitus con-

filiis, sed eventu clarus. Aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent. hinc ipsi exercituique minor cura disciplina. Et paucos post dies quamquam periculum captivitatis evasisset, infaniam non vitavit. Profectus Novesium Bonnamque ad visenda castra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat, disjecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis; & insidias composuere. electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibente valum ineunt. Prima cades astu adjuta: incisis tabernaculorum funibus, suis met coriis coopertos trucidabant. Aliud agmen turbare classem: injicere vincla; trahere puppes. Utque ad fallendum silentio; ita cœpta cæde, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste & strictis mucronibus. dux semisomnis ac prope interfectus, errore hostium servatur. Namque prætoriam navem, vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidere, ob stuprum Claudie Sacratæ, mulieris Vbiæ, vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabat, tamquam *jussi silere, ne quietem ejus turbarent. ita intermisso signo, & vocibus, se quoque in somnum lapsos.* Multa luce revecti hostes, captivis navibus, prætoriam triremem, flumine Luppia, donum Velledæ traxere. Civilem cupido incessit, navalem aciem ostentandi. Complet quod biremium, quæque simplici ordine agebantur. Adjecta ingens lintrium vis, tricenis quadragenisque armamenta Liburnicis solita: & simul captæ lintres, sagulis versicoloribus, haud indecore pro velis juvantur. Spatium velut æquoris electum, quo Mosæ fluminis amnem Rhenus Oceano affundit. Causa instruendæ classis, super infitam genti vanitatem, ut eo terrore com meatus Gallia adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quam metu, direxit classem: numero impari, usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiolem. His flumen secundum: illi vento agebantur. Sic prævesti, tentato telorum jactu, dirimuntur.

tur. Civilis nihil ultra ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, nota arte ducum sinebat: cum interim flexu autumnii, & crebris pluvialibus imbris superfusus amnis, palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit. nec classis, aut commeatus aderant: castraque in plano sita, vi fluminis differebantur. Potuisse tunc opprimi legiones, & voluisse Germanos, sed dolo à se flexos, imputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditio insecuta est. Nam Cerialis, per occultos nuntios, Batavis pacem, Civili veniam ostentans. Velledam propinquosque monebat, fortunam belli tot claudibus adversam, opportuno erga populum Rom. merito mutare. Casos Treveros, receptos Vbios, ereptam Batavis patriam: neque aliud Civilis amicitia peractum, quam vulnera, fugas, luctus, exulem eum & extorrem, recipientibus oneri: & satis peccavisse, quod totiens Rhenum transcenderrint, si quid ultra moliantur, inde injuriam & culpam, hinc ultionem & deos fore. Miscebantur minis promissa. Et concussa Transrhenanorum fide, inter Batavos quoque sermones orti; Non prorogandam ultra ruinam: nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli. quid perfectum cade & incendiis legionum, nisi ut plures validioresque accirentur? Si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri. sin populum Romanum armis provocent; quotam partem generis humani Batavos esse? respicerent Rhatos Noricosque, & ceterorum onera sociorum: sibi non tributa, sed virtutem & viros indici. proximum id libertati: & si dominorum electio sit; honestius principes Romanorum, quam Germanorum feminas tolerari. hæc vulgus: Proceres; atrocior Civilis rabie semet in arma trufos: illum domesticis malis, excidium gentis opposuisse. tunc insensos Batavis deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. Venium ad extrema, ni resipiscere incipiant & noxii capitis pœna pœnitentiam fateantur. Non fefellit Civilem ea inclinatio, & pravenire statuit: super tadium malorum, etiam spe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio, scinditur Nabalix

fluminis pons. In cuius abrupta progressi duces, & Civilis ita coëpit: *Si apud Vitellii legatum defenderer; neque facto meo venia, neque dictu fides debebatur. Cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo cœpta, à me aucta erant. Erga Vespasianum vetus mihi observantia: & cum privatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cuius epistolis ad bellum accitus sum, ne Germanica legiones & Gallica Juventus Alpes transcenderet. Qua Antonius epistola, Hordeonius Flaccus prasens monebat, arma in Germania movi, qua Mucianus in Syria, Apollonius in Mæsia, Flavianus in Tannonia,*

C. CORNELII
TACITI
DE SITU, MORIBUS,
ET POPVLIS
GERMANIÆ,
LIBELLUS.

Germania omnis à Gallis Rhatiisque & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus; à Sarmatis Dacisque, mutuo metu aut montibus separatur. Ceterà Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spatia complectens, super cognitis quibusdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperuit. Rhenus Rhaticarum Alpium inaccessio ac præcipiti vertice ortus, modico flexu in Occidentem versus, septentrionali Oceano miscetur. Danubius molli & clementer edito montis Abnobaë jugo effusus, plures populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpit. Septimum enim os paludibus hauritur. Ipsos Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium adventibus & hospitibus mixtos: quia nec terra olim, sed classibus advehebantur qui mutare sedes quærebant: & immensus ultra, utque sic dixerim, adversus Oceanus raris ab orbe nostro navibus aditur. Quis porro præter periculum horridi & ignoti maris, Asia, aut Africa, aut Italia relicta, Germaniam peteret? informem terris, asperam cælo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit. Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoriæ & annalium genus est) Tuistonem deum terra editum, & filium Mannum, originem gentis conditoresque. Manno trius filios assignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingaiones, medii Herminiones, ceteri Istavones vocentur. Quidam autem licentia vetustatis plures deo ortos, pluresque gentis appellationes, Marfos, Gambrivios, Suetos, Vandalios affirmant: eaque vera

*& antiqua nomina. Ceterum Germania vocabulum recens
 & nuper additum: quoniam qui primi Rhenum transgressi
 Gallos expulerint, ac nunc Tungri, tunc Germani vocati
 sint. ita nationis nomen, non gentis evaluisse paulatim,
 ut omnes primum à victore ob metum, mox à seipsis in-
 vento nomine Germani vocarentur. Fuisse apud eos &
 Herculem memorant, primumque omnium virorum
 fortium ituri in prælia canunt. Sunt illis hæc quoque
 carmina, quorum relatu quem Barditum vocant, accen-
 dunt animos, futuræque pugnæ fortunam ipso cantu au-
 gurantur. terrent enim, trepidantve, prout sonuit acies.
 Nec tam voces illæ, quam virtutis concentus videntur.
 affectatur præcipue asperitas soni, & fractum murmur,
 objectis ad os scutis, quo plenior & gravior vox reper-
 cussu intumescat. Ceterum & Ulixem quidam opinan-
 tur longo illo & fabuloso errore in hunc Oceanum delatum,
 adisse Germania terras, Asciburgiumque, quod in ripa
 Rheni situm hodieque incolitur, ab illo constitutum, nomi-
 natumque. Aram quin etiam Ulixi consecratam, adjecto
 Laërta patris nomine, eodem loco olim repertam: monu-
 mentaque, & tumulos quosdam Græcis litteris inscriptos
 in confinio Germania Rætiaque adhuc exstare, quæ neque
 confirmare argumentis, neque refellere in animo est:
 ex ingenio suo quisque demat, vel addat fidem. Ipse eo-
 rum opinionibus accedo, qui Germania populos nullis
 aliis aliarum nationum connubiis infectos, propriam & sin-
 ceram & tantum sui similem gentem exstitisse arbitran-
 tur. Vnde habitus quoque corporum, quamquam in
 tanto hominum numero, idem omnibus: truces & cæ-
 rulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantum ad
 impetum valida. laboris atque operum non eadem pa-
 tientia: minimeque sitim æstumque tolerare, frigora
 atque inedia cælo solove assueverunt. Terra etsi ali-
 quanto specie differt, in universum tamen aut silvis
 horrida, aut plaudibus fœda: humidior qua Gallias,
 ventosior qua Noricum ac Pannoniam aspicit: satis fe-
 rax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fe-
 cunda, sed plerumque improcera. ne armentis quidem
 suus honor, aut gloria frontis. numero gaudent. ex-
 que solæ & gratissimæ opes sunt. Argentum & aurum
 propitii an irati dii negaverint, dubito. Nec tamen affir-
 mare*

maverim, nullam Germaniæ venam argentum aurumve gignere, quis enim scrutatus est? possessione & usu haud perinde afficiuntur. Est videre apud illos argentea vasa, legis & principibus eorum muneri data, non in alia vilitate, quam quæ humo finguntur: quamquam proximi ob usum commerciorum aurum & argentum in pretio habent, formasque quasdam nostræ pecuniæ agnoscunt, atque eligunt: interiores simplicius & antiquius permutatione mercium utuntur. Pecuniam probant veterem & diu notam, Serratos, Bigatosque. Argentum quoque magis quam aurum sequuntur, nulla affectione animi, sed quia numerus argenteorum facilius usui est promiscua ac vilia mercantibus. Nec ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Rari gladiis, aut majoribus lanceis utuntur, hastas vel ipsorum vocabulo *frameas* gerunt, angusto & brevi ferro; sed ita acri & ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent. & eques quidem scuto frameaque contentus est. pedites & missilia spargunt, pluraque singuli, atque in immensum vibrant, nudi aut sagulo leves. nulla cultus jactatio: scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt. paucis lorica: vix uni alterive cassis, aut galea. Equi non forma, non velocitate conspicui. sed nec variare gyros in morem nostrum docentur. In rectum aut uno flexu dextros agunt, ita conjuncto orbe, ut nemo posterior sit. In universum æstimanti, plus penes peditem roboris: eoque mixti præliantur, apta & congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni juventute delectos anteaciem locant. Definitur & numerus: *centeni* ex singulis pagis sunt: idque ipsum inter suos vocantur. & quod primo numerus fuit, jam nomen & honor est. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dummodo rursus insles, consilii quam formidinis arbitrantur. Corpora suorum etiam in dubiis præliis referunt. Scutum reliquisse præcipuum flagitium. nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso f. s. multique superstitres bellorum, infamiam hæqueo finierunt. Reges ex nobilitate; duces ex virtute sumuntur. Nec regibus infinita aut libera potestas; & duces exemplo potius quam imperio, si prompti, si conspicui,

spicui, si ante aciem agant, admiratione præfunt. Ceterum neque animadvertere, neque vincere, neque verberare quidem nisi sacerdotibus permissum: non quasi in pœnam nec ducis jussu, sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt: effigiesque, & signa quædam detracta lucis in proelium ferunt. Quodque præcipuum fortitudinis incitamentum est, non casus, nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiæ & propinquitates, & in proximo pignora: unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad conjuges vulnera ferunt: nec illæ numerare, aut exfugere plagas parent. Cibosque & hortamina pugnantibus gestant. Memoriam præditur, quasdam acies inclinatas jam & labantes à feminis restitutas, constantia precum & objectu pectorum, & monstrata cominus captivitate, quam longe impatientius feminarum suarum nomine timeant: adeo ut efficacius obligentur animi civitatum quibus inter obsides puellæ quoque nobiles imperantur. Inesse quinetiam sanctum aliquid, & providum putant; nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt. Vidimus sub divo Vespasiano Velledam diu apud plebsque numinis loco habitam. Sed & olim Auriniam, & complureis alias venerati sunt, non adulatione, nec tamquam facerent deas. Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus, humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem ac Martem concessis animalibus placant: pars Suevorum & Isidi sacrificat. Vnde causa & origo peregrino sacro, parum comperi, nisi quod signum ipsum in modum liburnæ figuratum, docet advectam religionem. Ceterum nec cohibere parietibus deos, neque in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cælestium arbitrantur. lucos ac nemora consecrant, deorumque nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident. Auspicia, sortesque ut qui maxime observant. Sortium consuetudo simplex: virgam frugiferæ arbori decisam, in sîrculos amputant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuito spargunt. mox si publice consulatur, sacerdos civitatis; sin privatim, ipse paterfamilias

familia precatus deos, calumque suspiciens, ter singulos tollit, sublato secundum impressam ante notam interpretatur. Si prohibuerunt; nulla de eadem re in eundem diem consulatio. Sin permissum; auspiciorum adhuc fides exigitur. & illud quidem etiam hic notum, avium voces, volatusque interrogare. Proprium gentis, equorum quoque prasagia ac monitus experiri. publice aluntur iisdem nemoribus ac lucis, candidi & nullo mortali opere contacti, quos pressos sacro curiu sacerdos ac rex vel princeps civitatis comitantur, hinnitusque ac fremitus observant. Nec ulli auspicio major fides, non solum apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes. Se enim ministros deorum, illos conscios putant. Est & alia observatio auspiciorum, qua gravium bellorum eventus explorant. Ejus gentis cum qua bellum est, captivum quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum, patriis quemque armis committunt. victoria hujus vel illius, pro prajudicio accipitur. De minoribus rebus principes consultant, de majoribus omnes. ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. Coeunt, nisi quid fortuitum & subitum inciderit, certis diebus, cum aut inchoatur luna aut impletur. nam agendis rebus hoc auspicatissimum initium credunt. Nec dierum numerum ut nos, sed noctium computant. Sic constituunt, sic condicunt. nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium, quod non simul, nec jussi conveniunt, sed & alter, & tertius dies cunctatione coeuntium absimitur. Ut turbæ placuit, confidunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum & coercendi jus est, imperatur. Mox rex vel princeps, prout atas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis quam jubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu aspernantur: sin placuit, frameas concutunt. Honoratissimum assensus genus est, armis laudare. Licet apud concilium accusare quoque, & discrimen capitis intendere. Distinctio poenarum ex delicto. proditores & transfugas arboribus suspendunt. ignavos, & imbelles, & corpore infames, coeno ac palude, injecta insuper crate, mergunt. Diversitas
sup-

supplicii illuc respicit, tamquam scelera ostendi oporteat dum puniuntur, flagitia ascondi. Sed & levioribus delictis pro modo poenarum, equorum pecorumque numero convicti multantur. pars multæ regi vel civitati, pars ipsi qui vindicatur vel propinquis ejus exsolvitur. Eliguntur in iisdem conciliis & principes, qui jura per pagos vicosque reddunt. Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & auctoritas, adsunt. Nihil autem neque publicæ neque privatæ rei, nisi armati agunt. Sed arma sumere non ante cuiquam moris, quam civitas suffecturum probaverit. Tum in ipso concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus scuto frameaque juvenem ornant. hæc apud illos toga, hic primus juventutis honos: ante hoc domus pars videntur, mox reipublicæ. Insignis nobilitas aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adolescentulis assignant. Ceteris robustioribus ac jampiidem probatis aggregantur. nec rubor inter comites aspicitur. Gradus quinetiam & ipse comitatus habet, judicio ejus quem sectantur. Magnæque & comitum æmulatio, quibus primus apud principem suum locus: & principum, cui plurimi & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæc vires, magno semper electorum juvenum globo circumdari, in pace decus, in bello præsidium. Nec solum in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat. expetuntur enim legationibus, & muneribus ornantur & ipsa plerumque fama bella profligant. Cum ventum in aciem, turpe principi virtute vinci, turpe comitatu virtutem principis non adæquare. Iam vero infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, præcipuum sacramentum est. Principes pro victoria pugnant; comites pro principe. Si civitas, in qua orti sunt, longa pace & otio torpeat; plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt. quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clarescunt, magnumque comitatum non nisi vi belloque tueantur. exigunt enim principis sui liberalitate il-
lum

lum bellatorem equum, illam cruentam viâtricemque frameam. Nam epulæ, & quamquam incompti, largi tamen apparatus, pro stipendio cedunt. materia munificentia per bella, & raptus. Nec arare terram, aut exspectare annum, tam facile persuaseris, quam vocare hostes & vulnere mereri. pigrum quinimmo & iners videtur sudore acquirere, quod possis sanguine parare. Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus; plus per otium transigunt dediti somno, ciboque. Fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura feminis senibusque, & infirmissimo cuique ex familia, ipsi hebent: mira diversitate naturæ, cum iidem homines sic ament inertiam, & oderint quietem. Mos est civitatibus ultro ac viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum, etiam necessitatibus subvenit. Gaudent præcipue finitimarum gentium donis, quæ non modo à singulis, sed publicè mittuntur: electi equi, magna arma, phalaræ torquesque. Iam & pecuniam accipere docuimus. Nullas Germanorum populis urbes habitari, satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant, non in nostrum morem, connexis & coherentibus ædificiis: suam quisque domum spatio circumdat, siue adversus casus ignis remedium, siue inscitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum usus; materia ad omnia utuntur informi, & citra speciem aut delectationem. Quædam loca diligentius illinunt terra ita pura ac splendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitetur. Solent & subterraneos specus aperire, eosque multo insuper fimo onerant, suffugium hiemi & receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum ejusmodi locis molliunt: & si quando hostis advenit, aperta populatur: abdita autem & defossa, aut ignorantur, aut eo ipso fallunt, quod quærenda sunt. Tegumen omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina confertum. cetera intecti, totos dies juxta focum atque ignem agunt. Locupletissimi veste distinguuntur, non sruitante sicut Sarmatæ ac Parthi, sed stricta & sin-

• singulos artus exprimente: Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligentem, ultiores exquisitius, ut quibus nullus per commercia culius. Eligunt feras, & detracta velamina spargunt maculis, pellibusque bel-luarum, quas exterior Oceanus, atque ignotum mare gignit. Nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod feminae saepius lineis amictibus velantur, eosque purpura variant, partemque vestitus superioris in manicas non extendunt, nudæ brachia ac lacertos. sed & proxima pars pectoris patet. Quamquam severa illic matrimonia, nec ullam morum partem magis lauda-veris. nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiun-tur. Dotem non uxor marito, sed uxori maritus of-fert. Interfunt parentes & propinqui, ac munera pro-bant: munera non ad delicias muliebres quaesita, nec quibus nova nupta comatur; sed boves & fienatum equum, & scutum cum framea gladioque. In hac munera uxor accipitur, atque invicem ipsa armorum aliquid viro affert. hoc maximum vinculum, hæc arca-na sacra, hos conjugales deos arbitrantur. Ne se mulier extra virtutum cogitationes, extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admone-tur, venite se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in proelio passuram ausuramque. hoc iuncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denun-tiant. Sic vivendum, sic pereundum. accipere se quæ liberis inviolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rursusque ad nepotes referant. Ergo septa pudicitia agunt, nullis spectaculorum illecebris, nullis convi-viorum irritationibus corruptæ. Litterarum secreta viri pariter ac feminae ignorant. Paucissima in tam nume-rosa gente adulteria, quorum poena præsens, & mari-tis permissa. Accisis crinibus nudatam coram propin-quis expellit domo maritus, ac per omnem vicum ver-bere agit. publicatae enim pudicitiae nulla venia. non forma, non ætate, non opibus maritum invenerit. Nemo enim illic vitia ridet; nec corrumpere & corrup-pi, sæculum vocatur. Melius quidem adhuc eæ civita-tes, in quibus tantum virgines nubunt, & cum spe vo-toque

toque uxoris semel transigitur. Sic unum accipiunt maritum, quo modo unum corpus, unamque vitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum, sed tamquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare, flagitium habetur. plusque ibi boni mores valent, quam alibi bonæ leges. In omni domo nudi ac sordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, excrescunt. Sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas. Inter eadem pecora: in eadem humo degunt; donec ætas separet ingenuos, virtus agnoscat. Vera juvenum Venus, eoque inexhausta pubertas: nec virgines festinantur; eadem juventa, similis proceritas, pares validique miscentur. ac roborum parentum liberi referunt. Sororum filiis idem apud avunculum, qui apud patrem honor. Quidam sanctiorem artioreque hunc nexum sanguinis arbitrantur, & in accipiendis obsidibus magis exigunt, tamquam ii, & animum firmitus, & domum latius teneant. Heredes tamen successoresque sui cuique liberi: & nullum testamentum. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione, fratres, patrui, avunculi. Quanto plus propinquorum, quo major affinium numerus, tanto gratiosior senectus. nec ulla orbitalis pretia. Suscipere tam inimicitias seu patris seu propinqui, quam amicitias necesse est. Nec implacabiles durant. Luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque satisfactionem universa domus, utiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitie juxta libertatem. Convictibus & hospitibus non alia gens effusius indulget. Quemcumque mortalium arcere tecto, nefas habetur, pro fortuna quisque apparatus epulis excipit. Cum defecere, qui modo hospes fuerat, monstrator hospitii & comes, proximam domum non invitati adeunt. nec interest. pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque, quantum ad jus hospitii, nemo discernit. Abeunti, si quid poposceris, concedere moris: & poscendi invicem eadem facilitas. Gaudent muneribus. sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hospites comis. Statim è somno, quem ple-

plerumque in diem extrahunt, lavantur, sæpius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat. Laui, cibum capiunt. separata singulis sedes, & sua cuique mensa. Tum ad negotia, nec minus sæpe ad convivia procedunt armati. Diem noctemque continuare potando, nulli probrum. Crebræ ut inter vinolentos rixæ, raro conviciis, sæpius cæde & vulneribus transiguntur. Sed & de reconciliandis invicem inimicis, & jungendis afinitatibus, & adsciscendis principibus, de pace denique ac bello plerumque in conviviis consultant: tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitatione pateat animus, aut ad magnas incalescat. Gens non astuta nec callida, aperit adhuc secreta pectoris licentia loci. Ergo detecta & nuda omnium mens postera die retractatur: & salva utriusque temporis ratio est. Deliberant dum fingere nesciunt: constituunt dum errare non possunt. Potui humor ex ordeo aut figmento, in quandam similitudinem vini corruptus. Proximi ripæ & vinum mercantur. Cibi simplices, agrestia poma, recens fera, aut lac concretum. Sine apparatu, sine blandimentis expellunt famem. adversus sitim, non eadem temperantia. Si induleris ebrietati, suggerendo quantum concupiscunt, haud minus facile vitiis, quam armis vincentur. Genus spectaculorum unum atque in omni cœtu idem. Nudi juvenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atque infestas frameas saltu jaciunt. Exercitatio artem paravit, ars decorem, non in quæstum tamen aut mercedem. quamvis audacis lasciviæ pretium est, voluptas spectantium. Aleam (quod mirere) sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo jactu de libertate & de corpore contendant. Victus voluntariam servitutem adit: quamvis junior, quamvis robustior, alligari se ac venire patitur. ea est in re prava pervicacia: ipsi fidem vocant. Servos conditionis hujus per commercia tradunt, ut se quonque pudore victoriæ exsolvant. Ceteris servis, non in nostrum morem descriptis per familiam ministeriis utuntur. Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungit: & servus ha-

Ætenu

Ætenuſ paret. Cetera domus officia, uxor ac liberi exſequuntur. Verberare ſervum, ac vinculis & opere coërcere, rarum. Occidere ſolent, non diſciplina & ſeveritate, ſed impetu & ira, ut inimicum, niſi quod impune. Liberti non multum ſupra ſervos ſunt, raro aliquod momentum in domo, numquam in civitate, exceptis dumtaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & ſuper ingenuos & ſuper nobiles aſcendunt: apud ceteros impares libertini libertatis argumentum ſunt. Fenus agitare & in uſuras extendere ignotum: ideoque magis ſervatur, quam ſi vetitum eſſet. Agri pro numero cultorum ab univerſis per vices occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur. facilitatem partiendi, camporum ſpatia præſtant. Arva per annos mutant, & ſupereſt ager. nec enim cum ubertate & amplitudine ſoli labore contendunt, ut pomaria conferant, & prata ſeparent, & hortos rigent. ſola terræ ſeges imperatur. Vnde annum quoque ipſum non in totidem digerunt ſpecies: hiems & ver & æſtas intellectum ac vocabula habent: autumnus perinde nomen ac bona ignorantur. Funerum nulla ambitio. id ſolum obſervatur, ut corpora clarorum virorum certis lignis cremantur. Struem rogi nec veſtibus, nec odoribus cumulant. ſua cuique arma, quorundam igni & equis adjicitur. Sepulcrum ceſpes eripit. Monumentorum arduum & operoſum honorem, ut gravem deſunctis, aſpernantur. Lamenta ac lacrymas cito; dolorem & triſtitiā tarde ponunt. Feminis lugere honeſtum eſt; viris meminſſe. Hac in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. nunc ſingularum gentium inſtituta, ritusque quatenus differant: quæ nationes è Germania in Gallias commigraverint, expediam. Validiores olim Gallorum res fuiſſe ſummus auctorum divus Iulius tradit: eoque credibile eſt, etiam Gallos in Germaniam tranſgreſſos. Quantum enim annis obſtabat, quo minus, ut quæque gens evaluerat, occuparet permutaretque ſedes promiſcuas adhuc, & nulla regnorum potentia diviſas? Igitur inter Hercyniam ſilvā, Rhenumque & Mœnum amnes Helvetii; ulterioti Boii, Gallica utraque gens, tenere. Manet adhuc *Boiemi* nomen, ſignificat-

ficatque loci veterem memoriam, quamvis mutatis cultoribus. Sed utrum Aravisci in Pannoniam ab Osi Germanorum natione; an Osi ab Araviscis in Germaniam commigraverint, cum eodem adhuc sermone, institutis, moribus utantur, incertum est: quia pari olim inopia ac libertate, eadem utriusque ripæ bona malaque erant. Treveri & Nervii circa affectationem Germanicæ originis ultro ambitiosi sunt, tamquam per hanc gloriam sanguinis, à similitudine & inertia Gallorum separentur. Ipsam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes. Vbii quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint, ac libentius *Agrippinenses* conditoris sui nomine vocentur, origine erubescunt, transgressi olim, & experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut custodirentur. Omnium harum gentium virtute præcipui Batavi, non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Catrorum quondam populus, & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent. Manet honos, & antiquæ societatis insigne. nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit. exempti oneribus & collationibus, & tantum in usum præliorum sepositi, velut tela atque arma, bellis reservantur. Est in eodem obsequio & Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum, ultraque veteres terminos imperii reverentiam. Ita sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt, cetera similes Batavis, nisi quod ipso adhuc terræ suæ solo & calo acrius animantur. Non numeraverim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhenum Danubiumque confederint, eos qui Decumates agros exercent. Levissimus quisque Gallorum, & inopia audax, dubiæ possessionis solum occupavere. Mox limite aucto, promotisque præsidiis, sinus imperii, & pars Provinciæ habentur. Ultra hos Catti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant, non ita effusis ac palustribus locis, ut ceteræ civitates, in quas Germania patescit. durant siquidem colles, paulatimque rarescunt: & Cattos suos saltus Hercynius prosequitur simulatq; deponit. Duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus, & ma-

& major animi vigor. Multum (ut inter Germanos) rationis ac solertiæ : præponere electos , audire præpositos , nosse ordines , intelligere occasiones , differre impetus , disponere diem , vallare noctem , fortunam inter dubia , virtutem inter certa numerare : quodque rarissimum , nec nisi ratione disciplinæ concessum ; plus reponere in duce quam in exercitu. omne robur in pedite , quem super arma , ferramentis quoque & copiis coonerant. Alios ad prælium ire videas , Catos ad bellum. rari excursus & fortuita pugna. Equestrium sane virium id proprium cito parare victoriam , cito cedere. Velocitas juxta formidinem , cunctatio propior constantiæ est. Et aliis Germanorum populis usurpatum rara & privata cujusque audentia , apud Catos in consensum vertit , ut primum adoleverint crinem barbamque summittere , nec nisi hoste cæso exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum. Super sanguinem & spolia revelant frontem , *sequetum demum prætia nascendi rettulisse , dignosque patria ac parentibus ferunt.* Ignavis & imbellibus manet squalor. Fortissimus quisque ferreum insuper anulum (ignominiosum id genti) velut vinculum gestat , donec se cade hostis absolvat. Plurimis Catorum hic placet habitus. Iamque cænent insignes , & hostibus simul suisque monstrati. omnium penes hos initia pugnarum. hæc prima semper acies , visu nova. Nam ne in pace quidem vultu mitiore mansuescunt. Nulli domus , aut ager , aut aliqua cura , prout ad quemque venere aluntur , prodigi alieni , contemptores sui , donec ex sanguis senectus tam duræ virtuti impares faciat. Proximi Catis certum jam alveo Rhenum , quique terminus esse sufficiat , Vlsipii ac Tenæteri colunt. Tenæteri super solitum bellorum decus , equestris disciplinæ arte præcellunt. Nec major apud Catos peditem laus , quam Tenæteris equitum. Sic instituere majores , posterii imitantur. Hi lusus infantium , hæc juvenum æmulatio , perseverant senes. Inter familiam , & penates , & jura successionum , equi traduntur. excipit filius , non ut cetera maximus natus , sed prout

ferox bello & melior. Iuxta Tenderos Brueteri olim occurrebant : nunc Chamavos & Angrivarios immigrasse narratur, pulsus Brueteris ac penitus excisis, vicinarum consensu nationum, seu superbiæ odio, seu prædæ dulcedine, seu favore quodam erga nos deorum. nam ne spectaculo quidem proelii invidere. super LX millia non armis telisque Romanis, sed quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. Maneat quæso, duretque gentibus si non amor nostri, at certe odium sui: quando urgentibus imperii fati, nihil jam præstare fortuna majus potest, quam hostium discordiam. Angrivarios & Chamavos à tergo Dulgibini, & Chasuari cludent, aliæque gentes laud perinde memoratæ. à fronte Frisii excipiunt. *Majoribus minoribusque Frisii* vocabulum est, ex modo virium. utraque nationes usque ad Oceanum Rheno prætexuntur, ambiuntque immensos insuper lacus, & Romanis classibus navigatos. Ipsum quinetiam Oceanum illa tentavimus. & superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit: siue adiit Hercules, seu quidquid ubique magnificum est, in claritatem ejus referre consuevimus. Nec defuit audentia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri. Mox nemo tentavit: sanctiusque ac reverentius visum, de actis deorum credere, quam scire. Hactenus in Occidentem Germaniam novimus. In Septentrionem ingenti flexu redit. Ac primo statim Chaucorum gens, quamquam incipiat à Frisii, ac partem litoris occupet, omnium quas exposui gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos usque sinuetur. tam immensum terrarum spatium non tenent tantum Chauci, sed & implent: populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit iustitia tueri. sine cupiditate, sine impotentia, quieti secretique, nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur. Idque præcipuum virtutis ac virium argumentum est, quod ut superiores agant, non per injurias assequuntur. Prompta tamen omnibus arma, ac si res poscat exercitus: plurimum vi-

rorum

rorum equorumque : & quiescentibus eadem fama :
 In latere Chaucorum Cattorumque , Cherusci ni-
 miam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt.
 idque jocundius quam tutius fuit : quia inter impo-
 tentes & validos falso quiescas ; ubi manu agitur,
 modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui
 olim *boni equique Cherusci* , nunc *inertes ac stulti* vo-
 eantur : Cattis victoribus fortuna in sapientiam ces-
 sit. Taeti ruina Cheruscorum & Fosi contermina
 gens , adversarum rerum ex æquo focii , cum in se-
 cundis minores fuissent. Eundem Germaniæ sinum
 proximi Oceano Cimbri tenent , parva nunc civitas,
 sed Gloria ingens. veterisque famæ late vestigia ma-
 nent , utraque ripa castra , ac spatia , quorum am-
 bitu nunc quoque metiaris molem manusque gen-
 tis , & tam magni exercitus fidem. Sexcentimum
 & quadragesimum annum urbs nostra agebat , cum
 primum Cimbrorum audita sunt arma , Cæcilio Me-
 tello ac Papirio Carbone C o s s. Ex quo si ad alte-
 rum imperatoris Trajani consulatum computemus,
 ducenti ferme & decem anni colliguntur. tamdiu
 Germania vincitur. Medio tam longi ævi spatio ,
 multa invicem damna. non Samnis , non Pœni , non
 Hispaniæ , Galliæve , ne Parthi quidem sæpius admo-
 nuere. quippe regno Arsacis acrior est Germanorum
 libertas. Quid enim aliud nobis quam cædem Cras-
 si , amisso & ipso Pacoro , infra Ventidium dejectus
 Oriens objecerit ? At Germani Carbone , & Cassio,
 & Scauro Aurelio , & Servilio Cepione , M. quoque
 Manlio fuis vel captis , quinque simul consularis
 exercitus Populo Romano ; Varum tresque cum eo
 legiones etiam Cæsari abstulerunt. nec impune C.
 Marius in Italia , divus Iulius in Gallia , Drusus ac
 Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt.
 Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium versæ.
 Inde otium , donec occasione discordiæ nostræ & ci-
 vilium armorum , expugnatis legionum hibernis ,
 etiam Gallias affectavere : ac rursus pulsi inde , pro-
 ximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.
 Nunc de Suevis dicendum est , quorum non una ut

Cattorum Tencterorumve gens : majorem enim Germaniæ partem obtinent , propriis adhuc nationibus nominibusque discreti , quamquam in commune *Suevi* vocentur. Insigne gentis obliquare crinem , nodoque substringere. Sic Suevi à ceteris Germanis : sic Suevorum ingenui à servis separantur. Sic in aliis gentibus seu cognatione aliqua Suevorum , seu (quod sæpe accidit) imitatione , rarum & intra juventæ spatium ; apud Suevos usque ad caniciem horrentem capillum retro sequuntur , ac sæpe in ipso solo vertice religant , principes & ornatorem habent. ea cura formæ , sed innoxia. Neque enim ut ament amenturve ; in altitudinem quandam & terrorem adituri bella compti , ut hostium oculis , ornantur. *Vetustissimos se nobilissimosque Suevorum* Semnones memorant. Fides antiquitatis , religione firmatur. Stato tempore in silvam auguriis patrum & prisca formidine sacram , omnes ejusdem sanguinis populi legationibus coeunt , casoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Est & alia luco reverentia. Nemo nisi vinculo ligatus ingreditur , ut minor , & potestatem numinis præse ferens. si forte prolapsus est , attolli & insurgere haud licitum. per humum evolvuntur. eoque omnis superstitio respicit , tanquam inde initia gentis , ibi regnator omnium deus , cetera jubeat atque parentia. Adjicit auctoritatem fortuna Semnonum. centum pagis habitantur : magnoque corpore efficitur , ut se Suevorum caput credant. Contra Langobardos paucitas nobilitat , quod plurimis ac valentissimis nationibus cincti , non per obsequium , sed proeliis & periclitando tuti sunt. Reudigni deinde & Aviones , & Angli , & Varini , & Eudoses , & Suardones , & Nuithones , fluminibus aut silvis muniuntur. nec quidquam notabile in singulis , nisi quod in commune Herthum , id est , Terram matrem colunt , eamque intervenire rebus hominum , inveni populis arbitrantur. Est insula Oceani Castum nemus , dicatumque in eo vehiculum veste contectum , attingere uni sacerdoti concessum. Is adesse pone-

penetrali deam intelligit, vestiamque budus feminis multa cum veneratione prosequitur. Lati tunc dies, festa loca, quaecumque adventu hospitioque dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt, clausum omne ferrum: pax & quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem sacerdos satiata conversatione mortalium deam templo reddat. mox vehiculum & vestes, & si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluitur. Servi ministrant, quos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror, sanctaque ignorantia, quid sit illud quod tantum perituri vident. Et hæc quidem pars Suevorum in secretiora Germaniæ porrigitur. Propior (ut quo modo paulò ante Rhenum, sic nunc Danubium sequar) Hermundurorum civitas, fida Romanis, eoque solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus, atque in splendidissima Rhetiæ provinciæ colonia. passim & sine custode transeunt; & cum ceteris gentibus arma modo castraque nostra ostendamus, his domos, villasque patefecimus, non concupiscentibus. In Hermunduris Albis oritur, flumen inclitum & notum olim: nunc tantum auditur. Iuxta Hermunduros Narisci, ac deinde Marcomani & Quadi agunt. Præcipua Marcomanorum gloria viresque, atque ipsa etiam sedes, pulsas olim Boiis, virtute parta. Nec Narisci Quadive degenerant. Eaque Germaniæ velut frons est, quatenus Danubio pergitur. Marcomanis, Quadisque usque ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorum, nobile Marobodui & Tudri genus: jam & externos patiuntur. Sed vis & potentia regibus ex auctoritate Romana. raro armis nostris, sapius pecunia juvantur. Nec minus valent retro Marsigni, Gothini, Osi, Burii: terga Marcomanorum Quadorumque claudunt. è quibus Marsigni, & Burii sermone cultuque Suevos referunt. Gothinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos; & quod tributa patiuntur: partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi ut alienigenis imponunt. Gothini, quo magis pudeat, & ferrum effodiunt. omnesque hi populi pau-

ca campestrium, ceterum saltus & vertex montium jugumque infederunt. Dirimit enim scinditque Sueviam continuum montium jugum, ultra quod plurimæ gentes agunt, ex quibus latissime patet Lygiorum nomen in plures civitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficiet, Arios, Helveconas, Manimos, Elyfios, Naharvalos. Apud Naharvalos antiquæ religionis locus ostenditur. Præsidet sacerdos muliebri ornatu, sed *deos interpretatione Romana Castorem Pollucemque* memorant. Ejus numinis nomen *Alcis*, nulla simulacra, nullum peregrinæ superstitionis vestigium, ut fratres tamen, ut juvenes venerantur. Ceterum Aarii super vires, quibus enumeratos paulo ante populos antecedunt, truces, insitæ feritati arte ac tempore lenocinantur. nigra scuta, tincta corpora, atras ad prælia noctes legunt: ipsaque formidine atque umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente novum ac velut infernum aspectum, nam primi in omnibus proeliis oculi vincuntur. Trans Lygios Gothones regnantur, paulo jam adductius quam ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii, & Lemovii: omniumque harum gentium insigne, rotunda scuta, breves gladii, & erga reges obsequium. Suionum hinc civitates, ipso in Oceano, præter viros armaque classibus valent, forma navium eo differt, quod utrimque prora paratam semper appulsui frontem agit: nec velis ministrantur, nec remos in ordinem lateribus adjungunt. Solutum ut in quibusdam fluminum, & mutabile ut res poseit, hinc vel illinc remigium. Est apud illos & opibus honos, eoque unus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario jure parendi, nec arma ut apud ceteros Germanos in promiscuo, sed clausa sub custode, & quidem servo: quia subitos hostium incursus prohibet Oceanus. otiosa porro armatorum manus facile lasciviunt, enimvero neque nobilem, neque ingenuum, ne libertinum quidem armis præponere regia utilitas est. Trans Suionas aliud mare, pigrum, ac prope immotum, quo cingi cludique

terrarum orbem hinc fides; quod extremus cadentis
 jam solis fulgor in ortus edurat, adeo clarus, ut sidera
 hebetet. Sonum insuper emergentis audiri, formasque
 deorum, & radios capitis aspicere persuasio adjicit.
 Illuc usque (& fama vera) tantum natura. Ergo jam
 dextro Suevici maris litore Æsthyorum gentes al-
 luuntur, quibus ritus habitusque Suevorum, lingua
 Britannica propior. Martem deum venerantur. insi-
 gne superstitionis, formas Aprorum gestant. Id pro
 armis omniumque tutela, securum deæ cultorem
 etiam inter hostes præstat. Rarus ferri; frequens fu-
 stium usus. Frumenta ceterosque fructus patientius
 quam pro solita Germanorum inertia laborant. Sed
 & mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod
 ipsi *Glesum* vocant, inter vada atque in ipso litore
 legunt. Nec quæ natura quæve ratio gignat, ut Bar-
 baris, quæsitum compertumve. diu quinetiam in-
 ter cetera ejestamenta maris jacebat, donec luxuria
 nostra dedit nomen. ipsi in nullo usu, rude legitur;
 informe perfertur; pretiumque mirantes accipiunt.
 Succum tamen arborum esse intelligas. quia terrena
 quædam atque etiam volucra animalia plerumque
 interlucent, quæ implicita humore, mox durescen-
 te materia, cluduntur. Fecundiora igitur nemora lu-
 cosque, sicut Orientis secretis, ubi thura balsama-
 que sudantur, ita Occidentis insulis terrisque inesse
 crediderim; quæ vicini solis radiis expressa atque li-
 quentia in proximum mare labuntur, ac vi tempe-
 statum in adversa litora exundant. Si naturam succi-
 ni admoto igne tentes; in modum tedæ accenditur,
 alitque flammam pinguem & olentem: mox ut in
 picem resinamve lentescit. Suionibus Sitonum gen-
 tes continuantur. Cetera similes, uno differunt,
 quod femina dominatur; in tantum non modo à li-
 bertate, sed etiam à servitute degenerant. hic Sue-
 viæ finis. Peucinatorum, Venedorumque, & Fenno-
 rum nationes Germanis an Sarmatis ascribam dubi-
 to: quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vo-
 cant, sermone, cultu, sede, ac domiciliis, ut Germa-
 ni agunt. sordes omnia ac torpor. procerum con-

nubiis mixtis, nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur. Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quidquid inter Pencinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia & domos figunt, & scuta gestant, & pedum usu ac pernicitate gaudent. quæ omnia diversa Sarmatis sunt, in plauistro equoque viventibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas, non arma, non equi, non penates: victui herba, vestitui pelles, cubile humus. sola in sagittis spes, quas inopia ferri ossibus asperant. Idemque venatus viros pariter ac feminas alit. Passim enim comitantur, partemque prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur, huc redeunt juvenes, hoc senum receptaculum. Id beatius arbitrantur, quam ingemere agris, illaborare domibus, suas alienasque fortunas spe metuque versare. Securi adversus homines, securi adversus deos, rem difficillimam assecuti sunt, ut illis ne voto quidem opus sit. Cetera jam fabulosa: *Hellusios & Oxionas ora hominum vultusque, corpora atque artus ferarum gerere.* quod ego ut incompertum, in medium relinquam.

JULII AGRICOLÆ

V I T A ,

S C R I P T O R E

C O R N E L I O

T A C I T O

Larorum virorum facta moresque posteris tradere antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus quamquam incuriosa suorum ætas omisit, quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est vitium parvis magnisque civitatibus commune, ignorantiam recti & invidiam. Sed apud priores ut agere memoratu digna primum, magisque in aperto erat; ita celeberrimus quisque ingenio, ad prodendam virtutis memoriam, sine gratia aut ambitione, bonæ tantum conscientie pretio ducebatur. Ac plerique suam ipsi vitam narrare, fiduciam potius morum, quam arrogantiam arbitrati sunt. nec id Rutilio & Scauro citra fidem, aut obrectationi fuit. adeo virtutes iisdem temporibus optimè æstimantur, quibus facillime gignuntur. At mihi nunc narraturo vitam defuncti hominis, venia opus fuit. quam non petissem, ni cursaturus tam sæva & infesta virtutibus tempora. Legimus cum Aruleno Rustico Patru Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse: neque in ipsos modo auctores, sed in libros quoque eorum savitum, legato triumvirum ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur. Scilicet illo igne vocem Pop. Rom. & libertatem Senatus, & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsi insuper sapientie professoribus atque omni bona arte in exilium acta, ne quid usquam honestum occurreret. Deditur profecto grande patientie documentum, & sicut vetus ætas vidit, quid ultimum

timum in libertate esset, ita nos quid in servitute, adempto per inquisitiones & loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset oblivisci quam tacere. Nunc demum redit animus, & quamquam primo statim beatissimi sæculi ortu Nerva Cæsar res olim dissociabiles miscuerit, principatum ac libertatem, augeatque cottidie felicitatem imperii Nerva Trajanus, nec spem modo ac votum Securitas publica, sed ipsius voti fiduciam, ac robur assumpserit; natura tamen infirmitatis humanæ, tardiora sunt remedia quam mala. & ut corpora lente augetur, cito extinguuntur, sic ingenia studiaque oppresseris facilius, quam revocaveris. Subit quippe etiam ipsius inertię dulcedo: & invisa primo delidia postremo amatur. Quid si per quindecim annos, grande mortalis ævi spatium, multi fortuitis casibus, promptissimus quisque sævitia principis interciderunt? Pauci, & ut ita dixerim, non modo aliorum, sed etiam nostri superstites sumus, exemptis è media vita tot annis, quibus juvenes ad senectutem, senes prope ad ipsos exactæ ætatis terminos per silentium venimus. non tamen pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris servitutis, ac testimonium præsentium bonorum composuisse. Hic interim liber honori Agricolæ soceri mei destinatus, professione pietatis, aut laudatus erit, aut excusatus.

CNæus Iulius Agricola vetere & illustri Foro Juliensium colonia ortus, utrumque avum procuratorem Cæsarum habuit: quæ equestris nobilitas est. pater Iulius Græcinus senatorii ordinis, studio eloquentiæ sapientiæque notus. iisque virtutibus iram Caii Cæsaris meritis. Namque Marcum Silanum accusare iussus, & quia abnuerat, interfectus est. Mater Julia Procilla fuit, raræ castitatis, in huius sinu indulgentiaque educatus, per omnem honestarum artium cultum pueritiam adolescentiamque transegit. Arcebat cum ab illecebris peccantium præter ipsius bonam integramque naturam, quod statim parvulus sedem ac magistram studiorum

Massi-

Massiliam habuerit, locum Græca comitate & provinciali parsimonia mistum, ac bene compositum. Memoria teneo solitum ipsum narrare, *se in prima juventute studium philosophiæ ac juris, ultra quam concessum Rom. ac senatori hausisse; ni prudentia matris incensum ac flagrantem animum coercuisset.* scilicet sublime & erectum ingenium, pulchritudinem ac speciem excelsæ magnæque gloriæ vehementius quam caute appetebat. mox mitigavit ratio & ætas: retinuitque, quod est difficillimum, ex sapientia modum. Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paullino diligenti ac moderato duci approbavit, electus, quem contubernio æstimaret. Nec Agricola licenter more juvenum, qui militiam in lasciviam vertunt, neque segniter ad voluptates & comæatus, titulum tribunatus & inscitiâ rettulit: sed noscere provinciam, nosci exercitui, discere à peritis, sequi optimos, nihil appetere jactatione, nihil ob formidinem recusare, simulque anxius & intentus agere. Non sane alias exercitior, magisque in ambiguo Britannia fuit. trucidati veterani, incensæ coloniæ, intercepti exercitus. tum de salute, mox de victoriâ certavere. Quæ cuncta etsi consiliis ductuque alterius agebantur, ac summa rerum & recuperatæ provinciæ gloria in ducem cessit; artem & usum & stimulos addidere juveni: intravitque animum militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama, quam ex mala. Hinc ad capeßendos magistratus in urbem digressus, Domitiam Decidianam splendidis natalibus ortam sibi junxit. idque matrimonium ad majora nitenti, decus ac robur fuit. vixeruntque mira concordia, per mutuam caritatem, & invicem se anteponendo, nisi quod in bona uxore tanto major laus, quanto in mala plus culpæ est. Sors quæsturæ provinciam Asiam, proconsulem Salvium Titianum dedit. quorum neutro corruptus est: quamquam & provincia dives ac parata peccantibus, & proconsul in omnem aviditatem pronus, quantalibet facilitate redempturus esset mutuam dissimulationem

piis ex eventu præfeci. nec Agricola umquam in suam famam gestis exsultavit; ad auctorem & ducem, ut minister fortunam referebat: ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam erat. Revertentem ab legatione legionis divus Vespasianus inter patricios adscivit, ac deinde provinciæ Aquitantiæ præposuit, splendidæ in primis dignitatis administratione, ac spe consularis cui destinatus. Credunt plerique militaribus ingeniis subtilitatem deesse, quia castrensis jurisdictio secuta & obtusior, ac plura manu agens, caliditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentia, quamvis inter togatos, facile justeque agebat. Jam vero tempora curarum remissionumque divisa. ubi conventus ac judicia poscerent, gravis, intentus, severus, & sapius misericors: ubi officio satisfactum, nulla ultra potestatis persona, tristitiam & arrogantiam, & avaritiam exuerat: nec illi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem; aut severitas amorem deminuit. Integritatem atque abstinentionem in tanto viro referre, injuria virtutum fuerit. Ne famam quidem, cui etiam sæpe boni indulgent, ostentanda virtute, aut per artem quasivit: procul ab æmulatione adversus collegas, procul à contentione adversus procuratores. & vincere inglorium, & atteri sordidum arbitrabatur. Minus triennium in ea legatione detentus, ac statim ad spem Consulatus revocatus est, comitante opinione, Britanniam ei provinciam dari; nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par videbatur. haud semper errat fama, aliquando & eligit. Consul egregiæ tum spei filiam juveni mihi despondit, ac post consulatum collocavit, & statim Britannia præpositus est, adjecto pontificatus sacerdotio. Britannia situm populosque multis scriptoribus memoratos, non in comparisonem curæ ingeniive referam: sed quia tum primum perdomita est. itaque quæ priores nondum comperta eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia insularum quas Romana notitia complectitur maxima, spatio ac calo in Orientem

tem Germaniæ, in Occidentem Hispaniæ obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inspicitur: Septentrionalia ejus, nullis contra terris, vasto atque aperto mari pulsantur. Formam totius Britannæ Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi auctores, oblongæ scutulæ vel bipenni assimilavere. & est ea facies citra Caledoniam, unde & in universum fama est transgressa, sed immensum & enorme spatium procurrentium extremo jam litore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram novissimi maris tunc primum Romana classis circumvecta, insulam esse Britanniam affirmavit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, invenit, domuitque. dispecta est & Thyle, quam hætenus nix, & hiems abdebat. sed mare pigrum & grave remigantibus perhibent. ne ventis quidem proinde attolli: credo quod rariores terræ montesque, caussa ac materia tempestatum, & profunda moles continui maris tardius impelliur. Naturam Oceani atque æstus neque quærere hujus operis est, ac multi retulere. unum addiderim: nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec litore tenuis accrescere aut resorberi, sed influere penitus atque ambire, etiam jugis atque montibus inferi velut in suo. Ceterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ an advehi, ut inter Barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii: atque ex eo argumenta. namque rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem asseverant. Silurum colorati vultus, & torti plerumque crines, & positu contra Hispaniam, Iberos veteres trajecisse, easque sedes occupasse fidem faciunt. proximi Gallis, & similes sunt: seu durante originis vi; seu procurrentibus in diversa terris, positio cæli corporibus habitum dedit. in universum tamen æstimanti, Gallos vicinum solum occupasse, credibile est. Eorum sacra deprehendas, superstitionum persuasionem. Sermo haud multum diversus. in deposcendis periculis eadem audacia; & ubi advenere, in detestandis eadem formido. plus tamen ferociæ Britanni præ-

præferant, ut quos nondum longa pax emollierit. nam Gallos quoque in bellis floruisse accepimus. mox se-
gnitia cum otio intravit, amissa virtute pariter ac li-
bertate, quod Britannorum olim victis evenit: ceteri
manent quales Galli fuerunt. In pedite robur: qua-
dam nationes & curru præliantur. honestior auriga,
clientes propugnant. olim regibus parebant, nunc per
principes factionibus & studiis trahuntur. nec aliud
adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quam
quod in commune non consulunt. Rarus duabus tri-
busve civitatibus ad propulsandum commune pericu-
lum conventus: ita dum singuli pugnant, universi
vincuntur. Cælum crebris imbris ac nebulis fœ-
dum. asperitas frigoribus abest. Dierum spatia ultra no-
stri orbis mensuram, & nox clara, & extrema Bri-
tanniæ parte brevis, ut finem atque initium lucis exi-
guo discrimine internoscas. *Quod si nubes non officiant,
aspici per noctem Solis fulgorem, nec occidere & exsurge-
re, sed transire affirmant: scilicet extrema & planâ ter-
rarum humili umbra non erigunt tenebras, infraque
cælum & sidera nox cadit.* Solum præter oleam vitem-
que & cetera calidioribus terris oriri sueta, patiens
frugum, secundum. tarde mitescunt, cito præveniunt.
eademque utriusque rei causa, multus humor terra-
rum, calique. Fert Britannia aurum & argentum &
alia metalla, pretium victoriæ. gignit & Oceanus mar-
garita, sed subfusca ac liventia. Quidam artem abesse
legendibus arbitrantur. nam in rubro mari viva ac
spirantia saxi avelli, in Britannia prout expulsa sint
colligi. ego facilius crediderim naturam margaritis
deesse, quam nobis avaritiam. Ipsi Britanni delectum,
ac tributa, & injecta imperii munera impigre obe-
unt, si injuriæ absint: has agere tolerant, jam domiti
ut pereant, nondum ut serviant. Igitur primus omni-
um Romanorum D. Julius cum exercitu Britanniam
ingressus, quamquam prospera pugna terruerit inco-
las, ac litore potius sit, potest videri ostendisse po-
steris, non tradidisse. Mox bella civilia, & in rem-
plicam versa principum arma, ac longa obli-vio Britan-
niæ etiam in pace. *Consilium* id divus Augustus voca-
bat,

bat, Tiberius *præceptum*. Agitasse C. Cæsarem de intranda Britannia satis constat, ni velox ingenio, mobilis poenitentia, & ingentes adversus Germaniam conatus frustra fuissent. Divus Claudius auctor operis, transvectis legionibus auxiliisque, & assumpto in partem rerum Vespasiano. quod initium venturæ mox fortunæ fuit, domitæ gentes, capti reges, & monstratus factis Vespasianus. Consularium primus Aulus Plautius præpositus, ac subinde Ostorius Scapula; uterque bello egregius: redactaque paulatim in formam provinciæ proxima pars Britannia. addita insuper veteranorum colonia. quædam civitates Cogiduno regi donatæ, is ad nostram usque memoriam fidissimus mansit, vetere ac jam pridem recepta populi Romani consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis & reges. Mox Didius Gallus parta à prioribus continuit, paucis admodum castellis in ulteriora promotis, per quæ fama aucti officii quæreretur. Didium Veranius excepit, isque intra annum extinctus est. Suetonius hinc Paullinus biennio prosperas res habuit, subactis nationibus firmatisque præsidis: quorum fiducia Monam insulam ut vires rebellibus ministrantem aggressus, terga occasioni patefecit. Namque absentia legati remoto metu, Britanni agitare inter se mala servitutis, conferre injurias, & interpretando accendere: Nihil profici patientia, nisi ut graviora tamquam ex facili tolerantibus imperentur. singulos sibi olim reges fuisse, nunc binos imponi; à quibus legatus in sanguinem, procurator in bona serviret: aque discordiam præpositorum, aque concordiam subiectu exitiosam: alterius, manus, centuriones; alterius, vim & contumelias miscere: nihil jam cupiditati, nihil libidini exceptum. in prælio fortiores esse qui spoliēt: nunc ab ignavis plerumque & imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, injungi delectus, tamquam mori tantum pro patria nescientibus. quantum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse jugum, & flumine non Oceano defendi: sibi patriam, conjuges, parentes: illis avaritiam & luxuriam causas belli esse. recessuros ut divus Iulius recessisset, modo virtutes majorum suorum amularentur: ne ve prælii unius

aut alterius eventu parerent. plus impetus, majorem constantiam penes miseros esse. jam Britannorum etiam deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum detinerent: jam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare. porro in ejusmodi consiliis periculosius esse deprehendi, quam audere. His atque talibus invicem instincti, Voadica generis regii semina duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) sumpsere universi bellum: ac sparsos per castella milites confectati, expugnatis praesidiis, ipsam coloniam invasere, ut sedem servitutis. nec ullum in Barbaris servitiae genus omisit ira & victoria. Quod nisi Paullinus, eo cognito provinciae motu, propere subvenisset, amissa Britannia foret: quam unius praelii fortuna veteri patientiae restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat. Hic cum egregius cetera arroganter in deditos, & ut suae quoque injuriae ultor, durius consulere; missus Petronius Turpilianus tamquam exorabilior, & delictis hostium novus, eoque poenitentiae mitior; compositis prioribus nihil ultra ausus, Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior & nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. Didicere jam Barbari quoque ignoscere vitiis blandientibus. & interveniens civilium armorum praebuit justam segnitiae excusationem. sed discordia laboratum, cum assuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebellius fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, precario mox praefuit; ac velut pacis, exercitus licentiam; dux salutem. haec seditio sine sanguine stetit. Nec Vestius Bolanus manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina eadem inertia erga hostes; similis petulantia castrorum: nisi quod innocens Bolanus, & nullis delictis invisus, caritatem paraverat loco auctoritatis. Sed ubi cum cetero orbe Vespasianus & Britanniam recipere, magni duces, egregii exercitus, minuta hostium spes: & terrorem statim intulit Perilius Cerialis, Brigantum civitatem, quae numerosissima provinciae totius per-

hi-

hibetur, aggressus. multa prœlia, & aliquando non incruenta: magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et cum Cerialis quidem alterius successoris curam famamque obruisset, sustinuit quoque molem Iulius Frontinus, vir magnus quantum licebat, validamque & pugnacem Silurum gentem armis subegit; super virtutem hostium, locorum quoque difficultates eluctatus. Hunc Britannia statum, has bellorum vices media jam ætate transgressus Agricola invenit, cum & milites velut omissa expeditione ad securitatem, & hostes ad occasionem verterentur. Ordovicum civitas haud multo ante adventum ejus, alam in finibus suis agentem, prope universam obtiverat: eoque initio erecta provincia, ut quibus bellum volentibus erat, probare exemplum, aut recentis legati animum opperiri. Tum Agricola, quamquam transacta ætas, sparsi per provinciam numeri, præsumpta apud militem illius anni quies, tarda & contraria bellum inchoaturo, & plerisque custodiri suspecta potius videbatur, ire obviam discrimini statuit: contractisque legionum vexillis, & modica auxiliorum manu, quia in æquum degredi Ordovices non audebant, ipse ante agmen, quo ceteris par animus simili periculo esset, erexit aciem. cæsaque prope universa gente, non ignarus instandum famæ, ac prout prima cessissent fore universa; Mona insulam, cujus possessione revocatum Paullinum rebellionem totius Britannia supra memoravi, redigere in potestatem animo intendit. Sed ut in dubiis consiliis, naves decrant, ratio & constantia ducis transvexit: depositis omnibus sacris, lectissimos auxiliarium, quibus nota vada, & patrius nandi usus, quo simul seque & arma & equos regunt, ita repente immisit, ut obstupescere hostes, qui classem, qui naves, qui mare expectabant, nihil arduum aut invictum crediderint sic ad bellum venientibus. Ita petita pace, ac dedita insula, clarus ac magnus haberi Agricola: quippe cui ingredienti provinciam, quod tempus alii per ostentationem aut officiorum ambitum transigunt, labor & periculum placuisset. Nec Agricola pro-

spe-

ſperitate rerum in vanitatem uſus, expeditionem aut victoriam vocabat, victos continuiſſe: ne laureatis quidem geſta proſecutus eſt. ſed ipſa diſſimulatione famæ famam auxit, æſtimantibus quanta futuri ſpectam magna tacuiſſet. Ceterum animorum provinciæ prudens, ſimulque doctus per aliena experimenta, parum proſici armis ſi injuriæ ſequerentur, cauſſas bellorum ſtatuit exſcindere. à ſe ſuiſque oriſus, primum domum ſuam coërcuit, quod plerique haud minus arduum eſt, quam provinciam regere: nihil per libertos ſervosque publicæ rei: non ſtudiis privatis, nec ex commendatione aut precibus centurionum milites aſcire, ſed optimum quemque fideliffimum putare: omnia ſcire, non omnia exſequi: parvis peccatis veniam, magnis ſeveritatem commodare: nec pœna ſemper, ſed ſæpius pœnitentia contentus eſſe: officiis & adminiſtrationibus potius non peccaturos, * quam damnare cum peccaſſent. Frumenti & tributorum auſtionem æqualitate munerum molire, circumciſis quæ in quaſtum reperta, ipſo tributo gravius tolerabantur. namque per ludibrium aſſidere clauſis horreis, & emere ultro frumenta, ac vendere pretio cogebantur. devortia itinerum & longinquitas regionum indicebatur, ut civitates à proximis hibernis in remota & avia deferrent, donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucriſum fieret. Hæc primo ſtatim anno comprimendo, egregiam famam paci circumdedit; quæ vel incuria vel tolerantia priorum, haud minus quam bellum timebatur. Sed ubi æſtas advenit contracto exercitu, *militum in agmine* laudare *modestiam*, diſjectos coërcere: loca caſtris ipſe capere, æſtuaria ac ſilvas ipſe prætentare: & nihil interim apud hoſtes quietum pati quo minus ſubitis excuſſibus popularetur, atque ubi ſatis terruerat, parcendo rurfus irritamenta pacis oſtentare. Quibus rebus multæ civitates quæ in illum diem ex æquo egerant, datis obſidibus iram poſuere, & præſidiis caſtellisque circumdata, tanta ratione curaque, ut nulla ante Britannia nova pars illaceſſita tranſierit. Sequens hiems ſaluberrimis conſiliis abſumpta. namque ut ho-

mines

mines dispersi ac rudes, eoque bello faciles, quieti & otio per voluptates assuescerent: hortari privatim, adjuvare publice, ut templa, fora, domus exstruerent, laudando promptos, & castigando segnes. ita honoris æmulatio, pro necessitate erat. Iam vero principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britanno- rum studiis Gallorum anteferre, ut qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. inde etiam habitus nostri honor, & frequens toga. paullatimque discessum ad delinimenta viriorum, porticus, & balnea, & conviviorum elegantiam. idque apud imperitos *humanitas* vocabatur, cum pars servitutis esset. Tertius expeditionum annus novas gentes aperuit, vastatis usque ad Taum (æluario nomen est) nationibus. qua formidine territi hostes, quamquam conflictatum sævis tempestatibus exercitum, laceessere non ausi. ponendisque insuper castellis spatium fuit. Adnotabant periti, non alium ducem oportunitates locorum sapientius legisse, nullum ab Agricola positum castellum aut vi hostium expugnatum, aut pactione ac fuga desertum. crebræ eruptiones. nam adversus moras obsidionis, annuis copiis firmabantur. ita intrepida ibi hiems, & sibi quisque præsidio, irritis hostibus, eoque desperantibus, quia soliti plerumque damna æstatis hibernis eventibus pensare, tum æstate atque hieme juxta pellebantur. Nec Agricola unquam per alios gesta avidus interceptit, seu centurio, seu præfectus incorruptum facti testem habebat. Apud quosdam *acerbior in conviciis* narrabatur, ut bonis comis, ita adversus malos injucundus. ceterum ex iracundia nihil supererat. secretum & silentium ejus non timeres. honestius putabat offendere, quam odisse. Quarta ætas obtinendis quæ percurrerat insumpta. ac si virtus exercituum & Romani nominis gloria pateretur, inventus in ipsa Britannia terminus. Nam Glota & Bodotria diversi maris æstu per immensum reventi, angusto terrarum spatio dirimuntur. quod tum præsidii firmabatur: atque omnis propior sinus tenebatur, summotis velut in aliam insulam hostibus. Quinto expeditionum anno nave prima

ma transgressus, ignotas ad id tempus gentes crebris simul ac prosperis proeliis domuit: eamque partem Britanniae quae Hiberniam aspicit, copiis instruxit, in spem magis quam ob formidinem, si quidem Hibernia medio inter Britanniam atque Hispaniam sita, & Gallico quoque mari opportuna, valentissimam imperii partem magnis invicem usibus miscuerit. Spatium ejus si Britanniae compareretur angustius, nostri maris insulas superat. Solum caelumque & ingenia cultusque hominum haud multum à Britannia differunt. melius aditus portusque per commercia & negotiatores cogniti. Agricola expulsam seditione domestica unum ex regulis gentis exceperat, ac specie amicitiae in occasionem relinebat. Sape ex eo audiui, legione una modicis auxiliis debere lari obtinerique Hiberniam posse. Idque etiam adversus Britanniam profuturum, si Romana ubique arma, & velut è conspectu libertas tolleretur. Ceterum aetate qua sextum officii annum inchoabat, amplas civitates trans Bodotriam sitas, quia motus universarum ultra gentium, & infesta hostili exercitu itinera timebantur, prius classe exploravit: quae ab Agricola primum assumpta in partem virium, sequebatur egregia specie, cum simul terra simul mari bellum impelleretur: ac saepe iisdem castris pedes equesque & nauticus miles mixti copiis & laetitia, sua quisque facta, suos casus attollerent: ac modo *silvarum & montium profunda*, modo *tempestatum ac fluctuum adversa*, hinc *terra & hostis*, hinc *visus Oceanus* militari jactantia compararentur. Britannos quoque, ut ex captivis audiebatur, *visa classis obstupesciebat*, tamquam aperto mari sui secreto ultimum visis perfugium clauderetur. Ad manus & arma conversi Caledoniam incolentes populi, paratu magno, majore fama, uti mos est de ignotis, oppugnasse ultro, castella adorti, merum ut provocantes addiderant: *regrediendumque citra Bodotriam, & excedendum potius, quam pellerentur*, specie prudentium ignavi admonebant. cum interim cognoscit, *hostes pluribus agminibus irrupturos*. Ac ne superante numero, & peritia locorum circumveniretur, diviso & ipse in

in tres partes exercitu incesſit. Quod ubi cognitum hoſti, mutato repente conſilio, univerſi nonam legio- nem ut maxime invalidam, nocte aggreſſi inter ſom- num ac trepidationem cæſis vigilibus irrupere. Iam- que in iſtis caſtris pugnabant, cum Agricola iter ho- ſtium ab exploratoribus edoctus, & veſtigiis inſecu- tus, velociſſimos equitum peditumque aſſultare ter- gis pugnantium jubet, mox ab univerſis adjici clamo- rem. & propinqua luce fulſere ſigna, ita ancipiti ma- lo territi Britanni: & Romanis reſedit animus, ac ſe- curi pro ſalute, de gloria certabant. ultro quinetiam irrupere. & fuit atrox in iſtis portarum anguſtiis prælium, donec pulſi hoſtes, utroque exercitu cer- tante, his ut tuliffe opem, illis ne eguiſſe auxilio vi- derentur. quod niſi paludes & ſilvæ fugientes texiſ- ſent, debellatum illa victoria foret. Cujus conſtantia ac fama ferox exercitus: *nihil virtuti ſua invium: pene- trandam Caledoniam, inveniendumque tandem Britannia terminum continuo præliorum curſu fremebant.* atque illi modo cauti ac ſapientes, prompti poſt eventum ac magniloqui erant. iniquiſſima hæc bellorum con- ditio eſt, proſpera omnes ſibi vindicant, adverſa uni imputantur. At Britanni non virtute ſed occaſione & arte ducis rati, nihil ex arrogantia remittere, quo minus juventutem armarent, conjuges ac liberos in loca tuta transferrent, cœtibus ac ſacrificiis conſpira- tionem civitatum ſancirent. atque ita irritatis utrim- que animis diſceſſum. Eadem æſtate cohors Viſpio- rum per Germanias conſcripta, in Britanniam trans- miſſa, magnum ac memorabile facinus auſa eſt. Oc- ciſo centurione ac militibus, qui ad tradendam diſci- plinam immixti manipulis exemplum & rectores ha- bebantur, tres Liburnicas adaſtis per vim governa- toribus aſcendere: & uno remigrante, ſuſpectis duo- bus eoque interfectis, nondum vulgato rumore ut miraculum provehebantur. mox hac atque illa rap- ti, & cum plerique Britannorum ſua deſenſantium prælio congreſſi, ac ſæpe victores, aliquando pulſi. eo ad extremum inopiæ venire, ut inſirmiſſimos ſuorum, mox ſorte ductos veſcerentur. atque ita cir- cum.

cumveſti Britanniam, amiſſis per inſcitiam regendi navibus pro prædonibus habiti, primum à Suevis, mox à Friſiis intercepti ſunt. ac finire quos per commercia venumdatos, & in noſtram uſque ripam mutatione ementium adductos, indicium tanti caſus illuſtravit. Initio æſtatis Agricola domeſtico vulnere ictuſ, anno ante natum filium amiſit. Quem caſum neque ut plerique fortium virorum ambitioſe, neque per lamenta ruiſus ac marorem muliebriter tulit. & in luſtu bellum inter remedia erat. Igitur præmiſſa claſſe quæ pluribus locis prædata, magnum & incertum terrorem faceret, expedito exercitu, cui ex Britannis fortiſſimos & longa pace exploratos addiderat, ad montem Grampium pervenit, quem jam hoſtes inſederant. Nam Britanni nihil fracti pugnæ prioris eventu, & ultionem aut ſervitium exſpectantes, tandemque docti commune periculum concordia propulſandum, legationibus & fœderibus omnium civitatum vires exciverant. Iamque ſuper triginta millia armatorum aſpiciebantur, & adhuc affluebat omnis juvenus, & quibus etuda ac viridis ſeneſtus, clari bello, ac ſua quiſque decora geſtantes: cum inter plures duces virtute & genere præſtans, nomine Galgacus, apud contractam multitudinem prælium poſcentem, in hunc modum locutus fertur: *Quotiens cauſas belli & neceſſitatem noſtram intueor, magnus mihi animus eſt, hodiernum diem, conſenſumque veſtrum, initium libertatis totius Britannia fore. Nam & uni verſi ſervitutis expertes: & nulla terra, ac ne mare quidem ſecurum, imminente nobis claſſe Romana. ita prælium atque arma, quæ fortibus honeſta, eadem etiam ignavis tutiſſima ſunt. Priores pugna, quibus adverſus Romanos varia fortuna certatum eſt, ſpem ac ſubſidium in noſtris manibus habebant: quia nobiliſſimi totius Britannia, eoque in ipsis penetralibus ſiti, nec ſervientium litora aſpicientes, oculos quoque à contactu dominationis in-violatos habebamus. Noſ terrarum ac libertatis extremos, recessus ipſe ac ſinus ſama in hunc diem defendit. nunc terminus Britannia patet, atque omne ignotum pro magnifico eſt. Sed nulla jam ultra gens, nihil niſi fluctus & ſaxa: & interiores Romani. quorum ſuperbiam fruſtra per obſequium & modieſtiam effugetis. raptores orbis, poſtquam cuncta vaſtantibus deſuere terra, & mare ſcrutantur: ſi locuples*
hoſtis

hostis est avari ; si pauper, ambitiosus. quos non Oriens , non Occidens satiaverit : soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiscunt , auferre , trucidare , rapere falsis nominibus , iniperium ; atque ubi solitudinem faciunt , pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit ; hi per delectus alibi servituti auferuntur. Coniuges sororesque & si hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitum polluantur. Bona fortuna atque in tributum egerunt ; in annonam, frumentum , corpora ipsa ac manus , silvis ac paludibus emuniendis , verbera inter ac contumelias conterunt. Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultro à dominis aluntur : Britannia servitutem suam cottidie emit ; cottidie pascit. Ac sicut in familia recentissimus quisque servorum & conservis ludibrio est : sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu novi nos & viles in excidium petimur. Neque enim arva nobis, aut metalla, aut portus sunt , quibus exercendis reservemur. Virtus porro ac ferocia subiectorum ingrata imperantibus. & longinquitas ac secretum ipsum quo tutius, eo suspectius. Ita sublata spe venia, tandem sumite animum , tam quibus salus , quam quibus gloria carissima est. Brigantes femina duce, exurere coloniam, expugnare castra ; ac nisi felicitas in socordiam vertisset, exurere jugum potuere : nos integri & indomiti, & libertatem non in praesentia laturos, primo statim congressus non ostendemus quos sibi Caledonia viros seposuerit ? An eandem Romanis in bello virtutem, quam in pace lasciviam adesse creditis ? Nostri illi dissensionibus ac discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt : quem contractum ex diversissimis gentibus , ut secunda res tenent, ita adversa dissolvent. nisi si Gallos, & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum plerisque dominationi aliena sanguinem commodantes, diutius tamen hostes quam servos, fide & affectu teneri putatis : metus & terror est, infirma vincula caritatis , qua ubi removeris, qui timere desierint, odisse incipient. Omnia victoria incitamenta pro nobis sunt : nulla Romanos conjuges accendunt : nulli parentes fugam exprobraturi sunt : aut nulla plerisque patria , aut alia est : paucos numeros circum trepidis ignorantia , calum ipsum ac mare & silvas, ignota omnia circumspicientes , clausos quodammodo ac vinctos dii nobis tradiderunt. Ne terreat vanus aspectus, & auri fulgor atque argenti, quod neque tegit,

neque

neque valuerat. In ipsa hostium acie invenimus nostras manus, agnoscent Britanni suam causam. recordabuntur Galli priorum libertatem. deserent illos ceteri Germani tanquam nuper Usipii reliquerunt. Nec quidquam ultra formidinis, vacua castella, senum colonia, inter male parentes & injuste imperantes, agra municipia & discordantia. hic dux, hic exercitus. ibi tributa & metalla, & cetera servientium poena: quas in aeternum proferre, aut statim ulcisci, in hoc campo est. Proinde ituri in aciem & majoreis vestros: & posteros cogitate. Exceperet orationem alacres, & barbari moris cantu & fremitu clamoribusque dissonis. Iamque agmina, & armorum fulgores, sudentissimi cujusque procursu: simul instruebantur acies, cum Agricola quamquam latum & vix monitis coërcitum militem adhuc ratus, ita disseruit: Octavus annus est, commilitones, ex quo virtute & auspiciis imperii Roman. fide atque opera vestra Britanniam vicistis. tot expeditionibus, tot praeliis, seu fortitudine adversus hostes, seu patientia ac labore pane adversus ipsam rerum naturam opus fuit; neque me militum, neque vos ducis poenituit. Ergo egredi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britannia non fama nec rumore, sed castris & armis tenemus. Inventa Britannia, & subacta. Equidem in agmine, cum vos paludes montesve & flumina fatigarent, fortissimi cujusque vocem audiebam. Quando dabitur hostis, quando acies? Veniunt à laiebris suis extrusi & vota virtusque in aperto, omniaque prona victoribus, atque eadem vultis adversa. Nam ut superasse tantum itineris, silvas evasisse, transisse astuaria, pulchrum ac decorum in frontem; ita fugientibus periculosissima, qua hodie prosperrima sunt. Neque enim nobis aut L. corum eadem notitia, aut commeatuum eadem abundantia: sed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, jam pridem mihi decretum est, neque exercitus neque ducis terga tuta esse. Proinde & honesta mors turpi vita prior; & incolumitas ac decus eodem loco sita sunt, nec inglorium fuerit, in ipso terrarum ac natura sine cecidisse. Si nova gentes atque ignota acies constisset: aliorum exercituum exemplis vos hortarer. nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate. Ii sunt quos proximo anno, unam legionem furto noctis aggressos, clamore debellastis; ii ceterorum Britanno: iam fugacissi-

mi. ideoque tam diu superstites. Quomodo silvas saltusque penetrantibus, fortissimum quodque animal robore, parida & inertia ipso agminis sono pelluntur: sic acerrimi Britannorum jam pridem ceciderunt: reliquus est numerus ignavorum & metuentium. quos quod tandem invenistis, non restiterunt, sed deprehensi sunt novissimi, ideo extremo metu corpora defixere in his vestigiis, in quibus pulchram & spectabilem victoriam ederetis. Transigite cum expeditionibus; imponite quinquaginta annis magnum diem, approbate Rcip. nunquam exercitui imputari potuisse, aut moras belli, aut causas rebellandi. Et alloquente adhuc Agricola militum ardor eminebat, & finem orationis ingens alacritas consecuta est, statimque ad arma discursum. instinctos ruentesque ita disposuit, ut peditum auxilia quæ octo millia erant, mediam aciem firmarent: equitum tria millia cornibus affunderentur. legiones pro vallo stare, ingens victoriæ decus citra Romanum sanguinem bellanti, & auxilium si pellerentur. Britannorum acies in speciem simul ac terrorem editioribus locis constiterant: ita ut primum agmen a quo, ceteri per acclive jugum connexi velut insurgerent: media campi covinarius & eques strepitu ac discursu complebat. Tum Agricola superante hostium multitudine veritus ne simul in frontem, simul & latera suorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior acies futura erat, & arcessendas plerique legiones admonebant, promptior in spem, & firmus adversis, dimisso equo pedes ante vexilla constituit. Ac primo congressu eminus certabatur. simul constantia, simul arte Britanni, ingentibus gladiis & brevibus cetris, missilia nostrorum vitare, vel excutere, atque ipsi magnam vim telorum superfundere: donec Agricola tres Batavorum cohortes ac Tungrorum duas cohortatus est, ut rem ad mucrones ac manus adducerent. quod & ipsis vetustate militiæ exercitatum, & hostibus inhabile parva scuta & enormes gladios gerentibus. nam Britannorum gladii sine mucrone complexum armorum, & in aperto pugnam non tolerabant. Igitur ut Batavi miscere ictus, ferire umbonibus, ora foedare, & tractis qui in æquo obstiterant, erigere in colles aciem cœpere; ceteræ cohortes æmulatione & impetu commistæ proximos quosque cade-

cadere. ac plerique semineces aut integri festinatione
 victoriæ relinquebantur. Interim equitum turmæ fu-
 gere, covinarii peditum se prælio miscuere: & quam-
 quam recentem terrorem intulerant, densis tamen ho-
 stium agminibus & inæqualibus locis hærebant: mini-
 meque equestris ea pugnae facies erat, cum in gradu
 stantes simul equorum corporibus impellerentur. ac
 sæpe vagi currus, exterriti sine rectoribus equi, ut quem-
 que formido tulerat, transversos, aut obvios incurfabant.
 Et Britanni qui adhuc pugnae expertes summa collium
 infederant & paucitatem nostrorum vacui spernebant,
 degredi paullatim & circumire terga vincentium coepe-
 rant: ni id ipsum veritus Agricola quatuor equitum alas
 ad subita belli retentas, venientibus opposuisset, quan-
 toque ferocius accurrerant, tanto acrius pulsos in fugam
 disjecisset. Ita consilium Britannorum in ipsos versum.
 transvectaque præcepto ducis à fronte pugnantium alæ,
 aversam hostium aciem invasere. Tum vero patentibus
 locis grande & atrox spectaculum: sequi, vulnerare, ca-
 pere, atque eosdem oblati aliis trucidare. iam hostium,
 prout cuique ingenium erat, catervæ armatorum pau-
 cioribus terga præstare, quidam inermes ultro ruere, ac
 se morti offerre. Passim arma & corpora, & laceri ar-
 tus, & cruenta humus: & aliquando etiam victis ira vir-
 tusque. postquam silvis appropinquarunt, collecti, pri-
 mos sequentium incautos & locorum ignares circum-
 veniebant. Quod ni frequens ubique Agricola, validas
 & expeditas cohortes indaginis modo, & sicubi artiora
 erant, partem equitum dimissis equis, simul rariores sil-
 vas equitum persultare jussisset, acceptum aliquod vul-
 nus per nimiam fiduciam foret. Ceterum ubi compo-
 sitos firmis ordinibus sequi rursus videre, in fugam ver-
 si, non agminibus ut prius, nec alius alium respectantes,
 rari, & vitabundi invicem, longinqua atque avia petie-
 re, finis sequendi nox & satietas fuit. caesa hostium
 ad decem millia: nostrorum trecenti quadraginta ceci-
 dere, in quibus Aulus Atticus præfectus cohortis, ju-
 venili ardore & ferocia equi hostibus illatus. Et nox
 quidem gaudio prædaque lata victoribus: Britanni pa-
 lantes mixtoque virorum mulierumque ploratu, trahere
 vulneratos, vocare integros, deserere domos, ac per

iram ulro incendere : eligere latebras , & statim resur-
 quere : miscere invicem consilia aliqua, dein sperare : a-
 liquando frangi aspectu pignorum suorum, sapius con-
 citari. satisque constabat saxisse quosdam in conjuges ac
 liberos, tamquam misererentur. Proximus dies faciem
 victoriæ latius aperuit. vastum ubique silentium, secreti
 colles, fumantia procul testæ, nemo exploratoribus ob-
 vius. quibus in omnem partem dimissis, ubi incerta fu-
 gæ vestigiæ, neque usquam conglobari hostes comper-
 tum, & exacta jam æstate spargi bellum nequibat ; in fi-
 nes Horestorum exercitum deducit. Ibi acceptis obsi-
 dibus, præfecto classis *circumvahi Britanniam* præcepit.
 datæ ad id vires, & præcesserat terror. ipse peditem at-
 que equites lento itinere, quo novarum gentium animi
 ipsa transitus mora terrerentur, in hibernis locavit. Et si-
 mul classis secunda tempestate ac fama Trutulensem
 portum tenuit, unde proximo latere Britannia læto o-
 rni redierat. Hunc rerum cursum, quamquam nulla ver-
 borum jactantia epistolis Agricolaë auctum, ut Domitia-
 no moris erat, fronte latus, pectore anxius excepit. Ine-
 rat conscientia, derisui fuisse nuper falsum è Germania
 triumphum, emptis per commercia, quorum habitus &
 crinès in captivorum speciem formarentur : at nunc ve-
 ram magnamque victoriam, tot millibus hostium cæsis,
 ingenti fama celebrari. Id sibi maxime formidolosum,
 privati hominis nomen supra principis attolli : frustra
 studia fori, & civilium artium decus in silentium acta, si
 militarem gloriam alius occuparet : & cetera utcumque
 facilius dissimulari, ducis boni imperatoriam virtutem
 esse. Talibus curis exercitus, quodque sava cogitatio-
 nis indicium erat, secreto suo satius, optimum in
 præsentia statuit reponere odium, donec impetus famæ
 & favor exercitus languesceret. nam etiam tum Agricola
 Britanniam obtinebat. Igitur triumphalia ornamenta,
 & illustres statua honorem, & quidquid pro triumpho da-
 tur, multo verborum honore cumulata, deserni in senatu
 jubet : addique insuper opinionem, Syriam provinciam
 Agricola destinari, vacuam tum morte Atilii Rufi
 consularis, & majoribus reservatam. Credidere pleti-
 que, libertum ex secretioribus ministeriis missum ad A-
 gricolam, codicillos quibus ei Syria dabatur tulisse, cum
 præ-

præcepto, *ut si in Britannia foret, traderentur*: eumque libertum in ipso fæto Oceani obvium Agricola, ne appellato quidem eo ad Domitianum remeasse, sive verum istud, sive ex ingenio principis fictum & compositum est. Tradiderat interim Agricola successori suo provinciam quietam iutamque. Ac ne notabilis celebritate & frequentia occurrentium introitus esset, vitato amicorum officio noctu in urbem, noctu in palatium, ita ut præceptum erat, venit: exceptusque brevi osculo & nullo sermone, turbæ servientium immixtus est. Ceterum ut militare nomen, grave inter otiosos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus auxit; cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus: adeo ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoque Agricola, quærent famam, pauci interpretarentur. Crebro per eos dies apud Domitianum absens accusatus, absens absolutus est. causa periculi non crimen ullum, aut querela læsi cujusquam, sed insensus virtutibus princeps, & gloria viri, ac pessimum inimicorum genus, laudantes. Et ea insecuta sunt reipublicæ tempora, quæ sileri Agricolam non sinerent: tot exercitus in Mœsia Daciaque, & Germania Pannoniaque, temeritate aut per ignaviam ducum amissi: tot militares viri cum tot cohortibus expugnati & capti: nec jam de limite imperii & ripa, sed de hibernis legionum & possessione dubitatum. Ita cum damna damnis continuarentur, atque omnis annus funeribus & cladibus insigniretur, poscebatur ore vulgi dux Agricola: comparantibus cunctis vigorem, constantiam, & expertum bellis animum, cum inertia & formidine eorum. Quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quisque libertorum amore & fide, pessimi malignitate & livore, prout deterioribus principem exstimulabant. Sic Agricola simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum, in ipsam gloriam præceps agebatur. Aderat jam annus quo proconsulatum Asiæ & Africæ sortiretur, & occiso Civica nuper, nec Agricolæ consilium deerat, nec Domitiano exemplum. Accessere quidam cogitationum principis petiti, qui *iturusne esset in provinciam ultro* Agricolam interrogarent. ac primo occultius *quærent*

*Et otium laudare, mox operam suam in approbanda excusatione offerre: postremo non jam obscuri, suadentes simul terrentesque, petraxere ad Domitianum. qui paratus simulatione, in arrogantiam compositus, & audit preces excusantis, & cum annuisset, agi sibi gratias passus est: nec erubuit beneficii invidia. salarium tamen proconsulari solitum offerri, & quibusdam à seipso concessum, Agricola non dedit: sive offensus non petiit, sive ex conscientia, ne quod vetuerat videretur emisse. Proprium humani ingenii est, odisse quem læseris: Domitiani vero natura præceps in iram, & quo obscurior, eo irrevocabilius, moderatione tamen prudentiaque Agricola leniebatur. quia non contumacia, neque inani jactatione libertatis, famam fatumque provocabat. Sciant quibus moris illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse: obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum reipubl. usum, ambitiosa morte inclaruerunt. Finis vitæ ejus nobis luctuosus, amicis tristis, extraneis etiam ignotisque non sine cura fuit. Vulgus quoque, & hic aliud agens populus, & ventitavere ad domum, & per fora & circulos locuti sunt: nec quisquam audita morte Agricola, aut lætatus est, aut statim oblitus est. Augebat miserationem constans rumor, *veneno interceptum*. Nobis nihil comperti affirmare aßim: ceterum per omnem valetudinem ejus, crebrius quam ex more principatus per nuntios visentis, & libertorum primi, & medicorum intimi venire: sive cura illud, sive inquisitio erat. Supremo quidem die momenta deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat, nullo credente sic accelerari, quæ tristis audiret. Speciem tamen doloris animo vultuque præ se tulit, securus jam odii, & qui facilius dissimularet gaudium quam metum. Satis constabat lecto testamento Agricola, quo coheredem optimæ uxori & piissimæ filiæ Domitianum scripsit, lætatum eum, velut honore judicioque: tam cæca & corrupta mens assiduis adulationibus erat, ut nesciret à bono patre non scribi heredem, nisi malum principem. Natus erat Agricola Cajo Casare tertium conf. Idib. Junii: excessit sexto & quinquagesimo anno, decimo*

Kal. Septemb. Collega Priscoque Coss. Quod si habitum quoque ejus posteri noscere velint, decentior quam sublimior fuit. nihil metus in vultu: gratia oris supererat. bonum virum facile crederes, magnum libenter. Et ipse quidem, quamquam medio in spatio intergræ ætatis ereptus, quantum ad gloriam longissimum ævum peregit. Quippe & vera bona, quæ in virtutibus sita sunt, impleverat, & Consularibus ac Triumphalibus ornamentis prædito, quid aliud adstruere fortuna poterat? Opibus nimis non gaudebat, speciosæ contigerant. filia atque uxore superstitis, potest videri etiam beatus, incolumi dignitate, florente fama, salvis affinitatibus & amicitiiis futura effugisse. Nam sicuti *durare in hac beatissimi sæculi luce, ac principem Trajanum videre*, augurio votisque apud nostras aures ominabatur: ita festinata mortis grande solatium tulit, evasisse postremum illud tempus, quo Domitianus non jam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo & velut uno idem rempublicam exhaustit. Non vidit Agricola obsessam curiam, & clausum armis senatum, & eadem strage tot consularium cædes, tot nobilissimarum feminarum exilia & fugas. Una adhuc victoria Carus Metius censebatur, & intra Albanam villam sententia Messallini stæpebat, & Massa Bebius jam tunc reus erat. Mox nostræ duxere Helvidium in carcerem manus: nos Maurici, Rusticique visus, nos innocenti sanguine Senecio perfudit. Nero tamen subtraxit oculos; jussitque scelera, non spectavit: præcipua sub Domitiano miseriarum pars erat, videre & aspici: cum suspiria nostra subscriberentur: cum denotandis tot hominum palloribus sufficeret sævus ille vultus & rubor, à quo se contra pudorem muniebat. Tu vero felix Agricola non vitæ tantum claritate, sed etiam opportunitate mortis. ut perhibent qui interfuerunt novissimis sermonibus tuis, *constans & libens fatum excepisti, tamquam pro virili portione innocentiam principi donares*. Sed mihi filiaque, præter acerbitatem parentis erepti, augeat mæsticiam, quod assidere valetudini, fovere deficientem, satiari vultu, complexu, non contigit. excepissemus certe mandata vocesque, quas penitus animo figeremus. Noster hic dolor, nostrum vulnus: nobis tam longæ absentia conditione an-

te quadriennium amissus es. Omnia sine dubio, optime parentum, assidente amantissima uxore, superfuere honori tuo: paucioribus tamen lacrymis compositus es, & novissima in luce desiderare aliquid oculi tui. Si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet, non cum corpore extinguuntur magna animæ; placide quiescas, nosque domum tuam ab infirmo desiderio, & muliebribus lamentis ad contemplationem virtutum tuarum voces, quas neque lugeri, neque plangi fas est: admiratione te potius temporalibus laudibus, & si natura suppeditet, militum decoramus. Is verus honos, ea conjunctissimi cujusque pietas. Id filia quoque uxori-que præceperim, sic patris, sic mariti memoriam venerari, ut omnia facta dictaque ejus secum revolvant, famamque ac figuram animi magis quam corporis complectantur. non quia intercedendum putem imaginibus quæ marmore aut ære finguntur: sed ut vultus hominum, ita simulacra vultus imbecilla ac mortalia sunt; forma mentis æterna, quam tenere & exprimere non per alienam materiam & artem, sed tuis ipse moribus possis. Quidquid ex Agricola amavimus, quidquid mirati sumus, manet, mansurumque est in animis hominum, in æternitate temporum, fama rerum. Nam multos veterum velut inglorios & ignobiles oblivio obruet, Agricola posteritati narratus & traditus, superstes erit.

F A B I I
 Q U I N C T I L I A N I ,
 U T V I D E T U R ,
 D I A L O G U S ,

An sui sæculi oratores antiquis , &
 quare , concedant :

C O R N E L I O
 T A C I T O

Vulgo inscriptus.

Sæpe ex me requiris, Iuste Fabi, cur cum
 priora sacula tot eminentium oratorum inge-
 niis gloriaque effloruerint, nostra potissimum
 atas deserta, & laude orbata, vix nomen
 ipsum oratoris retineat. neque enim ita
 appellamus nisi antiquos: horum autem
 temporum disertis, causidici, & advocati, & patroni, &
 quidvis potius quam oratores vocantur. Cui percun-
 tationi tuæ respondere, & tam magnæ quæstionis
 pondus excipere, ut aut de ingeniis nostris male exi-
 stimandum sit, si idem assequi non possumus, aut de
 judiciis, si nolumus, vix hercule auderem, si mea
 sententia proferenda, ac non disertissimorum ut no-
 stris temporibus hominum sermo repetendus esset.
 quos eandem hanc quæstionem pertractantes, juvenis
 admodum audiui. Ita non ingenio, sed memoria ac
 recordatione opus est, ut quæ à præstantissimis viris
 & excogitata subtiliter, & dicta graviter accepi, cum
 singuli diversas vel easdem, sed probabiles causas af-
 ferrent, dum formam sui quisque & animi & ingenii
 redderet, iisdem nunc numeris, iisdemque rationibus
 persequar, servato ordine disputationis. neque enim
 defuit, qui diversam quoque partem susciperet, ac
 multum vexata & irrita vetustate, nostrorum tempo-

rum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferebat. Nam postero die quam accuratius Maternus Catonem recitaverat, cum *offendisse potentium animos* diceretur, *tamquam in eo tragœdia argumento sui oblitus, tantum Catonem cogitasset*, eaque de re per urbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum M. Aper & Julius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri: quos ego in judiciis non utrosque modo studiose audiebam, sed domi quoque & in publico assidebam, mira studiorum cupiditate, & quodam ardore juvenili, ut fabulas quoque eorum & disputationes, & arcana semotæ dictionis penitus exciperem. quamvis maligne plerique opinarentur, *nec Secundo promptum esse sermonem, & Aprum ingenio potius & vi natura, quam institutione & litteris famam eloquentia consecutum.* Nam & Secundo porus, & pressus, & in quantum satis erat, profluens sermo non defuit: & Aper communi eruditione imbutus, contemnebat potius litteras quam nesciebat. tamquam maiorem industriæ & laboris gloriam habiturus, si ingenium ejus nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur ut intravimus cubiculum Materni, sedentem ipsum, & quem pridie recitaverat librum intra manus habentem,prehendimus. Tum Secundus: N I L N E T E, inquit, Materne, fabulæ malignorum terrent, quo minus offensas Catonis tui ames? An ideo librum istum apprehendisti, ut diligentius retractares, & sublatis si quæ pravam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem, sed tamen securiorem? Tum ille, L E G E S tu quidem si volueris & agnosces quæ audisti. quod si quæ omisit Cato; sequenti tractatione Thyestes diceret. Hanc enim tragœdiam disposui jam, & intra me ipse formavi. Atq; ideo maturare libri hujus editionem festino, ut dimissa priore cura, novæ cogitationi toto pectore incumbam. Adeo te tragœdiæ istæ non satiant, inquit Aper, quo minus omissis orationum & causarum studiis, omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyestem consumas? cum tot amicorum causæ; tot coloniarum & municipiorum clientelæ

telæ in forum vocent , quibus vix sufficeret , etiam si non novum tibi ipse negotium importasses , Domitium , & Catonem : id est , nostras quoque historias , & Romana nomina , Græcorum fabulis aggregares . Et Maternus , *Perturbarer* hac tua severitate , nisi frequens ac assidua nobis contentio jam prope in consuetudinem vertisset . Nam nec tu agitare & insequi poëtas intermittis ; & ego cui desidiam advocatorum objicis , cotidianum hoc patrocinium defendendæ adversus te poëticæ exerceo . Quo lator magis oblatum nobis judicem , qui me vel in futurum veret versus facere , vel quod jam pridem opto , sua quoque auctoritate compellat , ut omissis forensium Musarum angustiis , in quibus satis mihi superque sudatum est , sanctiorem istam & augustiorem eloquentiam colam . Ego vero , inquit Secundus , ante quam me judicem Aper recuset , faciam quod probi & modesti judices solent , ut in his cognitionibus excusent , in quibus manifestum est , alteram apud eos partem gratia prævalere . Quis enim nescit , neminem mihi conjunctiorem esse & usu amicitia , & assiduitate contubernii quam Salejum Bassum , cum optimum virum , tum absolutissimum poëtam ? porro si poëtica accusatur , non alium video reum locupletiores . *Securus* sit , inquit Aper , & Salejus Bassus , & quisquis alius studium poëticæ & carminum gloriam fovet , cum causas agere non possit . & ego enim quatenus arbitrum litis hujus inveni , non patiar , Maternum societate plurimum defendi . sed & ipsum solum apud vos arguam , quod natus ad eloquentiam virilem & oratoriam , qua parare simul & tueri amicitias , adsciscere nationes , complecti provincias possit , amittit studium , quo non aliud in civitate nostra vel ad utilitatem fructuosius , vel ad dignitatem amplius , vel ad urbis famam pulchrius , vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam illustrius excogitari potest . Nam si ad utilitatem vitæ omnia consilia , factaque nostra dirigenda sunt , quid erit tutius quam eam exercere artem , qua semper armatus præsidium amicis , opem alienis , salutem periclitantibus , invidis vero & inimicis me-

tam & terrorem ultro feras, ipse securus & velut quada-
dam perpetua potentia ac potestate munitus? cujus
vis & utilitas rebus prope fluentibus, aliorum præsi-
dio & tutela intelligitur: sin proprium periculum in-
crepuit, non hercule lorica aut gladius in acie firmitus
munimentum, quam reo & periclitanti eloquentiæ
præsidium simul & telum, quo propugnare pariter
& incescere, vel in iudicio, sive in senatu, sive apud
principem possis. Quid aliud infestis patribus nuper
Eprius Marcellus, quam eloquentiam suam opposuit?
qui accinctus & minax disertam quidem, sed inexer-
citatam & ejusmodi certaminum rudem Helvidii sa-
pientiam elusit. Plura de utilitate non dico, cum præ-
sertim minime contradicendum Maternum meum ar-
bitrer. Ad voluptatem oratoriæ eloquentiæ transeo,
cujus jucunditas non uno aliove momento, sed om-
nibus prope diebus, & prope omnibus horis contin-
git. Quid enim dulcius libero & ingenuo animo, &
ad voluptates honestas nato, quam videre plenam sem-
per & frequentem domum concursu splendidissimo-
rum hominum? idque scire, non pecuniæ, non or-
bitati, neque officii alicujus administrationi, sed si-
biipsi dari? illos quinimo orbos & locupletes & po-
tentes venire plerumque ad juvenem & pauperem,
ut aut sua aut amicorum discrimina commendent. Vi-
lane tanta ingentium opum ac magnæ potentæ vo-
luptas, quam spectare homines veteres, & senes, &
totius urbis gratia subnixos, in summa omnium re-
rum abundantia consistentes id quod optimum sit se
non habere? Jam vero qui togatorum comitatus &
egressus! quæ in publico species! quæ in judiciis ve-
neratio! quod gaudium consurgendi assistendique in-
ter tacentes, in unum conversos! coire populum, &
circumsundi coram, & accipere affectum quemcum-
que orator induerit. Vulgata dicentium gaudia, &
imperitorum quoque oculis exposita percenseo. Illa
secretiora, & tantum ipsis orantibus nota, majora
sunt. Sive accuratam meditatamque affert orationem,
est quoddam sicut ipsius dictionis, ita gaudii pondus
& constantia. Sive novam & recentem curam non
sine

sine aliqua trepidatione animi attulerit? ipsa sollicitudo commendat eventum, & lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audacia, atque ipsius temeritatis vel præcipua jucunditas est. Nam ingenio quoque, sicut in agro, quamquam alia diu serantur atque elaborentur, gratiora tamen quæ sua sponte nascuntur. Equidem ut de me ipse fatear, non eum diem latiore m egi, quo mihi latus clavus oblatus est, vel quo homo novus & in civitate minimè favorabili natus quaesturam, aut tribunatum, aut præturam accepi & quam eos quibus mihi pro mediocritate hujus quantulacumque in dicendo facultatis, aut reum prospere defendere, aut apud centumviros causam aliquam feliciter orare, aut apud principem ipsos illos liberos & procuratores principum tueri & defendere datur. Tum mihi supra tribunatus & præturas & consulatus ascendere videor, tum abire: quod si non in alio oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia venit. Quæ fama & laus cujusvis artis cum oratorum gloria comparanda est, qui non illustres in urbe solum apud negotiosos & rebus intentos, sed etiam apud juvenes & adolescentes, quibus morum indoles est & bona spes sui? Quorum nomina prius parentes liberis suis ingerunt? quos sæpius vulgus imperitum, & tunicatus hic populus transeunteis nomine vocat, & digito demonstrat? Advenæ quoque & peregrini, jam in municipiis & coloniis suis auditos, cum primum urbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoscere concupiscunt. Ausim contendere, Marcellum hunc Eprium, de quo modo locutus sum, & Crispum Vibium (libentius enim novis & recentibus quam remotis & oblitteratis exemplis utor) non minus esse in extremis partibus terrarum, quam Capuæ aut Vercellis, ubi nati dicuntur, nec hoc illis alterius ter millies sextertium præstat, quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiæ beneficio venisse. Ipsa eloquentia, cujus numen & cælestis Vis multa quidem omnibus sæculis exempla edidit, ad quantam usque fortunam homines ingenii viribus pervenerint. Sed hæc ut supra dixi, proxima, & quæ non auditu co-

gnosenda, sed oculis spectanda haberemus. Nam quo sordidius & abjectius nati sunt, quoque notabilior paupertas & angustia rerum nascentes eos circumfleterunt; eo clariora & ad demonstrandam oratoriae eloquentiae utilitatem illustriora exempla sunt. quod sine commendatione natalium, sine substantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos jam annos potentissimi sunt civitatis, ac donec libuit principes fori; nunc principes in Caesaris amicitia, agunt feruntque cuncta: atque ab ipso principe cum quadam reverentia diliguntur. Quia Vespasianus venerabilis senex & patientissimus veri, bene intelligit, ceteros quidem amicos suos niti iis quae ab ipso acceperint, quaque ipsi accumulare, & in alios congerere promptum est. Marcellum autem & Crispum, attulisse ad amicitiam suam, quod non à principe acceperint, nec accipi possit. Minimam inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli & statuae, quae neque ipsa tamen negliguntur: tam hercule quam divitiae & opes, quas facilius invenies qui vituperet, quam fastidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus, refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentia caussis forensibus & oratorio studio dederunt. Nam carmina & versus, quibus totam vitam Maternus insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem ullam auctoribus suis conciliant, neque utilitates alunt: voluptatem autem brevem, laudem inanem & infructuosam consequuntur. Licet haec ipsa, & quae deinde dicturus sum, aures tuae o Materne respuant, cui bono est si apud te Agamemnon aut Iason diserte loquitur? quis ideo domum defensus, & tibi obligatus redit? Quis Salejum nostrum egregium poetam, vel (si hoc honorificentius est) praeclarissimum vatem deducit, aut salutat, aut prosequitur? Nempe si amicus ejus, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurreret, aut ad te Materne, non quia poeta es, neque ut pro eo versus facias. hi enim Bassi domi nascuntur, pulchri quidem & jucundi. quorum
tamen

tamen hic exitus est, ut cum toto anno, per omnes dies, magna nocturni parte, unum librum extudit & elucubravit, rogare ultro & ambire cogatur, ut sint qui dignentur audire: & ne id quidem gratis. nam & domum mutuatur, & auditorium exstruit, & subsellia conducit, & libellos dispergit: & ut beatissimus recitationem ejus eventus prosequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore præcepta, ad nullam certam & solidam pervenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum in animo cujusquam beneficium, sed clamorem vagum, & voces inanes, & gaudium volucre. Laudavimus nuper ut miram & eximiam Vespasiani liberalitatem, quod quingenta sestertia Bassio donasset. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri; quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum colere, suum genium propitiare, suam experiri liberalitatem? Adjice quod poëtis, si modo dignum aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda conversatio amicorum, & jucunditas urbis, deferenda cetera officia, utque ipsi dicunt, *in nemora & lucos*, id est, in solitudinem recedendum est. Nec opinio quidem & fama cui soli serviunt, & quod unum esse pretium omnis sui laboris fatentur, æque poëtas quam oratores sequitur, quoniam mediocreis poëtas nemo novit, bonos pauci. Quando enim rarissimarum recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innotescat. Quotus quisque cum ex Hispania vel Asia ne quid de Gallis nostris loquamur, in urbem venit, Salejum Bassum requirit? atque adeo si quis requirit & semel vidit, transit & contentus est: ut si picturam aliquam vel statuam vidisset. Neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos quibus natura sua oratorum ingenium denegavit, deterream à carminibus, si modo in hac studiorum parte oblectare otium, & nomen inferere possunt famæ. ego vero omnem eloquentiam omnesque ejus partes sacras & venerabiles puto: nec solum cothurnum vestrum, aut heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque ju-

cunditatem, & elegorum lascivias, & jamborum amaritudinem, epigrammatum lusus, & quamcumque aliam speciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarum artium studiis credo. sed tecum mihi Maternæ res est, quod cum natura tua in ipsam arcem eloquentiæ ferat, errare mavis, & summa adeptus, in levioribus subsistis. Ut si in Græcia natus esses, ubi Iudicris quoque artis exercere honestum est, ac tibi Nicostrati robur ac vires dii dedissent, non paterer immanes illos & ad pugnam natos lacertos, levitate jeculi aut jactu disci vanescere: sic nunc te ab auditoriis & theatris, in forum & ad causas, & ad vera prælia voco. cum præfertim ne ad id quidem confugere possis, quod plerisque patrocinator, tamquam minus obnoxium sit offendere poetarum quam oratorum studium. Effervescit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo; sed quod periculosius est, pro Catone offēdis. nec excusatur offēsa necessitudine officii, aut fide advocacy, aut fortuita & subita dictionis impetu: meditatus videris elegisse personam notabilem; & cum auctoritate dicturam. Sentio quid responderi possit. hinc ingenis ex his assensus, hinc in ipsis auditoriis præcipue laudari, & mox omnium sermonibus ferri. Tolle igitur quietis & securitatis excusationem, cum tibi sumas adversarium superiorem. nobis satis sit privatas & nostri sæculi controversias tueri, in quibus expressis si quando necesse sit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, & probata sit fides, & libertas excusata. Quæ cum dixisset Aper acrius, ut solebat, & intento ore: remissus & subridens Maternus, *P A R A V L*, inquit, me non minus diu accusare oratores, quam Aper laudat. Fore enim arbitrabar, ut à laudatione eorum digressus detrectaret poetas, atque carminum studium prosterneret; arte quadam mitigavit, concedendo his qui causas agere non possent, ut versus facerent. Ego autem sicut in causis agendis efficere aliquid & eni fortasse possum, ita recitatione tragicædiarum ingredi famam auspicatus sum, tum quidem cum in Nerone improbam & studiorum quoque sacra profanantem

vaticinii potentiam fregi: & hodie si quid in nobis notitia ac nominis est, magis arbitrator carminum quam orationum gloria partum. ac jam me sejungere à forensi labore constitui, nec comitatus istos & egressus aut frequentiam salutationum concupisco: non magis quam ara & imagines, quæ etiam me nolente in domum meam irruerunt. Nam statum cujusque ac securitatem melius innocentia tuetur quam eloquentia. nec vereor, ne mihi umquam verba in senatu nisi pro alterius discrimine facienda sint. Nemora vero, & luci, & secretum ipsum quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quod nec in strepitu, nec sedente ante ostium litigatore, nec inter sordes ac lacrymas reorum componuntur: sed secedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque sedibus sacris. Hæc eloquentiæ primordia; hæc penetralia: hoc primum habitu cultuque commoda mortalibus, in illa casta & nullis contacta vitiis pectora influxit. sic oracula loquebantur. Nam lucrosa hujus & sanguinantis eloquentiæ usus, recens, & malis moribus natus, atque, ut tu dicebas Aper, in locum teli repertus. Ceterum felix illud, & ut more nostro loquar, *aureum sæculum*, & oratorum & criminum inops, poëtis & viribus abundat, qui benefacta canerent, non qui male admissa defenderent. Nec ullis aut gloria major, aut augustior honor: primum apud deos, quorum proferre responsa & interesse epulis ferebantur: deinde apud illos diis genitos sacrosque reges, inter quos neminem caussidicorum, sed Orpheæ ac Linum, ac si introspicere altius velis, ipsum Apollinem accepimus. vel si hæc fabulosa nimis & composita videntur, illud certe mihi concedis Aper, non minorem honorem Homero quam Demostheni apud posteros: nec angustioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quam Lysiae aut Hyperidis includi. plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam, quam Virgilii detrectent. Nec ullus Asinii aut Messallæ liber tam illustris est, quam Medea Ovidii, aut Varii Thyestes. Ac ne fortunam quidem vatam, & illud felix contubernium, comparare

ti-

timuerim cum iniqua & anxio oratorum vita. licet illos certamina & pericula sua ad consulatus eveherint: malo securum & secretum VIRGILII secessum, in quo tamen neque apud divum Augustum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Testes Augusti epistolæ, testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilii, surrexit universus, & forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est, sic quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ cesserit. Nam Crispus & Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac præsentis fortuna concupiscendum? an quod timent; an quod timentur? quod cum cotidie aliquid rogentur, hi quibus præstant indignantur? quod alligari cum adulatione, nec imperantibus umquam satis servi videntur, nec nobis satis liberi? Quæ hæc summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. Me vero *dulces*; ut Virgilius ait, *Musa*, remotum à sollicitudinibus, & curis, & necessitate cotidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illosque fontes ferant: nec insanum ultra & lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, testamentum pro pignore scribam: nec plus habeam, quam quod possim cui velim relinquere, quandocumque fatalis & meus dies veniet. statuarque tumulto non mæstus & atrox, sed hilaris & coronatus: & pro memoria mei, nec consulat quisquam nec roget. Vix dum finierat Maternus concitatus & velut instinctus, cum Vipsanius Messalla cubiculum ejus ingressus est, suspicatusque ex ipsa intentione singulorum, altiorum inter eos esse sermonem: *Num parum* tempestivus, inquit, interveni, se cretum consilium & causæ alicujus meditationem tractantibus? *Minime*, minime, inquit Secundus, atque adeo vellem maturius intervenisses. delectasset enim te & Apri nostri accuratissimus sermo, cum Maternum ut omne ingenium ac studium suum ad causas agendas converteret, exhortatus est: & Materni pro carminibus suis lata, utque poëtas defendi

fendi decebat, audentior, poetarum quam oratorum similior oratio. *Me vero*, inquit, & sermo ipse infinita voluptate affecisset, atque id ipsum delectat, quod vos viri optimi & temporum nostrorum oratores, non forensibus tantum negotiis, & declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed ejusmodi etiam disputationes adjungitis, quæ & ingenium alunt, & eruditionis & litterarum jucundissimum oblectamentum, cum vobis qui illa disputatis afferunt; tum etiam his ad quorum aures pervenerint. Itaque hercule non minus probari video in te Secunde, quod Iulii Asiatici vitam componendo, spem hominibus fecisti plurimum ejusmodi librorum, quam in Apro quod nondum à scholasticis controversiis recessit; & otium suum mavult novorum rhetorum more, quam veterum oratorum consumere. Tum Aper, *Non desinis* Messalla vetera tantum & antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia irridere atque contemnere. Nam hunc tuum sermonem sæpe excepi, cum oblitus & tuæ & fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore oratorem esse contenderes. Atque id eo credo audacius, quod maligni in iis opinionem non vereraris, cum eam gloriam quam tibi alii concedunt, ipse tibi denegares. *Neque illius*, inquit, sermonis mei poenitentiam ago; neque aut Secundum, aut Maternum, aut te ipsum Aper, (quamquam interdum in contrarium disputes) aliter sentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo vestrum, ut causas hujus infinitæ differentiæ scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque conquirō. & quod quibusdam solatio est, mihi augeat quæstionem, quia video etiam Graiis accidisse, ut longius absit Æschine & Demosthene Sacerdos iste Nicetes, & si quis alius Ephesum vel Mitylenas contentus scholasticorum clamoribus quatit, quam Afer aut Africanus aut vos ipsi à Cicerone aut Asinio recessistis. *Magnam*, inquit Secundus, & dignam tractatu quæstionem movisti: sed quis eam justius explicaverit quam tu, ad cujus summam eruditionem & præstantissimum ingenium cura quoque & meditatio accessit? Et Messalla, *Aperiam*, inquit, cogi-

cogitationes meas, si illud à vobis ante impetravero, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adjuvatis. *Pro duobus*, inquit Maternus, promitto. nam & ego & Secundus exsequemur partes, quas intellexerimus te non tam omisisse quam nobis reliquisse. Aptum enim solere dissentire, & tu paullo ante dixisti, & ipse satis manifestus jamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam. *Non enim*, inquit Aper, inauditum & indefensum sæculum nostrum patiar hac vestra conspiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis *antiquos*, quam oratorum ætatem signatione ista determinetis? Ego enim cum audio antiquos, quosdam veteres & olim natos intelligo, ac mihi versantur ante oculos Vlysses & Nestor, quorum ætas mille fere & CC annis sæculum nostrum antecedit: vos autem Demosthenem & Hyperidem profertis, quos satis constat Philippi & Alexandri temporibus floruisse; ita tamen ut utrique superstitessent. Ex quo apparet, non multo plures quam CCCC annos interesse inter nostram & Demosthenis ætatem. quod spatium temporis, si ad infirmitatem corporum nostrorum referas, fortasse longum videatur: si ad naturam sæculorum & respectum hujus immensi ævi, perquam breve, & in proximo est. Nam si, sicut Cicero in Hortensio scribit, *is est magnus & verus annus, quo eadem positio cali siderumque, quæ cum maxime est, rursus existat, isque annus horum quos vocamus annorum XII M DCCC LIV complectitur*; incipit Demosthenes vester quem vos veterem & antiquum fingitis, non solum anno quo nos, sed fere eodem mense exstitisse. Sed transco ad Latinos oratores, in quibus non Menenium ut puto Agrippam, qui potest videri antiquus, nostrorum temporum disertis anteponere soletis: sed Ciceronem, & Cæsarem, & Coelium, & Calvum, & Brutum, & Alinium, & Messallam. quos quidem cur antiquis temporibus potius adscribatis quam nostris, non video. nam ut de Cicerone ipso loquar, *Hirtio nempe & Pansa consulibus, ut Tiro libertus ejus scripsit VII idus Decemb. occisus est,*

est, quo anno divus Augustus in locum Pansa & Hir-
tiii se & Q. Pedium Coss. succiecit. statue VI & L. an-
nos, quibus mox divus Augustus Remp. rexit: adice
Tiberii XXIII. & prope quadriennium Caii, ac bis qua-
ternos denos Claudii & Neronis annos, atque ipsum
Galba & Othonis, & Vitellii unum annum, ac VI.
jam felieis hujus principatus stationem, qua Vespasi-
anus Remp. fovet, C. & XX. anni ab interitu Cicer.
in hunc diem colliguntur, unius hominis aetas. Nam
ipse ego in Britannia vidi senem, qui se fateretur &
pugna interfuisse, qua Casarem inferentem arma Britan-
nia, arcere litoribus, & pellere aggressi sunt. Ita si cum
qui armatus C. Casari restitit, vel captivitas, vel vo-
luntas, vel fatum aliquod in urbem pertraxisset, idem
Casarem ipsum & Ciceronem audire potuit, & no-
stris quoque actibus interesse. Proximo quidem
congiario ipsi vidistis plerosque senes, qui se à divo
quoque Augusto semel atque iterum accepisse con-
giarium narrabant. ex quo colligi potest, & Corvi-
num ab illis & Asinium audiri potuisse. Nam Corvi-
nus in medium usque Augusti principatum, Asinius
pene ad extremum duravit. Nec dividatis sæculum, &
antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem
hominum aures agnoscere ac velut conjungere & co-
pulare potuerunt. Hæc ideo prædixi, ut si qua ex ho-
rum oratorum fama gloriaque, laus temporibus ad-
quiratur, eandem docerem in medio sitam, & pro-
piorem nobis quam Ser. Galba, C. Carboni, quos-
que alios antiquos merito vocaremus. Sunt enim
horridi, & impoliti, & rudes, & informes: & quos
utinam imitatus non esset Calvus vester aut Cælius,
aut ipse Cicero. Agere enim fortius jam & audentius
volo, si illud ante prædixero, mutari cum temporibus
formas & genera dicendi. Sicut Catoni seni com-
paratus C. Gracchus plenior & uberior; sic Graccho
politior & ornatior Crassus, sic utroque distinctior
& urbanior & altior Cicero. Cicerone minor Cor-
vinus & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec
quæro quis disertissimus: hoc interim probasse con-
tentus sum, non esse unum eloquentiæ vultum, sed in
istis

illis quoque quos vocatis antiquos, plures species deprehendi; nec statim deterius esse quod diversum est: vitio autem malignitatis humanæ vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. Num dubitamus inventos, qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis constat nec Ciceroni quidem obstrictores defuisse, quibus inflatus & tumens, nec satis pressus, supra modum exultans & superfluens, & parum Atticus videretur. Legisti utique & Calvi, & Bruti, ad Ciceronem missas epistolas, ex quibus facile est deprehendere, Calvum quidem Ciceroni visum ex sanguinem, & atritum, Brutum autem otiosum atque disjunctum. Rursumque Ciceronem à Calvo quidem male audivisse, tamquam *solutum & enervem*: à Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tamquam *fractum atque elumbem*. Si me interrogas, omnes mihi videntur verum dixisse. sed mox ad singulos veniam, nunc mihi cum universis negotium est. Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, quem usque ad Cassium Severum faciunt, quem primum affirmant flexisse ab illa vetere, atque dicendi via directa: non infirmitate ingenii, nec inscitia litterarum, transulisse se ad id dicendi genus contendo, sed iudicio & intellectu. Vidit namque, ut paullo ante dicebam, cum conditione temporum ac diversitate aurium formam quoque ac speciem orationis esse mutandam. Facile perferēbat prior iste populus, ut imperitus & rudis, imperitissimarum orationum spacia: atque id ipsum laudi dabatur, si dicendo quis diem eximeret. Ita vero longa principiorum præparatio, & narrationis alte repetita series, & multarum divisionum ostentatio, & mille argumentorum gradus; & quidquid aliud aridissimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & si quis odoratus philosophiam, atque ex ea locum aliquem orationi suæ insereret, in calum laudibus ferebatur. Nec mirum, erant enim hæc nova & incognita: & ipsorum quoque oratorum paucissimi præcepta rhetorum aut philosophorum placita cognoverant. At hercule pervulgatis jam omnibus, cum

vix

vix in cortina quisquam assistat, qui elementis studio-
rum cœsi non instructus, at certe imbutus sit, novis
& exquisitis eloquentiæ itineribus opus est, per quæ
orator fastidium aurium effugiat, utique apud eos ju-
dices qui vi aut potestate, non jure & legibus cogno-
scunt, & nec accipiunt tempora, sed constituunt:
nec expectandum habent oratorem dum illi libeat de
ipso negotio dicere, sed sæpe ultro admonent, atque
alio transgredientem revocant & festinare se testan-
tur. Quis nunc ferat oratorem *de infirmitate valetu-
dinis sue* præstantem? qualia sunt fere principia Corvi-
ni. Quis quinque in Verrem libros expectaverit?
Quis de exceptione & formula perpetietur illa im-
mensa volumina, quæ pro M. Tullio aut A. Cæcina
legimus? Præcurrit hoc tempore judex dicentem, &
nisi aut cursu argumentorum, aut colore sententia-
rum, aut nitore & cultu descriptionum invitatus &
corruptus est, adversatur dicentem. Vulgus quoque
assistentium, & affluens & vagus auditor, assuevit jam
exigere latitiam & pulchritudinem orationis; nec
magis perfert in judiciis tristem & impexam antiqui-
tatem, quam si quis in scena Roscii aut Turpionis
Ambivii exprimere gestus velit. Iam vero juvenes &
in ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui
caussa oratores sectantur, non solum audire, sed etiam
referre domum aliquid illustre & dignum memoria
volunt. Traduntque invicem, ac sæpe in colonias ac
provincias suas scribunt, sive in suis aliquis arguta &
brevis sententia effulsit, sive locus exquisito & poëti-
co cultu enituit. Exigitur enim jam ab oratore etiam
poëticus decor, non Attii aut Pacuvii veterino inqui-
natus, sed ex Horatii, & Virgilii, & Lucani sacratio
prolatus. Horum igitur auribus & judiciis obtempe-
rans nostrorum oratorum atas, pulchrior & ornatior
existit. Neque ideo minus efficaces sunt orationes
nostræ, quia ad aures judicantium cum voluptate per-
veniunt. Quid enim si infirmiora horum temporum
templa credas, quia non rudicamento, & informi-
bus tegulis exstruuntur, sed marmore nitent & auro
radiantur? Equidem fatebor vobis simpliciter, me in
qui-

quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum tenere, nec unum de populo. * *Ca-*
muti aut *Aride Furnio* & *Teranio*, quique alios in
eodem valetudinario hæc ossa & hanc maciem probant. Ipse mihi *Calvus* cum unum & viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in una aut altera oratiuncula satisfecit. nec dissentire ceteros ab hoc meo iudicio video. quotus enim quisque *Calvi* in *Astium* aut in *Drusum* legit? at hercule in hominum studiosorum manibus versantur accusationes, quæ in *Vatinium* inscribuntur, ac præcipue secunda ex his oratio. est enim verbis ornata, & sententiis, auribus iudicum accommodata: ut scias ipsum quoque *Calvum* intellexisse quid melius esset, nec voluntatem quin sublimis & cultius diceret, sed ingenium ac vires defuisse. Quid ex *Coelianis* orationibus? nempe hæc placent sive in universa parte factum, in quibus nitorem & altitudinem temporum agnoscimus. Sordes autem verborum, hians compositio & inconditi sensus redolent antiquitatem. nec quemquam adeo antiquarium, ut *Coelium* ex ea parte laudet, qua antiquus est. Concedamus sane *C. Casari*, ut propter magnitudinem cogitationum & occupationes rerum minus eloquentia effecerit, quam divinum ejus ingenium postulabat: tam hercule quam *Brutum* philosophiæ suæ relinquamus. Nam in orationibus minorem esse famam suam, etiam admiratores ejus fatentur. nisi forte quisquam aut *Cæsaris* pro *Decio Samnite*, aut *Bruti* pro *Deiotaro Rege*, ceterosque ejusdem lentitudinis ac teporis libros legit, nisi qui & carmina eorundem miratur. fecerunt enim & carmina & in Bibliothecas rettulerunt, non melius quam *Cicero*, at felicius, quia illos fecisse pauciores sciunt. *Afinius* quoque, quamquam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi inter *Menenios* & *Appios* studuisse. *Pacuvium* certe, & *Atrium*, non solum tragœdiis, sed etiam orationibus suis expressit. adeo durus & siccus est. Oratio autem, sicut corpus hominis, ea demum pulchra est, in qua non eminent venæ, non ossa numerantur: sed temperatus ac bonus sanguis implet membra & exsurgit
aoris,

toris, ipsos quoque nervos rubor tegit & decor commendat. Nolo Corvinum insequi, quia non per ipsum stetit quo minus latitiam nitoremque nostrorum temporum exprimeret. viderimus, inquam, iudicio ejus vis aut animi aut ingenii suffecerit. Ad Ciceronem venio, qui eadem pugna cum aequalibus suis fuit, quæ mihi vobiscum est. Illi enim antiquos mirabantur; ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat. nec ulla re magis ejusdem ætatis oratores præcurrit, quam iudicio. Primus enim excoluit orationem, primus & verbis delectum adhibuit, & compositioni artem: locosque lætiores attentavit, & quasdam sententias invenit: utique in his orationibus quas senior jam & juxta finem vitæ composuit, id est, postquam magis profecerat, usuque & experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus est. Nam priores ejus orationes, non carent vitiis antiquitatis. lentus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus: tarde commovetur, raro incalescit: pauci sensus opt. & cum quodam lumine terminantur. nihil excerpere. nihil referre possis: & velut in rudi ædificio, firmus sane paries & duraturus, sed non satis expolitus & splendens. Ego autem oratorem, sicut locupletem ac laudatum patrem familiæ, non eo tantum volo recto tegi. quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum & oculos delectet: non ea solum instrui suppellectile, quæ necessariis usibus sufficiat; sed sit in apparatu ejus, & aurum, & gemmæ, ut sumere in manus, & aspicere sæpius liceat: quædam vero procul arceantur, ut jam oblitterata & olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tarda & inertis structura, in morem Annalium, componantur: fugiat foedam & insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas uno & eodem modo terminet. Nolo irridere *rotam fortuna, & jus Verrinum*, & illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententia positum, *esse videatur*. Nam & hoc invitus retuli, & plura omisi, quæ tamen sola mirantur atque exprimunt hi, qui *se antiquos oratores* vocant. neminem nominabo, genus hominum

signasse contentus : sed vobis utique versantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio , & Lucretium pro Virgilio legunt : quibus eloquentia tui Aufidii Bassi, aut Servilii Noniani, ex comparatione Sisenæ aut Varronis sordet : qui rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt, oderunt ; Calvi mirantur: quos more prisco apud iudicem fabulantes , non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur. adeo mæsti & inculti, illam ipsam quam jactant sanitatem, infirmitate & jejunio consequuntur. Porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat. parum est ægrum non esse, fortem & lætum & alacrem volo. prope abest ab infirmitate in quo sola sanitas laudatur. Vos vero disertissimi, ut potestis, ut facitis, illustrate sæculum nostrum pulcherrimo genere dicendi. Nam & te Messalla, video latissima quæque antiquorum imitantem : Et vos Materne ac Secunde, ita gravitati summum nitorem & cultum verborum miscetis; ea electio inventionis, is ordo rerum, & quotiens causâ poscit, ubertas ; ea quotiens permittitur, brevitatis ; is compositionis decor, sententiarum planitas; sic exprimitis affectus, sic libertatem temperatis: ut etiam si nostra iudicia malignitas & invidia tardaverit, verum de vobis dicturi sint posteri nostri. Quæ cum Aper dixisset ; *Agnosce isne*, inquit Maternus, vim & ardorem Apri nostri? quo torrente, quo impetu sæculum nostrum defendit ! quam copiose ac varie vexavit antiquos ! quanto non solum ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione & arte, ab ipsis mutuatus est, per quæ mox ipsos incessest ! Tuum tamen Messalla promissum immutasse non debes. neque enim defensores antiquorum exigimus, nec quemquam nostrorum, quamquam modo laudati sumus, his quos insectatus est Aper, comparamus. ac ne ipse quidem ita sentit, sed more veteri & alias vestris philosophis sæpe celebrato, sumpsit sibi contradicendi partes. Exprime nobis non laudationem antiquorum, satis enim illos fama sua laudat, sed causas cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus ; cum præsertim

cen-

centum & XX annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit. Tum Messalla: *Sequar à te præscriptam formam Maternæ. neque enim diu contradicendum est Apro, qui primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam parum proprie antiqui vocarentur, quos satis constat ante centum annos fuisse. Mihi autem de vocabulo pugna non est, sive illos antiquos, sive majores, sive quo alio mavult nomine appellet: dummodo in confesso sit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. Ne illi quidem parti sermonis ejus repugno, si cominus fatetur plures formas dicendi etiam iisdem sæculis, nedum diversis existitisse. Sed quo modo inter Atticos oratores primæ Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Æschines & Hyperides & Lyfias & Lycurgus obtinent; omnium autem consensu hæc oratorum ætas maxime probatur: sic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum disertos antecessit; Calvus autem & Asinius & Cæsar & Coelius & Brutus suo jure & prioribus & sequentibus anteponuntur. nec refert quod inter se specie differant, cum genere consentiant. At strictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Coelius, gravior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero; omnes tamen eandem sanitatem eloquentiæ ferunt: ut si omnium pariter libros in manum sumpseris, scias, quamvis in diversis ingeniis, esse quandam judicii ac voluntatis similitudinem & cognationem. Nam quod invicem se obtreteraverunt, & supersunt aliqua epistolis eorum inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum vitium, sed hominum. Nam & Calvum & Asinium & ipsum Ciceronem credo solitos & invidere, & livere, & ceteris humanæ infirmitatis viriis affici; solum inter hos arbitror Brutum, non malignitate nec invidia, sed simpliciter & ingenue judicium animi sui detexisse. an invideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæsari quidem invidisse? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet, & si quos alios antiquorum agitare non destitit, non exigit defensorem, cum fatear*

quædam eloquentiæ eorum, ut nascenti adhuc nec satis adultæ, defuisse. Ceterum si omisso optimo illo, & perfectissimo genere eloquentiæ, eligenda sit forma dicendi; malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Crassi maturitatem, quam calamistros Macenatis, aut tinnitus Gallionis. adeo malim oratorem, vel hirta toga induere, quam fucatis & meretriciis vestibus insignire. Neque enim oratorius iste, immo hercule ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum actores ita utuntur, ut lascivia verborum, & levitate sententiarum, & licentia compositionis, histrionales modos expriment. quodve vix auditu fas esse debeat, laudis & gloriæ & ingenii loco plerique jactant, *cantari saltarique commentarios suos*. Vnde oritur illa foeda & præpostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ut *oratores nostri tenere dicere, histriones diserte saltare* dicantur. Equidem non negaverim Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si his comparetur qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum suorum plus vis habeat quam sanguinis. Primus enim contempto ordine rerum, omissa modestia, ac pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompositus, & studio ferendi plerumque detectus non pugnat, sed rixatur. Ceterum, ut dixi, sequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepore urbanitatis, & ipsarum virium robore, multum ceteros superat. quorum neminem Aper nominare, & velut in aciem educere sustinuit. Ego autem expectabam, ut incusato Asinio, & Cœlio, & Calvo, aliud nobis agmen produceret, plurisque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæsari, singulis demum singulos opponeremus. Nunc detrectasse nominatim antiquos oratores contentus, neminem sequentium laudare ausus est, nisi in publicum & in commune. veritus credo ne multos offenderet, si paucos excerpisset. quotus enim quisque scholasticorum non hac sua persuasione fruitur, ut se ante Ciceronem numeret, sed plane post Gabinianum? At ego non verebor nomi-

nominare singulos , quo facilius propositis exemplis appareat quibus gradibus fracta sit & deminuta eloquentia. *Appropera* , inquit Maternus , & potius exsolve promissum. neque enim hoc colligi desideramus , disertiores esse antiquos , quod apud me equidem in confesso est , sed causas exquirimus , quas te solitum tractare , paullo ante , plane mitiore eloquentia & temporum nostrorum , miratus , antequam te Aper offenderet majores tuos laceſſendo. *Non sum* , inquit , offensus Aprina disputatione , nec vos offendi decebit , si quid forte aures vestras perstringet , cum sciatis hanc esse ejusmodi sermonum legem , judicium animi citra damnum affectus proferre. *Perge* , inquit Maternus , & cum de antiquis loquaris , utere antiqua libertate , à qua vel magis degeneravimus , quam ab eloquentia. Et Messalla , *Non reconditas* , Materne , causas requiris , nec aut tibi ipsi , aut huic Secundo , vel huic Apro ignotas , etiam si mihi partes assignatis proferendi in medium , quæ omnes sentimus. Quis enim ignorat & eloquentiam & ceteras artes deservisse ab ista vetere gloria , non inopia hominum , sed desidia juventutis , & negligentia parentum , & inscientia præcipientium , & oblivione moris antiqui ? quæ mala primum in urbe nata , mox per Italiam fusa , jam in provincias manant : quamquam nostra nobis notiora sunt. Ego de urbe & his propriis ac vernaculis vitiis loquar , quæ natos statim excipiunt , & per singulos ætatis gradus cumulantur , si prius de severitate ac disciplina majorum circa educandos formandosque liberos pauca prædixero. Iam primum suus cuique filius ex casta parente natus , non in cella emptæ nutricis , sed gremio ac sinu matris educabatur , cujus præcipua laus erat , tueri domum , & inservire liberis. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua , cujus probatis spectatisque moribus , omnis cujuspiam familiæ suboles committeretur , coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu , neque facere quod inhonestum factu videretur. Ac non studia modo curasque , sed remissiones etiam lususque puerorum , sanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam

Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Attiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus. quæ disciplina ac severitas eo pertinebat, ut sincera & integra & nullis pravitatibus detorta uniuscujusque natura, toto statim pectore arriperet artes honestas: & sive ad rem militarem, sive ad juris scientiam, sive ad eloquentiæ studium inclinasset, id solum ageret, id universam hauriret. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus aut alter ex omnibus servis plerumque vilissimus, nec cuiquam serio ministerio accommodatus. horum fabulis & erroribus, teneri statim & rudes animi imbuuntur. Nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes nec probitati neque modestiæ parvulos assuefaciunt, sed lasciviæ & libertati. per quæ paullatim impudentia irrepit, & sui alienique contemptus. Iam vero propria & peculiaria hujus urbis vitia pæne in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis favor, & gladiatorum equorumque studia. quibus occupatus & obsessus animus quantum loci bonis artibus relinquit. quotum quemque inveneris qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intravimus? Nec præceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent. colligunt enim discipulos non severitate disciplinæ, nec ingenii experimento, sed ambitione salutantium, & illecebris adulationis. Transeo prima discipulorum elementa, in quibus & ipsis parum elaboratur. nec in auctoribus cognoscendis, nec in evolvenda antiquitate, nec in notitia vel rerum, vel hominum, vel temporum satis operæ infumitur. sed expetuntur quos *Rhetoras* vocant, quorum professio quando primum in hanc urbem introducta sit, quamque nullam apud majores nostros auctoritatem habuit, statim docuero. Referam necesse est animum ad eam disciplinam, qua usos esse eos oratores accepimus, quorum infinitus labor & cotidiana meditatio & in omni genere studiorum exercita-

citationes, ipsorum etiam continentur libris. Notus
 est vobis utique Ciceronis liber qui *Brutus* inscribi-
 tur, in cujus extrema parte, (nam prior commemo-
 rationem veterum oratorum habet,) sua initia, suos
 gradus, suæ eloquentiæ velut quandam educationem
 refert. *se apud Q. Mucium jus civile didicisse; apud*
Philonem Academicum, apud Diodorum Stoicum. o-
mnis philosophia partes penitus hausisse: neque his doctori-
bus contentum, quorum ei copia in urbe contigerat, A-
ethajam quoque & Asiam peragrasse, ut omnem omnium
artium varietatem complecteretur. Itaque hercule in
 libris Ciceronis deprehendere licet, non geome-
 triæ, non musicæ, non grammaticæ, non denique ul-
 lius ingenuæ artis scientiam ei defuisse. Ille dialecti-
 cæ subtilitatem; ille moralis partis utilitatem, ille re-
 rum motus causasque cognovit. ita enim est, optimi
 viri, ita ex multa eruditione, ex pluribus artibus, &
 omnium rerum scientia exundat & exuberat illa ad-
 mirabilis eloquentia. neque oratoris vis & facultas,
 sicut ceterarum rerum, angustis & brevibus termi-
 nis cluditur: sed is est orator, qui de omni quæstio-
 ne pulchre & ornate, & ad persuadendum apte dice-
 re, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum,
 cum voluptate audientium possit. Hæc sibi illi vete-
 res persuadebant, ad hæc efficienda intelligebant opus
 esse, non ut rhetorum scholis declamarent, nec ut fi-
 ctis, nec ullo modo ad veritatem accedentibus con-
 troversis linguam modo & vocem exercerent; sed
 ut his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac
 malis, de honesto ac turpi, de justo & injusto dispu-
 tatur. Hæc enim est oratori subjecta ad dicendum ma-
 teria. Nam in judiciis fere de æquitate, in delibera-
 tionibus de honestate dicimus, ita ut plerumque hæc
 ipsa invicem misceantur. de quibus copiose & varie
 & ornate nemo dicere potest, nisi qui cognovit na-
 turam humanam, & vim virtutum, pravitatemque
 vitiorum, & intellectum eorum quæ in nec virtuti-
 bus neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus et-
 jam illa prosuunt, ut facilius iram judicis vel instiget
 vel leniat, qui scit quid ira; promptius ad miseratio-
 nem

nem impellat, qui scit quid sit misericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibusque versatus orator, sive apud infestos, sive apud cupidos, sive apud invidentes, sive apud tristes, sive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum; & prout cujusque natura postulat, adhibebit manum & temperabit orationem, parato omni instrumento, & ad omnem usum reposito. Sunt apud quos astrictum, & collectum, & singula statim argumenta concludens dicendi genus, plus fidei meretur, apud hos dedisse operam dialectica proficiet. Alios fusa, & æqualis, & ex communibus ducta sensibus oratio, magis delectat. ad hos permovendos mutuabimur aliquid à Peripateticis. hi aptos & in omnem disputationem paratos jam locos dabunt: Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon jucunditatem. ne Epicuri quidem & Metrodori honestas quasdam exclamations assumere, hisque, prout res poscit, uti alienum erit oratori. neque enim sapientem informamus, neque Stoicorum civitatem, sed eum qui non quasdam artes audire, sed omnes liberaliter debet. Ideoque & juris civilis scientiam veteres oratores comprehendebant; & grammatica, musica, & geometria imbuebantur. Incidunt enim causæ plurimæ quidem ac pæne omnes, quibus juris notitia desideratur: pleæræque autem, in quibus hæ quoque scientiæ requiruntur. Nec quisquam respondeat: *sufficit ut ad tempus simplex quiddam & uniforme doceamur.* Primum enim aliter utimur propriis, aliter commodatis: longeque interesse manifestum est, possideat quis quæ profert, an mutuetur. Deinde ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat, atque ubi minime credas, eminet & excellit. Idque non doctus modo & prudens auditor, sed etiam populus intelligit: ac statim ita laude prosequitur, ut legitime studuisse, ut per omnes eloquentia numerosisse, ut denique oratorem etiam fateatur. quem non posse aliter existere, nec existisse numquam confirmo, nisi eum qui tamquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus exierit. quod adeo negligitur ab ho-

horum temporum disertis , ut in actionibus eorum
fex quoque cottidiani sermonis , foeda ac pudenda vi-
tia deprehendantur , ut ignorent leges , non teneant S.
C. ius civitatis ultro derideant : sapientiæ vero studium
& præcepta prudentium penitus reformident : in pau-
cissimos sensus & angustas sententias detrudant elo-
quentiam , velut expulsam regno suo : ut quæ olim
omnium artium domina pulcherrimo comitatu pe-
ctora implebat , nunc circumcisa & amputata , sine
apparatu , sine honore , pæne dixerim , sine ingenuita-
te , quasi una ex sordidissimis artificiiis discatur. Ergo
hanc primam & præcipuam causam arbitror , cur tan-
tum ab eloquentia antiquorum oratorum recesseri-
mus. Si testes desiderantur , quos potiores nominabo
quam apud Græcos Demosthenem ? quem studiosis-
simum Platonis auditorem fuisse memoriæ proditum
est. Et Cicero his ut opinor vertis , *quidquid in elo-*
quentia affecerit , id se non rhetorum , sed Academia spa-
tiis consecutum. Sunt aliæ causæ magnæ & graves ,
quas à vobis aperiri æquum est , quoniam quidem
ego jam meum munus explevi , & quod mihi in con-
suetudine est , satis multos offendi : qui si forte hoc
audirent , certum habeo dicturos , *me dum juris &*
philosophia scientiam tamquam oratori necessariam lau-
do , ineptiis meis plausisse. Et Maternus ; *Mihi quidem ,*
inquit , susceptum à te munus adeo peregrisse nondum
videris , ut inchoasse tantum , & velut vestigia ac linea-
menta quædam ostendisse videaris. Nam quibus in-
strui veteres oratores soliti sint , dixisti , differentiam-
que nostræ desidiæ & inscientiæ adversus acerrima
& fecundissima eorum studia demonstrasti : cetera
exspecto , ut quemadmodum ex te didici quid aut illi
scirent , aut nos nesciamus , ita hoc quoque cognoscam ,
quibus exercitationibus juvenes jam & forum in-
gressi confirmare & alere ingenia sua soliti sint. neque
enim arte & scientia , sed longe magis facultate elo-
quentiam contineri , nec tu puto abnues , & hi signi-
ficare vultu videntur. Deinde cum Aper & Secundus
idem annuissent , Messalla quasi rursus incipiens :
Quoniam initia & semina veteris eloquentiæ satis de-

monstrasse videor, docendo quibus artibus antiqui oratores institui erudiri que soliti sint, persequar nunc exercitationem eorum: quamquam ipsis artibus inest exercitatio, nec quisquam percipere tot reconditas aut tam varias res potest, nisi ut scientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiæ accedat. per quæ colligitur eandem esse rationem, & percipiendi quæ proferas, & proferendi quæ perceperis. sed si cui obscuriora hæc videntur, ilque scientiam ab exercitatione separat, id certe concedet, instructum & plenum his artibus animum, longe paratiorem ad eas exercitationes venturum, quæ propriæ circa oratoriam videntur. Ergo apud majores nostros juvenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus jam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur à patre, vel à propinquis, ad eum oratorem qui principem locum in civitate tenebat. hunc sectari, hunc prosequi, hujus omnibus dictionibus interesse, siue in judiciis, siue in concionibus assuescebat, ita ut altercationes quoque excipere, & jurgis interesse, utque sic dixerim, pugnare in prælio disceret. magnus ex hoc usus, multum constantiæ, plurimum judicii juvenibus statim contingebat, in media luce studentibus atque inter ipsa discrimina, ubi nemo impune, stulte aliquid, aut contrarie dicit, quo minus & judex respuat, & adversarius exprobet, ipsi denique advocati aspernentur. Igitur vera statim & incorrupta eloquentia imbuebantur: & quamquam unum sequerentur, tamen omnes ejusdem ætatis patronos in plurimis & causis & judiciis cognoscebant: habebantque ipsius populi diversissimarum aurium copiam, ex qua facile deprehendebatur quid in quoque vel probaretur vel displiceret. Ita nec præceptor dederat optimus quidem & electissimus, qui faciem eloquentiæ, non imaginem præstaret: nec adversarii & æmuli, ferro non rudibus dimicantes: sed auditorium semper plenum, semper novum, ex invidis & faventibus, ut nec bene dicta dissimularentur. Scitis enim magnam illam & duraturam eloquentiæ famam, non minus in diversis subselliis parari quam suis:

quid

quin immo constantius surgere ibi, fidelius corroborari. Atque hercule sub ejusmodi præceptionibus juvenis ille de quo loquimur, oratorum discipulus, fori auditor, sectator judiciorum, eruditus & assuefactus alienis experimentis, cui cottidie audienti notæ leges, non novi judicum vultus, frequens in oculis consuetudo concionum, sæpe cognita populi aures, sive accusationem susceperat, sive defensionem, solus statim & unus cuicumque causæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Crassus C. Carbonem, uno & vicesimo Cæsar dolabellam, altero & XX Asinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinius, iis orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus. At nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui *Rhetores* vocantur: quos paullo ante Ciceronis tempora exstitisse, nec placuisse majoribus nostris, ex eo manifestum est, quod Marco Crasso & Domitio censoribus *cludere*, ut ait Cicero, *ludum impudentiæ* iussi sunt. Sed ut dicere institueram, deducimur in scholas, quibus non facile dixerim utrumne locus ipse, an condiscipuli, an genus studiorum plus mali ingeniis afferant. Nam in loco nihil reverentiæ, sed in quem nemo nisi imperitus æquè intrat. In condiscipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros, & adolescentuli inter adolescentulos pari securitate dicant & audiantur. Ipsæ vero exercitationes magna ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud thetores tractantur, suasoriæ, & controversiæ. Ex iis suasoriæ quidem etsi tamquam plane leviores & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur; controversiæ robustioribus assignantur, quales per fidem, & quam incredibiliter compositæ! Sequitur autem ut materiæ abhorrenti à veritate declamatio quoque adhibeatur. Sic fit ut tyrannidarum præmia, aut vitiatarum electiones, aut pestilentia remedia, aut incesta matrum, aut quidquid in schola cottidie agitur; in foro vel raro vel nunquam, ingentibus verbis persequantur: cum ad veros iudices ventum est rem cogitare, nihil humile,

nihil abjectum eloqui poterat. Magna eloquentia, sicut flamma materia alitur; & motibus excitatur, & urendo clarescit. Eadem ratio in nostra quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. Nam et si horum quoque temporum oratores ea consecuti sunt, quæ composita & quieta & beata Republica tribui fas erat: tamen ista perturbatione ac licentia plura sibi assequi videbantur, cum mixtis omnibus & moderatore uno carentibus, tantum quisque orator saperet, quantum erranti populo persuaderi poterat. Hinc leges assiduæ, populare nomen, hinc conciones magistratum pæne pernoctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum, & assignatæ etiam domibus inimiciæ, hinc procerum factiones & assidua senatus adversus plebem certamina, quæ singula etsi distrahebant Rempubl. exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmiis videbantur. Quia quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores assequeretur, tanto magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat; tanto plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem parabat. hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant. hos ituri in provincias magistratus revereabantur, hos reversi colebant, hos & præturæ & consulatus vocare ultro videbantur. hi ne privati quidem sine potestate erant, cum & populum & senatum consilio & auctoritate regerent. quinimmo sibi ipsi persuaferant, neminem sine eloquentia aut assequi posse in civitate, aut tueri conspicuum & eminentem locum. nec mirum, cum etiam inviti ad populum producerentur: cum parum esset in senatu breviter censere, nisi qui ingenio & eloquentia sententiam suam tueretur: cum in aliquam invidiam aut crimen vocati, sua voce respondendum haberent; cum testimonia quoque in publicis non absentes nec per tabellam dare, sed coram & præsentibus dicere cogerentur. Ita summa eloquentiæ præmia, magna etiam necessitas accedebat, & commoda. Disertum haberi, pulchrum & gloriosum: sed con-

tra, mutum & elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minus rubore quam præmiis stimulantur: ne clientulorum loco potius quam patronorum numerarentur: ne traditæ à majoribus necessitudines ad alios transirent: ne tamquam inertes & non suffecturi honoribus, aut non impetrarent, aut impetratos male tuerentur. Nescio an venerint in manus vestras hæc vetera, quæ & antiquorum bibliothecis adhuc manent, & nunc maxime à Muciano contrahuntur: ac jam undecim, ut opinor, Actorum libris, & tribus Epistolarum composita, & edita sunt. Ex his intelligi potest Cn. Pompejum & Marc. Crassum, non viribus modo & armis, sed ingenio quoque & oratione valuisse. Lentulos, & Metellos, & Lucullos & Curiones, & ceteram procerum manum, multum in his studiis operæ curæque posuisse: nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, sine eloquentia consecutum. His accedebat splendor rerum, & magnitudo causarum, quæ & ipsa plurimum eloquentiæ præstant. Nam multum interest utrumne de furto, aut formula & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis sociis, & civibus trucidatis, quæ mala sicut non accidere melius est, isque optimus civitatis status habendus est, quo nihil tale patimur: ita cum acciderent, ingentem eloquentiæ materiam subministrabant. Crescit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam claram & illustrem orationem efficere potest, nisi qui causam parem invenit. Non opinor Demosthenem orationes illustrent, quas adversus tutores suos composuit: nec Cicero nem, magnum oratorem P. Quinctius defensus ut Licinius Archias faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius hanc illi famam circumdederunt: non quia tanti fuit R. P. malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent: sed, ut subinde admoneo, questionis meminerimus, sciamusque nos de ea re loqui, quæ facilius turbidis & inquietis temporibus existit. Quis ignorat utilius ac melius esse frui pace, quam bello vexari? Plures tamen bonos prælia-

tores bella quam pax ferunt. Similis eloquentiæ conditio. Nam quo sæpius steterit tamquam in acie, quoque plures & intulerit ictus & exceperit, quo major adversarius, eo acrior qui pugnas sibi asperas desumpserit, tanto altior & excelsior & illis nobilitatus criminibus, in ore hominum agit, quorum ea natura est ut secura nolint. Transeo ad formam & consuetudinem veterum iudiciorum: quæ & si nunc aptior est * ita erit eloquentia, tanto illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogeatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi sibi quisque sumebat, & numerus neque dierum neque patronorum finiebatur. Primus tertio consulatu Cn. Pompejus astrinxit imposuitque veluti frenos eloquentiæ, ita tamen ut omnia in foro, omnia in legibus, omnia apud prætores gererentur: apud quos quanto maiora negotia olim exerceri solita sunt, quod majus argumentum est, quam quod causæ centumvirales quæ nunc primum obtrinent locum, adeo splendore aliorum iudiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis, neque Cæsaris, neque Bruti, neque Coelii, neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber apud centumviros dictus legatur, exceptis orationibus Asinii, quæ *pro heredibus Urbinia* inscribuntur, ab ipso tamen Pollione mediis divi Augusti temporibus habitæ, postquam longa temporum quies, & continuum populi otium, & assidua senatus tranquillitas, & maximi principis disciplina, ipsam quoque eloquentiam sicut omnia alia pacaverat? Parvum & ridiculum fortasse videtur quod dicturus sum, dicam tamen vel ideo ut rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attulisse panulas istas, quibus astricti & velut inclusi cum iudicibus fabulamur? quantum virium detraxisse orationi auditoria & tabularia credimus in quibus jam fere plurimæ causæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos cursus & spatia probant; sic est aliquis oratorum campus, per quem nisi liberi & soluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia.

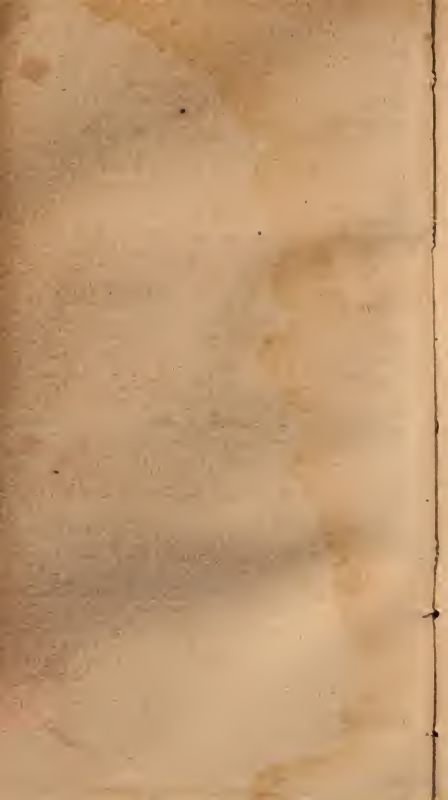
Ipsam

Ipsam quinimmo curam & diligentem styli anxietatem contrariam experimur : quia sæpe interrogat iudex ; *quando incipias* ; & ex interrogatione ejus incipiendum est. Frequenter probationibus & testibus , silentium patronus indscit. unus inter hæc dicenti ac alter assistit , & res velut in solitudine agitur. Oratori autem clamore plausuque opus est, & velut quodam theatro. qualia cottidie antiquis oratoribus contingebant : cum tot pariter ac tam nobiles forum coartarent : cum clientelæ quoque , & tribus , & municipiorum legationes , ac partes Italiæ periclitantibus assisterent : cum in plerisque judiciis crederet populus Roman. sua interesse quid judicaretur. Satis constat C. Cornelium , & M. Scaurum , & T. Milonem , & L. Bestiam , & P. Vatinium , concursu totius civitatis & accusatos & defensos , ut frigidissimos quoque oratores , ipsa certantis populi studia , excitare & incendere potuerint. Itaque hercule ejusmodi libri existant , ut ipsi quoque qui egerunt , non aliis magis orationibus censeantur. Jam vero conciones assiduæ , & datum jus quoque potentissimum quemque vexandi , atque ipsa inimicitiarum gloria : cum se plurimi disertorum , ne à P. quidem Scipione , aut Sylla , aut Gn. Pompejo abstinerent , & ad incessendos principes viros , ut est natura invidiæ , populi quoque histiones auribus uterentur , quantum ardorem ingenii , quas oratoribus faces admovebant ! Non de otiosa & quieta re loquimur , & quæ probitate & modestia gaudeat : sed est magna ista & notabilis eloquentia , alumna licentiæ , quam stulti *libertatem* vocabant , comes seditionum , effrenati populi incitamentum , sine obsequio , sine servitute , contumax , temeraria , arrogans , quæ in bene constitutis civitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium , quem Cretensem accipimus ? quatum civitatum severissima disciplina , & severissimæ leges traduntur. Nec Macedonum quidem ac Persarum , ac ullius gentis , quæ certo imperio contenta fuerit , eloquentiam novimus. Rhodii quidam , Athenien-

ses plurimi oratores exstiterunt: apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant. Nostra quoque civitas donec erravit, donec se partibus, & dissensionibus, & discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in judiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus magistratum modus: tulit sine dubio valentio rem eloquentiam, sicuti indomitus ager habet quasdam herbas latiores. Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur & leges: nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu pensavit. Sic quoque quod superest antiquis oratoribus, * forum non emendare, nec usquam ad votum compositæ civitatis argumentum est quidem, non nemo nos advocat, nisi aut nocens aut miser. quod municipium in civitatem nostram venit, nisi quod aut vicinus populus, aut domestica discordia agitat? quam provinciam timeamus, nisi spoliata vexataque? Atqui melius fuisset non queri, quam vindicari. Quod si inveniretur aliqua civitas in qua nemo peccaret, supervacuum esset inter innocentes orator, sicut inter sanos medicus. Quo modo tamen minimum usus minimumque profectus ars medentis habet in his gentibus, quæ firmissima valetudine ac saluberrimis corporibus utuntur: sic minor oratorum obscuriorque gloria est inter bonos mores, & in obsequium regentis paratos. Quid enim opus est longis in senatu sententiis, cum optimi cito consentiant? Quid multis apud populum concionibus, cum de republica non imperiti & multi deliberent, sed sapientissimus & unus? Quid voluntariis accusationibus, cum tam raro & tam parce peccetur? Quid invidiosis & excedentibus modum defensionibus, cum clementia cognoscentis obviam periclitantibus eant? Credite optimi, & in quantum opus est disertissimi viri, si aut vos prioribus sæculis, aut isti quos miramur, his nati essent, ac deus aliquis vitas vestras, vestra tempora, repente mutasset; nec vobis summa illa laus & gloria in eloquentia, neque illis modus & temperamentum defuisset.

defuisset. Nunc quoniam, nemo eodem tempore assequi potest magnam famam & magnam quietem, bonis sæculi sui quisque, citra obtrectationem alterius, utatur. Finierat Maternus. Tum Messalla: *Erant quibus contradicerem, erant de quibus plura dici vellem, nisi jam dies esset exactus. Fiet, inquit Maternus, postea arbitrato tuo, & si qua tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de his rursus confereamus. Ac simul assurgens & Aprum complexus, Ego, inquit, te poëtis: Messalla, antiquariis, criminabimur. At ego vos rhetoribus & scholasticis, inquit. Cum adrisissent, discessimus.*

MARCI ZUERII
BOXHORNII
IN
TACITVM
ANIMADVERSIONES;
ET
EPISTOLÆ,
QVIBVS
TACITI
NONNVLLA EXPLICANTVR
AC
ILLVSTRANTVR.

LECTORI.

Numeri paginarum, amice Lector, designant Amstelodamensem Ianssonianam editionem Taciti, anni clō lcc XLIII. Sed neque difficile erit, ad diversas editiones has Notas nostras referre, cum Libri, ad quos earum singule pertinent, suo passim loco sint indicati. Vale.

MARCI ZUERII
BOXHORNII
I N
C. T A C I T I
A N N A L E S
N O T Æ.

A N N A L. I.

Pag. 3.

*V*rbem Romam à principio Reges habuere. Libertatem & Consulat-
tum L. Brutus instituit.) Qui
statuunt libertatem & regim
imperium opponi hoc loco à
Tacito, excedunt, neque capiunt auctoris mentem.
Nam in quovis imperio, etiam principatu, est libertas,
si is quidem recte se habeat. Nerva Caesar, inquit in
Præfatione ad Vitam Agricola, miscuit res olim disso-
ciabiles, Principatum & libertatem. De Regibus An-
nal. 3. Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat; dein
Numa religionibus, & divino jure populum devinxit; re-
pertaque quadam à Tullo & Anco; sed præcipuus Servius
Tullius sanctorum legum fuit, quis etiam Reges obtemperarent.
Hoc certissimum argumentum est, ejus, quæ sub Re-
gibus fuit, libertatis. quæ tamen cum minor plerum,
que sit, minusque appareat in unius, quam plurium,
imperio, Rempub. qualis post exactos Reges instituta:
Libertatem, Tacitus appellavit. Sed & ideo, quia Re-
gum quidam, imprimis Tarquinius Superbus, affixe-
rant aut everterant libertatem. Sic hoc ipso libro
Rempub. & Monarchiam opponere videtur, ubi ait;
Quotusquisque reliquus, sub Caesaribus, nimirum, qui
Rempub.

Rempub. vidisset ? Nec tamen revera opponit. Nam formam imperii Cæsarum , Rempub. disertim alibi vocat. Claudius Annal. XII. testatur, de summâ Reipub. se acturum. Otho Histor. 1. Sic fit , ut hinc Respub. inde hostes Reip. constiterint. Interim subinde ita loquitur, ac si opponere videretur, quia Rem publicam, publicam esse, magis in plurium, quam unius imperio apparet. Sed & ideo, quia plerumq; Principes non ad communem, sed suam pleraque omnia referunt utilitatem.

Ibid. Temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur.) Plane cum illis sentio, qui legunt, detererentur. Non est dubitandum; quin sic scripserit Tacitus. Docent id sequentia, in quibus demum agitur de injecto ingeniis terrore & metu; Tiberii, Cæique, & Claudii, ac Neronis res, florentibus ipsis, ob metum falsa. Argumento etiam certissimo sunt tempora Augusti, quibus tantum abest, ut terrore decora ingenia circumventa sint, ut plurima iis licuerint, etiam ea, quæ Augusto non poterant non esse ingrata. Quod, & simul lectionem; quam præferimus, tuetur ipse Tacitus. Ita Cremutius Annal. 4. Titus Livius, eloquentia ac fidei præclarus imprimis, Cn. Pompejum tantis laudibus tulit, ut Pompejanum eum Augustus appellaret. Neque id amicitia eorum offecit. Et paullo post, probrosis aliquot in Julium Cæsarem & Augustum scriptis commemoratis; Sed ipse Divus Iulius, ipse Divus Augustus, & tulere ista & reliquere; haud facile dixerim moderatione magis, an sapientia. Prudenter. Nam, ut alibi judicat, punitis ingeniis gliscit eorum auctoritas. Neque doctissimos viros, qui deterrerentur, legendum esse contendunt, juvat locus, qui existat sub initium Histor. 1. Postquam bellatum apud Actium, atque omnem potestatem ad unum conferri, paucis interfuit, magna illa ingenia cessere. Prope idem est; ac si diceret, gliscente adulatione decora ingenia fuisse detrita. Certe nullam terroris facit mentionem. Sed ajunt illi, non deteri, gliscente adulatione ingenia, sed accendi, augeri. Fateor. Inprimis callida, exquisita, ingeniosa est omnis in Principes, quibus

bus ea placet, adulatio. Id passim notat Tacitus, & vel maxime Plinius in divino Panegyrico, non uno loco, ubi Domitiani Trajanique tempora pulchrè inter se contendit. Sed interim sic deteruntur *decora*, ut hic loquitur, *magna*, ut Histor. 1. *ingenia*, quæ nos honesta, proba, & veri rectique studiosa interpreta- mur. Et id verum est. Ubi enim pessimis moribus apud Principes pretium, optimi magis magisque indies corrumpuntur. Alia vero ratione deterrentur *decora ingenia*, aliâ deteruntur. Deterrentur paratâ pænâ, si ex vero res Principum describant; ut sub Tiberio, Cajo, & Claudio: deteruntur, ubi præmia sunt penes solos adulantes; ut sub Augusto.

Pag. 13. *In victus operis ac laboris.*) Mediceus Codex disertim habet; *intus operis*. Vnde fecerim; *intus operi ac labori*, id est, continuo & severe sic militem exercebat, immitis & assiduus ἐργαστικότης, Sic *intentius adesse*, Annal. X. quibus *intentius affuit Quindecim-virali sacerdotio*. Hæc enim causa iræ militum in Aufedienum Rufum; non quod ipse nunc *in victus operis* esset ac laboris. Imo talem ipse in præsens se non gerebat. Quo illa faciunt; *Antam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret*? Et ista; *direptum vehiculo sarcinis gravant*. Et; *Eo immitior, quia toleraverat*. Toleraverat igitur labores ipse olim manipularis; nunc non tolerabat, sed tantum suis indicebat. Non repugnaverim tamen, quo minus maneat lectio vulgata.

Pag. 19. Mox indiscretis vocibus pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum, ac propriis nominibus incusant vallum, fossas, pabuli, materia, lignorumque aggestus.) Monet me illustris Heinsius, dubitandum vix esse, glossam è margine textui insertam. Vox enim *lignorum, materia* interpretatio. *Materia aggestus, lignorum aggestus* est. *Ligna* enim etiam *materia*. Imo & ξύλα, *materia*. Eruditissimum Glossarium, *Materia, ξύλα*.

Pag. 30. Hominem Germanos nunquam satis excusatu- ros, quod inter Albim & Rhenum virgas, & secures, & rogam viderint.) Lege, inquit Vir maximus, *Homines Germanos*. Et excusatu- ros intellige posteritati.

At

At nulla opus est mutatione. Hoc enim vult ; Hominem, nimirum Segestem , nunquam satis excusaturos Germanos , sive praesentes, sive posteros , quod ejus avitæ obliti ac hostis libertatis , perfidiâ in patriam, studio in Romanos ; horum imperii , non nili servilia indicentis , inter Albim ac Rhenum , datos à Natura custodes libertatis , insignia sint conspecta. Neque alienum aut absurdum videri debet illud , *hominem*, quo Segestem Arminius designat. Sic enim loquimur , quotiens nostros , si adversi sint nobis , aut infidi , aut nos offenderint , agnoscere merito dedignamur. Passim exstant exempla. Ad hanc fere formam Dominus Ioh. 4. ad Matrem , res non suas intempestive curantem ; *Quid mihi tecum est , Mulier ?* Non aliter ac si Matrem hic non agnosceret. Et infinita talia apud alios auctores.

Pag. 31. *Nulla noscente alienas reliquias an suorum, humo regeret, omnes ut conjunctos, ut consanguineos, masti simul & insens. condebant.*) Interim cæsorum Manibus , statim post ipsam cladem , Kenotaphia alibi in Germaniâ , ab amicis sunt dedicata. Quorum illustre unum , superioribus annis in agro Clivenfi , Belgis proximo , eo in loco , in quo Vetera fuisse creduntur , effossum vidi , & , antiquitatis causa , hic describo.

M. CÆLIVS		M. CÆLIVS
ML		ML
PRIVATVS		THIAMINVS,
M. CÆLIO. T: F: LEM. BONO)		
LEG: XIIX: ANN: LIII...CIDIT		
BELLO: VARIANO: OSSAINFERRE		
LICEBIT: P. CÆLIVS. T. F. LEM.		
FRATER: FECIT.		

Pag. 39. *Quod vulgus formidolosum.*) Lipsius rescribit ; *In vulgus formidolosum*, Et eum alii sequuntur.

tur. Sed *Tò in* non agnoscunt MSS. Et cur id soli vulgo formidolosum? An non etiam vel maxime illustribus & sapientibus viris metum terroremque injicit adolescentis Principis ingenium, sanguine nimium gaudentis? Profecto. Legam igitur potius; *quod multis formidolosum*; iis nimirum, qui ex his initiis prudenter futura colligebant. Nisi malis construere cum sequentibus; *quod vulgus formidolosum arguisse dicebatur*. Hoc enim proprium est formidolosi & simul imprudentis vulgi, arguere facta Principum. Sapientes sunt cautiores; quibus non desunt vera de malis Principibus judicia, sed vix aperiuntur.

Pag. 40. *Modo subtrahitis Candidatorum nominibus, originem cujusque & vitam, & stipendia descripsit.*) Totus hic locus, quo de Comitiiis Consularibus agitur, qualia sub Tiberio fuere, non satis ab eruditis videtur explicatus; neque forsàn à quovis intelligitur. Præsertim ista; *Aliquando ea quoque significatione subtrahita, Candidatos hortatus, ne ambitu Comitiaturbarent; suam ad id curam pollicitus est.* Si enim Tiberius aliquando neque significatione, neque nominatione produxerit Candidatos Consulat apud se professos, quomodo in his Comitiiis, se gessit, quomodo tamen gratos addictosque sibi promovit ad Consulat? Neque enim alia via esse videtur, quam ista vel significandi, vel nominandi. Imo tertia etiam superest, illa privatim, nimirum, quosdam iis commendandi, qui in Consularibus istis Comitiiis ferendæ sententiæ jus habebant. Hoc est illud, ad quod curam suam aliquando Candidatis pollicitus est, & obtulit Cæsar. Commendatio ista privati tantum Principis, imperii ineluctabilis erat loco. Sic fracta vis libertatis. Interim qui sibi à Principe commendatos in Comitiiis Consularibus laudabant, non tam ex Principis arbitrio, quam suo, dicere sententiam videbantur. Quin vero & ipsi quoque suam à commendante Principe etiamnum agnoscere auctoritatem sibi persuadebant. Sic superfuit species libertatis. Vides hic quoque, ut in significatione & nominatione, ea fuisse, quibus Tacitus

his hæc concludit ; speciosa verbis, re inania, aut subdola. Aliena, neque ex mente Auctoris, differunt, qui hæc aliter interpretantur.

A N N A L. II.

Pag. 43.

H Aud perinde nostri metu, quam fidei popularium diffusus.) Non hic rationem reddit Tacitus, cur Phrahates partem prolis Romam miserit. quod tamen velle video viros eruditos. Id enim factum est, quod jam dixi, firmandæ amicitiae causa. Nam liberi non tantum maxima conjugii pignora sunt domi, sed fidei etiam inter externos. Causam igitur hic dat, cur Phrahates, victor, post depulsos exercitus ducesque Romanos, quod alias absurdum videri possit, tanquam minor, & quasi ipse victus, cuncta venerantium officia verterit ad Augustum. Nempe quia fidei levium & facile ac libenter Principes suos mutantium popularium diffidebat. Quippe qui domi validis munimentis non insistit foris, societate potentiorum, confirmare sese necesse habet. Sic enim suos facilius in officio continet domi. quod hic imprimis habet locum. Alias & illa ratio est, cur victores nonnunquam cuncta venerantium officia vertant in victos, quod non sit diu cum illis bellum gerendum, qui diutius perire possunt, quam nos vincere. De quo lege Senecam Suasor. v. Lib. i.

Pag. 44. Damno armorum affici.) Legendum censeo ; armentorum ; equorum imprimis. Ita loquitur Annal. 13. Quotam partem campi jacere, in quam pecora & armenta militum aliquando transmitterentur ? Mendum natum ex contractâ scribendi ratione, armentorum, pro, armentorum, unde librariorum oscitantia factum est, armorum. Explicent mihi, quæso, eruditi, qui vulgatam lectionem hætenus probant, quæ sint illa armorum damna, de quibus in hac deliberatione Germanicus conqueritur ; quorumque causa, ma-

mare ingredi, & sic minore incommodo Germaniam invadere constituit? Nemo, aut fallor, dixerit per damna armorum intelligi, nimis gravia terrestri itinere quaquā ea circumgestantē militi fuisse. Non enim id admitteret mos rigidus & disciplina militiæ Romanæ, per quam aliis etiam insuper gestandis miles onerabatur. Neque etiam ea mens esse potest, armorum damna sensisse milites, quum ea quæ haberent quotidianus usus consumeret. Nam & eadem damna in navali expeditione sentiuntur; neque legimus, hujus rei unquam rationem habuisse de expeditione consultantes Imperatores. Apparet nullam idoneum sensum admittere vulgatam lectionem. Voluit aliud longe damnum hoc consilio prævenire in posterum Germanicus. Equis per paludes inferioris præsertim Germaniæ, nondum adulta ætate, vix via, aut admodum impedita; plurimi in iis defecerant. Iacturam hanc in posterum Gallia non erat resarcitura, ut hætenus; utpote equis prope exhausta. Hoc est illud, quod statim subjungitur, & sententiam nostram inprimis confirmat; *Fessam Galliam ministrandis equis*. Ergo ob hanc etiam rationem de maritimo itinere Germanicus cogitavit. Interim consilii rationibus non respondit eventus. Orta enim atrocissima tempestate, equi, ut paullo post loquitur, jumenta, sarcina, etiam arma præcipitantur; certo documento, incerta admodum & periculosa esse ista consilia, quorum rationes dubiis Oceani insistant; in quo, nulla hominum culpā, gravia tamen & atrocia iis damna aliquando inferuntur.

Ibid. *Promptam ipsis possessionem, & hostibus ignotam.*) Quæ est illa possessio? An maris? Haud credam. Non tam maris petebat, quam maritimi itineris beneficio Germaniæ possessionem. Et quomodo possessio maris hostibus ignota? Scribe; *promptam ipsis, Romanis, profectionem, maritimam, & hostibus ignotam*; id est, ignoraturis hostibus quam adversæ Germaniæ oram ex vasto illo, & longe lateque sese exporrigente Oceano Romani essent subituri. Quod inter prima semper & callida consilia Ducum fuit:

ut, nempe, in agrum hostilem eâ viâ pergerent, è quâ in diversa licet irrumpere. Et hanc promptam Germanici profectiorem, hocque ejus consilium, intelligit Arminius, ubi paullo post, in Oratione ad suos, eam exagitat, ut ignavam; *Classem & avia Oceani quasita, nequis venientibus occurreret. Profectionis* autem vocabulo etiam alibi utitur Tacitus. Hoc ipso libro; *Sed Germanicus nondum comperto eam profectionem, incusari, Nilo subvehebatur.* Vides levi, & prope nulla, sed tamen necessaria, mutatione, pulcherrimam sententiam Tacito, aut Germanico restitutam.

Pag. 46. *Postremum auxiliorum agmen, Batavique in parte ea, dum insultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati, & quidam hausti sunt.*) Sententiam video, sed elegantiam Cornelianam in scribendo hic desidero. Quis credat illa esse à Taciti manu? *Batavique in parte ea, Emenda; Batavique interea, dum insultant aquis, &c.*

Pag. 50. *Struxitque aggerem, & in modum trophaeorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit. Haud perinde Germanos vulnera, quam ea species, dolore & ira affecit.*) Huc maxime facit Suasoria v. gravissimi Senecæ, in qua deliberant Athenienses, an trophæa Persica tollant, Xerxe minante rediturum se, nisi tollerentur. Inprimis autem ex eâ huc referenda verba Gallionis; *Alteram partem solus Gallio declamavit, & hortatus est ad tollenda trophæa. Dixit, gloria nihil detrahi: mansuram enim memoriam victoria, qua perpetua esset; ipsa trophæa & atate & tempestatibus consumi; bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro conjugibus, pro liberis, pro re supervacua, & nihil nocitura, si fieret, id est, si tollerentur trophæa, non esse suscipiendum.* Habes hic simillimum exemplum.

Pag. 53. *Senovies à Divo Augusto in Germaniam missum.*) Contra Historiæ fidem, quod & Lipsius notavit. Quid si ergo rescribas? *Se toties à Divo Augusto in Germaniam missum.* Sæpius enim Tiberius, nec tamen novies, in Germaniam ire jussus est ab Augusto.

Pag. 54. *Cunctaque ejus dicta, factaque, cum prohibere posset, scire malebat.*) Nam mali Principes aucta eorum scelera cupiunt, quos cupiunt funditus everfos; crudeliumque est, malle dissimulatis aliquamdiu & sic crescentibus sceleribus, tandem atrociter punire, quam in tempore prævenire atrocioris pænæ necessitatem. Sed & crediderim hac dissimulatione aliquamdiu usum Tiberium, rerum omnium destinationumque Libonis jam gnarum, ut interea eos etiam deprehenderet, qui se impiis, aut stolidis potius, hujus consiliis forte essent illigaturi.

Pag. 56. *Distinctos Senatus & Equitum census, non quia diversa natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antissent; talesque ad requiem animi & salubritatem corporum parentur.*) Haud dubie mendosus est hic locus. Quomodo vero eum emendare aggressi sint eruditissimi homines, videatur. Interim mihi quoque liceat meam hic exponere conjecturam; quâ adductus sic hæc legenda esse prope mihi persuasi: *Sed ut locis, ordinibus, dignationibus antissent; voluptates quoque ad requiem animi & salubritatem corporum parentur.* Adeo ut totius loci hæc sit sententia; Majorum nostrorum laudabili instituto distincti certique definiti sunt Senatorum & Equitum amplissimi census; non quod illi qua homines natura pluribus indigeant quam reliquum vulgus, ac propterea majoribus opibus debeant abundare, sed quod in amplissimis dignitatibus positi, ut iis cæteris antistant, in quibus plurimæ curæ devorandæ tolerandique immensi labores ipsis sunt: ita quoque gaudere & frui præ aliis debeant honestis quibusdam voluptatibus, ad requiem fatigati animi & salubritatem vigiliis plurimis afflictorum extenuatorumque corporum facientibus, velut tot communium curarum, tot periculorum, solis prope atque unicis delinimentis. Neque est, quod quempiam offendat vox ista, *Voluptates*. Illas enim hic intelligit Gallus Asinius, aut intelligi vult, quæ *honestæ, concessæ*, alibi apud Tacitum vocantur, quibus quidem epithetis hic non est opus, cum tales illæ voluptates, ut ad quietem animi

& salubritatem corporum comparatae, describantur.

Ibid. *Aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam.*) Apulejus Apol. *Non habuit tantam rem familiarem Philus, quantam Lalius; nec Lalius, quantam Scipio; nec Scipio, quantam Crassus Dives; at enim, nec Crassus Dives, quantum volebat. Quam pecuniam vocat Tacitus, hic, rem familiarem; idem autem uterque vult.*

Pag. 57. *Arcana imperii tentari.*) *Aliæ rationes apud alios videantur. Illa interim pratermitti non debet, quam elicimus ex his verbis Galli: utque legionum legati, qui ante praturam ea militia fungebantur, jam tum Pratores destinarentur. Vides hic etiam arcana imperii vel maxime vexari. Hac enim sententia fibula injicitur Cæsari, & potestati nominandi præturæ Candidatos arctiores limites ponuntur. Malebat Tiberius, quos vellet Candidatos nominare ex omnibus, quam teneri ad nominandos eos legionum legatos, qui nondum Praturam gessissent. Minus enim potest, qui potestatem nominandi & destinandi Candidatos intra certos Ordines restrictam habet, quam qui eâ amplissimâ, & plane liberâ, atque ad omnes sese extendente est instructus.*

Ibid. *Quintuplicari prorsus Magistratus.*) *Quomodo? Destinati enim nondum gerunt Magistratum. Et de his sermo est. Imo ita merito loquitur; quia destinati sic animos attollunt; ad instar magistratum se gerunt, atque coluntur; sicut quisque venerantium officia confert in ejusmodi Soles orientes.*

Pag. 58. *Nec sane ideo à majoribus concessum est egressi aliquando relationem, & quod in commune conducatur, loco sententiæ proferre, ut privata negotia, res familiares nostras hic augeamus.*) *Ejus moris frequens mentio est apud alios & Tacitum. Causa forte non perinde nota. Hanc fuisse, opinor; ne libertas & cura Senatoria, ac Reipubl. utilitas, uni referentis arbitrio includerentur. Pone, relatum fuisse ad Senatum, De augendis tributis. Quam utile & necessarium sæpe fuit, excedere posse relationem, & loco sententiæ promovere: his aut illis publicis sumptibus ponendum esse*

esse modum? & quæ ejus generis alia in consiliis de-
liberationibusque publicis offeruntur.

Pag. 59. *Neque propalam aspici, neque diutius iisdem locis.*) Idem de Hilarione, illo inter monachos celeberrimo, tradit Nicephorus lib. x. hist. cap. ix. ἐσπούδασε γὰρ ἀραγὴς εἶναι τὴν μεταβάσειν, ὥς τε τάχιστα διαλύειν τὴν περὶ αὐτῆς ἐπισυνιστάμενην δόξαν. Inprimis studio habebat, ut migratione crebra obscurior esset, & quam primum opinio ac existimatio de eo excitata evanesceret. Sed hujus melior causa, quam illius Pseudoagrippæ.

Pag. 60. *Obrecepta signa cum Varo.*) Vidi nummum aureum, in vicino Agro Clivenſi nuper effossum, qui hujus rei disertam injicit mentionem. Is altera parte repræsentat Currum triumphalem, eique insidentem Germanicum, manibus habenas ac Aquilam tenentem, addito, GERMANICVS CÆSAR. Altera parte idem Imperator conspicitur, capite laurea revincto, & manu itidem Aquilam militarem complexus, adscripto hoc elogio, SIGNIS RECEPTIS DEVICTIS GERMANIS. S. C. Miror superbam inscriptionem. Magis hic ex vero Tacitus, qui subdit, Germanicum modo de Cheruscis, Cattisque & Angrivariis, quæque alia nationes usque ad Albim colunt, triumphasse. Et omnium verissime alibi, Germaniam à Romanis magis triumphatam fuisse, quam victam. Lib. de Mor. Germ.

Pag. 63. *Et transfugis paulatim nudatus, in Matcomannos concessit.*) Lipsius mavult, transfugis. Sed nihil est mutandum. Intellige transfugas, qui cum Inguiomero, patruo Arminii, ab Arminio, sub hujus belli initium, ad Maroboduum defecerant. De quibus supra Tacitus. Hi afflictâ Marobodui fortuna, ut tales solent, eum deseruere. Nulla quippe constantia fidei in istis, neque iis fidendum, qui in suos fidem non servavere.

Pag. 66. *Excepere Græci quasitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque præferentes, quo plus dignationis adulatio haberet.*) Video doctissimos viros illa vetera Atheniensium facta dictaque, ea interpretari.

quibus ipsi olim ejusmodi magnorum hospitem ad-
ventum honestassent. Nec probo. Rationes in prom-
ptu sunt, & recte exputanti, in aperto. An dixerint,
olim ejusmodi Principes, majores suos, quorum res
florentiores, majore pompa excepsse, nec se, immi-
nutis rebus suis, eadem Germanicum nunc posse ho-
nestare? Quis credat? Scribit enim hic disertim Ta-
citus, *quasitissimis honoribus* Germanicum nunc fuisse
affectum. Tales illi sunt, quibus nihil potest addi.
Num vero exposuerint historiam ac seriem ejusdem,
cujus Germanicus, aut majoris, aut minoris loci Prin-
cipum, qui aliquando ab Atheniensibus hoc aut simi-
li modo fuerint excepti? Quis credat? Quomodo id
fecerit ad horum, quidvis in Germanicum conferre
studentium, institutum? Commemoratio parium aut
majorum Principum, conjuncta fuisset cum minori
æstimatione beneficii, quo nunc à Germanico affi-
ciebantur Athenienses; qui haud dubie hoc summum,
& rarissimum voluerunt interpretari: minoribus di-
cendis, quod quivis videt, nullus hic erat locus. Ita-
que longe alia mens est Taciti. Quæ ipsa colligi po-
test, ex his ejus verbis; *quo plus dignationis adulatio*
haberet. Quando autem hæc plus habet dignationis?
Haud dubie tunc maxime, cum laudatissimi celebra-
tissimique sunt illi, à quibus quasitissimi ejusmodi
honores in alios conferuntur. Pulchrum est à laudato
laudari. Tanto major collatus honor est, quanto is,
qui confert, major habetur. Intelligebant id Athe-
nienses. Sed & necessariam censebant, Romanis in
præsens despecti & contempti. Referantur huc, &
cum his contendantur, quæ paullo post sequuntur;
At Cn. Piso quo properantius destinata inciperet, civita-
tem Atheniensium turbido incessu exterritam oratione
sæva increpat; oblique Germanicum perstringens, quod
contra decus Romani nominis non Athenienses tot cladi-
bus extinctos, sed colluviem illam nationum comitate ni-
mia coluisset. hos enim esse Mithridatis adversus Sul-
lam, Antonii adversus divum Augustum socios. etiam
vetera obiectabat, quæ in Macedones improspere, violen-
ter in suos fecissent. Itaque vetera suorum facta di-
ctaque,

Etque inter alia, prætulere, ex quibus, nimirum, constaret, quanta fuisset, vel etiam quantopere nunc altimanda esset ea Respub. quæ tamen tanta veterum ducum, rerum, consiliorumque gloria atque magnitudine circumfusa, inter omnium maxima & antiquissima nunc haberet, præsentem Germanicum, nobilissimi sanguinis, celebratissimæque virtutis Principem intueri. *Facta & dicta* fere, quali sollenni formula, conjunguntur, cum de iis sermo est, qui Rempub. tenuerunt, *Facta* sunt, res ipsæ; *dicta* autem, consilia, sententiæ, auctoritates, atque ejusmodi alia, quæ facta antecedunt. M. Valerius Corvinus apud Livium lib. VI. *Quod meum factum dictumve Consulis gravius, quam tribuni audistis?* Ipse Tacitus in Agricola; *Id filia quoque uxori praeceperim, ut omnia facta dictaque ejus secum revolvant.* Annal. IV. *facta dictaque Augusti*, conjungit Tiberius, eâ oratione, qua recusat oblatum ab Hispanis templi honorem. Hultor. III. de Antonio Primo: *Omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere.* Dicta sunt sententiæ, consilia, quæ si magnifica sunt, etiam ab eventu destituta, non minus dignationis habent, & conferunt suis, quam ipsa facta. Quare etiam à factis, hac loquendi ratione, distinguuntur. Neque publica dicta minus quam facta, Annalium laudationumque sunt argumentum; & si, quod jam dixi, erecta sunt ac Heroica, haud minus, quam facta, in auctorum & Rerumpub. gloriam cedunt. Possis etiam dicta, imperia interpretari. Ut dicere sæpe nihil aliud designat, quam imperare. Vnde *Edicta & Dictatorum* nomen. Quæ loquendi ratione etiam utuntur Germani. Vnde totiens in Principum litteris; *hy heeft een seggen geseydt.* Ad verbum reddideris; *dictum dixit.* Idem est, quod, jussit, decrevit, imperavit. Ita dicta, accepit Tacitus sub initium Annal. VI. *Quid illi cum militibus? quos neque dicta, neque premia accipere nisi ab imperatore par esset.* Annius Setinus, Prætor Latinorum, apud Livium lib. VIII. *Quid abest, quin, proditi Sidicinum, non Romanorum solum; sed Samnitum quoque dicto pareamus?* De his plura mihi dicere liceret, nisi manus injiceret com-

pendium hujus, quod jam excessimus, nostri instituti. Videt quisque Taciti mentem, & cur, ac quomodo, veterum Atheniensium facta diſſaque in medium allata, ad hos quaſitiſſimos, Germanico delatos, honores, plurimum adtulerint dignationis. Neque jam neceſſe eſt, eorum conjecturas refellere, qui hunc locum mutare ſunt aggreſſi.

Pag. 68. *Reſponſum à Piſone precibus contumacibus.*) Illa contraria videntur, & revera ſunt, *contumacia ac preces*. Sed eâ oppoſita loquendi ratione uti amat Tacitus, & ſingularem non elegantiam modo, ſed vim etiam iſta habet in iis ſive moribus, ſive ingeniis, ſive factis, ſive dictis deſcribendis, in quibus, diverſas ob cauſſas, diverſa & contraria concurrunt, & aliquid ex utriſque mixtum eſt. Ita hic, *Treces contumaces*, Sub initium hujus libri; *ſegnīs equorum cura*. Lib. I. *arrogans moderatio*. Ann. 4. *Ignoti ex fama*. Faciunt etiam huc iſta: *ſermo cœptus à Caſare, qualem ira & diſſimulatio gignit*. Hoc ipſo libro. *Pro Plancina cum pudore & flagitio diſſeruit*. Et *Adeo vertit ac miſcuit ira ac clementia ſigna*. Annal. III. Et alia ejuſmodi infinita.

Pag. 74. *Componit epiſtolas, quis amicitiam ei renunciat.*) Quare? Ut ſic etiam, harum, ſcilicet, epiſtolarum auctoritate, probari poſſet venenum Germanico inſidiis Piſonis datum. Cæterum de hoc more multa Lipſius in uberioribus & Tacitus diſſertationibus, ex auctoribus Romanis. Addo ex Græco illuſtrem, & imprimis huc facientem locum. Ita Lyſias Orat. VI. I. in qua Accuſator ad familiares obtreſtatores; *ἄνθρωποι οὐκ ἔστιν ὅτι κακῶς λέγειν, ἢ καὶ ξυνεῖναι. Καὶ ταῦτα, φανερόν ἐστιν ἀπὸ τῶν οὐκ ἐπιπρόντων οὐκ ἐλπίαν*. Oportebat enim vos aut non convitiari, aut me non uti familiariter, idque aperte renunciando familiaritati. Et ſub finem idem ille *ἐγὼ τοίνυν ἐκ τῶν ὑμῶν ἐξέλεσμαι τὴν φιλίαν*. Lubens itaque amicitia juſ vobis remitto. Et addit rationem; non videre ſe, quid obſuturum ſibi ſit, ſi illorum obtreſtatorum careat familiaritate; neque quid proſuturum, ſi ea diutius fruatur.

Ibid. *Vindicabitis vos, ſi me potius, quam fortunam meam, ſoveatis.*) Id quoque antiqui moris. Ita Ly-

Lyſias Oratione XII. contra Agoratum; *Coram ſore autem, inquit, mea Dionyſodorus res ſuas domeſticas, ut ſibi viſum eſt, ordinavit; & Agoratum hunc ſua mortis cauſſam eſſe dixit; mandavitque mihi, & huic fratri ſuo Dionyſio, & omnibus amicis, ut Agorati ſcelus in ſe perpetratum ulciſcerentur; & uxori ſua quam ex ſe gravidam credidit, mandavit; ut, ſi maſculum pareret, ipſi nato indicaret, patrem ejus ab Agorato eſſe interfectum, juberetque injurias ab ipſo, velut homicida, acceptas perſequi.* Græca apud oratorem ipſum legantur. Nihil ſimilius his morientis Germanici mandatis.

Pag. 76. *Vitare litorum oram, præterque inſulas, lato maripergere in Syriam jubet.*) Verius rectiusque cenſet Lipſius; *alto mari.* Non ego. Latum mare hic eſt ipſum apertum & interius mare. Quo pergere in Syriam Domitium juffit Piſo, vitatis litorum oris. Non aliter Belgæ noſtri loquuntur; in de Wijde Zee! cum de ipſo quaſi mediterraneo maris ſermo eſt. Et hoc latum dicitur, longiusque abeſt à littore. Altum vero mare etiam ibi eſſe poteſt, ubi proximum eſt litorum oris.

Pag. 78. *Dolor, ira, & erumpebant queſtus.*) Sic potius diſtingue. *At Roma poſtquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque, ut ex longinquo, auſta in deterius adferebantur; dolor, ira. Eterumpebant queſtus. Ideo nimirum in extremas terras relegatum, &c.* Ita fere loquitur Tacitus, qui in re indigna & atroci admodum, cum animi humani diverſis, ac majoribus motibus, ipſas quoque dicendi periodos diſtinguit. Sicut hoc loco. Priores erant doloris, dein iræ interiores hic motus. Tandem, indignitate rei & acerbitate, erumpunt etiam queſtus. Eundem ordinem in exprimendis affectibus ejusmodi, eorum ſingularem artificem ſequi Naſonem, paſſim obſervare eſt. Quod monendum erat, quia ejusmodi elegantia, aut potius fulmina ac vires, ſcribendi, pauci obſervant, pauciores exprimunt & ſequuntur. Nam hæc quoque non prætermittenda ſunt illis, qui ad antiquorum exemplar ac judicium ſe componunt.

Ibid. Ideo nimirum in extremas terras relegatum.)

Cum libro proximo *externa terra* dicantur ille Orientis, in quas relegatus est Germanicus, ut pag. 84. *Sane corpus ob longinquitatem itineris externis terris quoquo modo crematum.* Pag. 87. quò pertinuit differri etiam per externos, tanquam veneno interceptus esset. Imò hoc ipso libro, ubi Alexander & Germanicus comparantur: *Utrumque suorum insidiis externas inter gentes occidisse*: hic etiam scribendum censeo: *Ideo nimirum in externas terras relegatum.* Adde, quod apud veteres extrema potius sæpiusque dicantur loca Septentrionis & Occidentis, quam Orientis, ut, *Extremi hominum Morini*, & ejusmodi alia. Imò extremae fere terræ dicuntur ultimæ, post quas alix non restant. In quam rem plurima ipse Tacitus sufficit exempla. Vide Agric. vitam.

Pag. 79. *Equester ordo cuneum Germanici appellavit, qui juniorum dicebatur.*) Mos olim receptus, honoris causa, bene meritorum imprimis Principum, nomina, iis etiam indere rebus, quarum frequentior, ac in cujusvis ore, & perpetuum fere ob usum perpetua mentio est, ut legibus, urbibus, legionibus, turmis, &c. Et hodie observatur. Militiæ celebriora opera, bellicæ naves, aliaque ejusmodi, tantorum hominum nominibus apud nos aliosque insigniuntur.

ANNAL. III.

Pag. 83. **M**agna pars populi viam complevere disjecti, & ut cuique libitum flentes. *Aberat quippe adulatio, gnavis omnibus latam Tiberio Germanici mortem male dissimulari.*) Visi mihi sunt hujus loci veram sententiam non cepisse interpretes. Dicit Tacitus, luctum hunc populi, ob mortem Germanici, ex vero animi sensu, non adulatione esse profectum. Probat id invito argumento, Sciebant, inquit, probe omnes, latam Tiberio accidisse Germanici mortem, (quam tamen

tamen lætitiā dissimulare conaretur, nec satis dissimularet) non tamen eo minus in publica immensi doloris sui significatione persistebant. Iam autem illi non creduntur adulari, qui hoc publice agunt, quod certo noverint Principi ingratum esse & displicere.

Pag. 84. *Non fratrem, nisi unius diei via, non patruum saltem porta tenus obvium.)* Cave cum eruditissimo Taciti interprete, fratres, rescribas. Quamquam enim duo Germanico superstitēs fratres, Claudius natura, adoptione Drusus, & supra scripserit Tacitus, utrumque Tarracinam usque progressum: cum tamen hæc omnia invidiose in Tiberium à populo dicantur, unius modo fratris Drusi, filii Tiberii, facit mentionem. Et certe Claudius excusari merebatur, quia haud dubie prohibitus est à Tiberio ulterius progredi, quam Drusus, ne plus, quam hic lugere, magisque affici videretur. Hæc causā quoque est, cur de matre Germanici Antonia hic non queratur populus, licet nullo insigni officio in Germanicum functa. Nam id noluerat Tiberius. Unde supra: *Facilius crediderim, Tiberio & Augusta, qui domo non excedebant cohibitam, Antoniam nimirum: ut par maris, & matris exemplo avia quoque & patruus attineri videretur.* Quidnā credamus idem Claudio evenisse? Itaque non de eo, sed Druso, hæc sunt accipienda, ut ad maiorem invidiam concitandam in Tiberium, ejusque domum, comparata.

Pag. 85. *Hæc palam & vitato omni secreto.)* Hanc causam reddi video, quod operam dari voluerit Drusus, ne secretis sermonibus cum Pisone suspectum se cuiquam redderet. Ego vero aliter hæc acceperim: Ideo, nimirum, callido monitu Tiberii, palam, præsentibusque aliis, hos cum Pisone commutasse sermones Drusum, atque inprimis dixisse, si vera forent, quæ jacerentur, præcipuum in dolore suum locum: ut quanto iustius Tiberianæ domui mors Germanici esset, sic palam intelligeretur. Hoc enim maxime volebat Tiberius, ob alia omnia in vulgus suspectus.

Pag. 88. *Sed iudices per diversa implacabiles erant:*

*Cesar ab bellum Provincia illatum ; Senatus , nunquam satis credito sine fraude Germanicum interiisse . * scripsissent expostulantes : quod haud minus Tiberius , quam Piso , abnuere .)* Corruptissimus locus , & plurimis eruditorum conjecturis vexatus . Harum enim , non juvenibus MSS , hic tantum usus est . Videantur autem illæ apud suos auctores . Plerique de litteris vel à Pifone ad Germanicum , vel à Germanico ad Pisonem scriptis agi existimant , easque à Patribus expostulari , ut ex iis convinci posset Pifo . Quod sane mihi non probatur . Quis enim credat , vel scelus in Germanicum cogitatum amicis , quorum nullus hic usus erat , Pisonem per litteras aperuisse ; vel præfente Tiberio hujus hac de re scripta mandata Senatores expostulasse ? Pisonis , si quæ fuerint , ad Germanicum Epistolæ , non tam à Pifone peti , quam Agrippina , debebant . Itaque verissimile mihi est alia hic scripsisse Tacitum . Ac vestigia corruptæ lectionis proxime sequuta , non incommode , totum hunc locum sic mihi videor restituisse ; *Sed judices per diversa implacabiles erant : Cesar ob bellum Provincia illatum : Senatus , nunquam satis credito sine fraude Germanicum interiisse ; Cur interfecisset , expostulantes . quod haud minus Tiberius , quam Pifo , abnuere .* Adeo certum erat Patribus non sine fraude Pisonis Germanicum interiisse , ut in hujus causæ cognitione , palam expostulaverint , rogaverintque ipsum Pisonem , Cur vero Germanicum , optimum & innocentissimum Principem , interfecisset ; qua causâ ad audendum atrox adeo scelus esset impulsus . Tamen id crimen , tanta vi tantaque constantia & adseveratione objectum , non minus Tiberius , quam Pifo abnuere . Nam , ut paullo ante loquitur Tacitus , *Solum veneni crimen Pifo visus est diluisse .* Et intererat Tiberii , ut potius nomine læsæ majestatis , ob bellum Provinciæ illatum , quam beneficii , contra Pisonem ageretur ; metuentis , scilicet , ne alias scelestæ , quæ creditus est Pifoni adversus Germanicum dedisse , mandata in lucem protraherentur . Hæ expostulationes Senatus , *insensa patrum voces* , pagina proxima appellantur .

Pag. 89. *Cesar flexo in maestitiam ore.*) Ante hæc verba haud dubie asterisci nota ponenda est. Nam hic ea desunt, quæ de liberto Pisonis, nunciante mortem, & cedicillos Patroni, ut jussum erat, tradente scripserat Tacitus. Et hic ille est, quem, ut subditur, crebris interrogationibus Tiberius convenit. Perit hic etiam verbum, *Queritur*, vel quid simile, quo hæc referenda sunt; *Cesar flexo in maestitiam ore, suam invidiam tali morte quasitam apud Senatum.*

Pag. 92. *Neque enim cessurum nisi damnandi officio.*) Hoc est, nisi ut damnationem Lepidæ suo cedentis suffragio etiam procuraret. Crediderim Drusum dicendæ primo loco sententiæ exemptum, postremo eam dixisse, & eorum suffragiorum numerum auxisse, quibus Lepida damnabatur. Vbi ex plurium suffragiis aliquid decernitur, vanum sæpe eorum suffragium est, quos primos plures alii exinde non sequuntur; qui verò ultimo dicit loco, sæpe, dum vel unius suffragio auctæ, vel ab eo desertæ hæ, aut istæ partes validæ aut invalidæ redduntur, plurimum profecto, imo plus cæteris omnibus potest. Facit huc Proverbium Belgarum: *Novissimum judicium* (nostri Scabinos vocant) *plerumque in judiciis plus cæteris posse, in ejusque manu esse rem vel absolvere, vel damnare.* Ob eam, nimirum, rationem, quam nunc dixi. Talis enim ultimo sententiam pronuntiat loco. Pro ista hujus loci interpretatione faciunt, quæ statim subjiciuntur. *Itumque in sententiam Rubellii Blandi, à quo aqua atque igni arcebat.* Huic Drusus adsensit, quamquam alii mitius censuissent. Ex his liquet primo cedentem loco, ultimo sententiam Drusum dixisse, & quidem damnandi officio, id est, ut sic auctis damnantium suffragiis Lepida damnaretur.

Pag. 101. *Augustodunum, caput gentis, armatis cohortibus Sacro viri occupaverat, nobilissimam Galliarum subolem studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adjungeret.*) Lege. *Augustodunum, caput gentis, armatis cohortibus Sacro viro occupaverat, & nobilissimam Galliarum subolem studiis ibi operantem, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adjungeret.*

Qui

Qui enim operati studiū aberant tum haud dubie Auguſtoduno. Operantes igitur studiū deprehendit, occupavit, & velut in custodia habuit. Tò &, quod inferuimus, haud dubie ultima ſyllaba præcedentis vocis hætenus abſorpiſit.

Pag. 108. *Verum hæc nobis majores certamina ex honeſto maneant.*) Hæſit hic primo aqua Rhenano, qui corrigit (ſi hoc quidem corrigere ſit) *Verum hæc nobis erga majores certamina.* Adeo ille de bonis litteris optime meritus, hic liberalis eſt. In funeſto hoc loco (ita vocat) olim conclamaverat optimus Taciti interpres Lipſius. Tandem inſerto in conjicit legendum, *Verum hæc nobis in majores certamina ex honeſto maneant.* Ceterum non eſt funeſtus locus, aut ulla opus mutatione. Tu tantum ſic diſtingue: *Verum hæc nobis majores; certamina ex honeſto maneant.* Plane ad eam formam, qua alibi: *Maneat gentibus ſi non amor noſtri, ſaltem odium ſui.* Annal. xv. *Maneat Pro Jincialibus potentiam ſuam tali modo oſtentandi.* Sententia eſt: cæterum hæc immenſi luxus à fine Actiaci belli uſque ad principatum Galbæ, & dein parſimonix exempli reliquere nobis noſtri majores: nos ea, quæ in eorum moribus honeſta ſunt, ſequi, &, quod laudabile inprimis eſt certandi ac æmulandi genus, ſuperare conemur. Vides ſuam huic loco, hæc diſtinctione interpoſita, & integritatem & ſententiam optime conſtare.

Pag. 126. *Et quando exiret è jure patrio, qui id flaminium apiſceretur, quæque in manum flaminis conveniret. Ita medendum Senatus decreto aut lege, &c.)* Poſt illa verba: *quæque in manum flaminis conveniret*, defectus notas pone, hoc modo: Neque male Lipſius, defectum in loco notavit. Deſunt autem illa, aut quæ ejusdem ſenſus: *flaminica Dialis, ſacrorum cauſſa in poteſtate viri eſſet.* quod paullo poſt additur, & quidem ita, ut receptum id tunc temporis ac latum conſtet. Sequitur enim: *Igitur, tractatis religionibus, placitum inſtituto flaminum nihil demutari: ſed lata lex, qua flaminica Dialis, ſacrorum cauſſa, in poteſtate viri, cætera promiſcuo fæminarum jure ageret.* Solum igitur prætermiſſum, quod tum admiſſum
& con-

& constitutum fuit, ne bis idem repeteretur, credo. quæ causa aut occasio erroris hujus fuisse videtur. Magni illius Heinſii judicio auctoritatique accepta hæc ferant eruditi.

ANNAL. IV.

Pag. 129. **N**am priores duces, ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant; hostem omittebant.)

Sic Lipsius mutavit, & hodie habent Editiones. Vix ullo idoneo sensu. Nondum securus est dux militiæ, aut sufficere sibi res à se gestas credit, qui suo judicio præmium meruit, sed qui id publico jam accepit. Antea legebatur & MSS. habent, *sibi*, pro *ubi*. Et illud est retinendum. Pro *insigni*, restituendum censeo *insigne*. Itaque sic scripserit Tacitus: *Nam priores Duces sibi impetrando triumphalium insigne, sufficere crediderant res suas, hostem omittebant. Sibi*, illi suæ, nimirum, potius gloriæ, quam Reipub. & penitus conficiendi belli studiosi. *Impetrando*, gerundium est.

Pag. 131. *Ab exsilio retractus, illuvieque ac squalore obsitus, & tum catena vinculus perorante filio.* * *Præparatur adolescens multis mundiciis.*) Placet mihi illustris Memmii Lipsio memorata emendatio, cā lege ut etiam pro *paratur*, rescribatur *paratus*. Quod omnino necessum est. *Ab exsilio retractus, illuvieque ac squalore obsitus, & tum catena vinculus, perorante filio pater; paratus adolescens, multis mundiciis, alacri vultu.* Conditionem patris ac filii, accusatoris hujus, illius rei, Tacitus, ut solet, inter se contendit. Pater retractus ab exsilio in judicium, ignarus qua de causa, & de quibus esset respondendum: filius paratus, meditata oratione, quā omnium gravissima crimina patri

tri objectaret. Neque enim τὸ, *paratus*, ad *mundiciam*, est referendum.

Pag. 135. *An illi quidem septuagesimum ante annum perempti, quomodo imaginibus suis noscuntur, quas ne victor quidem abolevit, sic partem memoria apud Scriptores retinent?* Pro *An rectius erit graviusque, si legas, At, deletâ sub finem rogandi nota.*

Pag. 138. *Virtu quidem istum intra locum sistere: sed illi magistratus & primores, qui te invito perrumpunt. omnibusque de rebus consulunt, excessisse jam pridem Equestre fastigium, longeque antecessisse patrum mei amicitias non occulti ferunt, perque invidias tui me quoque incusent.)* Si his verbis apud Sejanum usus fuerit Tiberius, juraverim profectò neutrum eorum intellexisse vel hunc, quod diceret, vel illum, quod diceretur. Adeo fœde inquinatus est hic locus. (Potuissem tanquam à conclamato abstinere manus: nisi existimarem, me, si non omnia ad restituendam, saltem nonnihil ad eruendam ejus sententiam posse conferre. Quam hanc esse plane mihi persuadeo. Cōstituisti tu quidem, Sejane, pro constantia modestiæ tuæ, intra eum locum, quo nunc es, te continere: sed etiam atque etiam, pro prudentia tua vide, quantum tamen invidiæ illæ, quas jam ambis, Liviæ nuptiæ in te sint concitaturæ. Nam ipsi illi primores urbis Romanæ, & amplissimos gerentes magistratus, qui, licet invito & reluctante, ac adverso tibi animo, in speciem tamen te præferunt palam sibi, tuorumque exquirunt sequunturque consiliorum auctoritatem, quotidie haud occulte fremunt, jam nimiam esse tuam potentiam, meoque beneficio ad majora esse fastigia te promotum, quam unquam fidissimos maximosque amicorum promoverit Pater meus Divus Augustus. Quid igitur ipsi illi non sunt dicturi, si videant Liviam, C. Casari, mox Druso nuptam, in torum ac familiam tuam transire? Adeo ut ad cæteras rationes, hanc quoque prudenter adjiciat Tiberius, ab augenda, hoc matrimonio inito, invidia desumptam. Pro hoc sensu, levi ac prope nulla mutatione, sic in integrum velut restituiamus vexatissimum locum. *Vu tu quidem istum*
intra

intra locum sistere ; sed illi magistratus & primores , qui te inviti (id est , reluctante quamquam animo) praeferunt , (sibi , scilicet , palam aestimant , colunt) omnibusque de rebus consulunt , excessisse jam pridem equestre fastigium , longeque antisse Patris mei amicitias non occulti fremunt , perque invidiam tui , me quoque incusant . Ad hujus lectionis sententiæque integritatem & cum instituto Tiberii convenientiam vix est , quod desideres . Illud , invito , quod , nullo jure & sensu , hactenus occupavit hunc locum , maximas turbas fecit , peperitque tot monstra falsarum ridicularumque interpretationum . At , quam primum erat , quod nos fecimus , reponere , invito , sexto singulari casu in primum pluralem mutato ? Invitium colunt , quorum in eum adulatio & obsequium in aperto est , odium vero operum . Quales isti magistratus & primores , de quibus hic agitur . Properrumpunt , rescripsi , praeferunt . Hoc , aut simile verbum ipsa sententia palam requirit . Cogitent interim alii , an ejus significationis aliud substituere possint , quod minus abeat à vestigiis corruptissimæ lectionis vulgatæ . Saltem hoc , quod reddidimus , non adeo longe ab iis deflectit .

A N N A L. V.

Pag. 157.

D *Andumque interstitium panitentia senis.) Cum Florentinus habeat ; quandoque Germanicis stitium panitentia senis , noli dubitare , quin dixerit Rusticus , & scripserit Tacitus ; dandumque Germanico interstitium panitentia senis . Hoc Germanico , optimo Principi , debemus , ut priusquam atrocius quid in ejus conjugem Agrippinam , in filium Neronem statuimus , relinquamus interstitium panitentiae morosi & nimium praecipitis senis Tiberii . Lipsius malebat ; Germanicus . Contra Taciti morem . Tiberius Annal. III. Id solum Germanico supra leges praestiterimus , quod in cu-*
ria

ria potius, quam in foro, apud Senatum, quam apud iudices, de morte ejus anquiritur.

Ibid. *Ne memoriam nostri per maiorem quam lati retineatis.*) Est hoc *ὑποπασματιον* egregiæ & constantissimæ, ut ex his reliquiis apparet, orationis. Sed nec integræ sunt hæ reliquiæ; quarum gravissimæ tamen sententiæ debuimus emendatricem hanc manum: *Non crudelitatem, non clementiam cujusquam experiar, sed liber & mihi ipsi probatus antibo periculum. Vos obtestor, ut memoriam nostri supremorumque lati retineatis.* adjiciendo *me quoque iis, qui sine egregio publica mala effugerant.* Habes verba vix abeuntia à corruptis superstitum litterarum vestigiis, & elegantissimum sensum, qui nullus est in vulgatis.

Ibid. *Miserius sit ob amicitiam accusari, an amicum accusare haud discreverim.*) Quem non offendat accusandi vocabulum hic repetitum? Non ita solet Tacitus. Semel illud, sine causâ à librariis repetitum expunge, & habebis sententiam vere cœlestem ac divinam: *Miserius sit ob amicitiam, an amicum accusari, haud discreverim.* Cogita personam, ob accusatum damnatumque amicum eadem calamitate, quod tunc frequentissimum fuisse passim notat auctor, circumventam, cui æquè grave accidit, & amicum, & se ob amicitiam cum eo initam accusari, ac ad supplicium peti. Exemplum proxime sequitur. Huic, nempe Pomponio Secundo, à Confidio, Pratura functo obiectabatur *Ælii Galli amicitia*, qui punito Sejano, in hortos Pomponii quasi fidiſſimum ad subsidium, perfugisset. Vide ergo hic, ac venerare ipsam indolem veræ & incomparabilis amicitiae. MISERIVS SIT OB AMICITIAM, AN AMICVM ACCVSARI, HAUD DISCREVERIM.

Ibid. *Tunc singulos, ut cuique adſistere, adloqui animus erat.*) Nemo non videt hæc esse corrupta; neque tamen, quod miror, monuerunt eruditi. Sic igitur restituo. *Tunc singulos, ut cuique adſtiterat, alloqui, amicos aut retineus aut dimittens partem diei absumpsit.* Nullum sensum habent vulgata.

Pag. 158. *Latus presentibus, & inanium spe.*) Nihil hic mutandum. Ille creditus Drusus, Germanici filius, impetium principatumque, quæ nunquam consequuturus erat, & sic inania sperabat. Vide historiam Libonis Annal. II. ubi eum *facilem inanibus* vocat Tacitus: idem est, ac si dixeris, *facilem ad speranda inania*, quæ, scilicet, nunquam sit impetraturus. Speraverat Libo habiturum aliquando se opes, quis viam Appiam, reginam, ut ille loquitur, viarum, pecunia Brundisium usque operiret. *Vana* illa vocat Tacitus, non quod vanæ essent tantæ opes, aut inter inania habendæ, sed quod frustra à Libone sperarentur.

ANNAL. VI.

Pag. 162. **E***T bona Sejani ablata arario ut in fiscum redigerentur, tanquam referret.*) Hæc Lectio Lipsii est, non scriptura Taciti. MS. habet, monente Curtio Pichena, *jam referret*. Vnde facile est sua verba Tacito restituere: *Et bona Sejani ablata arario ut in fiscum redigerentur, jam refertur. Scipiones hac & Silani, &c.*

Pag. 168. *Ambigens patriam & declinans.*) Inmerito suspecta est Lipsio novitas hujus dictionis. Neque in Tacito versatissimus ignorare debebat, id in Tacito haut esse novum: eum brevitatis ubique studiosum, ne idem nomen repetere, periodosque nimium extendere, necesse habeat, duobus verbis, quæ casus alias diversos requirerent, aut mutatam phræseos rationem, unum tantum, & uni tantum verbo proprie convenientem casum vel phrasim permittere. Ut hoc loco. Proprie dicimus, *declinans patriam*: improprie, *ambigens patriam*. Vsitatius foret: *ambigere de intranda patria*. Quod hic vult Tacitus. Sed quia ea loquendi ratio interciperet affectatam ubique nervosamque brevitatem, unius casum tribuit utrique ver-

verbo, qui tamen proprie convenit, τὸ *declinans*. Nihil apud hunc Scriptorem frequentius. Et in ejus lectione continuo hærebit, qui id non observat. Ex infinitis, unum modo huc conferam exemplum. *Annal. II. Enimvero, Rhescuporis est, de quo loquitur, audit à mutatione Principis, immittere latronum globus, exscindere castella, caussas bello. Illa, caussas bello, reguntur à τὸ immittere. Interim proprie dixeris: immittere latronum globos: minus proprie: immittere caussas bello. Nihilominus & causu belli, & latronum globu, tribuit unicum illud vocabulum, immittere, ne, nimirum, longior sit. Vides non esse has in Tacito novitates: neque illas cuiquam reddere debere vulgatas lectiones suspectas: sed vero esse genuinas ipsasque elegantias Cornelianæ brevitatis.*

Pag. 177. *Sarmata omisso arcu, quo brevius valent, contis gladiisque ruerent.*) Lucem huic, & aliis Taciti locis, in quis de Sarmatarum armatura & pugnandi ratione agitur, fænerari possunt hæc Tiberonis Dalmatæ, accuratissimi prudentissimique scriptoris: *Sarmata, inquit, & his finitimi, Thracesque atque Illyrici, quoniam corpora munimento ferreo tegere non solent, paucique admodum lorici ex annulis utuntur, magis agilitate, quam vi aperta, pugnant in equis. Nec corpore erecto, uti cataphracti mos est equitibus, adversam cuspidem excipiunt: verum subducunt sese occurrenti, spiculo aut umbone equestri scuti illud repellunt: nec sinunt in scutum, quod per se oporis levitate ac duritia ictum vix recipit, ferrum adigi. Quippe illa gentes clypeos nervi decussatim consissu, atque in fila redacti, addito vitro contuso ac glutine, corio insuper injecto, ita muniunt, ut fere ferro inpenetrabiles reddant. Circumactis itaque equis consultoque lanceis projectis, gladios stringunt.* Lib. II. *Historiar. sui temporis.* Locum totum descripsi, quia is auctor in paucorum manibus vel paucis notus est.

Pag. 155. *Lucretumque communem & magis imbecillum tali super casu fæminarum animum.*) Certe materni doloris significatio ab hac flebili oratione abesse non debebat. Forte illam τὸ *magis* tegit. Et vix est, quo id possit referri. Suspicio itaque legendum:

Lu-

Luctumque communem, & matris, imbecillum tali super casu fœminarum animum, aliaque in eundem dolorem mæsta & miserranda differeret, vel differret, ut vult Lipsius, vel, diu ferret. ut habent hætenus editiones. Nam ferre Latinis idem est, quod, loqui. Vnde, ut ferunt, ferunt, & quæ ejus generis plura alia, sicut apud alios, ita hunc leguntur.

A N N A L. X I.

Pag. 188.

AD quod viſto ſilentio prorupit reus.) MSS. diſertim habent', *indicto ſilentio*. Quod non intellectum in, *viſto ſilentio*, eſt mutatum. Hoc quidem commodum ſenſum, ſed eo, quem vult Tacitus, minorem habet. Lipsius igitur probat, *indicto*, ſed contra mentem Tagiti interpretatur. Vt prorupiſſe, inquit, ad loquendum intelligamus, eſſi ſilentium ante juſſum. Atqui hoc falſum eſt. Paulo namque ante dixit Tacitus, *Vincliſque indiſis*, *Aſiaticus nimirum in urbem raptus, datâ Senatus copiâ, intra cubiculum Principis auditur*. Qui auditur, ſive vocatus eſt ut audiatur, ei ſilentium non eſt indictum. Amicus noſter, vir in his litteris egregie ex, *indicto*, faciebat, *incifo ſilentio*, id eſt, interpellato. Sed, quod ſciam, nunquam ſic loquitur Tacitus. Et, quod ei probe cognitum eſt, genius auctoris & dicendi modus hic primas faciunt. Rectum eſt, *indicto ſilentio*. Id reus, *Aſiaticus*, accusatori indicit, animi vir maximi; & tunc in primis commoti, quod & ſequentia oſtendunt. Niſi potius velis à Claudio & Meſſalina, poſt hæc dicta, accusatori ſilentium indictum, tanquam iſta ſufficerent.

Pag. 190. *Et poſtquam annuit tacens, incipiunt.*) Poſſis hæc accipere de ea facundia, quam mutam vocat Caſſiodorus. De quâ illud Ovidii; *Sæpe tacens vultum, verbaque vultus habet*: quæ & geſtibus peragitur. Sed cum in MSS. ſit *tacere*, lege; *Et poſtquam annuit*

nuit placere, scilicet, ut loquerentur, incipiunt.

Pag. 196. *Vt tamen miles otium exueret.*) Sic Lipsius: At nemo exuit otium, nisi qui jam est otiosus. Quod de hoc Corbulonis milite jam dici non potest. Veteres habent; *Ne tamen miles otium exueret.* Scribam; *Ne tamen milites otium exueret.* Otium milites exuit, scilicet, virtutibus militaribus, desidiosa & jus amore irrepente. Sic Annal. I. *Exutoque Lepido*, vi, scilicet, omni ac potentia. Hæc enim eleganter subintelliguntur.

Ibid. *Fossam produxit, qua incerta Oceani vetarentur.*) Atqui incerta Oceani, nimium subinde crescentis, non tam vetari poterant hac fossa tantum in spatium producta, quam verti, ne circumjectis agris nocerent. Itaque fidenter rescribo; *fossam produxit, qua incerta Oceani verterentur.* Sub finem Annal. I. *Actum deinde in Senatu ab Arruntio & Atcio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos au-gescit.* Quæ plane huc faciunt.

Pag. 200. *Dum histrio cubiculum Principis persultaverit, dedecus quidem illatum; sed exitium procul ab-fuisse.*) Vetus scriptura est; *Dum Histrio cubiculum Principis exsultauero, vel, exultat vero, dedecus.* Quod sane viam sternit ad veram lectionem. Doctissimi viri hinc faciunt; *Dum histrio cubiculum principis* (aliquis, *cubiculo in Principis*, ut Annal. VII. *Ripam ad Euphratis*) *exultat, hero quidem dedecus illatum.* Sed ubi alias apud Tacitum, gravioresque auctores, Principi, *heri*, datur cognomentum? Non dubito, quin iis, qui sic emendant, hoc sit suspectum. Melius fuisset, *viro*, minusque sic abiissent à vestigiis antiquæ scripturæ. Quomodo vir maximus ad Tertulliani Pallium. At potius, antiqua vestigia illa sequutus proxime, ita lege: *Dum histrio cubiculum Principis exsultat adulterio quidem dedecus illatum, sed excidium procul abfuisse.* Ex postremis litteris *tr̃* exultat, ut plerumque fit, non repetitis in membranis, & cum vero à nobis conjunctis nascitur, *adulterio.* *Exsultat cubiculum principis*, eâ Cornelianâ phrasi dicetur, quâ Annal. I. *Quintilii Vari corpus inclusisse dicebatur.* Sensus

sus autem apertus est. Adulterium nempe distinguitur à matrimonio, superstite Principe, cum alio inito. Illo dedecus, hoc exitium Principi procuratum. Confer cum his Orationem Narcissi, quæ pagina proxima exstat, hac de re apud Claudium habitam.

Pag. 201. *Is veniam in præteritum petens, quod ei eis Vestium, cū Plautium dissimulavisset. Nec nunc adulteria objecturum, ait.*) Non jam rogo, ut Taciti lectores inspiciant aliorum in hunc locum conatus, (sunt enim tantum conatus, neque alio nomine laudandi,) sed modo MSC. Florentini lectionem. Illa tandem nos, nisi fallor, verissimam docebit & absolvet. Sic habet: *Quod ei eis Vesticis Plautio dissimulavisset.* Premamus jam singulas litteras, & sic constituamus totum locum. *Quid enim si Vestios, Plautios dissimulavisset? Nec nunc adulteria objecturum, ait.* Veniam petit Narcissus, Messalinæ cum Silio conjugium Principi expositurus, quod priores adulteros Messalinæ ad Principem non detulisset. Post quæ exclamat: Sed vix sibi propterea venia esse opus. *Quid enim eo peccatum, quod Vestios, Plautios, Messalinæ adulteros, apud Principem hætenus dissimulaverit?* Non fuisse illam rem cum exitio ejus conjunctam. Neque proinde nunc etiam adulteriorum Messalinæ facturum mentionem. At jam sibi minime silendum, postquam Messalina palam Silio nupsisset, & in præsentissimum discrimen fortuna Principis esset conjuncta. *Ei pro enim in MSS. Fere invenies, virgula aliquando, subinde nulla, superimposita. Illud Vesticis totidem apices continet ex quibus Vestios facias. Quem accusativum pluralem etiam vult illud Plautio, pro quo Plautios, scribendum esse, quis diffiteri audeat?* Et sic alibi loquitur noster. *Marios posthac & Vedios, & cetera Equitum Romanorum prævalida nomina referre nihil attinuerit.* Annal. XII. Paullo post lege: *Frueretur imo iis, at redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales.* Minus est dicentis impetu rō & vulgatum.

A N N A L. XII.

Pag. 207.

Quin & incestum, ac, si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur.) Hærent hic omnes, & nonnulli aliter atque aliter interpretantur. Vna modo litterâ mutata offero ipsam scripturam Taciti. Qui non, incestum, scripsit, sed inceptum. Expendamus totum locum. Dicit Tacitus, clam pactum inter Agrippinam & Claudium matrimonium, sed necdum ausos palam celebrare sollemnia nuptiarum. Causa ista, quod nullum hætenus datum esset exemplum deductæ in domum patruī fratris filiæ. Interim subibat cura & cogitatio, inceptum jam esse matrimonium; sollenni more porro peragendum: non licere resilire; si id, & in eo Agrippina sperneretur, rem in motus & perniciem publicam, movente vel Agrippina, sic contemptâ, vel populo, qui, ut supra dixit, id matrimonium jam famâ firmaverat, erupturam. Idcirco videbatur, sollennia nuptiarum non esse diutius differenda. Adeo ut Claudii ejusque amicorum cunctatio, & diversi consilii diversæ rationes, quod cunctantium est, duabus distinctis periodis proponantur. Lege igitur: *Quin & inceptum*, scilicet, matrimonium esse, *ac, si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur.* Neque, *in malum publicum erumperet*, hic aliter accipiendum, quam infra, *Nisi pravitas tam insensa docentium arceatur; erupturam in publicam perniciem.* Hanc cunctationem Claudii suis artibus tandem sustulit Vitellius, effecitque ut sollemniter Claudio nuberet Agrippina, quod statim subjungit & persequitur auctor.

Pag. 210. *Clementiamque ac justitiam, quanto ignara Barbaris, tanto toleratiora capasseret.*) Merito accuratissimus Freinshemius contendit, *toleratiora*, non habere hic locum: & ex repetitione postremæ syllabæ & tanto natum esse illud vocabulum. Reponit autem, *gratiora*, verâ & egregiâ sententiâ. Neque tamen ipsi, quæ vir.

virtus viri est, accidet ingratum, si malim, *latiora*. Paullo minus id abit à vestigiis vulgatae lectionis. Neque tantillum hoc monerem, nisi pro me ipse Tacitus loqueretur. Ita ille Annal. III. *Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto latioribus animis accepta*. Dixeris totidem & eadem prope verba reperi hoc loco. Certe idem voluit auctor. Caterum non repugnat, quod videtur velle Pichena, huic consilio Tiberiano, quod legitur sub initium Annal. II. *Prompti aditus, obvia comitas, ignota Parthis virtutes*. Quare & à Vonone Parthi defecisse ibidem dicuntur. Nam ibi agitur de modo Parthis, cum ludibrio & contemptu majestatis Principis eum conjunctum esse censentibus, ingrato, exserendarum ejusmodi virtutum: quod epitheta ista, *prompti aditus, obvia comitas*, satis ostendunt. Hic autem, de ipsis virtutibus, quæ non possunt non cuivis homini, ac proinde Partho etiam, esse gratissimæ. Humanitas ubique & inter omnes est virtus hominis, inprimis Principis, sed non eodem modo ubique exserenda. De quo alibi latior commodiorque erit dicendi campus. Interim obiter nunc id monere volui, quo intelligant tyrones quo judicio in legendo hoc omnium prudentissimo scriptore oporteat versari.

Pag. 217. *Imbuendis sociis ad officia legum*.) Olim monui legendum esse, *ad officia legionum*. Et hoc vult Tacitus, idque institutum fuit Romanorum. Potest tamen, cui id placet, Vulgatam in Tacito lectionem tueri.

Ibid. *Sed tum astu, locorum fraude prior*.) Malim, *locorumque*. Illud, *que*, abstulit, sequens littera f. In libris enim antiquis *que* contra &c scribitur converso f. estque quasi q.

Pag. 221. *Triumphalium veste transvesti sunt*.) Nihil est mutandum. Cur enim minus dicere liceat, *triumphalium vestem*, quam, *triumphaliu insignem*? quomodo supra.

Ibid. *Commotus his quasi criminibus Claudius*.) Rectè, *quasi criminibus*. Agrippina enim fideis quibusque ac falsis criminibus optimum quemvis educatorem Britannici amoliri conabatur. Et hæc ipsa, quæ jam adduxit, ficta esse, cur dubitemus? Quæ Britannicus enim dixit hic aut fecit ab Agrippinâ quidem dicuntur, sed

non probantur, facta educatorum instinctu. Facit huc illud vulgatum ICC. quasi, vocem similitudinis esse, non veritatis. Quod Venetus hic habet, *quamquam*, haud dubie corruptum est ex, *tanquam*. Hoc vero idem est, quod *quasi*, aut illud interpretatur.

Pag. 224. *Ne dubitaret * armis, quam incruentas condiciones malle.*) Mirum est in hoc loco haecenus haecisse viros doctissimos. Ecce tibi integerrimum; *Ne dubitare armis, quam incruentas condiciones mallet.* Mihi non est dubium, quin sic scripserit Tacitus. Ne mallet dubiis bellorum casibus se permittere, quam accipere incruentas, facta pace, condiciones. *Dubitare armis* eleganter gerentes bellum dicuntur, ob maxime dubiam, incertam, trepidam, ambiguam spem ac fortunam bellorum. Idem volunt, & eodem fere modo loquuntur Tiridatis oratores Annal. XIII. *Ideo nondum ipsum Vologesem commotum, quia causa, quam vi agere mallerent.*

A N N A L. XIII.

Pag. 235. **E***T pari in societate potentia concordēs.*) An adeo necessarium est illud *pari*, ut brevitatis tantopere studiosus Cornelius id non potuerit hic omittere? Certe *societatis* vocabulum ejus vim sibi includit; quæ, nimirum, accipit omnes pares aut facit. Neque tamen tentarem hunc locum, nisi moneret Codex Florent. Ita ille, & *parem in societate potentia & concordēs*. Vnde facile & elegantius, nisi fallor, rescripseris; & *rarum in societate potentia, concordēs*.

Pag. 239. *Et inclinatione quadam etiam hostium.*) Nullum ista idoneum sensum admittunt. Legam; *inclinatione quadam etiam Hostorii*. Nam in aliis libris non *Hostejus*, sed *Hostorius* hic centurio vocatur. Hoc autem vult: Parthos Corbulonem prætulisse, partim ob recentem ejus gloriam, partim, quod, pacis concordiaque causa, aliquatenus eo inclinare ipsum Hostorium, à Vinidio missum, observarent.

Pag. 246. *Nero autem metuentior in posterum.* Malim, *metu intentior*. Ita fere loquitur. Vide quæ olim ad Agricola[m] notavimus. Sequentia satis ostendunt Neronem non tam metuentiorem, quam metu intentiorem factum fuisse, magisque sibi in posterum cavissè.

Ibid. Ut ne an a quo cum patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent, impulere vel panam suam dissuadentes.) Horum nulla sententia est. Proba est lectio vulgata, si sic modo distinguas. *Vi ne an a quo cum patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent. An verberibus manus ultro intenderent, impellerentve panam suam, dissuadentes?* Hic frementes alloquuntur paucos illos, & sententiæ, de coercenda libertorum licentia, adversos, dicuntque. Si dubitetis, an vi an a quo cum patronis jure, id est, ex præscripto legum agant, atque agere constituerint liberti, ipsos liberos adire, eorum hac de re sententiam rogare: profecto, ex superbis responsis, quid illis in patronos animi sit, satis cognoscetis. Cur ergo necessario remedio interceditis? an non intelligitis vos, dissuadendo tam salutare remedium, & à nobis dissentiendo, augere licentiam libertorum, in verbera, in pœnas, & damna vestra, qui & patroni estis, tandem erupturam? Postrema illa sic accipienda esse primus & rectissime judicavit Cl. Gronovius. Ipsum vide lib. I. Obser. cap. XXII. Priora, sicut nos ea distinximus & exposuimus, sunt aperta. Illud *a quo jure*, male Lipsius, aliique acceperunt. Ponitur hic ea natione, qua Annal. II. ubi de audita Romæ valetudine Germanici; *Neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum a quo jure, red-dita libertate, compleri agitaverint.*

Pag 250. *Quippe Syria transmotæ legiones, pace longa segnes, munia Romanorum agerrime tolerabant.*) Ita hac accipio, tanquam hi Romani ita exuissent segni otio & longa pace mores militiæ disciplinæque Romanæ, ut vix Romani esse viderentur. Considera sequentia. Et sic loquuntur elegantissimi auctores. Ita, *ultimi Romanorum*, post quos tamen Romani plurimi supersint, illi vocantur, qui postremi virtutes majorum expressere. Vononem ut externum habent & expellunt Parthi, quia Romanis artibus infectus. Annal. II. Italum Arminii

fratris filium, eadem de causâ Cherusci. Annal. XI. Si hæc interpretatio ad sensum non mereatur, haud dubie verissima est doctissimi amicissimique viri, Ioannis Freinshemii, cuius eximias dotes nuper hic nobis propius intueri contigit, & utilissimæ in Tacitum observationes jam publicè leguntur, sententia, qui pro Romanorum, levi mutatione, & Cornelianâ phrasi, armorum reponendum arbitrat.

Pag. 261. *Servarent sane receptos gregibus inter hominum famem.*) Quomodo hæc alii mutant, aut interpretentur, apud ipsos videre est. Plurimos enim exercuit hic locus. Lego; *Servarent sane receptos gregibus*, scilicet, *agros, inter homines tamen; modo non vastitatem & solitudinem mallent, quam amicos populos.* Modica ac prope nulla mutatione, sententiâ aperta, phrasi Cornelianâ. Cl. Gronovius, *inter hominum famam*, legit, & eruditè ruetur in Observationibus, ac *famam hominum* ipsos homines interpretatur. Iudicent docti, quorum arbitrio ista permittuntur. Id quod scripsit Tacitus nos nobis interim dixisse hæc ac exposuisse videmur.

Pag. 262. *Illisque silvis salem provenire, non ut alias apud gentes, eluvie maris arescente unda, sed super ardentem arborum struem fusa, ex contrariis inter se elementis, igne atque aquis concretum.*) Non inter Hermundurios tantum & Cattos illa conficiendi salis ratio recepta, sed etiam Zelandos nostros, forte Cattorum istorum posteros. qui ut & eorum beneficio, reliqui omnes Belgæ, ante duo vix dum sæcula, non alio sale utebantur. Levinum Lemnium, Zirizeum, Zelandum, hac de re loquentem hic audiamus: *Majores, inquit, nostri olim salem confecerunt, uberrimo sane quæstu, non ex aqua marina, solis ardore in salem concretâ atq; induratâ quale ex Hispaniâ & Galliis ad nos perfertur; sed ex marinis glebis exustis atq; in cinerem redactis quem in fusa aqua minutatim, in salem reducebant splendidum ac nitentem.* Zel ost Zil-sout/populi res atque indigena appellant, a glebis salsugine imbutis, unde id elicitur. Nec alio salis genere tota Belgica ad nostram usque memoriam usa est. Qui conficiendi salis modus, inducto externo, exolevit. Ita ille Cap. IX. Lib. III. de Occult. Nat. Mirac. Ego autem cum superioribus annis Zirizeam excurrerem, multa ibi tum comitate ab Adriano Hoffe-

ro, Regalium Zelandiæ, quæ ad Orientem Scaldis est
supremo Quæstore, Viro insuper doctissimo, & anti-
quitatis imprimis studioso, exceptus, tabulam apud eum
inspexi. in qua omnis illa conficiendi ac colligendi, ejus-
modi salis ratio accuratissime depicta habebatur. In
quam ipse, ut elegantissimi est ingenii, ita olim lusit;

*Quam coquit igne suo peregrino in littore Titan,
Hunc dedit effusum Scaldia nostra salem,
Quam domino tæcunda fuit! cum cespite vili
Abstrusus tantas fundus haberet opes.
Terra ferax alibi est, sed qui sulcatur aratro,
Hac cæli & pluvia nescia dona dedit.
Excepto refluis quod circum raditur undis,
Cetera proveniunt fertiliora tumet.
At tamen, ablato pereant ne cespite terra,
Advehat hunc alio puppis ab orbe salem.*

Sed de his plura legere est in Commentariis nostris Re-
rum Zelandicarum, qui superioribus annis prodire.

ANNA L. XIV.

Pag. 264.

A*N*fecunditatem & verum animum.)
Quot sunt, qui Tacito bene mereri
studuerunt, tot exstant in hunc lo-
cum hariolationes. Sane corruptissimus est. Sunt qui
probant, quod Errico Memmio placebat, legenti, *ute-
rum annuum*. At illius locutionis exempla desidero.
Sed parcent vano labori, quibus nostra hæc, vestigiis
vulgatis proxime insistens, conjectura probabitur; *An
fecunditatem, & Neronem alium*, scilicet, displicere?
Certum enim est, hic agi de fecunditate. Neque minus
notum est illud Didonis, apud Virgilium, cujus Tacitus
perpetuus imitator est; *Utinam mihi parvulus aula, Lu-
ret Angas*. Et suppetunt plurima alia ejusdem elegan-
tiæ exempla.

Pag. 267. *Quod contra subsidium sibi? nisi quod Bur-
rhut & Seneca expergifcerentur.*) Malim una vocula tran-
sposi-

posita ; *Quod contra subsidium sibi ? Quod , nempe subsidium consiliumque reliquum , nisi Burrhus & Seneca expergiscerentur ?* Est enim hic etiam repetenda interrogantis nota.

Pag. 276. *Apud Simbruina stagna , * cui Sublaqueum nomen est .*) Omnes Taciti Codices hic depravati sunt. Interim nihil mihi deesse videtur. Tolle asteriscum & lege, *quibus*, sive , ut in MSS. saepe legitur, *cuius Sublaqueum nomen est*. Postremam syllabam τῇ cui invenire est in prima sequentis vocis, *Sublaqueum*. Sententia est ; discubuisse Neronem ad Simbruina stagna, ubi illis Sublaquei factum est cognomentum, ob tres lacus, quos amantitate nobiles Anio desert in Tiberim. Auctor est Plinius lib. III.

Pag. 280. *Solitum quidem Britannis foeminarum ductu bellare, testabatur ; sed tunc non ut tantis majoribus ortam, regnum, opes ; verum , ut unam è vulgo, libertatem amissam, confectum vulneribus corpus , contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci .*) Hæc ut sana transeunt : nec movent quidquam aut mutant eruditi. At locus palam mendosus est. Quid enim sibi hic vult *sed tunc* ? Omnino legendum est : *Se nunc, non ut tantis majoribus ortam, &c.* Hoc vult : Non esse novum Britannis sub foeminarum ductu bellare , cum Britanni sexum in impetiis non discernant : non tamen se nunc in bello præire aliis ac præsse , tam ut reginam, tantis ortam majoribus , & pro regno pugnaturam, quam ut unam è vulgo, plebejo homini non ferendis contumeliis ac injuriis affectam à Romanis. Quæ oratio inprimis facit ad augendam invidiam in Romanos, & plus habet gravitatis.

Pag. 286. *Et Burrhum intellecto scelere , cum ad visendum eum princeps venisset , aspectum ejus aversum, sciscitantique hætenus respondisse. Ego me bene habeo .*) Hæc sane sunt inepta. Quid enim in hoc responso Burrhi, id est, spiritus est generosi ? Quomodo eo Nero perstringitur ? quod tamen non obscure indicat Tacitus. Et quid sibi vult illud, *hætenus respondisse* ? Non est nisi eximii ingenii, quid tantus vir dixerit, quidve voluerit, observare. Itaque ad incomparabilem Heinsum rursus nobis eundum est. Scribit ille ac distinguit : *sciscitantique, Hætenus, respondisse. ego me bene habeo. Verba, inquam,*

quam, Burthi sunt, *Haecenus ego me bene habeo*, hoc est donec accessisti tu, à quo petitus veneno sum. Acute profecto ac libere. Quod non mirabitur, qui apud Xiphilinum leget in Nerone, eundem, cum bis idem Nero rogaret, ore liberrimo dixisse, *οὐκ ἔνδον ἄπαξ τι εἶπω, μήκετι μὲ ἄνθ' ἑ πύθῃ*. De quibus semel dixero, iterum interrogare me noli.

Pag. 289. *Ad spes novas transisse una. Hac more fama credentium otio augebuntur.*) Non placet mihi illud una, sub finem periodi contra Taciti morem, & numeros plerumque ab eo observatos. Itaque rescribo, *vana*, & cum sequentibus conjungo. *Ad spes novas transisse. Vana hac, more fama, credentium otio augebantur.* Erant enim hac revera falsa & vana, sicut ex toto contextu liquet.

Ibid. *Musonium Thusci generis constantiam operienda mortis pro incerta & trepida vita suasse.*) Imo, *appetenda mortis*. Ita legendum rpe monet Heinsius: quo nemo genium Taciti alius inspexit.

A N N A L. X V.

Pag. 295. **T** *Iridates quoque regni profugus, per silentium haud modice querens, gravior erat.*) Nihil hic est mutandum. Silentis orationem & questus exponi ac subjici, non est novum apud elegantissimos auctores. Nam silentio non minor vis inest indicandi interiores animi motus ac cogitationes, quam sermoni. Itaque haud sine ratione ex eo rationem colligunt, & proponunt Scriptores. Cauti in primis & callidi, qualis Tacitus. Neque aliter Lucanus Lib. 1. ubi de Ariminensibus, cum Romanorum fulsissent aquilæ, & agmine in medio Caesar esset conspectus.

*Dirigere metu, gelidos pavor alligat artus,
Et TACITO MVTOS volvunt sub pectore
QUESTVS.*

Ac statim taciti pectoris muti isti questus à Poeta graviter exprimuntur.

*O male vicinis hæc mania condita Gallis !
O tristi damnata loco ! Pax alta per omnes
Et tranquilla quies populos, &c.*

Plane eodem modo , quo hic Tacitus. Vide etiam quæ ad hunc locum notat Cl. Freinshemius.

Ibid. *Vestra quidem vis & gloria in integro est, addita modestia fama ; qua neque summis mortalium spernenda est, & a Diis æstimatur.*) Ab hoc etiam loco mutando abstinendæ sunt manus. Plena quippe ejus & pulcherrima est sententia. Postrema ista referenda sunt ad eam Modestix virtutem, ejusq; amplissimum continent elogium, quæ æquitate, quam sanguine, causâ quam armis, parta à majoribus retinere , & sua recuperare conantur, quaque inviti, est cunctanter & non nisi post alia omnia nequidquam tentata, in arma ac Principes prorumpunt. Illa virtus non spernenda est summis mortalium , primoque in fastigio positis, & à Diis ipsis æstimatur : eaque ante bellum virtute usis favent. Nam Dii favent justum bellum gerentibus. Ad justitiam autem bellorum facit , non tantum causâ , sed etiam necessitas inevitabilis ; qualis est, cum aliis consiliis , cunctando, tolerando , modestia, ut hic loquitur, arma declinari non potuere.

Pag. 296. *Omitteret potius obsidionem.*) Lege, *Omitteret protinus obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum.*

Pag. 304. *Magno ad sensu celebrata sententia, non tamen senatusconsultum perfici potuit, abnuentibus consulibus ea de re relatum.*) Ad ista accuratissimus Lipsius : *Ius relationis solis Consulibus : nec sine relatione perfici potuit ullum Senatusconsultum.* Scribe ergo cum Heinio : *Magno ad sensu celebrata sententia, non tamen senatusconsultum perfici potuit. Nec, abnuentibus Consulibus, ea de re relatum.* Id est, nec, quod Consules abnuerent, ea de re relatum. Non dubito, quin hanc ejus de hoc loco sententiam magno ad sensu celebraturi sint eruditi. Et uti-

nam

nam ei nunc fuissent ad manum, quæ plurima alia
eaque pulcherrima notasse olim ad Tacitum scimus, iis
præsertim in locis, in quibus aliorum ingenium aut eru-
ditio hætenus defecit. Quæ ut aliquando in lucem ipse
producat, tanti scriptoris, totiusque eruditi ordinis no-
mine, identidem privatim, nunc etiam publicè roga-
mus.

Pag. 308. *Neque aliam spem, quam in rebus novis esse, quin eum nobiles habere, quos ab epistolis, & libellis, & rationibus appellet.*) Vox illa, *nobiles*, adeo suspecta est doctissimo interpreti, ut necessario aut mutandam censeat, aut ejiciendam. At rationes, quas adfert, nullæ sunt. Qui enim isti, inquit, tam viles nobiles, qui alteri suæ sortis ad tale officium se submitterent? Atqui Torquatus hic Silanus erat inter nobiles clarissimus, ut qui super Iuniæ familiæ claritudinem Divum Augustum attavum ferebat. Addit, nec ipsos Principes, ad ea munera nobiles habuisse. Id quidem verum est. Nam malorum Principum est, deprimere veterem nobilitatem, & novos evehere ac viliores, qui eo nomine magis serviunt & obnoxii sunt. Interim ex eo non sequitur, nobiles in his muneribus haud occupasse Torquatum; sed sic plures gravioresque de se suspiciones apud Principem excitasse. Quin vero censeo, eam vocem, *nobiles*, adeo hic esse necessariam, ut in ea vis ac pondus omne accusationis sit. Nam alias privati sub Cæsaribus impune quosdam à rationibus & epistolis habuerunt. Consule corpus Inscriptionum antiquarum.

Pag. 309. *Igitur in stagno Agrippa fabricatus est ratem, cui superpositum convivium navium aliarum tractu moveretur.*) Idem de Domitiano Plinius in cœlesti Panegyrico, ubi ejusmodi naves *religatas, revinctas*, & quasi *captas* vocat. Itaque, inquit, *procul ab omni sono, inconcussus ipse & immotus, religato revinctoque navigio, non secus ac piaculum aliquod, trahebatur. Fæda facies, cum populi Romani Imperator alienum cursum, alienumque rectorem, velut capta nave, sequeretur.*

Ann. XV. Cap. 52. *Ergo Epicharis plura, & omnia scelera principis orditur.*) *Plura & omnia*, meo judicio, non bene hic conjunguntur. Emenda: *Et communia scelera Principis orditur.* Communia, sunt publica. Ita.

Tacitus & optimi Auctores passim loquuntur. Communia ejusmodi scelera erant : *quod nihil maneret Senatui, eversa Respub.* Contra Volusius Tiroculus privata tantum scelera produxerat. Considera antecedentia.

Cap. ult. *Inscripsitque IOVI VINDICI.*) Malim singulari nota, I. VINDICI. Sic enim ad præfagium & auspicium futuræ ultionis, ac Iulii Vindicis nomen ac res, hæc facilius trahi tandem potuerunt. Paulo post, pro, *sui exitus*, malim etiam, *sequunturi*. Ut jam jam ante dixit. *futura ultionis.*

A N N A L. XVI.

Pag. 329.

Dantur triremes, & delectum navigium, *juvanda festinationi.*) Cur triremes & navigium hoc loco distinguuntur? An non navigii nomine etiam veniunt triremes? Malim igitur : & delectum remigium, *juvanda festinationi.* Remigium hic idem est, quod remiges. Ita Annal. XIV. Detentusque rebus gerundis Suetonius, quod post paucæ naves in littore, remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello, tradere exercitum Petronio Turpiliano jubetur. Neque aliter Annal. III. ubi Agrippinæ in Italiam ex Oriente adventus describitur, non alacri remigio, dixit.

Ibid. Nec aliud per illos dies populus credulitate prodeus diversa fama tulerat.) Recte eruditissimus Gronovius notaverat, populi & prudentium judicia hic, ut & alibi, à Tacito distingui. Qui proinde sic rescribit: Nec aliud per illos dies populus, plebs credulitate, prudentes diversa fama tulerat. Nempe quia MSSC. habent, populus plus crudelitate. Vide ipsum cap. XIV. lib. I. elegantissimarum Observationum. Ego jam ante, nobili & egregio juveni, Nicolao Heinsio, in his litteris judicii incorrupti, ad oram Codici mei notatam hanc emendationem ostenderam : Nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diversa fama, tulerat. Quæ nisi fallor, ipsa Taciti scriptura est. Populus & prudentes fecerunt

fere à Tacito opponuntur. Non plebs & populus, quod sciam. Distinguere videtur Annal. I. ubi de Testamento Augusti, sed videtur. Est enim corruptus iste locus. In quem vide doctissimum Freinshemium. Sed & ibi de aliis potius, quam de judiciis hominum agitur.

Ibid. *Sed nova ubertate provenire terras.*) Mirum certe est, hæc ut sana hætenus esse ab omnibus transmissa? At vero quis Latine dixerit, *provenire terras*, ubi de iis agitur, quæ ex terra proveniunt & enascuntur! Mihi haud dubium est, quin aliter scripserit Tacitus. Ad oram codicis mei sic rescripsi, neque nunc muto: *Non enim tantum solitas fruges, nec metallum confusum aurum igni, sed nova ubertate provenire. Aeternas & obvias opes deferre Deos.* Distinguendum esse, sicut nos distinximus, quivis videt. Aeterna veteribus dicuntur, aut quæ revera talia, ut Dii: aut quæ spe ac voto talia facimus, ut Principes & Respublica: aut quæ continua, diu durant, & prope inexhausta sunt: ut servitus, discordia, Annal. XII. & opes, hoc loco. Nam, ut paullo ante Tacitus, Cæcellius Blandus, exprompsit apud Cæsarem, repertum in agro suo specum, altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur. Magna & immensa, æterna fere vocantur.

Pag. 330. *Per injuriam publici flagitii.*) Vix video quid hæc tibi velint. Reponam: *per incuriam publici flagitii.* Talis semper fuit indoles populi: hic præsertim Romani, qui Principis sui indecoris factis (quæ, hercle, merito vocantur publica flagitia) velut majestatis Principis ac imperii incuriosus latabatur.

Pag. 331. *Ac ut memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, adsumpsisse L. Silanum.*) Accuratissimus interpretes legit: *Ac ne memoria tantum, &c.* At integra est lectio vulgata. Hoc enim vult Tacitus: Statua Cæsarii culta, hostis Cæsarem, & adsumptio L. Silano, cujus patruus imperium erat meditatæ, nihil aliud egisse C. Cassium, quam ut repetitis tantum æstimatisque eorum nominibus, qui vel ipsi Cæsaribus exstiterant infensi, vel tales nomine ac sanguine contingebant, discordias populi adversum Cæsares excitaret. Quantum in oblitteratis ac depressis ejusmodi nominibus momenti Principes reponant, vel ex eo horum instituto liquere

potest, quo damnare ejusmodi nomina, & interdicere posteris, consueverunt. Eujus passim, etiam apud Tacitum, exstant exempla.

Ibid. *Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, & Senatus jus exspectabatur.*) Hæc plurimos exercuerunt. Et locus haud dubie mendosus est. Quippe jam jam tradidit Tacitus, senatusconsulto exsilium Cassio indictum. Quomodo igitur hic dicitur, Senatus jus exspectatum? Florentinus codex habet; & *senatus ejus exspectabatur*. Corrige autem; & *festinatus exitus exspectabatur*. Id est, in Sardinia brevi vitam cum morte commutaturum Cassium sperabatur. Quam pestilens, & aliunde advenientibus plerisque letale fuerit Sardinia coelum, nemo nescit. In hanc autem Cassius erat deportatus.

Pag. 334. *Quam ne oderim tam segniter pereuntes*) Malebam; *quam ne omiserim tam segniter pereuntes*. Sententia est. Non aliam defensionem ab iis, qui hæc legent, exigo, quam ut cogitent, me hos segnes illustrium virorum excessus omittere non debuisse. Volunt id sequentia; *Detur hoc illustrium virorum posteritati, ut quomodo exsequiis à promiscua sepultura separantur, ita in traditione supremorum accipiant habeantque propriam memoriam*. Causam reddit, non cur non oderit, sed quare non omiserit tot illustres viros tam segniter, tamque servili patientia pereuntes. Quales qui sint docet, quæ paullo post sequitur, amicorum Thraseæ oratio, monentium, ut, ante excessum, curiam ingrederentur, & pro libertate verba faceret, & ejus causâ mori se palam exponeret. Interalia, ista; *Segnes & pavidos supremis suis secretum circumdare. Aspiceret populus virum morti obvium, audiret senatus voces quasi ex aliquo numine, supra humanas. Posse ipso miraculo etiam Nerone moveri. Sin crudelitati insisteret, distingui certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium*. Hæc enim cum istis sunt contendenda; & ideo hic describi debebant.

Pag. 336. *Neque tamen princeps vitam expulit, sed incisas venas ut libitum obligatas, aperire rursus & alloqui amicos.*) Illud, ut libitum, hic mihi est s. spectum. Neque enim admodum huc facit. Elegantius erit, si scribas;

bas; incisas venas, & iterum obligatas, aperire rursum, & alloqui amicos.

Pag. 338. Superesse qui forsitan manus istiusque per immanitatem Augusti.) Recte incomparabilis Grotius vidit, pro Augusti vocabulo, audendi esse reponendum. Legit autem; per immanitatem auderent. Ego jam olim in codice meo notaveram; per immanitatem ausuri. Quod & eandem sententiam habet, & minus abit ab apicibus corruptæ illius vulgatæ lectionis. Sic audere aciem, codicillos, pericula, alibi dicit Tacitus.

HISTOR. I.

Pag. 352. **S**ulpicia ac Lutatia decora, nobilitati tua adjecisse.) Omnia sana sunt, si, ut oportet, illa, Sulpicia ac Lutatia, referas ad id. quod sequitur, nobilitati. Hic enim subintelligitur, nobilitatis.

Pag. 354. Num & Piso proficisceretur, majore prætectu.) Græci dicerent, ὅτι μείζονι πρεσβύματι. dignationem Casaris laturus. ἀξιόσιν scilicet & πρέσβυμα quod prætextum vocat. Itaque non erat, quod in hoc loco Lipsius desideraret. Erat Piso jam Caesar factus adoptione Galbæ, & ideo plus dignationis legationi conciliaturus.

Pag. 356. Dilapsis speculatoribus, cætera cohors non adspersa concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis & nonnullo adhuc consilio.) Varia hic moluntur, nec meo animo satisfaciunt hætenus eruditi. M S C. lectionem producamus, quem sic habere notat diligentissimus Pichena; Ut turbidis rebus eventior te magis, & nonnullo adhuc consilio par signas. Sequor harum litterarum ductus, & fidenter hæc rescribo; Dilapsis speculatoribus, cætera cohors non adspersa concionantem, ut turbidis rebus evenit, reverentior magis, & nonnullo adhuc consilio, parat signas; an, quod postea creditum est, insidiis & simulatione. Singula explicemus. Ut turbidis rebus evenit, ut sæpe videre est turbata Republ. quosdam in obsequio adhuc persistere, neque statim turbatoribus sese adjun-

gere : *Reverentior magis*, scilicet Principis, quam speculatores, qui concionaturum Pisonem deseruerant. *Reverentior*, ut alibi, *metuentior*, aut *metu intentior*. Et quis dubitet, quin ea vox lateat in corrupta illa MS. *eventior*? *Nonnullum adhuc consilio*, quo hactenus sic utcumque statuebant, utilius futurum Reipub. ac sibi, agnoscere Principem potius Pisonem, quam Othonem, monstrum hominis, nulla virtute redemptum. In publicis turbis trium generum homines fere se offerunt, & Tacito describuntur. Horum alios *ruentes*, alios *bonos*, quosdam *dubios*, hoc ipso libro, ut alia jam non adducam, vocat. *Ruentes* sunt, auctores turbarum, aut qui eos acerrimo studio sequuntur. *Boni*, quibus est recti contumacia. *Dubii*, quibus nec nullum, nec fixum, sed trepidum & facile mutandum est consilium pro causa meliore. Hi sunt, quibus, *nonnullum adhuc consilium*, tribuit non sensibus tantum, sed verbis etiam accuratissimus auctor. Postrema ista, an, *quod postea creditum est, insidiis & simulatione*, quin genium Taciti sapiant nemo ambigat. An illud ultima syllaba precedentis vocis, *signa*, haud dubie interceptit. An etiam plerumque apud eum particula est non tam rogantis, quam dubitantis. Dubitat autem hic Tacitus.

Pag. 365. *Pramia quam stipendia malebat.*) Ille prompti & amoeni ingenii Dominicus Baudius ad oram codicis sui, quem videre mihi contigit in incomparabilis Heinsii ditissima Bibliotheca, notat nobilissimum Ruttergium legere, *pramia quam stipendia malebat*: idque omnino probat. At si attendas ad ea quæ proxime antecedunt: *Casum cum omnibus copiis Iulio Vindice, ferox prada gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo ditissimi belli victoria evenisset*: non dubitabis, quin legendum sit, *pradam quam stipendia malebat*. Nam, ut jam dixit, erat ferox prada exercitus, ac ideo ejus nunc quoque avidus. Reddi enim quisque ac denuo offerri sibi cupit, per quæ jam ante profecit.

Pag. 367. *Spectator stigmati Hordeonius Flaccus Consularis legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus, sed signis, pavidus, & socordia innocens*) An Hordeonius ergo, tot indignis legato Consulari vitis operatus, innocens iudicio Taciti
gra-

gravissimi ubique scriptoris, dicam, an censoris? Hactenus innocentem agnoverim, dum dicit Tacitus, *non ausus*. Malum enim ubi majus remedio est, non peccat, cum deficit, cujus alias fuisset mederi. Quamquam fortean ne hoc quidem nomine excusandus veniat Hordeonius. Quid si enim ausus non fuerit, cum debuerit potueritque audere? Iam vero cum addat, fuisse, *segnem, pavidum, socordem*, quis non iudicet fuisse eum, *inter nocentes*? Atque ea de causa sic lege. Haud sum nescius, *segnem innocentiam* tribui Annal. XIV. Fesio Rufo. Sed idem eo loco significat, quod alibi *silentium*. Vtin Agricola: *Idem Pratura silentium*. Et hac segnitie plane fuit innoxia, qualem hanc Hordeonii nec esse, nec hic describi, quivis videt. Inter autem hic positum, qua forma alibi *ante*. Annal. I. Cn. Lentulus *ante alios atare & gloria belli*. Histor. IV. *Classicus nobilitate opibusque ante alios*. Et similia passim.

Pag. 370. *Damnatos fidei crimine gravissimo*.) Vocat hic *fidei crimen*, sicut Lucanus sub initium I. Pharsal. *jus datum sceleri*. Vbi enim bella civilia & iniqua tempora sunt, scelera virtutum, virtutes criminum nomine induuntur.

Pag. 372. *Se coloniam Romanam*.) Quid ergo, inquit doctissimus interpret? Non etiam Vienna inter Romanas colonias? Equidem haud satis hac concilio, Ita ille, Vtraque Colonia Romana, & Lugdunensis & Viennensis. Non tamen utraque nunc vere Romana, fide, affectu, obsequio in Romanos. Hanc laudem, cum magna Viennensium invidia, hic sibi vindicant soli Lugdunenses. Vides sic optime hac posse & debere conciliari.

Pag. 375. *Unde nulla innocentia cura, sed vices impunitatis*.) Vix habent hic *vices* locum. Agitur tantum de effugio in futurum. Lege, *sed vita & impunitatis*. Nemo, inquit, de innocenter agenda vita cogitabat, sed tantum de ea quavis ratione conservanda. *Impunitas & vita* hic distinguuntur pro ratione diversa pararum, quarum alia capitales sunt, ut mors, alia non capitales, ut exilium, infamia & alia ejusmodi, tunc temporis frequentissima.

Pag. 383. *Curam navium Oscanus libertus retinebat, ad observandam honestiorum fidem invitatus.*) Cur honestiorum? Nam inhonestiorum potius fides observanda videri possit. Imo, *honestiorum*. Nam pessimis principibus optimi sunt suspecti, ut optimis pessimi. *Observare* hic est eorum custodum, quorum jam jam meminit: *Ad-didit classi urbanas cohortes, & plerosque è pratorianis, vi-res & robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium & cu-stodes.* Sed hæc in gratiam tyronum. At turbant hic e-ruditi. Omnibus suspectum Tò *invitatus*. Cujus ego suspicionis causam certe nullam video. Vocantur alii ad eas gerendas aut retinendas à principibus invitantur. Vocantur ab iis, qui iusto & idoneo titulo, invitantur ab iis, qui precario imperant. Talis hic Otho. Vocantur et-jam ad dignitates, qui vocantur, ut eas recte gerant in-vitantur præsentii vel pretio, vel præmio, vel utriusque spe, quos ministros scelerum pessimi Principes esse vo-lunt, aut optimorum, ne quid contra pessimos Principes moliantur, acerrimos observatores. Quod hic in Osco locum habet, ideoque integrum probumque censeo Tò *invitatus*; poniturque ea significatione, quam dixi.

HISTOR. II.

Pag. 397. **E**T *Cacina fama & pudore capta temere oppugnationis.*) Lipsius reponit; *fame*. Et hanc quoque causam abscessus dicit. Sed contra Taciti mentem, qui paullo post se ipse explicat; *ne vanus irrisusque iisdem castris adfideret*. Proba est lectio vulgata. Fama, qua apud alios lacera-batur; quam meliorem excitare se non posse intellige-bat, nisi aliis alibi feliciter tentatis; pudore, quo in suo ipse iudicio, quoties inspiceret hæc loca, subeunte irri-ti conatus memoria, gravis sibi molestusque erat.

Pag. 405. *Incertus undique clamor accurrentium; vocitanti-um*) Locus haud dubie corruptus. Veteres; *vo-mantium*. Vnde fecerim; *vitantium*, nempe signa. Ut *vitare castra* paullo post dicit. Certum est hic agi de mi-litibus, aliis strenuis, & accurrentibus ad signa, aliis i-gna.

gnavis, & signa vitantibus. Horum autem diversus & incertus clamor. Considera sequentia, & agnosces restituum hic esse verbum, quod *non* ~~non~~ *accurrere* opponatur.

Pag. 419. *Esse privatis cogitationibus regressum.*) Recte hanc vocem reposuit Freinshemius, cum ante, sed nullo sensu, *progressum*, legeretur. Privata, & illa de invadendo principatu cogitationes hic inter se continentur. Privatae cogitationes dicuntur, quibus ad quasvis, sed quae infra principem sint, publicas dignitates, potentiam, auctoritatem adspiramus. Quidquid enim infra principem est, quantumvis cetera maximum & publicum, ad spectu principis & dicitur privatum. Passim Tacitus & alii auctores sic loquuntur. Illa privatae cogitationes, etiam ambitiosissimae, cuius licita sunt; nec peccatur, aut metuenda est poena, etiam si votis & conatibus non responderit eventus. Regredi enim hic impune licet. Si summas dignitates cogitaveris, nec acceperis, ut Consulatum; licet ad secundas, aut tertias resilire, ut Senatoriam, Pratoriam, Aedilitiam, Quaestoriam, & quae aliae sunt infra Consulatum. At qui ad principatum semel adspiravit, nec accepit, ab incepto regredi impune non potest. Reus est maiestatis. Nihil ei restat nisi praecipitium, & ultima perniciēs. Vnde hic additur; *Imperium cupientibus, nihil medium inter summa & praecipitia.* Refer autem huc illud Iuvenalis Satyra x.

*Quid Crassos, quid Pompejos evertit, & illum
Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?
Summus nempe locus.*

Et ista; *Alta turris tabulata, unde altior esset
Casus, & impulsa praecipit immane ruina.*
Haec vera est sententia huius loci.

Pag. 420. *Mucianus post multos secretosque sermones, jam & coram ita locutus.*) Nescio cur hunc locum mutare aggressus sit vir doctus. Ratio, quam adfert, nulla est. *Coram* hic significat, palam, multis audientibus. & quasi in publico. Ita ea voce usus Tacitus Annal. VI. ubi M. Terentius; *Spectamus porro quae coram habentur*; id est, quae publica, & oculis iudicis omniū offeruntur. Vides igitur aliud hic esse secretos sermones, aliud coram loqui.

HISTOR. III.

Pag. 437. **T**rahuntur in partes Sido atque Italicus, Reges Suevorum, quibus vetus obsequium erga Romanos, & gens fidei patientior.) Haud dubie scripsit Tacitus; & gens fidei patientior. Illud commissum, ex superscripta τὸ patientior glossa, quam ista, natum est. Fontem ipsum corruptæ lectionis propius aperiemus. Suevi & Sarmatæ lasyges, de quibus paullo ante, opponuntur, Sarmatæ non observantes fidei. Hoc disertim dicit: Principes Sarmatarum lasygam, penes quos civitatis regimen, in commilitium adsciri, plebem quoque & vim equitum, qua sola valent, offerebant: remissum id manus, ne inter discordias, nempe Romanorum civiles, externa, bella nimirum, molirentur; aut majore ex diverso mercede, jus fasque exuerent. Ergo Sarmatarum gens fidei impatientior, & ideo in commilitium nunc non adscita. Suevorum tamen adscita, utpote fidei patientior, & veteri obsequio Romanis probata. Gradus, ut Grammatici loquuntur, comparativus, patientior, explicatus est glossa, quam ista, nempe Sarmatarum lasygam. Quod, ut sit, postea receptum, in textum. Vnde in MSSC. τὸ commissior. natum est. Erit forsan, qui existimabit, pro commissum, legi posse, quam ista. Admitti id posset, nisi brevitatis ubique Tacitus esset studiosus.

Ibid. Plebem quoque & vim equitum, qua sola valent, obtulere.) Malim; peditum quoque & vim equitum, qua sola valent, obtulere. Histor. I. de Sarmatis; Namque mirum dictum, ut sit omnis Sarmatarum vis velut extra ipsos; nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. Qui locus huc & pro hac conjectura nostra, faciet.

Pag. 467 Dum inter Vespasianum ac Vitellium praeliis legionum, capti vitatibus urbium, deditionibus cohortium judicatur.) Nihil hic muta. Iudicare, dijudicare dicunt Latini, cum de bello & praeliis loquuntur. Sicut & κρίνειν Græci, Cicero lib. x. Epist. vii. ad Att. Hoc vide,

vide, non esse iudicium de tota contentione in Hispaniis. Curio apud Cæsarem lib. II. de Bello Civili: Vos autem incerta victoria Cæsarem sequuti, dijudicata jam belli fortuna, victum sequamini? Paterculus lib. II. Discordia civium ante conditionibus sanari solita, ferro dijudicata.

HISTOR. IV.

Pag. 481. **E**rant quibus appetentior fama videretur, quando etiam sapientibus cupido gloria *novissima exiit.*) Totidem pene verba, eadē sententia leguntur apud Simplicium in Comm. ad Epicteti, cap. XLIII. διὸ, inquit, ἔχεται λέγεται τὸ παθὼν χιτῶν ἡ φιλοδοξία, διότι τῶν ἄλλων πολλὰ κίε δὲ αὐτὴν ὀποδυομένων, αὕτη προσίχεται μᾶλλον τῇ ψυχῇ. Id est; Quare etiam extrema tunicæ reliquorum affectum dicitur gloria cupiditas, propterea quod alios saepe exuens, ipsa magis diutiusque animo adhaereat. Ergo cupido gloria, velut proverbio, Stoicis ἔχεται τὸ παθὼν χιτῶν, sive, extrema affectuum tunica, dicebatur. Atque eo alludens exuendi vocabulo hic usus est Tacitus.

Pag. 483. *Asiaticus (enim ut libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit.*) Locus integer est, si sic distinguas; Asiaticus enim (is libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit. Sic enim τῶν enim uti solent elegantissimi auctores: ubi, nempe, plurium mentio est, & de postremo singulare, quid exponitur. Neque tum ea particula ejus quod præcessit causam indicat, sed ejus quod sequitur diversitatem. Posset tamen defendi lectio vulgata illis Livii lib. VII. M. Valerius (ei quoque enim in annum prorogatum imperium est) classem, qua ad Siciliam erat, navium LXX. obtineret. At, quod sciam, nunquam ita Tacitus.

Pag. 485. *Impositusque scuto, more gentis, & sustinentium humeris vibratus, dux diligitur.*) Ex hoc more nata illa loquendi ratio, quæ in Fastis Germanorum & Annalibus, medio ævo scriptis, toties offerunt: Levatus est Princeps, Comes, Imperator. Idem est, quod creatus.

Pag. 507. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra

conventum amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus profugit.) Lectio jam recepta, sed omnium ineptissima. Quomodo enim extra conventum amandatus, qui ejus pars vix fuit. Id ea, quæ supra dicuntur, satis ostendunt. At veteres Codices habent, *commentum*. Emendam: *extra continentem amandatum in Frisios*. Cum enim jubente Civili in Frisios amandatus est Labeo, ipse non in insula Batavorum, sed in expeditione & campo fuit. Id superiora liquido ostendunt.

G E R M A N I A.

Pag. 540.

P*rimo à victore ob metum, mox à seipsis invento nomine Germani vocarentur.)* Mirum dictum est, quam hic frustra laborent eruditi. Legam, inquit Lipsius, *à re ipsa invento nomine*. Germani enim etymo prisco bellaces viri sunt. Gerra bellum. Invenere, ergo id nomen, ab ipsi re, quia tales vulgatam quomodo expedit? aut qui à seipsis hoc nomen invenere, quod antea in Tungris? Sane interpretes hic fluctuant, & fluctuabunt æternum. Ita ille, At faxo ego, propitiis Musis, ne in posterum fluctuare habeant necesse. Locus integerrimus est, si modo sic distinguas: *primo à victore ob metum, mox à seipsis, invento nomine, Germani vocarentur*. Nomen *Germanorum* olim non totius gentis fuit, sed unius modo nationis, ejus, nempe, quæ postea dicta est, *Tungro-rum*. Neque existerat vocabulum inter Germanos, quo omnes in universum appellarentur. Notæ tantum erant plures diversarum gentium appellationes Marſi, Gambrivii, Suevi, Vandalii, Batavi, Catti, &c. At vero cum Tungri, soli olim Germani appellati, primi Rhenum transgressi Gallos expulſissent, & feliciter gestis rebus nominis sui terrorem ac celebritatem longe lateque auxissent, Galli, atque aliæ proximæ nationes, omnes Transrhenanos istos populos *Germanorum* nomine insignivere. Hoc est illud, quod dicit; *primo à victore ob metum Germanos omnes esse vocatos*. Alii exteri nimirum,

rum, ut Galli, à victore populo, tunc Germanorum, postea Tungtorum nomine insigni, omnibus Transrhenanis *Germanorum* vocabulum indidere. Transrhenani autem, cum illud generale, quo omnes designarentur, nomen jam ab aliis, ut Gallis, esset inventum: haud gravatim ipsi quoque inter se illud admisere, quod neque inconueniens esset, unum aliquod existare, quod commune esset omnibus, nomen, neque dedecorum, id nomen ab omnium fortissima celebratissimaque postea Tungtorum dicta gente mutuari. Hoc vult Tacitus, cum addit; *mox à seipsis, invento nomine, Germani vocarentur.* Nemo in posterum dubitabit, quin vexatissimi loci ea sententia sit, quam exposuimus. Vis etiam exempla? Orho Frisingensis Chron. Henrici IV. Imperatoris: *Omnes occidentales populos, Francos, ob antiquam gentis illius virtutem & dignitatem, Orientales appellare solent.* Quod & fit etiamnum. Hieronymus Osorius de gestis Emanuelis Regis Lusitantiæ, lib. V. *Campson Aegypti Imperator misit multos ex illis, quos olim, dum illud imperium vigeat, Mamelucos appellabant: qui in pueritia à Christianis parenibus per vim abducti, & Mahumetanis institutis imbuti, & armis diligenter exerciti, bellica disciplina laudibus excelebant.* Hos Indi Runies, id est, Romanos vocabant. Nam cum ex antiquis monumentis accepissent, quantum Romanum imperium reliquis gentibus militari gloria prastuisset, cum primum in Indiam hi Sultani milite inuesti sunt, eorumque robur, & in re militari disciplinam ac industriam percepissent, Romanos esse iudicarunt. Vides quomodo à victore populo, aliis, vicinis maxime, plerumque vocabulum indatur. Batavorum nomen cum unius olim in inferiore sive secunda Germania nationis fuerit, hodie, ob ejus celebritatem, sibi etiam tribuunt vicini Belgæ, inptimis qui nunc Foederati dicuntur. Et hic fides, populos à seipsis alieno & illustri nomine appellari. Sed jam excessimus institutum, & Notarum, quas quam brevissimas hic esse volumus, modum.

Pag. 541. *Definitur & numerus. Centeni ex singulis pagis sunt.*) Antiquissimum Glossarium nostrum Latino Teutonicum MS. Centurio, *præfectus, hundro.*

Ibid. *Vidimus sub Divo Vespasiano Velledam &c. Sed & olim*

Et olim Auriniam.) Apud Germanos veteres *Vel*, aut *Vella* significat viraginem. Id mihi constat ex Glossario, de quo jam dixi, MS. quod aliquando in lucem emissurus sum. Hinc fortean illud hodieque Belgis nostris frequentatum : *het is een stout bel* / cum de viragine loquuntur. *Auriniam* quod spectat, id vocabulum contractum iisdem Belgis etiamnum in usu est. Sagam enim, fatidicam & divinatricem, *Aunier*, vel mollius *Eunier* vocant.

Pag. 542. *Lucos ac nemora consecrant, Deorumque nominibus appellant.*) Idem glossarium; *Devotus, religiosus*, hold. Hoc autem vocabulum hodieque *lignum* significat.

Pag. 546. *Sic vivendum, sic pereundum. Accipere se qua liberis inviolata ac digna reddat, qua nurus accipiant, rursusque ad neptos referant.*) *Vox, digna*, non sincera videtur, inquit Lipsius. Et recte judicat. Sed Tacitus plus debet hic illi nunquam satis laudato Heinsio, qui legit; *Accipere se qua liberis inviolata reddat; digna qua nurus accipiant, rursusque id nepotes referant.* Neque mihi dubium est, quin sic scripserit Tacitus.

Pag. 555. *Herthum, id est, Terram matrem colunt.*) Ego veram vocem censeo, *Aerthum*, inquit accuratissimus Lipsius. Nempe, quia id vocabulum cum adspiratione non terram nobis significat, sed focum. At *Hertam* scripserunt veteres Germani. Antiquissimæ illæ Glossæ nostræ, *Solum, herda, herdi*. Itaque nihil hic mutandum.

A G R I C O L A.

Pag. 574. **P**rimo statim congressu non ostendamus, quos sibi Caledonia viros seposuerit?) Imo proba est nec mutanda lectio hactenus vulgata; Primo statim congressu inde ostendamus, quos sibi Caledonia viros seposuerit. Quod rectè observat Cl. Gronovius in Observationibus ad Papinii Sylvas. Inde,

Inde autem interpretatur, ab hoc momento, à primo congressu incipientes continenter ostendamus. Ipsum vide. Adde vero ad ista, quæ ab eo adducta sunt, verba Senecæ, quæ exstant sub initium Suasor. 1. *Fertiles in Oceano jacere terras, utraque Oceanum rursus alia littora, alium nasci orbem, nec usquam naturam rerum desinere, sed semper inde, ubi desuisse videatur, novam exsurgere.*

Pag. 581. *Nam sicuti durare in hac beatissimi sæculi luce, ac principem Trajanum videre, augurio votisque apud aures nostras ominabatur.*) Mirum si tot annos ante prælagiit. Nec de Trajano spes ulla aut suspicio, nisi si Deus mentem illi movit, aut nostro scriptori blanditia, quod non solet. Hæc Lipsius. At, non ominabatur, legendum esse, monet me Heinsius. A cujus tanti viri sententia hic non abirem, nisi commoda interpretatione, omnem, quæ in receptâ lectione est, difficultatem tolli posse viderem. Neque enim hoc vult Tacitus, Agricolam nominatim votis auguriisque suis complexum esse ac expressisse imperium Trajani; sed ipse singulatim particulatimque describit illa tempora meliora, quæ brevi successura apud aures amicorum Agricola augurabatur. Adeo ut hæc accuratior *ἀεὶ πάσι* sit Agricolæ votorum. Quomodo autem, ubi jam pessima sunt tempora, sapientes non vane præfagiant mutationem, ostendimus in Commentario ad Agricolam seorsim nuper edito. qui facit, ut hic simus breviores.

Pag. 582. *Admiratione te potius, temporalibus laudibus, & si natura suppeditet, militum decoramus.*) Pro, *temporalibus laudibus*, feliciter reposuisse Lipsium judico, *immortalibus laudibus*. Postrema ista non tentat. At quis dubitet, quin ipsa Taciti scriptura sit, quam ei reddit Heinsius? Is pro *militum*, legit, *similitudine morum*. Ex his aliisque agnoscere promptum est, quantum ad hunc auctorem illustrandum tanti Herois ingenium possit conferre. Illustrium virorum virtutes ornantur immortalibus laudibus, cum memoriâ annalium posteris traduntur: similitudine morum, cum veris exemplis exprimuntur. Hoc autem non est cujusvis. Vnde additur: *si natura suppeditet.*

Quæ sola satis ostendunt, vana esse, neque huc facere, quæ de militum laudibus Dialogista quidam nuper est commentus. Adi ipsum, si tanti est, & Apologeticam nostram, adversus Tenebrionem pro Commentario ad Agricola, dissertationem.

MARCI ZUERI BOXHORNII
EPISTOLÆ DUÆ,

In Quibus

Taciti quædam illustrantur.

Doctissimo Iuveni,

NICOLAO BLANCKARDO,

MARCUS ZUERIUS BOXHORNIIUS

S. P. D.

QUæ Curtio illustrando data nunc à te sunt NICOLAE BLANCKARDE, juvenis eximie, cæ ego isto animo excepi, quo hætenus cætera omnia tua, id est, ingenii tui, iudicii, doctrinæ & industriæ egregia ac profutura publico monumenta. Quis enim id Curtio factum non velit, qui, ut meum cum magno Heinio iudicium nunc jungam, ipsa scriptorum omnium Venus est? Neque sane in antiquitate omni Græca vel Romana alius offertur, qui aut sine affectatione scripserit elegantius, aut in oblatarum rerum accuratissima descriptione propius penitusque naturam earum omnem ac speciem exculperit. Id vero curæ studiisque tuis, quæ pulcherrima sunt, nunc debet, quod aliis aut nihil posthac debiturus sit, aut certe minus, si quid forte restet aliis, quam tibi; qui quidquid post tot aliorum commentationes supererat prope exhaustisti, certe quidquid in eorum curis egregium erat conjunxisti. Desiderio autem tuo eam, quæ sequitur, dissertationem ego debui. Persicæ, quæ apud Curtium leguntur, voces sunt, quas expendo. Inprimis autem vocare sub examen placuit doctissimorum ætatis nostræ hominum sententiam, qui Persicam linguam haud multum à Germanica

diversam censuerit : in quorum castra ego quoque veri victus concedo. Quippe cum Persas ex Scythis ortos esse, veterum etiam testimoniis, abunde constet, neque alios majores Germani nostri agnoscant, aut agnoscere debeant quam Scythas, cognatum quoque, & si dialectum aut paulo diversam pronuntiandi rationem exceperis, eundem harum gentium sermonem esse, necesse est. Id ergo, si placet, in iis, quæ apud Curtium exstant, vetustissimorum Persarum vocabulis nunc experiamur. Res, si quis recte expendat, aperta, nisi fallor, erit. Iis certe, qui in nullius magistri verba jurare addicti, & veritatis studiosi sunt. Neque enim eos ego hic iudices volo, qui vulgus sequuntur, & solam pertinaciam, vel ignorantiam, vel aliorum errore armatam, temere aut stolide veræ sententiæ opponunt.

Si Rheni ego accola bibissem Orontem, aut plura ex Persis præsidia se nunc darent, potuissem haud dubie alia in medium adferre. Hæc tamen, quantilla sint, satisfactura nunc tibi confido. *Gaza*. Ita thesaurum regium vocant Persæ. Apud Curtium & alios obvia vox est. Proprie quemvis thesaurum notat, *κατα' ἐξοχῶν* autem regium. Scythis, ex quibus Persæ orti, & Germanis, notissimum hodieque est id vocabulum. *Schasa* Turcis dicitur thesaurus. Inde in aula Ottomannica *Schafabassa*. Ita vocant Præfectum custodiæ thesaurorum Imperatoris. Quis non statim hic agnoscat Persicum illud *Gaza*? Et quis pariter non videt frequentissimam Germanis vocem *Schatze* (Belgis dicitur *Schat* aut *Schatte*,) quæ & thesaurum iis notat, plane eandem esse cum Persica illa, *Gaza*? Inde & tributa, opes publicæ, *Scheatte* veteribus Germanis, *Schatte*, *Schatting*, & *Schatzung*, (et enim & pro dialectorum varietate, sæpe permutantur) hodieque dicuntur. Idem est, ac si dixeris cum Persis, *Gaza*. Notant veteres non modo eo vocabulo thesaurum, sed & locum, in quo thesauri asservantur, subinde significari. Significatur quoque Germanis trito vocabulo *Casse*. *Cassa* dicunt Itali, & passim in Europa mercatores. Facile & in eo agnoscere est Persarum *Gaza*. Imo & Germani pecuniam, & stipendium,

dium, quod pecunia exsolvitur, vulgo vocant *Gaesie*. Idem est quod *Gaza*. Nota fuit & veteribus Gallis ea vox. Observat Cæsar ei genti milites fuisse stipendiis conductos, qui iccirco diverso ab aliis nomine *Goesati* dicebantur. Torquent in explicanda ejus nominis origine sese eruditi, & diversa in medium adferunt. Ad Phœnices nuper retulit Clarissimus Boschartus in *Phaleg*, seu Commentario de dispersione gentium, quem singulari opere, quod inscripsimus *Origines Gallicas*, refellimus. Quid enim apertius, quam illud nomen factum esse à *Gasie*, quod stipendium notat? *Gasierde*, sive cum augmento, *Gegasierde*, stipendio conducti, aut stipendiarii dicuntur. Isti sunt & eodem nomine agnoscuntur Cæsari Gallorum *Goesati*, vel *Γοεσάται*, quomodo à Græcis nonnullis scriptoribus appellantur. Sed de eo aliisque veterum Gallorum, qui sermone haud multum diverso à Germanico usi sunt, vocabulis alibi plura. Pater interim *Gaza* non tantum Persarum, sed & Germanorum sermone pro thesauro vulgo usurpari.

Mithra nomine Solem appellare Persas, & ut numen venerari, docet Curtius. Monent & alii auctores. In Menæis Græcorum, ubi de S. Domitiano, Episcopo Melitenæo in Armenia, missio ad Cosroem, Persarum regem, ut Christiana eum gentemque ejus imbueret disciplina, ita ad Persas in concione Domitianus; *Profecto potentiam fecit Deus in brachio suo. Subiunguntur enim leones, & dracones eliduntur, & Bel atque Mithras captivi abducuntur. Mithras Sol, quem adorabant pagani Persæ. Proprie autem id vocabulum significat ignem, & ἡγετ' ἱερόχλω* tributum est Soli, ex eorum sententia qui Solem non nisi flammam, aut ignem, aut candentem laminam, aut quid simile esse existimabant. Quod & veterum Philosophorum nonnullos docuisse, Plutarchus & Diogenes Laërtius auctores sunt. Et certe Scythis, ex quibus haud dubie Persæ orti, cognatisque populis, *Mithra* dicitur *ignis*. Græcis *Μύσπ* dicitur ferrum ignitum, globus candens, massa candefacta sive ignita. Ita accipitur & exponunt apud Strabonem Lib. II I. Hinc *ἄμυσπ* obscurus, sine igne, id est, luce & splendore. Neque

ignorant nostrates Germani, qui ejusdem haud dubie sunt profapia. *Miter* illis est & dicitur ignis. Non quidem id vocabulum vulgo hac tam generali significatione hodie frequentatum est, datur tamen vulgo illi fruticum, herbarum & imprimis frumenti morbo, quo veluti flamma exeduntur & amburuntur. *Vredinem*, nempe ab *urendo*, vocant Romani. Ita nos Belgæ, in Brabantia mea certe; *De Miter is in het coeren*: hoc est; ignis urendo frumentum exedit & depascit. Multa enim vocabula in omnium gentium linguis, quorum latior olim fuit significatio, progressu temporis intra arctiores significandi limites sunt coercita. Alias Persæ olim hodieque Solem *Cyrum* vocant. Disertim id monet Herodotus, ubi celebris illius nominis *Cyri* reddit significationem. *Cyrus* igitur Persis per excellentiam est & dicitur *sol*; sed primigenia & latiore significatione notat *ignem*, ut & *Mithra*, quod jam diximus.

Et idem vocabulum, eandemque ejus significationem hodie adhuc Germani nostri agnoscunt. *Skior*, aut *Scior* iis est ignis. Perit quidem in quotidiano nostratum sermone simplex illud *Scior*, quemadmodum & multa simplicium alia; at in compositis superest & mansit. *Schoorsteen* nobis significat focum, id est locum, in quo accenditur, fovetur, asservatur domesticus ignis. Vulgo contractius, *Schoorsteen*. Quis interim non agnoscat hic vetus vocabulum *Scioor*, & simul *ignis* significationem? Alias *een schauuve* vocant. *Schauuv*, ut *Scioor*, Scythiis & ab iis ortis populis, sicut Germanis, nihil aliud notat quam ignem. Hinc *schauven*, amburere. Hinc vetus Gothicum vocabulum, quod Hispanis, magnam partem Gothorum soboli, hodieque usitatum est, *Causon*, quo febriles æstus & veluti ignes denotantur. Cum quibus simillima, aut potius eadem sunt (sunt enim ejusdem, hoc est, Scythicæ, omnia originis) Græcorum *Καίσι*, unde *Καῖος*, ardor, æstus, *Καυστήρ*, *Καυστήριον*, & alia similia, de quibus alibi dicendum nobis erit. Ut igitur *Schauuv* ab igne nomen habet, ita etiam *Schoorsteen* à *Scioor*, quod eandem habet significationem, & plane idem est cum Persico *Scior*, sive *Cyru*,

Cyrus, quomodo *ignem* appellavere & *Solem*, quem sacro igne representandum & colendum sibi putavere. Neque tantum nomina hæc Persis & Germanis eadem, sed & sacra fuere, & Sol ac Ignis Germanis quoque ut numina colebantur. Insignis est locus in legibus Canuti, totius Angliæ, Danorum & Septentrionalium (ita se ipse appellat) Regis; *Prohibemus*, inquit, *gravissime omnem gentilitatem. Gentilitas est, quod quis idola veneretur; id est, quod quis veneretur gentiles Deos, & SOLEM & Lunam, IGNEM aut Aquam &c.* Ignis ergo & Sol Dii Germanis, & præcipue culti, sicut & Persis. Nunc reliqua quæ apud Curtium leguntur prisca vocabula Persica, eorumque cum Germanicis cognationem videamus.

Acinaces, gladius Persicus, quo non punctim, sed cæsim feriebant. *Accine* hodieque Zelandi nostri vocant securim, quod idem cum Persico illo *Acinaces* esse videtur. *Eax* aut *Eaxce* securim vocabant Anglo-Saxones; idque vocabulum exstat in Legibus Iutæ, Occidentalium Saxonum Regis, qui regnare cœpit anno Christiano DCLXXXVI II. ubi de iis, qui in sylvis cædunt aut prosternunt arbores, eorumque pœna, agitur.

Gangaba. Qui ita dicti Persis olim fuerint, dubitare nos Curtius non sinit. Verba ejus sunt fere sub LIB. III. finem; *Gangabas Persæ vocant humeris onera portantes*. De eo vocabulo vix est quod nunc dicam. In Græcorum Romanorumque & Germanorum, qui ex Scythis juxta cum Persis originem trahunt, sermone, mihi quidem nullum simile eâ significatione hætenus offertur. Dubitabam aliquando, an non scripsisset Curtius, *Gangaras*, aut *Angarab*. Ita Persæ vocant coactos onera portare. *Angariare* quid sit, ex Historia Evangelica, ubi de Simone Cyrenæo, coacto Domini nostri Crucem portare, notum est. Notum quoque est origine Persicam esse eam vocem. Sed plane ab iis dissentio, qui quæ non satis intelligunt vocabula, statim corrupta esse pronunciant. Maneant igitur *Gangaba* apud Curtium. Forte est id vocabulum ex vetustissimis illis, quæ sensim Persis & cognatis populis, quales & Germani sunt, in usu esse desierunt.

runt. Ipsi Persæ vulgo hodie neque usurpant, neque satis intelligunt. *Athletis*, sive *Athletarum* linguæ, ea ipsi tribuunt. Ita autem vocant linguam majorum suorum antiquissimam; quod me docuit, super hoc Curtii loco rogatus, Vir Cl. & harum litterarum peritissimus, Iacobus Golius. Ipsi Persis dicitur lingua *Piegul*, hoc est, *Pugilum*. *Tiegul* enim Persis est *Pugil*. Vbi & obiter observare licet vocabulorum *Piegul* apud Persas, & *Pugil* apud Romanos, & in totidem pene litteris, & in ejusdem rei significatione, eam cognationem, ut ex illa promptissimum sit cuivis colligere, ejusdem originis & ab iisdem majoribus, hoc est, Scythis, accepta ea esse. *Pugilum* autem sive *Athletarum* istorum nomine Persæ intelligunt Gigantes, quales vetustissimos majores suos fuisse volunt, sicut & volunt aut fabulantur multæ aliæ nationes. Hæc cum scripsissem didici, in Hispanorum lingua Persico huic simillimum, & ejusdem significationis vocabulum occurrere. *Ganapam* illi vocant bajulum, onera portantem, qualem Galli *Crochetteur*, Itali *Faquin* solent appellare. Quod nomen cum neque à Romanis, neque (nisi fallor) Mauris Hispani acceperint, certum est Gothis deberi. Neque Belgæ ignorant. *Canape*, aut contracte *Cnape*, proprie illis significat famulum, aut bajulum. Persæ, inserto g, *Gangabas* dixerunt, aut *Canabas*, ut alii legunt.

Satrapa. Nihil eo vocabulo magis obvium. Quid eo significaverint Persæ, etiam pueris jam notum est. Nullum autem simile dignitatis nomen aut Græcis aut Romanis fuit, neque superest Germanis, quamquam hi omnes populi ejusdem originis sint, quod sæpius jam dictum est, cujus sunt Persæ. Notant veteres, Persis proprie dictos Satrapas, mari & classibus præfectos, quales hodie *Archithalassæ*, vel, Arabico vocabulo, *Ammirales* dicuntur. Ergo ab his ad Provinciarum singularumq; ditionū præfectos id nomen translatum est. Proprie autem vi primæ originis notat Præfectum mari. Et certe facile est in eo agnoscere nostrum *Zee*, pro quo *Zea* & *Zaa* veteres Saxones, & contractè *Za* Persæ dixerunt. *Trabant* vel *Dra-
bant*, Germanis, Polonis, vicinisque populis significat
mini-

ministrum Regium. Tales fuere primi Persarum *Satrapa*, rei maritimæ Regum nomine præfecti. Tandem omnibus omnino præfectis Regiis id nomen tributum est. *Satrapa* enim Persis idem significavit quod veteribus Germanis *Gereba*. *Greve* aut *Grave* hodie vocant, & Latine *Comitem* interpretantur. In vetustissimarum Anglo-Saxonicarum legum Latina versione illud *Gereba*, aut *Kuning Gereba*, nunc *Præfecti regii*, nunc *Satrapa* nomine, à Persis accepto, sed Romana quasi civitate jam donato, passim redditur. De quo ipso, & plura, alias.

Certa, urbs, oppidum. Non quidem Curtius Persicæ hujus vocis meminit, sed ineminere ejus interpretes. *Tigranocerta*, urbs Tigranis, *Vologesocerta*, urbs Vologesis. Germanis quoque veteribus nota est. *Caer* aut *Cer* iis idem significat quod Persis Armenisque *Certa*, urbem nempe. Et *Cer* ac *Certa* eadem vocabula esse quis non statim agnoscat? Exstat apud doctissimum Iacobum Vsserium, Episcopum Armachanum, in Commentariis de Ecclesiarum Britannicarum primordiis, Catalogus civitatum Britanniae, ex antiquissimo Codice Cottoniano descriptus, ex quo liquet Anglo-Saxones, ex Germania in Britanniam profectam gentem, *Cair* aut *Caer* urbem nominasse.

Cair VVinuvicht,

Cair Mincip,

Cair Ligualid,

Cair Meiguod,

Cair Colum

Cair Ebraus,

Cair Carotans,

Cair Lundein,

VVincetria,

Verolanium,

Luguballia,

Meivoda,

Clocestria,

Eboracum,

Salesburia,

Londinum.

Xerxes, princeps, imperator. Commune Persarum Regum illud nomen fuit. Proprie autem significare militiæ supremum ducem aut imperatorem, notant veteres. Et sane idem illud Germanorum sermone significat. *Hersech*, *Hertsoch*, aut *Hartsoch*, splendidissimæ hodieque dignitatis nomen. Si primam originem inspiciamus, nihil notat aliud quam *exerci-*

tus ducem. Her enim, aut Heer, iis dicitur exercitus. Anglo-Saxonibus *milites* dicuntur *Herfufman*. Exstat id vocabulum in vetustissimis legibus VVithredi, Anglorum in Britannia anno Christiano 693 Regis, quas beneficio Amplissimi & Eruditissimi Viri Ioannis Latii, inspexi. *Xerxes* Persarum, & Germanorum *Herfoch* non modo idem significant, sed revera eadem & ejusdem originis vocabula sunt. Imo Hungari hodieque Ducem *Hertzeg* vocant. Quod plane idem est, quod *Xerxes*. Pro *Xerxes* videntur & Persæ dixisse *Arsacx*, quod dialecto tantum & diversa pronunciandi ratione distat à *Xerxes*, quomodo extulerunt alii. Inde & *Arsaces*, aut *Arsacida*, communi nomine, Persæ Reges omnes appellati sunt. *Arsax* autem Persarum & *Harsach* aut *Harsoch* Germanorum eadem vocabula & ejusdem significationis esse, quemadmodum & *Xerxes*, omnino jam liquet. De quo nos plura alibi. Et ea, quæ de augusto celebratissimoque hoc nomine paucis jam diximus, adeo, meo certe animo, aperta sunt, ut pluribus ea persuadere hic non sit necesse.

Darius, quod Persicum nomen, *ἐπὶ τεῖλω*, quasi tu dixeris *coercitorem*, interpretatur Herodotus. *Ἐπὶ τεῖλω* Græcis est *coercitio*. Inde factum nomen *Dariaus*, id est, *Darii*, quod proinde, ut bene judicat Samuel Bochartus, vir eruditissimus, recte *ἐπὶ τεῖλω* Herodotus interpretatur. Belgis sane & id notum est vocabulum; *Dariaust*, sive contracte, ut nunc loquuntur, *Darost*, aut *Drost*: quod iis præfectum notat.

Bagoa, nobiles pueri, pedissequi Regum Persarum, qui fere erant spadones. *Bagoa* Spadonis meminit non semel Curtius. Non est illud nomen proprium, sed appellativum. Plinius certe lib. x. r. r. cap. iv. docet *Bagoas* Persis vocari *Spadones*. quod jam ab aliis observatum est. At non illud, quod nunc dicam. Germanis nempe idem vocabulum, & idem significans, nunc quoque manere. Nobiles pueri, pedissequi Regum Principumque illis *Pagien* dicuntur. Iidem & munere & nomine sunt cum Persarum *Bagois*. Duo illa vocabula *Bagoa*, & *Pagien*, pronuntiatione tantum sunt diversa. B & P frequenter inter se commutantur,

tantur. Πύρρ & Græcorum, & Germanorum *Burch*,
Poculum Romanorum & *Bocale* Germanorum, Πᾶς
 Græcorum & Germanorum nomen *Bai*, pro quo
Boi hodie dicunt Anglo-Saxones in Britannia, *Parere*
 & *Baren*, & plura ejusmodi alia, eadem esse voca-
 bula, & idem significare, sola pronuntiatione tantum
 diversa, nemo non videt. Imo, quod & huc inprimis
 facit, *Bagh* veteribus Germanis puerum notat. Olaus
 VVormius, Germanicarum litterarum & antiquita-
 tum peritissimus vir, in Litteratura Runica videndus
 est. In antiqua illa Germanica voce *Bagh* Persicam
 illam veterem *Bagoa*, ut & istam in aulis nostratum
 principum hodie receptam, *Tagie*, promptum est
 cuivis harum rerum & veritatis studioso animadver-
 tere. Pene monere omiseram, Polonis etiamnum
 puberem, ephebum, & pedisequum Principis *Pachol*,
 quod à Persicâ, de qua hic agimus, voce non ablu-
 dit, vulgo appellari. Idem Poloni & pueros, qui
 Principi à Cubiculo sunt, vocant *Pokoigo*. Eam certe
 vocem eandem esse cum Persica *Bagoa* non est du-
 bium. In antiquissima etiam Britannorum lingua,
 (quam à vetustissima Gallica non multum diversam
 fuisse in Agricola docet Tacitus, quemadmodum
 Gallicam illam haud multum diversam fuisse constat
 à Germanica) qua VVallia incolæ hodieque utuntur,
Bach significat parvum, *Bachgen*, parvulum, puerum,
juvenem; quod plane idem esse cum Persico illo *Ba-*
goa, nemo ambigat.

Bassus, *Bessus*, præfectus. Est quidem proprium il-
 lud apud Persas nomen, sed ex appellativo, quod
Præfectum notat, factum; quemadmodum & *Artaba-*
sus, quod significat principem purpuratorum. *Bassa*
 proprie Turcis, qui ex Scythiis orti, quemadmodum
 & Persæ, notat *Caput*. Cui simillimum est vetus Sa-
 xonicum *Beab*, vel, ut alii scribunt, *Beaz*, quod orna-
 mentum capitis, coronam & galeam & caput inter-
 pretatur vir eruditissimus Ioannes Latus in Lexico
 suo Anglo-Saxonico, dignissimo, vel sola Germani-
 carum antiquitatum illustrandarum causa, quod in
 lucem aliquando prodeat. Leonclavius in Onomasti-
 co; *Bassa* & *Bassi* Turcis caput. *Basilere*, capita, sive
 duces,

duces, ut à κεφαλὴ Græcis sunt dicti κεφαλᾶδες; nostris à capite, Capitanei. Noti hodieque in aula, & imperio Ottomannidarum *Bassæ*, id est Præfecti. Germanis quoque, Belgis certe nostris, non ignotum id nomen est. *Baesen* illis dicuntur præfecti; *VVerckbasen* operis præfecti. Neque dubitandum, quin ex Scythico illo vetustissimo vocabulo factum sit Græcorum Βασίλως, id est, Rex. De quo & alibi plura sunt dicenda.

Hæc erant, quæ de Persicis Curtio memoratis vocabulis, eorumque cum Germanicis nostris cognatione, nunc mihi differenda sese offerebant, doctissime Blanckarde. De aliis, quæ alibi haud pauciora leguntur, suo loco plura. Si expectationi forte tuæ sic ego non satisfecerim, saltem desiderii tui habuisse me rationem ex epistola hac intelliges. Tu autem vale. Et in eâ, quæ illustrissimi Benthemiorum Comitis auctoritate nunc tibi demandata est, publica ac honestissima statione, strenue ac feliciter rem gere. Lugduni Batav. clō 10c XLVIII. ipsis Kal. Decemb.

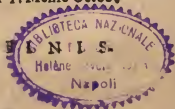
NICOLAO BLANCKARDO

MARCUS ZUERIUS BOXHORNII

S. P. D.

TU vero non debueras suspensa manu offerre mihi, quæ ad Flori, elegantissimi auctoris, Breuiarium rerum Romanarum illustrandum contulisti. Quid enim aut publice lætius, aut privatim mihi optatius, quam clarissimos juvenes nomen & famam ex studiis petere? Neque jam dicam, audendum esse aliquid, dum & venia est, ut Fabius loquitur, & spes, & favor, & audere non dedecet, & si quid forte operi desit, ætas possit supplere. Tu enim ætate hac & cura virum te præstitisti, dum aliorum, qui plurimi in hac arena antè te versati sunt, quædam rejicis tanquam aliena; alia sic probas ac promissis, ut hac ipsa judicii tui rectitudine fiant tua; tua denique pari cum iis passu ambulant, quæ summis ingeniis rectissime jam pridem sunt observata. Ex illis ego vel præcipue nunc sentio, quanta & à te in posterum expectanda, & hæc Literæ tibi debitoræ sint. Sed de te hæc mihi apud alios potius dicenda sunt, quam te; qui cum modestæ gloriæ reliquas virtutes tuas egregie exornes, laudanda omnia præstare mavis, quam laudari. Quærebas nuper de voce *Celia*, cujus Florus Lib. II. cap. XVI II. ubi de bello Numantino, meminit. Accipe igitur nunc quid de ea sentiam. *Hispani*, inquit, *Celiam vocant indigenam ex frumento potionem*. *Celia* ergo *Hispanis*, quæ nunc vulgo *cervisa* appellatur, humor, ut eam describit Tacitus Lib. de Moribus Germanorum, ex hordeo aut frumento in quandam similitudinem vini corruptus. Neque aliter exponunt veteres Glossæ Latine Germanicæ; *Celia*, *Tranch van Kern*, *bier*. De origine nominis quæritur. A calefaciendo dictam vult Isidorus, & ut sæpe alibi, nugatur. *Hispani* veteres, quorum nobilis pars Numantini, vix alia nisi lingua sunt quam Celtica. Noti sunt in Hispania Celtiberi,

& Galli Celtæ. Gallorum autem & Celtarum linguam non aliam fuisse olim quam Germanicam certum est, id est, Scythicam. Scythis, & à Scythis, antiquissima haud dubie Asiæ & Europæ, ipsisque etiam Græcis & Romanis hoc nomine laudata gente, ortis populis, *Oele* significat pinguem quemvis humorem. Hinc ἔλαιον Græcorum, & Romanorum *Oleum*, & Germanorum *Olie*. Vox ea hodieque, & eâdem significatione, superest Anglis, sive Anglo-Saxonibus & Danis, aliisque septentrionem Europæ habitantibus populis. *Aelia* illis sive *Ael*, (*Alam* dicit Junius Animadversionum Lib. II. cap. XII. ubi de Cytho & cerevisia, quid differant, quibusque nominibus olim appellata sint, differit) his *Oelia*, vel *Oel* dicitur *Celia*, de quâ hic agitur, Numantinorum, sive humor ex hordeo & frumento in quandam similitudinem vini corruptus. C littera, quædam velut adspiratio, pro diversa harum gentium dialecto iisdem nominibus subinde additur, nonnunquam adimitur. Ita Græcis *Καρπία*, Romanis *Cor*, *Cælum*, *Cornu*, *Cannabus*, sunt quæ Scythis & Germanis, *Hardt* aut *Hordt*, *Hemel*, *Horn*, *Hanf*, aut *Cannes*, dicuntur. Exempla alia prope infinita sunt. *Celia* igitur haud dubie eadem est cum Anglorum Danorumque *Oelta*, aut *Aelia*, significantibus indigenam, ut hic Florus eam describit, ex frumento potionem. Βρώτον vocant veteres Græci, Hellanicus, Hecataeus in Europæ descriptione, Æschylus, alii. Quæ & ipsa vox ortu Scythica & Germanis hodieque nota est. *Brouse* enim est Cerevisia; *Brouwen*, Cerevisiam coquere. Sed de his plura alibi. Habes interim & agnoscis veram, nisi fallor, nominis *Celia* originem, eruditissime Blankarde. Vale, & hoc porro age; ac me inter illos habere, qui summa omnia raris hac ætate doctrinæ & virtutibus tuis judicant deberi. Lugdun. Batav. c l o l o c x l v i i. Mense Octob.

52686

lin.
cer.
mi-
e ci-
ent
arno-
eun-
dem
oni-
nabi-
dici-
bi de
omi-
el de
sore
ilum-
et ad-
idem
nirur
Can-
aut
rem-
tabie
, m
s can-
ocan-
z de-
x orre
enim
ie d de
ri, m
s lan-
os h
inz b
Garc

